

Dankwoord

In een proefschrift dat gewijd is aan de studie van identiteit, lijkt het me niet meer dan gepast om hier een woordje te wijden aan *mijn identiteit*. Hoewel deze term een beetje in tegenspraak is met de hieronder beschreven studies en abstractie maakt van de verschillende niveaus van identiteit, lijkt hij me toch geschikt voor dit dankwoord. Hier wil ik namelijk de mensen die *mijn identiteit* in meer of mindere mate beïnvloedden en sommige aspecten ervan meer vorm gaven, bedanken, waarbij ik hier in het midden wens te laten of ze eerder een invloed hadden op mijn *transportable, situated* of nog een ander aspect van mijn identiteit.

Een eerste woord van dank gaat uit naar mijn promotor, Pol Cuvelier, die me vijf jaar lang bijgestaan heeft in dit onderzoek. In de beginjaren heeft hij me goed gestuurd en op de juiste weg gezet, me afremmend als ik te hard van stapel liep en me aanmoedigend als ik dacht dat er geen oplossing voor de obstakels op het pad te vinden was. In een later stadium van dit onderzoek gaf hij me de nodige vrijheid om zelf mijn accenten te leggen en me verder te ontwikkelen in de richting van mijn keuze. Hij begeleidde me ook op zeer consciëntieuze wijze: altijd slaagde hij erin om tijd voor me te maken en elke letter – op dit dankwoord na – heeft hij minstens eenmaal onder ogen gehad en grondig gewikt en gewogen. Ik ben hem voor zijn wetenschappelijke en morele steun dan ook heel erg dankbaar.

Vervolgens dank ik Geert Jacobs. Vanaf de beginjaren volgde hij mijn onderzoek van nabij, maar pas in een later stadium geraakte hij formeel betrokken bij mijn proefschrift als co-promotor. Zijn invalshoek was ietwat anders en al snel bleek zijn inbreng complementair te zijn aan deze van Pol, wat erg nuttig voor me was. Ook hij voorzag mijn teksten steeds van kritische commentaren en zette me telkens aan om dieper na te denken over de keuzes die ik maakte en de implicaties die ze hadden. Zijn begeleiding was dan ook onontbeerlijk voor het welslagen van deze studie.

Ook de twee andere leden van mijn doctoraatscommissie, Jef Verschueren en Stef Slembrouck, ben ik dankbaar voor hun steun en commentaren. Jef wil ik hier nog eens expliciet danken omdat hij in erin slaagde om in bijzonder drukke dagen tijd te maken voor mijn proefschrift toen het zich in de cruciale eindfase bevond.

Er zijn nog talrijke andere mensen die mij geholpen hebben bij dit proefschrift, maar in het bijzonder denk ik aan Jaap de Jong, die me geholpen heeft bij het opstellen van de vragenlijsten en Stijn Verrept, die me via zijn netwerk hielp om toestemming te krijgen voor de dataverzameling. Ook de andere leden van de sectie Zakelijke Communicatie ben ik dankbaar, vooral omdat ze me ingewijd

hebben in de academische wereld en me het reilen en zeilen ervan terdege hebben leren kennen. Uiteraard ben ik ook de twee professionele verenigingen, die ik hier om de anonimiteit van de sprekers te garanderen niet bij naam vermeld, zeer dankbaar voor hun interesse voor dit onderzoek. Ik apprecieer natuurlijk ook de openheid van de sprekers zelf, waardoor ik in staat was een dergelijk groot corpus te verzamelen.

Heel wat andere mensen hebben me bijgestaan met hun raad en expertise tijdens deze jaren van onderzoek. In de eerste plaats dank ik hen hier allemaal voor hun morele steun, maar daarnaast ook voor hun hulp bij specifieke aspecten van dit onderzoek: Inge voor haar inzicht bij statistische problemen en haar didactisch talent om mensentaal te gebruiken, Steve voor zijn technische bijstand als de computer me leek te willen saboteren en Jonathan voor de vruchtbare literatuuruitwisselingen. Verder ben ik eigenlijk ook dit proefschrift dankbaar, want dankzij dit werk heb ik talloze mensen leren kennen die geleidelijk aan meer werden dan alleen collega's en wiens vriendschap ik hoop nog jaren met me mee te dragen. Hen ben ik vooral dankbaar voor hun inlevingsvermogen: het geduld waarmee ze naar mijn problemen hebben geluisterd, hun stimulerende woorden voor de vele twijfels en het enthousiasme dat ze met me deelden bij succesmomenten. Ik kan me dan ook dit proefschrift niet voorstellen zonder de steun van Kim, Elke, Anne, Ivy, Ann, Kirsten, Abha, Johan en Isabelle. Ook Catherine en Dirk, wiens vriendschap jaar na jaar alleen maar groeide, ben ik heel erg dankbaar voor hun luisterbereidheid en hulp. De evidente manier waarop ze op cruciale momenten alles lieten vallen om me bij te staan, zowel moreel als praktisch, verbaasde me telkens weer.

Tot slot – en voor mij persoonlijk het meest ingrijpend – bedank ik de mensen die me het allerdichtst aan het hart liggen. Ze hebben me allen, op hun heel eigen manier, laten voelen dat ik altijd bij hen terecht kon. In de eerste plaats Birgit, die als tweede rater weet hoe boeiend het is om honderden pronomina in categorieën onder te brengen, maar vooral wiens lieve bekommerdheid over haar kleine zus me erg raakte. Vervolgens mijn ouders: als ik zou zeggen dat ze altijd voor me klaar stonden, dan zou dat nog een understatement zijn voor de heel betrokken manier waarop ze mijn werk volgden en me hielpen waar ze konden. Van talloze ritjes naar seminariedagen om data te verzamelen, over tochtjes naar Zaventem voor weer een congres, tot chocoladebergen voor moeilijke dagen; niets was hen te veel. Tot slot Jan, die tientallen back-up cd's voor me brandde, geduld had als ik weer eens laat thuiskwam of met mijn gedachten elders vertoefde, die erin slaagde om nog steeds met interesse te luisteren naar de zoveelste oefensessie voor een congrespresentatie of klankbord speelde als ik door de bomen het bos niet meer zag, die liters thee voor me zette en me altijd weer moed insprak, ik ben hem eindeloos dankbaar voor al deze dingen, maar misschien nog het meest voor de warme blik in zijn ogen.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	1
1 IDENTITEIT	4
1.1 Het concept 'identiteit'	4
1.2 Identiteit in een institutionele context	9
1.2.1 Onderzoek in institutionele contexten	10
1.2.2 Specifieke identiteitsconstructie als definieerder van institutionele interactie	11
1.2.3 Corporate identity, reputation en image	12
1.3 Besluit	14
2 HET CORPUS EN ZIJN CONTEXT	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Corpus	17
2.2.1 Dataverzameling	17
2.2.2 De positie van de onderzoeker	29
2.2.3 Dataselectie	31
2.2.4 Transcripties	32
3 ONDERZOEKSVRAGEN.....	35
4 METHODOLOGIE: TRIANGULATIE.....	39
5 IMPLEMENTATIE VAN DE TRIANGULATIE EN VOORUITBLIK.....	42
DEEL I: KWANTITATIEVE ANALYSES	45
6 INLEIDING	46
7 LITERATUURSTUDIE	47
7.1 Inleiding	47

7.2	Kwantitatieve stromingen binnen de discoursanalyse.....	48
7.2.1	Variationistische traditie.....	48
7.2.2	De corpuslinguïstiek	49
7.3	Kwantitatief versus kwalitatief.....	50
7.3.1	De drie criteria van Schegloff (1993).....	50
7.3.2	Complementariteit van de twee methodes.....	53
7.4	Identiteitsconstructie en kwantitatieve analyses	55
7.4.1	Inleiding.....	55
7.4.2	Overzicht van kwantitatieve analyses binnen studies over positionering en identiteitsconstructie.....	56
7.4.3	Besluit	60
7.5	Conclusie	61
8	METHODE.....	63
8.1	Inleiding	63
8.2	Werkwijze.....	63
8.2.1	'Voices' in een corpus van speeches.....	63
8.2.2	Op zoek naar een 'valabele teller'	65
8.2.3	Het verband tussen 'voices' en pronomina	69
8.2.4	Werkwijze.....	71
8.2.5	Overzicht van de pronomina verdeeld in thematische groepen.....	80
8.2.6	De verschillende niveaus van een speech	80
8.2.7	Operationalisering.....	86
8.2.8	Hypothese voor de kwantitatieve analyses	88
8.3	Conclusie	88
9	RESULTATEN.....	91
9.1	Niet-kwantitatieve resultaten van de analyses	91
9.2	Kwantitatieve resultaten van de analyses.....	93
9.2.1	Het subjectieve karakter van de subcategorisering.....	93
9.2.2	De eerste persoon meervoud.....	94
9.2.3	De eerste persoon enkelvoud	97

9.2.4	De tweede persoon enkelvoud en meervoud	100
10	VERGELIJKING VAN DE RESULTATEN	103
10.1	De relatieve frequentie van de identiteitsconstruerende waarden	103
10.2	Vergelijking van de individuele speeches.....	103
10.3	Grafische voorstelling: driedimensionale scatter plot.....	105
11	CLUSTERANALYSE.....	108
11.1	Inleiding	108
11.2	Dendrogram	109
11.3	Grafische voorstelling van de clusters op een scatter plot.....	110
11.4	Bespreking van de resultaten.....	111
12	HYPOTHETISCH BESLUIT.....	113
DEEL II: KWALITATIEVE ANALYSES		115
13	INLEIDING.....	116
14	THEORETISCH KADER.....	117
14.1	Wat is discoursanalyse?.....	117
14.2	Multidisciplinair veld	119
14.3	Relevante invalshoeken.....	123
14.3.1	De aard van het corpus.....	124
14.3.2	Thematische oriëntatie.....	127
15	METHODE.....	129
16	ANALYSES.....	131

16.1	Inleiding.....	131
16.2	Analyse van cluster 1	131
16.2.1	Inleiding.....	131
16.2.2	Cluster 1A.....	132
16.2.3	Verschillende identiteiten in cluster 1B.....	144
16.2.4	Besluit bij cluster 1	163
16.3	Analyse van cluster 2.....	164
16.3.1	Inleiding.....	164
16.3.2	Positionering van het publiek tegenover het bedrijf.....	164
16.3.3	Een vage identiteitsconstructie in speech 13.....	173
16.3.4	Een bijzondere identiteitsconstructie in speech 37.....	177
16.3.5	Besluit bij cluster 2.....	183
16.4	Analyse van cluster 3.....	184
16.4.1	Drie technieken voor institutionele identiteitsconstructie.....	184
16.4.2	Een dubbele institutionele identiteit in speech 35	201
16.4.3	De wisselwerking tussen institutionele en sprekersidentiteit	203
16.4.4	Besluit bij cluster 3.....	227
17	BESLUIT.....	228
DEEL III: PERCEPTIE-ONDERZOEK.....		233
18	INLEIDING.....	234
19	GERELATEERD ONDERZOEK.....	236
20	DATAVERZAMELING.....	239
20.1	Situatieschets	239
20.2	Procedure.....	240
20.2.1	Algemene informatie.....	240
20.2.2	De publieksenquête.....	241
20.2.3	De sprekerenquête.....	242

20.3	Respons	243
20.3.1	De publieksenquête.....	243
20.3.2	De sprekerenquête.....	244
21	ANALYSES.....	245
21.1	Parametrische of niet-parametrische toetsen?.....	245
21.2	Publieksenquêtes	246
21.2.1	Algemene verwachtingen van het publiek.....	246
21.2.2	De evaluatie van de speeches.....	250
21.2.3	Het verband tussen de verwachtingen en de evaluatie	260
21.2.4	Besluit.....	261
21.3	Sprekerenquêtes.....	263
21.3.1	De verwachtingen van de sprekers.....	263
21.3.2	De zelfevaluatie van de sprekers.....	270
21.3.3	Het verband tussen de verwachtingen en de zelfevaluatie	277
21.3.4	Besluit.....	281
21.4	Publieks- versus sprekerenquêtes	284
22	BESLUIT.....	288
DEEL IV: TRIANGULATIE.....		291
23	INLEIDING.....	292
24	VERGELIJKING KWANTITATIEVE ANALYSES – KWALITATIEVE ANALYSES	293
24.1	Inleiding	293
24.2	Cluster 1.....	296
24.3	Cluster 2.....	297
24.4	Cluster 3.....	298
24.5	Besluit.....	298

25	VERGELIJKING KWANTITATIEVE ANALYSES – PERCEPTIE-ONDERZOEK.....	300
25.1	Inleiding	300
25.2	De identiteitsconstructie van het bedrijf.....	301
25.3	De identiteitsconstructie van het publiek.....	302
25.4	De identiteitsconstructie van de spreker	303
25.4.1	De publieksenquête en het <i>ik</i> -pronomen	303
25.4.2	De sprekerenquête en het <i>ik</i> -pronomen	306
25.5	Wordt de indeling in clusters gereflecteerd in het perceptie-onderzoek?	307
25.6	Besluit	309
26	VERGELIJKING KWALITATIEVE ANALYSES – PERCEPTIE-ONDERZOEK.....	311
26.1	Inleiding	311
26.2	Publieksenquêtes	311
26.2.1	Cluster 1	311
26.2.2	Cluster 2.....	315
26.2.3	Cluster 3.....	317
26.3	Sprekerenquêtes.....	320
26.3.1	Identiteitsconstructie van de spreker.....	320
26.3.2	Institutionele identiteit.....	322
26.4	Besluit	323
27	BESLUIT.....	325
	ALGEMENE CONCLUSIES	327
28	EEN ANTWOORD OP DE ONDERZOEKSVRAGEN	328
28.1	Identiteitsconstructies in veertig speeches?	328

28.2 Bruikbaarheid van de kwantitatieve pronomina-analyse? 332

28.3 De bijdrage van het perceptie-onderzoek? 335

28.4 De meerwaarde van de triangulatie?..... 336

28.5 Algemene krachtlijnen 337

29 VERDERE ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN 339

REFERENTIES..... 341

Inleiding

Identiteit is een concept waar in het dagelijkse leven geregeld naar verwezen wordt. Zowel in de media als in interpersoonlijke communicatievormen merk je vaak dat het gespreksonderwerp refereert aan een vage notie van identiteit, wellicht omdat identiteit in het dagelijkse leven gepercipieerd wordt als de kern van het menselijke wezen, iets dat definiërend is voor een persoon. Waarschijnlijk omdat mijn aandacht er al die jaren op gericht is geweest, hoorde ik ontelbare keren in talkshows, in reclame en in individuele raadgevingen het advies: "Blijf gewoon jezelf!". Wat is dat eigenlijk, jezelf blijven? Is er wel sprake van één *zelf*? En blijft dat dan de hele tijd hetzelfde?

Dankzij theorieën over identiteit en inzichten in de manier waarop identiteit telkens weer in verschillende contexten opnieuw gecreëerd wordt, heb ik geleerd dat identiteit meervoudig is en dat het antwoord op de voorgaande vragen dus negatief is. Daarenboven is identiteit geen statisch gegeven, maar altijd in evolutie. Maalouf merkt in een maatschappelijk georiënteerde reflectie over identiteit het volgende op:

Lorsqu'on me demande ce que je suis "au fin fond de moi-même", cela suppose qu'il y a, "au fin fond" de chacun, une seule appartenance qui compte, sa "vérité profonde" en quelque sorte, son "essence", déterminée une fois pour toutes à la naissance et qui ne changera plus; comme si le reste, tout le reste - sa trajectoire d'homme libre, ses convictions acquises, ses préférences, sa sensibilité propre, ses affinités, sa vie, en somme -, ne comptait pour rien. (Maalouf 1998: 10)

We behoren inderdaad allemaal tot verschillende "groepen" of "categorieën", zoals ik verder in dit werk ook zal bespreken. "*Une seule appartenance*" kan effectief niet bepalend zijn voor de identiteit van een mens, want mocht dit zo zijn, dan zou elk individu vermoedelijk niet verder komen dan een categorie bepaald in familiale termen, aangezien dit de eerste groep is waartoe men behoort. We behoren dus allemaal tot verschillende groepen en, zoals de antropoloog Cohen (1994) opmerkt, is het best wel verbazend dat we er zo goed in slagen om met deze – soms uiteenlopende – vormen van lidmaatschap om te gaan:

We have routinely to juggle the incompatible claims of family and work, of family and friends, of friends and neighbours, of neighbours and co-religionists; of locality and ethnic peers, of ethnic peers and nationality, of nationality and locality, and so on. All of these associations pull us in different directions. It seems to me remarkable that, as individuals, we generally manage to cope with these many incompatible claims on our allegiance without cracking under the strain. (Cohen 1994: 9)

Mensen combineren dus het behoren tot verschillende categorieën opmerkelijk goed en ze zijn in staat om in uiteenlopende situaties in te spelen op dit lidmaatschap van een groep. Het behoren tot een (nieuwe) categorie heeft echter gevolgen voor de hele identiteit, zoals ook Maalouf aangeeft in een mooie beeldspraak:

L'identité d'une personne n'est pas une juxtaposition d'appartenances autonomes, ce n'est pas un "patchwork", c'est un dessin sur une peau tendue; qu'une seule appartenance soit touchée, et c'est toute la personne qui vibre. (Maalouf 1998: 36-37)

Elke categorie heeft een invloed op het geheel en zo zijn alle groepen waartoe een mens behoort van belang en mogelijk relevant in allerlei situaties. Dit idee is op zich erg boeiend, zeker om de uitdaging aan te gaan om dit in de praktijk te analyseren en bijvoorbeeld de wisselwerking tussen categorieën vanuit maatschappelijk en antropologisch oogpunt te bestuderen.

Verschillende linguïstische studies hebben in het verleden echter al bewezen dat ook taalkundige analyses een interessante bijdrage kunnen leveren aan het in kaart brengen van identiteit en de opbouw ervan in taal. Als we identiteitsconstructie namelijk ontleden in de fijnmazige details van het individuele taalgebruik, dan blijkt eens te meer dat identiteit bijzonder veranderend en divers kan zijn. Zo zien we in deze studie het voorbeeld van een spreker die zichzelf in het begin van zijn speech als een underdog positioneert, maar geleidelijk aan zijn positie versterkt tot hij zich zelfs als expert profileert; of van een spreker die zijn organisatie eerst vrij negatief voorstelt, maar daarna zichzelf er wel mee associeert en een positievere invulling van de institutionele identiteit realiseert. Uit deze en vele andere voorbeelden blijkt het veranderende karakter van identiteit en komt ook aan het licht hoe deze identiteit telkens opnieuw opgebouwd wordt en hoe onstabiel (of stabiel in bepaalde gevallen) positioneringen kunnen zijn.

Ook zijn mensen niet gebonden aan de constructie van één identiteit en dus is het bijzonder interessant om de interactie tussen de opbouw van verschillende identiteiten te bekijken. De analyse van twee speeches in dit corpus toont bijvoorbeeld hoe verstrengeld de constructies van twee identiteiten kunnen zijn. Ondanks het gelijklopende karakter van deze dubbele identiteitsopbouw, is het toch ook opmerkelijk dat beide sprekers deze identiteit telkens op een unieke manier invullen. Bepaalde elementen blijken inderdaad vaak terug te komen in het corpus en zijn dus typisch voor een specifieke identiteitsconstructie, terwijl andere aspecten zelden voorkomen of net wel algemeen aanwezig zijn, maar een heel individuele invulling krijgen van de sprekers. In deze studie schets ik dus ook een beeld van deze aspecten en hun voorkomen in dit corpus. Om een onderwerp zo veelzijdig als identiteitsconstructie te behandelen, belicht ik het daarenboven aan de hand van verschillende

methodes en verschillende perspectieven. Op die manier probeer ik een caleidoscopisch beeld op dit onderwerp te schetsen, wat gezien het meervoudige karakter van identiteit me best wel gepast lijkt.

In dit inleidende deel ga ik eerst in op het concept identiteit in het algemeen en vervolgens op de specifieke identiteitsconstructie in relatie tot de taal, waarna ik het onderwerp verder richt op de invulling die identiteit krijgt in een institutionele context. Hieruit vloeide een embryonale theoretische onderzoeksvraag voort, die verder geconcretiseerd werd aan de hand van het corpus, dat ik dan ook meteen in detail bespreek: zo beschrijf ik de manier waarop het corpus verzameld werd en de specifieke setting waarbinnen de data gesitueerd moeten worden. Vervolgens bespreek ik ook aspecten zoals dataselectie, transcriptiekeuzes, onderzoeksvragen en methodologie. Deze laatste komen aan bod na het onderdeel waarin de dataverzameling beschreven wordt, een volgorde waarvoor ik bewust gekozen heb omdat ik op deze manier een concretere invulling kan geven aan deze twee delen (i.c. onderzoeksvragen en methodologie), die immers ook onlosmakelijk verbonden zijn met de specifieke aard van het corpus. De sterke samenhang tussen dataverzameling, hypothesen- en theorievorming is immers typisch voor kwalitatief onderzoek waarin een authentiek corpus bestudeerd wordt (Silverman 1993: 46).

Dit inleidende deel poogt de manier waarop deze wisselwerking tussen theorie en corpuskeuze in de praktijk vorm kreeg, te reflecteren. Maar ze is ook een artificieel construct, waarvan de strikte volgorde van de onderscheiden delen logischerwijze onrecht doet aan dit traject, aangezien er in de realiteit heel wat interactie was tussen mijn plannen op basis van de theorie en de mogelijkheden en beperkingen die er waren in de realiteit. Deze inleiding moet dus niet chronologisch geïnterpreteerd worden, maar wel als een recursief proces van een data-georiënteerde aanpak met inspiratie vanuit de theorie. Op deze manier probeerde ik optimaal gebruik te maken van de voordelen van deze twee manieren van werken, met de specifieke gerichtheid van een theoretisch georiënteerde onderzoeksvraag en met zeer veel aandacht voor de mogelijkheden die de verzameling van een dergelijk corpus me bood.

Bij de dataverzameling ging ik uit van een aantal basisonderzoeksvragen over identiteitsconstructie en de setting waarbinnen ik onderzoek wilde uitvoeren. Daarom bespreek ik ook eerst het concept identiteit vanuit een theoretische invalshoek, waarna ik dit thema specifiekier toesnijdt op de institutionele context waarbinnen ik identiteit wenste te bestuderen. Hoe deze context dan in concreto vorm kreeg, behandel ik in het volgende deel. In dit onderdeel bespreek ik ook de opportuniteiten die het corpus bood en de beperkingen die verbonden waren aan de verzameling van data in deze authentieke context. Op basis van deze twee voorgaande delen, kregen de onderzoeksvragen en de methodologie een zeer specifieke en concrete invulling en in deze vorm worden ze dus ook hier weergegeven aan het einde van deze inleiding.

1 Identiteit

1.1 *Het concept 'identiteit'*

Identiteit is een concept dat op heel wat verschillende manieren ingevuld en bestudeerd wordt, vaak afhankelijk van de onderzoekscontext waarbinnen de studie zich situeert:

Identity is an extremely complex construct and simple definitions of what the term refers to are difficult to find as there is no neutral way to characterize it. (De Fina 2003a: 15)

In deze bespreking zal ik eerst kort ingaan op de basisinzichten over het *zelf* en identiteit, waarbij ik voornamelijk een beroep zal doen op inzichten uit de antropologie, de sociologie en de psychologie. Vervolgens richt ik mijn bespreking op de reflectie van deze inzichten in de linguïstiek, aangezien deze een directe relevantie hebben voor mijn studie.

Het concept 'identiteit' is al vele jaren onderwerp van studie. Reeds in 1934 beschrijft de sociale psycholoog Mead dat het 'self' verandert doorheen interactie, aangezien deze interactie stimulerend werkt voor zelfreflectie en aanzet tot een ontwikkelende invulling van dit *zelf*. Voortwerkend op de basisideeën van Mead, bestudeerden ook antropologen het veranderende karakter van dit *zelf* en de mate waarin het zich aanpast aan zijn omgeving. Cohen (1994) beschrijft heel wat verschillende (antropologische en etnografische) inzichten en standpunten over de invloed van maatschappelijke elementen op het *zelf* en in zijn uitgangspunt geeft ook hij duidelijk het variabele karakter van dit *zelf* weer:

(...) the self is not 'replaced' by something else as its bearer moves from privacy into public social space; rather, it adopts or discards elements which are not pertinent in more private contexts (...). The self is not a monolith; it is plastic, variable and complex. (Cohen 1994: 2)

Vanuit antropologische invalshoek wordt heel wat aandacht besteed aan deze variatie in de verschillende aspecten van het *zelf* en identiteit. Maalouf bijvoorbeeld (1998), in een recentere toepassing waarin hij voornamelijk aandacht besteedt aan de maatschappelijke redenen voor het centraal plaatsen van één aspect van identiteit zoals religie of nationaliteit, beschrijft deze aspecten als deel uitmakend van een hiërarchie, waarvan de volgorde zelf ook weer variabel is. Ondanks het feit dat: 'In recent years questions of 'identity' have attained a remarkable centrality within the human and social sciences' (Du Gay, Evans en Redman 2000: 1), blijft de exacte invulling van het concept 'identiteit' toch nog steeds erg veranderlijk. Du Gay, Evans en Redman laten in de inleiding van hun *Reader* dan ook ruimte voor deze veelheid aan visies op de analyse van identiteit. Eén verband wordt

echter niet in vraag gesteld, maar zelfs geïmpliceerd in hun beschrijving, en dit is de relatie tussen de term *identiteit* en het begrip *categorie* (cf. onderstreepte deel):

Although the term 'identity' takes on different connotations depending upon the context within which it is deployed, one thing at least appears relatively clear, 'identity' has achieved its contemporary centrality both theoretically and substantively because that to which it is held to refer - whether the 'it' in question is, for example, the category 'man', 'black', 'work', 'nation' or 'community' - is regarded in some sense as being more contingent, fragile and incomplete and thus more amenable to reconstitution than was previously thought possible. (Du Gay, Evans en Redman 2000: 2) [eigen markering]

Dit verband tussen het begrip *identiteit* en het behoren tot een bepaalde categorie wordt gereflecteerd in de *Social Identity Theory*. Tajfel werkt de ideeën van onder andere Festinger (1954) verder uit en bekijkt identiteit in sociaal gedefinieerde termen, waarbij de sociale categorisering functioneert als een oriëntatiepunt dat de plaats van een individu in de samenleving helpt bepalen (Tajfel 1981: 255-256). Zo zijn er drie basisniveaus van sociale categorisering:

(...) (a) the super-ordinate level of the self as human being, self-categorizations based on one's identity as a human being, the common features shared with other members of the human species in contrast to other forms of life, (b) the intermediate level of ingroup-outgroup categorizations based on social similarities and differences between human beings that define one as a member of certain social groups and not others (e.g., 'American', 'female', 'black', 'student', 'working class'), and (c) the subordinate level of personal self-categorizations based on differentiations between oneself as a unique individual and other ingroup members that define one as a specific individual person (e.g., in terms of one's personality or other kinds of individual differences). These levels can be said to define one's 'human', 'social' and 'personal' identity respectively (...). (Turner e.a. 1987: 45)

Via vergelijking van zichzelf met anderen op drie verschillende niveaus (*inter-species, intergroup* en *interpersonal* (Turner e.a. 1987: 45)) wordt de eigen plaats gedefinieerd en worden de twee concepten van sociale categorisering en sociale identiteit met elkaar verbonden:

(...) positive social identity is inextricably a matter of mutual comparisons between groups - a comparison where, for instance, any two groups are attempting mutual but asymmetrical differentiation from each other towards the positively valued pole of the relevant dimension. (Turner 1975: 10)

Kroskirty (2000) vult deze ideeën verder in en vertrekt hierbij voornamelijk vanuit een talig perspectief:

Identity is defined as the linguistic construction of membership in one or more social groups or categories. Though other, non-linguistic criteria may also be significant, language and communication often provide important and sometimes crucial criteria by which members both define their group and are defined by others. (Kroskirty 2000: 111)

In dit citaat zien we prominent het concept *identiteit* gedefinieerd worden als een *constructie*, dit in tegenstelling met Tajfel die spreekt over een *self-concept* (1981: 255), dat echter niet 'uniek' voor elke persoon is, aangezien deze theorie stelt dat '*any individual possesses multiple concepts of self*' (Turner e.a. 1987: 44). Bauman beschrijft en elaboreert de '*construct*'-visie van Kroskirty als volgt:

(...) identity is an emergent construction, the situated outcome of a rhetorical and interpretive process in which interactants make situationally motivated selections from socially constituted repertoires of identificational and affiliational resources and craft these semiotic resources into identity claims for presentation to others. (Bauman 2000: 1)

Identiteit wordt hier dus beschouwd als iets dat elke keer opnieuw geconstrueerd wordt, op basis van de situatie en de sociale context. In dit sociaal-constructivistische perspectief wordt de mens dus beschouwd als een door en door sociaal wezen:

The social constructionist perspective argues that conventional views of the person as self-contained, separate, independent and consistent across situations are misleading. Instead, from this perspective, consciousness and self emerge in fields of meaning and practices which are socially and culturally organized. (Wetherell en Maybin 1996: 229)

In deze visie hebben we dus niet één persoonlijkheid of 'zelf' meer, maar wel '*a multiplicity of potential selves which are not necessarily consistent with each other*' (Burr 1995: 29). Afhankelijk van de uiteenlopende contexten waarin mensen zich bevinden, nemen ze een verschillende 'rol' in. Deze 'rollen' kunnen beschouwd worden als 'posities' die mensen – meestal niet intentioneel – innemen in de verschillende situaties (Davies en Harré 1990). Het sociaal constructivisme gaat vrij ver in dit gedachtegoed, doordat deze psychologische stroming als uitgangspunt neemt dat er geen sprake meer is van één stabiele en coherente kern in een persoon. Dit idee is natuurlijk vrij verregaand en ik wil het hier niet volledig onderschrijven, maar ik beschouw het wel als een belangrijke en noodzakelijke stap in de perceptie van identiteit en persoonlijkheid. Een essentiële, en eigenlijk haast contra-intuïtieve, notie is namelijk dat de identiteit van mensen niet altijd constant is en dat één

aspect zelfs niet noodzakelijk consistent is met een ander aspect van één persoon. Dit idee bestond ook in het werk van Goffman (1959), die volgens Cohen (1994: 10) geplaatst kan worden op een continue lijn met Mead (1934) en via wiens ideeën de link kan worden gelegd met een talige beschouwing van identiteit. Goffman plaatste de situationeel veranderende identiteit namelijk binnen het concept van omgaan met de eisen die 'face', dat gedefinieerd wordt als 'an image of self' (Goffman 1967: 5), aan mensen oplegt. Of zoals Hall, Sarangi en Slembrouck het samenvatten:

Face management is thus linked to role differentiation and identity construction. (Hall, Sarangi en Slembrouck 1999: 297)

Bewust of onbewust manipuleren mensen namelijk het beeld dat ze uitstralen en op die manier beïnvloeden ze de perceptie die anderen van hen hebben¹. Deze manipulatie van *face* gebeurt door het aannemen van een bepaalde rol of de constructie van een identiteit, die vaak in hoge mate opgelegd wordt door de context waarbinnen het discours plaatsvindt:

(...) every practice is associated with particular 'positions' for people in terms of which their identities and social relations are specified. (Fairclough 2000a: 168)

Deze visie van fluctuerende rollen en identiteiten is dominant vertegenwoordigd in de linguïstische analyses van identiteit, waar echter af en toe ook de idee van achterliggende categorieën (cf. supra) opnieuw terug te vinden is. Antaki, Condor en Levine (1996) zien een duidelijk verband tussen *Social Identity theory* en hun eigen, conversatie-analytische werk:

There is much in the ethnomethodological argument which chimes with the notion of agency and flexibility in Tajfel's original formulation of social identity, traces of which have too long been stifled under the blanket of experimental control. (Antaki, Condor en Levine 1990: 490)

Ook als we kijken naar de visie van Zimmerman bijvoorbeeld, die drie verschillende soorten identiteiten die aanwezig zijn in één persoon, onderscheidt; dan kunnen we hier een verband zien met het concept van categorisering. Zimmerman noemt de eerste soort identiteit de '*transportable identity*' (Zimmerman 1998: 90). Dit is een identiteit die iedere persoon dus eigenlijk altijd met zich meedraagt of 'transporteert'. In een andere paper spreekt Zimmerman over de '*master identity*' (1988: 426) of zelfs de '*categorical identity*' (1992a: 51), waarmee hij verwijst naar elementen zoals leeftijd, geslacht en ras. Deze kenmerken kunnen beschouwd worden als categorieel, want iemand behoort

¹ Deze redenering geldt eveneens in de omgekeerde richting: mensen hebben ook assumpties over de perceptie die anderen van hen hebben en daardoor manipuleren ze – bewust of onbewust – ook hun eigen gedrag.

immers tot de categorie van de vrouwen of de mannen, of van de jeugd of de bejaarden (en alle mogelijke variatie daartussen). De specifieke manier waarop naar deze categorieën verwezen kan worden en waarop ze relevant gemaakt worden, is wel variabel en afhankelijk van de context. Een tweede type identiteit is de *'situated identity'*, een term die duidelijk refereert aan het situationeel afhankelijke karakter van identiteit, dat heel sterk kan veranderen volgens een wisselende context. Tot slot is er nog de *'discourse identity'*, die zeer lokaal geconstrueerd wordt in taalgebruik en die dus nog veel vaker verandert in een interactie of discours, zeker van de ene *turn* op de andere, want in deze beurten is men immers afwisselend (of soms overlappend) spreker en luisteraar. Zimmerman zelf beschrijft het eerste type (*transportable, master of categorical identity*) duidelijk als een stabiel element in een persoon, iets dat altijd relevant gemaakt kan worden – zij het op een verschillende manier, afhankelijk van de context:

Master identities - in contrast to situated identities, which are rendered relevant in specific settings - are potentially relevant anytime, anywhere. (Zimmerman 1988: 426)

Met deze potentiële relevantie wordt bedoeld dat een vrouw bijvoorbeeld op bepaalde momenten het categoriële kenmerk 'vrouwelijk geslacht' kan benadrukken in haar discours, waardoor het in die situatie relevant gemaakt wordt, terwijl dit kenmerk in andere contexten helemaal niet ter sprake kan komen of er zelfs niet impliciet naar verwezen kan worden. Deze kenmerken, zoals klasse, geslacht en ras, zijn dus geen constanten in het discours (Gumperz en Cook-Gumperz 1982: 1), maar ze kunnen wel voorkomen. Schiffrin beschrijft deze visie als volgt:

The view offered here suggests that identity is neither categorical nor fixed: we may act more or less middle-class, more or less female, and so on, depending on what we are doing and with whom. (Schiffrin 1996: 199)

Deze sterke contextgebondenheid is ook het uitgangspunt van de ethnomethodologische aanpak van *Membership Categorization Analysis*, die benadrukt dat *"all categorizations are indexical expressions and their sense is therefore locally and temporally contingent"* (Hester en Eglin 1997: 22). Dat identiteit inderdaad geen stabiel gegeven is, is volgens Androutsopoulos en Georgakopoulou intussen een truïsme geworden in discoursstudies (2003: 1) en zij vinden dan ook dat het nodig is een stap verder te gaan en bij de analyse van identiteit niet te vertrekken vanuit één categorie waarvan de aanwezigheid onderzocht wordt, zoals bijvoorbeeld in Ochs (1992), waar gender geanalyseerd wordt door de constructie van de identiteit van moeder contrastief te bestuderen, maar wel de verschillende identiteiten samen, en de interactie ertussen te onderzoeken:

(...) the linguistic indexing of one identity aspect (...) may be mediated by other identity aspects or

social practices that construct them. As a result, rather than artificially keeping one identity aspect apart from others, and examining it in isolation, it seems more productive to investigate co-constructions and co-articulations of positions in discourse. (Androutsopoulos en Georgakopoulou 2003: 1)

Dit idee zien we bijvoorbeeld toegepast in Bucholtz (1999): zij maakt een onderscheid tussen aspecten van identiteit die zich situeren op een macro-niveau (zoals geslacht, etniciteit en sociale klasse) en op een micro-niveau (zoals bijvoorbeeld de 'nerd'-identiteit) (1999: 220), waarbij ze de simultane realisatie van en de interactie tussen de niveaus bestudeert.

Ook in deze studie wordt identiteit niet beschouwd als een stabiele categorie die altijd vervat is in het discours van een persoon, maar wel als een veranderlijk construct. Er zijn uiteraard bepaalde categorieën waar mensen een *affiliatie* mee hebben, zoals geslacht, leeftijdscategorie, sociale klasse en ras. In discours kunnen deze categorieën sterk benadrukt worden, waardoor ze op dat moment een specifieke identiteit vestigen, maar ze kunnen ook op de achtergrond blijven, waardoor ze geen directe relevantie hebben voor de identiteitsconstructie die dan plaatsheeft. Deze categorieën zijn dus latent wel aanwezig, maar krijgen slechts belang als ze saillant gemaakt worden in de tekst zelf. Het discours zelf is dus het vertrekpunt, waaruit identiteiten kunnen groeien, een specifieke invulling krijgen en met elkaar kunnen interageren. Verder zal ik de constructie van identiteit ook in zijn geheel proberen te benaderen, zoals Androutsopoulos en Georgakopoulou (2003) voorstellen. Hoewel ik in deel I van deze studie de focus wel zal leggen op slechts één aspect, betrek ik in de verdere bespreking, cf. deel II, opnieuw heel veel verschillende elementen van identiteitsopbouw in de analyses om zo te komen tot een zo volledig mogelijk beeld van de constructie van identiteiten in dit corpus, waarbij ook de interactie tussen deze constructies in rekening wordt gebracht.

1.2 Identiteit in een institutionele context

Uit de voorgaande beschrijving blijkt heel duidelijk dat de huidige inzichten niet meer stroken met een gedecontextualiseerde visie op identiteit. In de plaats daarvan is de overtuiging gegroeid dat de constructie van identiteit altijd heel sterk gerelateerd is aan de specifieke context waarin het taalgebruik plaatsvindt en dat deze identiteit kan fluctueren van beurt tot beurt in een conversatie. Deze fluctuaties zijn aan de ene kant vrij en kunnen onverwacht zijn voor de andere deelnemers aan de conversatie, maar aan de andere kant kunnen we wel verwachtingspatronen opbouwen voor de identiteitsconstructie die het meest voor de hand liggend is in een gegeven context. Vooral binnen een institutionele context worden de krijtlijnen van welke vormen van identiteitsconstructie aanvaardbaar zijn gezien de specifieke situatie, bepaald. Natuurlijk staat het de deelnemers aan een

conversatie dan nog vrij om binnen deze 'lijnen' te spreken, of net dit kader te doorbreken. Om echter een accuraat verwachtingspatroon op te bouwen, is het nuttig om te bekijken wat de inzichten zijn van studies die zich specifiek richten op institutionele contexten.

1.2.1 Onderzoek in institutionele contexten

Een allesomvattende beschrijving van dit onderzoek is niet eenvoudig te maken, aangezien er heel wat uiteenlopende disciplines zijn die taalgebruik in een institutionele context bestuderen:

Just as 'workplace' is not easily defined, so it is no longer possible to identify work based studies with one or two obvious disciplines. Scholars from a wide range of disciplines such as sociology, psychology, anthropology, linguistics, and organisational studies have developed distinct theoretical and methodological frameworks to examine what goes on in workplaces. (Sarangi en Roberts 1999b: 5)

Zelfs binnen de linguïstische benaderingen van data binnen een institutionele context, is er heel wat variatie te bespeuren. In de eerste plaats kan de aard van de institutionele context variëren, want zowel analyses van taalgebruik in rechtszaken, medische settings, in de media als in bedrijven vallen onder deze noemer. In de tweede plaats kunnen de rollen van de participanten verschillen: soms gaat het om communicatie tussen twee vertegenwoordigers van dezelfde organisatie of van een verschillende organisatie, waardoor het discours zich aan beide zijden in een institutionele context bevindt; soms gaat het dan weer om mensen die als cliënt of patiënt communiceren met vertegenwoordigers van organisaties. In de derde plaats speelt ook de inhoudelijke oriëntatie van het onderzochte corpus een rol: die kan immers gericht zijn op de institutionele setting, of het kan gaan om een gesprek dat een meer persoonlijke inhoud krijgt, of net van de ene 'footing' naar de andere schuift. Verder bepalen ook andere kenmerken van het taalgebruik (vb. monoloog of conversatie), van de doelen van het gesprek (vb. verkennende versus probleemoplossende vergaderingen) of van de participanten (vb. interculturele context) mee de specifieke eigenschappen van het corpus.²

Ondanks al deze variatie, zijn er ook een aantal constante kenmerken te bespeuren. Levinson benoemde activiteiten, die zowel van institutionele aard, zoals lesgeven en sollicitatiegesprekken, als van niet-institutionele aard zijn, zoals voetbalmatchen en conversaties tijdens etentjes, als *activity types*:

² Voor referenties naar relevante literatuur over dit onderwerp, verwijs ik naar de inleiding bij deel II.

(...) I take the notion of an activity type to refer to a fuzzy category whose focal members are goal-defined, socially constituted, bounded, events with constraints on participants, setting, and so on, but above all on the kinds of allowable contributions. (Levinson 1992: 69)

Drew en Heritage gaan voort op deze notie en stellen dat we een institutionele interactie herkennen doordat de deelnemers zich oriënteren op doelstellingen die gerelateerd zijn aan de organisatie, dat ze bepaalde beperkingen opleggen aan mogelijke bijdragen aan de interactie en doordat er bepaalde, typische kenmerken zijn van de interactionele inferenties (Drew en Heritage 1992: 22-25).

Renkema (2004: 253-254) onderscheidt drie typische aspecten die deze institutionele context met zich meebrengt: mensen spelen typisch bepaalde rollen in een dergelijke context, deze rollen worden meer en meer gedifferentieerd in complexe maatschappijen en doordat mensen in een bepaalde rol kruipen zijn ze in staat een bepaalde macht uit te oefenen over anderen. Discoursanalytisch onderzoek dat zich richt op een institutionele context moet met deze typische kenmerken rekening houden. Impliciet leggen deze aspecten immers bepaalde regels op aan het discours. Agar (1985: 156) noemt dit de *discourse ecology* van de institutionele context: bijvoorbeeld in een medewerker-cliënt-gesprek moet men op een zo efficiënt en snel mogelijke manier het 'frame' van de cliënt afstemmen op het institutionele 'frame'. Aangezien de vertegenwoordigers van organisaties in toenemende mate expertise moeten opbouwen, worden zij immers duurder. Professionele werktijd kost dus alsmear meer geld aan een organisatie, waardoor deze eis om zo snel mogelijk het institutionele 'frame' te vestigen, meer belang krijgt. Ondanks verschillen op basis van persoonlijke stijl van de betrokkenen, begrenst deze *discourse ecology* ook wat er kan gebeuren binnen taalgebruik dat plaatsheeft in een institutionele setting. Er is dus wel wat variatie mogelijk, maar slechts in beperkte mate.

1.2.2 Specifieke identiteitsconstructie als definieerder van institutionele interactie

Volgens Drew en Heritage (1992) is het niet de fysieke context die bepaalt of we taalgebruik bestempelen als institutioneel, maar wel de manier waarop bepaalde soorten van identiteit aanwezig zijn in dit institutioneel getint discours.

Thus the institutionality of an interaction is not determined by its setting. Rather, interaction is institutional insofar as participants' institutional or professional identities are somehow made relevant to the work activities in which they are engaged. (Drew en Heritage 1992: 3-4)

Niet alleen Drew en Heritage leggen een direct verband tussen identiteitsconstructie en de institutionele context, ook bij andere onderzoekers merken we een dergelijke tendens. Linde (2000:

609) bekijkt deze link vanuit een ander perspectief en ze merkt op dat het werk dat mensen uitoefenen meer en meer verbonden geraakt met de manier waarop mensen zichzelf bekijken. Het is dus mogelijk dat het werk onderdeel gaat uitmaken van iemands *master identity*, die relevant gemaakt kan worden in allerlei settings. Een verandering van baan kan dan ook een significante verandering van identiteitsperceptie met zich meebrengen. Daarenboven is het ook zo dat in een institutionele context de participanten het discours *bewerken* zodat ze zichzelf op een bepaalde manier positioneren en *working identities* construeren:

Work practices do not merely produce goods and services, they also produce, and reproduce, identities. (Farrell 2000: 18)

Identiteitsconstructie en institutionele context zijn dus nauw met elkaar verbonden en de analyse van discours in deze context richt zich dus al snel op de studie van de manier waarop mensen zichzelf positioneren ten opzichte van hun collega's of ten opzichte van het bedrijf:

Analysing institutional dialogue involves investigating how their orientation to and engagement in their institutional roles and identities is manifest in the details of participants' language, and their use of language to pursue institutional goals. (Drew en Sorjonen 1997: 94)

Vaak worden ook verschillende aspecten van verschillende identiteiten aangehaald, die dan soms weer op een strategische manier aangewend kunnen worden (Kong 2002).

Binnen een institutionele context wordt dus heel wat aandacht besteed aan de manier waarop deelnemers zichzelf voorstellen en zichzelf ook relateren aan de bedrijfswereld waarin ze opereren of in wiens naam ze spreken. In dit opzicht worden er dus verschillende identiteiten geconstrueerd, die interessant zijn omdat ze deze institutionele context kunnen reflecteren en soms ook onderling met elkaar kunnen interageren. Binnen dit onderzoek zal de analyse van de constructie van een identiteit die sterk gerelateerd is aan de institutionele context waarvan de participanten afkomstig zijn, dan ook centraal staan. Maar ook de manier waarop deze identiteitsopbouw interageert met andere identiteitsconstructies, vormt een belangrijk onderwerp van studie.

1.2.3 Corporate identity, reputation en image

Identiteit wordt in een institutionele context vaak nog vanuit een heel ander oogpunt bestudeerd, namelijk vanuit het communicatiemanagement. In de moderne bedrijfscommunicatie wordt veel belang gehecht aan het imago en de identiteit van een onderneming. Goede corporate images dragen bij tot een sterke algemene bedrijfsreputatie en die heeft dan weer een positieve invloed op

de winst, liquiditeit, cashflow en groei van een onderneming (Fombrun en van Riel 2004: 68) en *'het zou zelfs dé voorwaarde zijn om een directe of indirecte relatie te kunnen aangaan met doelgroepen'* (Van den Brink 2003: 11), wat vooral in onze huidige maatschappij, waarin consumenten transparantie eisen (Van der Jagt 2004), belangrijk is. Het onderscheid tussen identiteit en imago gaat terug op het werk van Birkigt en Stadler (1986) en kan als volgt samengevat worden: *'de identiteit van de organisatie is wat de organisatie in werkelijkheid is'*, terwijl *'het imago bestaat uit het beeld dat de publieksgroepen hebben van de organisatie'* (Waardenburg 2003: 24-25). Op basis van de werkelijke identiteit van een onderneming – die niet altijd in overeenstemming is met de gewenste identiteit, wat dan het onderwerp kan vormen van een gap-analyse (cf. Van der Grinten 2004) – worden signalen over het bedrijf uitgezonden, die gepercipieerd worden door de verschillende publieksgroepen en op hun beurt de basis vormen voor een imago dat gecreëerd wordt. Er zijn echter nog heel wat andere factoren die dit imago kunnen beïnvloeden, zoals bijvoorbeeld schandalen of financiële problemen (Van den Brink 2003: 11).

Deze studie focust op de manier waarop vertegenwoordigers van organisaties zichzelf en hun bedrijven representeren in speeches en hoe zij de link met het publiek construeren. Op deze manier bouwen zij onder andere impliciet mee aan de externe communicatie van de bedrijfsidentiteit. In de bedrijfscommunicatie behoort dit tot de toegepaste identiteit van een onderneming, die bestaat uit *'de signalen die een organisatie veelal onbewust en soms bewust uitstraalt door middel van gedragingen van medewerkers op alle niveaus van de organisatie'* (Van Riel 2003: 48). De onderzoeksmethodes die echter in dit soort van analyses gebruikt worden, verschillen sterk van de linguïstische insteek die in dit onderzoeksproject gehanteerd wordt. Het uitgangspunt van dergelijke studies is immers ook radicaal anders: men wil namelijk weten hoe een hele onderneming overkomt op de consumenten en hoe ze zich beter zou kunnen positioneren. Vaak worden dan ook studies uitgevoerd en veranderingen aangebracht vanuit een praktische bedoeling om zeer concreet het imago van een volledig bedrijf te verbeteren. Ik zal verder deze invalshoek hoofdzakelijk buiten beschouwing laten omdat het geenszins de doelstelling van dit onderzoek is om het volledige imago van één bedrijf via uiteenlopende kanalen in kaart te brengen, waarbij dan de perceptie ook nog eens bij verschillende doelgroepen gemeten zou moeten worden. Mijn insteek is haast tegenovergesteld, want mijn onderzoek richt zich op de manier waarop telkens één spreker zichzelf en zijn bedrijf eenmalig positioneert in zijn speech. Door deze identiteitsconstructie te vergelijken met die van andere sprekers vanuit totaal verschillende bedrijven en organisaties, krijgen we een breder beeld van de verschillende vormen van identiteitsconstructie in deze specifieke setting.

Wel is het zo dat ik gebruik maak van het hierboven geschetste onderscheid tussen de begrippen identiteit en imago. Identiteitsconstructie omschrijf ik hier als een specifieke positionering die een spreker in zijn speech creëert, terwijl de perceptie van deze identiteitsopbouw beter omschreven kan

worden als imago. Zeker in deel III zal deze term vaak voorkomen, omdat daar de perceptie van de identiteitsconstructies in de speeches besproken wordt. Door hiernaar te verwijzen met de term imago in plaats van identiteit, wordt meteen geïmpliceerd dat het hier niet om de identiteitsconstructie zelf gaat, maar wel om een individuele perceptie ervan. Daarenboven werd deze term ook in de enquêtes gebruikt, omdat 'bedrijfsimago' duidelijker is voor het grote publiek dan de term 'institutionele identiteit'. Dit is hier eigenlijk ook een correctere term, want het gaat hier immers over een heel specifieke perceptie die gebaseerd kan zijn op zeer veel verschillende aspecten van de speech, de spreker, zijn bedrijf en het publiekslid zelf. De term 'imago' is geknipt om dit weer te geven, aangezien dit concept zelf heel specifiek verwijst naar de perceptie die een individu heeft van een aspect van een organisatie, zonder daarbij de totaalevaluatie of het algemene beeld van een bedrijf weer te geven. Hiervoor wordt namelijk de term 'reputatie' gehanteerd, die een 'overall evaluatie van een organisatie' (Van Riel 2003: 86) omvat.

1.3 Besluit

Een adequate omschrijving van identiteit en de contra-intuïtieve invulling die deze term ook in mijn onderzoek krijgt, is te vinden in Hall (2000), die beschrijft hoe de betekenis van identiteit net niet omvat wat algemeen verwacht wordt:

(...) directly contrary to what appears to be its settled semantic career, this concept of identity does not signal that stable core of the self, unfolding from beginning to end through all the vicissitudes of history without change; the bit of the self which remains always - already 'the same', identical to itself across time. (Hall 2000: 17)

Identiteit wordt hier beschouwd als een constructie, als iets dat in discours opgebouwd kan worden en dat bottom-up geanalyseerd wordt, met de woorden van de sprekers als vertrekpunt. Dit wil niet zeggen dat geen rekening gehouden mag worden met achtergrondinformatie en context waarbinnen het discours zich situeert, maar alleen dat er niet vanuit gegaan wordt dat bepaalde identiteiten vanzelfsprekend voorkomen in de tekst. Hoewel er wel bepaalde verwachtingspatronen op basis van de specifieke context heersen, wordt toch bewust gewerkt met een inductieve aanpak die ruimte laat voor nieuwe (aspecten van) identiteitsconstructies.

2 Het corpus en zijn context

2.1 Inleiding

Voor ik met de analyse van deze speeches kan beginnen, is het van cruciaal belang om een beeld te krijgen van de context waarbinnen deze teksten zich bevinden. Het institutionele karakter van de setting heeft immers een invloed op de speeches, wat op bepaalde momenten ook merkbaar kan zijn in de woorden van de sprekers. Wanneer dergelijke contextgerelateerde aspecten relevant gemaakt worden door hun voorkomen in de tekst, moeten ze correct geïnterpreteerd kunnen worden. Daarom is een beschrijving van het corpus en zijn context hier noodzakelijk. Dat het nodig is om de context in beeld te brengen, is intussen ook een algemeen aanvaarde assumptie (Holmes, Stubbe en Vine 1999: 351). Hak beschrijft de verzameling van informatie uit de context als volgt:

When we begin to analyse these data we are acutely aware of the fact that we have taken something from a larger whole. By beginning and finishing our recordings at given points in time we have missed what went before and what came after. Within the time frame of recording we might have missed a stretch of talk that was spoken in a low voice, or we have not got access to the contents of a document that was handled by participants, or we would like to know what activities were going on behind our back (and camera). (...) We might also feel that we need information about organisational arrangements and work routines in order to make sense of the "discourses" we have captured on tape. In short, we might need information from and about multiple "contexts" or our data. (Hak 1999: 427-428)

Ook van het bekende 'Speaking'-model van Hymes (1972)³, dat 'too well-know to require elaboration' is (Bargiela-Chiappini en Harris 1997: 42), maken *setting* en *scene* deel uit. Deze twee termen kunnen we beschouwen als respectievelijk de fysieke en de psychologische aspecten waarbinnen de taal zich situeert. Elke talige uiting is verweven met haar context en onlosmakelijk verbonden met bepaalde aspecten hiervan (Van Dijk 1985d: 5), die dan ook in kaart gebracht dienen te worden.

Zoals Blommaert (1997a) beschrijft vanuit het perspectief van de *critical discourse analysis* (waar deze contextbeschrijving vaak een nog grotere relevantie heeft), is de context echter ook vaak gekleurd en eenzijdig vanwege de invalshoek die de onderzoeker inneemt. Hij waarschuwt er dan ook voor om 'context' niet te interpreteren als iets dat voorafgaandelijk 'gegeven' is. Galasinski gaat verder in op dit probleem en concludeert dat er altijd 'absent voices' (Galasinski 1997: 86) zullen zijn bij het geven

³ Het acroniem *SPEAKING* staat voor (1) Settings (en Scene), (2) Participants, (3) Ends, (4) Act Sequences, (5) Keys, (6) Instrumentalities, (7) Norms en (8) Genres (Hymes 1972: 59-65).

van achtergrondinformatie, hoe volledig men ook probeert te zijn. Goffman schetste al zeer vroeg het soms opportunistische karakter van de beschrijving van sociale variabelen (1964: 134). Deze kritische inzichten zijn essentieel, omdat ze ervoor zorgen dat onderzoekers zich bewust worden van het selectieve karakter van deze achtergrondschemen, waardoor de beschrijving van context en setting geïnterpreteerd wordt als de realiteit bekeken door de bril van de onderzoeker, in plaats van als objectieve weergave van de feiten. Onderzoekers maken altijd bepaalde keuzes, soms op basis van de praktische omstandigheden waarin de data verzameld moeten worden, en deze keuzes moeten uiteraard ook verantwoord worden (Cicourel 1997: 309).

Vanuit conversatie-analytische invalshoek is de integratie van context altijd een beetje problematisch geweest (cf. Silverman 1999). Toch zien we dat het onderwerp niet onbespreekbaar is: Schegloff (1992a) maakt een basisonderscheid in de gegevens die men kan verkrijgen over de context: aan de ene kant beschrijft hij de externe (*external*) of verwijderde (*distal*) context, waartoe elementen zoals klasse, etniciteit en geslacht behoren, aan de andere kant is er de intra-interactionele, discourse of nabije (*proximate*) context:

By the second type of context we can understand the sort of occasion or genre of interaction which participants, by their conduct, make some episode be an instance of, the sorts of sequences of talk or courses of conduct in which particular events may occur (stories, request sequences, etc.), the capacity in which participants act relative to the episode in progress (e.g. as the initiator of a conversation or a topic, or its recipient), etc. (Schegloff 1997: 195)

De externe context zorgt voor een 'potential infinity of contexts and identities' (Schegloff 1997: 197), waarbij een aantoonbare relevantie in de tekst zelf een goed criterium is om deze gegevens te bespreken in de analyse, maar dan wel in de brede betekenis van de relevantie van de context die Arminen (2000) schetst. Hij haalt namelijk aan hoe generische aspecten van conversatie, zoals het niet beantwoorden van een vraag, een bijkomende dimensie kunnen krijgen als ze bekeken worden in het licht van hun institutionele context, waaruit dan bijvoorbeeld blijkt dat in de context van een sollicitatie-interview het negeren van een vraag van de sollicitant een specifieke machtsrelatie reflecteert.

Net zoals identiteit, moet context bekeken worden als een element dat lokaal geproduceerd wordt (Drew en Heritage 1992: 21) omdat sprekers er actief een beroep op doen in hun woorden. Schegloff zegt verder dat dit voor het tweede type context, de nabije of discourscontext heel wat minder problematisch is, aangezien de relevantie bijna automatisch volgt uit het observeerbare gedrag van de deelnemers die zich hier ook zelf naar oriënteren. Het is voornamelijk informatie van dit tweede type die in dit onderdeel gegeven zal worden, want zonder een dergelijke beschrijving is het zeer

moeilijk om zich een goed beeld te vormen van de data. Ook wordt in wat meer 'externe' achtergrondinformatie voorzien, zoals het geslacht en de leeftijd van de deelnemers. Dit kan immers in de tekst zelf relevant gemaakt worden, waarbij er dan in de analyses naar verwezen kan worden.

In het onderstaande deel geef ik een blik op de situatie waarbinnen de data verzameld werden en zoals ik ze zelf gepercipieerd heb. Waar mogelijk, werden deze gegevens verruimd met allerlei bijkomende gegevens zoals gesprekken met deelnemers en organisatoren, teksten uit folders, websites en hand-outs die over het corpus verspreid werden. Uiteraard blijven er hier ook '*absent voices*', die soms als het ware boven komen drijven in de loop van de analyse. Vooral in de triangulatie aan het einde van deze studie wordt het duidelijk waar nog extra achtergrondinformatie gewenst was, wat dan ook in de conclusies besproken wordt. Het is natuurlijk typisch dat je pas aan het einde van de studie hierin een volledig inzicht krijgt, want mocht dit inzicht al volledig bestaan aan het begin van de studie, dan zal er wellicht niet veel nieuws uit de analyse gekomen zijn! Als het onderzoek namelijk alleen resultaten oplevert die voorspeld konden worden, dan kan hierop natuurlijk beter geanticipeerd worden bij de verzameling van contextgegevens. Dit is een manier van werken die in een experimentele context misschien wel toegepast kan worden, maar die in contradictie is met de aard van deze inductieve studie van dit authentieke corpus. Daarom geef ik hier deze imperfecte beschrijving van het corpus, die, zo zal later in deze studie blijken, toch ook in heel wat antwoorden kan voorzien.

2.2 Corpus

2.2.1 Dataverzameling

Algemene informatie

Voor de verzameling van mijn corpus deed ik een beroep op twee professionele organisaties⁴. Ik schets eerst een algemeen beeld van deze verenigingen, waarna ik in detail inga op de setting waarin ik mijn data verzameld heb.

De eerste organisatie werd een zestigtal jaar geleden opgericht en heeft een zeer specifieke doelgroep, namelijk ingenieurs (zowel burgerlijk, landbouwkundig, industrieel als bio-ingenieurs). De organisatie, die deel uitmaakt van een overkoepelende vereniging, is verantwoordelijk voor de vorming en opleiding op technologisch, wetenschappelijk en algemeen vormend vlak. De vereniging beoogt een neutraal forum te zijn, waaraan naast vrijwilligers ook een permanente staf verbonden is.

⁴ Om de anonimiteit van de sprekers te garanderen, wordt hier de naam van de verenigingen niet vermeld.

Per jaar organiseert de vereniging gemiddeld meer dan 130 activiteiten, waaronder cursussen, (technische) tentoonstellingen, studiedagen en internationale conferenties. Deze activiteiten zijn in de eerste plaats gericht op de leden van de vereniging, maar ze staan open voor iedereen. Ik woonde zelf een aantal studiedagen bij, die meestal plaatshebben in congreshotels. Tijdens deze studiedagen wordt op één dag een centraal, actueel thema vanuit verschillende invalshoeken belicht. Door de relatief hoge toegangsprijs, wonen voornamelijk mensen uit bedrijven dergelijke studiedagen bij, maar ook leraars, ambtenaren en studenten worden gestimuleerd om deel te nemen doordat ze een fikse korting krijgen.

De tweede organisatie bestaat ongeveer twintig jaar en is gericht op mensen die werken in de *Supply Chain*, met andere woorden: functies die verband houden met inkoop, productieplanning en logistiek. Ook deze vereniging wil bijdragen tot de ontwikkeling en vorming van deze doelgroep, voornamelijk door de organisatie van opleidingen, bijeenkomsten, cursussen en seminars. Ik was aanwezig tijdens enkele dagseminaries, die op een soortgelijke manier georganiseerd zijn als de studiedagen bij de eerste vereniging: ook hier wordt een thema vanuit verschillende standpunten besproken en zijn de meeste deelnemers afkomstig uit bedrijven.

Deze twee verenigingen stonden mij dus toe om een aantal seminars of studiedagen bij te wonen. Zoals typisch voor onderzoek in institutionele contexten (cf. O'Barr 1983: 246), was heel wat overtuigingskracht nodig om deze verenigingen over de streep te trekken en er werd dan ook afgesproken dat ik een beperkt aantal keren de mogelijkheid zou krijgen om mijn data te verzamelen.

Deze seminars en studiedagen zorgden voor een formele setting, waarin het institutionele karakter van deze context al meteen zeer duidelijk geïncorporeerd zat in de vorm en structurele organisatie waarbinnen het discours plaatsvond (Drew en Heritage 1992: 25). De deelnemers volgden altijd zeer nauwkeurig de 'regels' van het geven van speeches, in die zin dat het taalgebruik van het publiek zich beperkte tot gefluisterde *asides* en de spreker formeel het woord kreeg en niet onderbroken werd totdat zijn tijd om was. Mocht de spreker te lang praten, kon het zijn dat de dagvoorzitter de spreker onderbrak om hem te vragen om af te ronden, wat soms op expliciete en soms op impliciete manier gebeurde. Daarna was er gelegenheid tot vragen stellen, wat ook gestuurd werd door de dagvoorzitter. In geen enkel geval werd van dit stramien afgeweken: de setting was dus duidelijk bepalend voor de *turn taking* mechanismen. Om het in Schegloffs termen te zeggen: de context of de setting is in dit geval heel duidelijk *procedurally consequential* voor het taalgebruik (Schegloff 1992b: 111). Dit formele *framework* is echter slechts één aspect van de constituerende karakteristieken van dit taalgebruik, waarbinnen er voor de deelnemers dus nog zeer veel ruimte voor variatie is (Arminen 2000: 443-444).

In het voorjaar van 2001 woonde ik dan bij elke vereniging een studiedag bij, op basis waarvan ik een voorstudie maakte van het corpus dat ik zou onderzoeken. Deze speeches werden op audiocassette opgenomen en gedeeltelijk getranscribeerd. Tijdens deze preliminaire analyses bleek dat het handiger zou zijn om de data ook op video op te nemen, zodat onduidelijkheden bij de transcriptie opgelost konden worden door de aanvullende opname van de speech op beeld. Bij het opstellen van de vragenlijsten en vooral voor de praktische inschatting van de hoeveelheid vragen die haalbaar was op een dergelijke studiedag, baseerde ik me ook op deze voorstudie.

Voor de definitieve samenstelling van mijn corpus, woonde ik in het najaar van 2001 en het voorjaar van 2002 opnieuw een aantal studiedagen bij. Vanwege technische problemen, was ik verplicht de opnames van één studiedag te laten vallen. In totaal bleven er zeven studiedagen over. Tijdens deze studiedagen traden meerdere sprekers van verschillende bedrijven of organisaties op. 's Ochtends waren de sprekers meestal afkomstig uit overheidsinstellingen, terwijl 's middags vaak sprekers uit bedrijven casestudies presenteerden. Dit zorgde voor een beetje variatie in het corpus, die echter niet uitgesloten kon worden. De speeches varieerden in lengte tussen 20 en 50 minuten en de transcriptie van deze 40 speeches resulteerde in een corpus van meer dan 180 000 woorden.

Specifieke informatie per studiedag

De thema's van deze studiedagen waren erg technisch van aard. Om een duidelijker beeld te krijgen van de specifieke inhoud van mijn corpus, schets ik nu eerst in het algemeen de topics die behandeld werden in deze zeven studiedagen.

De eerste studiedag die deel uitmaakt van mijn corpus had plaats in het begin van december 2001 en had de titel: *Hoe verder met Kyoto? Stand van zaken na Marrakech* gekregen. Deze studiedag ging over de klimaatproblematiek en de beslissingen die genomen waren tijdens de klimaatbijeenkomst in Kyoto, waar op 11 december 1997 het *Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering* getekend was. Het was in de eerste plaats de bedoeling om de essentie van deze klimaatgerelateerde beslissingen toe te lichten en vervolgens meer specifiek de gevolgen ervan in te kleuren voor de initiatieven van de overheid en de restricties voor de bedrijfswereld. Dit thema werd dan ook vanuit tien verschillende invalshoeken belicht, waaronder drie door buitenlandse sprekers⁵. De zeven overige presentaties zijn integraal opgenomen in het corpus. Tijdens de studiedag waren er ongeveer 70 publieksleden aanwezig.

⁵ In onderdeel 2.2.3 ('Dataselectie') bespreek ik waarom ik deze speeches schrapte uit mijn corpus.

In de onderstaande tabel geef ik specifieke informatie over elke spreker van deze studiedag, die vanwege de anonimiteitsafspraken niet in detail geconcretiseerd kan worden.⁶

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
1	41	M	Het Belgische klimaatbeleid	overheidsinstelling
2	33	M	Vlaamse instrumenten voor de realisatie van de klimaatdoelstellingen	overheidsinstelling
3	32	V	Standpunt van een NGO-vereniging op het Kyoto-protocol	NGO-vereniging
4	47	M	Gegevens over CO2 opnames en emissies	onafhankelijk onderzoekscentrum
5	55	M	Het klimaatbeleid en de chemische industrie in Vlaanderen	verzameling van chemische bedrijven
6	47	M	Het klimaatbeleid en de staalindustrie in Vlaanderen	staalproducerend / -verwerkend bedrijf
7	42	M	Het klimaatbeleid en de papierindustrie in Vlaanderen	verzameling van bedrijven in de papiersector

Tabel 1: specifieke informatie over de sprekers tijdens de eerste studiedag (Kyoto-protocol)

Half december woonde ik de tweede studiedag bij met als titel: *Slib in onbevaarbare waterlopen, ruimings- en verwerkingsproblematiek*. Dit thema was actueel in 2001 omdat na een jarenlange passieve houding tegenover slibuiming, de overheid geconstateerd had dat de waterlopen overvol zaten. Zij had toen een strategisch project over bagger- en ruimingsspecie uitgewerkt, dat een korte periode later voor een wijziging in Vlarea (Vlaams Reglement voor Afvalvoorkoming en –beheer) zou zorgen. De studiedag was gericht op de “*kleinere probleembezitter*” en iedereen die te maken heeft met het ruimen van slib, zoals bijvoorbeeld administraties, provinciebesturen, gemeenten, studiebureaus, aannemers en gebruikers zoals natuurverenigingen. Het publiek bestond uit een 95-tal deelnemers. Naast een korte inleiding en een slotbeschouwing, waren er zeven presentaties. Eén spreker was Franstalig, waardoor zes speeches opgenomen konden worden in het corpus. Een overzicht van specifieke informatie over elke spreker is te zien in tabel 2:

⁶ Aangezien drie sprekers de vragenlijsten niet invulden, kan ik voor deze gevallen de leeftijd niet invullen.

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
8	31	M	Huidige stand van zaken in het waterbodemonderzoek	overheidsinstelling
9	29	M	Beleidsaspecten en visie op middellange termijn	overheidsinstelling
10	41	M	Het wettelijk kader	overheidsinstelling
11	34	M	Praktijkvoorbeeld	gemeentebestuur en advocatenkantoor
12	39	M	Ruimings- en verwerkingstechnieken	aannemersbedrijf
13	30	M	Ruimings- en verwerkingstechnieken (on-site)	aannemersbedrijf

Tabel 2: specifieke informatie over de sprekers tijdens de tweede studiedag (slib)

De derde studiedag *Aankopen van energie: hoe vrij wordt de markt in de praktijk?* had begin februari 2002 plaats. De actuele waarde van dit thema lag voor de hand; de liberalisering van de energiemarkt was op dat moment immers volop aan de gang en bracht heel wat veranderingen met zich mee. Vanwege de geleidelijke invoering van deze vrijmaking van de markt en de complexe regelgeving hieromtrent, beoogde de studiedag te voorzien in de behoefte aan juiste en volledige informatie. De hoofddoelstelling was dus informeren over deze deregulering in Vlaanderen en in België, maar ook over energieveilingen, -beurzen, -contracten en andere financiële mogelijkheden in dit veld. De doelgroep bestond uit mensen die via hun functie betrokken waren bij de aankoop van energie, zoals bijvoorbeeld directieleden, inkoopmanagers, energiemanagers, facility managers en veiligheidsverantwoordelijken. In totaal waren er ongeveer 85 mensen aanwezig. Aangezien er onder de elf sprekers van de dag nogal wat buitenlanders waren, konden slechts vijf presentaties opgenomen worden in mijn corpus:

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
14		M	Liberalisering van de energiemarkt op federaal niveau	overheidsinstelling
15	38	M	Verantwoordelijkheden en taken van de federale transmissienetbeheerder	netbeheerder
16	37	M	De vrijmaking van de energiemarkt in Vlaanderen	overheidsinstelling
17	40	M	Nieuwe afspraken in de geliberaliseerde energiemarkt	energiebedrijf
18	58	M	De voordelen voor bedrijven van de nieuwe marktsituatie	consultancybedrijf

Tabel 3: specifieke informatie over de sprekers tijdens de derde studiedag (energie)

Half maart 2002 volgde ik de studiedag *Nieuwe pathogene organismen in het milieu en bij milieutechnologie* waarin de problematiek van de *emerging pathogens* behandeld werd. Dit zijn organismen die vroeger niet bekend waren of gedurende een lange tijd niet meer voorkwamen, maar nu opnieuw opduiken in het milieu en een bedreiging vormen voor de gezondheid van planten, mensen en dieren. Deze studiedag was bijzonder technisch van aard en was dan ook zeer specifiek gericht op milieutechnologen en –deskundigen. Het publiek bestond uit ongeveer 65 mensen. Van de negen lezingen konden zeven speeches opgenomen worden in mijn corpus. De specifieke informatie wordt in de onderstaande tabel gegeven:

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
19	36	M	Infectieziekten	onderwijsinstelling en ziekenhuis
20	37	V	Effecten van biologische waterzuivering op mens en milieu	onderwijsinstelling
21	24	V	Effecten van biologische waterzuivering op mens en milieu	onderwijsinstelling
22	33	M	Risico's voor de verspreiding van plantpathogenen en onkruidzaden	onderwijsinstelling
23	33	M	Legionella in het milieu	consultancybedrijf
24	37	M	Burkholderia cepacia	onderwijsinstelling
25	53	M	BSE en de risico's voor mens en dier	onafhankelijk onderzoekscentrum

Tabel 4: specifieke informatie over de sprekers tijdens de vierde studiedag (pathogene organismen)

De vijfde studiedag, *Kwaliteitslabels: marketinginstrument of garantie voor duurzame gewasbescherming*, had plaats einde maart 2002 en was georganiseerd door de ingenieursvereniging in samenwerking met een organisatie die specifiek gericht was op de productie van planten. Voedselveiligheid en de duurzame productie van planten had in binnen- en buitenland de afgelopen jaren veel negatieve publiciteit gekregen en daarom werd het gebruik van kwaliteitslabels en gewasbeschermingsmiddelen of pesticiden tijdens deze studiedag besproken. Het onderwerp werd belicht vanuit heel wat verschillende invalshoeken, onder andere van de producenten, de telersverenigingen, de verwerkende industrie, de distributie en de consumenten. Er waren ongeveer 100 publieksleden aanwezig. Van de tien presentaties werden er vijf opgenomen in mijn corpus, waarvan in tabel 5 de details te zien zijn:

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
26	56	M	Wetenschappelijke benadering van kwaliteitslabels	onderwijsinstelling
27		M	Visie van de producent	fruitproducent
28	35	M	Visie van de telerverenigingen	telervereniging
29	43	M	Visie van de verwerkende industrie	vereniging van groenteverwerkende bedrijven
30	39	M	Visie van de distributie	supermarktketen

Tabel 5: specifieke informatie over de sprekers tijdens de vijfde studiedag (kwaliteitslabels)

De zesde studiedag had plaats aan het einde van mei 2002 en ging over de *Bereiding van proceswater in de industrie – technieken en kostprijs*. De productie van proceswater was toen een thema dat sterk in de belangstelling stond doordat er aan de ene kant steeds hogere eisen aan de kwaliteit van dit water gesteld werden en aan de andere kant vergunningsbeperkingen opgelegd werden. Tijdens de studiedag werd een overzicht gegeven van de technieken die gehanteerd worden in de bereiding van het proceswater en ook onderwerpen zoals de industriële toepassingen, de operationele aspecten en de kosteneffectiviteit van proceswater werden behandeld. Met zijn 50 deelnemers, was dit de minst bezochte studiedag die ik bijgewoond heb. Op het programma stonden acht presentaties, waarvan er zes opgenomen zijn in mijn corpus:

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
31	58	V	Problematiek van het gebruik van grondwater bij bedrijven	overheidsinstelling
32		M	Proceswater in ontwikkeling	Bedrijf
33	49	M	Gevalstudie uit de elektriciteitssector	consultancybedrijf
34	36	M	Actieve kool in proceswaterbereiding	Bedrijf
35	44	M	Hergebruik van afvalwater als proceswater door indamping	consultancybedrijf
36	37	M	Proceswater in een non-ferro bedrijf	Bedrijf

Tabel 6: specifieke informatie over de sprekers tijdens de zesde studiedag (proceswater)

De zevende en laatste studiedag die ik opnam was getiteld: *Bodemsanering: beleid – organisatie – technologie*. Bijna jaarlijks hield de ingenieursvereniging een studiedag over dit thema, wat ook duidelijk bleek uit de vertrouwelijke, informele manier waarop de sprekers met elkaar en met het publiek omgingen en uit de informatie die verspreid werd over deze studiedag. Aspecten zoals het beleid, de veiligheidsvoorschriften, verzekeringsmogelijkheden en nieuwe technologieën werden besproken, waarop een aantal gevalstudies volgden. Tijdens de studiedag waren er ongeveer 80 mensen aanwezig en werden er acht presentaties gegeven, waarvan er vier opgenomen zijn in dit corpus, cf. onderstaande tabel.

N°	Leeftijd	Geslacht	Onderwerp van de speech	De spreker is afkomstig van:
37	34	M	Beleid: terugblik en nieuwe ontwikkelingen	overheidsinstelling
38	40	M	Het aspect van de veiligheid bij bodemsaneringswerken	bedrijf
39	57	M	Verzekeringsmogelijkheden bij bodemsanering	verzekeringsbedrijf
40	36	M	Toepassing van de bodemwetgeving bij Defensie.	defensie (overheidsinstelling)

Tabel 7: specifieke informatie over de sprekers tijdens de zevende studiedag (bodemsanering)

Tijdens deze zeven studiedagen vroeg ik zowel aan het publiek als aan de sprekers om enquêtes in te vullen. De resultaten van deze vragenlijsten worden besproken in deel III, maar een aantal vragen waarin gepeild werd naar achtergrondgegevens, worden hier behandeld omdat ze een algemeen beeld schetsen van de sprekers en de publieksleden die aanwezig waren tijdens deze zeven studiedagen.

Demografische gegevens

Uit de enquêtes die aan de sprekers gericht waren, kwamen de volgende achtergrondgegevens naar voren.⁷ De gemiddelde leeftijd van de sprekers bedroeg 40,3 jaar (mediaan: 38; stdev: 8,74). Er was wel wat variatie tussen de gemiddelde leeftijd in de studiedagen onderling, zoals te zien is in onderstaande tabel.⁸

Studiedag	Gemiddelde leeftijd sprekers
Kyoto	42,43
Slib	34,00
Energie	43,25
Pathogene organismen	36,14
Kwaliteitslabels	43,25
Proceswater	44,80
Bodemsanering	41,75

Tabel 8: gemiddelde leeftijd van de sprekers per studiedag

⁷ Deze enquête werd door 37 van de 40 sprekers ingevuld.

⁸ Of deze verschillen statistisch significant waren, kon niet gemeten worden omdat deze steekproef te klein is.²⁵

73 % van hen kwam uit een Belgisch bedrijf, waar meestal geen dienst was die steun verleende bij de voorbereiding van presentaties (in 78% van de gevallen).⁹ De overgrote meerderheid van de sprekers werd uitgenodigd door de organiserende vereniging (89%). Hiervan werd 53% persoonlijk gevraagd om een presentatie te verzorgen, terwijl bij de overige 36% de organisatoren met het bedrijf van de spreker contact hadden opgenomen. De meeste sprekers gaven niet erg vaak speeches (54% minder dan vijf keer per jaar, 46% meer dan 5 keer per jaar), maar voor de overgrote meerderheid (70%) van de sprekers was het niet de eerste keer dat ze over het thema van de studiedag een presentatie hielden. Uit die cijfers kunnen we concluderen dat voornamelijk sprekers die ervaring hadden met speeches geven over dit onderwerp, geselecteerd werden.

Het publiek dat deze studiedagen¹⁰ bijwoonde had een gemiddelde leeftijd van 36,9 jaar (mediaan: 35; stdev: 10,32). Het verschil in gemiddelde leeftijd tussen de studiedagen onderling was significant ($F(6, 321) = 3,737; p = 0,001$)¹¹. In tabel 9 staan de gemiddelde leeftijden per studiedag opgesomd:

Studiedag	Gemiddelde leeftijd publiek
Kyoto	41,06
Slib	36,16
Energie	40,84
Pathogene organismen	35,38
Kwaliteitslabels	35,65
Proceswater	38,35
Bodemsanering	33,52

Tabel 9: gemiddelde leeftijd van het publiek per studiedag

De uitschieters waren duidelijk de studiedagen Kyoto en Energie aan de ene kant, met een iets ouder publiek, versus Bodemsanering met een jonger publiek. Deze verschillen bleken ook de enige significante te zijn.¹²

⁹ Van de vier sprekers die enquêtes invulden tijdens de studiedag 'Energie' waren er drie die wel steun gekregen hadden bij de voorbereiding van hun presentatie. Deze score was opmerkelijk in vergelijking met de rest van het corpus, waar tijdens de studiedagen 'Kwaliteitslabels', 'Proceswater' en 'Bodemsanering' geen enkele spreker kon beschikken over een dergelijke ondersteuning.

¹⁰ 328 publieksleden, verspreid over de zeven studiedagen, vulden de enquêtes in.

¹¹ Vanwege de groepgrootte en de aard van de afhankelijke variabele, kunnen we aannemen dat deze afhankelijke variabele (i.c. leeftijd) normaal verdeeld is over de groepen. De homogeniteit van de variantie moet echter getoetst worden, maar deze bleek niet significant verschillend te zijn (Levene toets: $p=0,541$), waardoor de eenweg-variantieanalyse (ANOVA) uitgevoerd mocht worden.

96,3% van de publieksleden hadden de Belgische nationaliteit en 99,1% had Nederlands als moedertaal. De overgrote meerderheid (92%) woont tussen de 1 à 10 keer per jaar een studiedag bij (50,3% niet vaker dan drie keer per jaar; 41,6% tussen de 3 à 10 keer per jaar).¹³

Iets meer dan de helft van de sprekers kwam van een bedrijf met meer dan 200 werknemers (51,3%), maar deze aantallen verschilden significant tussen de studiedagen onderling ($\chi^2(l) = 27,53$, $p = 0,000$). In de onderstaande tabel worden de procentuele gegevens weergegeven:

Studiedag	Bedrijf met minder dan 200 werknemers	Bedrijf met meer dan 200 werknemers
Kyoto	17,6%	82,4%
Slib	57,4%	42,6%
Energie	34,7%	65,3%
Pathogene organismen	54,5%	45,5%
Kwaliteitslabels	57,6%	42,4%
Proceswater	39,4%	60,6%
Bodemsanering	64,3%	35,7%

Tabel 10: Procentuele aanwezigheid van publieksleden uit kleine (<200 werknemers) en grote (>200 werknemers) bedrijven

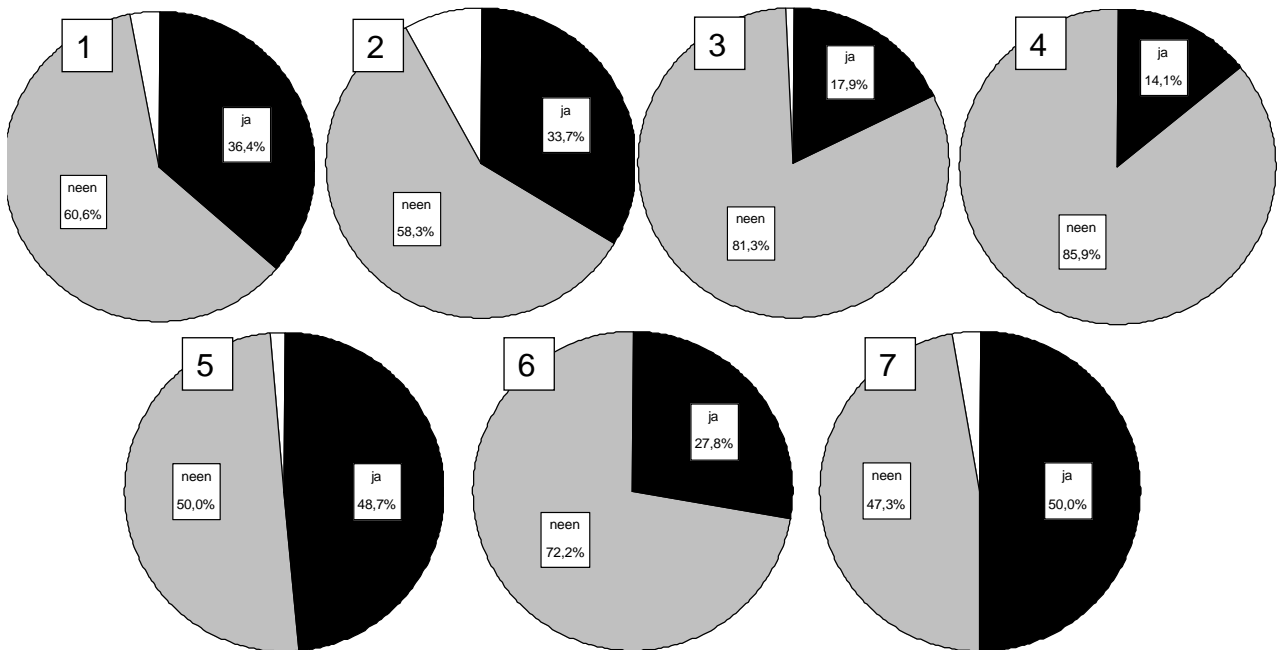
Ook werd gepeild naar de mate waarin de sprekers 'bekende' figuren waren in de beroepscontext van het publiek. Over elke spreker¹⁴ werd gevraagd of het publiek hem of haar van naam kende. In de onderstaande figuren wordt met een taartdiagram voor elke studiedag weergegeven in welke mate de sprekers naambekendheid hebben. Uit deze resultaten blijkt dat er wel wat variatie is tussen de

¹² Via een post-hoc toets (Tukey HSD) werd de significantie van de verschillen tussen de gemiddelde leeftijden per studiedag onderling gemeten, waaruit bleek dat de verschillen tussen 'Bodemsanering' en 'Slib' ($p=0,011$) en tussen 'Bodemsanering' en 'Energie' ($p=0,004$) significant waren.

¹³ Vanwege de zeer lage frequentie van de 'afwijkende' resultaten (niet-Belgen, niet-moedertaalsprekers van het Nederlands en zeer weinig of zeer vaak studiedagen bijwonen), kan geen statistische toets uitgevoerd worden om eventueel significante verschillen tussen de studiedagen onderling vast te stellen. Opmerkelijk was wel dat van de 12 niet-Belgen in 328 enquêtes, er 7 aanwezig waren tijdens de studiedag Energie (5 Nederlanders, 2 andere nationaliteiten).

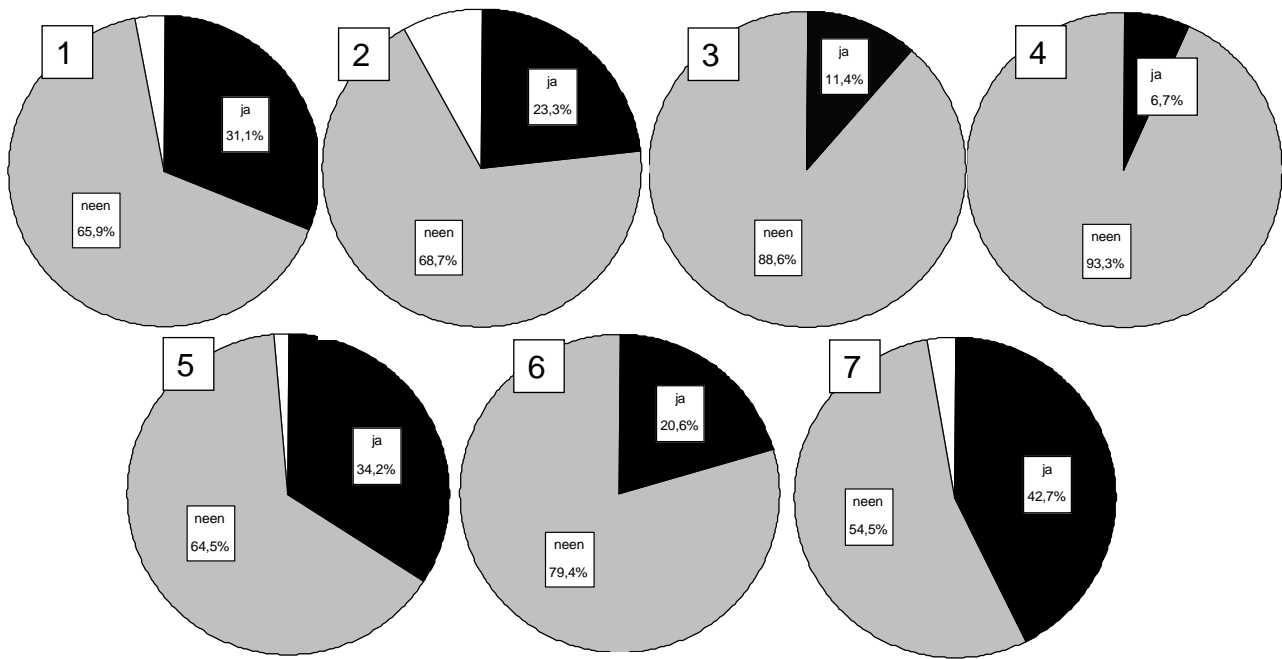
¹⁴ In dit onderdeel behandel ik de data die ik verzameld heb over 39 speeches uit het corpus; in de bespreking gaat het dus over alle speeches met uitzondering van speech 3 waarvan geen data verzameld kon worden via de publieksenquêtes.

studiedagen: meestal waren de sprekers niet bekend van naam, behalve in de studiedagen 5, 7 en in mindere mate in 1:

Figuur 1: Procentuele aandeel per studiedag van de mensen die de sprekers niet van naam kenden (grijs) en diegenen die hen wel van naam kenden (zwart) (wit zijn de ontbrekende waarden).

Dit verschil in resultaten kan liggen aan het feit dat tijdens de studiedagen 5, 7 en 1 'grote' namen als spreker uitgenodigd werden, ofwel aan het feit dat dit beroepsveld een kleine wereld is waarin iedereen elkaar min of meer kent. Om dit onderscheid te maken, werd een tweede vraag gesteld, waarin gevraagd werd of het publiek de sprekers al eens eerder ontmoet hadden of hen al elders had horen spreken. In de onderstaande figuur worden de resultaten op deze vraag weergegeven:

Figuur 2: Procentuele aandeel per studiedag van de mensen die de sprekers nog niet hadden ontmoet (grijs) en al wel hadden ontmoet (zwart) (wit zijn de ontbrekende waarden).

Uit deze figuur blijkt dat vooral tijdens de zevende studiedag over het thema 'Bodemsanering' het publiek en de sprekers elkaar al goed kenden. Zoals hierboven vermeld, bleek dat ook al uit de informele manier waarop de sprekers met elkaar en het publiek omgingen. Ook de publieksleden tijdens studiedagen 1 en 5 bleken de sprekers relatief goed te kennen, zij het in mindere mate dan tijdens studiedag 7.

2.2.2 De positie van de onderzoeker

De meeste sprekers waren aanvankelijk door de verenigingen op de hoogte gebracht van mijn aanwezigheid via een brief (cf. appendix 1) waarin ik de samenwerking met de verantwoordelijke organisatie benadrukte en mezelf en het onderzoek voorstelde. Ook verduidelijkte ik het nut en doel van de video-opnames en de enquêtes. Over de inhoud van mijn analyses bleef ik heel vaag, zo vermeldde ik alleen dat ik lette op *'de specifieke aspecten van de taal'* in speeches waarbij het gaat *'over de typische zinswendingen die gebruikt worden in presentaties, dus niet over correct taalgebruik'*. Zo probeerde ik te voorkomen dat de sprekers dachten dat taalfouten het onderzoeksobject zouden zijn, wat tijdens de preliminaire analyses vaak een veronderstelling bleek te zijn.

Om het publiek aan te zetten om de enquêtes in te vullen, wat voor de publieksleden een niet te onderschatten inspanning was die volgens de organiserende verenigingen zou resulteren in een zeer minimale respons, hield ik aan het begin van de studiedag altijd een korte, motiverende toespraak (cf.

transcriptie appendix 2), waarin ik vooral mezelf voorstelde en in vage bewoordingen over het onderzoek sprak en het belang van de enquêtes aanhaalde.

Tijdens deze studiedagen was ik me er aan de andere kant ook van bewust dat de aanwezigheid van mij, de videocamera en de enquêtes een invloed kon uitoefenen op de sprekers en dat er dus sprake kon zijn van de *observer's paradox*:

To obtain the data most important for linguistic theory, we have to observe how people speak when they are not being observed. (Labov 1972c: 113)

Ik heb geprobeerd om een vervorming van de data zoveel mogelijk te voorkomen door erg vaag te spreken over mijn onderzoeksdoelstellingen. Zo hoopte ik dat indien de sprekers hun speeches aanpasten vanwege mijn aanwezigheid, ze geen cruciale identiteitsaspecten zouden veranderen en slechts minimale talige veranderingen zouden doorvoeren.

Bijna alle sprekers reageerden bijzonder positief op mijn onderzoek. Ze leken zich bijna geveild te voelen dat er zoveel aandacht aan hun speeches besteed werd. Vaak kwamen ze met mij een praatje slaan en af en toe deden ze ook een beroep op mijn technische kennis, die vanwege de hoeveelheid apparatuur die ik met me meezeulde, vaak aanzienlijk overschat werd. Deze toenaderingen werden soms ook gereflecteerd in de speeches, waar af en toe in de inleiding aan mijn aanwezigheid (cf. voorbeeld 1) en aan de enquêtes (cf. voorbeeld 2) gerefereerd werd:

1. *Dank u wel, meneer de voorzitter. Of dat het een mooie afsluiting gaat zijn, dat, euh, laat ik aan u over en aan de dame die alles moet gaan evalueren. (9)*
2. *Euh, 't zijn ook wel - als ge verder invult - euh, enthousiaste, deskundige, sympathieke en verstandige mensen die dus enerzijds aarzelend zijn, anderzijds aan de hand en misschien ook wel bescheiden maar ze zijn zeker niet grappig, dus, euh, dat moet ge niet invullen voor mijn part. (26)*

Volgens Bergmann (1990) zijn dergelijke verwijzingen een goede garantie voor een hoge natuurlijksheidsgraad van de verzamelde data:

Contrary to the general opinion of many social researchers who work with 'natural' data, I would argue that if recordings of naturally occurring informal interactions do not contain any part during which the participants make reference to the fact that they are being recorded, then this absence is conspicuous and can be taken to be a reliable sign of the 'unnaturalness' of the documented interaction. (Bergmann 1990: 219-220)

Uit het feit dat dergelijke verwijzingen effectief voorkomen in de speeches, blijkt dus dat de speeches toch op een vrij natuurlijke wijze gebracht werden. Maar '*the effect of recording is never wholly absent*' (Labov 1972c: 115). In elk geval heb ik door slechts via vage verwijzingen aan de inhoud en de doelstellingen van mijn onderzoek te refereren, geprobeerd de identiteitsconstructie in de speeches te beschermen tegen een al te grote vervorming en zo de impact van de camera en mijn aanwezigheid verder te beperken.

2.2.3 Dataselectie

Uit de speeches van deze zeven studiedagen selecteerde ik 40 speeches op grond van een aantal basiscriteria bedoeld om de vergelijking tussen de speeches onderling zo zuiver mogelijk te maken.

In de eerste plaats werd gegarandeerd dat alle presentaties in het Nederlands werden gehouden door Belgische moedertaalsprekers van het Nederlands. Dit werd bepaald op basis van de eerste vragen in de enquête voor de sprekers. Deze keuze werd bewust gemaakt om zoveel mogelijk variatie uit te sluiten. Zoals bijvoorbeeld Gumperz (1982a) observeert, kunnen immers heel andere overwegingen spelen bij linguïstische keuzes van niet-moedertaalsprekers: in een gevalstudie van de getuigenis van een Filippijn met een uitstekende beheersing van de Engelse taal, blijkt de keuze voor het *we*-pronomen gebaseerd te zijn op een andere semantische dimensie van deze grammaticale categorie dan dit voor moedertaalsprekers van het Engels het geval zou zijn. Ook wat *contextualization cues* betreft, zijn er interculturele verschillen (Gumperz 1992). Om dergelijke, vaak moeilijk verklaarbare effecten uit te sluiten, werd dus naar een maximale gelijksoortigheid op dit vlak gestreefd.

Verder werd er ook rekening mee gehouden dat één spreker meestal verschillende '*footings*' incorporeert:

In the case of a lecture, one person can be identified as the talking machine, the thing that sound comes out of, the "animator". Typically in lectures, that person is also seen as having "authored" the text, that is, as having formulated and scripted the statements that get made. And he is seen as the "principal", namely, someone who believes personally in what is being said and takes the position that is implied in the remarks. (Goffman 1981: 167)

Daarom werden speeches waarin een spreker op het laatste moment vervangen werd door een andere spreker, weggelaten uit het corpus. In dergelijke gevallen vervult deze vervangende spreker immers alleen de rol van *animator*, die vaak de tekst gewoon aflas en geen verantwoordelijkheid over

de woorden op zich nam. Ook op dit vlak werd dus gepoogd een minimale variatie in het corpus te verkrijgen.

Tot slot werden een aantal speeches weggelaten uit het corpus vanwege technische redenen: soms liet de (geluids)kwaliteit van de opname te wensen over, waardoor het onmogelijk werd om de tekst in voldoende detail te transcriberen. Ook de vragen die na afloop van de speeches gesteld werden, konden niet getranscribeerd worden vanwege de slechte geluidskwaliteit van de opnames. Het was immers onmogelijk om een microfoon tijdig bij de vraagstellers te krijgen, en ook de spreker liepen vaak op dat moment weg van de kathedraal, waardoor ook deze geluidskwaliteit aanzienlijk verslechterde. Daarom zijn deze fragmenten niet geïncorporeerd in de transcripties en maken ze – normaal gezien –¹⁵ ook geen deel uit van de data voor de analyses.

2.2.4 Transcripties

Het transcriberen van een corpus van 40 speeches, is uiteraard een omvangrijke taak. Aangezien je voor de transcriptie (op woordniveau zonder toegevoegde informatie) van één minuut tekst, een tiental minuten transcribeertijd moet rekenen (Edwards 2001: 336), wordt al snel duidelijk dat het hier inderdaad om een aanzienlijke tijdsinvestering gaat. Daarenboven moeten keuzes gemaakt worden, die ik, in navolging van Cook (1990), in dit onderdeel beschrijf.

Bij het bepalen van de manier waarop de transcripties uitgevoerd werden, speelde uiteraard ook de praktische overweging een rol (cf. Wetherell en Potter 1992: 225) dat naarmate meer details opgenomen werden, dit ook meer tijd zou vergen en een transcriptie zoals gebruikelijk is in conversatie-analyse (zoals bijvoorbeeld naar het model van Jefferson 1985) uitgesloten is. Een dergelijke, gedetailleerde transcriptie is in de eerste plaats bedoeld voor de studie van conversatie, waarbij overlap bij turn-taking bijvoorbeeld een belangrijk aspect in de analyse kan zijn. Daarbij komt de volgende vaststelling:

(...) there is no single generally accepted way to represent speech on the page (...) (Johnstone 2002: 21)

Verder blijkt uit de literatuur dat er wel een consensus bestaat over de subjectieve status van transcripties:

¹⁵ Er is namelijk één uitzondering op deze regel: bij de opname van speech 11 stonden de antwoorden van de spreker wel op de cassette (de vragen uit het publiek niet). Omdat de spreker hier net een interessant punt aanhaalt dat relevant is voor de bespreking van de speech, waardoor deze analyses ook vervolledigd worden, is de bespreking van dit fragment toch opgenomen in het onderzoek (cf. voorbeeld 249).

As useful as they are, transcripts are not unbiased representations of the data. Far from being exhaustive and objective, they are inherently selective and interpretive. The researcher chooses what types of information to preserve, which descriptive categories to use, and how to display the information in the written and spatial medium of a transcript. (Edwards 2001: 321)

Hierdoor is de keuze dus aan de onderzoeker om te bepalen welke elementen opgenomen moeten worden in de transcriptie op basis van de doelstellingen van het onderzoek:

No system could conceivably show everything, and it is always a matter of judgement, given the nature of the project and the research questions, what sort of features to show, and in how much detail. (Fairclough 1992b: 229)

Aangezien de inhoud en de manier van formuleren van belang zijn voor mijn onderzoeksvraag, werd de tekst niet alleen woordelijk opgeschreven, maar werden ook alle pauzes, aarzelingen, herformuleringen en lapsussen opgenomen in de transcriptie. Verder werd interpunctie toegevoegd die zo goed mogelijk de gesproken tekst reflecteerde en die ook de leesbaarheid van de teksten verhoogde (zoals bijvoorbeeld ook in Wetherell en Potter 1992: 225-226). Wanneer het taalgebruik van de sprekers duidelijk afweek van de gebruikelijke, Vlaamse variant, werd een aangepaste spelling gehanteerd zoals Ochs (1979) deze beschrijft:

A modified orthography captures roughly the way in which a lexical item is pronounced versus the way in which it is written. For example, modified orthography includes such items as gonna, wanna, whazat, yah see?, lemme see it, and the like. (Ochs 1979: 61)

Dit zijn twee voorbeelden van deze aangepaste spelling in het Nederlands in mijn corpus:

3. *Da wilt zowel zeggen grondverwerking, euh, alles wa met, euh, baggerspecie, verontreinigde baggerspecie te maken heeft maar dan eerder gericht naar de allee voor ons bedrijf gezien relatief kleinere werken (...). (13)*
4. *Nu, eigenlijk een klein beetje naar naar jaarlijkse gewoonte heeft Dirk mij gevraagd om een beetje, chot, een zicht te geven op wat er aan 't gebeuren is, allee, eigenlijk heeft 'em da gevraagd: "Is er eigenlijk wel iets aan 't gebeuren?" (37)*

Non-verbale communicatiemiddelen, zo bleek uit een preliminaire studie van een vijftal speeches in dit corpus, lijken een voornamelijk ondersteunende rol te spelen in de presentaties. Door het ondersteunende karakter, zal volgens Brown en Yule de hoeveelheid informatie die verloren gaat

door deze elementen niet op te nemen in de transcriptie, nog enigszins beperkt te zijn:

We shall generally ignore paralinguistic features in spoken language in this book since the data we shall quote from is spoken by co-operative adults who are not exploiting paralinguistic resources against the verbal meanings of their utterances but are, rather, using them to reinforce the meaning. (Brown en Yule 1983: 4)

Uiteraard zou het zeer zinvol zijn om deze visie van Brown en Yule verder te testen. Maar zoals bijvoorbeeld blijkt uit de bespreking van Schegloff (1984) en het overzicht van Scherer en Wallbott (1985), is de analyse van non-verbaal gedrag een onderzoeksveld op zich. Een dergelijke studie valt echter niet binnen het bereik van dit onderzoeksproject. Op grond van deze overwegingen werden de video-opnames alleen gebruikt ter ondersteuning van een juist begrip van de audio-opnames¹⁶.

¹⁶ Niet alleen vormde de klank in de video-opnames een back-up voor de audio-opnames, maar soms hielp het beeld ook om de woorden van de spreker correct te interpreteren. Als een spreker bijvoorbeeld zegt: "Zoals we nu zien", en hij wijst tijdens het uitspreken van deze woorden naar het scherm, dan is het duidelijk dat hij in dit geval concreet verwijst naar wat te zien is op zijn slides.

3 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die beschreven worden in dit onderdeel zijn zowel van inhoudelijke als van methodologische aard. De inhoudelijke onderzoeksvragen stelden me namelijk voor een aantal praktische probleemstellingen over hoe ik een antwoord kon vinden op deze vragen. Hieruit evolueerden dan methodes, die kritisch beschouwd worden via de methodologische onderzoeksvragen.

Het uitgangspunt van deze studie was mijn onderzoeksinteresse voor identiteitsconstructie. Deze interesse werd niet alleen gestuurd door het fascinerende idee dat identiteit elke keer opnieuw in taal opgebouwd wordt (in tegenstelling met een algemeen gangbare intuïtieve visie op dit concept), maar ook door het feit dat een aspect dat zo cruciaal is voor menselijke interactie, slechts op een impliciete manier in taal voorkomt en dus ook zeer moeilijk exact in te schatten is:

But no matter how crucial language is for understanding social identity and social identity for understanding the social meaning of language, social identity is rarely grammaticized or otherwise explicitly encoded across the world's languages. In other words, the relation between language and social identity is predominantly a sociolinguistically distant one. (Ochs 1993: 288)

Deze initiële onderzoeksvraag, met name: "Hoe wordt identiteit geconstrueerd?" kan echter pas vorm krijgen nadat er een context aan gelinkt wordt, aangezien deze twee (identiteit en context) onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Dus naast deze beslissing om me te richten op de analyse van identiteit, maakte ik een tweede keuze om identiteit te bestuderen binnen een institutionele setting. Zoals hierboven in detail beschreven werd, heb ik gekozen om me specifiek te focussen op speeches die gehouden worden binnen de institutionele context van seminars en studiedagen. Deze keuze heeft meerdere redenen, zoals hieronder beschreven.

- Speeches in de hierboven beschreven institutionele context¹⁷ vormen een weinig onderzocht onderzoeksobject, waardoor de studie ervan een bijdrage kan leveren tot het in kaart brengen van de manier waarop identiteit geconstrueerd kan worden in dit soort tekst en in dit soort context. Zoals hierboven besproken werd, is identiteit immers altijd zeer contextgebonden en door het feit dat deze specifieke context nog slechts minimaal bestudeerd werd, levert deze studie bijkomende inzichten in de vele facetten en mogelijkheden van identiteitsconstructie

¹⁷ Ik verwijs hier expliciet naar de beschrijving van de specifieke context in het voorgaande deel om duidelijk te maken dat het hier niet gaat om politiek discours bijvoorbeeld, waarin de studie van speeches al wel aan bod is gekomen.

binnen¹⁸ de krijtlijnen die bepaald worden door het institutionele karakter van deze context. Een caveat is hier wel op zijn plaats, want net dit doorgedreven contextgebonden karakter van identiteitsconstructie impliceert ook dat mijn doelstelling niet inventariserend is of kan zijn, aangezien elke nieuwe speech een nieuwe context en mogelijk nieuwe identiteitsconstructies aan het licht kan brengen. De bedoeling is dus wel om de mogelijkheden van identiteitsopbouw die aanwezig zijn in mijn corpus te analyseren, zonder hierbij te pretenderen een volledig overzicht te geven van de opbouw van identiteit in dergelijke contexten.

- Identiteitsconstructie¹⁹ wordt meestal geanalyseerd in de studie van een beperkt aantal casussen, waardoor de conclusies gericht zijn op de scope van dit incidentele niveau. Ik maak geen bezwaar tegen deze werkwijze, waarvan ik de verdiensten ook niet wil minimaliseren. Integendeel zelfs, het is dankzij deze werkwijze dat heel wat fijnmazige aspecten van taalgebruik blootgelegd werden, zoals vaak beargumenteerd wordt:

For the identification and analysis of these [interactional] practices, as Schegloff (1993) memorably observed, "one is a number." In principle, only one member of a species needs to be observed for the existence of the species to be acknowledged, and a similar principle applies in the case of interactional practices. Although numbers of cases are valuable in refining our sense of the boundaries of a practice (Schegloff, 1997), they are not essential. (Heritage 1999: 70) [eigen nadruk, eigen toevoeging]

Interessant in dit citaat is dat er, ondanks de overtuigende conversatie-analytische visie, toch ook ruimte gelaten wordt voor meer kwantitatief geïnspireerd onderzoek, waarvan de waarde wordt aangeduid (cf. onderstreepte deel). In mijn onderzoek is het niet alleen de bedoeling om de manier waarop identiteit geconstrueerd wordt te analyseren, maar probeer ik ook een beeld te krijgen van de mate waarin dergelijke identiteitsconstructies aan de orde zijn in dit corpus van veertig speeches. Zo krijgen we er een inzicht in of de sprekers tijdens deze informatieve presentaties meestal aandacht besteedden aan de constructie van bepaalde soorten identiteit en op welke manier ze dat veelal deden, zonder hierdoor te willen claimen dat ik algemene conclusies over identiteit in 'het genre van professionele speeches' zou trekken. De term speeches is immers een verzamelnaam voor zeer veel diverse soorten van teksten, die allemaal min of meer volgens dezelfde basisregel van deze *practice* verlopen (met name: een

¹⁸ Of eventueel ook 'buiten' deze krijtlijnen, aangezien sprekers kunnen kiezen om het specifieke 'frame' te doorbreken, waardoor zij buiten de *discourse ecology* van de institutionele setting stappen.

¹⁹ Ik verwijs hier naar allerhande studies waarin identiteitsopbouw geanalyseerd wordt, dus niet alleen gebonden aan een institutionele context.

spreker heeft het woord voor een langere periode dan een doorsnee *turn* zou beslaan), maar waarbinnen er nog bijzonder veel variatie bestaat. Ik beschouw de teksten in mijn corpus dan ook niet a priori als voorbeelden van een bepaald genre, want in de woorden van elke spreker wordt geleidelijk aan de '*speech-situatie verder gedefinieerd*', zoals Schiffrin (1997: 89) zegt. Deze definiëring of karakterisering van de speech-situatie wordt gradueel opgebouwd en kan zelfs nog in de loop van deze langlopende *turn* van de spreker veranderen, zoals bijvoorbeeld zal blijken uit de bespreking van speech 9. Binnen mijn corpus is er dus al heel wat variatie, waaruit meteen al blijkt dat het ongeoorloofd is om te spreken over '*hét genre van speeches*'. Daarover beoog ik dus geen uitspraken te doen, maar ik denk wel dat het analyseren van identiteitsconstructies in een corpus dat het gevalstudie-niveau overstijgt, een meerwaarde biedt vanwege het inzicht in de mate waarin dergelijke constructies van identiteit voorkomen in deze veertig speeches.

- De speeches in mijn corpus zijn duidelijk gesitueerd in een institutionele setting, maar ik heb er bewust voor gekozen dat deze context niet bedrijfsintern zou zijn. Binnen een bedrijf zelf data verzamelen en interpreteren vereist namelijk een immense batterij voorkennis voordat een zinvolle betekenis aan een dergelijke speech voor *insiders* gegeven kan worden. Deze context van studiedagen en seminars heeft het voordeel dat de sprekers uit verschillende achtergronden afkomstig zijn. Dit is niet alleen interessant vanuit het oogpunt van de variatie van de identiteitsconstructie, maar vooral omdat de sprekers hierdoor gedwongen worden om de gegevens uit hun achtergrond die ze relevant achten voor de speech, actief in de speech in te voegen. Er wordt immers een nieuwe interactiesituatie gecreëerd, waarin alle deelnemers verplicht zijn om expliciet te werk te gaan bij de constructie van identiteit aangezien in het algemeen geen kennis over achtergrondgegevens verondersteld kon worden bij de publieksleden²⁰, die ook verschillende achtergronden hadden. Dit kenmerk van de setting maakte van deze data een uitgelezen corpus voor dit onderzoek.

Hieruit volgt dat de basisonderzoeksvraag luidt: "Hoe wordt identiteit geconstrueerd in mijn corpus van 40 speeches, die gehouden werden binnen een institutionele context?" Deze onderzoeksvraag, in combinatie met de grootte van het bestudeerde corpus, deed meteen een andere, praktisch georiënteerde bijkomende onderzoeksvraag rijzen, met name: hoe kan identiteit geanalyseerd worden in een corpus van deze omvang? Hiervoor is het niet alleen de vraag of het wel praktisch haalbaar is om een dergelijk groot corpus te analyseren binnen het bestek van dit onderzoeksproject, maar vooral is het een bekommernis of het wel mogelijk is om de kwalitatieve conclusies met elkaar

²⁰ Dit gebrek aan kennis van de achtergrond van de sprekers werd niet gewoon verondersteld, maar wel onderzocht via de enquêtes, zoals hierboven beschreven wordt.

te vergelijken en algemene tendensen te ontdekken. Met andere woorden: hoe zorg ik ervoor dat ik in mijn analyses door de bomen het bos nog zie?

Om dit probleem op te lossen, heb ik een methode ontwikkeld die uitgebreid beschreven wordt in deel I. Deze methode is gebaseerd op de analyse van één zorgvuldig gekozen markeerder van identiteit, met name pronomina. Na een selectieproces van de voornaamwoorden die relevant waren voor de onderzochte identiteitsconstructies, werden de pronomina-metingen statistisch verwerkt via clusteranalyse om zo de speeches met gelijksoortige identiteitsconstructies te groeperen. Uiteraard is het nut en de geschiktheid van deze kwantitatieve pronomina-analyse niet bewezen en ze moet dus nog bevestiging krijgen via de andere invalshoeken in mijn onderzoek. Dit vertaalt zich in een methodologische onderzoeksvraag over de bruikbaarheid van deze methode.

Naast deze talig georiënteerde onderzoeksvragen, wilde ik ook in kaart brengen hoe het publiek deze speeches en de bijhorende identiteitsconstructies percipieerde. Het onderzoek van speeches stoot immers op een belangrijk nadeel, met name dat er geen talige respons is, waaruit een bevestiging van de hypothesen zou kunnen blijken. Paralinguïstische kenmerken van de publieksleden waaruit hun reacties te lezen zouden kunnen zijn, konden vanwege praktische redenen niet vastgelegd worden. Deze onderzoeksvraag richt zich dus op de wijze waarop de perceptie van het publiek van de identiteitsconstructie in de speeches vastgelegd kan worden. Hieraan gelinkt volgt de vraag of ook de zelfperceptie van de sprekers van hun eigen speeches in beeld gebracht kan worden, zodat deze twee percepties aan elkaar gekoppeld kunnen worden. Tot slot rest de vraag wat het verband is tussen deze perceptie van sprekers en publiek van deze speeches en de conclusies van de linguïstische analyses.

Aangezien in deze studie verschillende methodes (i.c. kwantitatief en kwalitatief tekstonderzoek en perceptie-onderzoek via enquêtes) en uiteenlopende invalshoeken (i.c. tekstanalyses en meningen van zowel publiek als sprekers) gecombineerd worden, die vervolgens ook met elkaar vergeleken worden in de triangulatie (cf. infra), richt een laatste onderzoeksvraag voor deze studie zich op wat de meerwaarde is van deze combinatie.

4 Methodologie: triangulatie

De zoektocht naar een adequate onderzoeksmethode brengt ons in de eerste plaats haast vanzelfsprekend bij discoursanalyse. De analyse van identiteitsconstructie is namelijk een typisch onderdeel van deze discipline. Maar, zoals Van Dijk opmerkt, discoursanalyse is bijna onlosmakelijk verbonden met interdisciplinariteit:

It may have become clear (...) that discourse analysis is not a simple enterprise. In its full richness, it involves all the levels and methods of analysis of language, cognition, interaction, society and culture. This is of course not surprising, since discourse itself is a manifestation of all these dimensions of society. This means that integral discourse analysis is necessarily an interdisciplinary task and also that its complexity forces us to make specific choices among the many available methods, depending on the goals and functions of our analysis. (Van Dijk 1985c: 10-11)

We moeten dus een keuze maken uit de vele mogelijke methodes en ze op maat van deze studie snijden. Het is daarenboven van essentieel belang om de gebruikte methodes niet alleen naast elkaar te plaatsen, maar ze ook te integreren tot een geheel. We moeten de methodes en conclusies dus trianguleren, ze contrasteren en tegen elkaar uitspelen. Het begrip triangulatie is als metafoor afgeleid uit navigatietechnieken en militaire strategie en het werd in de wetenschap geïntroduceerd via de psychologie (vb. in Campbell en Fiske 1959) en verder ontwikkeld in de sociologie. Denzin (1970) onderscheidt vier basistypes van triangulatie, waarin met name data, onderzoekers, theorieën en methodes kunnen variëren binnen één onderzoek. Bij een triangulatie van data selecteren de onderzoekers bewust en systematisch uiteenlopende settings om data te verzamelen, waarna ze bijvoorbeeld op zoek gaan naar de gelijkenissen door deze verschillende contexten heen. Om de potentiële subjectiviteit van een observator te voorkomen, wordt triangulatie van onderzoekers voorgesteld, waarin verschillende observatoren voor een grotere betrouwbaarheid van de resultaten zorgen. Theoretische triangulatie impliceert het naast elkaar plaatsen en tegen elkaar afzetten van verschillende hypothesen en theorieën, een techniek die vaak toegepast wordt in bepaalde psychologische studies (Brannen 1992: 12). Tot slot beschrijft Denzin de methodologische triangulatie, waarbij zowel binnen één methode als tussen verschillende methodes gevarieerd kan worden. Je kan binnen één methode trianguleren door bijvoorbeeld in een survey verschillende variaties van schalen en vraagstellingen te incorporeren. Een interessantere vorm van methodologische triangulatie impliceert het gebruik van verschillende methodes op één onderzoeksobject:

(...) method triangulation combines dissimilar methods to measure the same unit, what I call between or across-method triangulation. The rationale for this strategy is that the flaws of one

method are often the strengths of another, and by combining methods, observers can achieve the best of each, while overcoming their unique deficiencies. (Denzin 1970: 308)

Verschillende methodes op dezelfde data kunnen immers heel verschillende conclusies genereren:

(...) each method implies a different line of action toward that reality - hence each will reveal different aspects of it, much as a kaleidoscope, depending on the angle at which it is held, will reveal different colors and configurations of objects to the viewer. Methods are like the kaleidoscope - depending on how they are approached, held, and acted toward, different observations will be revealed. (Denzin 1970: 298)

Tot slot voegt Flick (1992) aan dit overzicht nog de systematische triangulatie van perspectieven toe. Hierbij is het belangrijk om aan de ene kant de data zelf op een structurele manier te analyseren, maar aan de andere kant ook de betekenis die de deelnemers aan de interactie er zelf aan geven in kaart te brengen, om zo verschillende versies van de wereld te reconstrueren.

Door vanuit verschillende invalshoeken naar dezelfde data te kijken, krijg je niet alleen het beste van deze methodes, maar daarenboven is triangulatie volgens Janesick een van de fundamentele criteria om de geloofwaardigheid van het onderzoek op te bouwen (Janesick 1998: 119). Zo kunnen bepaalde conclusies immers extra back-up krijgen door ze te trianguleren en daardoor ontstaat een breder en grondiger begrip van de data:

(...) triangulation is similar to the common rule in journalism not to report anything that is ambiguous or controversial without at least two and preferably three sources to give it additional support. (Roth en Mehta 2002: 153).

De combinatie van methodes blijkt niet enkel bruikbaar te zijn in de sociologie, maar ook in de linguïstiek. Lazaraton (2002: 39-42) beschrijft en inventariseert artikelen waarin etnografen vanuit verschillende invalshoeken data verzamelen en analyseren, zoals observaties, aantekeningen tijdens de observaties, transcripties, interviews en vragenlijsten, waarna deze data getrianguleerd worden. Uit dit overzicht besluit Lazaraton het volgende:

The most salient difference [between the ethnography of communication and conversation analysis] that emerges from reviewing the following studies, though, is that transcribed interactional data are just one (and not necessarily the most important) source of information that should be considered in documenting cultural practices. (Lazaraton 2002: 40)

Transcripties zijn dus slechts één bron van informatie, terwijl blijkt dat er nog heel wat andere gegevens over een *cultural practice* verzameld kunnen worden die het plaatje vervolledigen. Binnen de discoursanalyse is het artikel van Van Leeuwen en Wodak (1999) hiervan een goed voorbeeld: zij analyseren de manier waarop in Oostenrijk immigratie-aanvragen voor familiereünies geweigerd worden en hoe in deze weigeringen racistische vooroordelen geïmpliceerd zijn. Om een zo volledig mogelijk inzicht in dit gegeven te krijgen, combineren zij systemisch-functioneel gerichte methodes van tekstanalyse met de discours-historische methode. Deze laatste bestaat erin om zo veel mogelijk discoursgenres die naar een bepaald thema verwijzen, te incorporeren in de analyses volgens het principe van de triangulatie. Op deze manier schetsen zij een vollediger beeld dan een strikt tekstanalytische benadering van één discoursgenre zou kunnen opleveren.

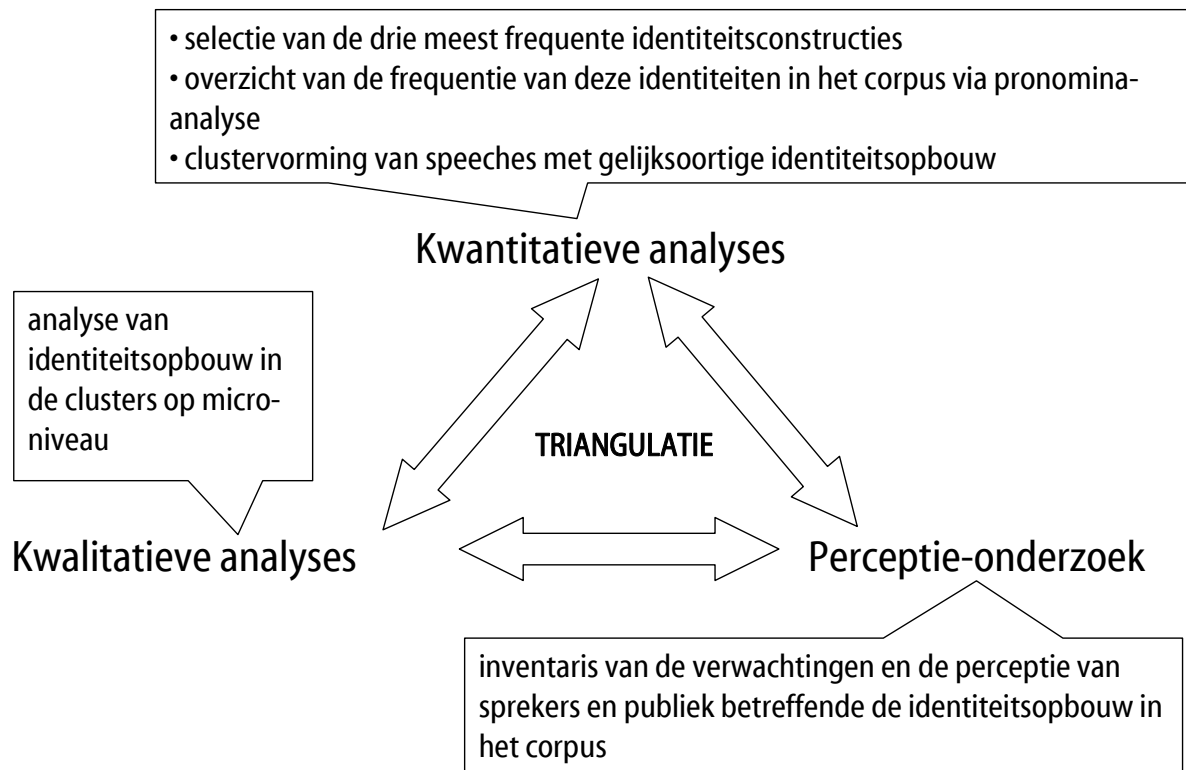
Voor deze studie combineer ik tekstgeoriënteerde analyses van de transcripties van de speeches met een perceptie-onderzoek waarin gepeild wordt naar de visie van het publiek en de sprekers zelf op deze speeches. Zo probeer ook ik een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de *social practices* van deze 40 presentaties en een antwoord te vinden op de onderzoeksvragen. Door deze verschillende methodes en perspectieven te trianguleren, hoop ik daarenboven om de nadelen typisch voor elk van de gebruikte methodes, te ondervangen. De combinatie van de methodes die ik hier voorstel werd gekozen vanwege het complementaire karakter²¹: de zwaktes van één methode zijn namelijk de sterktes van een andere en vice versa. Zo hoop ik een caleidoscopisch inzicht in identiteitsconstructie in mijn corpus te genereren, alsook het interdisciplinaire karakter van dit onderzoek optimaal aan te wenden.²²

²¹ Dit geldt vooral voor de tekstanalyses, die zowel kwantitatief als kwalitatief geanalyseerd worden.

²² Een theoretische inleiding op de verschillende methodes vormt telkens de inleiding van elk onderdeel.

5 Implementatie van de triangulatie en vooruitblik

Deze studie bestaat uit vier grote delen: de twee eerste delen zijn gebaseerd op de transcripties van de speeches waarop tekstgeoriënteerde analyses uitgevoerd worden. Het derde deel richt zich op het perceptie-onderzoek bij het publiek en de sprekers, terwijl in het vierde deel de drie voorafgaande delen worden vergeleken en geïntegreerd. De opbouw van dit proefschrift kan als volgt schematisch weergegeven worden:

Figuur 3: schematische voorstelling van de structuur van deze studie

In de eerste twee delen combineer ik kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethodes, die aan de ene kant zeer sterk met elkaar verweven zijn, maar aan de andere kant toch ook twee duidelijk onderscheiden delen vormen van deze studie. In elk deel komen echter zowel kwantitatieve als kwalitatieve analyses voor, maar de verschillende insteek en het overwicht van de ene methode over de andere, bepalen toch duidelijk welke analyses onder welke noemer te vallen.

In het kwantitatieve deel wordt namelijk in de eerste plaats onderzocht of en in welke mate de drie meest frequent geconstrueerde identiteiten voorkomen. Ondanks het feit dat hier ook aandacht besteed wordt aan mogelijke andere identiteitsconstructies, primeert toch de vraag naar de

frequentie van de markeerders van deze identiteiten. Deze frequenties worden dan statistisch verder verwerkt via clusteranalyse. De indeling in clusters vormt de basis voor het tweede deel.

Het tweede, kwalitatieve deel is wat betreft structuur sterk gebaseerd op het voorgaande kwantitatieve deel, maar verschilt er verder grondig van. Het uitgangspunt van dit deel is de analyse van identiteitsconstructie op micro-niveau. Het gaat hierbij dus om de specifieke manier van identiteit opbouwen, die vaak uniek is in het corpus. Frequentie is hier namelijk helemaal niet van primordiaal belang, aangezien de analyses zich specifiek richten op het in kaart brengen van alle mogelijke aspecten en variaties van identiteitsopbouw via een detailanalyse van geselecteerde fragmenten.

In het derde deel worden de enquêtes besproken die voorgelegd werden aan het publiek en de sprekers van de studiedagen. Hier is het uitgangspunt dus danig verschillend van de vorige onderdelen, want niet de tekst, maar de indruk van de speech staat centraal. De bespreking focust op de perceptie van de identiteitsconstructie in de speeches en deze wordt gekoppeld aan de verwachtingen en eventuele vooroordelen die heersten bij de respondenten. Ook de meningen van de sprekers worden vergeleken met de evaluaties van het publiek, waardoor de verschillende visies op hetzelfde corpus ook onderling met elkaar gecontrasteerd worden.

Tot slot brengt het triangulatie-onderdeel (deel IV) deze drie methodologieën samen, met name de kwantitatieve, de kwalitatieve en de perceptie-analyses. De resultaten worden vergeleken met elkaar en zo wordt het inzicht in identiteitsconstructie in de speeches verrijkt door deze complementaire visies. Hieruit worden zowel op inhoudelijk als op methodologisch vlak besluiten getrokken, die uitgebreid beschreven worden in de conclusies, die dan ook het laatste onderdeel van deze studie vormen.

DEEL I

KWANTITATIEVE ANALYSES

6 Inleiding

De analyse van identiteitsconstructie is een studie die meestal uitgevoerd wordt op één of twee casussen, waarbij de lokale exegese van geselecteerde fragmenten centraal staat. Aan de andere kant richt de studie van grote corpora zich op andere onderzoeksvragen en hiervoor wordt vaak een kwantitatieve methodologie gehanteerd. In dit deel beschrijf ik hoe een identiteitsgeoriënteerde onderzoeksvraag ook beantwoord kan worden voor een relatief groot corpus aan de hand van kwantitatieve analyses. Ik beschrijf hier dus de methode die ik hiervoor ontworpen heb, waarvan de bruikbaarheid getest zal worden door de resultaten van dit deel te trianguleren met de conclusies van de twee andere delen van dit onderzoeksproject. Het resultaat van deze triangulatie, waaruit het nut van deze methode blijkt, wordt besproken in de algemene conclusies aan het einde van deze studie.

De methode die ik hier voorstel, is gebaseerd op een literatuurstudie van verschillende onderzoekstradities, zowel kwantitatieve als kwalitatieve. Uit deze literatuurstudie blijkt dat het vooral belangrijk is om de kwantitatieve analyse theoretisch te kaderen, om een grondige voorstudie eraan te laten voorafgaan en om een methode te vinden die de resultaten op een inhoudsvolle manier analyseert. Vervolgens beschrijf ik hoe ik deze elementen geïntegreerd heb in de methode zelf. Deze methode is gebaseerd op de analyse van pronomina die relevant zijn voor de identiteitsconstructie van de drie hoofdentiteiten in mijn corpus. Vervolgens worden de resultaten per onderdeel weergegeven, waarna een vergelijkende bespreking van de resultaten volgt. Tot slot wordt de statistische methode van de clusteranalyse toegepast, die de wisselwerking tussen de drie identiteiten in kaart brengt. Deze groepering van de speeches laat toe inhoudelijke hypothetische conclusies te trekken, wat een efficiënt uitgangspunt voor de kwalitatieve analyses belooft te zijn.

Ten slotte wil ik nog opmerken dat de efficiëntie van deze kwantitatieve methode voor de analyse van identiteit gepretest werd voor een beperkt aantal speeches. In deze test heb ik de tentatieve kwantitatieve resultaten vergeleken met de kwalitatieve analyses. Uit deze pretest bleek dat de conclusies van beide methodes gelijksoortig waren, waarna ik besloten heb deze methode dan ook toe te passen op het hele corpus. Een beschrijving van deze preliminaire analyse wordt hier niet gegeven, maar ze kan geraadpleegd worden in Van De Mieroop (2004a).

7 Literatuurstudie

7.1 *Inleiding*

In dit deel zal ik in de eerste plaats een overzicht geven van kwantitatieve studies die zich situeren binnen het brede kader van de discoursanalyse. Zoals beschreven in Schiffrin, Tannen en Hamilton (2001) behoren ook sociolinguïstisch geïnspireerde analyses van de distributie van taalkundige fenomenen tot deze stroming. Ze zijn dan ook een interessant uitgangspunt voor deze kwantitatieve analyses. Dit is natuurlijk niet het soort van discoursanalyse waar ik de nadruk op zal leggen, omdat de onderzoeksvragen dermate verschillend zijn. Daarom is een directe toepassing van deze methodes niet mogelijk.

Ook de corpuslinguïstiek van bijvoorbeeld Biber is een invalshoek die volgens Schiffrin, Tannen en Hamilton (2001) gesitueerd kan worden binnen de discoursanalyse. Voor mij is de insteek van Biber interessant omdat ook mijn analyses gebaseerd zijn op een vrij uitgebreid corpus en er binnen de corpuslinguïstiek een uitgebreide kwantitatieve traditie bestaat, waarvan analyses in andere invalshoeken ook heel wat kunnen opsteken.

Vervolgens beschrijf ik het debat dat al een hele tijd aan de gang is over de vraag of kwantitatieve dan wel kwalitatieve methodes de voorkeur genieten. In deze discussie uiten vooral de conversatieanalytici hun uitgesproken mening. Een van de kernpapers in deze discussie, met name Schegloff (1993), vormt de leidraad in deze bespreking. Verder vergelijk ik de standpunten die uit het debat vanuit conversatieanalytische invalshoek naar voren komen met de ideeën die hierover leven binnen de kwantitatieve tradities. Deze standpunten vertonen verrassend veel gelijkenissen, omdat ze allebei tot de conclusie komen dat de complementariteit van de twee methodes een feit is.

Uitgaande van deze conclusie en om vervolgens mijn methode opnieuw in te passen in de identiteitsgeoriënteerde studies binnen de discoursanalyse, bekijk ik in detail een aantal papers die kwantitatieve en kwalitatieve analyses combineren binnen dit kader. Hieruit blijkt dat de kwantitatieve metingen op verschillende manieren ingebed worden in de analyses, waaruit een gebalanceerde aanpak de meest efficiënte blijkt te zijn. Dit zal dan ook een van de uitgangspunten zijn voor mijn analyses.

7.2 *Kwantitatieve stromingen binnen de discoursanalyse*

7.2.1 *Variationistische traditie*

De basisonderzoeksvraag en het soort corpus dat ik bestudeer, lijken zich op het eerste gezicht niet onmiddellijk te lenen voor kwantitatieve analyse. Identiteitsgeoriënteerde analyses beperken zich immers meestal tot een zeer lokale exegese van een aantal geselecteerde tekstfragmenten uit enkele casussen. Binnen het brede kader van de discoursanalyse is een kwantitatieve aanpak nochtans een methode die goed ingeburgerd is in de variationistische traditie, waarin op grond van kwantitatieve studies socioculturele betekenis gegeven wordt aan linguïstische variatie. Zo meten Weiner en Labov (1983) bijvoorbeeld de effecten van leeftijd, etniciteit, geslacht en stijl op de distributie van het passief bij Engelstaligen. In Labov (1972a) vinden we een kwantitatieve beschrijving van de maatschappelijke gelaagdheid (*'social stratification'*) in het gebruik van varianten van de r-klank in drie New Yorkse warenhuizen. Ook in Labovs onderzoek wordt rekening gehouden met heel wat sociale variabelen, zoals ras, geslacht, beroep en leeftijd en wordt er een verklarende waarde gegeven aan de vergelijking van deze elementen met de kwantitatieve resultaten.

Bij Holmes (1986, 1988, 1990) en Stubbe en Holmes (1995) vinden we een gelijksoortige sociolinguïstische aanpak, waarin de distributie van een aantal pragmatische partikels kwantitatief geanalyseerd wordt en gerelateerd aan variabelen zoals sociale klasse, geslacht, leeftijd en spreekstijl. Bij dit onderzoek wordt er eerst nauwkeurig onderzocht wat de mogelijke functies zijn van de partikels door contextuele analyses uit te voeren en wordt er dan op basis hiervan een basisonderscheid gemaakt, wat zorgt voor gedifferentieerde resultaten. Ook Huspek (1989) focust op de variatie tussen pragmatische partikels zoals *'you know'* en *'I think'* in de taal van de arbeidersklasse in de Verenigde Staten. En ook voor de analyse van het verband tussen het type van vraag van een interviewer en het soort van antwoord van de geïnterviewde, wordt deze variationistische aanpak gebruikt (Dubois en Horvath 1992).

De variationistische methode is dus een van de mogelijke invalshoeken van discoursanalyse. In *The Handbook of Discourse Analysis* (Schiffrin, Tannen en Hamilton, 2001) bespreken Dubois en Sankoff het verband tussen een bepaald linguïstisch fenomeen, i.c. opsommingen, en de leeftijd van de sprekers. Voor deze analyses is het gebruik van kwantitatieve metingen een essentieel onderdeel van de methodologie:

The use of quantitative analyses is not a minor methodological detail. It provides a more accurate understanding of the usage and the frequency of the forms within the community as well as a way of detecting linguistic change. (...) Being a more objective and accurate basis of analysis than intuitions and judgements of value, the quantitative method is a powerful and efficient tool.

(Dubois en Sankoff 2001: 282)

Binnen deze traditie zien we dus dat kwantitatieve metingen een belangrijke bijdrage leveren aan de analyse. Hoewel het onderzoeksopzet en de onderzoeksvragen, i.c. het centraal stellen van de variatie, thematisch ver verwijderd zijn van mijn corpus en onderzoeks invalshoek, blijkt de opgebouwde expertise van deze methode relevantie te hebben voor de aanpak van mijn analyses. Op dit punt kom ik later terug.

7.2.2 De corpuslinguïstiek

Volgens Tannen, Schiffrin en Hamilton (2001) kan ook de stroming van de corpuslinguïstiek gesitueerd worden binnen discoursanalyse. Kernpublicaties in dit veld zijn te vinden bij Biber (1986, 1988, 1994), die variatie tussen gesproken en geschreven taalgebruik in verschillende genres bestudeert aan de hand van zijn 'multifeature/multidimension' (Biber 1985: 340) analyse van lexicale en syntactische kenmerken. Ook het verschil tussen Brits en Amerikaans Engels meet hij aan de hand van een aantal specifieke kenmerken zoals pronomina, passiva en nominalisaties (1987). Deze studies van Biber bouwen eigenlijk voort op de analyses van Chafe over de kenmerken van gesproken versus geschreven taal, die zowel kwalitatief (1985) als kwantitatief zijn (1982, 1986) en heel wat navolging kennen, bijvoorbeeld bij Baker (2001) en Connor-Linton (1999) over variatie tussen verschillende moedertaalsprekers, bij Biber en Hared (1994) en Kim en Biber (1994) tussen genres onderling in andere talen en bij Connor-Linton (1988) en Reaser (2003) over de verschillende subregisters (voor een overzicht, zie Biber en Conrad 2001). Al deze studies zijn gekenmerkt door een zeer uitgebreide kwantitatieve analyse waarin aandacht besteed wordt aan een heel aantal kenmerken, zoals bijvoorbeeld pronomina, 'hedges' en modaliteit; met als uiteindelijke bedoeling een beeld te vormen van het genre en de variatie daarbinnen.

Bibers kwantitatieve analyses zijn in het algemeen uitgebreid en vaak gebaseerd op de geautomatiseerde analyse van een aantal linguïstische kenmerken via gespecialiseerde computerprogramma's en met een stevige statistische onderbouwing (Biber, Conrad en Reppen 1998). In een paper van Biber en Finegan (1989) wordt gebruik gemaakt van een mathematische clusteranalyse om 'affective and evidential stance' te meten. Met de term 'stance' bedoelen ze het volgende:

By stance we mean the lexical and grammatical expression of attitudes, feelings, judgments, or commitment concerning the propositional content of a message. (Biber en Finegan 1989: 93)

Voor dit onderzoek maakten ze een kwantitatieve studie van lexicale en grammaticale kenmerken in

het Engels door de distributie van deze 'stance'-markeerders te analyseren in 500 teksten. Door op deze elementen clusteranalyse toe te passen, hebben Biber en Finegan nadien uit hun resultaten 6 categorieën gepuurd. Dit model werd later ook toegepast in een studie van Watson (1999), die een definitie van clusteranalyse in een taalkundige setting voorstelt:

Cluster analysis, as the term implies, plots each text against others in relation to the distribution of the features under study. As previously stated, a cluster analysis groups together those texts which are maximally similar in terms of this space, thus reflecting similarity in their overall use of stance features. (Watson 1999: 225)

Later zal blijken dat deze methode erg relevant is voor dit onderzoek en zal ik ook hypothesen formuleren op basis van de bevindingen die Biber en Finegan (1989) gedaan hebben. Op dit punt in het onderzoek wil ik hier echter alleen benadrukken dat ook in de traditie van Biber de kwantitatieve metingen centraal staan, waarvan statistische methodes en computeranalyses geregeld deel uitmaken.

7.3 Kwantitatief versus kwalitatief

In de andere benaderingen van discoursanalyse is deze kwantitatieve methodologie echter eerder ongewoon. Ze wordt vaak vermeden uit angst om te generaliseren of te vlug conclusies te trekken op basis van een beperkt corpus. De vraag of generalisaties essentieel zijn en de studie van een uitgebreid corpus onontbeerlijk, is ook al een hele tijd onderwerp van discussie. Vooral vanuit conversatie-analytische invalshoek, een belangrijke stroming binnen de discoursanalyse, zijn hier uitgesproken meningen over. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het artikel van Cappella (1990), waarin de contra's van kwalitatieve conversatieanalyse besproken worden, die dan weer aangevochten worden door de papers van Jacobs (1990) en Pomerantz (1990), die de pro's van conversatieanalytische casusstudies schetsen.

7.3.1 De drie criteria van Schegloff (1993)

In het algemeen heerst er in de conversatieanalyse een eerder weigerachtige houding tegenover het gebruik van kwantitatieve methodes. Op zich is er echter geen principiële reden om deze methodes te verwerpen:

(...) the conversation analytic approach does not entail a principled rejection of quantitative approaches as such, but only of the unreflective application of quantitative techniques in a fashion that does not respect the nature of the subject matter. (Zimmerman 1988: 412)

Toch blijkt er vaak een negatieve visie te zijn op het gebruik van kwantitatieve analyses. Dit idee komt naar voren in een vaak geciteerde paper (onder andere in Drummond en Hopper 1993b, Haakana 2002, Holmes 1997, Lazaraton 2002, Suleiman, O'Connell en Kowal 2002, Wieder 1993) van Schegloff (1993) over de ongeschiktheid van kwantitatieve analyses in de studie van conversatie. Hoewel discoursanalyse in haar geheel in hoge mate verschilt van conversatieanalyse, vinden we toch ook binnen de discoursanalyse heel vaak analyses waarin het corpus op minutieuze manier bestudeerd wordt. Daarom zijn de kritische reflecties van Schegloff over kwantitatieve analyses ook hier relevant. Het centrale idee van deze paper draait rond het feit dat men vaak een kwantitatieve methode gebruikt zonder zich eerst te bezinnen over de aard en geschiktheid van het corpus. Daarom stelt Schegloff drie criteria voor, op basis waarvan een domein eerst moet 'kwalificeren voor een kwantitatieve behandeling' ('*qualify for quantitative treatment*', Schegloff 1993: 115). Deze drie criteria vat hij als volgt samen:

First, quantitative analysis requires an analytically defensible notion of the denominator. I call it (...) "environments of possible 'relevant' occurrence." (...) Second, quantitative analysis requires an analytically defensible notion of the numerator, the set of types of occurrences whose presence should count as events and, given an adequate conception of environments of relevant possible occurrence, whose nonoccurrence should count as absences. (...) Third, quantitative analysis requires an analytically defensible notion of the domain or universe being characterized. Here, I refer not to problems of adequate sampling, but rather a warranted conception of analytically coherent universes that it is relevant for a statistic to refer to (...). (Schegloff 1993: 103)

Het eerste criterium dat Schegloff aanhaalt, is dat van de bruikbaarheid van de noemer. Hij illustreert dit criterium aan de hand van het voorbeeld van gelach: dit kan je niet meten per minuut omdat je dan het criterium van de noemer als 'omgeving van een mogelijk, relevant voorkomen' negeert. In de keuze van de noemer (= tijd) is geen rekening gehouden met de manier waarop een lachsalvo gegenereerd wordt, en dus concludeert Schegloff dat dit de studie zinloos maakt.

De teller is het tweede problematische gegeven dat Schegloff aanhaalt in zijn paper: in de eerste plaats benadrukt hij dat elementen in de klasse van de teller zeer gelijksoortig moeten zijn. Hier haalt hij het voorbeeld van '*backchannel signals*' aan, een term die door Yngve (1970) geïntroduceerd werd voor korte reacties in conversatie, zoals bijvoorbeeld *mm*, *uh* en *huh*. Deze linguïstische elementen kunnen verschillende functies hebben, zoals het aansporen om verder te praten of het vragen om uitleg. Schegloff besluit dan ook dat als je deze categorie in zijn geheel kwantitatief bestudeert, de klasse van de teller waardeloos wordt. Uiteraard is de uniformiteit van deze klasse van groot belang, maar dat betekent niet dat kwantitatieve analyses van een dergelijk fenomeen onmogelijk zijn.

Drummond en Hopper (1993a) bewijzen dat het wel kan, maar ze onderzoeken de distributie van 'backchannel signals' dan ook met een bijzonder kritische blik:

The failure of this research to distinguish between different classes of back channels and the consequences they may have for speakership incipency has made the back-channel category a hodgepodge (...). (Drummond en Hopper 1993a: 162)

In hun analyses combineren zij conversatie-analyse met kwantitatieve analyses. Hierdoor slagen ze erin om deze brede, vage term verder onder te verdelen, waardoor wel gelijksoortige categorieën van de teller verkregen worden. Hierdoor worden kwantitatieve metingen wel mogelijk, wat het volgens Tracy (1993) net een sterker artikel maakt, met generalizingen die het zeer specifieke niveau van een casus overstijgen. Tracy ziet hier duidelijk de meerwaarde van kwantitatieve analyses, dus zelfs ook voor een ruim begrip als 'backchannel signals'.

Een tweede opmerking die Schegloff maakt in verband met de teller, is dat er verschillende mogelijkheden zijn om naar iets te verwijzen. Hier geeft hij het voorbeeld van referenties naar personen, die sterk kunnen variëren afhankelijk van de verschillende contexten waarin de spreker zich bevindt, bijvoorbeeld de referentie naar een collega met voornaam, volledige naam of omschrijving. Zo kan dit resulteren in mogelijkheden die niet passen binnen het onderzoeksformaat dat opgestart werd.

Als laatste criterium geeft Schegloff het belang aan van een 'coherent universum' als basis van de analyse. Dit illustreert hij met het voorbeeld van een interview, waarbij het noodzakelijk is om de verschillende subtypes van interviews te onderscheiden, vb. interviews met verschillende doelen: het niveau van taalbeheersing inschatten of het toekennen van een baan.

Bij het uitstippelen van mijn kwantitatieve methode voor de analyse van identiteitsconstructie heb ik rekening gehouden met deze drie criteria, die toch wel erg strikt zijn. Door deze criteria echter mee te nemen in het ontwikkelen van mijn aanpak, probeer ik ervoor te zorgen dat de tellingen zo inhoudsvol mogelijk zijn. Ik kom daarom nog kort even terug op deze drie criteria in de conclusies van de bespreking van de methode (punt 8.3).

Zelfs als deze criteria toegepast zijn, behoudt Schegloff zijn weigerachtige uitgangspunt tegenover kwantitatieve analyses:

One upshot of these several considerations is that quantification is not substitute for analysis. We need to know what the phenomena are, how they are organized, and how they are related to each

other as a precondition for cogently bringing methods of quantitative analysis to bear on them. (Schegloff 1993: 114)

Deze visie is natuurlijk ingebed in de strikt kwalitatieve methodologie van de conversatie-analyse. In de paper van Haakana (2002), die met een kwantitatieve methode gelach in medische interacties analyseert, staan Schegloffs kritische bemerkingen centraal maar hier worden ze vanuit een open visie voor kwantitatieve studies bekeken. Ook in dit onderzoek worden de beperkingen van kwantitatieve analyses ten opzichte van kwalitatieve analyses erkend, maar aan de andere kant beargumenteert de auteur dat deze kwantitatieve methode ook voordelen heeft:

I have shown that this kind of quantitative approach is too simplistic to capture the complexity of the actual interactional sequences where laughing takes place. The quantitative approach also hides interesting analytical issues but this is not to say that quantification has no value at all (...). After the more micro-analytical findings, the quantification highlighted an interesting 'bigger picture' of laughing practices in medical interaction. (Haakana 2002: 227-228)

Het is immers net een kenmerk van kwalitatieve analyses dat ze meestal beperkt blijven tot casusanalyses en dat ze er bijgevolg niet in slagen een beeld te schetsen van deze 'bigger picture'. Dat is ook het hoofddoel van de kwantitatieve invalshoek in dit onderzoek, die me in staat moet stellen een corpusanalyse uit te voeren en niet enkel een casusstudie. Hierbij blijft het echter wel zinvol om rekening te houden met de beperkingen van deze methode en opwerpingen vanuit conversatie-analytische invalshoek, zodat een zo zinvol mogelijke invulling van deze kwantitatieve studie gegarandeerd kan worden.

7.3.2 Complementariteit van de twee methodes

Als we kijken naar de conclusies die onder andere binnen de traditie van Biber getrokken worden over de wisselwerking tussen kwalitatieve en kwantitatieve analyses, dan valt meteen een gelijksoortigheid met Schegloffs conclusies op:

Only by combining traditional qualitative description with quantitative analysis can researchers begin to define a register, or for that matter define the very notion of register. Clearly, there are limitations to each approach taken individually, and it is potentially impossible to locate and define a register and the various subregisters with only a qualitative or only a quantitative mindset. A purely qualitative approach may fail to reveal significant intra-register variation and introduce research bias into the description, bias that may be potentially avoided through quantitative methods. Yet focusing solely on quantitative measures of features presupposes a prior conception

of register, a conception initially arrived at qualitatively. (Reaser 2003: 319)

Net zoals Schegloff in zijn conclusies, benadrukt ook Reaser de positieve invloed van beide methodes op elkaar. Schegloff vertrekt vanuit een afwijzende houding tegenover kwantitatieve methodes, terwijl Reaser net een tegenovergesteld uitgangspunt heeft. Het is opmerkelijk dat twee onderzoekers zoals Schegloff en Reaser, die elk vanuit een heel andere invalshoek het gegeven bekijken, tot een zeer gelijksoortige conclusie komen. Ook Biber zelf ziet de twee methodologieën elkaar aanvullen:

(...) even the relatively small (quantitative, eigen toevoeging) analyses (...) showed how such investigations can reveal important patterns in language use, while also pointing to areas within texts which would be interesting for more intensive, qualitative analysis (...). (Biber, Conrad en Reppen 1998: 131)

Het is meestal op het moment dat er verklaringen voor resultaten gezocht moeten worden, dat de methodologie verschuift naar kwalitatieve analyses. Of zoals Lazaraton het samenvat:

(...) quantitative discourse analysts seek to determine how often something happens, while why and how things happen are the focus of qualitative discourse analysis. (Lazaraton 2002: 33)

Eigenlijk blijkt uit de literatuurstudie dat een wisselwerking tussen de twee methodologieën onontbeerlijk is. Of het nu bekeken wordt vanuit Schegloffs conversatie-analytische standpunt en het geformuleerd wordt als een methode die 'parasiteert' op kwalitatieve casusanalyses ("*Quantitative analysis is (...) built on its back.*" Schegloff 1993: 102) of vanuit een geheel andere invalshoek die de kwantitatieve analyse beschouwt als een absolute noodzaak om de vooroordelen van kwalitatieve analyses op te heffen (Reaser 2003), de hoofdconclusie blijft dat beiden het erover eens zijn dat een combinatie van de twee methodologieën een synergie kan opleveren. De vraag of deze synergie zich dan situeert in de objectivering van bevooroordeelde kwalitatieve analyses dan wel in de verklarende waarde die veralgemeningen van kwantitatieve analyses opheft, is volgens mij niet van primordiaal belang. De conclusie is dat het samenspel van de twee methodologieën een positieve invloed kan hebben op de volledigheid van de analyses, een doelstelling die ook in dit onderzoek via de combinatie van methodes nagestreefd wordt.

7.4 Identiteitsconstructie en kwantitatieve analyses

7.4.1 Inleiding

In het voorafgaande deel heb ik aangetoond dat er in de literatuur heel wat gedebateerd en gediscussieerd is over de pro's en contra's van kwantitatieve en kwalitatieve analyses. Hetgeen heel wat van deze studies gemeen hebben, is dat ze - soms met tegenzin - moeten toegeven dat beide methodologieën voordelen hebben en ze bijgevolg voor elkaar een meerwaarde zouden kunnen betekenen. Zoals ik ook heb aangetoond in het vorige deel, is deze mening terug te vinden in verschillende onderzoekstradities. In dit deel verleg ik de focus weer naar het onderzoeksveld waarbinnen mijn onderzoek zich bevindt. Hier leg ik de nadruk op identiteitsgeoriënteerde papers die de complementariteit van de twee methodes in de praktijk omzetten.

In studies over identiteitsconstructie zoals bijvoorbeeld van Schiffrin (1996, 2000) vinden we alleen kwalitatieve onderzoeksmethodes en blijft het corpus beperkt tot casusstudies. In deze analyses vinden we typische close reading technieken, met een exegese van geselecteerde tekstfragmenten. Deze analyses zijn bijzonder waardevol, maar ze geven uiteraard geen informatie over *'the bigger picture'*, om opnieuw de term van Haakana (2002) te gebruiken. We krijgen er immers nooit een beeld van of de ontlede strategie in heel wat conversaties voorkomt, of dat ze daarentegen net typisch is voor deze ene spreker, eventueel alleen in deze specifieke context. Hierdoor krijgen we geen inzicht in het voorkomen van een bepaalde techniek in een breder kader, wat natuurlijk ook niet de doelstelling van dergelijke studies vormt. In het tweede deel, waarin ik de data bestudeer met behulp van kwalitatieve discoursanalyse, zal ik dan ook uitgebreid een beroep doen op het kader dat onder andere Schiffrin mee gecreëerd heeft.

Toch zijn er ook een aantal studies die wel gebruikmaken van kwantitatieve onderzoeksmethodes, die dan meestal wel een aanvulling van de kwalitatieve analyses vormen. Het is hier niet de bedoeling om een exhaustief overzicht te geven van al deze studies, maar het is wel relevant voor mijn onderzoek om een aantal papers te selecteren en daarin de gevolgde werkwijze te bespreken. Dit is uiteraard een goede inspiratiebron voor mijn analyses. De papers die deze twee methodologieën combineren, zijn niet bijzonder groot in aantal, maar toch blijkt dat ook vooraanstaande onderzoekers binnen het veld van de discoursanalyse interesse hebben voor dergelijke kwantitatieve metingen en de bovenbeschreven complementaire visie op kwantitatieve en kwalitatieve analyses delen. In het volgende deel beschrijf ik hoe kwantitatieve metingen geïntegreerd worden in kwalitatief onderzoek.

7.4.2 Overzicht van kwantitatieve analyses binnen studies over positionering en identiteitsconstructie

Theoretische invalshoek

Holmes beargumenteert in haar artikel over de identiteitsconstructie van 'gender' (1997) dat de kwantitatieve analyses op het macroniveau complementair zijn aan kwalitatieve analyses op het microniveau. Aan de ene kant vinden we in het artikel analyses van tekstfragmenten volledig in de traditie van Schiffrin (1996). De conclusies die daaruit volgen, worden aan de andere kant ondersteund door een kwantitatieve analyse van fonologische varianten en van pragmatische partikels die beide typisch zijn voor vrouwentaal. Deze laatste methodologie komt in dit artikel in de praktijk slechts beperkt aan bod, doordat enkel verwezen wordt naar voorafgaand onderzoek en we dus niet onmiddellijk een integratie van de twee methodologieën zien. In het theoretische deel breekt Holmes wel een lans voor de integratie van kwantitatieve methodes binnen kwantitatieve analyses en gaat ze in tegen de sceptische houding van andere onderzoekers (Holmes 1997: 199). Haar conclusie is dan ook zeer duidelijk:

As Schiffrin says, identities are situated both globally and locally (...). Both quantitative survey research and qualitative discourse analysis can contribute in exploring the ways this is achieved, the ways in which gender identity and gender relations are constructed in interaction. (Holmes 1997: 217)

Aanvullende rol

Opmerkelijk is dat ook Schiffrin, een van de toponderzoekers wat betreft de analyse van identiteitsconstructie, het gebruik van kwantitatieve data niet uitsluit. Zij bewandelt dan net de tegengestelde weg als die van Holmes, doordat ze vooral focust op kwantitatieve gegevens in de praktijk, maar er geen methodologische aandacht aan besteedt. Bijvoorbeeld in een studie van Schiffrin (2002) over de identiteitsconstructie in levensverhalen van mensen die de Holocaust overleefd hebben, worden naast uitgebreide kwalitatieve analyses, ook kwantitatieve data besproken. In deze paper bestudeert Schiffrin het verhaal van een joodse dame, Ilse. In dit relaas ligt de focus op de analyse van de discursieve constructie van haar relaties met familie en vrienden. Dit wordt uitgebreid kwalitatief geanalyseerd, en daarna staft Schiffrin de resultaten aan de hand van kwantitatieve gegevens: zo toont ze bijvoorbeeld via kwalitatieve analyse dat Ilse haar vrienden de rol van helpers en redders geeft en gradueel de referentie naar een collectief wij verschuift. Dit wordt bekrachtigd door een kwantitatieve analyse van naamwoorden en pronomina: zo blijkt bijvoorbeeld dat 88% van de referenties meervoud zijn, waardoor een collectieve identiteit benadrukt wordt. Ook in haar besluit maakt Schiffrin gebruik van deze kwantitatieve gegevens:

Consider, for example the choice between singular and plural pronouns. As noted earlier, the pronouns through which Ilse's friends appeared are overwhelmingly plural: 95% (41/43) are we and they. References to Ilse's mother are more evenly distributed: 58% (15/26) are plural pronouns. (Schiffrin 2002: 337)

Hier zien we dat de kwantitatieve resultaten vooral gebruikt worden omdat ze een goede en objectieve basis zijn om vergelijkingen te maken tussen verschillende elementen, in dit geval tussen de verwijzingen naar de vrienden en naar de moeder. Hoewel er dus in de hele paper duidelijk belang gehecht wordt aan de kwantitatieve resultaten, gaat Schiffrin niet in op de methodologische relevantie ervan.

In De Fina (1995) staat het gebruik van pronomina als markeerders van de zelfrepresentatie en de positionering tegenover anderen centraal in de analyses. Haar corpus bestaat uit semi-spontaan politiek discours van twee sprekers in een politieke conflictsituatie in Chiapas, Mexico. De Fina analyseert de constructie van deze politieke identiteit via pronomina-analyse :

Pronominal choice is therefore seen in this paper not so much as a variable related to speaker's style, but as a coherent indication of the speaker's presentation of self. (De Fina 1995: 382)

Er wordt dan ook effectief een belangrijke waarde gehecht aan de pronominale keuze in het discours als markeerder van sociale positionering:

Pronominal reference is one of the mechanisms through which the speaker expresses both his own presence in discourse, the presence of others and relationships that he/she entertains with these others. (De Fina 1995: 383-384)

De Fina begint haar analyses met de distributie van pronomina in de speeches te meten per aantal woorden in de tekst. Daarna volgt er een kwalitatieve analyse van het specifieke gebruik van de pronomina: zo bespreekt ze bijvoorbeeld hoe een spreker de eerste persoon enkelvoud volledig vermijdt en hoe zijn zelfverwijzingen altijd gerealiseerd worden via de eerste persoon meervoud. Deze vormen blijken te refereren aan de spreker en de organisaties die hij vertegenwoordigt. Tijdens deze analyses doet De Fina niet echt een beroep op haar kwantitatieve data, maar het is vooral bij de vergelijking van de twee speeches dat ze de distributie van de pronomina als uitgangspunt neemt. Haar corpus van twee speeches is echter niet erg geschikt voor dergelijke vergelijkingen, aangezien de twee speeches niet in dezelfde taal gehouden werden: de ene was in het Engels en de andere speech in het Spaans. Het pronominale systeem in beide talen vertoont heel wat verschillen, zo is het

in het Spaans bijvoorbeeld niet noodzakelijk om het pronomen te gebruiken en volstaat de morfologie van het werkwoord om een juist onderwerp aan de zin te geven ('pro-drop'taal), dit in tegenstelling tot het Engels. Een tweede probleem is ook dat de categorieën van pronomina niet erg scherp uitgetekend zijn. Zoals Schegloff (1993) ook duidelijk illustreerde, is het essentieel dat de klasse van de teller uit zeer gelijksoortige elementen bestaat. Dit is hier niet het geval, aangezien de referent in de eerste speech zeer eenduidig is, terwijl dat in de tweede speech helemaal niet zo is:

The pronoun expressing self-reference which comes second in frequency is 'we', but with more ambiguous readings. We saw that this 'we' can include the economic experts involved in the Solidarity Program, the Latin American People, the Mexican People in general, or more specifically, Mexican economists or Mexican intellectuals or, more broadly, members of the Mexican urban culture. (De Fina 1995: 400)

Dit zorgt ervoor dat een vergelijking op basis van kwantitatieve gegevens slechts heel beperkt haalbaar is. De Fina springt wel met de nodige omzichtigheid met haar data om, maar het nut van de kwantitatieve metingen is daardoor niet erg aanzienlijk. Haar conclusies situeren zich dan ook op het kwalitatieve niveau.

Gebalanceerde combinatie van twee methodes

Een paper waarin wel zeer sterk rekening gehouden wordt met het specifieke karakter van een taal, is die van Fasulo en Zucchermaglio (2002). Zij bestuderen het gebruik van het eerste persoon enkelvoud pronomen in het Italiaans. Ook dit is een 'pro-drop'taal, net zoals het Spaans (cf. supra). Zij beargumenteren dat de optie om het pronomen toch te expliciteren, een gemarkeerde keuze is (p1124) en zij bekijken in welke contexten deze expliciete vorm voorkomt. Ze onderzoeken een corpus van een aantal interne vergaderingen in een bedrijfscontext, waarin ze vooral de aandacht vestigen op de manier waarop de deelnemers aan de vergadering hun identiteit construeren. Op basis van de semantische en pragmatische betekenis van de context, onderscheiden zij vier categorieën (*epistemics, decisionals, operatives* en *impersonals*) en een restcategorie (*cutoffs*) waarin het pronomen kan voorkomen. Zo zorgen zij voor zeer vergelijkbare klassen en vormt de distributie-analyse van de pronomina een belangrijke kwantitatieve basis van de studie (p1131). Na een korte interpretatie van deze data, stoten ook zij op de beperkte verklaringskracht van kwantitatieve analyses en dus stellen zij het volgende voor:

With the help of speech examples, the meaning of the distribution will be clarified, and we will show conversational features of the different IMUs (I-marked utterances) suggesting pragmatic functions which cannot be accounted for by the typological description presented above. (Fasulo

Net zoals ook in het vorige deel besproken werd, blijkt een wisselwerking tussen kwantitatieve en kwalitatieve analyses zeer vruchtbaar om een volledig beeld te geven van een linguïstisch fenomeen. Uiteraard is het zo dat de lokale constructie van identiteit en de zeer specifieke en soms bijna unieke werkwijzen hiertoe, niet via een kwantitatieve analyse alleen opgespoord kunnen worden. Aan de andere kant vormen de pronomina-metingen in deze paper wel de aanzet van waaruit vertrokken wordt en op basis waarvan de zwaartepunten in de kwalitatieve analyse bepaald worden. Dit is een belangrijk verschil met de papers van Schiffrin (2002) en De Fina (1995), waarin de kwantitatieve analyses eerder een bijkomstige rol spelen. In de paper van Fasulo en Zucchermaglio maken ze echter een essentieel deel uit van de analyses en blijkt de wisselwerking tussen de twee methodologieën een meer volledige analyse mogelijk te maken.

Uit de paper van Ostermann (2003) blijkt eveneens dat de combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve analyses een vruchtbare methode is. Zij analyseert de constructie van macht en solidariteit in Braziliaanse medewerker-cliëntgesprekken aan de hand van een frequentiestudie van tweede persoonspronomen. Op basis van deze analyse trekt de auteur conclusies over welke pronomina de voorkeur genieten, maar ze voegt er meteen ook aan toe dat een kwantitatieve analyse een beperkte verklarende waarde heeft. Voor dit laatste grijpt ook zij terug naar een meer lokale analyse van het corpus:

As we have seen, the use of 'você' and 'a senhora' varies within and across settings and is not fully determined by age, nor does it present a static relationship with the professionals' stances toward victims in the two settings. In particular, a purely quantitative analysis - which looks at patterns across encounters but not within single encounters - might mask, for instance, the intricacies involved in the high incidence of pronoun-switching between 'você' and 'a senhora' in single encounters, which happens mainly at DDM (= all-female police station, eigen toevoeging). This phenomenon calls for an explanation. Thus, this section turns to a more local analysis of pronoun usage in the two settings, looking at the dynamics of the face-to-face interactions, in particular at the sequences where pronoun-switching takes place. (Ostermann 2003: 362)

Hetzelfde thema, namelijk de analyse van de constructie van macht, maar dan in de context van televisie-interviews, vinden we terug in een studie van Cuvelier (2000). Hierin komen verschillende kwantitatieve analyses aan bod, bijvoorbeeld van de frequentie van pronomina. Opnieuw worden deze analyses aangevuld met een kwalitatieve tekstexegese die erin slaagt duiding te geven aan en een aanvulling te vormen van de initiële meetbare bevindingen.

In dezelfde context bestuderen Suleiman, O'Connell en Kowal (2002) en Alber, O'Connell en Kowal (2002) in het politieke discours van onder andere Yasser Arafat en Shimon Peres de constructie van een persoonlijk perspectief, een term die voor hen vergelijkbaar is met 'footing' (Goffman 1981) en 'self' (Goffman 1959). Zij gebruiken kwantitatieve methodes waarmee zij onder andere de distributie van aarzelingen, pronomina en de overgangen in interviews analyseren. Deze bevindingen vullen zij aan met kwalitatieve analyses:

The empirical method of isolating indicators of perspective involves quantitative analysis of global effects and is supplemented by qualitative examples to demonstrate local organization. (Alber, O'Connell en Kowal 2002: 269)

Opnieuw zien we een soortgelijke verdeling van de analyses: er wordt een basis gelegd via de kwantitatieve studie, die dan het uitgangspunt vormt om een aantal interessante bevindingen in de context te gaan toetsen en hiervoor ook een verklaring te zoeken (ook in Suleiman en O'Connell 2003 en O'Connell, Kowal en Dill 2004). Weer zien we dat dit een geslaagde poging is om de twee methodologieën te combineren, maar dat er slechts een beperkt theoretisch kader bestaat. De auteurs merken dit tot slot zelf ook op:

To date, there has been no effort within the tradition of research on pronominal usage in political discourse to combine qualitative and quantitative analyses in a complementary fashion. And yet, there is no methodological reason for not doing so, even though there remains a distinctly negative animus against quantitative analysis among discourse analysts (e.g. Schegloff, 1993). (Suleiman, O'Connell en Kowal 2002: 271)

7.4.3 Besluit

De bovenvermelde papers kunnen in drie groepen worden ingedeeld. De eerste groep bevat de paper van Holmes, die meer methodologisch georiënteerd is. In de tweede groep vinden we De Fina en Schiffrin, waarin de kwantitatieve analyses een beperktere, aanvullende rol krijgen die vooral bedoeld is om vergelijking mogelijk te maken. Zoals hierboven vermeld, is dit niet altijd evident: kijken we maar naar De Fina (1995), waar slechts zeer beperkt resultaat geboekt wordt. Tot slot zijn er papers met een duidelijke taakverdeling tussen kwalitatieve en kwantitatieve analyses. De kwantitatieve metingen krijgen hier vooral een indicatieve functie: ze geven weer of en waar er relevante passages te vinden zijn in het corpus. Op basis daarvan worden de desbetreffende passages geselecteerd en verder geanalyseerd via een lokale studie van de tekst, die bijgevolg een aanvullende en eventueel verklarende waarde heeft. Dit stramien wordt bij Suleiman en O'Connell, Cuvelier, Fasulo en Zucchermaglio en Ostermann toegepast. Deze laatste manier van werken blijkt ook het

meeste resultaat te boeken, omdat in dit geval de beperkingen van beide methodologieën ingecalculeerd worden.

7.5 Conclusie

Aan de ene kant zien we dat een kwantitatieve analyse heel wat verschillende vormen kan aannemen. In de sociolinguïstische, variationistische traditie van bijvoorbeeld Labov krijgen we analyses van elementen gerelateerd aan verschillende variabelen. Hiervoor worden de meetbare categorieën zeer nauwkeurig afgebakend: zo maakt Holmes (1986) bijvoorbeeld een onderscheid tussen de twee betekenissen van het pragmatische partikel *'you know'* op basis van het intonatiepatroon dat gevolgd wordt. Zij deelt deze twee vormen dan ook onafhankelijk van elkaar in in twee categorieën en relateert op basis hiervan haar resultaten aan de variabelen mannentaal en vrouwentaal. Om het in de terminologie van Schegloff te zeggen: er is nauwkeurig voor gezorgd dat de categorie van de teller zeer gelijkvormig is.

Ook in de kwantitatieve studies in de traditie van Biber geven meetbare resultaten een inzicht in de variatie tussen bijvoorbeeld verschillende subgenres. Opmerkelijk is dat er ook hier een uitgebreide traditie is van kwantitatieve analyses, met soms zeer technische methodes. Denken we maar aan de geautomatiseerde analyses van Biber e.a. (1998) of de clusteranalyses van Biber en Finegan (1989). Hun resultaten zijn daardoor soms zeer technisch en vaak ook statistisch onderbouwd.

Uit de discussie over de plaats en complementariteit van kwantitatieve en kwalitatieve methodes komt als gemeenschappelijke conclusie naar voren dat de combinatie van de twee methodologieën een meerwaarde kan betekenen voor de analyses. Uit een poging om de twee standpunten met elkaar te verzoenen volgen ook interessante bevindingen: aan de ene kant is het zeer nuttig om een corpus en doelstellingen aan een zeer kritische blik te onderwerpen voor kwantitatieve analyses uit te voeren (cf. Schegloff 1993), aan de andere kant is het ook belangrijk dat deze analyses een belangrijkere positie krijgen dan slechts een ondergeschikte rol.

Binnen de identiteitsgerichte discoursanalyse vinden we in het algemeen weinig kwantitatieve metingen. Toch zijn er een aantal studies die kwalitatieve en kwantitatieve analyses combineren, maar die zeer verschillend zijn van de hierboven beschreven tradities. Het belangrijkste verschilpunt is uiteraard het ontbreken van een traditie, een uitgebreid theoretisch kader. Hierdoor zijn de meetbare data vaak slechts een aanvulling van de kwalitatieve analyses, die duidelijk een centrale positie innemen. Naast studies waarin de kwantitatieve data slechts een zeer marginale rol spelen, zijn er ook een aantal analyses waar wel meer aandacht aan de wisselwerking tussen de twee

methodologieën besteed wordt. De kwantitatieve data gelden dan als indicatie voor interessante passages, die verder kwalitatief geanalyseerd worden.

Uit dit literatuuroverzicht heb ik een aantal conclusies getrokken die relevant zijn bij het ontwerpen van de kwantitatieve methode voor mijn corpus: om ervoor te zorgen dat de positie van de kwantitatieve methode sterker wordt, is het van essentieel belang dat de inbedding van kwantitatieve metingen ook theoretisch onderbouwd wordt. Daarenboven is een grondige voorstudie van de data onontbeerlijk: het is immers vaak zo dat er meteen geteld wordt, waarna men onvermijdelijk stoot op de beperkingen van deze methodologie. Achteraf blijkt immers vaak dat de variabelen die geteld worden te beperkt zijn of dat men appels met peren aan het vergelijken is. Een voorstudie van de data is dus nodig en hiervoor inspireer ik me op papers binnen de variationistische traditie, waaruit het belang van een nauwkeurige, voorafgaande analyse duidelijk naar voren komt. Ook het incorporeren van bepaalde technieken van bijvoorbeeld de corpuslinguïstiek zou interessant kunnen zijn. Dit zou niet alleen een belangrijke vernieuwing kunnen zijn voor de identiteitsgeoriënteerde discoursanalyse, maar het zou ook meer inhoud kunnen geven aan de kwantitatieve resultaten. Momenteel hebben die meestal slechts een indicatieve functie. Door de kwantitatieve analyses echter niet te beperken tot gewone tellingen, maar deze uit te breiden met technieken zoals clusteranalyse, kunnen meer inhoudelijke besluiten getrokken worden. In het onderstaande deel beschrijf ik hoe ik deze opmerkingen geïntegreerd heb in de methode die ik voorstel.

8 Methode

8.1 Inleiding

In dit onderdeel beschrijf ik hoe de kwantitatieve metingen in mijn corpus aangepakt worden. De eerste vraag die gesteld wordt is hoe je de analyse van identiteitsconstructie überhaupt aanpakt. Ik baseer me hiervoor op kwalitatieve analyses en in concreto neem ik Faircloughs theorie over de 'voices' als uitgangspunt. De volgende vraag die gesteld wordt bij de ontwikkeling van deze kwantitatieve methode, is welke variabele wordt geselecteerd om verder geobserveerd te worden in dit corpus? Met andere woorden: ik ga op zoek naar de teller, om het in Schegloff's termen te zeggen (1993). Hiervoor baseer ik mij op de discoursanalytische identiteitsanalyses en in het bijzonder op deze analyses die ook kwantitatieve elementen hebben opgenomen in hun studie, zoals hierboven beschreven wordt. Vervolgens bespreek ik de manier waarop ik in de praktijk te werk ga. Voor de keuzes die hier gemaakt zijn, baseer ik me op de manier waarop de categorie van de teller afgebakend wordt in sociolinguïstische studies. De methode waarmee deze kwantitatieve gegevens verwerkt worden, is dan weer geïnspireerd op de aanpak van onder andere Biber, wat resulteert in een clusteranalyse van het corpus, die de verschillende kwantitatieve bevindingen integreert in een volledige analyse van de identiteitsconstructies in dit corpus en hierbij rekening houdt met de wisselwerking tussen deze vormen van identiteitsopbouw.

8.2 Werkwijze

8.2.1 'Voices' in een corpus van speeches

In 'Media Discourse' bespreekt Fairclough de manier waarop je de analyse van identiteitconstructie aan moet vatten en daarbij beweert hij dat je de volgende vragen moet stellen:

What are the participants (voices) in the text, and how are they constructed? - What relationships are set up between participants [...]. (Fairclough 1995: 203)

De 'voices' in een tekst zijn de 'social agents', of de deelnemers aan de interactie. Dit uitgangspunt heb ik toegepast op mijn corpus en ik heb geconstateerd dat er in de speeches eigenlijk vijf deelnemers aan de interactie zijn, wiens aanwezigheid ook regelmatig reflecteerd wordt in de speeches zelf.

De meest voor de hand liggende 'social agent' is de spreker zelf. Bij een professionele presentatie staat er uiteraard altijd een spreker vooraan, die een bedrijf vertegenwoordigt. Deze persoon kan in

zijn of haar speech een actieve rol spelen, maar deze kan zowel inhoudelijk als puur formeel zijn. In het laatste geval is de spreker eerder een soort spreekbuis. Verder kan het ook zijn dat de spreker haast niet vertegenwoordigd lijkt te zijn in zijn of haar woorden. Enkel als de spreker zichzelf een inhoudelijke rol toebedeelt in zijn speech, kan er een identiteit geconstrueerd worden. Gezien het institutionele karakter van de setting, kunnen we verwachten dat als de spreker zichzelf duidelijk positioneert in zijn speech, hij zichzelf waarschijnlijk als expert naar voren zal schuiven, maar uiteraard zijn ook alternatieve invullingen van deze identiteitsconstructie van de spreker mogelijk.

Een tweede 'voice' is die van het passieve publiek, dat ook lijfelijk aanwezig is bij een presentatie. Het kan volkomen genegeerd worden, het kan betrokken worden in de formele elementen van een presentatie of het kan ook inhoudelijk betrokken worden bij het thema van de presentatie. In dit laatste geval zal de spreker het publiek actief moeten positioneren in een bepaalde rol, zoals ook Fairclough beschrijft (Fairclough 1995: 131).

Een derde 'voice' is die van het actieve publiek, de andere sprekers. Hiermee kan de spreker in 'verlate interactie' treden, hij kan hen inhoudelijk bijtreden of tegenspreken, of zelfs als het om presentaties gaat die nog volgen, kan de spreker soms voorspellingen doen over de inhoud. De manier waarop de spreker verwijst naar andere sprekers, zegt vaak ook iets over zijn of haar vertrouwdheid met het milieu. Zoals in het voorbeeld in tabel 11, waar de eerste spreker naar een volgende spreker verwijst met zijn voornaam, en zo duidelijk te kennen geeft dat hij heel wat mensen in de sector goed kent en dus zeer goed ingewerkt is. Deze groep kan het best apart gehouden worden van het passieve publiek, omdat naar deze laatste 'voice' door de spreker als groep verwezen wordt. Dit is helemaal niet het geval voor de andere sprekers, waaraan in de speeches zeer specifiek gerefereerd wordt en het toekennen van een rol dus niet zozeer te maken heeft met de keuze van de spreker, maar eerder met voorafgaande informatie over de speech van de andere spreker in kwestie.

De vierde 'social agent' is de groep van de organisatoren van de studiedag. Zij hebben bepaalde sprekers geselecteerd, vaak op basis van hun expertise. Uiteraard krijgen zij soms ook een rol in de speeches, maar meestal wordt die impliciet ingevuld. In het voorbeeld in tabel 11 zien we echter dat de spreker de organisatoren bevestigt en hen impliciet eigenschappen als zin voor initiatief en zelfs een zekere durf (*toelating geven om mijn getuigenis te kunnen doen*) toekent, waardoor ook hun identiteit gedeeltelijk vorm krijgt.

Een vijfde 'voice' is die van het bedrijf dat de spreker vertegenwoordigt. In deze speeches kan deze 'voice' nauwelijks aanwezig zijn, soms krijgt het bedrijf enkel een impliciete rol, maar ook kan het een zeer expliciete identiteit toebedeeld krijgen door de spreker. Ook hier zijn er dus veel mogelijkheden. Voorbeelden van deze vijf 'voices' zijn te zien in tabel 11:

'Voice'	Voorbeeld
1. Spreker	Ik verschiet daarvan, ongetwijfeld weet dus niemand dat de wet gewijzigd is, da's heel plezant, ik hoop dat het parlement het wel weet want zij hebben hem wel gewijzigd, hoewel ik mij daar af en toe ook wel vragen bij stel (...). (37)
2. Passieve publiek	(...) dat wij proberen ons als soort tussenpersoon, als een soort spock single point of contact op te stellen voor u als klant om ook dat aansluitingscontract, niettegenstaande dat het tussen die twee partijen is, dat wij ons toch ergens als bemiddelende factor, als bemiddelende rol gaan tussenvoegen. (17)
3. Andere sprekers	Nu, wat de het deelproject juridische knelpunten, ik ga daar niet verder op in want Bart gaat dan daar verder op ingaan (...). (9)
4. Organisatoren	Ik dank u ook als initiatiefnemer om mij vandaag dus de toelating te geven om mijn getuigenis te kunnen doen (...). (11)
5. Bedrijf van de spreker	Ik wil kort even situeren wie firma X is, wij zijn eigenlijk een bedrijf die milieuadvies en milieutechnologie leveren. (23)

Tabel 11: overzicht van de vijf 'voices'

Van deze vijf 'voices' zijn er slechts drie meetbaar omdat de andere twee 'social agents' slechts zeer sporadisch aanwezig zijn. De drie 'voices' die overblijven zijn die van de spreker, het bedrijf dat hij vertegenwoordigt en het publiek, dat door de spreker ook actief in een bepaalde rol gepositioneerd kan worden. Vervolgens moeten we op zoek gaan naar een indicator die de identiteitsconstructie van deze 'voices' in mijn corpus weergeeft.

8.2.2 Op zoek naar een 'valabele teller'

Het is natuurlijk van essentieel belang om een efficiënte markeerder te vinden om de identiteitsconstructie in mijn corpus kwantitatief te analyseren. Identiteit is immers een zeer complex gegeven en het wordt dan ook meestal bestudeerd op grond van een heel aantal kenmerken: zo bekijken Chilton en Schäffner (1997) het gebruik van metaforen en passiva in politieke speeches; Dyer en Keller-Cohen (2000) bestuderen epistemische en agentieve zelfverwijzingen en het gebruik van

humor in verhalen in academische seminars; ook Holmes en Stubbe (2003) bestuderen humor in de constructie van machtsrelaties en ook het gebruik van 'hedges'. Deze 'hedges' en ook modaliteit zijn elementen die vaak het onderwerp van analyses zijn (Fairclough 2000b, Fairclough en Wodak 1997, Holmes, Stubbe en Vine, 1999), om hier maar enkele voorbeelden te noemen.

Deze en andere technieken zullen uitgebreid besproken worden in deel II waarin het corpus bestudeerd wordt via kwalitatieve discoursanalyse, maar ik haal ze hier toch al aan om twee redenen: aan de ene kant toont dit minieme literatuuroverzichtje aan dat er een uitgebreid aanbod is aan identiteitsmarkeerders die onderworpen moeten worden aan een analyse om een waardevolle studie van de identiteitsconstructie te maken, maar aan de andere kant illustreren ze ook dat er wel mogelijkheden zijn om een kwantitatieve analyse uit te voeren. Al deze bovengenoemde studies hebben namelijk één gemene deler in hun analyses, een constante die overal aanwezig is en waardevol geacht wordt voor de studie van identiteitsconstructie, namelijk pronomina. In de zes bovengenoemde studies speelt de analyse van voornaamwoorden een centrale rol in de studie van de positionering van de spreker, wat op zijn beurt dan weer de identiteitsconstructie reflecteert.

Pronomina-analyses

Uiteraard zijn er nog heel wat analyses van identiteitsconstructie waarin pronomina centraal staan. In het volgende overzicht schets ik een beeld van de veelheid aan studies die aan voornaamwoorden een prominente plaats toekennen in hun analyses. Het is helemaal niet de bedoeling om een volledig overzicht te geven, maar wel om de uiteenlopende invalshoeken en methodes te benadrukken. Daarom heb ik de papers ook thematisch geordend, zodat zou blijken dat een zelfde thema op uiteenlopende manieren kan worden behandeld, waarbij de pronomina-analyse toch een constante is in het onderzoek. Vervolgens bespreek ik de studies die de afwezigheid van pronomina bestuderen, waaruit blijkt dat dit ook een betekenis heeft. Tot slot schets ik nog een paar algemene visies en bespreek ik kort hoe pronomina in een zakelijke presentatie gerealiseerd worden.

Een eerste thema is de analyse van bevooroordeeld of racistisch discours waarin een gepolariseerde identiteit geconstrueerd wordt van de in-group tegenover de out-group (cf. Pittam 1999). Basham (1999) analyseert de constructie van 'self' en 'other' via het contrast tussen de eerste en de tweede persoon in brieven tussen kinderen van verschillende Indianenstammen in Amerika. Condor (2000: 183) beschrijft hoe respondenten in interviews hun gedachten over hun land en de aanwezigheid van verschillende nationaliteiten in hun land als niet problematisch beschrijven. Toch blijkt uit de pronominale referenties dat ze nog steeds zeer sterk mensen in categorieën plaatsen. Een gelijksoortig 'we-discours' vinden we in de analyses van Wodak en Matouschek (1993: 239), die het neo-racistische discours in Oostenrijk analyseren, waarin een sterke tegenstelling tussen twee

groepen geconstrueerd wordt. Via hun 'critical discourse analysis' van het politieke discours blijken aan deze in-group en out-group associaties verbonden te zijn met allerlei positieve dan wel negatieve kenmerken. Ook bij Van Dijk (1992) vinden we een soortgelijke studie van het impression management van 'ordinary people like 'us'' (p105) gecontrasteerd met het zeer genuanceerde discours, rijk aan 'hedges' over de allochtonen.

Ook in de analyses van speeches en tv-interviews vormen pronomina een centraal onderdeel. Montgomery (1999: 8) beschrijft bijvoorbeeld hoe Tony Blair in zijn reactie op het overlijden van prinses Diana heel handig de focus verlegt van zijn eigen, persoonlijke reactie, naar een collectief antwoord dankzij een overgang van eerste persoon enkelvoud naar de meervoudsvorm. Ook Calsamiglia e.a. (1995: 335) bestuderen deze overgang van persoonlijke meningen naar collectieve uitspraken, zij het dan wel in een heel andere setting, namelijk die van het televisie-interview. Een gelijksoortige setting vinden we in Lammers (2000) en de context van medewerker-cliëntgesprekken in Lammers (2001), twee papers waarin het gebruik van de eerste persoon meervoud de focus van analyse is. Hij maakt een onderscheid tussen vijf soorten *we*, een indeling die voor mijn analyses nuttig zal blijken bij de exacte kwantificering van de data. Ook in de paper van Johnson (1994) ligt de focus op de eerste persoon meervoud, in de context van een speech in een contactzone van Mexico en de Verenigde Staten. Zij beargumenteert dat de verschillende betekenissen van deze deictische term de spreker helpen om zich te positioneren, zijn solidariteit met bepaalde groepen te benadrukken, machtsposities te construeren en deze ook te nuanceren.

Maar niet alleen de aanwezigheid van pronomina helpt de identiteitsconstructie, ook het ontbreken ervan heeft betekenis doordat het de identiteitsconstructie van een verantwoordelijke voor de handeling actief vermijdt. In Timor en Landau (1998) wordt beschreven hoe de afwezigheid van pronominale referenties tekenend kan zijn. Uit de kwalitatieve analyse van zes interviews met berouwvolle ex-criminelen blijkt dat ze afstand nemen van hun verleden, onder andere door verwijzingen in de eerste persoon te vermijden en te vervangen door het vage 'you' en het passief. Dit artikel bewijst dat het gebrek aan 1ste persoonsverwijzingen ook een bepaalde positionering weergeeft, en dat pronomina bijgevolg een zeer accuraat meetbare teller (cf. kritiek van Schegloff 1993) in kwantitatieve analyses kunnen vormen. Het alternatief is immers het gebruik van passiva, nominalizaties en zinnen zonder actieve agens, wat ervoor zorgt dat er geen persoon is die de verantwoordelijkheid van de woorden opneemt (Lamb 1991).

Fowler en Kress (1979) hebben een uitgesproken mening over pronomina-analyse bij de studie van de positionering van sprekers en schrijvers tegenover zichzelf en anderen:

Personal pronouns always deserve notice. (Fowler en Kress 1979: 201)

Ook Fairclough stelt dat pronomina altijd een interessant element zijn om identiteit te analyseren:

Pronouns (as always) are worth noting (...). (Fairclough 1995: 145)

De Fina kent in haar identiteitsanalyses een centrale rol toe aan pronomina en stelt:

The investigation of the use of pronouns as a window into the analysis of identity has a long-standing tradition in linguistics (De Fina 2003a: 52)

Ook vanuit psychologische invalshoek is er heel wat onderzoek verricht naar de constructie van een sociale identiteit in relatie tot gezondheid (Campbell en Pennebaker 2003). De analyse van pronomina heeft hier ook een belangrijke rol:

They [particles] are referential words that have tremendous social and psychological meaning. (...) All particles, of course, are not equally interesting from a social or personality psychology perspective. Of those that have emerged in the word use literature, pronouns are among the most revealing. (Pennebaker e.a. 2003: 570)

Inhoudelijk blijkt dus uit de literatuur dat pronomina een goede markeerder voor identiteit zijn. Bovendien lenen pronomina zich zeer goed tot een kwantitatieve analyse, omdat ze gemakkelijk te tellen zijn en ook omdat in een niet-'pro-drop'taal zoals het Nederlands hun afwezigheid ook gemarkeerd is. Eens het thema geïntroduceerd is, zullen pronomina de rol van zelfstandige naamwoorden als onderwerp overnemen volgens het principe van de nieuwe en bekende informatie (Chafe 1974). Zoals Chafe zegt over woorden die 'given information' bevatten:

(...) more often than not, they are pronouns rather than full nouns (...). (Chafe 1980: 10)

Daarenboven is de zakelijke presentatie een overwegend monologisch genre, waarin het discours van de spreker niet onderbroken wordt. Dit zorgt ervoor dat er eigenlijk zelden heridentificatie van het pronomen nodig is, zoals dat in conversatie wel eens het geval is (Bolinger 1979a: 308). Bijgevolg komen de voornaamwoorden in deze context dan ook in aanmerking voor een kwantitatieve studie. Als we even terugkijken naar punt 7.4.2, dan blijkt dat in de meeste beschreven identiteitsgeoriënteerde studies, pronomina kwantitatief geanalyseerd werden. Maar niet alleen in deze literatuur worden pronomina gemeten, ook in de meer typische kwantitatieve studies van Chafe en Biber vormen ze een belangrijk element in de analyses. Natuurlijk is het van groot belang dat deze categorie van pronomina nauwkeurig omschreven wordt voordat ze aan een kwantitatief model

onderworpen wordt. Dit wordt beschreven in het volgende onderdeel.

8.2.3 Het verband tussen 'voices' en pronomina

Het uitgangspunt voor deze kwantitatieve analyse is dus de studie van identiteitsopbouw van de 'voices'. Uit de literatuur blijkt dat identiteitsconstructie geanalyseerd wordt aan de hand van een heel aantal markeerders, waaronder pronomina. Omdat deze markeerders algemeen voorkomen, omdat hun afwezigheid ook betekenis heeft en omdat ze geschikt zijn voor kwantitatieve analyse, heb ik besloten om de kwantitatieve analyses van de identiteitsconstructies in dit corpus hierop te baseren. Deze keuze wordt in het onderstaande deel geoperationaliseerd.

De drie relevante 'voices' lijken haast automatisch gereflecteerd te worden in het gebruik van drie pronomina, namelijk de eerste persoon enkelvoud voor de spreker, de tweede persoon enkelvoud of meervoud voor het publiek en de eerste persoon meervoud voor het bedrijf. Toch is de realiteit in de presentaties gecompliceerder dan deze eenvoudige beschrijving.

In de eerste plaats is het duidelijk dat de identiteitsconstructie van de 'voices' nog op heel wat andere manieren tot uiting komt dan via deze drie pronominagroepen. Denken we maar aan de 'voice' van het bedrijf, waaraan gerefereerd kan worden via de eerste persoon meervoud, maar ook via de naam van het bedrijf en de derde persoon. Andere technieken kunnen de identiteit van de 'voice' benadrukken of nuanceren. Deze elementen worden in deze kwantitatieve analyse niet in overweging genomen, om de metingen haalbaar te houden door te werken met een beperkt aantal variabelen. Ze zullen echter wel aan bod komen in de kwalitatieve studie. Hier kies ik er dus voor om uit te gaan van de volgende drie pronominagroepen:

- eerste persoon enkelvoud;
- tweede persoon enkelvoud en meervoud;
- eerste persoon meervoud.

In de tweede plaats is het natuurlijk zo dat pronomina vormen zijn van deixis of indexmarkeerders (vb. Harré 1988: 156). Deixis reflecteert heel duidelijk de relatie tussen taal en context (Levinson 1983: 54) en 'verankert' taal in de echte wereld (Verschueren 1999: 18). Hier gaat het om precies die elementen in taal die direct naar de situatie verwijzen waarin het taalgebeuren zich afspeelt (Renkema 1993: 76). Dus hangt de verwijzing van deze indexicale markeerders af van de wisselende context waaraan gerefereerd wordt (Norrick 2001), aangezien ze zonder context een niet-specifieke betekenis hebben (Cheng en Warren 2003: 393). De referenties durven bijgevolg nogal eens te verschillen. Voor alledrie de pronominagroepen blijkt het noodzakelijk om een grondige analyse te laten voorafgaan aan de kwantitatieve metingen, zodat een gelijksoortigheid van de klasse van de

teller gegarandeerd is. Om de betrouwbaarheid van de metingen te garanderen, zal voor dit corpus een selectie van de relevante identiteitsmarkeerders uit de pronominagroepen onontbeerlijk zijn:

- selectie van de identiteitsconstruerende pronomina van de 'voice' van de spreker uit de eerste persoon enk. groep;
- selectie van de identiteitsconstruerende pronomina van de 'voice' van het publiek uit de tweede persoon enk./mv. groep;
- selectie van de identiteitsconstruerende pronomina van de 'voice' van het bedrijf uit de eerste persoon mv. groep.

In het onderstaande deel beschrijf ik de resultaten van dit selectieproces voor de kwantitatieve analyses. In de eerste plaats heb ik me gebaseerd op literatuur die over dit onderwerp bestond. Voor de eerste persoon meervoud en specifiek voor het Nederlands bleek er al een onmiddellijk relevante onderverdeling te bestaan die beschreven wordt in Lammers (2001). Daarom dat ik ook de bespreking van dit pronomina als uitgangspunt voor de verdere onderverdelingen neem. Op basis van een uitgebreide voorstudie is gebleken welke subcategorisering binnen de pronominagroepen toepasbaar is op mijn corpus. De bestaande categorisering van Lammers is bijgevolg uitgebreid en ook gedeeltelijk geëxtrapoleerd naar de andere pronominagroepen. Uit deze voorstudie is gebleken dat er interessante, nieuwe subcategorieën in mijn corpus aanwezig zijn, die relevant zijn voor de analyse van identiteitsconstructie. In de bespreking van de resultaten kom ik hier uiteraard op terug.

Een algemene opmerking nog voor de bespreking van de operationalisering van deze methode gaat over de versprekingen van de spreker. Soms gebeurt het wel eens dat de spreker zich vergist en zich nadien herpakt. Als in het gedeelte waarin hij zich vergist een voornaamwoord voorkomt dat relevant is voor de analyse, dan zal dit niet ingecalculiseerd worden in de kwantitatieve analyses. Het is immers vaak zo dat je op basis van een onafgewerkt zinsdeel niet kan opmaken wat voor soort pronomina het is en het bijgevolg niet correct kan subcategoriseren. Deze pronomina komen dan terecht in een restcategorie. Door deze keuze te maken, spreek ik me echter niet uit over de relevantie van deze versprekingen, integendeel. Ze kunnen zelfs zeer interessante informatie opleveren, want zoals Schegloff ook al zei: *'the replacement cannot excise all traces of the word that was initially said or starting to be said'* (Schegloff 1979: 263). Versprekingen zijn dan ook geregeld het onderwerp van analyse geweest (vb. Montgomery 1999) en zullen ook in de kwalitatieve analyses zeker behandeld worden. Maar vanwege praktische redenen kunnen ze niet geïncorporeerd worden in de kwantitatieve studie van identiteitsmarkerende pronomina.

Ook stopwoordconstructies waarin pronomina voorkomen worden in deze restgroep gecategoriseerd. Heel wat sprekers gebruiken af en toe schijnbaar betekenisloze constructies, die niet bijdragen tot een inhoudelijke toevoeging aan de speech. Ze lijken daardoor sterk op stopwoorden,

te meer omdat het vaak zo is dat dezelfde constructie in een speech meerdere malen voorkomt. Vaak hebben ze wel een nuancerende functie en in de kwalitatieve analyse kunnen ze dan ook lokaal geanalyseerd worden indien deze stopwoordachtige constructies in relevante passages voorkomen. Hun nuancerende, *'mitigating'* functie zal daar dan ook besproken worden.

8.2.4 Werkwijze

Het verband tussen de eerste persoon meervoud en de institutionele *'voice'*

Het eerste pronomen dat ik analyseer, is de *wij*-vorm. Hiervoor is het meteen zeer duidelijk dat een voorafgaande analyse onontbeerlijk is, omdat de referenten van deze deictische markeerder bijzonder ver uit elkaar kunnen liggen:

(...) the use of a pronoun such as 'we' may signal an activity of both exclusion and inclusion (...). (Watson 1987: 282)

(...) 'we' can be used to designate a range of individuals moving outwards from the speaker him/herself to the speaker plus hearer and the whole of humanity. (Wilson 1990: 76)

In general, 'we' is an indexical with quite a range of uses. (Verschueren 1999: 20)

We gaan dus eerst de referenten van de *we*-vormen opdelen. Deze subcategorisatie is niet een doel op zich, maar ze functioneert als filter voor dit onderzoek, zodat de categorie van de teller zuiver en gelijksoortig wordt, waardoor vergelijking met de andere tellers van de andere dimensies mogelijk wordt. Zoals Poncini (2004) ook zeer uitgebreid beargumenteert in haar bespreking en classificatie van pronomina in interculturele bedrijfsvergaderingen, kan ambiguïteit in de bepaling van de referenten nooit volledig uitgesloten worden. Daarom is het van groot belang het doel van deze studie zeer duidelijk voor ogen te houden, *'rather than trying to identify a range of possible referents for 'we' that perhaps cannot be pinned down'* (Poncini 2004: 107). Het doel is hier zeer duidelijk om de pronomina relevant voor institutionele identiteitsconstructie te selecteren uit het corpus, wat niet uitsluit dat ook aandacht besteed wordt aan een zo efficiënt mogelijke classificatie.

Een primair onderscheid is uiteraard tussen het inclusieve en het exclusieve *wij*, een tegenstelling die in heel wat talen ook resulteert in twee duidelijk verschillende pronomina (Mühlhäusler en Harré 1990: 169 e.v.). Het verschil tussen het inclusieve en het exclusieve *wij* situeert zich op het al dan niet opnemen van de ontvanger in de referent. Jaspers (1987b: 82) beschrijft het exclusieve *we* als *'een we dat de lezer niet mede insluit'* en het inclusieve *we* als een *we 'dat dus de lezer mee insluit'*. Het exclusieve

we 'excludes the direct addressee' terwijl dit voor het inclusieve we anders is: 'the addressee is included within the scope of we' (Verschuere 1999: 20).

Naast dit basisonderscheid, is het voor deze analyses nodig scherpere grenzen te trekken. Zoals al eerder vermeld, schept Lammers (2001) een genuanceerd beeld en onderscheidt hij vijf verschillende categorieën voor de eerste persoon meervoud. De eerste is de institutionele, een groep die als referent de gerepresenteerde organisatie heeft (p233). Ook Drew en Sorjonen (1997) beschrijven dit soort van referent in een institutionele context:

(...) the caller refers to himself through the first person plural pronoun we (...), thereby indexing that he is speaking not in a personal capacity (...) but on behalf of the shop (...). (Drew en Sorjonen 1997: 97-98)

De tweede groep noemt Lammers de interactionele groep, waarbij de referenten van dit *we* de gespreksdeelnemers zijn (219). Dit is wat ik verder het *wij* in structuuraanduidende constructies zal noemen, omdat blijkt uit de preliminaire analyses dat dit *we* een zeer contextgerelateerde betekenis heeft, omdat het gebruikt wordt in zinnen met een structuuraanduidende functie. Dit is eigenlijk een inclusieve *wij*-vorm, omdat in de setting van mijn speeches hiermee gerefereerd wordt aan spreker en publiek, dus alle aanwezigen. Het vage *we* is de derde categorie, waarvan de betekenis in het midden tussen de eerste en de tweede betekenis ligt. Hiermee kan men een 'algemeen gedeelde mening' (p233) verkondigen, waarmee eigenlijk een gemeenschappelijke identiteit geconstrueerd wordt. In mijn corpus komt dit *we* ook voor, en ook hier blijkt het heel moeilijk om de exacte referenten te vinden. In tabel 12 zien we hier een voorbeeld van: de verwijzing *we* refereert aan alle mensen die aanwezig zijn in de zaal, maar ook daarbuiten. Deze uitspraak is niet gebonden aan de specifieke context van deze speech, maar ook aan de Belgische en internationale context van het Kyoto-protocol. De referent zweeft dus ergens tussen de tweede, inclusieve groep, de eerste groep en een algemene betekenis. De vierde groep is die van het 'onbepaalde *we*': in Lammers (2000) wordt hier dieper op ingegaan en dit 'we + werkwoord' blijkt altijd substitueerbaar te zijn door 'er is/zijn'. Het voorbeeld uit tabel 12 kan probleemloos geparafraseerd worden door: '*Er is natuurlijk ook de oceaan*'. Lammers voegt deze categorie los van de vage toe omdat het gebruik van het vage *we* een strategische functie bleek te hebben, terwijl dat voor het onbepaalde *we* niet zo bleek te zijn. In relevante passages kom ik op de eventuele functies van deze *we*-vormen terug in de kwalitatieve analyses. Tot slot onderscheidt Lammers nog de categorie van het 'we in citerende constructies'. Deze vijf categorieën zijn ook in mijn corpus terug te vinden en in tabel 12 geef ik hier telkens een voorbeeld van:

Categorie (1 ^{ste} persoon mv.)	Voorbeeld
1. Institutioneel	Zeer kort euh, wil ik toch even zeggen voor wat <u>wij</u> staan, wat onze kern, wat onze core businesses zijn. (17)
2. Interactioneel, inclusief (in structuuraanduidende constructies)	Euh, <u>we</u> zullen straks zien dat dat dus verschillend is met de bevoegdheidsverdeling in ons land. (15)
3. Vaag	Nu, hoever zijn <u>we</u> verwijderd van een in werking treden van het Kyoto-protocol? (3)
4. Onbepaald	(...) <u>wij</u> hebben natuurlijk ook de oceaan. (4)
5. In citerende constructies	Bijvoorbeeld een bedrijf kan zeggen: "Tja, euh, in 't weekend werken <u>wij</u> niet, dan heb ik eigenlijk niks nodig (...)". (15)

Tabel 12: overzicht van de categorieën van de eerste persoon meervoud volgens Lammers (2001), toegepast op mijn corpus

Deze vijf categorieën zijn een bijzonder relevant uitgangspunt voor mijn analyses, maar in mijn corpus zijn de zaken nog gecompliceerder dan dit. Het overzicht van Lammers beslaat namelijk niet alle soorten van *wij*-vormen die in de veertig speeches optreden. Uit de testrun voor deze kwantitatieve analyses is gebleken dat het voor deze studie nodig is om twee categorieën aan dit overzicht toe te voegen. De eerste categorie is die van de spreker als lid van een groep van experts. Dit *we* leek niet te verwijzen naar een bedrijf of instituut van de spreker, maar wel naar een kring van geleerden waarvan hij deel uitmaakt maar daartoe in de letterlijke zin van het woord niet noodzakelijk hoeft te behoren. Dit blijkt duidelijk uit voorbeeld 5:

5. *En dan kwam vaccinatie en we konden weer iets meer doen tegen infectieziekten en door, euh, de uitvinding of het propageren eigenlijk van vaccinatie door Edward Jenner konden we aan preventie beginnen te doen (...). En ook polio kregen we onder controle. Dit is een, euh, een krant die in Los Angeles uitkwam op 12 april 1955 en het was voorpaginanieuws, wereldnieuws, dat het poliovaccin, waar een heel grote studie in de Verenigde Staten mee gebeurd was, dat dat bleek te werken, 80 tot 90 % effectief. (19)*

De verwijzing *we* hier refereert niet aan het instituut van de spreker, maar ze is ook te specifiek om vaag te zijn. Dit *we* verwijst naar een groep van collega's-wetenschappers, experts, waarvan de

spreker deel uitmaakt, maar niet echt in de letterlijke betekenis. Als we immers kijken naar dit voorbeeld, dan is het duidelijk dat de spreker zelf geen hand heeft gehad in het propageren van vaccins of het uitroeien van de polioziekte, wat voor dit laatste geval duidelijk bewezen wordt door de tijdsverwijzing. Het is immers bijzonder onwaarschijnlijk dat een relatief jonge Belgische wetenschapper in 1955 in Amerika geholpen heeft bij het onder controle krijgen van de polioziekte. De verwijzingen naar de groep van experts categoriseer ik apart omdat ze een interessante bijdrage leveren aan identiteitsconstructie, die verschillend is van de institutionele variant. Vanwege het beperkte voorkomen van deze verwijzingen, zullen ze echter niet opgenomen worden in de kwantitatieve analyses en worden ze dus niet gereflecteerd in de resultaten. Wel krijgen ze een aparte markering mee, zodat deze referent besproken kan worden in de kwalitatieve studie. Het is immers een interessante invalshoek om de institutionele verwijzingen en de manier waarop wetenschappers verwijzen naar de groep van experts waarvan ze deel uitmaken, te vergelijken met elkaar. De verschillen tussen de manier waarop hier identiteit geconstrueerd wordt en de strategieën die ermee samenhangen, is een boeiend onderwerp voor kwalitatieve analyses.

De tweede categorie die aan Lammers' onderverdeling zal toegevoegd worden, is een ander soort van structuuraanduidend *we*, namelijk het 'ceremoniële' *we*, waarbij dit *we* geldt als een '*substitute for I*' (Verschueren 1999: 20). Een voorbeeld hiervan zien we in 6:

6. (...) *gaan we seffes nog iets over zeggen (...) (19)*

Het is duidelijk dat de spreker diegene is die 'nog iets gaat zeggen', maar soms is het zo dat deze verwijzing in het meervoud gebeurt. Dit is een typisch retorisch gegeven, dat eigen is aan het soort van corpus dat bestudeerd wordt, maar ook voorkomt in academische schriftuur. Omdat gebleken is dat deze verwijzingen alleen voorkomen in structuuraanduidende constructies, zijn ze te vergelijken met de verwijzingen van categorie twee.

Samenvattend kan ik dus stellen dat er naast de vijf categorieën die Lammers onderscheidt, twee groepen van referenten bijkomen. In tabel 13 zien we hier een overzicht van:

Categorieën
1. Institutioneel
2. Inclusief we in structuuraanduidende constructies
3. Vaag
4. Onbepaald
5. In citerende constructies
6. Groep van experts
7. Ceremoniële we

Tabel 13: overzicht van de verschillende categorieën in mijn corpus

Deze zeven categorieën bevinden zich in constructies die vaak heel andere functies hebben, ze situeren zich op verschillende niveaus (cf. infra) in de tekst. Ze kunnen dus moeilijk met elkaar vergeleken worden, wat echter ook niet het doel van deze analyses is aangezien de subcategorisering functioneert als een filter. Toch is het van belang een basisindeling te maken in een aantal niveaus, zoals te zien is in tabel 14. In de eerste plaats is er een duidelijk verband tussen categorie 2 en 7, die allebei in louter structuuraanduidende constructies gebruikt worden en refereren aan de setting van de speech. De categorieën 3 en 4 dragen in de eerste plaats bij tot de informatieve functie van de speech en helpen ervoor te zorgen dat de inhoud opgebouwd wordt. Categorie 5 verwijst naar een realiteit die zich situeert buiten de setting van de speech, maar ze helpt in de eerste plaats ook bij de inhoudsopbouw. Daarom plaatsen we ook deze categorie bij de inhoudelijke groep. Tot slot is er de identiteitsconstruerende groep, waarin de eerste categorie van het institutionele we en de zesde categorie van de groep van experts zich bevinden. De verwijzingen in deze twee categorieën zorgen voor een consistente identiteitsopbouw en zij zijn dan ook van primordiaal belang in de verdere analyses. In de kwalitatieve analyses zal ik echter terugkomen op al deze niveaus, omdat soms zal blijken dat ook deze andere categorieën kunnen bijdragen tot identiteitsconstructie.

Groepen (1 ^{ste} persoon mv.)	Categorieën
1. Setting van de speech	- inclusieve we (2) - ceremoniële we (7)
2. Inhoudelijk	- vaag (3) - onbepaald (4) - in citerende constructies (5)
3. Identiteitsconstruerend	- institutionele we (1) - groep van experts (6)

Tabel 14: de zeven categorieën in drie groepen

In 8.2.6 bespreek ik hoe deze groepen zich meer gestructureerd tot elkaar verhouden.

Het verband tussen de eerste persoon enkelvoud en de 'voice' van de spreker

In de eerste persoon enkelvoud zitten verwijzingen naar de 'voice' van de spreker vervat, maar ook hier zijn er nog verschillende andere soorten referenten te onderscheiden. Voor de eerste persoon enkelvoud is het onderscheid wel iets eenvoudiger aan te duiden dan voor de vorige categorie, maar ook hier moet er een duidelijke subcategorisering opgesteld worden. In de eerste plaats is het mogelijk dat de *ik*-vorm verwijst naar de spreker die een inhoudelijke bijdrage levert aan de speech en dus zijn eigen identiteit construeert. Dit noem ik dan ook het 'identiteitsconstruerende ik'. Via deze verwijzingen kan de spreker een beeld schetsen van zichzelf in de realiteit buiten de speech, waardoor hij zijn identiteit opbouwt.

Deze pronomina-groep van de eerste persoon enkelvoud kan ook verwijzen naar de spreker die zijn publiek wil helpen door de speech heen en een opmerking geeft over de structuur van de presentatie, wat dan de naam '*ik in structuuraanduidende constructies*' krijgt. Dit is een functie die zeer nauw betrokken is bij het geven van de speech zelf en dus bij deze specifieke context en setting. Het is natuurlijk logisch dat een spreker zijn publiek helpt tijdens de presentatie en deze manier van structuur aanbrengen in een speech is dan ook een functie waarvan verwacht kan worden dat ze vrij frequent aanwezig zal zijn in mijn corpus.

Af en toe komt een *ik*-verwijzing voor in citerende constructies, wat dan de derde categorie vormt. Net zoals hierboven beschreven werd, varieert de referent van deze *ik*-vorm zeer sterk afhankelijk van de specifieke context die gecreëerd wordt in het citaat.

In de laatste categorie verwijst de spreker niet naar zichzelf, maar wel naar een fictieve persoon. Deze verwijzingen lijken enigszins op citaten, maar ze hebben een andere vorm, die heel wat minder duidelijk is dan de derde groep. In het voorbeeld in onderstaande tabel is het evident dat de spreker niet naar zichzelf verwijst in de gegeven context. Hij is immers zelf niet de eigenaar van de beschreven industrieterreinen, maar doordat hij toch rechtstreeks in de eerste persoon enkelvoud spreekt, lijkt dit even wel het geval te zijn. Dit soort van zelfverwijzingen komt niet frequent voor in mijn corpus, maar er is een spreker die er consistent gebruik van maakt. Vanwege hun lage frequentie en ambigue identiteitsverwijzing, waarbij de spreker telkens weer de positie van een andere persoon inneemt, worden deze markeerders niet opgenomen in de kwantitatieve metingen. Ze zullen later in de kwalitatieve analyses bestudeerd worden.

Een samenvatting met voorbeelden van de bovenbeschreven categorieën is te zien in tabel 15:

Categorie (1 ^{ste} persoon enk.)	Voorbeeld
1. Identiteitsconstruerend	In <u>mijn</u> zoektocht in voorbereiding naar deze toelichting ben ik dan ook euh, heb <u>ik</u> , euh, mijn telefoon genomen, naar verschillende mensen gebeld en <u>ik</u> heb overal het antwoord gekregen: "Ja, tiens, slib is een probleem." (11)
2. In structuuraanduidende constructies	Nu, het herwinnen van dat zand, <u>ik</u> ga daar niet te veel in de details van de techniek ingaan, (...). (13)
3. In citerende constructies	(...) je kan dus zeggen: "Voilà, <u>ik</u> heb dat allemaal gedaan, je hoeft mij niet te geloven, <u>ik</u> heb een een overheid die dit gecontroleerd heeft en die op basis van wat wij gedaan hebben en daar een certificaat voor aflevert." (12)
4. Het fictieve ik	Tweede probleem: woonzones. <u>Ik</u> zit met een woonzone, een woonwijk op een stortplaats, g'hebt ze wel in de gazet gelezen, hé, Kapellen, Sint-Amands, oud industrieterrein (...). (36)

Tabel 15: overzicht van de categorieën van de eerste persoon enkelvoud

Deze vier categorieën kunnen ingedeeld worden in drie groepen, cf. tabel 16, waarbij het fictieve ik bij de tweede, inhoudelijke groep geplaatst wordt. De identiteitsverwijzing van deze categorie is zeer ambigu en er is ook een gelijkenis met de verwijzingen in de citerende constructies. Daarom kan het fictieve ik het beste bij de inhoudelijke groep geplaatst worden.

Groepen (1 ^{ste} persoon enk.)	Categorieën
1. Setting van de speech	- in structuuraanduidende constructies (2)
2. Inhoudelijk	- in citerende constructies (3) - het fictieve ik (4)
3. Identiteitsconstruerend	- identiteitsconstruerend (1)

Tabel 16: de vier categorieën in drie groepen

Het verband tussen de tweede persoon en de 'voice' van het passieve publiek

Voor de tweede persoon meervoud hebben we in de eerste plaats dezelfde categorieën, waarvan voorbeelden te zien zijn in tabel 17. Met de eerste categorie van de identiteitsconstruerende tweede

persoon wordt bedoeld dat het publiek aangesproken wordt door de spreker en ook effectief een rol krijgt in de presentatie. De identiteit van het publiek wordt door de spreker actief geconstrueerd. In het voorbeeld in tabel 17 is het duidelijk dat de spreker het publiek in de rol van klant duwt. Op die manier wordt het publiek meteen al aangesproken als potentiële cliënt van het bedrijf.

Er is opnieuw een categorie die zeer sterk verbonden is aan de setting van de speech. De verwijzingen in de tweede persoon komen dan voor in structuuraanduidende constructies, waaronder voorbeelden zoals in tabel 17 vallen. Maar ook uitdrukkingen als: 'Dank u voor uw aandacht', aan het einde van een speech worden hieronder gecategoriseerd, omdat zij een duidelijk afsluitende functie hebben in deze context.

Ook hier is het mogelijk dat de 2de persoon gebruikt wordt in citaten, opnieuw dan met wisselende referenten afhankelijk van de situatie die geschetst wordt in het citaat. Deze verwijzingen staan gegroepeerd in de derde categorie.

Verder is er ook een vage categorie, die meestal ingevuld wordt door de *je* vorm. *Je* is immers een onbepaald voornaamwoord, dat je bijvoorbeeld kan vervangen door *men, we, ze of iedereen* (Jansen en Baeyens 1981: 308). Opmerkelijk is dat dit vaag *je* heel vaak voorkomt in voorwaardelijke zinnen, waar het in het geheel niet meer duidelijk is wie de referent is. Deze manier om de tweede persoon te gebruiken zonder dat het duidelijk wordt wie de agens van de handeling is, kan ook beschouwd worden als een methode om te '*hedgen*' (Luukka en Markkanen 1997: 178). Dit zal dan ook in de kwalitatieve analyse nog aan bod komen tijdens het bestuderen van geselecteerde passages. Ook de onbepaalde tweede persoon kan als een '*hedging*'-instrument beschouwd worden. De referent van deze subgroep is eveneens vaag, maar typerend is dat deze vorm, net zoals het onbepaalde *we*, vervangbaar is door 'er is/zijn'. Sommige sprekers maken hier vrij frequent gebruik van en ook hiervan staat er een voorbeeld in tabel 17.

Tot slot is er de zesde categorie, waarin de referent van de tweede persoon gelijk is aan het bedrijf, aan de institutionele *wij*-vorm dus. In het voorbeeld in de tabel is het zeer duidelijk dat de *ge* verwijst naar wat het bedrijf doet. De spreker gaat dan ook voort met een institutionele *wij*-vorm. Omdat deze *ge* een veel specifiekere betekenis heeft dan de vage groep, worden deze vormen apart gesubcategoriseerd. De speeches met deze subgroep zullen verder ook kwalitatief onderzocht worden omdat ze een bijdrage leveren aan de identiteitsopbouw van de '*voice*' van het bedrijf.

Categorie (2 ^{de} persoon enk./mv.)	Voorbeeld
1. Identiteitsconstruerend	<u>U</u> dient als klant ook een aansluitingscontract af te sluiten met een distributienetbeheerder (...). (17)
2. In structuuraanduidende constructies	(...) ik ga ze niet allemaal doorlopen, maar <u>u</u> ziet dat het allemaal in de PPB-schaal is, euh, Parts Per Billion. (33)
3. In citerende constructies	Euh dat ontlokte aan de Franse veldheer de Talleyron de uitdrukking: "X, ville maudite, il faut une armée de canards pour te prendre", "vervloekte stad er is een leger van eenden nodig om <u>u</u> in te nemen" (...). (11)
4. Vaag	Nu, als <u>je</u> een cursus microbiologie krijgt van iemand dan kom <u>je</u> vroeg of laat wel een organisme tegen waarvan men zegt dit is een ubiquit (...). (24)
5. Onbepaald	Dus, dat is een organisme dat gaat aangroeien en dan onderaan heb <u>je</u> daar twee opportunistisch pathogene organismen (...). (20)
6. Institutionele referent	Het eerste wat dat er gebeurt, is, <u>ge</u> haalt die eruit, wat proberen we in één eerste actie direct te doen, is de zeping van de baggerspecie. (13)

Tabel 17: overzicht van de categorieën van de tweede persoon enkelvoud en meervoud

Ook hier merken we dat deze categorieën zich op verschillende niveaus situeren. In tabel 18 zien we een overzicht van de zes categorieën, ingedeeld in drie groepen. De eerste groep draagt immers bij tot een goed verloop van de speech in de specifieke setting, de tweede tot de opbouw van een consistent verhaal en de derde tot de constructie van de realiteit die buiten de speech zelf ligt, i.c. de identiteit van het publiek (categorie 1) of het bedrijf (categorie 6) .

Groepen (2de persoon enk./mv.)	Categorieën
1. Setting van de speech	- in structuuraanduidende constructies (2)
2. Inhoudelijk	- in citerende constructies (3) - vaag (4) - onbepaald (4)
3. Identiteitsconstruerend	- identiteitsconstruerend (1) - institutionele referent (6)

Tabel 18: de zes categorieën in drie groepen

8.2.5 Overzicht van de pronomina verdeeld in thematische groepen

	Setting van de speech	Inhoudelijk	Identiteitsconstruerend
1ste persoon mv.	- inclusieve we in structuuraanduidende constructies - ceremoniële we	- vaag - onbepaald - in citerende constructies	- institutionele we - groep van experts
1ste persoon enk.	- in structuuraanduidende constructies	- in citerende constructies - het fictieve ik	- identiteitsconstruerend
2de persoon enk./mv.	- in structuuraanduidende constructies	- vaag - onbepaald - in citerende constructies	- identiteitsconstruerend - institutionele referent

Figuur 4: drie verschillende pronomina in drie thematische groepen

De relevante groep voor de analyses is uiteraard de identiteitsconstruerende groep. De referenten hiervan liggen buiten de context van de speeches: met het institutionele wij refereert de spreker aan de institutie die hij vertegenwoordigt, met de eerste persoon enkelvoud is de referent de spreker die een identiteit opbouwt op basis van zijn kennis buiten de speechsetting, tot slot verwijst de tweede persoon naar het publiek alsof het in de realiteit een rol krijgt; in het bovengenoemde voorbeeld is het publiek namelijk een potentiële klant van het bedrijf van de spreker. Naast deze drie, verwachte referenten, bleken er nog twee andere verwijzingen te zijn. De *wij*-vorm verwees soms ook naar een groep van experts die buiten het bereik van het bedrijf lagen en naar het bedrijf werd soms ook verwezen met de 2de persoon. Deze twee andere manieren om identiteit op te bouwen, worden in het kwalitatieve hoofdstuk verder onder de loep genomen. De vraag is nu of het aanvaardbaar is om de structuuraanduidende en de inhoudelijke groep te negeren in de kwantitatieve meting.

8.2.6 De verschillende niveaus van een speech

Een oplossing voor het hierboven geschetste probleem, ligt in de vraag of we deze drie niveaus onafhankelijk van elkaar mogen beschouwen. Indien dit kan, dan kunnen we de identiteitsconstruerende groep probleemloos selecteren en verder analyseren. Om deze vraag te beantwoorden, baseer ik me op Goffmans theorie van de *'frame analysis'* (1974). Ook anderen hebben gelijksoortige ideeën en concepten ontwikkeld die een oplossing kunnen bieden voor dit probleem. In het onderstaande deel beschrijf ik deze theorieën, om daarna terug te komen op de relevantie voor mijn analyses.

'Frames'

Volgens Goffman heeft elke vorm van communicatie plaats binnen zogenaamde 'frames', een term die hij ontleende aan het werk van Bateson (1978). Deze 'frames' zorgen ervoor dat de actoren in een interactie bepaalde verwachtingen hebben over het juiste verloop ervan. Deze projecties zijn gebaseerd op voorafgaande ervaringen en worden ook meestal bevestigd. Goffman geeft hier het voorbeeld van toeschouwers die lachen als een persoon zich onhandig gedraagt. De reden die Goffman voor dit gedrag ziet, is de volgende:

(...) observers actively project their frames of reference into the world immediately around them, and one fails to see their so doing only because events ordinarily confirm these projections, causing the assumptions to disappear into the smooth flow of activity. (Goffman 1974: 39)

De illustraties die in het boek gegeven worden, zijn die van repetities en theatervoorstellingen, maar jammer genoeg komt Goffman nooit echt tot een concrete invulling van zijn denkbeelden. Dit is ook de conclusie die Drew en Wootton trekken in de inleiding van hun boek over de theorieën die Goffman in de loop van zijn leven ontwikkeld heeft:

Goffman offered few explicit guides as to his research strategies, usually just the briefest of indications in his prefaces and footnotes. He employed apparently shifting conceptual distinctions across his various texts. Furthermore his work is not presented in any conventionalized form: there are, for example, no clear hypotheses, no standard research designs, nor even a theory that could be tested or used to make sense of a variety of research findings. (Drew en Wootton 1988: 2)

In Drew en Woottons boek vinden we een hoofdstuk van Collins dat gewijd is aan een exploratie van de ideeën die Goffman ontwikkelde over zijn analyse van 'frames'. Collins vat deze als volgt samen:

Goffman's vision is that conversation is always part of a larger frame in interaction. Only if the larger frame is properly handled can the conversation take place; and just how that larger frame is set will determine what kind of conversation can proceed within it. Most of the time we don't notice this larger frame, because it is routine and can be taken for granted; that is why Goffman is at pains to pick out instances when it is not quite routine, and hence intrudes in the form of 'byplay' and the like. (...) Goffman is saying that talk needs to be analysed 'from the outside in', with the larger frame setting the conditions for what can emerge within it.

Now, what determines the larger frame, with which the analysis should begin? There are several layers here, which (making more explicit what Goffman refers to only in passing) we can call (1) the

physical world, (2) the social ecology, and (3) the institutional setting. (Collins 1988: 51)

Met de fysieke wereld als eerste 'frame' wordt bedoeld dat een interactie soms kan ontstaan rond een fysiek aanwijsbaar gegeven. Zo geeft Collins het voorbeeld van een dialoog tijdens het repareren van een auto, waarbij met deiktische markeerder wordt verwezen naar deze specifieke situatie. Het tweede 'frame' heet de sociale ecologie, een term die geïnspireerd is op Goffmans manier van de werkelijkheid te bestuderen. Goffman bekijkt mensen zoals een bioloog naar vogels of zoogdieren kijkt. Zijn derde hoofdstuk in 'Frame Analysis' (1974) begint niet voor niets met het relaas van een bioloog over otters die met elkaar aan het spelen zijn. Vandaar dus deze biologisch geïnspireerde benaming. Met deze term doelt Collins op de aanwezigheid van andere mensen, een basisvoorwaarde voor conversatie. Tot slot onderscheidt hij bij Goffman nog een derde 'frame', namelijk dat van de institutionele setting:

The institutional setting is a frame which arises inside these two outmost frames: the physical world and the ecological copresence of physical human bodies. We can see the significance of the institutional setting by looking at the variations in the kinds of micro-conversational events which can take place. In informal talk, the participants themselves must arrange, or negotiate, who takes which turn in a sequence of turns. But there are other kinds of interactions, organized by different turn-taking rules. There is the lecture, which not only gives one speaker a certain amount of time to talk, but also may have a chairperson who calls upon the persons who are allowed to ask questions. (...) These institutional frames determine the kind of talk that can take place within them. (Collins 1988: 53)

Binnen deze institutionele 'frames', onderscheidt Goffman nog verdere niveaus, die hij dan zelf definieert als 'frame space' of 'footing' (Goffman 1979). Opnieuw is dit een begrip met een vrij vage definitie:

Goffman begins with a notion of footing that is not entirely clear; indeed it seems intended to have some pretty global and correspondingly vague application. (Levinson 1988: 168)

Het blijkt inderdaad dat de termen 'frames' en 'footing' niet erg scherp omljnd zijn, maar de essentie van deze concepten is wel duidelijk: met deze termen benoemt Goffman de verschillende niveaus die er in discours en conversatie kunnen ontstaan. Ook in mijn speeches zijn er een aantal lagen te onderscheiden. Een uitgebreide bespreking hiervan volgt verderop in deze studie, nadat ik een aantal gelijksoortige begrippen en studies besproken heb.

'Worlds'

Chafe (1979, 1980) gebruikt het begrip 'world' voor de verschillende werkelijkheden die in een discours aanwezig kunnen zijn. Hij onderzoekt een corpus van interviews waarin de geïnterviewden een film moesten navertellen. De focus van het onderzoek ligt op de studie van de wijze waarop het bewustzijn functioneert terwijl een spreker aan het praten is, maar aan het einde van de twee artikels gaat Chafe ook in op de manier waarop de geïnterviewden van de 'world' van de inhoud van de film naar de 'world' van het interview overspringen, wat dan voor een 'shift of worlds' zorgt:

It is interesting to note that the largest amount of reorienting we find evidence for in these narratives, is actually not the change of space, time (...), but rather the various instances in which the speaker shifts from one "world" into another. During these interviews our speakers were peripherally conscious, certainly, of at least two quite disparate worlds: that in which they found themselves sitting across from an interviewer who had just asked them to do something a little strange, and the world inside the film which they were rescanning with their consciousness, (...). The narratives dealt with the world inside the film most of the time. But occasionally, and more often for some speakers than for others, there was an emergence into the interview world. A shift of worlds is the most radical kind of reorientation one can make (...). (Chafe 1980: 46-47)

De definiëring van Chafe is vrij gelijklopend met de beschrijvingen van Goffmans concepten. Ook hier gaat het om één conversatie, waarin verschillende 'worlds' of 'frames' gesitueerd worden. Chafe bespreekt deze term zeer beperkt door in te gaan op een voorbeeld van een 'shift of worlds'. Hierbij besteedt hij kort aandacht aan de aarzelingen en de pauzes die bij dit fenomeen optreden, maar verder ligt de focus op de manier waarop de proefpersonen het verhaal vertellen en hoe dit past binnen een analyse van de aard van het bewustzijn.

'Mental spaces'

Vanuit een cognitieve invalshoek beschrijft Fauconnier (1994) een gelijksoortig fenomeen, dat hij 'mental spaces' noemt. Hij definieert dit begrip in bewoordingen ontleend aan de logica:

In the model, mental spaces will be represented as structured, incrementable sets – that is, sets with elements (a,b,c,...) and relations holding between them (R1ab, R2a, R3cbf,...), such that new elements can be added to them and new relations established between their elements. (Fauconnier 1994: 16)

De verschillende 'mental spaces' worden aan elkaar gerelateerd door 'space-builders', uitdrukkingen die een nieuwe 'space' kunnen creëren of die kunnen verwijzen naar een reeds bestaande 'space'

(Fauconnier 1994: 17). Op basis van deze concepten toont Fauconnier aan hoe verschillende interpretaties kunnen ontstaan in zinnen waarin er een overgang is van een '*parent mental space*' naar een andere '*mental space*'. Door het begrip '*parent*' te introduceren, suggereert ook hij een zekere hiërarchie in deze verschillende niveaus, net zoals Goffman.

'Discourse spaces'

Zupnik (1994) inspireerde zich op deze drie invalshoeken en heeft hieruit het concept '*discourse spaces*' gepuurd, een term die te vergelijken is met de noties van '*frames*', '*worlds*' of '*mental spaces*', met als verschil dat deze auteur het essentieel vindt om de term ook in de praktijk van het discours zelf toe te passen, een concretisering die bij de drie voorafgaande auteurs ontbrak, althans toch vanuit discoursanalytische invalshoek. In deze paper wordt er een analytisch kader ontwikkeld dat gehanteerd wordt in een tekstuele analyse van de persuasieve kracht van deiktische elementen en de overgang van de ene '*discourse space*' naar de andere. Het corpus dat de auteur bestudeert bestaat uit een paneldiscussie op televisie waarin er gedebatteerd wordt over de 'Intifada' van 1987 tijdens het Israëliësch-Palestijns conflict. De aanleiding voor deze discussie is een controversiële pro-Palestijnse film over het gegeven. Binnen deze setting onderscheidt Zupnik drie verschillende '*discourse spaces*': namelijk die van de paneldiscussie zelf, van de film en van de politieke achtergrond. In de eerste '*discourse space*' bestudeert de auteur een eerste persoon meervoudspronomen en dit blijkt als referent de spreker en andere panelleden te hebben. De '*discourse space*' van de film wordt gekenmerkt door een heel aantal verwijzingen naar de film zelf, vaak via anaforische referenties. De *we*-vorm die gebruikt wordt in de '*discourse space*' van de politieke context verwijst dan weer naar heel andere mensen. Zupnik stelt heel duidelijk dat de verwijzingen van een pronomen zeer contextafhankelijk zijn:

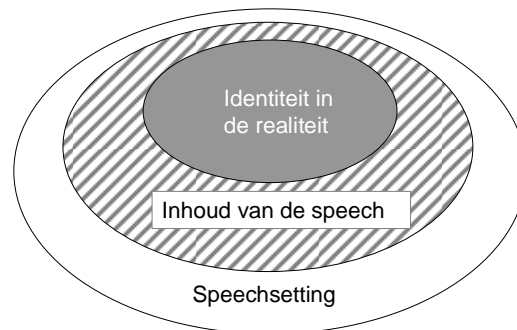
Specifically, the referents of deictic expressions cannot be identified without an understanding of the actual context in which they are uttered. (Zupnik 1994: 340)

Daarom reflecteert de analyse van pronomina de onderverdeling in '*discourse spaces*' goed: pronomina zijn deiktische elementen die hun betekenis uit de context putten. Als de context verandert, wijzigt ook hun referent en op dat moment markeren ze ook de overgang van de ene '*discourse space*' naar de andere.

Relevantie voor mijn corpus

In de referenten van de pronomina in mijn corpus valt dus zeer goed te onderscheiden of ze zich op het inhoudelijke niveau situeren, dan wel een structuuraanduidende functie hebben in de speech

of net een identiteit creëren die buiten de speech ligt. In figuur 5 zien we een grafische voorstelling van de indeling in 'frames' in mijn corpus. Dit is uiteraard slechts een zeer algemene voorstelling die op alle speeches van toepassing is, maar die heel wat complexer kan zijn voor een aantal specifieke situaties in de presentaties.

Figuur 5: voorstelling van de 'frames' aanwezig in mijn corpus

Het is evident dat voor de constructie van identiteit enkel het middelste niveau, 'frame', 'world' of 'mental space' belangrijk is, en bijgevolg zullen enkel deze pronomina in aanmerking genomen worden voor de kwantitatieve analyses. Op basis van deze 'frame' analyse, om de originele term van Goffman te gebruiken, blijkt het dan inderdaad verantwoord te zijn om de structuraanduidende en inhoudelijke groep niet in beschouwing te nemen en me in mijn analyses te concentreren op het identiteitsconstruerende 'frame'.

Ook binnen het inhoudelijke niveau kunnen er nog verschillende 'frames' onderscheiden worden. Denken we maar aan de categorie van de citerende constructies die bij de drie pronomina-analyses voorkomen. Door te citeren, wordt er een nieuw 'frame' geconstrueerd, waarbinnen een nieuwe context geschetst wordt. Dit 'frame' onderscheidt zich duidelijk van het puur inhoudelijke niveau. Dit blijkt alleen al uit de totaal verschillende referenten die de pronomina in deze constructies hebben. Voor de vergelijking van de pronomina is het natuurlijk essentieel dat deze zich situeren binnen hetzelfde 'frame'. Daarom dat een uitgebreide subcategorisering nodig is, ook binnen het inhoudelijke 'frame'. Zoals hierboven al beschreven is, laten we deze categorie buiten beschouwing voor deze kwantitatieve metingen en op die manier zorgen we ervoor dat alleen de identiteitsconstruerende pronomina overblijven. Deze kunnen dan ook effectief met elkaar vergeleken worden en dit garandeert dat de klasse van de teller, zoals Schegloff (1993) het noemde, zeer gelijksoortig is.

8.2.7 Operationalisering

De relevante soorten pronomina

Er is nog een keuze die gemaakt moet worden, en dat is of alleen de persoonlijke voornaamwoorden in rekening gebracht moeten worden, of ook hun grammaticale varianten (reflexief en possessief pronomina) ingecalculiseerd moeten worden. Het lijkt mij de meest logische optie om ook de varianten in de analyses te betrekken, ze vormen immers allemaal goede deiktische markeerders van identiteit. Ook in de literatuur waar pronomina geanalyseerd worden als middelen om een specifieke positionering te verkrijgen, zien we dit toegepast (vb. Urban 1988) en deelt men deze mening:

Moreover, as Wilson acknowledges (1990: 58), reference to self or others can be achieved in discourse through the use of possessive pronouns, like 'my', 'mine', 'our', 'ours', 'your', etc; Therefore a taxonomy of items that can realize personal reference in English cannot be limited to personal pronouns but should include other types of pronouns. (De Fina 1995: 386)

en

We noted that the principal dimensions that determine possessive constructions are the same ones we identified for personal pronouns, i.e. those of control or power and distance or proximity. (Mühlhäusler en Harré 1990: 226)

Een tweede vraag die gesteld moet worden, is of er voor de tweede persoon een onderscheid gemaakt moet worden tussen de informele variant *ge*, de gewone vorm *je/jullie* en de beleefdheidsvorm *u* (telkens met overeenkomstige possessiva). Natuurlijk wordt de keuze hiervoor in hoge mate bepaald door de persoonlijke voorkeur van de spreker en de mate waarin hij een dialectspreker is en dus eerder voor de *ge*-variant zou kiezen. Uit onderzoek is ook gebleken dat de perceptie van *je* versus *u* zeer sterk afhangt van de samenstelling van het publiek (Jansen 1989, Jaspers 1987a en Jansen en Baeyens 1981 versus Braet 1985) en dat het zeer moeilijk is om hierop goed in te spelen. Het is dus zeer moeilijk, of eerder onmogelijk, om hierover een algemene regel op te stellen en dus zal er geen onderscheid gemaakt worden tussen deze vormen in de kwantitatieve analyses. In relevante passages echter, kan aan een overgang van de informele naar de formele variant bijvoorbeeld, door kwalitatieve analyse betekenis gegeven worden.

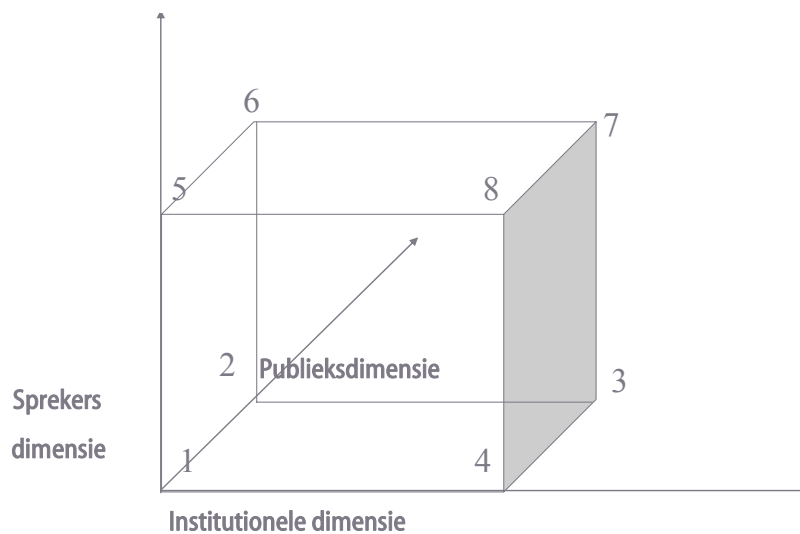
Samenvattend kunnen we stellen dat de drie pronominagroepen gereflecteerd worden in de drie belangrijkste 'voices' van de speeches zoals in tabel 19 beschreven staat. Deze pronomina zullen de basis vormen voor de kwantitatieve analyses.

'Voice'	Groep	Pronomina
Spreker	Inhoudelijke eerste persoon enkelvoud	ik, me, mij, mijn
Bedrijf	Institutionele eerste persoon enkelvoud	we, wij, ons, onze
Publiek	Inhoudelijke tweede persoon enkelvoud en meervoud	je, jij, jullie, u, jou, jouw, uw, ge, gij

Tabel 19: overzicht van de 'voices' en hun concrete vertaling in pronomina-analyse

Grafische voorstelling van de kwantitatieve analyses

De drie pronominagroepen zijn telkens indicatief voor een identiteitsconstruerende dimensie, gerelateerd aan de 'voices' van de speech. Bijgevolg hebben we dus een driedimensionale analyse van pronomina, wat leidt tot acht verschillende combinaties van categorieën. Als we dit grafisch voorstellen, dan kunnen we de acht extremen idealiter situeren op de hoekpunten van een driedimensionale figuur. De voorstelling die hier gemaakt wordt, heeft de vorm van een kubus. Dit is natuurlijk ook een idealisering van de realiteit, want de kubusfiguur suggereert dat de drie dimensies gelijkwaardig vertegenwoordigd zijn en dus ook in gemiddelde frequentie gelijk zijn. Een illustratie hiervan zien we in figuur 6:

Figuur 6: grafische voorstelling van de drie dimensies van identiteitsconstructie

De werkelijke voorstelling zal uiteraard anders zijn, omdat het niet erg waarschijnlijk is dat er aan de drie 'voices' gemiddeld even vaak gerefereerd wordt. De vorm van de echte figuur, gebaseerd op de werkelijke kwantitatieve gegevens, zal dan ook meteen een indicatie zijn van de frequentieverschillen tussen de drie dimensies. De vergelijking tussen deze ideale kubusvoorstelling en de realistische driedimensionale plot van de kwantitatieve resultaten zal dus meteen al een licht werpen op de aanwezigheid van de pronominale identiteitsmarkeerders van de hieraan gerelateerde 'voices' in de speeches.

8.2.8 Hypothese voor de kwantitatieve analyses

Op basis van Biber en Finegans (1989) analyse van 'stance'-markeerders, kunnen we een verwachtingspatroon schetsen voor de resultaten van de kwantitatieve analyses. Er zijn immers een aantal verbanden te leggen tussen de studie van 'stance' en identiteitsgeoriënteerde analyses, wat ook beschreven wordt in de paper van Ochs:

Specifically, I argue that speakers attempt to establish the social identities of themselves and others through verbally performing certain social acts and verbally displaying certain stances. (Ochs 1993: 288)

Met 'stance' bedoelen Biber en Finegan de positionering van de spreker of schrijver ten opzichte van de inhoud van de boodschap. De auteurs hebben verschillende soorten teksten onderzocht, en ook presentaties maakten deel uit van hun corpus. Opmerkelijk is dat ze vaststellen dat in dit subcorpus van speeches veruit de meeste teksten neutraal zijn wat 'stance' betreft (cf. onderliggende deel):

Cluster 2 ('Faceless stance'), marked by the relative absence of all affective and evidential stance features considered here, is by far the largest cluster identified in the present study. It has 326 texts (65%) of our corpus (...). There are also large majorities of prepared speeches (86%) (...). This overall pattern indicates that such expression of stance (affective or evidential) is a 'marked' choice in English, and that the prevailing norm is to leave stance lexically and grammatically unmarked, thus putting the burden on addressees to infer a speaker's stance. (Biber en Finegan 1989: 108)

Er zou dus een parallel kunnen zijn tussen deze analyse van 'stancemarkers' en de studie van identiteitsconstructie. Hieruit vloeit de hypothese voort dat de neutrale, 'faceless' categorie ook wel eens de grootste zou kunnen zijn binnen mijn corpus van 'prepared speeches'.

8.3 Conclusie

In dit onderdeel hebben we eerst de 'voices' die in mijn speeches voorkomen geanalyseerd. Deze blijken gereduceerd te kunnen worden tot drie relevante 'participants'. Vervolgens hebben we geanalyseerd welke markeerders de opbouw van identiteit goed weergeven. Uit de literatuur over discoursanalyse blijken heel wat elementen mee te werken aan een constructie van identiteit. Hieruit hebben we de markeerder geselecteerd die een valabele teller zou vormen. Hiervoor is het belangrijk dat het een markeerder is die veel voorkomend is, waarvan de afwezigheid ook een betekenis heeft voor de identiteitsopbouw en die ten slotte ook meetbaar is. Pronomina blijken aan deze criteria te voldoen. Ze nemen in heel wat studies over identiteit een belangrijke plaats in omdat hun referenten en de variatie in deze referenten, opmerkelijke indicatoren zijn van identiteitsconstructie.

Daarenboven reflecteren ze goed de aan- of afwezigheid van de 'voices' of deelnemers in een interactie.

Deze reflectie van 'voices' in pronomina blijkt echter geen één op één relatie te zijn. Als we de pronomina die voorkomen in de speeches gaan bekijken, dan blijkt hun referent nogal eens te variëren, waardoor een voorafgaande categorisering noodzakelijk is. Deze categorieën kunnen thematisch onderverdeeld worden in drie verschillende groepen. Op basis van Goffman's 'Frame Analysis' en verwante noties van Chafe, Fauconnier en Zupnik, blijkt het verantwoord te zijn om enkel de identiteitsconstruerende groep te behouden voor de analyse.

Bij de bepaling van deze methode voor de kwantitatieve analyse van de identiteitsconstructie van de spreker, het bedrijf en het publiek, heb ik rekening gehouden met de drie criteria van Schegloff (1993), zoals ik hierboven beschreven heb. De kern van mijn analyse is namelijk het aantal pronomina per hoeveelheid woorden in de speech. Dit is eigenlijk equivalent aan het aantal pronomina per gemiddelde zin. Aangezien elke zin een onderwerp moet hebben en doordat dit heel vaak een pronomen zal zijn, is dit wel degelijk een 'omgeving van een mogelijk, relevant voorkomen'. Daarenboven is het niet voorkomen van pronomina wel degelijk een bewijs van een positioneringskeuze (cf. Timor en Landau 1998) en bijgevolg is het aantal woorden per speech een valabele noemer en is dus voldaan aan het eerste criterium. Het tweede criterium, met name de uniformiteit van de teller, is essentieel en dat is ook voor mijn corpus een belangrijke kwestie. Een grondig kwalitatief vooronderzoek van de pronomina in mijn corpus heeft de basis gelegd voor een aantal eisen waaraan de voornaamwoorden moeten voldoen voordat ze opgenomen worden in de analyse, zoals in detail beschreven werd. Een tweede opmerking die Schegloff maakt in verband met de teller, is dat er verschillende mogelijkheden zijn om naar iets te verwijzen. Zo kan de spreker bijvoorbeeld verwijzen naar het bedrijf met de firmanaam in plaats van met pronomina, wat vooral in het begin van de speech voorkwam. Dit heeft geen vertekend effect op de resultaten, omdat de context van de verschillende presentaties stabiel is. Bijgevolg lokt de gelijksoortigheid van de setting een analoge proportie van naams- en pronomina-verwijzingen naar het bedrijf uit in de verschillende presentaties, wat een vertekening van de resultaten voorkomt. Als laatste criterium onderstreept Schegloff het belang van een 'coherent universum' als onderzoeksobject. In mijn corpus werd variatie in de mate van het mogelijke vermeden: de setting waarin de presentaties gehouden werden, was gelijksoortig, het monologe karakter van de speeches werd in geen van de gevallen doorbroken, de structuur van de studiedagen was analoog enzovoort. Dus voor een natuurlijke, niet-experimentele setting, is mijn 'universum van analyse' zo coherent mogelijk is. Ik heb dus voldaan aan de drie criteria die Schegloff voorstelde en aangezien deze criteria best wel strikt zijn, kunnen we er vrij zeker van zijn dat de kwantitatieve pronomina-analyses zinvolle resultaten zullen opleveren voor de studie van identiteitsconstructie in dit corpus.

Kortom, er zijn dus drie dimensies die kwantitatief geanalyseerd worden, wat in een grafische, geïdealiseerde voorstelling in een kubus resulteert. Waarschijnlijk zal de wolk van resultaten er echter anders uitzien, wat meteen een indicatie zal zijn van de aanwezigheid van de drie identiteitsdimensies. We verwachten namelijk dat de meeste speeches een weinig uitgesproken identiteitsconstructie zullen bevatten, waardoor de neutrale groep de grootste zal zijn. Deze hypothese is gebaseerd op Biber en Finegans analyse van 'stancemarkeerders' in een corpus van speeches (Biber en Finegan 1989).

9 Resultaten

9.1 *Niet-kwantitatieve resultaten van de analyses*

Zoals reeds eerder vermeld, ben ik voor de subcategorisering van de verschillende pronomina vertrokken van de analyse van de *we*-vorm, omdat voor deze identiteitsmarkeerder een basis was gelegd in onderzoek in het Nederlands. De vaststellingen en onderverdeling van Lammers (2000), onder andere voor het institutionele *wij*, bleken een zeer handig en nuttig uitgangspunt te zijn voor mijn analyses. In het deel over de methode heb ik al beschreven hoe deze onderverdeling echter niet uitgebreid genoeg was om alle vormen in mijn corpus te beschrijven. De situatie en context van het corpus van Lammers was zeer verschillend van het mijne: bij Lammers ging het om interactionele data in een setting van medewerker-cliëntgesprekken bij de sociale dienst. Omdat pronomina indexicale markeerders zijn en hun verklaring gezocht moet worden in de realiteit waarnaar ze verwijzen, is het logisch dat er een zekere discrepantie is met de referenten van de deictische markeerders van mijn corpus. Deze markeerders verankeren zich immers zeer sterk in de context en de variatie van de referenten is ook afhankelijk van een eventuele verandering in context. De groepen die Lammers voorstelde, bleken echter wel zeer goed toepasbaar te zijn op mijn corpus, maar er waren ook verwijzingen die erbuiten vielen. Dit resulteerde in twee additionele categorieën, namelijk het ceremoniële *we* dat voorkwam in structuraanduidende constructies en de verwijzing naar de groep van experts. Deze laatste groep van referenten is een interessant uitgangspunt voor verdere analyse en dus zal er een uitgebreide studie aan de drie speeches met deze verwijzing gewijd worden in het hoofdstuk van de kwalitatieve analyses. Het is immers nu de vraag hoe deze identiteit geconstrueerd wordt, hoe ze interageert met andere identiteitsconstructies en welke andere technieken gehanteerd worden om deze identiteit op te bouwen.

Voor de analyse van de andere pronomingroepen heb ik mij in hoge mate gebaseerd op de subcategorisering van de eerste persoon meervoud. Dit resulteerde voor de eerste persoon enkelvoud in drie categorieën die vrij voor de hand liggend waren. De vierde categorie echter, is ontstaan op basis van de testrun van deze categorieën. Om de precieze betekenis van en eventuele strategie achter deze wisselende referenten van het fictieve ik te vatten, is het uiteraard nodig om ook deze speech te onderwerpen aan een grondige kwalitatieve analyse. Dit geldt ook voor de tweede persoon die met de *ge*-vorm refereert aan de institutionele *we*-vorm. Ook hier zal bijzondere aandacht aan besteed worden in de kwalitatieve analyses.

Tijdens de kwantitatieve metingen werd het ook duidelijk dat sommige sprekers geregeld dezelfde stopwoordconstructie gebruiken. Deze constructies hebben vaak een nuancerende functie en dus zijn ze interessant voor de kwalitatieve analyses. Ook het gebruik van een vorm met vage referent is

een manier om te 'hedgen'. Relevante passages van analyse waarin dergelijke constructies voorkomen, zullen dan ook besproken worden in de kwalitatieve analyses.

In figuur 7 zien we een overzicht van de drie 'voices', ingevuld met de relevante categorieën voor identiteitsconstructie. Deze kunnen in drie groepen verdeeld worden:

'Voice' van het bedrijf	'Voice' van de spreker	'Voice' van het publiek	
Institutioneel we	Identiteitsconstruerend ik	Identiteitsconstruerend u	1
we = experts Ge = institutioneel	Fictief ik		2
Stopwoordconstructies	Vage referenten		3

Figuur 7: overzicht van de drie groepen van de kwantitatieve analyses

Groep 1 is de basisgroep van de analyses en op deze identiteitsmarkerende subcategorie zijn dan ook de kwantitatieve metingen gebaseerd. Groep 2 bestaat uit drie subcategorieën van identiteitsmarkeerders die in de kwalitatieve analyses verder aan bod zullen komen. Op basis van de kwantitatieve analyses is het immers zeer moeilijk om de implicaties van deze nieuwe categorieën in te schatten voor de strategieën van identiteitsconstructie. Aan deze drie groepen zal dan ook telkens apart aandacht besteed worden in de kwalitatieve analyses. We zien dat de 'voice' van het bedrijf gereflecteerd wordt in de tweede persoon met institutionele referent, die in concreto ingevuld wordt met de *ge*-vorm. Bij sommige sprekers zien we een ander soort groepsidentiteit die gecreëerd wordt, namelijk die van de experts, die dan vergeleken zal worden met de manier waarop de identiteit van het bedrijf van de spreker opgebouwd wordt. Bij de eerste persoon enkelvoud zien we dat het fictieve ik verschijnt naast de identiteitsuitdrukking van de spreker. Ook deze vormen zullen onderwerp van studie worden in het kwalitatieve deel.

Aan de ene kant is het hier duidelijk dat je op de grenzen van de kwantitatieve methodologie stoot omdat ze eerder een beperkte verklarende waarde kan hebben voor zaken die buiten het hoofdmodel, dat uit drie pronomingroepen drie identiteitsconstructies selecteert, vallen. Aan de andere kant is het natuurlijk ook zo dat dankzij de aard van deze methodologie, die toelaat om een groot corpus op relatief korte tijd te bestuderen en onderling te vergelijken, deze interessante groepen zeer snel aan het licht zijn gekomen. Dankzij de categorisering van de pronomina is toch ook

het inductieve karakter van de analyses bewaard gebleven, waardoor onverwachte identiteiten en aspecten ervan aan het licht gekomen zijn. Dit voorbeeld toont de complementariteit van de kwantitatieve en kwalitatieve methodologie aan, die allebei voor- en nadelen blijken te hebben.

Tot slot hebben de kwantitatieve analyses ook groep 3 opgeleverd, een groep die in de kwalitatieve analyses bestudeerd zal worden in relevante passages maar waar op zich geen aparte aandacht aan besteed zal worden. De speciale functie van nuanceren en '*hedging*' is immers telkens afhankelijk van de lokale context in de speech zelf en zal dus variëren van speech tot speech. Een algemene bespreking van dit fenomeen is dus niet erg zinvol, omdat dit sowieso een generalisatie van het gegeven zou betekenen. Een ad hoc-bespreking tijdens de verdere kwalitatieve analyses verdient daarom hier de voorkeur.

9.2 Kwantitatieve resultaten van de analyses

9.2.1 Het subjectieve karakter van de subcategorisering

Het categoriseren van de pronomina in de klassen was niet altijd een gemakkelijke opgave, waarbij in sommige gevallen de onderverdeling ongetwijfeld subjectief is aangezien de criteria ruimte laten voor onbesliste grensgevallen. Omdat in een dergelijk geval, waarbij persoonlijke keuzes en taalgevoel een rol spelen bij de klassificatie, de geldingskracht van deze onderverdeling niet vanzelfsprekend is, is het gebruikelijk om de betrouwbaarheid ervan in een apart onderzoekje te testen. Hierin werd aan een onafhankelijke beoordelaar gevraagd om de pronomina opnieuw in de voorziene klassen te verdelen. Aangezien het hier gaat om een immens aantal pronomina, werd een subcorpus dat 12,5% van het totale corpus uitmaakt, samengesteld. Hiervoor werd een aantal speeches willekeurig uit het corpus geselecteerd (i.c. de speeches 1, 10, 20, 30 en 40) en werd aan de tweede beoordelaar gevraagd om de pronomina die voorkomen in dit subcorpus (dit zijn er bij benadering 300) te klassificeren. De mate van overeenstemming tussen deze klassificatie en die van de onderzoeker zelf werd vervolgens met een statistische toets (Cohen's κ) berekend.

De klassificatie van deze tweede beoordelaar stemde vrij goed overeen met deze van de onderzoeker zelf. Voor de *we*-klassificatie was de overeenstemming statistisch significant ($p = 0,000$) en matig (Cohen's $\kappa = .501$)²³, zowel de *ik*- als de *je*-klassificatie behaalden een significante score ($ik: p = 0,000$;

²³ Dit matige resultaat van overeenstemming is vooral te wijten aan de indeling in de klassen die niet relevant zijn voor dit onderzoek. Als we de klassificatie hercoderen naar twee klassen, met name de institutionele klasse, die verwerkt wordt in de verdere pronomina-analyse, en een restcategorie, dan blijkt de overeenstemming wel goed te zijn (Cohen's $\kappa = .717$; $p = 0.000$) (cf. details in appendix 25).

je: $p = 0,000$) en een goede mate van overeenkomst (ik: Cohen's $\kappa = .712$; je: Cohen's $\kappa = .672$). De details van deze berekeningen zijn te vinden in appendix 3.

9.2.2 De eerste persoon meervoud

Het relatieve aandeel van de subcategorieën

Een eerste belangrijke vaststelling is dat het relatieve aandeel van de subcategorie van de institutionele 'voice' binnen de groep van de eerste persoon meervoud zeer hoog is. In tabel 20 staan de reële resultaten van de veertig speeches in totaal met ernaast het procentuele gedeelte dat elke subcategorie voor haar rekening neemt.

Subcategorie	Reële voorkomen	Procentuele aandeel
Institutioneel	2247	67.40 %
Groep van experts	342	10.26 %
Structuuraanduidend	221	6.63 %
Rest	524	15.72 %
Totaal	3334	100.00%

Tabel 20: het procentuele aandeel van de subcategorieën (institutioneel)

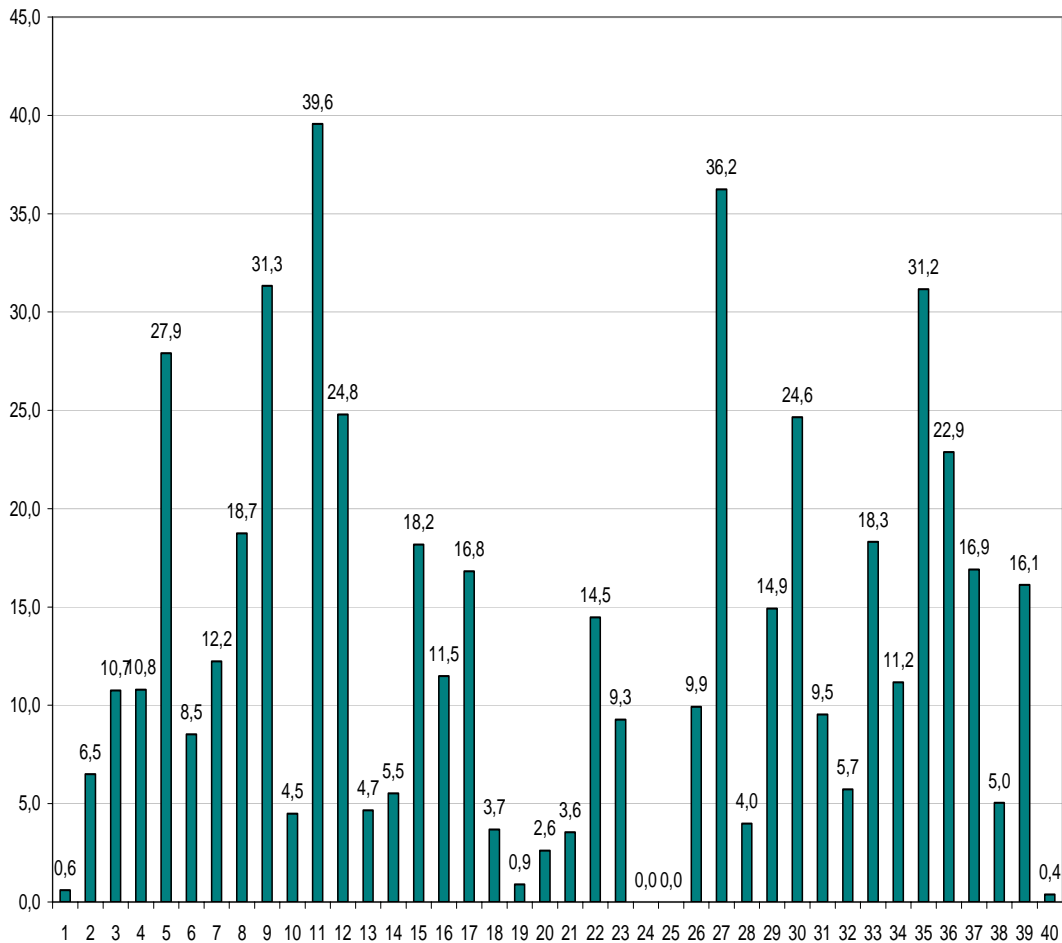
Opmerkelijk is dat de institutionele subcategorie iets meer dan twee derde van alle potentiële institutionele identiteitsmarkeerders inneemt. Ook de referentie naar de groep van experts is opvallend omdat slechts drie speeches zorgen voor dit aandeel van 10%. Deze identiteitsmarkeerder is dus bijzonder sterk vertegenwoordigd in de desbetreffende speeches. De structuuraanduidende groep, die bestaat uit het inclusieve *we* en het ceremoniële *we*, is eerder beperkt. In de restcategorie worden alle vage verwijzingen, citerende constructies, onbepaalde referenties en versprekingen gecombineerd. Omdat al eerder besloten werd dat deze groep niet relevant is voor de kwantitatieve analyse van de identiteitsconstructie, wordt hier geen verdere onderverdeling weergegeven.

Verdeling van de institutionele categorie over de 40 speeches

Het is nu natuurlijk zeer de vraag in welke mate de institutionele identiteitsmarkeerders verdeeld zijn over het corpus. Om deze vraag te beantwoorden en een vergelijkbare voorstelling te maken van de data, worden de resultaten genormaliseerd per 1000 woorden van de speech. Dit is de gangbare manier van werken (Biber en Finegan 1989; Graesser, Gernsbacher en Goldman, 2003). Zo kan je het relatieve aandeel van de identiteitsmarkeerders vergelijken tussen de presentaties onderling, wat zonder normalisatie niet zou kunnen:

Normalization enables comparison across texts of different length (...). (Biber en Finegan, 1989)

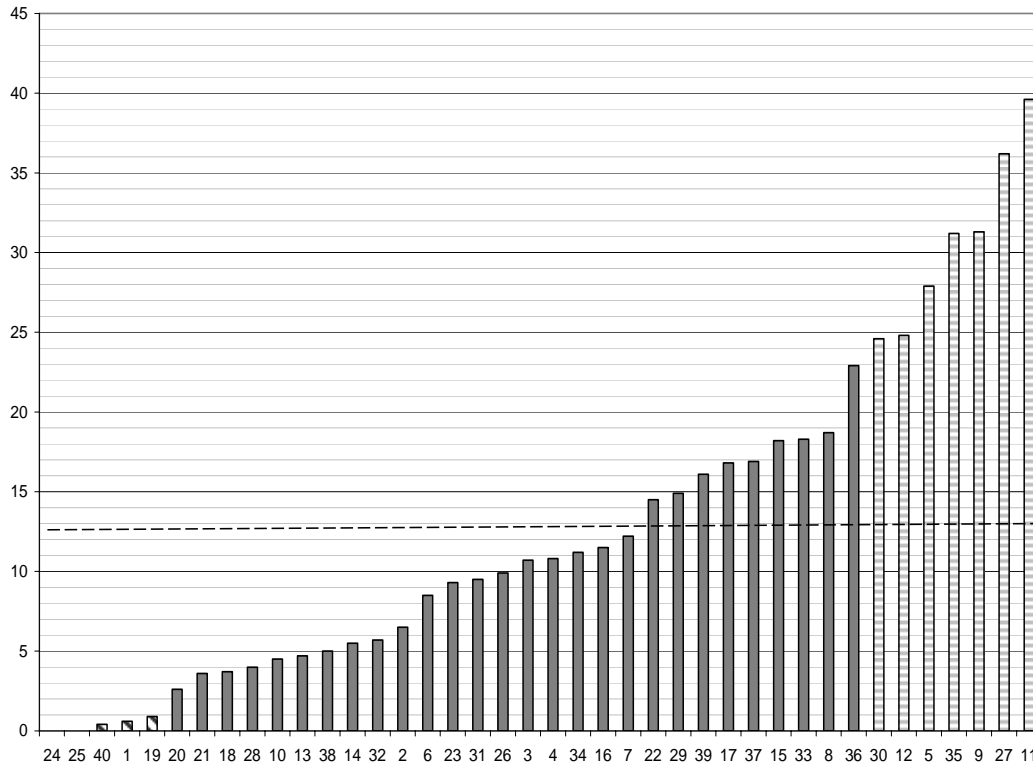
Zo bevat speech 33 bijvoorbeeld 89 institutionele *we*-vormen en speech 36 er slechts 80. Maar omdat de eerste speech een heel stuk langer is dan de tweede (namelijk 4862 woorden versus 3497 woorden per speech), is het relatieve aandeel van institutionele identiteitsmarkeerders groter in de tweede speech dan in de eerste. De genormaliseerde resultaten zijn te zien in figuur 8, waar de speeches geïdentificeerd zijn met hun nummers van 1 tot 40.

Figuur 8: resultaten van de kwantitatieve metingen van institutionele identiteitsmarkeerders

Als we deze resultaten bekijken, dan valt op dat er een paar uitschieters zijn met hoge waarden. Daarenboven zien we dat deze hoge resultaten willekeurig verspreid liggen over het hele corpus, wat aangeeft dat ze niet typisch zijn voor een studiedag, maar wel eigen zijn aan bepaalde speeches. De 11de speech haalt een waarde van bijna 40 institutionele identiteitsmarkeerders per 1000 woorden in de speech. Samen met drie andere speeches hebben deze presentaties een frequentie van meer dan 30 institutionele identiteitsmarkeerders per 1000 woorden. Aan de andere kant is het zo dat bijna

een derde van mijn corpus (12 speeches) slechts 5 of minder identiteitsmarkeerders van het bedrijf per 1000 woorden hebben. Dat is een zeer laag aantal als je dat vergelijkt met het zeer hoge resultaat dat speech 11 haalt. Om een beter overzicht te krijgen van de graduele toename van deze genormaliseerde resultaten, heb ik ze van minst frequent naar meest frequent gerangschikt in figuur 9. Deze figuur geeft een beter overzicht van de frequentieverdeling in de resultaten van mijn corpus.

Figuur 9: resultaten van de kwantitatieve metingen van institutionele identiteitsmarkeerders in oplopende volgorde

Uit deze figuur blijkt er een graduele opbouw te zijn in de resultaten. Het gemiddelde resultaat ligt op 12.9, wat op deze figuur aangegeven wordt door een stippellijn. De mediaan van deze resultaten ligt wat lager, namelijk op 10.8. Dit verschil is eigenlijk vrij groot, wat ook logisch is vanwege de relatief grote standaarddeviatie van 10.41. De standaarddeviatie toont welke speeches buiten de gemiddelde waarden vallen. Als je deze standaarddeviatie aftrekt van het gemiddelde, dan kom je op een onderwaarde van 2.49 en een bovengrens van 23.31 waarbinnen de gematigde speeches vallen. In dit geval blijken de speeches 24, 25, 40, 1 en 19 aan het onderste uiteinde buiten de gemiddelde waarden te vallen, terwijl de speeches 30, 12, 5, 35, 9, 27 en 11 dit voor de bovenwaarden zijn. Speech 36 valt hier net onder: deze heeft 22.9 als waarde terwijl de grens op 23.3 ligt. Dit betekent dat er toch wel wat speeches zijn die buiten de matige resultaten vallen. Speeches waar geen enkele markerder in voorkomt zoals 24 en 25 zijn natuurlijk sterk verschillend van speeches 27 en 11,

waarin meer dan 35 identiteitsmarkeerders per 1000 woorden voorkomen. Er zijn dus aanzienlijke verschillen tussen de presentaties onderling.

Doordat het gemiddelde ook vrij laag ligt, wordt duidelijk dat de meeste speeches vrij lage waarden hebben voor deze institutionele identiteitsmarkeerder. 24 van de 40 speeches situeren zich dan ook onder het gemiddelde. De zeer hoge waarden van de laatste speeches trekken dit gemiddelde immers de hoogte in, maar doordat het nog steeds aan de lage kant blijft, blijkt dat de meeste presentaties eerder neutraal zijn wat betreft de institutionele identiteit. Zeker als we dit vergelijken met de hoogste score van bijna 40 markeerders per 1000 woorden, lijkt het hier duidelijk dat de neutrale presentatie de bovenhand heeft. Of dit ook werkelijk zo is, zal blijken uit de vergelijking met de andere twee categorieën.

9.2.3 De eerste persoon enkelvoud

Het relatieve aandeel van de subcategorieën

In tabel 21 staat het reële voorkomen van de verschillende subcategorieën van de *ik*-groep aangegeven. Hiernaast staat ook welk aandeel ze telkens voor hun rekening nemen in het geheel.

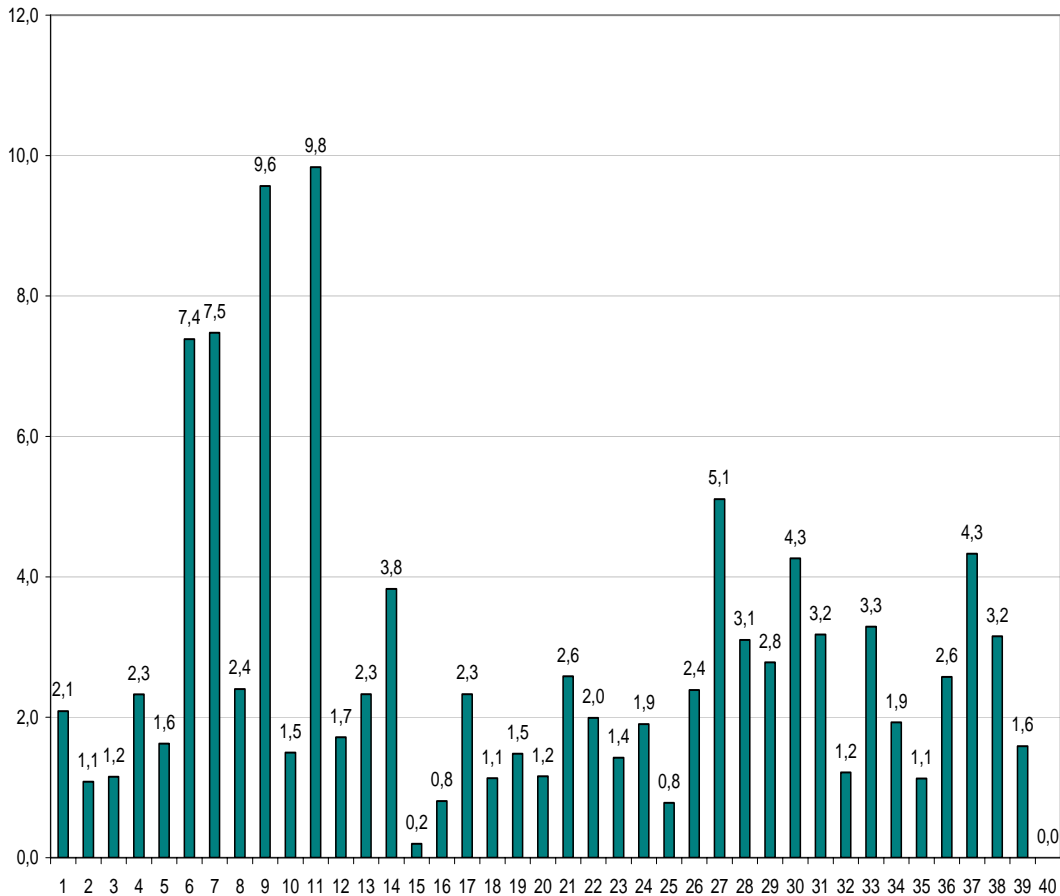
Subcategorie	Reële voorkomen	Procentuele aandeel
Inhoudelijk	481	33.24%
Fictief ik	37	2.56%
Structuuraanduidend	797	55.08%
Rest	132	9.12%
Totaal	1447	100.00%

Tabel 21: het procentuele aandeel van de subcategorieën (spreker)

Het identiteitsmarkerende aandeel van de spreker is niet erg groot: slechts een derde van de potentiële identiteitsmarkeerders. De structuuraanduidende functie van de spreker is veel sterker vertegenwoordigd. Dit is ook wel logisch, omdat de sprekers de verantwoordelijkheid hebben om de speech in goede banen te leiden en de meest natuurlijke manier daarvoor is om aan te geven wat je als spreker achtereenvolgens gaat behandelen. De restcategorie bevat hier citaten, stopwoordconstructies en versprekingen. De categorie van het fictieve ik lijkt bijzonder klein, maar eigenlijk komt deze vorm slechts in twee speeches voor. De ene speech bevat slechts één voorbeeldje, terwijl de tweede speech zeer veel van deze *ik*-vormen bevat. Deze laatste speech zal dan ook onderwerp zijn van kwalitatieve analyses, zoals hierboven reeds vermeld was.

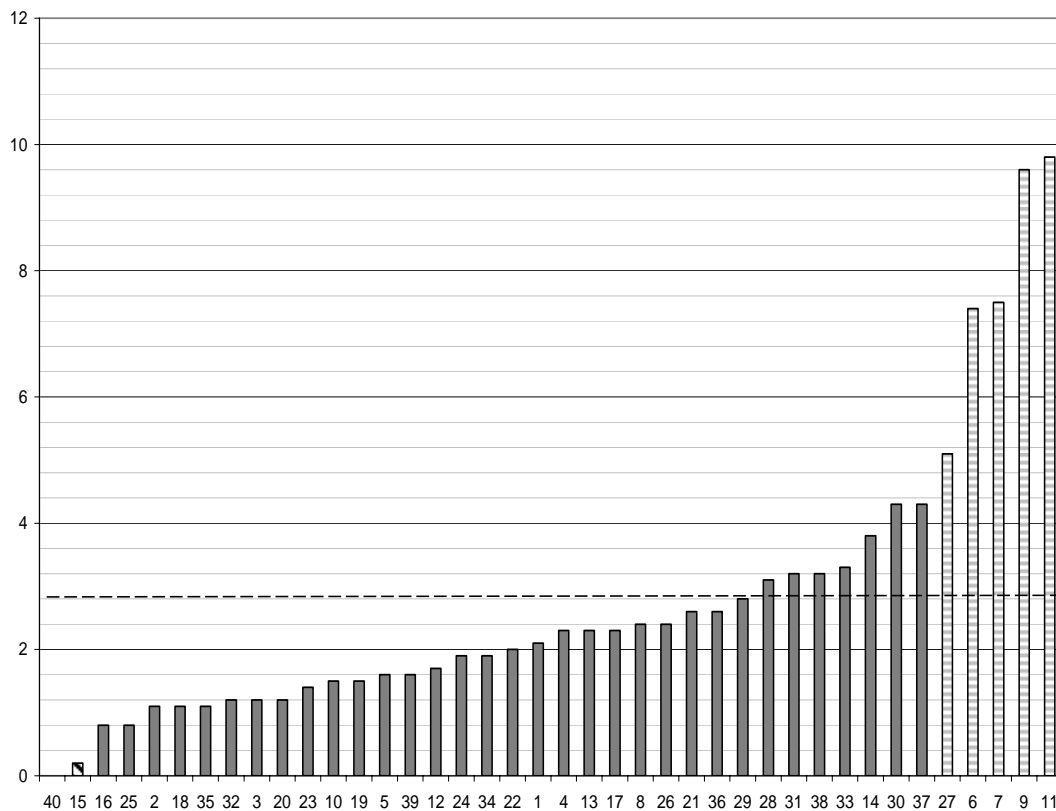
Verdeling van de sprekerscategorie over de 40 speeches

In dit deel focus ik opnieuw op de identiteitsmarkeerders van de spreker, die een inhoudelijke bijdrage leveren aan deze presentatie. In figuur 10 zien we een overzicht van alle presentaties en de hoeveelheid identiteitsmarkeerders.

Figuur 10: resultaten van de kwantitatieve metingen van identiteitsmarkeerders van de spreker

Opnieuw is het uit deze figuur zeer moeilijk om tendensen af te leiden. Uit figuur 11, die de presentaties in oplopende volgorde laat zien, is het eenvoudiger om de graduele toename in te schatten. Ook op deze figuur geeft de stippellijn de gemiddelde waarde aan, die hier op 2,8 ligt.

Figuur 11: resultaten van de kwantitatieve metingen van identiteitsmarkeerders van de spreker in oplopende volgorde

De mediaan ligt hier veel dicht bij het gemiddelde, namelijk op 2.2. Ook de standaarddeviatie blijft beperkt, namelijk 2.27. Dit betekent dat de meeste resultaten zich bevinden rond het gemiddelde, wat ook blijkt uit de figuur. De grens van de gemiddelde waarden ligt hier op 0.53 onderaan en 5.07 bovenaan (gemiddelde min en plus de standaarddeviatie). Op slechts een paar uitschieters aan beide kanten van het continuüm na (40 en 15 aan de lage kant, 27, 6, 7, 9 en 11 bij de hoge waarden), situeren deze data zich eigenlijk allemaal rond het gemiddelde. Dit gemiddelde op zich ligt bijzonder laag: slechts 2.8 identiteitsmarkeerders per 1000 woorden. Dit was natuurlijk al te verwachten op basis van de resultaten van de subcategorisering: in totaal bevatte deze groep immers al vrij weinig voorbeelden die in aanmerking kwamen om een identiteitsmarkerende functie te hebben. Daarenboven namen de inhoudelijke referenten slechts een derde van dit reeds beperkte aantal voor hun rekening. Dit resulteerde uiteraard in een lage gemiddelde score, met speeches die zich voornamelijk onder en vlak rond deze waarde situeren.

9.2.4 De tweede persoon enkelvoud en meervoud

Het relatieve aandeel van de subcategorieën

De meest frequent aanwezige subgroep van deze categorie van het publiek, is die waar het publiek een inhoudelijke rol krijgt. Zoals hierboven reeds besproken is, komt ook in deze categorie een bijzondere groep voor: de *je*-vorm met institutionele referent. Zoals uit tabel 22 blijkt, komt deze referentengroep ook vrij frequent voor. De structuuraanduidende *je*-vormen vormen de tweede grootste groep. Opmerkelijk is ook dat de vage referenten zo vaak voorkomen: ze zijn bijna even frequent als de *je*-vormen in citaten, in onbepaalde referenten, stopwoordconstructies en in versprekingen samen, de groepen die samengevoegd zijn onder de restcategorie. Dit frequente voorkomen van vage referenten zal verder bestudeerd worden in de kwalitatieve analyse.

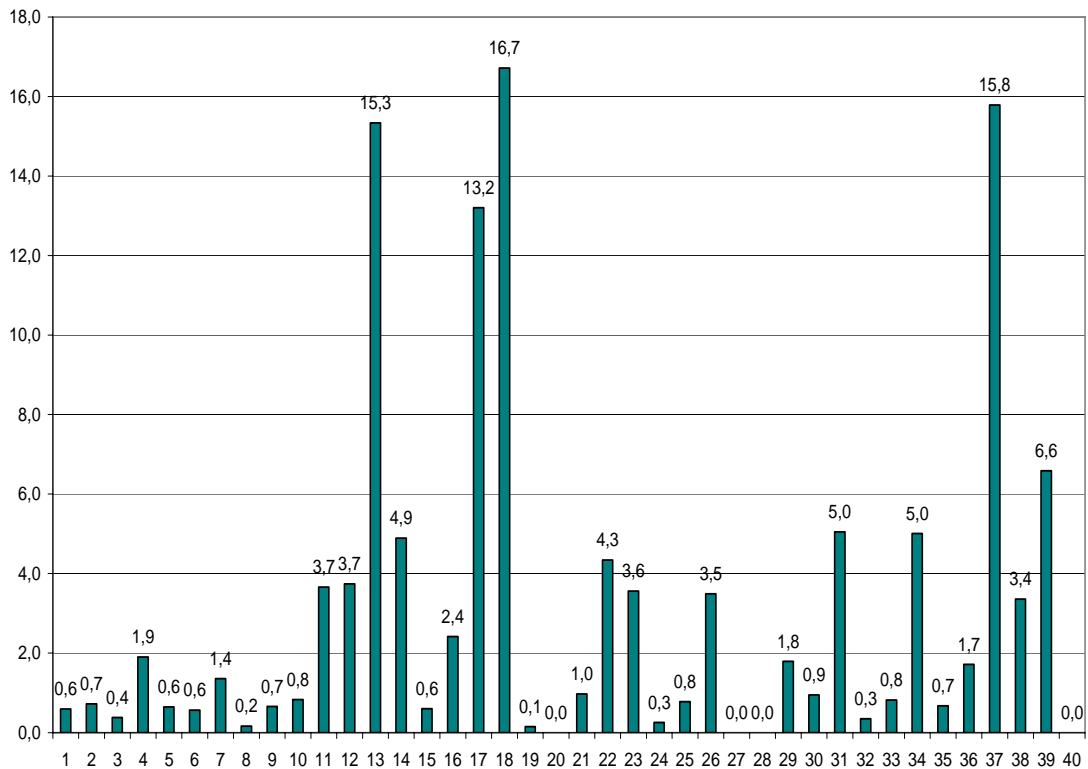
Subcategorie	Reële voorkomen	Procentuele aandeel
Inhoudelijk	605	32.77%
Institutionele referent	303	16.41%
Structuuraanduidend	506	27.41%
Vage referent	215	11.65%
Rest	217	11.76%
Totaal	1846	100.00%

Tabel 22: het procentuele aandeel van de subcategorieën (publiek)

Verdeling van de publiekscategorie over de 40 speeches

In dit onderdeel toon ik in welke mate het publiek een inhoudelijke rol krijgt in de presentaties. In de onderstaande tabel zien we hoe frequent deze publieksmarkeerders aanwezig zijn per 1000 woorden in elke speech.

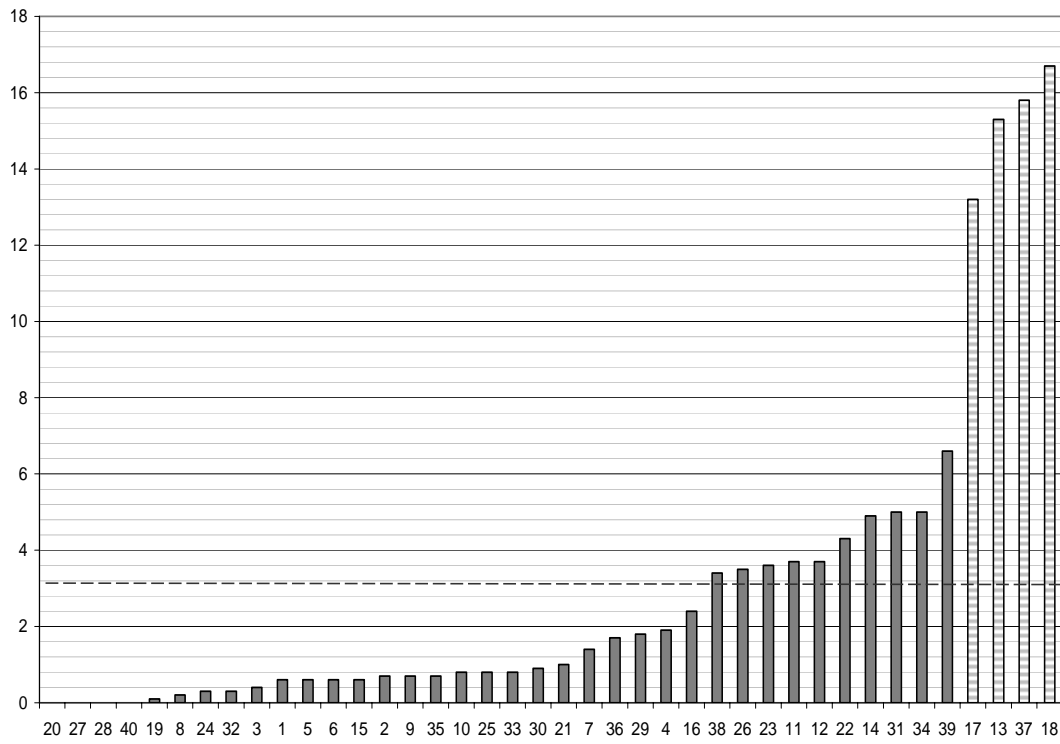
Publiekscategorie

Figuur 12: resultaten van de kwantitatieve metingen van identiteitsmarkeerders van het publiek

Onmiddellijk valt op dat er vier uitschieters zijn in dit resultatenoverzicht. Dat blijkt nog sterker uit figuur 13, waarop de stippellijn het gemiddelde van 3.1 weergeeft. De mediaan situeert zich op 1.0, wat aangeeft dat de data niet zo heel erg symmetrisch verdeeld zijn. De standaarddeviatie (4.47) geeft aan dat er enkel minder waarschijnlijke resultaten zijn aan de bovenkant. Dit zijn dan ook de vier uitschieters: speeches 17, 13, 37 en 18. Dit zijn effectief ook extremen omdat ze zich niet alleen situeren boven de grens van de gemiddelde speeches, maar ook boven de grens van het gemiddelde plus twee maal de standaarddeviatie ($3,1 + 2 \times (4,47) = 12,04$). Al wat zich boven deze waarde bevindt, is een resultaat dat beschouwd mag worden als een extreme score. Het gemiddelde, verminderd met de standaarddeviatie, is dan weer een negatief getal ($3,1 - 4,47 = -1,37$) waaruit blijkt dat er alleen gemiddelde waarden zijn aan de onderzijde.

Publiekscategorie

Figuur 13: resultaten van de kwantitatieve metingen van identiteitsmarkeerders van het publiek in oplopende volgorde

10 Vergelijking van de resultaten

10.1 De relatieve frequentie van de identiteitsconstruerende waarden

Uit de voorafgaande delen is al gebleken dat er grote verschillen zijn in frequentiewaarden tussen de drie identiteitsconstruerende categorieën. In tabel 23 zien we een overzicht van de effectieve aantallen pronomina, het aantal identiteitsmarkerende pronomina en het relatieve aandeel dat deze groep uitmaakt van het totaal.

Categorie	Totaal aantal pronomina	Aantal identiteitsmarkeerders	Relatieve hoeveelheid identiteitsmarkeerders
Institutioneel	3334	2247	67.40 %
Spreker	1447	481	33.24 %
Publiek	1846	605	32.77 %

Tabel 23: overzicht van het aandeel van de identiteitsmarkerende pronomina

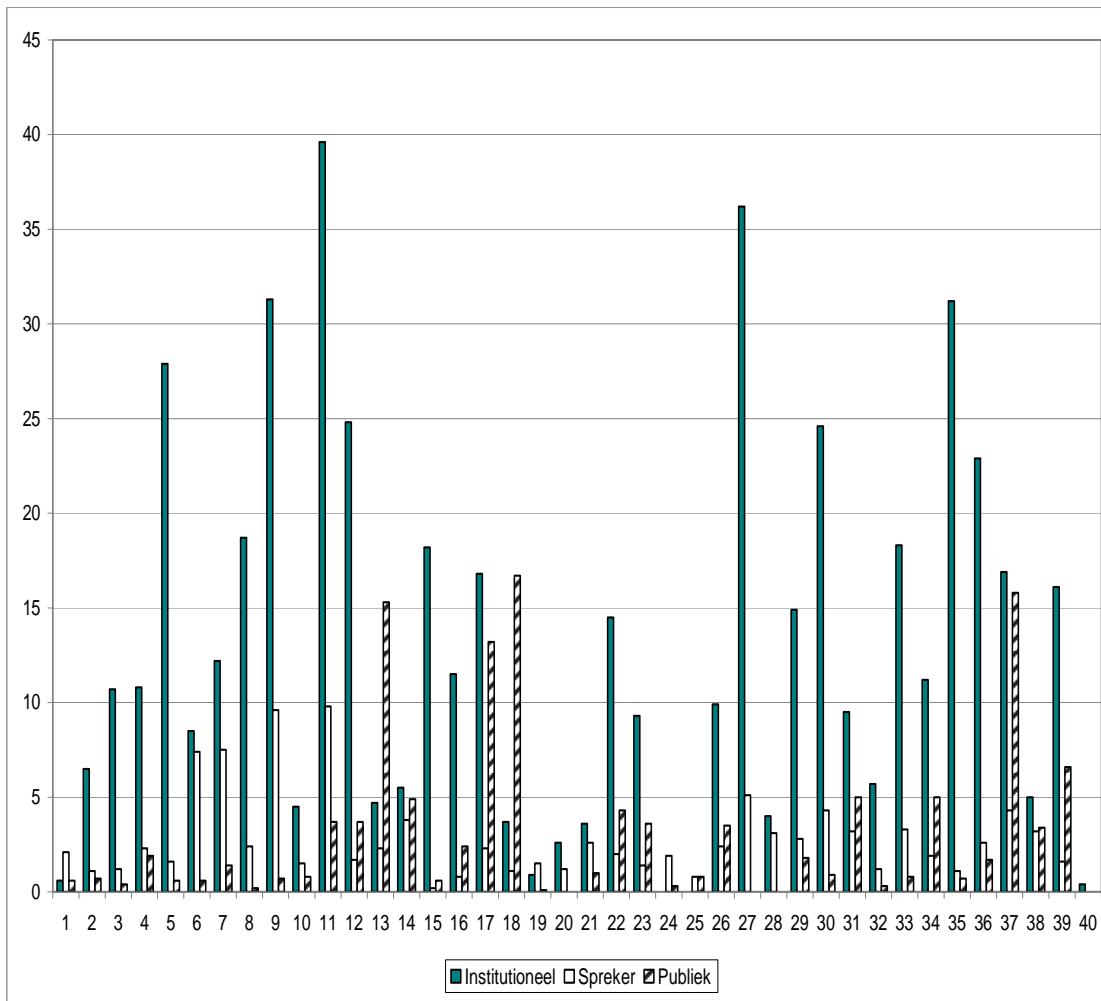
Er is een opmerkelijk verschil tussen de institutionele groep enerzijds en de sprekers- en publiekscategorie anderzijds. Niet alleen is het totale aantal pronomina veel groter in deze groep, maar ook het aandeel van de identiteitsmarkerende pronomina is veel hoger. Zij vormen twee derde van deze pronominagroep, terwijl de sprekers- en publiekscategorie slechts een derde identiteitsmarkeerders bevatten. Dit verschillende aandeel is ook significant: door een statistische toets op twee proporties uit te voeren bleek dat het verschil in identiteitsmarkerend aandeel tussen de institutionele categorie aan de ene kant en de sprekers- en publiekscategorie aan de andere kant allebei een p-waarde hadden van 0.0000. De sprekers- en publiekscategorie onderling waren uiteraard statistisch niet significant verschillend (p-waarde = 0,1940).

Er is dus een opmerkelijk verschil tussen het aandeel van de institutionele identiteitsmarkeerders binnen de *we*-groep en de andere identiteitsmarkeerders. Maar ook in absolute waarden is er een groot verschil want de institutionele identiteitsmarkeerders zijn veel sterker vertegenwoordigd (drie tot vier keer zo veel als de andere categorieën). Dit verschil is aanzienlijk en het geeft al een eerste indicatie van de prominente positie van de institutionele identiteit in de speeches.

10.2 Vergelijking van de individuele speeches

In het voorafgaande wordt er een totaalbeeld geschetst van de resultaten voor het gehele corpus, maar uiteraard zijn er dan nog verschillende invullingen mogelijk. Zoals we al gezien hebben, ligt de

verdeling van de waarden soms vrij ver uit elkaar. De verschillen in standaarddeviaties zijn daar een goede indicatie van (10.39, 2.27 en 4.47). In onderstaande figuur krijgen we een overzicht van de drie resultaten voor de veertig speeches:

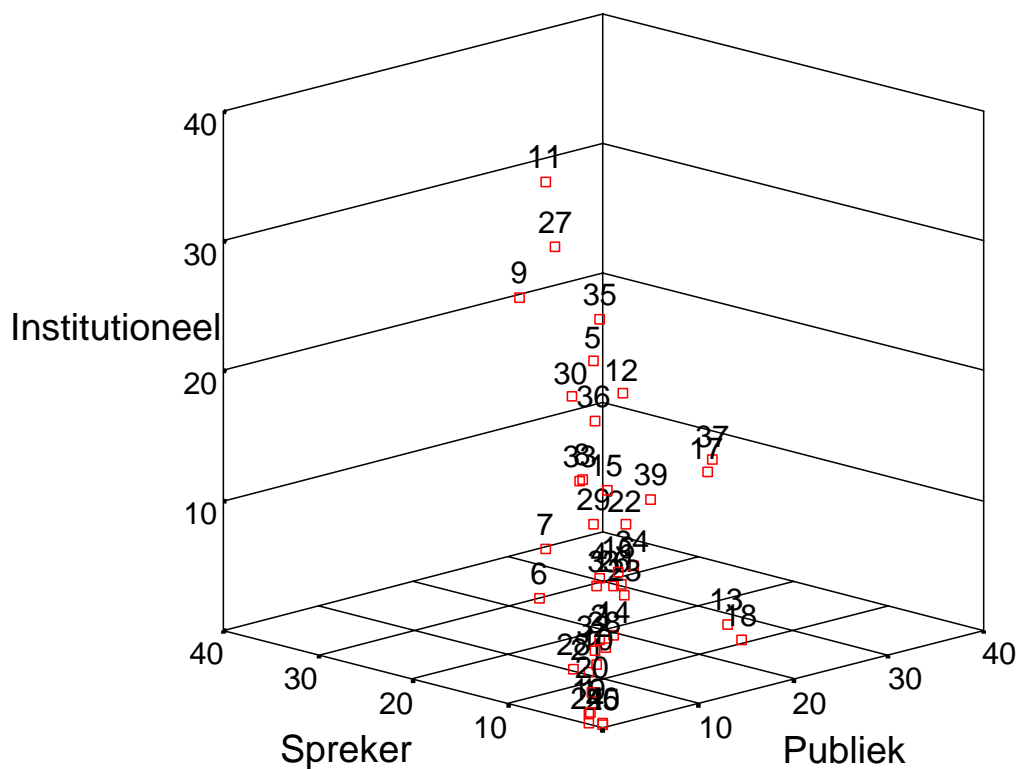

Figuur 14: overzicht van de resultaten in drie categorieën voor het hele corpus

Uit dit overzicht blijkt meteen dat de institutionele categorie niet alleen het sterkst vertegenwoordigd is, maar ook de meest extreme waarden heeft in vergelijking met de resultaten van de twee andere categorieën. Als we dit vergelijken met de waarden voor de sprekerscategorie, waarvan het maximum niet boven een frequentie van 10 uitstijgt, dan blijkt heel duidelijk dat er in deze speeches een zeer sterke aandacht gaat naar het opbouwen van de identiteit van het bedrijf. Ook in dit vergelijkende overzicht houden de vier uitschieters van de publiekscategorie stand: als we deze vier speeches bekijken (13, 17, 18 en 37) in relatie tot de sprekersgroep, dan blijkt hier eveneens dat ze er boven uitsteken, zij het uiteraard niet in de mate waarin de institutionele categorie vertegenwoordigd is.

10.3 Grafische voorstelling: driedimensionale scatter plot

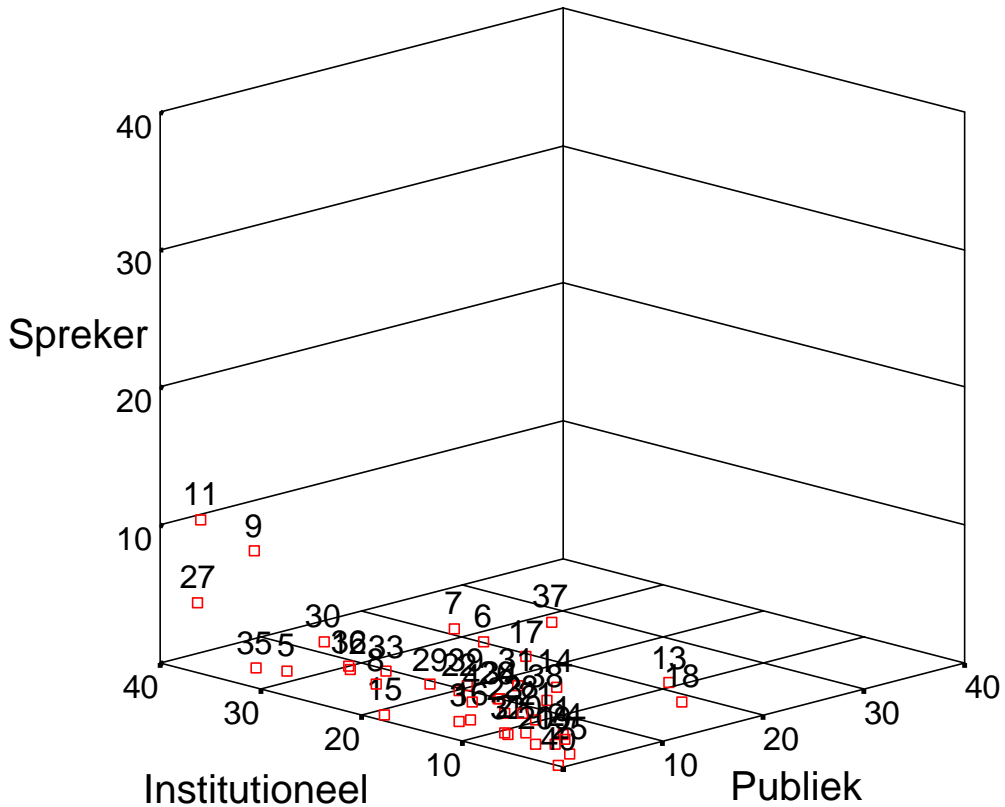
Zoals reeds beschreven in 8.2.7, kunnen we deze resultaten grafisch voorstellen in een kubusvorm. De resultaten kunnen op drie dimensies voorgesteld worden via een scatter plot, die de verstrooiing van de resultaten laat zien. Zoals reeds hierboven beschreven, geeft de plaats van de wolk een idee van de mate waarin de drie variabelen aanwezig zijn in mijn corpus. Om een goed beeld te krijgen van de resultaten, is het nodig deze scatter plot vanuit een aantal verschillende standpunten te bekijken, omdat dit tweedimensionale medium een gebrekkig inzicht geeft in de situering van de data. De assen van de resultaten zijn gelijkgesteld, zodat de betekenis van de frequentiewaarden goed tot uiting komt. De nummers die bij de punten staan, komen overeen met de nummers van de speeches.

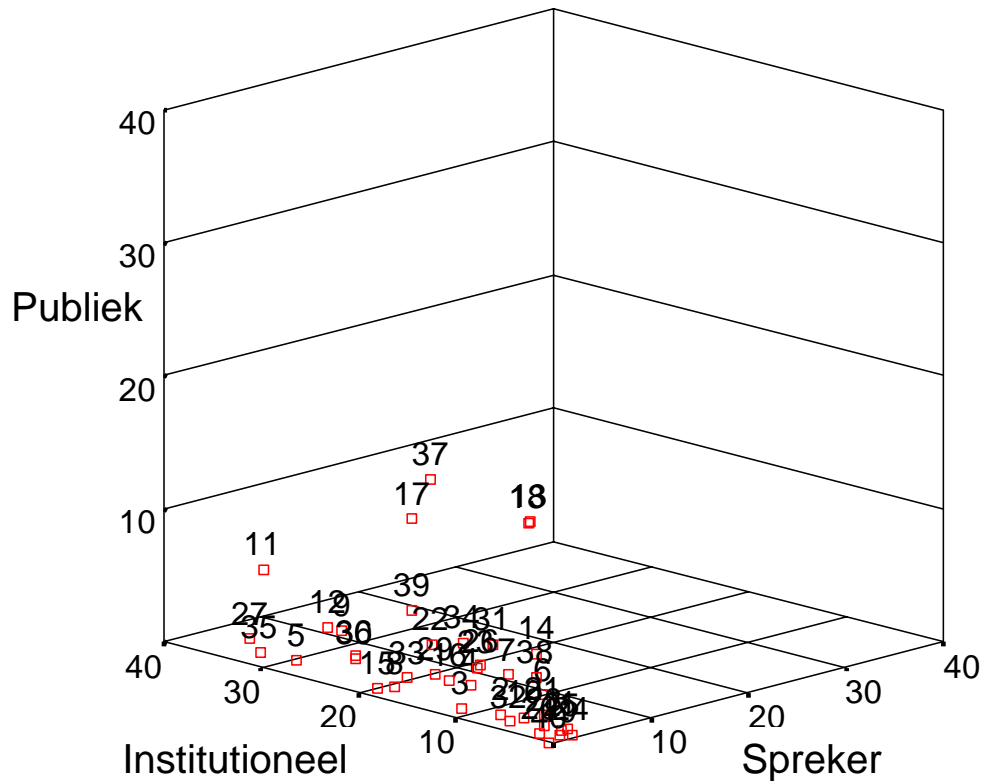
Figuur 15: driedimensionale scatter plot: X-as= sprekerscategorie; Y-as= institutionele categorie; Z-as= publiekscategorie

In figuur 15 zien we dat de resultatenwolk op één hoofdlijn lijkt te liggen. Dit is eigenlijk optisch bedrog, wat zeker blijkt als je naar de locatie van punt 11 kijkt. Deze speech lijkt zich op de Y-as te situeren rond een waarde van 28 à 29, terwijl de reële waarde 39.6 is. De waarde is nochtans correct voorgesteld, maar omdat deze speech zich op de X-as op 9.8 en op de Z-as op 3.7 bevindt, moet je de lijnen parallel met deze assen doortrekken om een realistisch beeld van de waarde te krijgen.

Daarom is het nodig om met dezelfde dataschaal verschillende scatter plots te maken, zodat het optisch bedrog van deze tweedimensionale voorstelling enigszins opgelost kan worden. Door twee alternatieve voorstellingen toe te voegen, wordt het beeld al enigszins gecorrigeerd tot een werkelijk beeld, maar uiteraard zijn er nog andere voorstellingen van combinaties van de drie identiteiten op de X, Y en Z-as mogelijk.

Figuur 16: driedimensionale scatter plot: X-as= institutionele categorie; Y-as= sprekerscategorie; Z-as=publiekscategorie

Figuur 17: driedimensionale scatter plot: X-as= institutionele categorie; Y-as= publiekscategorie; Z-as= sprekerscategorie

We hebben hierboven reeds beschreven dat de situering van de grootste datawolk in deze kubus een inzicht geeft in de manier waarop deze data verdeeld zijn. Als we naar de twee bovenstaande figuren kijken, dan valt op hoe ‘plat’ de resultaten gesitueerd zijn. Het merendeel van de resultaten lijkt zich te situeren op het ondervlak van de kubus. Dat is ook zo, omdat de Y-as respectievelijk de sprekers- en publiekscategorie voorstelde. De resultaten voor deze variabelen waren zo laag dat de meeste punten zich effectief op het ondervlak bevinden. Dit is echter anders in figuur 15, waarin de institutionele categorie voorgesteld is op de Y-as. De puntenwolk op deze figuur gaat een heel eind verder de hoogte in, wat op een andere manier toont dat deze categorie effectief de meest frequente is. Doordat de data meer verspreid zijn in de hoogte, is het beeld duidelijker en zien we meteen intuïtief waar eventuele clusters zich situeren. Ik kom dan ook later terug op deze plot.

Wat in deze plotten sterk opvalt, is dat het overgrote deel van de wolk zich het dichtst bij het hoekpunt (0,0,0) bevindt. De meeste resultaten hebben dan ook een eerder lage frequentie, wat de hypothese van een meerderheid aan neutrale speeches bevestigt. Ook wat betreft identiteitsconstructie gemeten aan de hand van pronominale identiteitsmarkeerders, is de positionering in deze speeches dus bij voorkeur ‘faceless’, om het in Biber en Finegans bewoordingen te zeggen (Biber en Finegan 1989).

11 Clusteranalyse

11.1 Inleiding

Zoals Slotboom opmerkt, is clusteranalyse een nuttige methode om een eerste verkenning van data uit te voeren:

Dikwijls wordt clusteranalyse ook gebruikt voor datareductie of data-exploratie. In dat geval wil een onderzoeker zijn ruwe gegevens terugbrengen tot een overzienbaar geheel dat wellicht meer inzicht kan verschaffen. (Slotboom 2001: 42)

Voor mij heeft deze methode echter geen louter exploratieve functie. Zoals reeds hierboven vermeld, heb ik me geïnspireerd op de corpuslinguïstische traditie voor de keuze van deze methode, waar Biber en Finegan (1989) en Watson (1999) gebruik van maken. De bedoeling van een clusteranalyse is om objecten te groeperen. Het doel van deze verdere analyse is om een echt inhoudelijke betekenis te geven aan deze kwantitatieve resultaten. Het is immers zo dat de wisselwerking tussen de verschillende identiteiten een essentieel gegeven is, dat goed weergegeven kan worden via deze techniek. De clusters geven dit samenspel van de drie hoofdidentiteiten weer, waardoor inzicht in de verdeling binnen het hele corpus verkregen wordt.

Al de objecten die gegroepeerd worden in clusteranalyse zijn individuele entiteiten, zoals dus bijvoorbeeld mijn speeches. Deze groepering is exploratief, dit wil zeggen dat het niet op voorhand duidelijk is hoeveel verschillende groepen verkregen zullen worden. De manier van groeperen is gebaseerd op het idee van afstand of 'similariteit': de meest gelijksoortige entiteiten worden dus in één groep ondergebracht (Aldenderfer en Balshfield 1984, Everitt 1974).

Er zijn een aantal verschillende typen van clusteranalyse, maar de meest dominante methode is de '*hierarchical agglomerative method*', de hiërarchisch samenvoegende methode (Aldenderfer en Balshfield 1984: 35). Voor deze manier van werken vertrekt men van een onbepaald aantal 'clusters', want elk onafhankelijk object noemt men reeds een cluster. Vervolgens groepeerde men de clusters met de kleinste onderlinge afstand. Binnen deze methode zijn er echter nog een aantal varianten op basis van de manier waarop de afstand tussen deze clusters gedefinieerd wordt. Ik bespreek hier de drie belangrijkste methodes: de techniek waarbij het criterium de afstand tussen de dichtstbijzijnde elementen is, noemt men *single linkage*. Daartegenover staat de *complete linkage*, waarbij de afstand tussen de verste elementen als criterium geldt. Tot slot is er de *between-group linkage* of *average linkage*:

Proposed by Sokal and Michener (1958), average linkage clustering was developed as an antidote

to the extremes of both single and complete linkage. (Aldenderfer en Blashfield 1984:40)

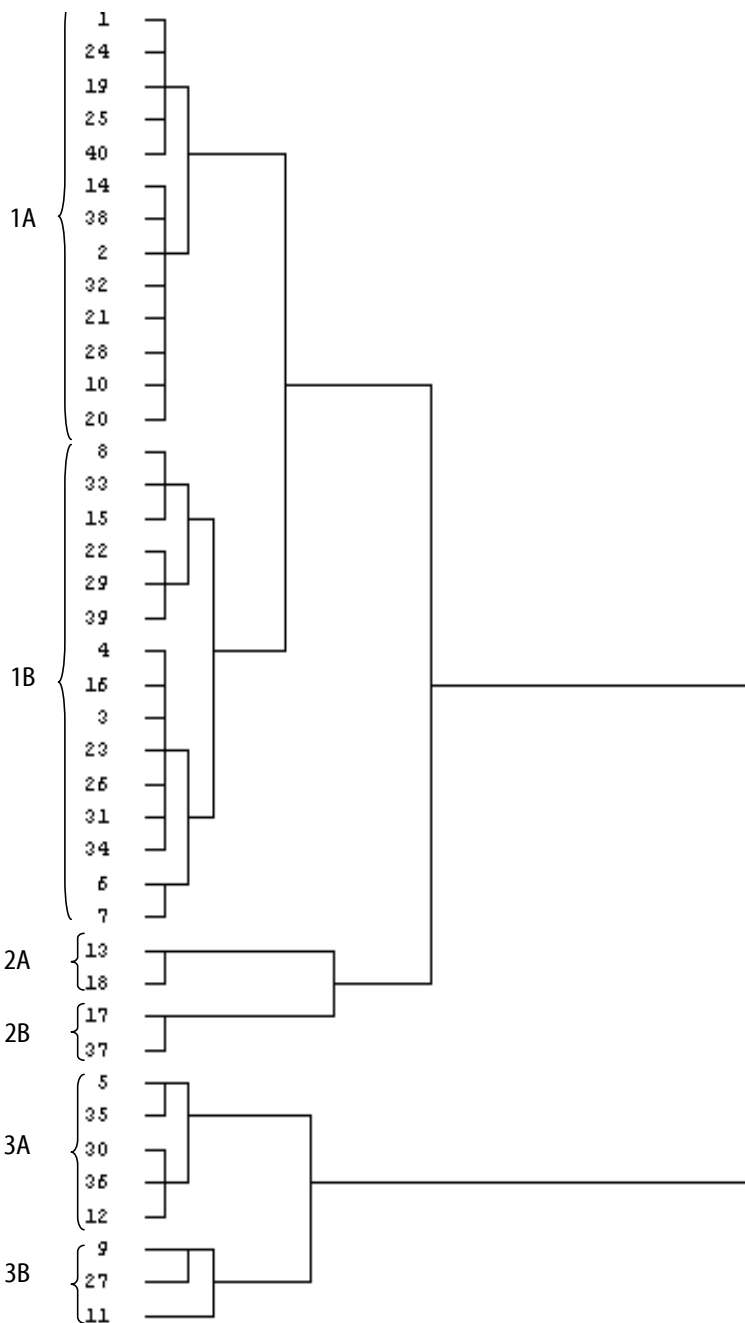
Bij deze *average linkage* techniek gebruikt men de gemiddelde afstand tussen de elementen van twee clusters. In dit opzicht is het inderdaad een gulden middenweg tussen *single* en *complete linkage*. Dit is dan ook de techniek die voor deze analyse gebruikt wordt.

11.2 Dendrogram

Een toegankelijke grafische voorstelling van de resultaten van een clusteranalyse is een dendrogram. In dit dendrogram kan je gemakkelijk de stappen volgen die gebruikt zijn tijdens de clusteranalyse. Je ziet ook snel waar de grootste clusters zich situeren. In figuur 18 zien we het dendrogram van de resultaten van de hiërarchisch samenvoegende clusteranalyse volgens de *average linkage* techniek. Op dit dendrogram heb ik meteen de drie belangrijkste groepen aangeduid. In elke groep zitten twee subgroepen, die telkens met de letters A en B gemarkeerd zijn. Groep 1 is veruit de grootste groep, met 28 speeches. Groep twee bevat slechts vier speeches en groep drie bestaat uit acht speeches.

Uit de manier waarop dit dendrogram opgesplitst is, blijkt welke clusters het verst uit elkaar liggen. Het hoofdcluster is de opsplitsing die het verst aan de rechterkant te zien is en deze splitsing onderscheidt cluster drie van de rest van het corpus. De tweede verdeling is die tussen cluster twee en de rest. De verdere verdeling in (sub)clusters is subjectief²⁴. Ik heb er dus voor gekozen om met drie clusters te werken, maar wel te diversifiëren tussen de subclusters A en B. Deze verdere verdeling wordt ook meegenomen naar de kwalitatieve analyses, waar een eventuele verdere diversificatie naar nog kleinere subgroepen ook nog steeds mogelijk is.

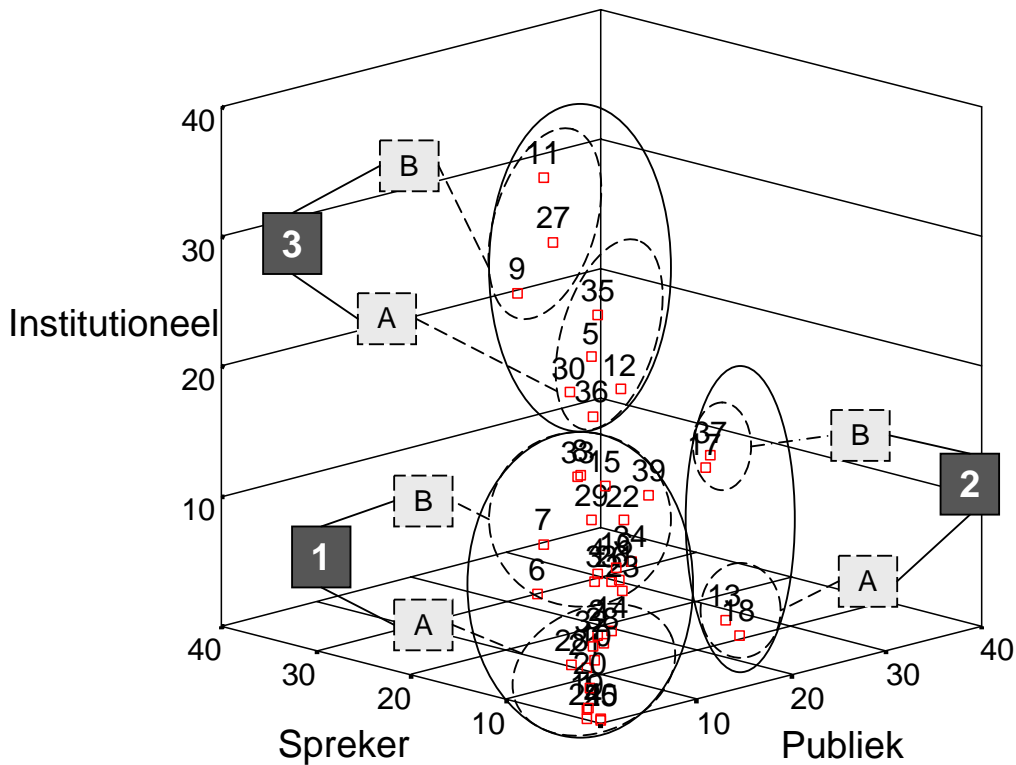
²⁴ Soms probeert men via een manova-toets aan te tonen dat de verdeling in clusters op objectieve criteria gebaseerd is. Dit is echter zinloos, omdat de verschillende clusters geen onafhankelijke steekproef vormen, maar wel zo samengevoegd zijn dat het verschil tussen de clusters inderdaad significant is. Er is dus geen sprake van een aselechte toewijzing van de speeches tot de clustergroepen, wat een basisvoorwaarde voor variantie-analyse, zoals manova, is.

Figuur 18: dendrogram als grafische voorstelling van de clusteranalyse

11.3 Grafische voorstelling van de clusters op een scatter plot

Voor een inzicht in de plaats waar deze clusters zich situeren, is het handig deze clusters weer grafisch voor te stellen op een scatter plot. Zoals hierboven reeds gezegd, toont figuur 15 met de institutionele categorie op de Y-as het best de spreiding van de resultaten, omdat deze categorie de hoogste frequenties bevat. Op deze scatter plot is het dan ook mogelijk om de clusters af te beelden. Ook de subclusters zijn aangeduid via stippelijncirkels.

Figuur 19: grafische voorstelling van de clusters op een scatterplot

11.4 Bespreking van de resultaten

Uit deze grafische voorstelling blijkt duidelijk dat groep 1 zich het dichtst bij het nulpunt (0,0,0) situeert en dat deze speeches dus het meest neutraal zijn. Deze groep was ook veruit de grootste met 28 speeches. Dit bevestigt dus de hypothese dat de groep met neutrale, 'faceless' speeches de grootste is, althans wat de frequentie van deze identiteitsmarkeerders betreft. Subcluster A is de meest neutrale groep, want deze staat dan ook het dichtste bij het nulpunt. Subcluster B wordt gekenmerkt door speeches die een beetje meer gemarkeerd zijn wat de institutionele identiteit betreft. De speeches 6 en 7 bevinden zich het meest aan de linkerkant van dit subcluster, wat aantoont dat zij het sterkst gemarkeerd zijn wat de sprekersidentiteit betreft.

Cluster 2 onderscheidt zich vooral door de frequentie op de Z-as, met name in de publiekscategorie. Dit is ook duidelijk te zien op figuur 17, waar deze vier speeches er uitspringen. Ook in de bovengaande bespreking van deze publiekscategorie, bleken deze vier speeches uitschieters te zijn. Het is dan ook een duidelijk resultaat dat de clusteranalyse deze vier speeches uitgezonderd heeft in een eigen cluster. Subcluster A onderscheidt zich van subcluster B door een hogere frequentie van

institutionele identiteitsmarkeerders.

Groep 3 bevat speeches die in het algemeen vrij hoog scoren wat de institutionele identiteit betreft. Dit blijkt het belangrijkste criterium te zijn, want in subgroep A zien we speeches die eigenlijk alleen gemarkeerd hoog scoren voor deze categorie. In subgroep B zitten dan weer speeches die hoog scoren voor institutionele en sprekersidentiteit. Op deze manier is er een duidelijk onderscheid te maken tussen deze twee subgroepen. Maar het hoofdkenmerk van cluster 3 is zeer duidelijk de institutionele identiteit.

Eigenlijk is er dus een neutraal cluster (1), een vrij klein publiekscluster (2) en een institutioneel cluster (3). De sprekerscategorie blijkt geen criterium op basis waarvan een apart cluster gevormd wordt, maar blijkt wel mee te spelen in de vorming van de subgroepen in cluster drie. Grafisch zien we meteen op figuur 19 dat de sprekerscategorie niet erg gemarkeerd is: de meeste speeches situeren zich namelijk boven het nulpunt, of eventueel aan de rechterkant van het nulpunt, wat een gemarkeerde aanwezigheid weergeeft van de publieksidentiteit. Enkel cluster 3B en de speeches 6 en 7 in 1B liggen links van deze nulpuntslijn. De publieksidentiteit heeft vooral cluster twee als gemarkeerde groep. Cluster drie, die werkelijk moet bekeken worden als een groep die zich in de ruimte boven cluster één bevindt, heeft duidelijk veruit de hoogste frequenties van de institutionele categorie.

Deze resultaten bevestigen de dominantie van de neutrale frequenties, maar tonen ook dat van de drie categorieën de institutionele de belangrijkste is. De publiekscategorie is een onderscheidende factor voor een zeer beperkt aantal speeches, en de sprekerscategorie is slechts zo beperkt vertegenwoordigd dat ze enkel een rol speelt in de subcategorisering van één cluster.

12 Hypothetisch besluit

Om dit grote corpus van veertig speeches te analyseren, ben ik op zoek gegaan naar een manier om identiteit op een systematische manier te onderzoeken. Gebaseerd op literatuur uit een aantal verschillende tradities, is een methode die de drie meest voorkomende soorten identiteitsconstructie in mijn corpus in kaart brengt, ontstaan. Voor deze methode wordt de kwalitatieve subcategorisering van pronominaal identiteitsmarkeerders gecombineerd met de kwantitatieve verwerking van deze frequentiemetingen.

De resultaten op zich toonden dat de institutionele identiteit het meest frequent aanwezig is in deze identiteitsmarkerende categorie van pronomina. De identiteit van het publiek kwam in een beperkt aantal speeches frequent aan bod en de identiteit van de spreker was in het algemeen slechts in beperkte mate aanwezig in het corpus.

De combinatie van deze drie identiteiten is natuurlijk een niet te onderschatten factor: het is immers zo dat de identiteitsconstructies elkaar beïnvloeden. Daarom was het ook nodig om de combinaties van deze drie variabelen onderling te kunnen vergelijken. Hiervoor werd een beroep gedaan op hiërarchisch agglomeratieve clusteranalyse, een techniek die de meest gelijksoortige entiteiten groepeerd. Op basis van deze analyse bleek dat er drie clusters ontstonden: cluster een is de grootste groep en bevat de meest neutrale speeches, cluster twee is een zeer klein cluster en is vooral gekenmerkt door een hoge frequentie van de publieksidentiteit en cluster drie is de meest gemarkeerde groep, vooral wat de institutionele identiteit betreft.

De voorafgaande hypothese dat de neutrale speeches het meest frequent zouden zijn, lijkt dus bevestigd te worden. Het voorbehoud dat hierbij moet geformuleerd worden, is dat in deze kwantitatieve analyses slechts één identiteitsmarkeerder per 'voice' in de metingen opgenomen is. Het is dus zeer goed mogelijk dat andere markeerders zorgen voor een constructie van identiteit in de speeches die op basis van deze analyses neutraal lijken. Zoals besproken, blijkt immers uit de literatuur dat er een heel aantal technieken zijn om identiteit te construeren. De keuze voor pronomina is weloverwogen gebeurd, zoals hierboven beschreven, maar de efficiëntie ervan voor deze studie moet uiteraard nog bewezen worden op basis van de andere methodologieën.

Dit is een beperking van dit soort analyses: aan de ene kant geven ze een goed beeld van een groot corpus, aan de andere kant stoot men snel op de beperking om een meer diepgaande analyse te doen. Daarom ook dat de besluiten die hier geformuleerd worden, eigenlijk hypotheses zijn voor de volgende benaderingswijze, die een detailbeeld geeft van de speeches. De discoursanalyse zal dan uitwijzen of het effectief zo is dat bijvoorbeeld de speeches in cluster één neutraal zijn, of dat deze

speeches andere aspecten van identiteitsconstructie bevatten.

Voor het volgende hoofdstuk zullen deze clusters dan ook een uitgangspunt zijn. De kwalitatieve analyses van de speeches kunnen zo in kleinere groepen vergeleken worden, wat het mogelijk maakt om via deze analyses van clusters en subclusters een totaalbeeld te schetsen van het hele corpus, een doelstelling die verder gaat dan de traditionele ad hoc-besluiten van de casestudies van discours- en conversatieanalyse. Andere strategieën zullen onderzocht worden, die eventueel de beperking van deze groepering kunnen blootleggen. Ook de gelijkenissen binnen en tussen de groepen onderling zullen andere, eventueel ondersteunende strategieën laten zien.

Verder worden ook de niet-kwantitatieve resultaten niet vergeten: ook de onverwachte identiteitsconstructies die niet geïncorporeerd zijn in deze kwantitatieve pronomina-analyse worden in het volgende deel onderworpen aan detailanalyse. De aanwezigheid van deze speciale identiteiten en andere manieren om een identiteit te construeren is gebleken uit de subcategorisering van het vooronderzoek. Hoewel de kwantitatieve analyse op dit moment niet toelaat om een dieper inzicht te geven in deze strategieën, is het toch een zeer grote verdienste dat door deze methode toe te passen, deze interessante data aan de oppervlakte kwamen. De kwantitatieve analyses hebben het dus niet alleen mogelijk gemaakt dat een overzicht van het hele corpus geschetst werd, maar ook dat door de inductieve benadering andere identiteitsconstructies en markeerders met onverwachte referenten naar voren kwamen. Dit is een bijkomend voordeel van deze werkwijze, dat niet uit het oog mag worden verloren.

DEEL II

KWALITATIEVE ANALYSES

13 Inleiding

Het onderwerp van dit deel bestaat opnieuw uit de veertig speeches van mijn corpus. Deze bestudeer ik kwalitatief en ik oriënteer me hierbij op de analyse van identiteitsmarkeerders en de manier waarop deze bijdragen tot de constructie van een – al dan niet – consistente identiteit. Ook de constructie van en de interactie tussen verschillende identiteiten in één speech, komt aan bod in dit deel. Op deze manier probeer ik een antwoord te formuleren op de basisonderzoeksvraag van deze studie, met name: hoe worden identiteiten geconstrueerd in dit corpus?

Na een schets van het theoretische kader waarbinnen deze studie zich situeert en een beschrijving van de methode, volgt de analyse van de speeches zelf. De structuur van dit onderdeel is gebaseerd op de resultaten van het vorige, kwantitatieve deel. De clusteranalyse van het vorige deel wordt hier dus gehanteerd als middel om de analyses uit te voeren en ze zorgt ervoor dat kwalitatieve analyses van een groep van veertig speeches mogelijk gemaakt worden. Op de gelijkenissen en verschillen tussen de kwantitatieve resultaten en de kwalitatieve bevindingen, ga ik in dit hoofdstuk niet in. De bespreking hiervan wordt behandeld in het deel waarin de resultaten getrianguleerd worden.

Ik begin dus mijn analyses met de studie van cluster 1, dat verdeeld is in drie grote groepen. De eerste groep bevat een heel aantal speeches die gekenmerkt worden door *fact construction*: de informatie wordt zeer feitelijk gebracht en er zijn zeer weinig indicaties van identiteitsconstructie te vinden in deze groep van speeches. De volgende groep bestaat uit drie speeches die zich onderscheiden doordat ze een alternatieve identiteitsconstructie bevatten, die naast de institutionele identiteit geplaatst wordt. De laatste groep ten slotte, is een gemengde groep. Hierin worden bijvoorbeeld zowel speeches besproken die te vergelijken zijn met de bovengenoemde, feitelijke speeches, als met de speeches die later behandeld worden en gemarkeerd zijn voor institutionele identiteitsconstructie.

Vervolgens analyseer ik de speeches van cluster 2. Uit de kwalitatieve analyses blijkt dat de bevindingen bij speeches 17 en 18 zeer gelijklopend zijn: ze construeren namelijk beide een identiteit voor het publiek die verbonden wordt met de institutionele identiteit. De overige twee speeches van dit cluster worden aan de hand van gevalstudies besproken.

Tot slot volgt de beschrijving van cluster 3. Eerst bespreek ik de algemene bevindingen voor dit cluster, die zo gelijklopend zijn dat ze thematisch geordend worden in drie onderdelen. Deze typische kenmerken gelden niet helemaal voor speech 35 en bijgevolg wordt deze presentatie apart geanalyseerd. Vervolgens bespreek ik de identiteitsconstructie in de speeches 9, 11 en 27 meer in detail, omdat hier een gemarkeerde aanwezigheid van identiteitsopbouw van de spreker is.

14 Theoretisch kader

14.1 *Wat is discoursanalyse?*

Volgens Van Dijk ontstond discoursanalyse in de vroege jaren '70, toen de eerste artikels met een systematische studie van het discours gepubliceerd werden. De wortels van deze methodologie zijn echter veel ouder en kunnen zelfs getraceerd worden tot meer dan 2000 jaar geleden, toen de klassieke retorica zich reeds toelegde op de studie van taal, literatuur en het gesproken woord. De origine van de huidige studie van het discours kan echter gesitueerd worden in het midden van de jaren '60, toen er in Frankrijk een eerste interesse groeide voor een linguïstische analyse van het discours. Onder andere ook in de Verenigde Staten ontstond een soortgelijke interesse voor communicatie en gesproken taal, met in 1964 de publicatie van *Language in Culture and Society*, geredigeerd door Dell Hymes. Deze eerste, uiteenlopende pogingen baanden de weg voor de eerste 'echte' discoursanalyses in de jaren '70 (Van Dijk 1985b: 1-4).

Precies definiëren wat er onder de term 'discoursanalyse' verstaan wordt, is geen eenvoudige taak. Het is eerder zelfs een onmogelijke opdracht om een heel specifieke, goed afgebakende definitie te vinden. Discoursanalyse is namelijk zo'n vage benaming en de term wordt gebruikt voor zoveel verschillende methodes, dat het een *umbrella concept* geworden is (Östman en Virtanen 1995: 241). Tannen omscheef het als volgt:

The name for the field 'discourse analysis', then, says nothing more or other than the term 'linguistics': the study of language. (Tannen 1989: 6)

Schiffrin (1994) beschrijft het veld als volgt:

Discourse analysis is widely recognized as one of the most vast, but also one of the least defined, areas in linguistics (...). (Schiffrin 1994: 5)

Deze uitgebreidheid en diversiteit resulteert natuurlijk in een behoorlijk aantal uiteenlopende definities van wat discoursanalyse nu precies inhoudt. Een korte bloemlezing van een paar definities, in chronologische orde:

The analysis of discourse is, necessarily, the analysis of language in use. As such, it cannot be restricted to the description of linguistic forms independent of the purposes of functions which those forms are designed to serve in human affairs. (Brown en Yule 1983: 1)

The term discourse analysis is very ambiguous. I will use it in this book to refer mainly to the linguistic analysis of naturally occurring connected spoken or written discourse. Roughly speaking, it refers to attempts to study the organisation of language above the sentence or above the clause, and therefore to study larger linguistic units, such as conversational exchanges or written texts. It follows that discourse analysis is also concerned with language in use in social contexts, and in particular with interaction or dialogue between speakers. (Stubbs 1983: 1)

'Discourse' is for me rather more than just language use: it is language use, whether speech or writing, seen as a type of social practice (...). (Fairclough 1992a: 28)

Discourse studies is the discipline devoted to the investigation of the relationship between form and function in verbal communication. (Renkema 1993: 1)

Although there is no universally agreed-on definition of discourse analysis, most practitioners use "discourse" to mean any actual talk, writing, or signing. (...) "Analysis" involves various ways of systematically taking things apart or looking at them from multiple perspectives or in multiple ways. (Johnstone 2002: 27)

(...) in many cases, underlying the word 'discourse' is the general idea that language is structured according to different domains of social life, familiar examples being 'medical discourse' and 'political discourse'. 'Discourse analysis' is the analysis of these patterns. (Jørgensen en Philips 2002: 1)

Schiffrin, Tannen en Hamilton (2001) brengen de meeste van deze visies bijeen en onderscheiden een duidelijke rode draad in dit ruime aanbod aan invalshoeken en definities:

Given this disciplinary diversity, it is no surprise that the terms "discourse" and "discourse analysis" have different meanings to scholars in different fields. For many, particularly linguists, "discourse" has generally been defined as anything "beyond the sentence." (Schiffrin, Tannen en Hamilton 2001: 1)

Een gelijksoortige samenvatting vinden we in Jaworski en Coupland (1999), die definities van maar liefst negen verschillende auteurs opsommen. Zij komen tot de volgende conclusie:

The quotations above consistently emphasise 'language in use'. But there is a large body of opinion (...) that stresses what discourse is beyond language in use. Discourse is language use relative to social, political and cultural formations – it is language reflecting social order but also shaping

social order, and shaping individuals' interaction with society. (Jaworski en Coupland 1999: 3)

Uit deze en bovenstaande definities komen een aantal elementen heel duidelijk uit de verf: het corpus dat bestudeerd wordt, moet bestaan uit reële data, uit 'taalgebruik' in de letterlijke zin van het woord: taal die effectief, in reële contexten, gebruikt wordt. De analyse situeert zich op een niveau dat boven het lokale zinsniveau uitstijgt en vestigt de aandacht op een betekenis die gecreëerd wordt in de combinatie van taaluitingen. Deze betekenis kan gerelateerd worden aan allerlei sociale, politieke en culturele aspecten van de maatschappij, afhankelijk van het soort invalshoek dat gekozen wordt. Het belang van dit aspect varieert ook in de verschillende stromingen binnen de discoursanalyse: bijvoorbeeld voor 'critical discourse analysts' is dit maatschappelijk element van essentieel belang (cf. infra), terwijl deze insteek in andere analyses slechts een zeer marginale rol toebedeeld krijgt. Wel is er steeds een relatie met een maatschappelijk aspect, zoals bijvoorbeeld de constructie van identiteit gerelateerd aan etnische variatie (Jupp, Roberts en Cook-Gumperz 1982), aan het gebruik in de media (Satoh 2001) of aan impression management in een rechtzaak (Hobbs 2003) of in informatieve speeches, zoals in mijn corpus.

14.2 Multidisciplinair veld

In dit onderdeel schets ik de uitgebreidheid van het veld van de discoursanalyse. Om het multidisciplinaire karakter van dit kader goed uit de verf te laten komen, illustreer ik eerst deze veelheid aan methodes door de invalshoeken die in een aantal basiswerken van de discoursanalyse aan bod komen, samen te vatten. In het volgende onderdeel snijd ik de bespreking meer toe op de specifieke richting die ik volg voor dit onderzoek.

Discoursanalyse is al van in het begin gekenmerkt door dit multidisciplinaire karakter:

The variety of theoretical and descriptive approaches in this new interdisciplinary field is impressive (...). (Van Dijk 1985a: xi)

Deze veelheid en diversiteit aan methodes hoeft geen nadeel te zijn:

Our own experiences in the field have led us to the conviction that the vastness and diversity of discourse analysis is a great strength rather than a weakness. Far from its being a liability to be lamented because of the lack of a single coherent theory, we find the theoretical and methodological diversity of discourse analysis to be an asset. (Schiffrin, Tannen en Hamilton 2001: 5)

Robin Lakoff (2001) en Tannen (1989) breken er een lans voor om dit multidisciplinaire karakter te behouden omdat het net een open oog op het veld toelaat. Tannen onderscheidt maar liefst negen verschillende disciplines die relevant zijn voor de analyse van discours:

Since discourse analysis embraces not just two disciplines but at least nine: linguistics, anthropology, sociology, psychology, literature, rhetoric, philology, speech communication, and philosophy, and there are culturally different subdisciplines within each of these disciplines, the goal of a homogeneous "discipline" with a unified theory, an agreed upon method and comparable types of data, is not only hopeless but pointless. To achieve such uniformity, were it possible (...), would defeat the purpose of discourse analysis: to open up the field of language study to make welcome a variety of theories, methods, and types of language to be studied. (Tannen 1989: 7-8)

Schiffrin (1994) beschrijft zes verschillende methodologieën die binnen het veld van de discoursanalyse vallen. De eerste methode is gebaseerd op de 'speech act' theorie die ontwikkeld werd door Austin (1962) in zijn studie van de 'performatieven', en Searle (1969) die onder andere de 'communicatieve intenties' in de analyses betrok. Deze theorie is niet in de eerste plaats bedoeld voor de analyse van een corpus van reëel taalgebruik, maar bijvoorbeeld de problemen met 'indirect speech acts' leiden al snel wel tot een exegese van teksten en hun context, wat typisch een onderdeel van discoursanalyse is. Vervolgens bekijkt Schiffrin de interactionele sociolinguïstiek, zowel vanuit een interculturele invalshoek (Gumperz 1982b), als vanuit een meer sociaal standpunt (Goffman 1981). Een derde methode is de etnografie van de communicatie, waarbij ervan uitgegaan wordt dat de analyse van discours niet beperkt kan blijven tot een grammaticale tekstanalyse, maar dat het discours zelf de context reflecteert, die dan weer een constellatie van overtuigingen, waarden en culturele aspecten met zich meebrengt, die in kaart gebracht moet worden via veldwerk (Hymes 1974). Een meer pragmatische aanpak op basis van het coöperatieve principe en de maxims van Grice (1975) legt het verband tussen conversatie en meer algemene principes van het menselijk denken. Uiteraard ontbreekt ook de conversatie-analyse van Sacks (1984), Schegloff (1987) en Jefferson (1984) niet in het rijtje van mogelijke methodologieën, een methode die gegroeid is uit de ethnomethodologie van Garfinkel (1967). Tot slot volgt in Schiffrins overzicht ook de variationistische aanpak, die gebaseerd is op het werk van Labov (1972a, 1972b), waarin de variatie en veranderingen in taal geïnventariseerd worden.

Deze zes verschillende methodologieën zijn basisinvalshoeken in de discoursanalyse. Meestal vinden we in dergelijke overzichtswerken nog meer benaderingen. In Slembroucks overzicht (2004) dat een antwoord biedt op de vraag: 'What is meant by discourse analysis?', vinden we ook deze zes methodologieën van Schiffrin verwerkt. Maar naast deze invalshoeken, worden er nog heel wat

andere disciplines beschreven die met discoursanalyse geassocieerd kunnen worden, zoals bijvoorbeeld de semiotiek en de 'social theory' van Foucault en Bourdieu.

Een bijzonder uitgebreid overzicht vinden we ook in de handboeken van Van Dijk (1985) en, recenter, van Schiffrin, Tannen en Hamilton (2001). Deze geven dan ook een goed beeld van de uitgebreidheid van het veld. Er worden heel wat verschillende invalshoeken onderscheiden voor de studie van het discours, zoals bijvoorbeeld op basis van het discoursstype dat geanalyseerd wordt, cf. verhaalanalyse ('narrative') (Johnstone 1996, 2001, Polanyi 1985) en conversaties van en met kinderen (Dore 1985, Ervin-Tripp en Strage 1985, Cook-Gumperz en Kyratzis 2001). De focus van onderzoek zorgt ook voor een groepering van studies, bijvoorbeeld bij genderanalyses (cf. R. Lakoff 1973, 1975, Tannen 1990, West en Zimmerman 1985) en bij interculturele communicatie (cf. Tannen 1985, Scollon en Scollon 2001) of bij een combinatie van deze laatste twee (Tannen 1982, cf. overzicht in Kendall en Tannen 2001). Ook de verschillende contexten zorgen voor een aantal subtypes van discoursanalyse: zowel de politieke arena (cf. Atkinson 1984a, Maitland en Wilson 1987, Chilton 2004), rechtzaken (cf. Drew 1985, Shuy 2001, Matoesian 2001), educatieve omgevingen (Mehan 1985, Temple Adger 2001) als medische settings (cf. Atkinson 1999, Erickson 1999, Cicourel 1985) vormen het decor voor taalkundige analyses die vaak de opbouw van macht als onderwerp van analyse hebben. Omdat deze gelijksoortige invalshoek er soms voor zorgt dat de grenzen tussen deze subtypes vervagen, stelt Wilson (2001: 398) bijvoorbeeld voor om de context waarbinnen het discours gehouden wordt als criterium te laten gelden voor een subcategorisering in de soorten discours.

Een andere belangrijke tak binnen deze multidisciplinaire methodologie is de 'critical discourse analysis', die zich dan weer voornamelijk onderscheidt van andere stromingen doordat ze een bijkomende, maatschappelijke rol aan de analyses toekent. De wortels van deze invalshoek, die eind jaren '70 gesitueerd kunnen worden, vindt ook een duidelijke neerslag in Van Dijks 'Handbook' in 1985, waar het laatste volume gewijd is aan de relatie tussen discoursanalyse en de maatschappij. In dit volume worden onderwerpen zoals discriminatie, de constructie van machtsrelaties en immigrantendiscours besproken. In de inleiding vestigt Van Dijk de aandacht op de sociale functie die de analyse van dit discours heeft:

Having obtained some insights into the social functions of discourse, we also might ask what the social role of discourse analysis as a discipline is. (Van Dijk 1985d: 1)

Ook in Faircloughs werk (1992a en 1992b) vinden we dit sociale aspect terug, dat hier verwoord wordt als een basisonderscheid tussen de analyse volgens een 'critical' en een 'non-critical approach':

Critical approaches differ from non-critical approaches in not just describing discursive practices,

but also showing how discourse is shaped by relations of power and ideologies, and the constructive effects discourse has upon social identities, social relations and systems of knowledge and belief, neither of which is normally apparent to discourse participants. (Fairclough 1992b: 12)

Van Dijk definieert de stroming van de 'critical discourse analysis' zelf als volgt:

Critical discourse analysis (CDA) is a type of discourse analytical research that primarily studies the way social power abuse, dominance, and inequality are enacted, reproduced, and resisted by text and talk in the social and political context. With such dissident research, critical discourse analysts take explicit position, and thus want to understand, expose, and ultimately resist social inequality. (...) Crucial for critical discourse analysts is the explicit awareness of their role in society. (Van Dijk 2001: 352)

Volgens Fairclough (1992a) bevat de studie met deze methode drie belangrijke invalshoeken:

Critical discourse analysis itself also has three dimensions: description of the text; interpretation of the interaction processes, and their relationship to the text; and explanation of how the interaction process relates to the social action. (Fairclough 1992a: 11)

Opmerkelijk is dat ook deze stroming zelf een multidisciplinair karakter heeft want ook hier heerst er een grote verscheidenheid aan methodes. Het enige gemeenschappelijke element is een gedeeld perspectief: een uniforme interesse om macht, sociale ongelijkheid en dominantie te ontrafelen en te ontmaskeren (Van Dijk 1993a: 131-132), waarbij het succes van de analyse gemeten wordt aan de hand van de effectiviteit en de sociale relevantie, met andere woorden via de bijdrage die een analyse kan leveren aan sociale verandering (Van Dijk 1993b: 253).

Verder wordt discoursanalyse als methode ook gebruikt binnen de sociale psychologie, waarbij zij het tegengewicht vormt voor de cognitieve en experimentele invalshoeken binnen dit veld (voor een overzicht: Harré 2001, Potter 1999: 122-123). De discursieve psychologie, zoals men deze discoursgeoriënteerde methode pleegt te noemen (Jorgensen en Philips 2002: 96), bevat zelf ook een aantal verschillende invalshoeken afhankelijk van de discoursanalytische stroming waarop ze zich inspireert. Het werk van Potter en Wetherell (1987) kan echter als centraal voor dit veld beschouwd worden. In hun onderzoeksvragen focussen zij vaak op de constructie van identiteit die onderzocht wordt in natuurlijke ('*naturally occurring*') data zoals bijvoorbeeld teksten uit de media of transcripties van conversaties en interviews (vb. Wetherell 2001). De doelstellingen van dit onderzoek zijn echter anders georiënteerd:

(...) it is important to emphasize that our concern is not purely with discourse per se; that is, we are not linguists attempting to add social awareness to linguistics through the addition of the study of pragmatics. We are social psychologists expecting to gain a better understanding of social life and social interaction from our study of social texts. (Potter en Wetherell 1987: 7)

Ondanks het verschil in oriëntatie, is de methode van analyse, zoals ze beschreven wordt in het tienstappenplan van Potter en Wetherell (1987: 160-175), gelijksoortig met 'meer typische' discoursanalyse. Toch vinden we hier soms, bijvoorbeeld in de analyse van racistisch discours over de Nieuw-Zeelandse Maori-minderheid (Wetherell en Potter 1988, 1992), meer inhoudsgerichte interpretaties in plaats van een lokale exegese van tekstfragmenten.

Terugkomend op 'The Handbook of Discourse Analysis', blijken er nog heel wat andere invalshoeken te zijn die een plaats krijgen binnen dit kader: niet alleen een sociologische (Grimshaw 2001) en een variationistische aanpak (Dubois en Sankoff 2001) worden vermeld, maar ook de corpuslinguïstiek (Biber en Conrad 2001) en de analyse van literaire teksten (Mey 2001) krijgen een plaats binnen dit kader.

Discoursanalyse is dus duidelijk geen homogene discipline, waarbij verschillende factoren bijdragen tot deze diversificatie: uiteenlopende tradities, een verschillende invloed van andere disciplines, verschillende scholen, trends, data, een verschillende mate van toepasbaarheid van de resultaten enz. (Mainqueneau 1999: 179-180). Door een dergelijke diversiteit samen te brengen onder deze noemer, blijkt des te meer dat discoursanalyse een veld is dat zich oriënteert op een multi- en interdisciplinaire aanpak. Daarom is een specifiekere inkadering binnen stromingen die relevant zijn voor het corpus dat hier bestudeerd wordt, noodzakelijk.

14.3 Relevante invalshoeken

Zoals ik hierboven beschreven heb en zoals ook duidelijk geworden is uit de veelheid van invalshoeken, is discoursanalyse een zeer gevarieerd en onduidelijk gedefinieerd veld (Johnstone 1996: 22). Vanwege de verscheidenheid van de invalshoeken, is het hier van belang een keuze te maken voor een meer doelgerichte manier van werken. Een aantal overwegingen in verband met het type corpus en de beoogde soort van analyse vormen hiervoor het uitgangspunt. Deze verdere oriëntering zorgt ervoor dat mijn manier van werken geplaatst wordt binnen dát deel van de literatuur met de grootste relevantie voor mijn eigen onderzoek.

Aan de andere kant is het zo dat de methodiek van analyses die niet binnen dit kader vallen, ook

relevant kan zijn voor specifieke fragmenten van mijn studie. Denken we maar aan de methodiek van de *Critical Discourse Analysis*: de analyses zelf zijn vaak een goede inspiratiebron voor de studie van mijn corpus, maar het is uiteraard evident dat de studie van een corpus zoals het mijne, niet past binnen dit kader vanwege het ontbreken van bijvoorbeeld sociale ongelijkheid in dit corpus of van sterk maatschappelijk engagement. Dit wil echter niet zeggen dat ik de analyses van deze stroming links laat liggen, integendeel. Verwijzingen naar deze studies zullen dan ook in de bespreking van de tekstfragmenten aan bod komen, op plaatsen waar hun relevantie het grootst is.

Voor deze beperking focus ik in de eerste plaats op de aard van het corpus en de analyses: in deze studie ga ik ervan uit dat de analyse van tekst die effectief gebruikt wordt, centraal staat en dat 'toegepaste', tekstgeoriënteerde analyses hier de voorkeur krijgen boven eerder abstracte overwegingen. Vervolgens beperk ik me tot monologische corpora, waarvoor andere overwegingen van belang zijn dan bij de studie van interactie. Uiteraard blijven in deze literatuurstudie ook thematische overwegingen spelen: de identiteitsgeoriënteerde analyses binnen een institutionele context hebben uiteraard een zeer duidelijke relevantie.

14.3.1 De aard van het corpus

Het tekst-linguïstische perspectief

Binnen de discoursanalyse wordt een brede waaier van disciplines ingeschakeld. Zo worden de data bekeken vanuit verschillende invalshoeken, of wordt er tijdens de analyses een beroep gedaan op methodes uit bijvoorbeeld de antropologie, sociologie en psychologie. Deze benaderingen stellen evenwel andere doelstellingen voorop en gaan ook op een andere manier te werk dan in mijn benadering het geval is. Omdat bij mijn aanpak de teksten zelf centraal staan, volg ik het tekst-linguïstische standpunt binnen de discoursanalyse.

The text-linguistic perspective to discourse analysis consists in the view that discourse is to be studied by taking text as the basic unit of analysis and the language of the text as the main focus of examination. (Georgakopoulou en Goutsos 1997: 23)

Aangezien de tekst hier een zeer prominente plaats inneemt, worden ook zeer specifieke eisen gesteld aan de aard van het corpus. Het is namelijk essentieel dat de bestudeerde data authentiek zijn:

(...) the study of discourse calls for the analysis of real texts in actual environments and the spurning of fabricated examples. Actual (as opposed to invented) texts are critically important

*because they constitute the appropriate evidence for studying the function of linguistic devices.
(Georgakopoulou en Goutsos 1997: 21)*

Het stellen van dergelijke eisen sluit theoriegerichte overwegingen op basis van gefingeerde voorbeelden uit, zoals die courant zijn in andere invalshoeken, bijvoorbeeld in onderzoek naar de mogelijkheden van presupposities. Ook een eerder abstracte aanpak valt niet binnen het bereik van deze invalshoek, zoals ook Fairclough beargumenteert (1992b: in het bijzonder de bespreking van Foucaults aanpak (hfdst. 2)).

Binnen dit tekst-linguïstische perspectief, zijn er nog steeds veel onderzoeksvragen en -methodes mogelijk. Zo is bijvoorbeeld de opeenvolging en samenhang van een tekst via een analyse van 'discourse markers' (Schiffrin 1987, 2001a; Fraser 1990) een belangrijke benadering. Maar ook wat betreft het corpus is er variatie mogelijk: zo neemt de studie van conversatie en haar specifiek interactionele eigenschappen ook in dit perspectief een aanzienlijke plaats in. Een verdere specificatie in verband met de aard van het corpus is dus nodig om een werkbaar kader te vinden waarbinnen mijn analyses zich situeren.

Monologische discoursanalyse

Een essentieel onderscheid dat gemaakt moet worden, is het verschil tussen een interactioneel en een monologisch discours. In discoursanalyse gaat men er vaak vanuit dat de studie van de interactie zelf een onontbeerlijk onderdeel van de analyses vormt. Dat is vaak ook effectief zo, denken we maar aan de conversatie-analyse, waar zaken zoals de overgang van de ene 'turn' naar de andere, voorkeursreacties op uitingen, de constructie van een thema en het behouden van het recht om te spreken, centraal staan in de analyses. Discoursanalytisch werk legt ook vaak de focus op de studie van interactie. In Stubbs (1983) bijvoorbeeld, wordt een aanzienlijk deel van het boek gewijd aan de beurtenstructuur van een conversatie en Ensink e.a. (1986) is volledig gericht op interactie-analyse. De studie van dergelijke conversatiespecifieke strategieën is evenwel nauwelijks relevant voor mijn corpus.

Het is dan ook belangrijk om het onderscheid tussen puur interactioneel georiënteerde analyses en meer algemene studies van discours duidelijk te stellen. Dit verschil is echter niet zo gemakkelijk aan te duiden, want de terminologie is beladen met voorafgaande assumpties:

(...) discourse often implies interactive discourse; whereas text implies non-interactive monologue, whether intended to be spoken aloud or not. (Stubbs 1983: 9)

De term 'text' krijgt echter vaak een eerder abstracte, theoretische betekenis (cf. Cap 2002) en hierdoor is het niet de ideale term om te hanteren in deze studie. Zoals Cap ook stelt, is het niet noodzakelijk om een strikte, definitieve keuze te maken. Uiteindelijk vloeit uit de discoursanalyse geen voorkeur voort ten aanzien van de aard van het corpus, en dus moeten er onder de term 'discours' verschillende types teksten kunnen vallen.

In addition and in contrast to other disciplines in the humanities, discourse analysis does not privilege a certain type of text. (Georgakopoulou en Goutsos 1997: 22)

De herkomst van de studie van monologische teksten is volgens Cap (2002: 9) te vinden in de conversatie-analyse, waar bijvoorbeeld de openingspeech in een politiek debat onderwerp van analyse is. Kenmerkend voor dergelijke studies binnen de conversatie-analyse is dat de interactie tussen de spreker en het publiek de focus van de analyse vormt (cf. Atkinson 1984b, 1985). Een corpus van politieke speeches leent zich uiteraard goed voor dit type analyse, omdat er in een dergelijke context heel wat respons uit het publiek te verwachten is. Maar opnieuw is dit voor deze studie niet de meest geschikte benadering: er is immers nauwelijks sprake van expliciete interactie.

Binnen de discoursanalyse is er nog een andere stroming die sterk georiënteerd is op monologische teksten, namelijk de analyse van verhalen en vertellingen ('narratives'). In de speeches van mijn corpus doet telkens één persoon een relaas over een bepaald thema. Daardoor komt mijn corpus in de buurt van wat verstaan wordt onder de term 'narrative'. Over de exacte betekenis van deze term is er echter geen consensus (Gülich en Quasthoff 1985: 170), maar zelfs een zeer brede basisdefinitie over het verschil tussen 'narrative' en 'non-narrative' discours toont aan dat mijn corpus niet volledig binnen het bereik van dit begrip valt.

Whereas narrative discourse focuses on what happened, non-narrative discourse tells us about how something is, needs to be or should be. Non-narrative texts are built around a central entity or subject matter that does not (usually) have a temporal dimension. Therefore, the ordering of non-narrative texts does not follow the temporal sequencing of (real or imagined) events but is dictated either by the structure of the thing (...) or by a basic problem that needs to be addressed (...). (Georgakopoulou en Goutsos 1997: 47)

Aan de ene kant is er een beperkt aantal fragmenten uit de speeches die tot de groep van narratieve teksten behoort, omdat soms effectief persoonlijke verhalen met een chronologische volgorde verweven worden in de speeches. Maar aan de andere kant domineert in elke speech de thematisch geordende bespreking van een – vaak eerder technisch – onderwerp. Een dergelijke structuur wijkt sterk af van wat typisch in narratieve teksten verwacht wordt (cf. Labov 1972b, Labov en Waletzky

1966) en ook andere overwegingen betreffende de manier waarop een verhaal geselecteerd wordt en relevant is in een specifieke context (Labov 1982), verlopen volgens een volledig andere stramien. Ook hier kunnen we vaststellen dat er slechts in zeer beperkte mate overeenkomsten zijn tussen de manier van werken in deze stroming en die in mijn onderzoek en bijgevolg kunnen we besluiten dat deze invalshoek slechts relevantie heeft voor de studie van mijn corpus als er thematische overeenkomsten (cf. infra) zijn, i.c. als ook de analyse van identiteit in dergelijke narratieve analyses centraal staat. Dit is vaak het geval, zoals Ochs en Capps ook beargumenteren:

The inseparability of narrative and self is grounded in the phenomenological assumption that entities are given meaning through being experienced and the notion that narrative is an essential resource in the struggle to bring experiences to conscious awareness. (Ochs en Capps 1996: 21)

We zien dan ook een heel aantal studies waarbij de focus van analyse op de constructie van identiteit ligt (bijvoorbeeld Georgakopoulou 2002, Hamilton 1998, Johnstone 1996, Meinhof en Galasinski 2000, Rymes 1995, Young 1989, Schiffrin 2000). Dit brengt me dan meteen bij de thematische oriëntatie.

14.3.2 Thematische oriëntatie

De hierboven geschetste invalshoeken, zowel wat betreft aard van het corpus als doel van de analyse, zijn zeer relevant als oriëntering. Het is echter wel van belang om deze te beschouwen in hun juiste functie: ze gelden als leidraad, maar beogen geenszins andere invalshoeken uit te sluiten. In het bijzonder zijn de studies die zich ook richten op identiteitsanalyse, hier van groot belang. De studie van identiteit is terug te vinden in heel wat subvelden. Deze diversiteit zien we bijvoorbeeld gereflecteerd in het werk van De Fina, die identiteit bekijkt in een interetnisch perspectief (De Fina 2000), in politiek discours (De Fina 1995) en in narratief discours (De Fina 2003a, in mindere mate ook De Fina 2003b). De studie van identiteit vormt de rode draad in het geheel, terwijl de invalshoeken variëren. Dergelijke analyses zijn in ieder geval van belang, in welke context ze zich ook situeren.

Thematisch gezien is het ook interessant om institutionele studies te betrekken bij de analyses. Gezien de specifieke context van mijn corpus (cf. beschrijving supra), is deze invalshoek zeker interessant. Binnen de studies met een institutionele insteek vinden we overigens ook heel wat analyses over hoe de identiteit van een organisatie en die van haar leden gecreëerd wordt. Vaak ligt bij deze laatste insteek de nadruk op de constructie van een expertidentiteit in interactie, zoals in het werk van Drew en Heritage (1992) en Sarangi en Roberts (1999a). Ook is het vaak zo dat de context van analyse zich situeert binnen de organisatie zelf (cf. Atkinson 1999; Farrell 2000). Maar ook andere

invalshoeken, zoals het belang van de bedrijfsgeschiedenis in de constructie van een institutionele identiteit buiten het bedrijf zelf (Linde 2001) of de constructie van expertidentiteit in monologisch discours (Dyer en Keller-Cohen 2000), worden behandeld in deze institutioneel gerichte studies. Dergelijke analyses hebben een directe relevantie voor deze studie, omdat hier gelijksoortige belangen en doelstellingen van identiteitsconstructie spelen als in mijn corpus.

15 Methode

Zoals hierboven geschetst, is het veld van discoursanalyse niet alleen bijzonder gevarieerd wat data, doelstellingen en invalshoeken betreft, maar daarenboven wordt het ook gekenmerkt door een brede waaier aan methodes (Schiffrin 1994). Deze methodes liggen eigenlijk op een continuüm, waarbij aan het ene extreem vertrokken wordt van de theorie, bijvoorbeeld in toepassingen van de Speech Act Theory, terwijl aan het andere extreem vertrokken wordt vanuit de data, waarnaar zo onbevooroordeeld mogelijk gekeken wordt, zoals bijvoorbeeld in de – in zekere zin ‘a-theoretische’ (Ten Have 1990; 1997: 5) – conversatie-analyse. Deze studie situeert zich eerder aan de a-theoretische kant van het continuüm, maar wel met een duidelijke onderzoeksvraag voor ogen, wat toch als een duidelijke leidraad werkt in de studie van dit corpus.

Ook wat betreft methodes is er variatie, die natuurlijk nauw samenhangt met het theoretische uitgangspunt dat gekozen wordt. Cap (2002) onderscheidt in essentie twee ‘basis’-methodes: de inductieve (bottom-up) en de deductieve (top-down) aanpak, waarvoor hij zich inspireert op de breed wetenschappelijke inzichten van de Beaugrande, die deze twee methodes in dialectisch perspectief bekijkt (1997: 134). Voor de eerste methode vertrekt Cap van een aantal markeerders die onderzocht worden, waarna een algemene conclusie bereikt wordt. Dit proces is echter niet eenvoudig: de keuze, coherentie en hoeveelheid van parameters vormen een kwetsbaar element van deze aanpak, temeer omdat deze beslissing nu net het uitgangspunt en tegelijkertijd de kern van de methode vormt (Cap 2002: 135-136). Het deductieve alternatief stelt ook problemen: hierbij gaat de onderzoeker uit van een hypothese en worden hiervoor de nodige bewijzen in de data gezocht (Cap, in druk). Bij deze methode is het risico van selectieve verzameling van voorbeelden vanzelfsprekend veel groter, omdat de onderzoeker met een zeer specifiek verwachtingspatroon de data gaat bekijken. Bovendien zorgt ook het opstellen van de hypothese in deze initiële fase van onderzoek voor een broos uitgangspunt van de analyses. Beide methodes hebben dus hun voor- en nadelen.

Voor deze analyses maak ik gebruik van de bottom-up methode. Ik vertrek vanuit de tekst zelf en zoek markeerders die bijdragen tot identiteitsconstructies. Deze radicaal inductieve methodiek is een weloverwogen keuze voor dit kwalitatieve deel, omdat ze een goede manier vormt om identiteit in al zijn facetten in kaart te brengen. Zo komen immers ook nieuwe, onverwachte technieken aan het licht, waardoor deze analyses een bijdrage kunnen leveren tot een vollediger inzicht in identiteitsmarkeerders in speeches.

Door deze inductieve aanpak stoot ik natuurlijk op identiteitsmarkeerders op verschillende analyseniveaus. De Fina onderscheidt drie niveaus:

Such linguistic phenomena and strategies belong to different (although interdependent) levels of analysis: lexical, textual/pragmatic, and interactional. The lexical level refers to the use of specific words or expressions. The textual pragmatic level refers to textual logical and argumentative relationships both explicit and implicit. The interactional level refers to the devices and strategies used by narrators to index their stances and attitudes both towards their own texts and other interlocutors. (De Fina 2003a: 23)

Ook in deze studie komen linguïstische elementen op deze drie niveaus aan bod: bijvoorbeeld het gebruik van pronomina en jargon op het lexicale niveau, de analyse van logische relaties op het textueel/pragmatische niveau en de overgang naar een andere 'footing' op het interactionele niveau. Omdat identiteitsconstructie verweven is in deze verschillende niveaus, zal in de analyses aan dit onderscheid weinig aandacht besteed worden, maar zal eerder getoond worden hoe de combinatie van deze elementen op de verschillende niveaus bijdraagt tot identiteitsconstructie. Ik probeer dus een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de opbouw van identiteit, waarbij deze verschillende analyseniveaus geïntegreerd worden.

16 Analyses

16.1 *Inleiding*

Zoals hierboven al vermeld, worden de kwantitatieve resultaten gebruikt als middel om dit grote corpus toegankelijk te maken. De bespreking volgt dus de indeling in de drie hoofdclusters die onderscheiden worden op basis van de kwantitatieve pronomina studie. Ook de verdeling in subclusters wordt gevolgd, behalve bij de bespreking van cluster 2 omdat deze verdere subcategorisering hier geen vruchtbaar uitgangspunt vormt.

Tijdens deze kwalitatieve analyses heb ik me gefocust op de transcripties van de speeches. Ik ben vertrokken van de tekst zelf, om een volledig inductieve aanpak te garanderen. In de bespreking geef ik mijn bevindingen weer, die ik bewijs aan de hand van relevante passages uit de speeches. De voorbeelden die in deze analyses gegeven worden, zijn verschillend in karakter. Aan de ene kant zijn er sprekers die impliciete, gecompliceerde linguïstische constructies hanteren om identiteit te construeren of zichzelf op een bepaalde manier te positioneren. Deze technieken worden uiteraard uitgebreid besproken. Maar aan de andere kant zijn er ook sprekers die op een veel explicietere manier aan identiteitsconstructie doen en dus kan hier enkel een analyse van de inhoud gepresenteerd worden. Door deze twee types van voorbeelden hier te incorporeren, wordt een volledig beeld geschetst van de manier waarop identiteit opgebouwd wordt in mijn corpus.

In dit onderdeel zal af en toe gesproken worden in termen die in meer of mindere mate kwantitatief genoemd kunnen worden. Zo vermeld ik bijvoorbeeld soms dat een bepaald fenomeen in een speech vaak, tweemaal, of heel zelden voorkomt. Ondanks de radicaal kwalitatieve invalshoek van dit hoofdstuk, vind ik het toch belangrijk om af en toe deze vermeldingen van frequentie op te nemen in de tekst. Het feit dat een bepaald element niet eenmaal, maar wel veelvuldig voorkomt, is soms immers een ondersteuning van de these die gemaakt wordt. Door de herhaling wordt het misschien net een pregnant element dat bijdraagt tot de constructie van een bepaalde identiteit. Hoewel dus met een kwalitatieve filosofie naar de data gekeken wordt, zal af en toe ook een kwantitatieve vermelding opduiken vanwege de bovengenoemde reden.

16.2 *Analyse van cluster 1*

16.2.1 *Inleiding*

Cluster 1 is veruit de grootste groep in mijn corpus: het cluster bevat maar liefst 28 speeches. De

clusteranalyse deelt deze groep verder in in twee subclusters, 1A en 1B. De kwalitatieve analyses van de speeches volgt de indeling van deze twee subgroepen.

16.2.2 Cluster 1A

Dit cluster bevat 13 speeches. De meeste speeches zijn rechtstreeks op basis van de pronomina-analyse in dit cluster terechtgekomen, maar drie speeches hebben een ietwat afwijkende route gevolgd. Zoals reeds besproken in het vorige deel, zijn er drie speeches die een onverwachte identiteitsconstructie bevatten, namelijk de groepsidentiteit van de wetenschappers. Omdat deze identiteit slechts in drie speeches voorkomt, is ze niet geïncorporeerd in de kwantitatieve analyses en is de aanwezigheid ervan niet gereflecteerd in de clusteranalyse. Op basis van de frequentie van de andere identiteitsmarkerende pronomina, zijn deze drie speeches ook in cluster 1A terechtgekomen. Deze speeches worden hier echter apart besproken en daarom is dit cluster opgedeeld in twee groepen: groep 1 bevat de speeches die volgens de analyses rechtstreeks hierin terechtkomen, groep 2 de drie speeches met deze alternatieve identiteitsconstructie.

Fact construction in groep 1A1

Deze groep bevat tien speeches, met name 1, 2, 10, 14, 20, 21, 28, 32, 38 en 40. In dit onderdeel ga ik in de eerste plaats op zoek naar markeerders van identiteit in deze tien speeches. Ik bestudeer dus eerst passages die ik geselecteerd heb omdat ze relevant zijn voor identiteitsanalyse. Vervolgens ga ik in op de manier waarop deze presentaties agensloos en beschrijvend zijn, waardoor het factuele karakter gevestigd wordt. Dit blijkt typerend te zijn voor deze groep.

Sprekersidentiteit

In de eerste plaats zijn er een paar gevallen van de constructie van een sprekersidentiteit. Spreker 21 stelt zichzelf voor in het begin van haar presentatie en plaatst zichzelf binnen een categorie, i.c. *doctoraatsstudenten van de universiteit van Y*. Deze categorie brengt ongetwijfeld een aantal implicaties met zich mee, die weliswaar gemengd zijn: aan de ene kant expertise, aan de andere kant nog in een 'leerling'-stadium.

7. *Euh, ik ben X. en verbonden als doctoraatsstudente aan het, euh, laboratorium voor microbiële ecologie en technologie, euh, aan de universiteit van Y (...).Nu, vooraleer ik, euh, inga op de immunologische en de moleculaire detectie, euh, methodes die in verschillende marktsectoren reeds in gebruik zijn – (...) – had ik eerst graag nog, euh, even mijn doctoraatsonderzoek toegelicht aangezien het ook in..kadert in de context van de milieuhygiëne. (21)*

Deze voorstelling is vrij ongewoon in het corpus, maar de situatie is hier ook bijzonder: deze spreker begint haar speech namelijk onmiddellijk na spreker 20. De dagvoorzitter stelt in zijn inleiding bij spreker 20 ook spreker 21 voor, maar normaal gezien komt deze informatie direct voor de presentatie. In dat opzicht is het logisch dat de spreker zichzelf even opnieuw presenteert. De voorstelling blijft vrij kort en zakelijk van toon. In de rest van haar presentatie zijn er geen sporen van de constructie van een sprekersidentiteit.

In een paar andere speeches zijn er zeer korte fragmentjes waarin de persoon van de spreker even naar voren komt. In deze fragmenten is echter geen sprake van een consistente opbouw van identiteit van de spreker omdat deze passages slechts tussen neus en lippen in de presentaties vermeld staan, zonder verdere invulling van een eventuele identiteitsconstructie van de spreker. Af en toe ventileert een spreker zijn eigen mening, zoals in onderstaande voorbeelden, maar dit komt slechts in twee speeches voor:

8. *Elektriciteit uit een kerncentrale is goedkoper maar daar heb ik een vraagteken bijgezet omdat ik denk dat daar, euh, onvoldoende rekening is gehouden met de effecten bij de ontginning van nucleaire grondstoffen, bij de opwekking van nucleaire energie, bij de opslag achteraf van, euh, nucleaire reststoffen en bij de gevolgen van eventuele ongevallen. (2)*
9. *(...) enkel op die manier, denk ik, da ge dus op langere termijn, euh, een draagvlak krijgt om die problematiek ook ten gronde op te lossen. (10)*

Tot slot zijn er nog twee sprekers die zeer impliciet een identiteit van expert opbouwen door aan te geven dat zij beschikken over betrouwbare informatie die geheim moet blijven, maar waarvan ze toch een tipje van de sluier willen oplichten. Dit komt duidelijk tot uiting in het gebruik van de modale betekenis van 'niet kunnen' in combinatie met de contrastieve zin 'maar ...'. Deze formulering geeft een zekere gewichtigheid aan hun woorden en versterkt hun positie als expert. Ook hier gaat het om geïsoleerde gevallen:

10. *Dus over de inhoud van dit plan, euh, kan ik op dit moment nog niet veel meer, euh, kwijt, dat is nog in bespreking, maar, euh, u z...kan zich eraan verwachten dat daar, euh, in de komende, euh, weken, euh, informatie over, euh, beschikbaar zal zijn. (1)*
11. *Ik kan over dat E-decreet nog niet zoveel vertellen omdat die tekst nog moet goedgekeurd worden door, euh, de Vlaamse regering maar het is ook interessant om te weten dat het onze bedoeling is om daarin een juridische onderbouwing te geven voor het invoeren van een systeem van handel in emissierechten. (2)*

Aan de andere kant zijn er ook voorbeelden in de speeches te vinden waarin de sprekers actief aandacht besteden aan het voorkomen van een identiteitsconstructie waarbij het publiek hen zou associëren met een negatieve situatie. Daartoe positioneren ze zichzelf expliciet contrastief. In speech 38 vinden we een kort fragment waarin de spreker benadrukt dat hij geen verantwoordelijkheid heeft. De spreker laat namelijk een foto zien van een wantoestand, waarbij hij het volgende opmerkt:

12. (...) *ik was daar milieu-coördinator, dus, ik had daar niks te zeggen.* (38)

De spreker wil hier duidelijk enige associatie van de foto met hemzelf voorkomen en schuift hier expliciet alle verantwoordelijkheid af. Hier positioneert de spreker zichzelf als een buitenstaander, waardoor hij voorkomt dat zijn identiteit met deze negatieve situatie verbonden wordt. Aan de andere kant zien we ook niet dat hij zorgt voor een expliciete alternatieve invulling met positieve elementen.

Zichzelf of de persoonlijke drijfveren veilig stellen van enige verdenking, vinden we ook terug bij spreker 14, die zichzelf verantwoordt nog voordat hij zegt waarover het gaat (cf. onderstreepte deel):

13. *Dus, euh, ik wil hier geen reclame maken voor D, ik wil da efkes heel duidelijk stellen maar zoals ik daar juist zei, is het, euh, tot voor kort de enige speler op de Belgische markt en nu nog altijd de grootste uiteraard.* (14)

Dit is een typisch voorbeeld van een 'disclaimer', een begrip dat geïntroduceerd werd door Hewitt en Stokes, die het meteen ook verbinden aan de constructie van een typering, of althans het vermijden hiervan:

A disclaimer is a verbal device employed to ward off and defeat in advance doubts and negative typifications which may result from intended conduct. (Hewitt en Stokes 1975: 3)

De spreker wil hier dus ook duidelijk maken dat zijn evaluatieve uitlating over bedrijf 'D' niet bedoeld is om reclame te maken, want dat zou ongepast zijn voor zijn identiteit als spreker die een objectief verhaal komt brengen. Zijn *intended conduct*, i.c. reclame maken, zou hem immers wel eens anders kunnen typeren, wat gevolgen kan hebben voor de manier waarop zijn identiteit gepercipieerd wordt:

(...) if the acts of another fail to appear sensible in light of his identity in the situation, perhaps he is not who he appears to be. (Hewitt en Stokes 1975: 2)

Via de 'disclaimer' benadrukt de spreker dus dat de identiteit van niet-neutrale, subjectieve spreker niet correct is en voorkomt hij op voorhand enige twijfel bij het publiek hierover.

Institutionele identiteit

In deze groep van 10 speeches is er één presentatie waarin expliciet aandacht wordt besteed aan de voorstelling van de organisatie die de spreker vertegenwoordigt. Spreker 28 gaat in het begin van zijn presentatie uitgebreid in op de verklaring van de naam, de historiek, locaties en activiteiten van de organisatie.

14. Wat is X? (...) ²⁵ Uiteindelijk is dat een vereniging van telersverenigingen, veilingen, producentengroeperingen die in 1998 officieel is opgericht en sinds 1 januari '99 operationeel is. Zij groepeerd 7 telersverenigingen van groenten en fruit en u ziet daar de 7, euh, op een kaartje van België, eigenlijk het zuiver, ja, Vlaamse aangelegenheid mag ik nie zeggen, er zijn ook Waalse producenten bij maar de telersverenigingen zijn allemaal in Vlaanderen gelokaliseerd. Als we kijken naar de activiteiten op de volgende dia (...). En de activiteiten zijn eigenlijk op 5 vlakken te onderscheiden namelijk de commercialisatie, dat betekent de termijnverkoop, dus, alles wat buiten de traditionele klokverkoop gebeurt, gebeurt ook via X; de kwaliteitsoverwaking over die 7 veilingen; onderzoek en ontwikkeling; marketing en administratie en financiën. (28)

Deze elementen behoren typisch tot een bedrijfsvoorstelling, zoals later zal blijken in de bespreking van cluster 3. Na deze initiële voorstelling van zijn organisatie, besteedt de spreker echter geen verdere aandacht aan zijn institutionele identiteit.

Dit is de meest uitgebreide presentatie van het bedrijf in deze groep, maar er zijn ook speeches waarin de bedrijfsnaam ook duidelijk vermeld wordt. In speech 32 wordt hier nog een samenvatting van de kernactiviteit van het bedrijf aan gekoppeld (cf. onderstreepte deel). In andere speeches hoort de bedrijfsvoorstelling meer bij de identificatie van de spreker. Dit was al te zien in voorbeeld 7, waarin spreker 21 zichzelf voorstelt in relatie tot haar werk en dus ook het instituut vermeldt, dat ze vertegenwoordigt. Bij spreker 14 zien we dan weer een mengvorm van de twee: hij presenteert zichzelf en hij koppelt er meteen aan wat de hoofdtaak is van zijn organisatie. Dit zien we duidelijk in de overgang van de pronomina: van het *ik*, refererend aan de professionele activiteiten van de spreker, schuift hij naar het institutionele *wij*.

²⁵ De informatie over de naam is hier vanwege de anonimiteitsovereenkomst met de sprekers weggelaten.

15. *In mijn beschouwing van het fenomeen proceswater wil ik even stilstaan bij ontwikkelingen vanuit een aantal verschillende invalshoeken en die zijn deels gebaseerd op onze ervaring bij X zelf, dus, wij zijn een dienstverlener die actief is op het vlak van outsourcing van water gerelateerd infrastructuur maar ook deels uit een aantal trends die, euh, door de industrie zelf of door, euh, de overheid geïntroduceerd worden. (32)*
16. *Ik kom dus van het federaal ministerie van economische zaken en wij houden ons, euh, vooral bezig met de liberalisering op het federaal niveau, zijnde in gr..grote lijnen het transport. (14)*

In nog andere speeches, i.c. 1 en 2, zijn er fragmenten te vinden waarin de spreker de visie van het bedrijf verdedigt en er dus sprake is van een institutionele identiteitsconstructie. Spreker 1 bijvoorbeeld, stelt in onderstaand fragment zijn vereniging voor als vooruitziend en met zin voor initiatief:

17. *(...), euh, wij, euh, waren voorbereid op, euh, de beslissingen die, euh, gekomen zijn en, euh, we hebben trouwens niet gewacht, euh, tot het einde van het internationaal onderhandelingsproces om, euh, euh, werk te maken van het tot stand brengen van, euh, een aantal nieuwe, euh, instrumenten en initiatieven (...). (1)*

Verder verwijzen de sprekers 2 en 21 soms naar de website van hun vereniging, een strategie die in combinatie met andere technieken zeker bijdraagt tot beeldvorming over het bedrijf, maar die vanwege het geïsoleerde karakter in deze speeches, slechts een beperkte persuasieve kracht heeft.

Ten slotte zijn er twee sprekers, 10 en 40, die zelden de institutionele *we*-vorm gebruiken, maar wel naar hun bedrijf verwijzen met de naam zonder zichzelf hiermee expliciet te associëren:

18. *(...) dus iedere keer als men in de praktijk gaat ruimen zal er dus wel, euh, een maand vooraf zowel aan O als aan, euh, het betrokken gemeentebestuur (...)dus een maand voor de aanvang van de ruimingswerken zal men dus, euh, de analyseresultaten, euh, moeten bekend maken (...). (10)*
19. *En daarom besliste D om een eigen milieu-inspectie op te richten, en sinds 1993 is die volledig in bedrijf. (40)*

Op deze manier creëren ze afstand tussen zichzelf en de organisatie die ze vertegenwoordigen. Dit verhoogt het objectiviteitsgehalte van hun presentatie, omdat er zo geen enkele band met de eigen persoon gelegd wordt, waardoor enige verdenking van eigenbelang ('*stake*'; Edwards en Potter 1992) irrelevant wordt. Deze expliciete vermelding van de bedrijfsnaam zorgt weliswaar voor nadruk op deze naam en draagt op deze manier bij tot de identiteitsconstructie van het bedrijf.

Het beschrijvende karakter van deze speeches

Zoals uit het voorgaande blijkt, zijn deze speeches eerder neutraal wat identiteitsconstructie betreft. Her en der zitten er wel een aantal passages in die gemarkeerd zijn, maar van echte constructie van identiteit is geen sprake omdat er geen sprake is van consistentie in deze markeerders, die dan op hun beurt zouden kunnen zorgen voor een eenduidige identiteitsopbouw. Hiervoor zijn immers ook verschillende elementen en passages nodig, die dan samen bijdragen tot de constructie van een identiteit met inhoud. Dat is hier niet het geval. Deze speeches zijn eerder agensloos, ze bevatten haast geen verwijzingen naar de agens van de handeling. Ze blijven meer op het niveau van de beschrijving. Zoals Edwards en Potter (1992: 104) hier echter ook over opmerken: '*people do description*': ook een beschrijving wordt 'gemaakt'. Potter, Wetherell en Chitty (1991: 336) voegen hieraan toe dat dit neutrale karakter ('*out-thereeness*') ook geconstrueerd moet worden. Een voorbeeld van de analyse van een dergelijke constructie vinden we in Smith (1978), waarin de facticiteit van de evaluatie van de mentale toestand van een persoon bestudeerd wordt en in Latour en Woolgar (1979) over '*the microprocesses whereby facts are socially constructed*' binnen een wetenschappelijke context.

In deze tien speeches wordt het feitelijke karakter vooral gecreëerd doordat de teksten agensloos zijn. In de speeches komen ook een aantal vrij typische strategieën voor om neutraal discours te produceren. Zoals Danet (1985) beschrijft voor het legale discours, kunnen we ook hier passiva, nominalisering en onpersoonlijke constructies in de 3de persoon verwachten. In het onderstaande geef ik telkens een aantal voorbeelden van deze agensloze constructies, die in de tien speeches zeer frequent voorkomen.

In de eerste plaats bevatten de speeches heel wat passiva. Deze passiva zijn heel vaak neutraal: er wordt geen handelend voorwerp uitgedrukt, dat de agens van de handeling zou expliciteren. Deze passiva komen voor in allerlei contexten en zoals merkbaar is in de onderstaande voorbeelden, kunnen deze passieve vormen allemaal geparafraseerd worden door een actief alternatief met agens.

20. (...) *de meeste organismen worden geëlimineerd of het is althans de bedoeling dat naast de chemische verwijdering van componenten ook dus die, euh, kiemen gaan werken maar ook verwijderd worden tijdens de biologische zuivering.* (20)
21. *Dus, d'er wordt enorm veel gedaan op grondwater, d'er wordt nabehandeld op leidingwater, d'er wordt meer en meer, euh, uitgegaan van oppervlaktewater om te komen tot de gewenste kwaliteit in proceswater.* (32)
22. *Maar bijvoorbeeld als ge naar de wetgeving van '67 kijkt, en dan vooral naar het decreet van '83 dat dus zegt da ruimingspecie in principe op de oevers kan worden uitgespreid in een*

strook van 5 meters tenzij het schadelijk is en het onverwijld moet worden afgevoerd. (10)

Zoals Fowler (1985) opmerkt, bevatten passiva nog wel een uitdrukking van modaliteit, zoals te zien is in het bovenstaande voorbeeld 22. Nominalisering en zijn echter nog heel wat neutraler omdat 'they permit deletion of both agency and modality' (Fowler 1985: 71). Ook hiervan zijn talrijke voorbeelden te vinden in deze groep, zoals bijvoorbeeld in de vorm van de gesubstantiveerde infinitieven (onderstreept) in de onderstaande fragmenten. Bij dergelijke vormen blijft de vraag onbeantwoord wie de handeling uitvoert en volgens welke modaliteit (wie moet de regels naleven; wie moet/kan de kwaliteitssystemen opzetten?). Deze neutrale vormen worden dan nog eens aangevuld met substantieven als onderwerp van de zin wat voor een doorgedreven naamwoordstijl zorgt.

23. (...) *andere, euh, manier van toegang is een onderhandelde toegang eigenlijk, dus, waar, euh, euh, beide partijen vrij zijn ook mits het het naleven van een aantal regels (...).* (14)
24. *Toegekoste..toegepaste controle, (...) is eigenlijk een systeem van autocontrole of zelfcontrole en hij komt eigenlijk overeen met het opzetten van bedrijfseigen kwaliteitssystemen (...).* (28)

In het onderstaande voorbeeld zien we niet alleen gesubstantiveerde infinitieven, maar ook gewone nominalisering en (*herstelling, bekleding*) die een gelijksoortige weglating van agens en modaliteit toestaan. De combinatie met het passief (*is gestart*) zorgt voor een zeer neutrale zin.

25. *Onmiddellijk is gestart met het afgraven van verontreinigde grond, ongeveer een 3000 kubieke meter, het ledigen en het voorlopig herstellen van de leiding, het aanbrengen van een drainage, het afpompen en het afvoeren van beoedeld water, de definitieve herstelling van het lek en bekleding van de leiding.* (40)

Als de substantieven niet het onderwerp van de zin vormen, dan komen vaak andere neutrale onderwerpen voor, zoals *men*, wat het algemene karakter van een zin vestigt en depersonaliserend werkt (De Fina 2003a: 79-84) of een omschrijving zoals *de bodemsaneringsdeskundige*, waarnaar dan verder verwezen wordt met het pronomen in de derde persoon.

26. *Euh, dat is weerom met een standaardcurve, nu in dit geval werkt men met een interne standaard. (...) men brengt het dus in verschillende concentraties (...).* (21)
27. *Wel, in eerste instantie is het nog altijd de bodemsaneringsdeskundige die het project opstelt, hij stelt het project op, hij ontwikkelt de wijze van saneren enzovoort, en zo meer, vervolgens gaat hij eigenlijk de risico-analyse gaan uitvoeren, de risico-analyse gaat hij uitvoeren, natuurlijk kent hij de technieken (...).* (38)

Andere technieken die af en toe gebruikt worden in de speeches, zijn de infinitief als adjectief, waarbij opnieuw agens en een modaliteit vermeden worden (*wie moet er de instrumenten hanteren?*) en een zin met het neutrale werkwoord *gebeuren*.

28. (...) vandaar dus dat men de bevoegdheidsverdeling moet analyseren vanuit het oogpunt van de te hanteren instrumenten (...). (1)
29. Deze studie gebeurt over de reductie aan, euh, emissies die die investeringen opleveren (...). (2)

Uiteraard zijn er ook zinnen waarin een eerste of tweede persoonspronomen het onderwerp vormen, maar vaak hebben we dan te maken met contexten die de deictische ambiguïteit niet oplossen. Een voorbeeld hiervan zien we bij spreker 21, die *ons* en *uw* door elkaar gebruikt zonder enige duidelijkheid over de precieze betekenis van deze vormen. Hier in dit voorbeeld lijkt de betekenis van deze u-vorm naar een institutionele invulling te schuiven, wat gesuggereerd wordt door de inleidende woorden '*in ons geval*'. Deze onduidelijke verwijzingen dragen bij tot de ambiguïteit van de referent waardoor het fragment gekenmerkt wordt door een grote vaagheid:

30. (...) dus, in ons geval dan bijvoorbeeld uw drinkwater of uw a..affluent van uw, euh, waterzuiveringsinstallatie. (21)

In deze tien speeches is het meestal zo dat de referent van de *wij*-vorm niet geëxpliciteerd wordt, wat resulteert in een groot aantal vage *wij*-vormen, cf. voorbeeld 31. Ook het onbepaalde *we*, met de neutrale betekenis *er is/zijn*, komt geregeld voor, cf. voorbeeld 32.

31. Euh, als we elektriciteit gaan verbruiken en gaan produceren moeten we toch even afvragen wat die elektriciteit kost (...). (2)
32. (...) we krijgen meer en meer verzilting, we krijgen meer en meer ijzer, mangaan en dergelijke (...). (32)

Omdat in deze speeches de spreker zo weinig aanwezig lijkt te zijn, wordt meteen ook de indruk gewekt dat het *stake dilemma* (Edwards en Potter 1992) hier niet van toepassing is. De spreker is immers niet merkbaar in de speech en hij lijkt een objectieve weergave van de feiten te geven. Toch zien we her en der in de speeches een aantal beperkte passages die het subjectieve karakter van de speech maskeren en de '*out-thereness*' creëren. Dit zien we bijvoorbeeld door kleine versprekingen die suggereren dat de spreker bewust kiest voor een neutrale formulering in plaats van een institutionele zelfverwijzing, zoals in voorbeeld 33. De spreker is afkomstig van een ministerie en

draagt mee de verantwoordelijkheid over de inhoud van de wet, waardoor een institutionele zelfverwijzing niet misplaatst zou zijn. Maar de spreker verbetert zichzelf en opteert voor een neutrale formulering.

33. *Euh, één van de dingen die we die die de vorige wet meebracht (...). (14)*

Verder zien we dat toevoegingen als 'duidelijk' of 'iedereen weet dat...' het algemene karakter van een uitlating moet vestigen, waardoor het subjectieve karakter van een mening vervangen wordt.

34. *Dus we zien duidelijk dat er nog 't een en 't ander zit in ons effluent (...).(20)*

35. *'k Veronderstel dat dat seffes heel uitgebreid aan aan bod zal komen maar iedereen weet dat er wordt gestreefd naar een reductie in grondwaterverbruik (...). (32)*

We zien dus af en toe hoe facticiteit impliciet geconstrueerd wordt en dus is het – schijnbaar – objectieve karakter van de speech een gevolg van de keuzes die de spreker zelf actief maakt. Vanwege het agensloze karakter lijkt eigenbelang geen rol te spelen, waardoor de speech misschien sneller factueel overkomt, waarvan de inhoud eventueel zelfs kritieklozer aanvaard wordt door de publieksleden. De mate waarin de inhoud geaccepteerd wordt door het publiek, wat van deze *fact construction* dus een sterke persuasieve strategie zou maken, valt echter niet binnen het bereik van dit onderzoek.

De aanwezigheid van een andere identiteit in groep 1A2

Deze groep bevat drie speeches die op basis van de kwantitatieve analyses gemarkeerd worden vanwege een afwijkende referent van de 'wij'-vormen. Deze exclusieve 'wij'-vormen blijken in de lokale, contextuele analyses te verwijzen naar een groep van wetenschappers. In deze kwalitatieve analyses bestudeer ik of een volledige analyse van de speech ook uitwijst dat deze 'wij'-vormen een dergelijke referent hebben en of er sprake is van een identiteitsconstructie die gelieerd is aan deze referent. Ook de verhouding met andere identiteiten wordt besproken.

De referent van de 'wij'-vorm wordt in de speeches 24 en 25 nadrukkelijk geëxpliciteerd, waarbij zelfs in speech 24 informatie wordt gegeven zoals historiek, website en missionstatement, wat erg lijkt op de typische elementen van een institutionele identiteitsconstructie (cf. infra). In speech 25 zien we dat een beroep gedaan wordt op een autoriteitsargument (*Nobelprijswinnaar P.*) om de waarde en het niveau van de groep (*onze groep*) te bevestigen.

36. *In '96 is voor mij de situatie vrij drastisch veranderd omdat in '96 een internationale cepacia*

werkgroep opgericht werd - d'er is een website opgericht, het adres van de website ziet u daar - die werkgroep is opgericht zoals je daar ziet als een forum voor 'clinicians en scientists interested in in advancing knowledge of B.cepacia infection and colonisation in persons with cystic fibrosis'. (24)

37. Het eigenaardige van het prion en dat dat zeggen de knapste eiwitdeskundigen en Nobelprijswinnaar P. maakt deel van onze groep (...). (25)

In de derde speech (19) zien we dat de spreker impliciet verwijst naar de groep van virologen als referent van deze 'wij'-vorm. Door naar zichzelf te verwijzen als 'de Beaucourt van de virologie' positioneert de spreker zichzelf meteen ook als een prominent lid van deze groep.

38. In ieder geval en hier wil ik mee stoppen, ja, daarom noemen ze mij de Beaucourt van de virologie. (19)

Dat de identiteitsconstructie van de wetenschappers kan bestaan naast de institutionele identiteitsconstructie, wordt bewezen door het feit dat twee sprekers via een institutionele *we*-vorm ook verwijzen naar het instituut dat ze vertegenwoordigen. Spreker 19 expliciteert deze andere groep waartoe hij behoort in zijn speech en plaatst deze identiteit gewoon naast de andere.

39. Elke week, euh, zeker tijdens de zomerperiode zien w'op X gevallen van malaria (...). (19)

40. Vroeger hadden we da in X nie, nu isoleren we dat elke dag (...). (19)

Spreker 24 verwijst zeer impliciet ook naar zijn institutionele identiteit, doordat hij tussen neus en lippen vermeldt dat de doelstelling van zijn alternatieve groepsidentiteit, namelijk die van zijn collega-wetenschappers, beter is dan die van zijn instituut. Omkaderd door positieve elementen over de groep (*collegiaal, informeel, informatie uitwisselen, onze kennis over dit fascinerende organisme laten vooruitgaan*), benadrukt hij wat hun doelstelling niet is (*zoveel mogelijk publicaties schrijven*), een doel dat typisch met wetenschappelijke instellingen geassocieerd wordt. Hier zien we dus een contrastieve benadering van deze twee identiteiten, waarbij de ene als zeer sociaal, open en solidair gekarakteriseerd wordt, terwijl de andere een meer egocentrische invulling krijgt.

41. (...) een groep van, euh, ik mag niet zeggen een 30-tal mensen, een groep van mensen die een 30-tal verschillende labo's vertegenwoordigen, die 2 keer per jaar samenkomt en die eigenlijk op een vrij collegiale manier, op een vrij informele manier gaan informatie uitwisselen met als enige doel niet zoveel mogelijk publicaties schrijven maar eigenlijk zo snel mogelijk onze kennis over dit fascinerende organisme te laten vooruitgaan. (24)

De verdere invulling van deze identiteit van de groep van wetenschappers, varieert in dit kleine subcorpus. Aan de ene kant van het continuüm bevindt zich speech 19, die veelal in positieve contexten met de *wij*-vorm verwijst naar deze groep, terwijl hij in negatieve of neutrale contexten eerder overschakelt naar een neutrale, agensloze formulering. Uit het voorbeeld blijkt overigens dat de overgang van *we* naar *men* niet contextgebonden is, want de zinnen situeren zich binnen dezelfde thematiek (polio). Als de spreker het heeft over succes (*onder controle krijgen, goed gelukt*), dan hanteert hij de '*wij*'-vorm, maar gaat het over problemen (*een zeer groot probleem*), dan zien we de *men*-vorm.

42. *En ook polio kregen we onder controle. (...) Toen beseftte men dat polio een zeer groot probleem was (...) ondertussen zijn we weer overgeschakeld op het inspuikbaar in België en dat is goed gelukt (...). (19)*

Deze techniek lijkt op wat we bij de speeches met een sterke institutionele identiteitsconstructie zien (cf. infra, cluster 3). Bij de andere sprekers is de situatie echter verschillend: in speech 24 is er niet zo'n duidelijke verdeling: de spreker beschrijft vrij neutraal wat zijn groep gerealiseerd heeft en aan het doen is (cf. voorbeeld 43), maar in negatieve contexten schuwt hij ook het gebruik van de '*wij*'-vorm niet: in voorbeeld 44 zien we dat de spreker het idee van de onwetendheid (*geen idee hebben*) onderstreept door twee bijwoorden: een temporeel (*nog steeds*) en een modaal (*blijkbaar*).

43. *En daartegenover staat dat we onder andere 1 pandemische kloon gehad hebben, we hebben dat echt kunnen defi..euh beschrijven aan de hand van genomische fingerprinttechnieken (...). (24)*

44. *Blijkbaar hebben we nog steeds geen idee wat de natuurlijke niche van multivorans is. (24)*

Spreker 25 gaat hier nog een stap verder in: in het begin van zijn presentatie stelt hij meteen expliciet dat er nog relatief weinig kennis is en dat ze al veel fouten gemaakt hebben: in voorbeeld 45 contrasteert hij duidelijk de grootte van het probleem (*de grootste economische crisis*) met de beperktheid van hun informatie (*vrij summere gegevens*). Hij legt de schuld daarenboven ook expliciet bij zijn eigen groep, door een actieve constructie te gebruiken (*wij hebben de crisis veroorzaakt*). Ook in voorbeeld 46 beschrijft de spreker een fout advies dat zijn eigen groep gegeven had, maar hier zien we wel dat de spreker op een beperkte manier '*hedges*' inbouwt om de zwaarte van de fout te minimaliseren. Dit doet hij vooral door het woord '*adviezen*' te nuanceren (*bepaalde, euh, laat zeggen adviezen*), waardoor de verantwoordelijkheid, in deze context geïmpliceerd in het woord '*advies*', enigszins beperkt wordt. Ook als het gaat over waartoe ze nog niet in staat zijn, gebruikt hij consistent deze '*wij*'-vorm (cf. voorbeeld 47). En zoals Schegloff (1979: 263) zegt, toont een verspreking soms ook wat de spreker eigenlijk van plan was te zeggen; in dit opzicht is voorbeeld 48

bijzonder tekenend (cf. onderstreepte deel): door de negatie na 100% te plaatsen, lijkt het nu alsof de onzekerheid (*geen zekerheid*) net 100% zeker is, terwijl de gewone collocatie, *we hebben geen 100% zekerheid*, natuurlijk heel wat anders betekent. Als we er vanuit gaan dat de spreker deze typische collocatie wil gebruiken, dan is deze verspreking zeer indicatief voor de hoge graad van onzekerheid die hij in de speech al uitgedrukt had.

45. (...) *dat we eigenlijk, euh, tot nu toe de grootste economische crisis hebben veroorzaakt, euh, binnen de Europese Unie, euh, op basis van eigenlijk vrij summiere gegevens (...).* (25)
46. (...) *bijvoorbeeld voor het steriliseren van chirurgisch materiaal in hospitalen waar we bepaalde, euh, laat zeggen adviezen gegeven hebben die we achteraf hebben moeten terugtrekken omwille, euh, van een aantal nieuwe resultaten.* (25)
47. (...) *we kunnen geen onderscheid maken tussen BSE en scrapie (...).* (25)
48. (...) *in de spieren van runderen hebben we nooit enige infectiviteit gevonden alhoewel we 100% geen zekerheid hebben (...).* (25)

Deze beperkte kennis die spreker 25 toeschrijft aan de groepsreferent van de *wij*-vorm, wordt aan de andere kant wel enigszins gecompenseerd door de zeer positieve voorstelling van zijn groep, cf. voorbeeld 37. Het is dan ook meer eigen aan wetenschappelijk discours om een neutraal beeld te schetsen, waarin dus ook fouten en onzekerheden een plaats krijgen. Deze behoren immers tot het proces om facticiteit te bereiken.

The constant fluctuation of statements' facticity allowed us approximately to describe the different stages in the construction of facts, as if a laboratory was a factory where facts were produced on an assembly line. (Latour en Woolgar 1979: 236)

Deze speeches maken deel uit van een meer wetenschappelijk georiënteerd discours dat slechts marginaal vertegenwoordigd is in mijn corpus. We zien dat ze een alternatieve 'institutionele' identiteitsconstructie, met als referent een groep van wetenschappers, bevatten. Ook de 'typische', 'organisationeel'- institutionele identiteit komt voor in deze speeches, en deze kan tegen deze *nieuwe* identiteit afgezet, of gewoon ernaast, geplaatst worden. Verder zien we dat de invulling van deze alternatieve identiteitsconstructie op een continuüm ligt: spreker 19 schetst een zo positief mogelijk beeld terwijl spreker 25 ook heel wat negatieve kenmerken toewijst aan deze identiteit. Spreker 24 situeert zich in het midden tussen deze twee uitersten. Dit is duidelijk afwijkend van de institutionele identiteitsconstructie, omdat hierbij voornamelijk positieve elementen benadrukt worden (cf. infra).

16.2.3 Verschillende identiteiten in cluster 1B

Het beeld in dit cluster, dat 15 speeches bevat, is veel minder eenduidig dan in cluster 1A1: de identiteitsconstructie in de speeches varieert hier namelijk vrij sterk. Uit de analyse is gebleken dat de speeches gesitueerd kunnen worden op een continuüm van institutionele identiteitsconstructie. Omdat er echter verschillende technieken gebruikt worden om deze identiteit te construeren, is het niet mogelijk om een dergelijke schaal op te stellen op basis van objectieve criteria: men kan immers moeilijk de ene strategie afwegen tegen de andere wat betreft de kracht van identiteitsconstructie. Maar op basis van deze kwalitatieve analyses blijkt wel dat deze 15 speeches eigenlijk uiteen vallen in een aantal groepen: aan de ene kant is er duidelijk een groep waarin de speeches vrij veel gelijkenissen vertonen met de tien 'factuele' speeches, aan de andere kant zijn er een aantal kleinere subgroepen waarin bepaalde identiteiten wel sterker opgebouwd worden.

Wederom fact construction

De speeches 4, 16, 22, 26, 34 en 39 zijn eerder neutraal en agensloos. Ze bevatten dan ook heel wat technieken die een tekst dit karakter geven. Deze komen hierboven in de beschrijving van cluster 1A1 ook al aan bod: zo zijn er heel wat passiva, gesubstantiveerde infinitieven, men-vormen en voorbeelden van een doorgedreven nominale stijl te vinden in deze speeches. Soms is het overduidelijk dat deze neutrale formuleringen de institutionele *wij*-vormen vervangen, zoals bijvoorbeeld in 49, waar de referent van zo'n *wij*-vorm (*verzekeringsmaatschappij*) in dezelfde zin vermeld staat, maar waar toch verder gebruik gemaakt wordt van passiva. Een institutionele *wij*-vorm zou hier dus zeker op zijn plaats zijn, maar toch kiest de spreker voor een agensloos passief. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor 50. In andere situaties is het minder duidelijk wie de referent van de neutrale formulering is, cf. 51, terwijl er in 52 helemaal geen sprake is van een mogelijke 'menselijke' agens. Verder zijn er ook heel wat onbepaalde *wij*-vormen, cf. 53.

49. *D'er is een 3de filter bij de claimsafdeling van een verzekeringsmaatschappij en belangrijk is bepaalde aspecten (...)wordt gewoon meegenomen in gans de claim.* (39)

50. *De onkruiden uiteraard, enkele mogelijkheid is dus het uitvoeren van kiemingstesten.* (22)

51. *Zo moet er aangeduid of aangetoond worden dat men beschikt over financiële en technische capaciteiten, dat men professioneel betrouwbaar is, dat men in orde is (...), dat men ook voldoende capaciteit heeft (...) en dat men onafhankelijk is (...).* (16)

52. *Niet-polaire gletsjers, wijd verspreide terugtrekking, sneeuwbedekking: 10 % afname sinds de jaren '60. Dermafrost, is wat u in de toendra waarneemt als bevroren laag onder de grond, toenemende dooi kan als gevolg hebben verhoogde emissies van methaan en koolstofdioxide en dus ook mogelijke terugkoppeling naar het klimaat (...).* (4)

53. *Als we spreken van voedsel, natuurlijk natuurlijk hebben we weer een andere*

De sprekers 22 en 34 vermelden nooit de referent van de *wij*-vorm, waardoor er soms twijfel is over de correcte referent. Toch zien we hier variatie: terwijl bij spreker 22 de referent van de *wij*-vorm vaag blijft, cf. 54, kunnen we toch vaststellen dat bij spreker 34 wel een duidelijke institutionele betekenis aan de *wij*-vorm gegeven kan worden. Het begin van zijn speech is neutraal en bevat ook de bovengenoemde kenmerken van een agensloze formulering. Maar dan introduceert hij een techniek die zijn bedrijf ontwikkeld heeft, wat blijkt uit de toevoeging van 'eigen' en versterkt wordt door de positieve, evaluatieve formulering 'op een efficiënte manier', cf. 55. Een paar alinea's later diept hij dit thema verder uit, waardoor het institutionele karakter van de referent van de *wij*-vorm verder geëxpliciteerd wordt door woorden zoals 'commercieel' en de herhaling van 'efficiënt', cf. 56

54. *Wel, we hebben er dus alle belang bij om deze hittepiek zo lang mogelijk aan te houden (...).*
(22)

55. *Nu, specifiek op die verzadiging hebben wij toch een eigen techniek ontwikkeld en da's namelijk, euh, op een efficiënte manier die actieve kool beluchten.* (34)

56. *Nu, wij, deze beluchte actieve koolfiltratie, noemen wij commercieel gezien L en het is een effi..een efficiënte beluchting van een actieve koolfilter (...).* (34)

Dit is echter bij de andere sprekers niet het geval: zowel 4, 16 als 26 vermelden expliciet de referent van de institutionele *wij*-vormen en plaatsen zichzelf dus nadrukkelijk in de specifieke categorie van de organisatie die ze vertegenwoordigen. Deze verduidelijkingen worden door sommige sprekers zelfs meerdere malen herhaald en plaatsen meestal de referent onmiddellijk naast de *wij*-vorm. Ze hebben dan ook vaak de vorm 'wij als X' of een variant.

57. (...) *wij als kabinet van minister X (...).* (16)

58. (...) *wij als milieuverzekeraar (...).* (39)

59. (...) *bij ons aan Z (...).* (26)

Een paar sprekers werken deze identiteitsconstructie verder uit door een positieve evaluatie te koppelen aan het werk dat in hun organisatie verricht wordt, zoals ook hierboven besproken wordt voor speech 34. Spreker 26 geeft echter een gebalanceerd beeld: hij geeft zowel negatieve als positieve informatie over de instrumenten die ze uitgewerkt hebben.

60. (...) *laat ons gewoon vergelijken en het beste kiezen volgens onze indicatorbenadering, dat is natuurlijk een zeer bediscutabele testing.* (26)

61. (...) *dergelijke set indicatoren bij het gebruik van kwaliteitssystemen is een zeer nuttig*

instrument. (26)

Ook spreker 39 bijvoorbeeld, die een verzekeringsmaatschappij representeert, is vrij expliciet over de doelstelling van het bedrijf, met name winst maken. Dit is niet meer dan realistisch, maar zijn emphatische formulering en de herhaling zorgen ervoor dat dit feit extra uit de verf komt. Aan de andere kant maakt de spreker aan het einde van zijn speech tussen neus en lippen duidelijk dat zijn verhaal, dat gesteld was in een overwegend neutrale formulering, voornamelijk aan de hand van passiva en men-vormen, alleen gericht is op de mogelijkheden van zijn maatschappij, doordat hij stelt dat hij *'in de vorige slides niet is teruggekomen op'* de markt, m.a.w. de concurrenten. Zo geeft hij aan het einde dus impliciet aan dat zijn betoog enkel betrekking had op zijn bedrijf, wat eventueel kan zorgen voor een heroriëntatie wat interpretatie van de institutionele identiteitsconstructie bij het publiek betreft.

62. (...) *ja, we zijn ook geen vzw, hé, ik bedoel, dus, we gaan ook niet de portefeuille gaan openzetten, zeggen van: "Neem maar wat er te nemen valt".* (39)
63. *'t Is dus ook - 'k ben in de vorige slides er nie op teruggekomen - maar ik geef ook een idee van hoe de markt in elkaar zit, 't is nie alleen X maar d'er zijn andere, euh, maatschappijen die dergelijke dekkingen gaan afsluiten.* (39)

De meeste speeches bevatten een afwisseling van neutrale fragmenten en institutioneel gemarkeerde informatie. Deze laatste fragmenten zijn eerder beperkt aanwezig in de speeches, maar nemen soms wel prominente posities in in de speeches. Zo besluit spreker 16 zijn eerder neutrale speech met een sterk gemarkeerd institutioneel fragment, dat vanwege de opvallende positie aan het einde van de speech best wel voor een perceptie van sterke identiteitsconstructie zou kunnen zorgen. Het fragment bespreekt de institutionele visie die de spreker vertegenwoordigt, waarin consistent de institutionele *wij*-vorm gebruikt wordt, behalve in één fragment waarin de spreker verwijst naar eerder negatieve zaken, waar een agensloze vorm gebruikt wordt, cf. 64. Verder verantwoordt de spreker de keuzes die het instituut gemaakt heeft, cf. 65, zodat het publiek de identiteit van het institutionele *we* op een positieve manier zal invullen.

64. (...) *dat technisch reglement zou zo snel mogelijk moeten gefinaliseerd worden want uiteraard is dat een essentieel instrument bij de vrijmaking van de energiemarkt.* (16)
65. (...) *we willen eerder lessen trekken uit de vrijmaking van de elektriciteitsmarkt vooraleer dat we overgaan tot de vrijmaking van de gasmarkt (...).* (16)

In de andere speeches zien we ook institutioneel gemarkeerde fragmenten, maar deze zijn minder uitgesproken dan het fragment in speech 16. Ze beperken zich eerder tot agentieve zelfverwijzingen,

zoals 66 en 67, die in de neutrale tekst geplaatst worden. Af en toe zien we ook hier dat een minimale toevoeging bijdraagt tot een positieve institutionele identiteitsconstructie (cf. onderstreepte deel in 67). De verwijzing naar de 'groep van experts' draagt ook hier bij tot het associëren van het kenmerk 'welooverwogenheid' tot de institutionele identiteit.

66. *Dan hebben we ook een vergelijking gemaakt tussen 2 satellieten (...). (4)*

67. *Wij hebben een andere manier gedaan, wij hebben dus het gangbare spuitschema bekeken met een groep van experts en wij hebben dan gezegd - ja, volgende - euh, wat kunnen wij allemaal doen (...). (26)*

Tot slot zien we dat ook occasioneel andere identiteiten geconstrueerd worden. Spreker 16 positioneert zijn publiek in de rol van belanghebbende en expliciteert ook meermaals de referent van de u-vorm, cf. de onderstreepte delen in de onderstaande voorbeelden. Bij de sprekers 22 en 39 zien we een gelijksoortige constructie, waarbij de referent van de u-vorm meteen ingevuld wordt, respectievelijk als bedrijfsleider en als ondernemer.

68. *Nu zou ik een aantal van die uitvoeringsbesluiten kort willen toelichten, althans de uitvoeringsbesluiten waar u als aankoper van elektriciteit en gas in de toekomst wellicht op de een of andere manier mee te maken zal hebben. (16)*

69. *De belangrijkste openbare dienstverplichting waarmee u als bedrijf geconfronteerd zult worden (...). (16)*

70. *Wel, de inplantings..inplantingsplaats van uw bedrijf is heel belangrijk (...). (22)*

71. *Wanneer u als ondernemer of onderneming een bodemsanering gaat uitvoeren (...). (39)*

Deze sprekers verbinden deze identiteitsconstructie niet expliciet met de institutionele identiteitsconstructie, zoals dat in cluster 2 soms wel het geval is (cf. infra). Daardoor blijven deze fragmenten dus eerder vrijblijvend, omdat ze niet verbonden worden aan andere identiteitsmarkeerders en er dus van een discursieve opbouw van identiteit niet echt sprake is. Deze speeches vertonen dus heel wat gelijkenissen met de presentaties uit cluster 1A1.

Identiteitsconstructie van de spreker

In speech 8 is er sprake van een constructie van een professionele identiteit van de spreker die zeer indirect geformuleerd is. De spreker positioneert zichzelf namelijk als expert inzake het thema 'slib' en toont zich hierbij zeer bewust van de 'politeness'-regels. Dit merken we bijvoorbeeld al in zijn gebruik van jargon, waardoor een spreker zijn professionele identiteit van expert goed uit de verf laat komen. Het feit dat de spreker sommige gespecialiseerde termen ook definieert, toont dat hij ervan uitgaat

dat zijn publiek deze kennis niet bezit. Hierdoor toont hij zichzelf als iemand met superieure kennis (cf. infra).

72. (...) *Raphidocellis is een groen wier, Thamnocephalus is een kreeftachtige of een kieuwpootkreeftje, het zijn 2 organismen die blootgesteld worden, euh, aan het poriewater.*
(8)

Het gebruik van jargon draagt bij tot de constructie van zijn professionele identiteit en daarenboven, zoals Brown en Levinson ook stellen, kan het hanteren van gespecialiseerde terminologie bijdragen tot het construeren van een gemeenschappelijke achtergrond.

The use of any term presupposes (in some senses) that the referents are known to the addressee. Thus the use of in-group codes - language, dialect, jargon, local terminology - assumes that H (the hearer, eigen toevoeging) understands and shares the associations of that code. This assumption may be exploited as a positive-politeness device (...). (Brown en Levinson 1978: 129)

De spreker positioneert zich in deze context prominent als een expert, maar aan de andere kant moet hij ook voorzichtig zijn omdat hij de 'positive face' bij zijn publiek niet mag schenden door zaken uit te leggen waarvan het publiek al op de hoogte is. Hall, Sarangi en Slembrouck (1999) merken immers op dat in een institutionele context identiteitsconstructie en 'face' sterk met elkaar verweven zijn:

(...) the management of face-relations becomes an intricate part of identity negotiation. (1999: 297)

Om dus de 'politeness'-regels niet te schenden zien we bijgevolg af en toe het gebruik van 'hedges', die kunnen functioneren als een 'face saving strategy' (Clemen 1997: 239). Als we kijken naar het onderstreepte deel in 73 en 74, dan zien we 'hedges' die ontkennen dat 'the point of S(peaker)'s assertion is to inform H(earer)' (Brown en Levinson 1978: 170).

73. *Ik denk dat heel wa mensen dit triade onderzoek al al kennen. Voor diegenen die het kennen, die mogen rustig efkes doorzakken, euh, voor degenen die het nog niet kennen, 't is de moment om te zien ook hoe dat dit triade onderzoek in mekaar zit.* (8)

74. *De beschrijving van het probleem. Ik denk dat iedereen hier vrij goed van op de hoogte is, daarom zijn we hier ook, denk ik. Euh, maar toch eventjes kort schetsen.* (8)

Deze expertidentiteit en de aandacht van de spreker voor de 'politeness' -regels wordt verder benadrukt en verder opgebouwd in relatie tot de initiatiefnemers van de studiedag. Blijkbaar is de

spreker van mening dat de titel van de studiedag niet goed gekozen is en hij corrigeert de organisatoren dan ook. Hij doet dit in de vorm van een advies tot correctie. Via adviezen kunnen mensen zichzelf positioneren als alwetende experts (cf. Heritage en Sefi 1992: 389), waardoor deze adviezen ook typische potentiële bedreigingen vormen van 'negative face' (Brown en Levinson 1987). Zoals Vine (2004: 31) opmerkt, speelt de status van de recipiënt van het advies, i.c. de organisatoren, een rol in de manier waarop het verwoord wordt. We zien in deze speech een zeer genuanceerde formulering en een grondige 'hedging' van de correctie. In de eerste plaats is dit merkbaar in het feit dat de spreker zijn kritiek als het ware stapsgewijs opbouwt. De eerste stap zien we in onderstaand voorbeeld, waarin de spreker tweemaal een extra 'mitigation' invoegt (cf. onderstreepte delen).

75. *Goed, nu eerst definities. Als u mij toelaat, ik heb gezien dat in de uitnodiging van deze studiedag staat slib van onbevaarbare waterlopen. Eigenlijk is slib niet gelijk aan waterbodem. (8)*

In de tweede stap, een alinea verder in de presentatie, nuanceert de spreker opnieuw zijn woorden door de toevoeging van twee 'hedges', eentje betreffende de inhoud (*eigenlijk*) en eentje betreffende de waarheidswaarde van zijn uitlating (*denk ik*). Op dit soort van 'hedges' kom ik later uitgebreider terug.

76. *Da d'is eigenlijk, denk ik, dat beter in de titel had gestaan: waterbodem of kwaliteit waterbodem van de onbevaarbare waterlopen omdat dat meer omvat dan alleen maar slib. (8)*

De derde stap, opnieuw een paar zinnen verder in de speech, beargumenteert verder de keuze voor deze alternatieve term (*waterbodem*). Het verband met de correctie van de titel blijkt uit de herhaling van het gevolgaanduidend voegwoord 'dus':

77. *Nu, voor het triadeonderzoek gebruiken wij altijd de term waterbodem omdat dit dus meer omvat, omdat die sedimentlaag erin zit en dus ook de historische laag daarin zit en 't is dus bodem van rivieren, meren (...). (8)*

Ten slotte expliciteert de spreker in de laatste stap van deze constructie van een correctie zijn mening, maar ook hier zien we 'hedges' (*nie echt, ik denk*) die de kracht van deze 'face threatening act' verder nuanceren.

78. *En dan het laatste, slib. Wordt eigenlijk beschouwd als het zuiveringsslib afkomstig van zuiveringsinstallaties, dus slib van onbevaarbare waterlopen had gekund, maar ik denk*

in..vandaag in deze context dat da nie echt, euh, correct is. (8)

De spreker is dan ook verder zeer voorzichtig met het gebruik van de term 'slib' en hij corrigeert zijn eigen vergissingen bijgevolg zeer nadrukkelijk ('sorry').

79. D'er is heel veel slib, of d'er is, sorry, d'er is heel veel verontreinigde specie en het is dringend te ruimen. (8)

Deze voorzichtigheid tegenover zijn publiek en de inhoud van zijn presentatie (cf. bovenstaand voorbeeld), blijkt ook uit een paar slotopmerkingen die de spreker maakt. Hierin geeft hij namelijk zijn eigen visie en gedachten over het onderwerp en in deze uiting van zijn eigen ideeën distantieert hij zich sterk, niet alleen van de institutionele identiteit, maar ook van de waarheidswaarde van de inhoud. Dit blijkt uit de herhaalde nuancerings, aarzelingen, herformuleringen (cf. 82) en 'hedges' die in zijn slotbeschouwingen te vinden zijn.

80. Da d'is waarschijnlijk ook heel sterk bediscussieerbaar, 't was gewoon een oefening. (8)

81. Nu, dit is ook bekritiseerbaar want (...). (8)

82. Dus, da's gewoon een oefening die ik uitgewerkt heb, da d'is zeker nie, euh, daar moet nog verder, euh, bedis..nagedacht worden (...). (8)

83. Zoals ik ook zei, 't is 't is een denkoefening (...). (8)

Op deze manier creëert de spreker voor zichzelf een identiteit van een expert die zeer voorzichtig is in allerlei opzichten: hij nuanceert niet alleen zijn woorden wat de inhoud betreft, maar ook tegenover de publieksleden en de organisatoren. Wat deze laatste groep betreft, blijft het feit dat de spreker, ondanks alle 'hedges', zijn kritiek effectief formuleert. Zo positioneert hij zichzelf toch als expert, als iemand voor wie het geoorloofd is om de initiatiefnemers van de studiedag te bekritisieren. We zien dus in speech 8 een impliciete constructie van een voorzichtige professionele identiteit van een expert.

Gemengde identiteitsconstructie

De speeches 7 en 31 bevatten allebei een bedrijfsvoorstelling in het begin van de speech, die deel uitmaakt van de institutionele identiteitsconstructie. In speech 31 wordt daarenboven de referent van de institutionele *wij*-vorm een aantal keer geëxpliciteerd, dus hier is geen sprake van ambiguïteit:

84. (...) wij als overheid (...). (31)

Spreker 7 benadrukt het belang van de sector die hij vertegenwoordigt (de papiersector speelt een 'bijzondere' rol, een 'essentiële' rol) en plaatst de industrie in een goed daglicht ('zoals het hoort in een papierindustrie die proactief is'). Beide speeches bevatten verder weinig fragmenten die rechtstreeks bijdragen tot institutionele identiteitsconstructie. Maar door een paar dialogische elementen in te bouwen in de speeches, wordt op een indirecte manier ook bijgedragen tot een andere vorm van identiteitsconstructie. In speech 31 is dit vrij beperkt: de spreker positioneert het publiek in een zeer specifieke rol: in het begin van de presentatie wordt het publiek benoemd als 'leken', wat voor de spreker een reden is om af te zien van de specifieke terminologie 'freatisch' en 'artesisch'. Op deze manier schendt ze al de regels van de 'positive politeness' (Brown en Levinson 1978, cf. supra).

85. *Ik heb hier ook vermeld ondiep grondwater, diep grondwater, het is natuurlijk ook zo dat in hydrogeologische termen, euh, ook de woorden freatisch, euh, water vermeld wordt en artesisch water, euh, maar ik gebruik eigenlijk liever ondiep en diep omdat dat ook beter de situatie voor leken duidelijk maakt (...). (31)*

Maar hier blijft het niet bij: de spreker benadrukt het gebrek aan kennis bij de bedrijven en dit trekt ze een beetje in het belachelijke (*uiteraard onder de grond, mythisch effect*). Een stukje verder in de speech blijkt duidelijk dat ze de publieksleden identificeert met de mensen uit de bedrijven (*ge, uw*).

86. *Het eerste puntje dat ik hier even wil belichten, euh, het gebrek aan kennis over grondwater bij de bedrijven, niet alleen bij de bedrijven maar ook bij het ruime publiek is het zo dat grondwater die uiteraard onder de grond zit, dat dat toch altijd zo een beetje mythisch, euh, een mythisch, euh, effect heeft (...). (31)*

87. *(...) het is zo dat uiteraard het soort water dat ge in uw bedrijf gebruikt (...). (31)*

Een gelijksoortig fragment vinden we verderop in de speech: de spreker laat zich eerst laatdunkend uit over de milieucoördinatoren en een paar alinea's later toont ze dat ze goed weet dat deze mensen in het publiek zitten.

88. *Ik, euh, merk ook nog altijd dat er milieucoördinatoren zijn die nog nooit een keer die boorputten bekeken hebben. (31)*

89. *Euh, ik dacht dat er in de zaal heel wat milieucoördinatoren zitten (...). (31)*

Door zich zo negatief uit te laten over de kennis van de publieksleden, plaatst ze hen in een inferieure positie. Tegelijkertijd toont ze zichzelf superieur aan het publiek want dit is een complementaire positie die geïmpliceerd wordt in de inferieure positionering van het publiek wat kennis betreft. Op deze manier construeert ze indirect haar eigen identiteit in relatie met die van de luisteraars. Zo wordt

er dus een soort 'relatieve' identiteit gecreëerd, waarbij de spreker de rol van expert voor zich neemt en de publieksleden die van leken toebedeeld krijgen. Moissinac en Bamberg (2004) beschrijven een gelijksoortig proces, waarbij het schetsen van een andere identiteit en het zich afzetten tegen deze identiteit, bijdraagt tot de constructie van de eigen identiteit.

Bij spreker 7 zijn de zaken complexer: deze spreker positioneert zich uitdrukkelijk tegenover de andere sprekers. In het begin verwijst hij naar wat spreker 3 gezegd heeft en schaart zich – ogenschijnlijk – achter haar mening. In het begin van de speech contrasteert hij zijn mening met die van deze andere spreker, door op voorhand reeds te zeggen dat zijn cijfers 'ook shockerend' zijn, cf. 90. In 91 maakt hij in feite misbruik van haar woorden: zij stelde in haar speech effectief dat dit een belangrijke taak was, maar doordat spreker 7 hieraan 'eerst en vooral' toevoegt, geeft hij een extra gewicht aan deze uitlating.

90. (...) dan zal ik ook een aantal shockerende cijfers zoals mevrouw P (spreker 3) dat ook aangebracht heeft, proberen tonen. (7)

91. Belangrijk daarin is het verschil in de last tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten en zoals mevrouw P (spreker 3) daarnet gezegd heeft, het is inderdaad eerst en vooral taak om de Verenigde Staten te overtuigen om in dit proces mee te werken. (7)

Dan gaat hij echter in de rechtstreekse aanval: hij citeert de woorden van spreker 3 en richt dan direct een vraag aan haar betreffende de implicaties van dit citaat voor de industrietak van de spreker.

92. Ik heb haar ook horen zeggen dat in 2050 men met 75 % zouden moeten reduceren wat ook ongeveer een 75 % reductie van de productie betekent en dan meneer de censu..de consument of mevrouw de consument vraag ik u of dat u ook 1 velletje toiletpapier in plaats van 4 velletjes toiletpapier gaat gebruiken. (7)

Ook de woorden van spreker 1 en 4 worden geciteerd en aangevallen doordat de spreker deze ridiculiseert ('wit konijn', 'handgemaakte koekoeksklokken', 'model voor consultants en banken').

93. Meneer V (spreker 1) heeft al een deel van de sluier opgericht..opgelicht, heeft gezegd we gaan de, euh, het wit konijn voor België zal vermoedelijk in emission trading moeten liggen. (7)

94. Nu, ik denk dat de markt voor met de handgemaakte koekoeksklokken niet aan ons besteed is, dus vermoedelijk moet het gaan in de richting van, euh, banken en consultants. Ik was zeer onder de indruk van het model van meneer P (spreker 4) en ik denk dat we ook een model moeten maken voor consultants en banken waarbij dat de banken de consultants

financieren en dan de consultants de banken consultancy geven en zien of dat model, euh, een een soort evenwicht kan bereiken. (7)

Behalve reacties op andere sprekers, neemt deze spreker ook een aantal dialogen op in zijn presentatie. Eén dialoog beschrijft de Nederlandse situatie op een vrij neutrale, simplistische manier. De twee andere dialogen schetsen de uitzichtloosheid van de Belgische context:

95. In 1990, "Meneer de politiker, ik zou graag een warmtekrachtkoppeling willen maar ik heb een probleem." "Ja, papiermaker, wat is uw probleem?" "Mijn probleem is: ik heb geen gas." "Dat is jammer voor u, trekt uw plan." (7)

96. In het jaar 2001 vraagt dezelfde papiermaker: "Meneer de politiker, ik heb mijn steenkoolcentrale geplaatst 10 jaar geleden. "Ja, meneer de papiermaker en hoe gaat het?" "Het gaat redelijk goed maar ik heb wat moeilijkheden gehad en dus ik heb een afschrijfperiode van minstens 15 jaar maar ik zal dat waarschijnlijk wel kunnen recuperen in de energie benchmarking." "Ja, meneer de papiermaker, de benchmark is op gas nu." (7)

In deze dialogen simplificeert de spreker de situatie, trekt ze nogmaals in het belachelijke en bekritiseert hij de houding van de overheid. Tannen (1989) beschrijft een dergelijke dialoog als een *'constructed dialogue'*, waarmee ze het artificiële karakter ervan benadrukt. Zoals onder andere De Fina (2003a: 96) stelt, is een dergelijke dialoog zeer geschikt om op een vrij theatrale manier een eigen mening te verwoorden. Hier zien we twee korte onderhandelingen tussen een politicus en een papiermaker, waarbij deze laatste het onderwerp initieert en ontwikkelt, en de politicus de onderhandeling beëindigt. Charles (1995: 157) baseert zich op Sinclair (1988) om de drie elementen die aanwezig zijn in een negotiatie te onderscheiden: *initiation*, *development* en *end*. Doordat de uitspraak van de politicus de uitkomst van de onderhandeling telkens bepaalt en op een zeer directe manier geformuleerd is, benadrukt de spreker de asymmetrische machtsrelatie tussen de twee partijen en positioneert hij de papierindustrie als de deelnemer aan de interactie die *'out of power'* is. De voorstelling van de machtsrelatie geeft mee vorm aan identiteitsconstructie (Locher 2004: 37), i.c. van het bedrijf van de spreker. Zo toont de spreker emblematisch de machteloosheid en welwillendheid van de industrie die hij vertegenwoordigt en draagt hij bij tot een invulling van de institutionele identiteit. Maar aan de andere kant, draagt zijn bijzondere stijl en geïrriteerde toon, die blijkt uit de persoonlijke aanvallen op de andere sprekers en de ridiculisering van de situatie, ook bij tot een indirecte identiteitsconstructie van hem als spreker. Doordat hij zelf de dialogen uitbeeldt en de andere sprekers op zo'n aanvallende manier aanspreekt, plaatst hij zichzelf erg op de voorgrond, waardoor hij op een indirecte manier ook zijn eigen identiteit construeert. De precieze invulling van deze identiteitsconstructie is uniek voor dit corpus, want de spreker positioneert zichzelf niet zozeer als een expert, zoals we vaak bij andere sprekers zien en wat ook verwacht is op basis van de

institutionele context, maar voornamelijk als iemand die opgaat in de discussie en die op een vrij persoonlijke manier in de aanval gaat. Op die manier positioneert hij zichzelf vooral als een vrij sarcastisch, en bijna zelfs agressief, persoon.

Contradictorische institutionele identiteit

De speeches 3 en 29 lijken op het eerste gezicht een vrij duidelijke identiteitsconstructie te bevatten: beide sprekers stellen namelijk in het begin van hun speeches de organisaties voor die ze vertegenwoordigen: spreker 3 representeert een NGO-vereniging ('Y Europe') en spreker 29 twee federaties (in de groente- en de aardappelindustrie, respectievelijk Y en Z). Beiden bespreken in deze voorstelling de locaties, ledenaantallen, doelstellingen en methodes van hun organisatie. Beiden wisselen neutrale fragmenten (bij spreker 3 verwijzingen in de derde persoon meervoud en bij spreker 29 passiva, gesubstantiveerde infinitieven en men-vormen) af met institutioneel georiënteerde fragmenten. Spreker 29 voegt aan deze fragmenten soms positieve evaluativa toe over zijn vereniging, die hij nuanceert door de waarheidswaarde te verminderen van feit tot mening via een 'hedge' ('dacht ik', 'denk ik', voor een uitgebreidere bespreking, cf. infra).

97. (...) *het is, het zou totaal intellectueel oneerlijk zijn van te zeggen van: "Boer, u moet veilig leveren en wat wij teruggeven dat weten we niet", dus, we hebben daar, dacht ik, euh, de de logische conclusie getrokken om hier ook deze stromen onder kwaliteitssystemen te borgen.* (29)

98. *Ik denk dat wij vertrokken zijn zoals het hoort op basis van een gevarenanalyse (...).* (29)

In deze speeches is de referent van de institutionele *wij*-vorm echter niet eenduidig. Bij spreker 3 is de situatie nog enigszins rechtlijnig: bij de voorstelling van de organisatie introduceert de spreker ook de institutionele '*wij*'-vorm die direct gelinkt wordt aan de organisatie (*wij hebben 85 leden*), waardoor de referent impliciet vastligt.

99. (...) *dus, euh, 'Y Europe' is (...) het Europese bureau van X, dat is een verbintenis tussen ongeveer 290, euh, ngo's, euh, wereldwijd (...). 'Y Europe' is daarvan de Europese, euh, branch en (...) wij hebben, euh, ongeveer een 85 leden.* (3)

Een beetje verder in de presentatie concretiseert de spreker meer in detail wie ze vertegenwoordigt, waarbij de nadruk gelegd wordt op de organisaties die buiten de referent van de institutionele *wij*-vorm liggen.

100. (...) *ik moet er hierbij (.) wel melden dat ik hier enkel spreek voor X want er zijn een aantal*

organisaties, ngo-organisaties die het Kyoto-protocol zeker nie meer steunen (...). (3)

De spreker is echter verder niet consistent in haar gebruik van de *wij*-vorm, doordat ze de institutionele '*wij*'-vorm opnieuw verbindt met de bredere referent, namelijk de hele ngo-gemeenschap, cf. 101, en deze verwijzing verder ook in haar speech hanteert, cf. 102.

101. *Nu, euh, hoe bekijkt de ngo-gemeenschap dit plan? Euh, wij heten dat natuurlijk ten zeerste welkom. (3)*

102. *(...) ik geef u hier geen limitatieve lijst, het zijn een aantal voorstellen die gedragen worden door de ngo-gemeenschap. Er zijn ook nog een aantal alternatieve voorstellen over hoe dat we zo'n reducties kunnen behalen maar dit is hoe dat, euh, hoe dat de ngo-gemeenschap dat ziet. (3)*

Hierbij komt dat de spreker ook vaak gebruik maakt van een vage *wij*-vorm, zoals ook te zien is in 102. Deze vaagheid in referentie gebruikt ze soms ook op een strategische manier, want haar woorden geen aanvallend karakter hebben. Zoals Luukka en Markkanen (1997) ook stellen voor de '*you*'-vorm, maken dergelijke vage referenties een tekst zeer onpersoonlijk, waardoor identificatie onmogelijk wordt. In 103 gaat de spreker in op concrete handelingen om de reducties te behalen. Deze situeren zich voornamelijk in de industrie (*energieproductie reduceren*), waarvan de vertegenwoordigers in de zaal zitten.

103. *Is dat wij onze primaire energieproductie moeten reduceren met 50 %, dat we de consumptie van elektriciteit moeten reduceren met 50 % (...). (3)*

Door het gebruik van deze vage *wij*-vorm, wordt geen enkel publiekslid expliciet geïdëntificeerd, want men kan net zo goed veronderstellen dat deze '*wij*'-vorm verwijst naar alle Belgen of zelfs alle mensen op deze planeet. Toch blijkt de impliciete inhoud van haar woorden duidelijk geweest te zijn, want spreker 7 gaat hierop nadrukkelijk in (cf. supra). Deze vage *wij*-vorm voorkomt echter wel een identiteitsconstructie van de spreker die een negatieve inhoud heeft. Zo wordt een neutrale toon in haar presentatie behouden. Dit is echter niet altijd het geval, cf. bespreking van speeches 7 en 31.

Ook spreker 29 varieert zijn referenten van de *wij*-vorm een aantal keer. In het begin spreekt hij duidelijk over de twee federaties die hij representeert.

104. *Wat de Z betreft is het zo dat wij in de handel een 100-tal leden hebben (...). (29)*

105. *(...) wat de verwerkende, euh, groente-industrie betreft (...) dan ziet u dat wat de verkoopwaarde betreft, het grootste gedeelte van onze productie voor de uitvoer is bestemd.*

(29)

Na de voorstelling van de federaties praat hij verder over Z en refereert hij hier ook aan met de *wij*-vorm, cf. 106. Geleidelijk aan verschuift de referent naar Y ('*diverse groenten*') en Z ('*aardappelen*'), cf. 107. Hij bevestigt deze institutionele identiteit van Y en Z samen ook contrastief, cf. 108.

106. (...) *kan ik zeggen dat het voor de aardappelsector op vandaag niet zo is. Vraag is: hoe gaan we deze basiskwaliteit garanderen?* (29)

107. *De aandachtspunten die we daarbij hebben naar voor geschoven, is dat wij ons wensen te concentreren op de aangevoerde grondstof en (...) bestaat die uit plantaardige producten zijnde aardappelen en diverse groenten.* (29)

108. (...) *wij zijn geen telers, wij zijn afnemers* (...). (29)

De verwijzingen naar deze dubbele referenten zijn dus soms vrij ambigu, maar gaandeweg blijken er verschillende andere referenten van de *wij*-vorm op te duiken in de speech. In 109 en 110 zien we duidelijke associaties met twee andere verenigingen (C en X), terwijl de spreker in 111 het *we* ook verbindt met de overheid. Hier is het verder niet duidelijk of hij zichzelf corrigeert vanwege deze associatie met de *wij*-vorm, dan wel om de referent te beperken (*overheid voor wat de dierenvoederssector betreft*).

109. *Wat is de missie van dat C? Dat is..missie is het creatie en beheer van een gecentraliseerde databank van telers, handel en verwerking. In het kader van de traceerbaarheid moeten wij weten wie wie is (...).* (29)

110. *Opnieuw was het niet de bedoeling van X om dit alleen te doen, wij hebben dit gedaan (...).* (29)

111. *'k Vermeld ook dat we in de overheid, euh, de overheid voor wat de dierenvoederssector betreft* (...). (29)

De spreker is dus vasthoudend in het gebruik van de institutionele *wij*-vorm, maar grondige kwalitatieve analyse wijst uit dat de referenten van deze vormen danig variëren. De referenten Y en Z domineren dit plaatje en in combinatie met de voorstelling van deze organisaties in het begin van de speech, kunnen we stellen dat de institutionele identiteitsconstructie vooral op deze twee referenten betrekking heeft. Toch lijkt de variatie in referenten me contraproductief voor een consistente institutionele identiteitsconstructie. Vooral voor speech 29, en in mindere mate ook voor speech 3 denk ik dat deze fluctuatie een afzwakkend effect heeft op de opbouw van deze identiteit.

Institutionele identiteitsconstructie

In de vier overige speeches (6, 15, 23 en 33) in dit cluster zien we een duidelijkere institutionele identiteitsconstructie. Deze wordt gekenmerkt door een explicietering van de referent van de institutionele *wij*-vorm en een bedrijfsvoorstelling (met de typische kenmerken, cf. infra) die vaak aan het begin van de speech geplaatst wordt. Spreker 33 bevestigt het institutionele karakter van de context, door in de openingswoorden van zijn speech deze voorstelling te bestempelen als '*uiteraard obli gaat*'.

112. *Goeie morgen, dank u wel. Waarover gaan wij het vandaag samen hebben? Uiteraard obli gaat, ga ik u even kort ons bedrijf voorstellen, X, xxx. Wie zijn wij, waarvoor staan wij? (33)*

Speech 6 wijkt af van dit patroon doordat de bedrijfsvoorstelling hier niet als introductie van de speech fungeert maar pas halverwege aan bod komt. Interessanter echter, is dat vooral de toon en formulering van het eerste deel van zijn beschrijving institutioneel zeer ongemarkeerd zijn. Dit ondersteunt het soort institutionele identiteitsconstructie die deze spreker lijkt te beogen. Hij geeft eerst een neutraal geformuleerde uitleg over het thema van zijn presentatie in het algemeen, waarna hij overschakelt op een onderdeel dat specifiek gericht is op zijn bedrijf: eerst bespreekt hij het moederbedrijf (groep B), daarna volgt een bespreking van de Belgische tak van de onderneming (R). Het neutrale, agensloze karakter van het eerste deel blijft echter in eerste instantie behouden, wat bijzonder ongewoon is aangezien in dergelijke passages generaliter de institutionele *wij*-vormen de suprematie hebben. In dit geval vinden we echter overwegend passiva en men-vormen.

113. *Zowel in 1990 als in '99 werd er om en bij de 20 miljoen ton door de groep geproduceerd in Europa. Omdat men voldoende geld had en omdat het sociaal probleem kon kon opgelost worden en vooral omdat de schrootmarkt het kon dragen, heeft men de ganse Luxemburgse staalindustrie maar ook in Oost-Duitsland en deels in Spanje, euh, kunnen overschakelen op elektro-staal. (6)*

Dit objectieverende karakter is echter slechts schijn: de spreker doorspekt zijn uiteenzetting namelijk met evaluativa over het bedrijf, die bijgevolg ook het ogenschijnlijk neutrale karakter van een factuele beschrijving overerven. Al bij de introductie van het onderdeel voegt de spreker een subjectief waardeoordeel toe ('*de enige echte*').

114. *Kijken we nu eventjes naar de evolutie over de laatste 10 jaar van de enige echte multinational op staalgebied en dat is de groep B. (6)*

Af en toe voegt de spreker echter wel een meer institutioneel expliciet gemarkeerd fragment toe aan

zijn beschrijving. Dit wordt zorgvuldig geconstrueerd: in de eerste passage schetst hij de visie van de milieubewegingen en beleidsmakers, die volgens hem geen verdiensten aan de industrie toekennen. Hij benadrukt dit door versterkende adjectieven (*absoluut minimum, geen enkel credit*) en het modale werkwoord (*niet mogen*). Het algemeen geldende karakter van deze zin ontkracht hij echter wel door de toevoeging van het bijwoord *meestal*, maar toch blijft de nadruk gevestigd op het negatieve.

115. *De milieubewegingen maar ook beleidsmakers vinden (...) de autonome ontwikkeling meestal een absoluut minimum waarvoor geen enkel credit mag genomen worden door de industrie (...). (6)*

In het vervolg legt hij uit hoe zijn bedrijf succesvol met deze regel van de autonome ontwikkeling is omgegaan. Ook hier koppelt hij een evaluatie aan zijn beschrijving (cf. onderstreepte deel) die aan de ene kant algemeen is, maar door de kwalificatie van het resultaat (*maar bij benadering dit resultaat*) ook de suggestie wekt dat het de verdienste van het bedrijf is geweest.

116. *Welnu, de autonome ontwikkeling van de B-groep heeft voor gevolg gehad dat de CO₂-uitstoot in Europa van de B-groep voor een zelfde productie met bijna 30 % is afgenomen. Geen enkel ander scenario dat steunt op milieutechnische verbeteringen zou maar bij benadering dit resultaat hebben kunnen opleveren. (6)*

Om de positieve rol van het bedrijf verder te beklemtonen, schakelt de spreker hierna toch zeer kort over op de institutionele *wij*-vorm (*ons*), waaraan hij de opofferingen van het bedrijf koppelt (*zeer veel geld gekost*). Maar dan vervolgt hij dat de reden om dit te doen een zeer economische is (*performanter worden*). Uit de toevoeging van het woord *inderdaad* aan deze formulering blijkt dat hij ervan uitgaat dat deze overtuiging al bij zijn publiek leeft. Hierna volgt weer een neutraal geformuleerde beschrijving van de opofferingen die het bedrijf verplicht is te maken door het Kyoto-protocol. Het feit dat de spreker in deze zinnen gebruik maakt van passiva die ontdaan zijn van enige agensverwijzing, versterkt dan ook het 'slachtoffergehalte' van het bedrijf in kwestie omdat het nu lijkt alsof de onderneming geen keuze heeft, alsof het haar gewoon overkomt. De toevoeging van het modale werkwoord *moeten* beklemtoont het gebrek aan keuzes. Het contrast tussen deze twee beschrijvingen, waarin twee tegengestelde aspecten van het bedrijf belicht worden (aan de ene kant een 'slachtofferrol' en aan de andere kant winstbejag) komt zeer goed uit de verf door het tegenstellend voegwoord *maar* dat geplaatst wordt op de overgang tussen deze twee zinnen.

117. *De boodschap die ik hiermee wil geven, is dat de ontwikkeling, euh, naar elektro-staal ons zeer veel geld heeft gekost en dat dit geld inderdaad is uitgegeven in de hoop van uiteindelijk performanter te worden. Maar terzelfdertijd moest er aan..afstand gedaan worden van, euh,*

fabrieken met afgeschreven installaties, moest er zwaar geïnvesteerd worden in totaal nieuwe fabrieken en moesten er sociale plannen gefinancierd worden. (6)

Deze 'slachtofferrol' wordt bevestigd in onderstaand voorbeeld, waar de spreker dit idee zeer expliciet formuleert en ook de nadruk legt op het institutionele karakter van deze visie over dit onderwerp aan de hand van institutionele *wij*-vormen.

118. *En tot onze spijt moeten we dan vaststellen dat we niet denken dat B met betrekking tot Kyoto hiervan enige vrucht zal plukken. (6)*

In deze twee tegengestelde rollen neemt het bedrijf aan de ene kant dus een actieve en aan de andere kant een passieve rol in. Deze techniek is reeds geïdentificeerd door Van Leeuwen:

'Activation' occurs when social actors are represented as the active, dynamic forces in an activity, 'passivation' when they are represented as 'undergoing' the activity, or as being 'at the receiving end of it'. (Van Leeuwen 1996: 43-44)

Ook bij de bespreking van bedrijf R hanteert de spreker een gelijksoortige strategie van tegengestelde rollen, hoewel het institutionele karakter hier gemarkeerder aanwezig is. In onderstaand voorbeeld 119 gebruikt de spreker de institutionele *wij*-vorm om de positieve tendens te belichten, maar een naamwoordstijl (*invoering, bouw, procesverbeteringen, bouw*) om de handelingen van het bedrijf te beschrijven, terwijl andere sprekers daar eerder agentieve institutionele *wij*-vormen gebruiken (cf. infra). Dergelijke passages komen ook in speech 6 voor, cf. 120, maar slechts in een beperkt aantal fragmenten.

119. *Kijken we nu naar de situatie op R dan zien we dat we dankzij de invoering van nieuwe technologiën, euh, halverwege de jaren '80 en dat is dan vooral continugieterij, euh, de bouw van de continugieterij, procesverbeteringen in de sintelfabrieken en de hoogovens vanaf de jaren '90 en de laatste jaren vooral de bouw van moderne op..opwarmovens in de warmwals van een eerder middelmatige performerende fabriek naar een, euh, naar de top binnen Europa zijn gekomen. (6)*

120. *We kunnen besparen op personeel, op luxe, enzovoort, dit drukt onze kosten voor een tijdje en dat hebben we gedaan in het begin van de jaren '90. We kunnen trachten ons product duurder te verkopen (...). (6)*

Het strategische gebruik van deze tegenstelling tussen de institutionele *wij*-vorm en het neutraal geformuleerde alternatief, komt systematisch aan bod bij de bespreking van de speeches in cluster 3.

Niet alleen in de institutioneel gemarkeerde passages, maar ook in de rest van de speech zien we dat spreker 6 zijn mening als feiten vermomt, cf. 121. Naar het einde van de presentatie toe duiken er al wel een paar 'hedges' op (*ik denk* en *eigenlijk* in 122), en in zijn slotwoorden expliciteert hij niet alleen het institutionele, maar ook het subjectieve karakter van zijn betoog (*het standpunt van de staalindustrie*), cf. 123.

121. *De geschiedenis toont aan dat de autonome evolutie een heel nuttig scenario is voor het milieu en dat het beleid er zeker voor moet zorgen dat de staalindustrie genoeg draagkracht kan behouden om deze evolutie te financieren. (6)*

122. *Euh, ik denk te kunnen stellen dat de staalindustrie in Vlaanderen bereid is om haalbare uitdagingen te aanvaarden. Productiebeperkingen is voor deze bedrijvigheid die efficiëntie nastreven eigenlijk geen optie. (6)*

123. *Dames en heren, tot zover de elementen die ik u.. met u hier wilde delen om u een inzicht trachten te geven om het standpunt van de staalindustrie te doen begrijpen. (6)*

De factuele manier om meningen te formuleren en intussen evaluativa in te voegen draagt bij tot de 'fact construction' (cf. supra) van een positieve identiteit voor het bedrijf en de industrie die de spreker vertegenwoordigt. Deze identiteit is dubbel: aan de ene kant verwoordt de spreker de mening van een realistische onderneming met winstbejag, aan de andere kant plaatst hij het bedrijf in een slachtofferrol. Het strategisch gebruik van passiva draagt hiertoe sterk bij. Vooral naar het einde toe nuanceert hij de facticiteit van zijn woorden door 'hedges' in te voegen en het subjectieve karakter te beklemtonen. Zo kwalificeert deze spreker zijn institutionele identiteit verder. Baker (1997: 88) beschrijft een gelijksoortige observatie in haar studie van beschrijvingen van kinderen, die door hun leerkrachten verder opgedeeld worden in verschillende categorieën en soorten. In haar corpus gaat het om het basisonderscheid *good kid* versus *bad kid*, een morele kwalificatie die bovenop de basisidentiteit van kind geplaatst wordt. Wat zij beschrijft, lijkt op de situatie die ik hier geschetst heb: een spreker vestigt niet alleen de identiteit van zijn bedrijf, hij voegt hieraan ook een verdere kwalificatie toe, i.c. in de vorm van de rol van slachtoffer.

Ook spreker 33 neemt evaluativa over zijn bedrijf op in de presentatie. Deze zijn soms zeer expliciet, zoals de onderstreepte fragmenten in 124. Het factuele karakter wordt geconstrueerd door het bijwoord *blijkbaar*. Soms voegt de spreker ook tussen neus en lippen een beoordeling toe, zoals het onderstreepte deel in 125.

124. *Dat was behoorlijk goed en dat is één van de hoofdcriteria geweest die ons blijkbaar onderscheiden heeft van onze concufraters en die meegespeeld heeft in de toewijzing van,*

euh, de opdracht aan X. (33)

125. (...) *daar is gekozen voor O3, dat is een logische keuze (...). (33)*

Er zijn echter ook heel wat explicietere fragmenten die bijdragen tot de constructie van een positieve bedrijfsidentiteit.

126. (...) *daar zijn we allemaal perfect in geslaagd (...). (33)*

Spreker 23 markeert de overgang van neutrale informatie naar een identiteitsconstruerende passage dan weer zeer duidelijk. Na een uitgebreide theoretische inleiding, specificiert de spreker de thematiek voor de toepassingen van zijn bedrijf. De overgang naar deze passage is te zien in 127: in de eerste zin gebruikt hij een vage *wij*-vorm, in de tweede zin markeert hij de overgang naar een institutioneel gemarkeerde passage en in de laatste zin van het voorbeeld is de referent van de *wij*-vorm dan ook duidelijk verschoven naar het bedrijf. Hierop volgt een beschrijving van de handelingen van de onderneming met agentieve institutionele *we*-vormen, cf. 128.

127. *Kom ik dan tot mijn tweede punt: hoe kunnen we overgaan tot een voorkomingsbeleid, dus, vermijden dat er, euh, een potentieel gevaarlijke situatie ontstaat. De manier waarop dat X een, euh, voorkomingsbeleid uitwerkt en aanbiedt aan de klanten is als volgt. Een eerste punt is beschrijving van de watercircuits - is snel gezegd maar is het punt waar wij meest werk en tijd moeten insteken (...). (23)*

128. *Euh, op bra..op basis van die watercircuitbeschrijving gaan we dan een significantieanalyse uitvoeren, da betekent da we daar een score aan geven (...). (23)*

Ook spreker 15 creëert een institutionele identiteit, maar voor hem is het duidelijk van groot belang om zo correct en zo objectief mogelijke informatie te geven. Aan de bedrijfspresentatie aan het begin van zijn speech, voegt hij namelijk onderstaand voorbeeld toe, waarin hij de woorden van een andere spreker corrigeert. Deze correctie bevat informatie die het beeld van zijn bedrijf niet ten goede komt, zoals de spreker zelf ook laat merken (*spijtig genoeg*).

129. *Dus één van de, euh, zaken die misschien nog even kort moet gezegd worden voor ik verder ga is naar aanduiding toe. De vorige spreker heeft gezegd da w'al zijn aangeduid, euh, spijtig genoeg is dat nog niet het geval, euh, wij hopen dat dat, ja, zo snel mogelijk kan gebeuren (...). (15)*

Dit streven naar een objectieve weergave van de feiten, is een reflectie van de doelstelling van het

bedrijf in de nieuwe energiemarkt. Hiervoor is objectiviteit een belangrijk criterium:

130. (...) dat die dus op een objectieve manier wordt toegekend (...). (15)

131. (...) en moet je dus naar systemen gaan zoeken om die capaciteit op een objectieve manier toe te kennen. (15)

Enigszins opmerkelijk in speech 15 is dat de spreker ook negatieve en zelfs overbodige informatie over zijn bedrijf geeft. Dit bedrijf is verantwoordelijk voor het transport van energie in België en in het onderstaande voorbeeld beschrijft de spreker een incident dat had kunnen voorvallen en onder de verantwoordelijkheid van het bedrijf valt. Hij benadrukt dit feit en het risico dat zijn bedrijf neemt om niet in een veiliger systeem te investeren. De negatieve connotatie van deze informatie wordt versterkt door het gebruik van het adjectief 'serieuze' bij 'incidenten': hierdoor kwalificeert de spreker de situatie als problematischer dan strikt genomen verplicht is in deze context. Doordat er geen ernstig voorval geweest is, is de beschrijving redundant. Hieruit blijkt dat de spreker geen specifieke aandacht besteedt aan de constructie van een perfecte bedrijfsidentiteit, wat in andere speeches soms wel het geval is (cf. infra).

132. De afgelopen twee jaar hebben we twee serieuze incidenten gehad op een ring van 150 KV rond Brussel, euh, een kabel is, ja, zeker in Brussel, is nogal gevoelig voor bij boring dat hij niet geraakt kan worden. Nu, het herstellen van die kabel dat duurt zes weken. Als er ondertussen ergens in Brussel in die regio een bijkomend incident had plaatsgevonden dan hadden wij in Brussel gedurende die weken stroompannes gehad. Maar dat is dus een afweging van hoeveel wil je investeren want investeren heeft een kost en welk risico wil je dus lopen. (15)

Aan het einde van het fragment, benadrukt de spreker de economische redenen voor dit risico (*hoeveel wil je investeren want investeren heeft een kost*). Door een negatieve illustratie te laten voorafgaan aan deze conclusie, benadrukt de spreker impliciet het objectieve karakter van zijn speech. Dit behoort dan ook tot de institutionele identiteitsconstructie van het bedrijf, want zoals de spreker zelf zegt (cf. supra) is objectiviteit een belangrijk kenmerk van zijn bedrijf.

Uit de bespreking van de institutionele identiteitsconstructie in deze vier speeches blijkt dat ze elk een andere technieken hiervoor gebruiken. Vooral speech 6 en 15 vallen in dit opzicht op: de eerste heeft een neutrale formulering en de tweede incorporeert onnodige negatieve informatie. Ik heb beargumenteerd dat deze twee speeches elk een eigen oriëntatie hebben wat institutionele identiteitsconstructie betreft, namelijk respectievelijk de slachtofferrol en de objectieve karakterisering. Dit streven naar een verdere kwalificatie van de institutionele identiteit, die enigszins afwijkend is van de 'normale' doelstelling van perfectie (cf. infra), verklaart het gebruik van deze

ietwat ongewone technieken.

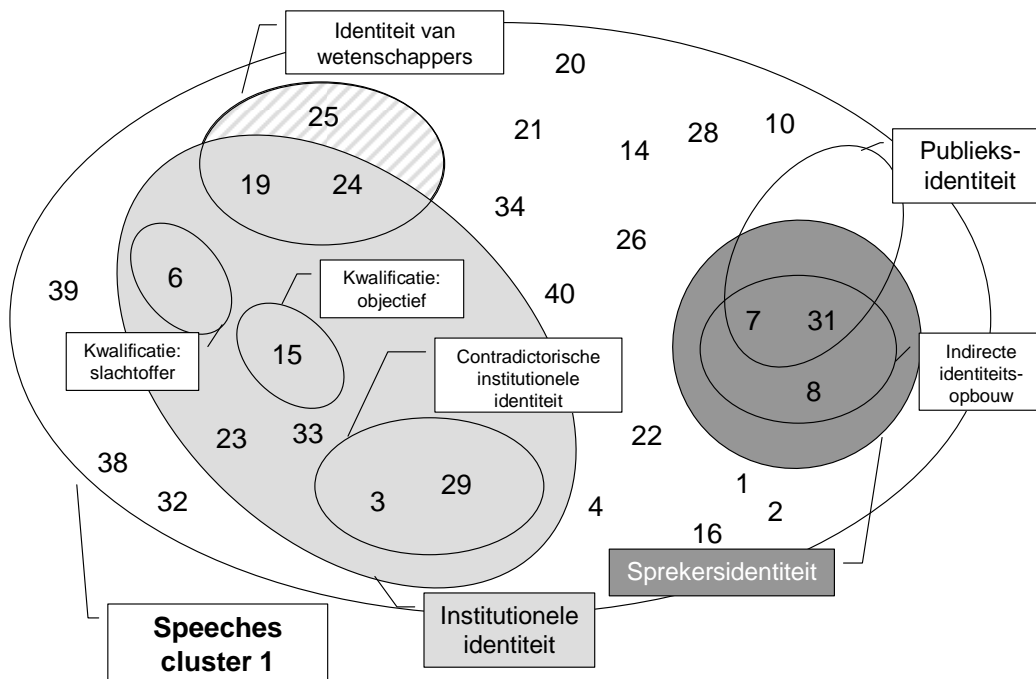
16.2.4 Besluit bij cluster 1

Zoals hierboven reeds gesteld, bevat cluster 1 een zeer groot aantal speeches: bijna drie vierde van het hele corpus behoort tot deze groep. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er wel wat variatie tussen de speeches onderling is. Eigenlijk kunnen we uit de kwalitatieve analyses van deze speeches besluiten dat er vier grote groepen van speeches zijn waarbinnen de identiteitsconstructie vrij gelijklopend is. De eerste en grootste groep is die van de speeches die vrij neutraal zijn en die gekenmerkt worden door een factueel en objectiverend karakter. Dit was eigenlijk ook wel te verwachten gezien het feit dat volgens Greatbatch en Dingwall een neutraal standpunt in een institutionele context logisch is.

Neutralism is used by a wide range of professionals to avoid committing themselves to particular viewpoints, to display "affective neutrality", and/or to inhibit discussion of particular topics. (Greatbatch en Dingwall 1999: 288)

Vervolgens zijn er zes speeches die markeerders van institutionele identiteit bevatten. Deze zijn echter nog wel vrij divers in karakter en daarom krijgen vier speeches een speciale kwalificatie mee: twee speeches hebben een ietwat contradictorische identiteitsopbouw, terwijl twee andere speeches zich onderscheiden door de kwalificatie van slachtoffer en objectiviteit. Vervolgens zijn er drie speeches die op een indirecte manier de identiteit van de spreker construeren. In twee van deze speeches gebeurt dit in relatie tot de identiteit van (een deel van) het publiek. Tot slot zijn er nog drie speeches waarin een andere identiteit geconstrueerd wordt, met name die van de groep van wetenschappers. Twee van deze drie speeches plaatsen deze identiteit naast die van hun organisatie.

In de onderstaande figuur worden de verhoudingen tussen deze bevindingen schematisch weergegeven.

Figuur 20: overzicht van de verhoudingen tussen de identiteitsaanwezigheid in de speeches van cluster 1

16.3 Analyse van cluster 2

16.3.1 Inleiding

Dit cluster bevat slechts vier speeches: 13, 17, 18 en 37. Uit de kwalitatieve analyses blijkt al snel dat er twee speeches met zeer veel gelijkenissen waren: de speeches 17 en 18 bevatten namelijk een zeer gelijksoortige identiteitsconstructie en er is niet meer dan een gradatieverschil in markeerders van identiteit. De speeches 13 en 37 zijn beide alleenstaande gevallen en worden bijgevolg ook als gevalstudies behandeld.

16.3.2 Positionering van het publiek tegenover het bedrijf

Speeches 17 en 18 bevatten een duidelijke constructie van de identiteit van het publiek. De kwalitatieve studie van deze speeches laat zien dat de sprekers deze rol van de luisteraars stapsgewijs verbinden aan het bedrijf dat ze vertegenwoordigen. Dit verband tussen de twee identiteiten wordt gradueel in de speeches opgebouwd.

Beide speeches hebben dus een gelijksoortige identiteitsopbouw, alleen verschillen ze nogal sterk in de mate waarin deze identiteitsconstructie uitgewerkt wordt. Spreker 17 is namelijk veel explicieter en de speech bevat ook een veel uitgebreidere, discursieve opbouw van identiteit, terwijl de

identiteitsmarkeerders in speech 18 heel wat beperkter zijn. In de bespreking behandel ik eerst speech 18 en besteed daarna specifiek aandacht aan de identiteitsconstructie in speech 17.

Een bescheiden verband tussen publiek en bedrijf

Spreker 18 begint zijn presentatie met een beknopte voorstelling van zijn bedrijf, waardoor op een expliciete manier de aandacht gevestigd wordt op de institutionele identiteit. Vervolgens legt de spreker impliciet het verband tussen zijn bedrijf en een 'kerneigenschap'. Deze spreker legt de nadruk op de veelheid aan informatie over de nieuwe markt waarover zijn bedrijf beschikt en op die manier bevestigt hij ook zijn eigen expertise, omdat hij over zo veel kennis beschikt dat hij er wel *20 dagen* over zou kunnen spreken. Deze metapragmatische verwijzing naar de setting van de presentatie, laat deze expertidentiteit extra uit de verf komen.

133. (...) *maar in plaats van 20 minuten te spreken zou ik gemak..gemakkelijk dus 20 dagen kunnen spreken over deze materie (...).* (18)

Het eerste deel van de speech is echter in zeer hoge mate gericht op de constructie van een institutionele identiteit. De spreker vervolgt daarna met meer algemene informatie, waarin hij – in zeer neutrale bewoordingen – het kernprobleem introduceert met behulp van een metafoor:

134. *Dus ik heb gesproken over het labyrint van de deregule..deregulering van de markt.* (18)

In dit neutrale deel zien we dat de spreker gebruik maakt van heel wat *men*-vormen, wat bijdraagt tot de suggestie van objectieve informatie (cf. supra).

135. (...) *dan ziet men dus in vergelijking met verschillende types van verbruikers, dus verbruiker 1, 2, 3, 4, ziet men dus dat de prijzen dus, euh, verschillen in land per land (...).* (18)

In dit ogenschijnlijk neutrale deel begint dan de identiteitsconstructie van het publiek. De luisteraars worden rechtstreeks aangesproken met de u-vorm. Het publiek wordt onmiddellijk in de rol van aankoper en verbruiker gepositioneerd en ook expliciet zo benaderd. Dit toeschrijven van een specifieke identiteit aan het publiek is te vergelijken met het symbolisch interactionele concept van *altercasting*, waaronder het volgende begrepen wordt:

(...) projecting an identity, to be assumed by other(s) with whom one is in interaction, which is congruent with one's own goals. (Weinstein en Deutschberger 1963: 454)

Altercasting wordt hier echt beschouwd als een strategie, die iemand *interpersonally competent* (Weinstein 1969: 757) maakt.²⁶ In zijn linguïstische analyse, gebruikt Malone (1995) dit concept bij de beschrijving van een interactie en laat hij zien hoe dit concept rekening houdt met het perspectief van de luisteraars en hoe het dus past binnen de conversatie-analytische idee van *recipient design*, dat al aanwezig was in Sacks (1992: 765).

De spreker kent aan zijn publiek niet alleen een specifieke rol toe, hij geeft het ook meteen een plaats in de labyrint-metafoor (cf. onderstreept fragment).

136. *Dat zijn de zaken waar u dus moet uw weg gaan vinden om dus te gaan zien hoe dat u op die markt aankoopt. (18)*

De spreker polariseert vervolgens de rol van het publiek als verbruiker met die van de leverancier:

137. *Dus, enerzijds hebt g'uw energieleverancier, anderzijds bent u de verbruiker (...). (18)*

138. *Ik zou zeggen de kunst bestaat erin om dat zogezegd belangenconflict om te zetten in een win-win situatie tussen beide partijen. (18)*

Zo creëert hij ruimte voor zijn bedrijf, dat een adviserende rol heeft in dit proces en dus een soort van 'tussenfunctie' vervult. Geleidelijk aan neemt de spreker dan ook een paar beperkte verwijzingen naar zijn bedrijf op in de speech:

139. *Energie aankopen da's volgens ons een keuze maken in functie van prijs, kwaliteit, service, risico's en comfort. (18)*

140. *Dat zijn 4 mogelijkheden waarbij dus naar onze ervaring en onze ideeën, dus de markt zal gaan evolueren. (18)*

Tot slot legt de spreker dan het verband tussen zijn bedrijf en de spreker als klant. Ook dit doet hij stapsgewijs: in het onderstaande voorbeeld spreekt hij eerst over zijn bedrijf en de rol ervan (*wij adviseren*), vervolgens verwijst hij neutraal naar de klanten (*g'hebt de klant, dus, de verbruiker*) en tot slot verbindt hij dit direct met het publiek via het tweede persoonspronomen (*uw huidige situatie*).

²⁶ Het bewust strategische karakter dat deze auteurs toekennen aan het concept *altercasting* neem ik niet over voor mijn analyses. Ik spreek me namelijk niet uit over de mate waarin sprekers een bewuste keuze maken wat betreft identiteitsmarkeerders. Om dit te analyseren, is volgens mij een ander type onderzoek nodig dan de corpusstudie die ik hier uitvoer.

141. *De methode dat wij adviseren is, g'hebt de klant, dus, de verbruiker, eerst maakt ge een analyse van uw huidige situatie (...). (18)*

De logica die hier opgebouwd wordt is dat de markt zeer ingewikkeld is geworden en dat het publiek, in de rol van verbruikers, moeilijk alleen hun weg in deze markt kunnen vinden. Bijgevolg introduceert de spreker zijn eigen bedrijf als oplossing voor dit probleem en schetst de adviserende rol van deze organisatie. Zo verbindt hij de institutionele identiteitsconstructie met de identiteit van het publiek als mogelijke klant. Tot slot schetst hij nog zeer kort de gevaren die er zijn als je deze moeilijke markt betreedt zonder advies:

142. *De vraag is wie zal er de rekening betalen, dus, van dus de prijsdalingen die er zijn tijdelijk? Da d'is eerst en vooral de leverancier want die moet zich gaan herorganiseren en her gaan structureren en efficiënter gaan werken om zijn prijsdalingen dus te kunnen gaan verwezenlijken. De zwakkere gebruikers, degenen - 't is misschien slecht geschreven - om verschillende.. dus mensen die zeggen: 'Voor mij is dat niet belangrijk, laat da maar gebeuren', en dus mensen die dus niet over de volledige informatie beschikken of de minder performente, euh, aankopers. (18)*

Ondanks de neutrale, onrechtstreekse bewoordingen, positioneert hij meteen de mensen *die zeggen: 'voor mij is dat niet belangrijk'* en *die niet over de volledige informatie beschikken* als *zwakkere gebruikers*. Het herhaalde gebruik van het gevolgaanduidende *dus* benadrukt dit verband. Op deze manier positioneert de spreker zijn bedrijf stapsgewijs in een noodzakelijke rol die het publiek, als potentiële klant, het best zou raadplegen.

Een expliciet verband tussen publiek en bedrijf²⁷

In deze speech heeft er ook een dubbele identiteitsconstructie plaats, namelijk van het publiek en van het bedrijf van de spreker. Deze twee identiteiten blijken complementair te zijn omdat aan de ene kant het bedrijf van de spreker zo goed mogelijk voorgesteld wordt en aan de andere kant de publieksleden in de rol van potentiële klanten geplaatst worden. De manier waarop dit gebeurt, is vrij gelijklopend met speech 18, maar alleen wordt er veel uitgebreider aandacht besteed aan de identiteitsopbouw.

Institutionele identiteit

De institutionele identiteit wordt hier zeer expliciet opgebouwd, zowel aan het begin als aan het einde van de speech. Het opmerkelijkste voorbeeld is dat de spreker aan het einde van zijn

²⁷ Een deel van deze gevalstudie is gepubliceerd in Van De Mierop 2002a.

presentatie een reclameaffiche van zijn firma projecteert en hierbij uitdrukkelijk de aandacht vestigt op het internetadres van het bedrijf:

143. (...) ik wil alleen uw aandacht trekken op onze website *www.X.com* (...). (17)

In het begin van zijn presentatie zegt de spreker expliciet dat hij geen reclame gaat maken voor zijn bedrijf:

144. (...) het is ook niet de bedoeling dat ik hier een soort promotiecampagne voer, ik ga me daar proberen van te onthouden. (17)

Door dit zo duidelijk te verwoorden, legt hij eigenlijk net de nadruk op dit aspect van zijn presentatie. Deze techniek wordt in de retoriek *paraleipsis* of *praeteritio* (Van Sterkenburg 2002) genoemd²⁸.

Ook deze spreker begint zijn speech met de voorstelling van zijn bedrijf. Hij zegt zelf dat hij het kort zal houden, maar toch vergt deze voorstelling relatief veel tijd (1/8 van de speech). In deze voorstelling introduceert de spreker de institutionele 'wij'-vorm en maakt hij ook meteen duidelijk wat de exacte referent van dit pronomen is:

145. *Wij zijn ook een netmaatschappij, wij zijn ook een technisch georganiseerde maatschappij of georiënteerde maatschappij, wij beheren netten, netten van allerlei slag zou ik zeggen, transportnetten, distributienetten, noem maar op.* (17)

Dit pronomen wordt verder vrij consistent in de speech gehanteerd. Meteen komen ook enkele kernvoordelen van het bedrijf aan bod, die in de rest van de speech verder uitgewerkt worden. De belangrijkste troef is de traditie en de ervaring die het bedrijf heeft, wat de spreker uit de verf laat komen door via de term '*traditionele speler*' naar zijn bedrijf te verwijzen.

146. *Dit is ook een activiteit die wij jaren doen* (...). (17)

147. (...) dat betekent toch ook wel wat voor een, ja, *traditionele energiespeler zoals wij toch kunnen genoemd worden.* (17)

148. (...) dit zijn taken die wij denken als, euh, *traditionele speler* (...). (17)

Uit de speech zelf blijkt echter dat dit voordeel, de traditie, geen onverdeeld positief begrip is voor dit bedrijf. De spreker benadrukt dan ook dat het bedrijf een positieve evolutie doormaakt. Het gebruik van de hulpwerkwoorden van modaliteit *kunnen, moeten, (be)hoeven* is in deze context heel sprekend:

dergelijke werkwoorden geven 'uitdrukking aan de houding van de spreker of iemand anders ten opzichte van de inhoud van de zin waarin ze voorkomen' (Haeseryn e.a. 1997: 984). De houding van de spreker blijkt dan ook uit deze werkwoorden: als het over het verleden gaat, dan spreekt hij over verplichtingen (cf. voorbeeld 149) of geeft hij aan dat er heel weinig mogelijk was (zie voorbeeld 150).

149. *Een activiteit die we misschien vroeger op een, euh, niet zo elegante manier moesten doen, was verkopen. (17)*

150. *(...) daarin worden een aantal concrete afspraken gemaakt die vroeger niet konden gemaakt worden. (17)*

Als de spreker echter refereert aan het heden, dan schakelt hij over op het modale werkwoord *kunnen*, waardoor hij benadrukt dat er nu wel heel wat mogelijkheden zijn. Typerende voorbeelden zijn 151 en 152, waarin hij benadrukt dat de verplichtingen uit het verleden niet meer gelden. Hier zien we de modale werkwoorden tegen elkaar afgezet, waardoor het scherpe contrast tussen heden en verleden goed uit de verf komt.

151. *(...) als u naar zo'n all - in service stapt dan kan u de programmaverantwoordelijkheid overlaten aan - hoeft niet, kan - aan uw leverancier. (17)*

152. *U kan dus uw leverancier voor een stukje gaan aanspreken, gebruiken om ... 't Is wel heel belangrijk dat u met al die vragen daar terecht kan. Moet dat? Neen, (...). (17)*

Daarenboven benadrukt de spreker ook de veranderingen die in zijn bedrijf aan de gang zijn. Het voordeel van de traditie wordt nog wel gebruikt, maar dan om te benadrukken dat het bedrijf veel ervaring heeft met de levering van energie. En die ervaring wordt meteen gecombineerd met de nieuwe evoluties in zijn bedrijf. In voorbeeld 153 ondersteunt de spreker het waarheidsgehalte van zijn woorden door te verwijzen naar een voorafgaande spreker ('*hebt u gehoord daarstraks*'), die hier als een gezagsargument opgevoerd wordt. Dit gebruik van gezagsargumentatie zien we ook in de speeches van cluster 3 (cf. infra).

153. *Dit is ook een activiteit die wij jaren doen maar ook daar - hebt u gehoord daarstraks - zijn toch wel een aantal fundamentele veranderingen aan het gebeuren. (17)*

Op zich lijkt het echter contradictorisch voor de institutionele identiteitsconstructie dat de spreker deze traditie, en dus het verleden, überhaupt nog zou benadrukken als er een aantal negatieve connotaties aan deze term kleven. In het vervolg van de tekst wordt het belang van het argument van de traditie echter duidelijk. Zoals in speech 18, verbindt de spreker namelijk een algemeen geldend

²⁸ Op het verband tussen retoriek en identiteitsconstructie kom ik bij de bespreking van speech 11 terug. 169

principe aan dit concept: hij stelt namelijk dat een leverancier veel moet verkopen om de risico's in de sector aan te kunnen. Dit idee staft hij opnieuw met een gezagsargument:

154. *Nu, dat leveringsbedrijf is in staat, normalerwijze, om dat risico voor een stuk af te dekken. Waarom? 't Is hier daarstraks ook al gezegd door, euh, meneer Y, denk ik, euh, omdat die leveringsbedrijven door het feit dat ze natuurlijk grote hoeveelheden verkopen, dat er een mogelijkheid bestaat om pieken en dalen in energieafname uit te middelen, uit te vlakken.*
(17)

In de realiteit is er dan slechts één bedrijf dat in het verleden bewezen heeft genoeg te kunnen verkopen en dat is vanzelfsprekend zijn eigen bedrijf. Het bedrijf van de spreker had namelijk een monopoliepositie voordat de markt vrijgemaakt werd. Bijgevolg volgt de logische, impliciete conclusie, dat het enige bedrijf waar de klant zekerheid heeft, het zijne is. Dit standpunt verklaart de dubbelzinnige opbouw van de redenering in voorbeeld 154, waar de spreker aan de ene kant zegt dat het evident is dat een leveringsbedrijf grote hoeveelheden verkoopt ('ze verkopen natuurlijk grote hoeveelheden'), terwijl hij aan de andere kant toch een twijfel hierover laat door aan te geven dat het alleen in normale omstandigheden zo loopt ('een leveringsbedrijf is normalerwijze in staat').

'Neutrale' informatie

Zoals spreker 18, schetst ook deze spreker in zijn speech een meer algemene context, maar hier zien we vaker de opbouw van de institutionele identiteit doorschemeren in de woorden van de spreker. Dit blijkt onder andere uit het feit dat zijn bespreking van een algemeen onderwerp vaak begint met focus op het eigen bedrijf, waarna hij zichzelf corrigeert en het onderwerp verruimt naar alle leveranciers:

155. *Wel, dit zijn taken die wij denken als, euh, traditionele speler - en als andere leveranciers op de markt komen is dat natuurlijk ook voor hen een zeer belangrijke taak die weggelegd is voor hen (...).* (17)

Opmerkelijk in deze zin is dat de spreker geen temporele zin gebruikt voor de introductie van de leveranciers, maar wel een voorwaardelijke zin hanteert²⁹ (cf. onderstreepte deel). Zo laat de spreker ruimte voor twijfel over dit gegeven, waardoor meteen de zekerheid van zijn bedrijf, als *traditionele speler*, extra benadrukt wordt.

²⁹ In heel wat dialecten van het Nederlands wordt 'als' ook gebruikt om een temporele zin in te leiden. Deze spreker spreekt echter vlot de standaardtaal, waardoor het niet erg waarschijnlijk is dat hij dit woord in deze betekenis zou gebruiken. Daarenboven is dit niet de enige aanwijzing van deze tendens die de traditie van het eigen bedrijf beschrijft in vergelijking met de onzekerheid van de nieuwe bedrijven.

Ook als de spreker wel in algemene termen spreekt, dan verengt hij het onderwerp toch geregeld weer tot zijn eigen bedrijf. In voorbeeld 156 doet hij dit onder het mom van de eenvoud, in voorbeeld 157 geeft hij aan dat hij liever praat over wat hij zeker weet, de situatie van zijn eigen bedrijf dus.

156. *De klant wordt omringd door leveringsbedrijven - meervoud - ik heb er voor de eenvoud, eenvoud, het bedrijf X opgezet maar hier ziet u natuurlijk een.. een multitude komen aan partners, aan spelers, aan collega's die op die markt, op dat leveringsgeheel actief zullen zijn.* (17)

157. *(...) dat de leveringsbedrijven - ik probeer een beetje algemeen te zijn - maar in alle geval zoals wij het alleszins doen, dat wij proberen ons als soort tussenpersoon, als een soort spock single point of contact op te stellen (...).* (17)

Een opmerkelijk gegeven in de speech is dat de spreker vaak benadrukt dat er meer leveringsbedrijven zijn. Dit zien we in voorbeeld 156 (*leveringsbedrijven - meervoud -*) en deze woorden worden drie keer letterlijk herhaald in de speech. Door de nadruk van deze herhaling, suggereert de spreker dat hij een algemeen geldend verhaal vertelt en niet alleen aandacht heeft voor de situatie van zijn eigen bedrijf.

Publieksidentiteit

Ook deze spreker spreekt zijn publiek rechtstreeks aan en verduidelijkt de positie die hij hen toedeelt, met name die van klant. Deze expliciete positionering van het publiek herhaalt hij een heel aantal keer, waardoor hij telkens de aandacht vestigt op *'that prior identification as being critical'*, zoals Sacks het in een gelijksoortig geval beschrijft (Sacks 1992: 712):

158. *(...) als klant in die nieuwe markt wordt u verondersteld van zodra u in de eligibele markt mag stappen, wordt u verondersteld een leveringscontract, een overeenkomst af te sluiten (...).* (17)

159. *U dient als klant (...).* (17)

160. *(...) is het zelfs mogelijk dat de klant, dat u dus (...).* (17)

Aan de andere kant positioneert de spreker zijn eigen bedrijf, dat uiteraard met klanten werkt. Dit formuleert hij meestal neutraal met behulp van de uitdrukking *wij samen met de klant*, een formulering die consequent terugkomt in de loop van de speech:

161. *Het is altijd zo geweest dat wij proberen samen met de klanten op zoek te gaan naar middelen om enerzijds (...).* (17)

162. (...) dit is een..een heel belangrijk aspect in de markt waar wij samen met de klant denken toegevoegde waarde te kunnen leveren (...). (17)

Aan de publiekspositionering als klant, koppelt de spreker dan de leverancier. Ook hier blijft hij neutraal, omdat hij 'de leverancier' niet specificeert. Het parallelisme met de bovengenoemde formulering is opmerkelijk, namelijk: *u samen met uw leverancier*:

163. Dit zijn zaken die u samen met uw leverancier kan doen (...). (17)

164. (...) het is evident dat een leverancier daar op een of andere manier zal op inspelen en ook samen met u naar opportuniteiten zal zoeken (...). (17)

Op één moment in de speech verbindt de spreker deze twee parallelle formuleringen met elkaar en expliciteert hij de complementariteit van beide rollen. Zo spreekt hij het publiek rechtstreeks aan als potentiële klanten van het bedrijf dat hij zelf vertegenwoordigt:

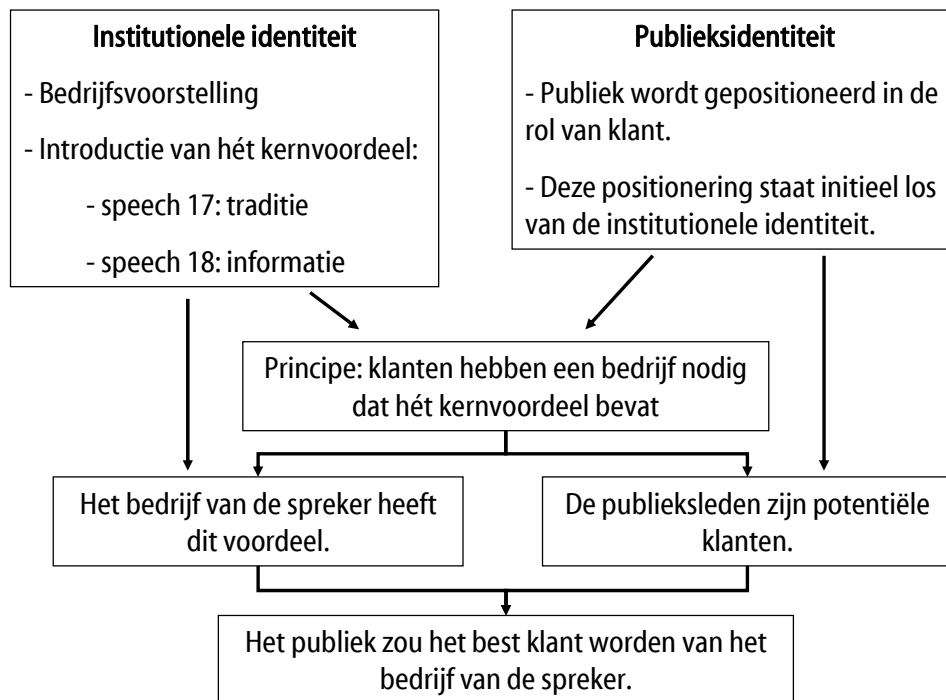
165. (...) dat wij proberen ons als soort tussenpersoon (...) op te stellen voor u als klant (...). (17)

In deze expliciete formulering zien we hoe de twee identiteitsconstructies van publiek en bedrijf discursief met elkaar verbonden worden en blijkt de complementariteit van beide identiteiten.

Besluit bij speeches 17 en 18

In beide presentaties zien we dat de sprekers een zeer gelijklopend stramien hanteren: beiden besteden aandacht aan de institutionele identiteitsconstructie van het bedrijf van de spreker. Dit onderdeel is niet zo uitgebreid als bij de speeches in cluster 3, maar is zeker in speech 17 wel erg expliciet. Beiden positioneren ook hun publiek in de rol van klant. Via een algemeen geldend principe, leggen de sprekers dan het verband tussen de institutionele identiteitsconstructie en het publiek als klant. Bij speech 18 blijft dit verband vrij impliciet, maar bij speech 17 zien we een uitgebreidere discursieve constructie van deze complementaire identiteiten.

Figuur 21 geeft een schematische voorstelling van de manier waarop en volgens welke principes deze dubbele identiteitsconstructie samenvloeit in de speeches 17 en 18.

Figuur 21: schematische voorstelling van de twee identiteitsconstructies in de speeches 17 en 18

Het zeer gelijklopende karakter van deze twee speeches doet vragen rijzen, aangezien beide speeches gehouden werden op dezelfde studiedag. Daarenboven volgden ze elkaar op in het programma, wat wijst in de richting van een mogelijke beïnvloeding. In de speeches zelf is daarover echter geen expliciete aanwijzing te vinden en binnen het kader van dit onderzoek kan hierover dus geen uitsluitsel gegeven worden.

16.3.3 Een vage identiteitsconstructie in speech 13

Speech 13 volgt helemaal niet het scenario dat hierboven geschetst wordt. De identiteitsconstructie in deze speech is heel wat minder duidelijk. Na een korte inleiding, die gericht is op eerder vermelde vraag tijdens de studiedag waarbij de spreker meteen de aandacht vestigt op zijn bedrijf, zien we vooral een institutionele identiteitsconstructie in deze presentatie. Vervolgens ga ik in op de manier waarop de spreker de institutionele en de publieksverwijzingen vermengt tot een onontwarbaar kluwen en bespreek daarbij ook de implicaties voor deze identiteitsconstructies.

Institutionele identiteit

Deze spreker begint zijn presentatie met in te gaan op een vraag die gesteld werd door een vorige spreker. Op deze manier legt hij meteen zeer expliciet het verband tussen deze oproep en zijn eigen bedrijf, vooral aan het einde van het fragment (cf. onderstreepte deel). Hier zien we een hele reeks nuanceringsen en 'hedges' (*ik hoop, toch ook enigszins*), aarzelingen en een herformulering (*langs*

onze kant, euh, langs deze weg) die de directheid van deze reactie, waarin de spreker zijn bedrijf als mogelijke aannemer van de werken presenteert, verzacht:

166. *Euh, vooreerst zou ik toch ook nog efkes willen zeggen aansluitend op de, euh, euh opmerking of misschien oproep van meneer, euh, van F. M. deze morgen in verband met verwerkingscapaciteiten van verwerkingscentra, euh, is het zo dat wij (...) beschikken over een milieuvergunning voor het verwerken, euh, van baggerspecie (...) Dus, ik hoop daar da wij langs onze kant, euh, langs deze weg toch ook enigszins een antwoord kunnen bieden op de oproep van, euh, van deze morgen. (13)*

Ondanks deze nuancerings legt de spreker door deze opmerking toch onmiddellijk het verband tussen zijn bedrijf en het publiek als potentiële klant. Vervolgens stelt hij zijn bedrijf voor, waarbij hij de metafoor ("baggerdokter") van spreker 12 overneemt (cf. infra) en zo de suggestie van kwaliteit impliceert.

167. *Dus, euh, ik ben van de firma E. E is een dochtermaatschappij van de ondernemingen Y, is, euh, om de woorden van meneer 12 te gebruiken ook 'ne "baggerdokter", dus, euh, alleen delen we, denk ik, nie, dezelfde praktijk, euh, Y en en X. (13)*

Meteen voegt hij eraan toe dat de twee bedrijven, namelijk dat van spreker 12 en het bedrijf dat hij zelf vertegenwoordigt, *niet dezelfde praktijk delen* en dat ze dus geen concurrenten zijn van elkaar. Verder verwijst de spreker ook naar de moederonderneming van zijn bedrijf. Dit is namelijk een zeer grote, bekende bouwonderneming in België en de spreker maakt gebruik van de bekendheid van het moederbedrijf om zijn eigen firma gunstig voor te stellen.

168. *Dat heeft ook misschien iets te maken met de historiek van de firma, de ondernemingen Y eigenlijk ook een grote bouwfirma is, en dus veel met het afgraven van grond te maken heeft (...). (13)*

Hij benadert de slibproblematiek dan ook meer vanuit de invalshoek van het moederbedrijf, namelijk vanuit de optiek van het *afgraven van grond* (cf. bovenstaand voorbeeld). De spreker expliciteert dit verband, cf. 169 en maakt gebruik van een gezagsargument door dit verband te staven via de woorden van andere sprekers, cf. 170 (onderstreepte deel):

169. *Euh, wij bezien vanuit ons standpunt, zien wij zeer veel raakpunten tussen de behandeling en het omgaan met baggerspecie, euh, zien wij heel veel raakpunten met alles wat me grond te maken heeft. (13)*

170. *Nu, euh, dat is vandaag al een paar keer aangehaald geweest, de verontreiniging in een baggerspecie da d'is juist hetzelfde zoals verontreiniging in de grond (...). (13)*

Op deze manier doet hij ook in zijn beschrijvingen een beroep op het gevestigde imago van het moederbedrijf om de identiteit van zijn eigen bedrijf positief te construeren. De spreker gebruikt de ervaring van het moederbedrijf dan ook als gezagsargument om zijn woorden kracht bij te zetten. In onderstaande voorbeelden beschrijft de spreker telkens een techniek, waarvan hij de waarde bewijst door te verwijzen naar bekendheid met de grondreinigingscontext, die zoals uit de voorafgaande voorbeelden blijkt, het actieveld van bedrijf Y is.

171. *Nu, het is een techniek die in de grondreiniging algemeen bekend is (...). (13)*

172. *(...) da zijn technieken die ruimschoots bekend zijn in de bodemsaneringswereld (...). (13)*

Een andere techniek voor institutionele identiteitsconstructie, die ook uitgebreid aan de orde komt in de bespreking van cluster 3, is het vermijden van de beschadiging van de bedrijfsidentiteit. In negatieve contexten lijken de meeste sprekers van cluster 3 namelijk associaties met hun eigen bedrijven te willen vermijden en schakelen ze over op neutrale, agensloze formuleringen. In deze speech vinden we deze techniek niet terug, maar toch zien we dat de spreker met enige terughoudendheid naar negatieve elementen verwijst. Net zoals spreker 12 (cf. infra), refereert ook deze spreker aan het incident in de Kennedytunnel. In deze verwijzing is het niet duidelijk wat de rol van het bedrijf van de spreker in dit ongeval is, maar uit de vage formuleringen blijkt toch dat hij dit onderwerp met enige tegenzin ter sprake brengt.

173. *(...) ook het verlagen van risicotransport, euh, refereer ik - ik wou er op voorhand naar refereren, nu doe ik da al minder graag - naar bijvoorbeeld naar die zaken in in de Kennedytunnel. (13)*

Het onderstreepte fragment toont zijn afkerige houding tegenover deze verwijzing. Ook het zeer neutrale, enigszins eufemistische woord 'zaken' verbloemt de ware aard van de referent, die spreker 12 wel duidelijker benoemt. Net zoals bij spreker 12 (cf. infra), wordt deze verwijzing hier vermoedelijk ook opgenomen vanwege haar algemeen bekende karakter: erover zwijgen zou minstens even erg zijn.

Onontwarbaar kluwen van institutionele en publieksverwijzingen

Zoals reeds in de kwantitatieve analyses vermeld is, zijn er een aantal sprekers die via de *ge*-vorm verwijzen naar de activiteiten van hun bedrijf. Bij deze spreker zijn deze verwijzingen vrij frequent en meestal is het duidelijk dat de spreker met dit pronomen naar zijn bedrijf verwijst: het onderstaande

voorbeeld bevat twee agentieve verwijzingen waarmee de spreker het proces beschrijft dat zijn bedrijf voorstelt voor het zeven van baggerspecie. De eerste verwijzing is in de *ge*-vorm, de tweede met de institutionele *we*-vorm. Door deze afwisseling van pronomina is het duidelijk dat de referent van deze *ge*-vorm institutioneel getint is.

174. (...) 't eerste wa dat er gebeurt, is, ge haalt die d'er uit, wa proberen we in één eerste actie direct te doen (...). (13)

Voor dergelijke agentieve verwijzingen hanteert de spreker hoofdzakelijk deze institutionele *ge*-vormen. De reden voor deze keuze is moeilijk te achterhalen, maar omdat de spreker vrij consistent dialect spreekt in zijn speech, wat ongewoon is voor mijn corpus, zou het kunnen dat het gebruik van dit informelere register aanleiding geeft om de *ge*-vorm, die op zich ook informeel is, te hanteren.

175. 't geen da ge d'er bij de zeving uithaalt, euh, voert ge af bij voorkeur naar een recyclagecentrum (...). (13)

Aan de andere kant bevat deze presentatie een behoorlijk aantal bezittelijke tweede persoonspronomen waarvan de referenten hypothetische klanten, en bij uitbreiding het publiek, zijn.

176. (...) de kunst bestaat erin van da zand te gaan scheiden van uw leem- en van uw kleifracie (...). (13)

177. (...) die grootte da wordt ook gekozen van project tot project, euh, afhankelijk van, euh, wat, wa dat er in uw slib kan zitten. (13)

Het bedrijf van de spreker voert namelijk werken uit in opdracht van anderen, die eigenaar zijn van de waterlopen. Daarom verwijzen de bovenstaande bezittelijke pronomina naar potentiële klanten, omdat zij de rivieren in kwestie, en alles wat er zich in die rivieren bevindt, beheren (cf. *uw stroming* en *uw slib*). Deze redenering is echter moeilijk toepasbaar op de hele speech en vanwege de ambiguïteit van de pronomina, die in dit geval versterkt is door het gebruik van een institutionele variant van de *ge*-vorm, lopen de referenten al snel door elkaar. De hierboven geschetste logica dat het bedrijf de werken uitvoert en de klant de grond, en bij uitbreiding het slib, bezit, resulteert namelijk niet in een waarneembaar onderscheid in de speech zelf. Het onderstaande voorbeeld geeft een goed beeld van deze ambiguïteit: in principe behoren de *fracie* en de *stenen* tot de klant, terwijl de *zeving* door het bedrijf van de spreker uitgevoerd wordt. De possessiva klinken echter identiek, waardoor een onderscheid moeilijk aantoonbaar is.

178. Is uw zeving en hier krijgt ge uw fracie met onder andere uw stenen in. (13)

Door het ambigue gebruik van de tweede persoonspronomen, wordt de referentbepaling een hachelijke onderneming. Het kan immers ook best zijn dat de referenten van deze pronomen zodanig ambigu zijn dat ze neutraal worden en dat de *ge*-vorm hier dus eigenlijk gebruikt wordt als informele variant van de *men*-vorm.

Toch kan aan deze ambiguïteit ook een betekenis verleend worden: ze is immers in zekere zin emblematisch voor de verhouding tussen dit soort van bedrijf, dat on-site behandelingen uitvoert, en zijn klanten. Doordat het bedrijf van de spreker continu werkt op de site van de klant en het materiaal, i.c. baggerspecie en slib, door het bedrijf van de spreker behandeld, verwerkt en gestort wordt, maar wel nog steeds tot de klant behoort, vervagen de grenzen van wat precies van wie is. Dat het publiek in de ogen van de spreker potentieel tot deze groep van klanten behoort, blijkt niet alleen uit het gebruik van de tweede persoonspronomen, maar ook uit de beginopmerking waarin de spreker zijn bedrijf als mogelijke aannemer van de werken presenteert (cf. supra). Zo wordt de identiteit van het bedrijf gemengd met dat van het publiek tot één, onontwarbaar geheel.

Het feit dat de spreker expliciet aandacht besteedt aan aan de ene kant zijn bedrijf via de bedrijfsvoorstelling en door een beroep te doen op de naamsbekendheid van het moederbedrijf en aan de andere kant het publiek als potentiële klant via de directe opening gericht op een publiekslid, toont in ieder geval aan dat deze twee identiteiten effectief aanwezig zijn in deze speech. Op de vraag of de ambigue *ge*-vorm bijdraagt tot deze identiteitsconstructie, kan hier geen definitief antwoord gegeven worden.

16.3.4 Een bijzondere identiteitsconstructie in speech 37

Speech 37 is wellicht de meest unieke speech in dit corpus en ook wat identiteitsconstructie betreft, is deze speech bijzonder. Dat de speech ook op het publiek een speciale indruk heeft nagelaten, blijkt ook uit de commentaar van de volgende spreker, die zijn speech als volgt begint:

179. *Ja, goeie dag, euh, mijn toespraak zal een stuk minder flamboyant zijn maar, ja, oké, ik zit, (lacht) we zullen toch ons best doen. (38)*

Deze speech 37 wordt gekenmerkt door een zeer humoristische, nonchalante toon. De spreker maakt constant gebruik van een zeer informeel register dat ik zo goed mogelijk letterlijk getranscribeerd heb. De onderstaande voorbeelden zijn dan ook typisch voor de tekst: het eerste voorbeeld is de inleiding die de spreker geeft, waar hij meteen de toon zet voor de rest van zijn speech. In het tweede voorbeeld geeft hij op ironische manier commentaar op de setting van de speech, meer bepaald op

de technische hulpmiddelen.

180. *Eén van de dingen die ik naarnet aan Dirk aan 't vragen was is of ik nu ook een danske moet gaan doen want, allee ja, meestal ziede da alleen maar op van die podiumacts of weet ik veel wa voor beesten dat er allemaal zich raar gedragen af en toe om mensen wakker te houden voor heel veel geld, wa dat betreft verschilt da nie echt heel veel me hetgeen hier gebeurt (...). (37)*
181. *Da's wel lastig, vroeger hielde die micro weg en konde 'ne keer goe kuchen, nu moette eigenlijk da ding bij wijze van spreken van uwe kop gaan trekken of rare dingen doen met uw handen! (37)*

Door het gebruik van humor komt de persoon van de spreker meer in de aandacht, waardoor hij zichzelf ook onderscheidt van de andere sprekers. Dit is ook een markeerder van identiteit, die bijdraagt tot de identiteitsconstructie van de spreker. De inhoud van deze identiteit is wel afwijkend t.o.v. die van de meeste andere sprekers, omdat deze grapjes op zich de spreker niet als expert karakteriseren. Hier maken ze ook niet echt deel uit van een identiteitsconstructieproces, zoals dat bijvoorbeeld bij spreker 11 wel het geval is (cf. infra).

Spreker 37 is echter niet alleen uniek vanwege zijn grapjes en zijn informeel taalgebruik, ook met betrekking tot de constructie van de institutionele en publieksidentiteit is deze speech bijzonder. Aan de ene kant zien we de identiteitsconstructie van het publiek, die op zich niet echt afwijkend is. De spreker positioneert de publieksleden namelijk als vertegenwoordigers van bedrijven en deze referent verduidelijkt hij een aantal keren in zijn presentatie:

182. *Als individueel bedrijf kunt gij bepaalde contractuele afspraken maken hoe gij uw financiële verplichtingen ten opzichte van die beheersorganisatie gaat vervullen (...). (37)*
183. *(...) je als bedrijf (...). (37)*

De spreker legt vooral de nadruk op de manier waarop het publiek het best te werk gaat om de bodemsaneringsregels, die zijn organisatie vastlegt, te volgen. Hij formuleert dit vrij direct, zelfs met een imperatief (*geeft opdracht*):

184. *wat dus betekent dat als ge als bedrijf wilt overdragen en ge wilt het redelijk snel doen, geeft uwen deskundige gewoon opdracht om die onderzoeksfase ineens af te ronden, hé, da scheelt u vlot 2, 3 maand in de procedure of soms meer. (37)*

De spreker toont ook in zijn beschrijvingen dat hij redeneert vanuit het standpunt van het publiek.

Via het inclusieve wij doet hij een beroep op een gemeenschappelijke achtergrond, cf. onderstreept deel:

185. (...) *maar dus is dit een open uitnodiging aan mensen van van bijvoorbeeld X, Y, Z om (...) 'ne keer een gesprekske me ons te hebben en hun gedacht te geven over die ontwerp teksten zodanig da we ze nog kunnen bijschaven (...) en da we toch al tot 'nen tekst kunnen komen waar da we als bende techneuten - want da zijn we toch allemaal - tenminste al van denken da w'er toch al een bitje happy mee zijn (...).* (37)

Ook inhoudelijk benadrukt de spreker zijn "klantvriendelijke" standpunt. Deze positionering creëert hij in relatie tot de institutionele identiteitsconstructie. In de eerste plaats bepaalt de spreker meteen heel duidelijk de referent van zijn institutionele *wij*-vormen:

186. (...) *wij als X (...).* (37)

187. (...) *voor ons als milieuadministratie (...).* (37)

Op het eerste gezicht schetst hij een vrij negatief beeld van zijn eigen organisatie en een zeer positief beeld van de 'klanten', i.c. de mensen die met deze wetten en regels moeten werken. Hij plaatst zichzelf nadrukkelijk aan de kant van zijn publieksleden, lijnrecht tegenover de visie van zijn bedrijf. Dit doet hij door vaak dialogen in zijn speech op te nemen, die een personaliserend effect hebben zoals onder andere Morales-Lopez et al opmerken (2005). In deze dialogen polariseert hij de twee groepen, met name zijn organisatie en de mensen die deze wetten moeten volgen.

188. (...) *een van die individuele eigenaars wil overdragen, "Oriënterend bodemonderzoek, meneer". "Oriënterend bodemonderzoek?!" Ha, ernstige aanwijzing, ernstige bedreiging, schonen brief van X, aanmaning om tot bodemsanering over te gaan. Die mens, brave particulier, die verschiet z'n eigen een accident, en zegt: "Motverdomme, ik, brave, onschuldige eigenaar, wa moette' k'ik nu doen, X beschuldigt mij?!" Alee, as z'em dieje brief al versta, hé, want, hei, da's al een eerste vraag natuurlijk, maar as zi'em versta, wordt 'em er waarschijnlijk heel slecht van en is hem helemaal depressief, die weet nie waar dat 'em zich aan te houden heeft, als z'em sjans heeft, geeft'em wa geld uit aan 'nen advokaat die dan 'ne schonen brief terugschrijft, effectief, hij is niet saneringsplichtig. Is de mens gelukkig maar intussen kund'er als particulier maar wonen, hé, uw klein mannen spelen in den hof, uwen hond die zit daar wat te dabben in den hof, ja, mogen m'n klein mannen nog wel in den tuin spelen, hé, ernstige aanwijzing, ernstige bedreiging, 'k Zou het nie graag meemaken en zegt X: "Ooit komen we 'ne keer ambtshalve saneren, wanneer, ah, kijk, we zullen zien, hé, prioriteitsbepaling, tussen dit en 2036", die mens zal content zijn as g'em da vertelt, hé, heel*

In dit fragment zien we dat de particulier gekarakteriseerd wordt als *braaf* en *onschuldig*, als iemand die *z'n eigen een accident verschiet* en eventueel de brief in kwestie niet verstaat (*Allee, as z'em dieje brief al versta, hé, want, hei, da's al een eerste vraag natuurlijk*), waarmee de onschuld van de particulier ook in de praktijk gedemonstreerd wordt. Het gevolg is dat de particulier *slecht* en *depressief* wordt, die als hij geluk (*sjans*) heeft, raad weet, waardoor opnieuw de onschuld van deze partij bevestigd wordt. Deze situatie, die de spreker ironisch genoeg beschrijft als de optie waarbij de particulier geluk heeft, leidt tot een verdere situatieschets van een jong gezin waarvan de kinderen en de hond in de tuin spelen, waarbij voor de derde keer het beeld van de *deugdzame en idealistische particulier* geschetst wordt. Daartegenover staat de organisatie van de spreker, die een beschuldigende rol krijgt (*X beschuldigt mij?!*), die onleesbare brieven en aanmaningen stuurt en waarbij de administratieve rompslomp voor lange wachttijden zorgt (*tussen dit en 2036*). Door deze vrij extreme karaktertekening uit de spreker nogmaals zijn solidariteit met de 'klanten' en dus ook het publiek.

Ook door het gebruik van het fictieve ik (cf. hoofdstuk kwantitatieve analyses) benadrukt de spreker zijn solidariteit met de problemen waarmee zijn klanten en dus ook het publiek volgens hem zitten. Door hiervoor de *ik*-vorm te hanteren, verwoordt hij deze problemen vanuit hun ogen, waardoor zijn solidariteit ook op een natuurlijke manier niet naar zijn eigen organisatie gaat. Een voorbeeld van dit fictieve ik:

189. *Ik zit met een woonzone, een woonwijk op een stortplaats, g'hebt ze wel in de gazet gelezen, hé, Kapellen, Sint-Amands, oud industrieterrein, zit daar momenteel een wijkske op (...). (37)*

De karakterschets van de organisatie van de spreker daarentegen, staat lijnrecht tegenover deze meevoelende houding. Niet alleen impliciet, zoals hierboven beschreven, maar ook expliciet verwoordt de spreker zijn ongenoegen over de houding van zijn eigen organisatie. Deze negatieve houding wordt enkel genuanceerd door de modale werkwoorden in dit fragment, waarop ik later terugkom:

190. *(...) als X moogde gij dan schoon op uw gat gaan zitten en ge kunt niks doen (...). (37)*

Deze negatieve visie wordt schijnbaar versterkt door de luchtige beschrijvingen van de manier van werken van zijn organisatie. Meermaals benadrukt hij het nonchalante karakter van hun methodes, die vooral gebaseerd lijken te zijn op *zich neig amuseren, filosoferen, wat altijd plezant is of freewheelen waar 'ne mens 'ne kick van krijgt*. Ook de manier waarop deze voorschriften ontstaan wordt op een

denigrerende toon beschreven (*beleidsbriefke van de minister*) In zijn inleiding benadrukt hij ook de suggestieve toon van de vraag van een van de organisatoren, cf. onderstreepte deel.

191. *Nu, eigenlijk een klein beetje naar naar jaarlijkse gewoonte heeft Dirk mij gevraagd om een beetje, chot, een zicht te geven op wat er aan 't gebeuren is, allee, eigenlijk heeft 'em da gevraagd: "Is er eigenlijk wel iets aan 't gebeuren?" Het antwoord daarop is gelukkig de afgelopen 8 jaar nooit echt heel moeilijk geweest, (...), denk ik, da wij ons daar zo neig mee amuseren da we om de 5 voet wel 'ne keer iets nieuws proberen ook en dat er altijd wel iets te vertellen is. (37)*
192. *dan beginde zo'n beetje te filosoferen - we waren een beetje voorbereid, da's altijd plezant - en ge begint zo een paar dingen op papier te zetten. Ge stuurt dat op naar 't kabinet en verrassend genoeg ziet ge dan eigenlijk da 95 procent van hetgeen ge daar opgeschreven hebt, nie alleen in een beleidsbriefke van de minister komt maar ook nog 'es ne keer in de regeringsverklaring.*
193. *Dat is helemaal spannend, allee, eigenlijk kunde gerust zeggen da 'ne mens daar 'ne kick van krijgt, hé, proberen zo gewoon te freewheelen en te zeggen waar zouden we me ons decreet naartoe kunnen. (37)*

Deze van nonchalance overladen beschrijvingen staan natuurlijk in schril contrast met de schrijnende taferelen die de spreker schetst over de gevolgen van hun werk (cf. voorbeeld 188). Een meer gedetailleerde analyse van deze speech toont echter dat de spreker naast deze duidelijke understatements ook heel wat positieve evaluativa aan het werk van zijn organisatie koppelt.

194. *(...) de bedoeling van da strategisch plan is eigenlijk om onszelf 'ne keer in vraag te gaan stellen, euh, dat is niet zozeer iets wat wij doen uit pure masochisme, euh, dat is eerder voor onszelf eigenlijk een redelijk gezonde reflex waar da we onszelf toe verplicht hebben (...). (37)*
195. *We hebben dan her en der wa zitten zagen en uiteindelijk is het dan toch gelukt eind vorig jaar, parlement heeft een tekst aangenomen waarin gesteld is dat (...). Een schoon zaak, hé (...). (37)*

In deze presentatie schetst de spreker de identiteit van zijn bedrijf aan de ene kant via understatements, maar aan de andere kant evalueert hij het werk ervan ook positief. Inhoudelijk maakt hij een heel duidelijk onderscheid in zijn presentatie tussen de identiteit in het verleden en het heden. De passage waarop de inhoud van de institutionele identiteitsconstructie kantelt is de volgende:

196. *Eigenlijk zou het voor iedereen veel handiger zijn da we zeggen: "Kijk, jongens, voor*

dergelijke verontreinigingen, kijk nu 'es 'ne keer nie naar da bodemsaneringsdecreet, kijk naar uw probleem en probeer uw probleem op te lossen en als g'een oplossing hebt, past dan da decreet aan aan de oplossing." En da's 'tgeen da we gedaan hebben, dat is eigenlijk het sitedecreet. (37)

De introductie van deze passage suggereert opnieuw de solidariteit van de spreker, die *handige oplossingen voor iedereen* zoekt. Deze overgang van verleden naar heden is een punt waarop deze speech te vergelijken is met speech 17. Ook bij spreker 37 zien we deze ommekeer gereflecteerd in het gebruik van modaliteit: waar vroeger de organisatie *niets kon doen* (cf. voorbeeld 190, supra), benadrukt de spreker wat er allemaal kan in het heden.

197. (...) *dat we daarvoor een aparte oplossing zoeken los van het decreet, da zijn dingen die perfect kunnen. (37)*

198. *Kunt nog 'ne stap verder gaan (...). (37)*

De institutionele identiteit die hier geschetst wordt, is dus zeer sterk contrastief in de tijd: het beeld van het verleden is negatief, terwijl er in de toekomst meer mogelijkheden (cf. bovenstaande voorbeelden) zijn, die daarenboven klantgericht en solidair zijn. Deze doelstelling van de verandering verwoordt de spreker zeer expliciet in zijn uitnodiging naar het publiek toe aan het einde van zijn presentatie:

199. *Ik hoop dat ik hiermee enerzijds heb kunnen aantonen dat er in het recente verleden al een paar wijzigingen zijn gebeurd die een aantal bestaande problemen in elk geval ofwel iets lichter maken ofwel zelfs volledig kunnen oplossen. (...) Euh, één van de dingen die ik hierbij ook nog graag zou willen zeggen, is dat wij in elk geval aan het kabinet hebben gevraagd of wij die ontwerp teksten mogen bespreken met beroepsverenigingen, (...) dus eigenlijk is dit ook een open uitnodiging voor beroepsverenigingen op een voldoende hoog niveau, niet met bijvoorbeeld individueel de federatie van garagisten, allee, weette 'kik veel, maar dus is dit een open uitnodiging aan mensen van van bijvoorbeeld (...). (37)*

In de analyses heb ik getoond hoe deze solidaire houding die de spreker hier expliciteert, ook gedemonstreerd wordt in de speech zelf. De spreker behoudt echter in de hele speech zijn sceptische toon, en ook in zijn slotwoorden komt deze aan het licht, cf. onderstreepte deel.

Institutionele identiteit op een dergelijke manier construeren, is uniek voor dit corpus. Via understatement minimaliseert spreker 37 op ironische manier het werk van zijn organisatie. Slechts een paar evaluativa in het vervolg van de speech schetsen een positief beeld, dat vooral in het licht

van de toekomst rooskleuriger wordt. Het is echter goed mogelijk dat het beeld van het publiek al op voorhand bepaald was, omdat de publieksleden de spreker al veel langer kennen³⁰. Toch geeft deze speech een ambigu beeld van de identiteit die de spreker voor zijn bedrijf construeert.

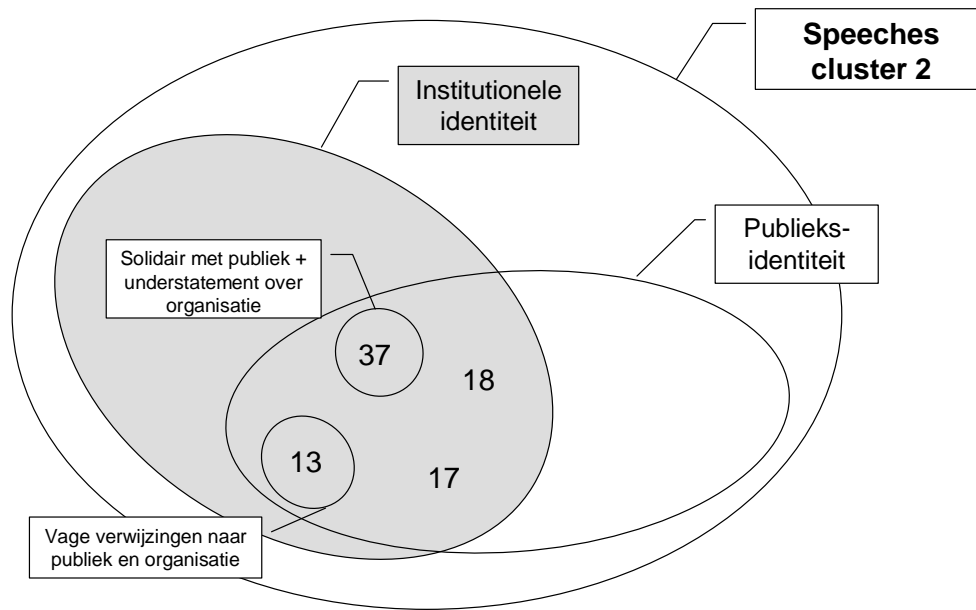
16.3.5 Besluit bij cluster 2

De vier presentaties in dit cluster bevatten allemaal markeerders die wijzen op de constructie van identiteiten. De speeches 17 en 18 blijken zeer gelijksoortig te zijn wat deze identiteitsconstructies betreft: beide volgden een soortgelijk stramien waarmee publieksidentiteit gecreëerd wordt en vervolgens verbonden wordt met de institutionele identiteit. Tussen de twee speeches is er alleen een verschil in aandacht die aan deze identiteitsconstructies besteed wordt: speech 17 bevat namelijk veel meer markeerders van identiteit dan speech 18.

De overige twee speeches, 13 en 37, hebben elk zo'n eigenheid dat ze beide verschillen van gelijk welke andere speech in dit corpus. Speech 13 is vooral gemarkeerd vanwege de vaagheid in referenten van het tweede persoonspronomen. Deze ambiguïteit kan als emblematisch beschouwd worden voor het soort werk dat het bedrijf van deze spreker levert. Verder onderzoek naar dit onderwerp zou hierover meer uitsluitsel kunnen bieden. Speech 37 onderscheidt zich niet alleen vanwege de humoristische en lichtvoetige toon van de presentatie, maar ook vanwege de solidariteitsuitingen van de spreker met zijn publiek. Deze lijken aanvankelijk een ongunstige institutionele identiteitsconstructie op te leveren, maar gedetailleerde analyses tonen dat wat deze bedrijfsidentiteit betreft, speech 37 vrij sterk lijkt op speech 17. De institutionele identiteit wordt namelijk contrastief in de tijd geconstrueerd. Dit is wel het enige raakvlak tussen deze speeches, aangezien spreker 37 vooral via understatementen een invulling aan de identiteit van zijn organisatie geeft.

De onderstaande figuur vat de verhoudingen tussen de vier speeches van dit cluster schematisch samen.

³⁰ Dit bleek uit de voorvragen in de publieksenquêtes, waarvan een frequentietabel weergegeven wordt in appendix 26.

Figuur 22: overzicht van de verhoudingen tussen de identiteitsaanwezigheid in de speeches van cluster 2

16.4 Analyse van cluster 3

16.4.1 Drie technieken voor institutionele identiteitsconstructie³¹

In dit deel van de analyses beperk ik me tot de studie van institutionele identiteit in cluster drie. In de acht geselecteerde speeches (5, 35, 30, 36, 12, 9, 27 en 11) werden in het algemeen vrij gelijksoortige technieken gebruikt om dit soort identiteit op te bouwen, met uitzondering van één speech. Deze strategieën, die voorkomen in al deze presentaties, heb ik onderverdeeld in drie types, met name identificatie, bedrijfsvoorstelling en de suggestie van een zeer hoge bedrijfskwaliteit. In het volgende deel werk ik elke techniek apart verder uit en illustreer ik met voorbeelden uit de speeches. Ook als een spreker een unieke manier heeft om een bepaalde strategie te ondersteunen, komt die hier aan bod. In dergelijke gevallen geef ik dan aan dat deze technieken slechts door één spreker gebruikt zijn. Van deze zeven presentaties is er een die deze strategieën in veel lagere mate gebruikt. Deze speech laat ik hier buiten beschouwing, maar wordt als gevalstudie besproken.

Identificatie

Uit de kwantitatieve analyses is gebleken dat de sprekers in deze groep frequent de institutionele *wij*-vorm gebruiken. Tijdens het subcategoriseren van de *wij*-vormen in heel mijn corpus lag de exacte referentbepaling niet altijd voor de hand. Hierdoor zijn er in bepaalde speeches ook vrij veel vage *wij*-

³¹ Een deel van deze analyse is gepubliceerd in Van De Mierop 2004b en 2005.

vormen. Voor deze zeven speeches van mijn corpus is dit echter niet het geval: de sprekers geven meestal dadelijk aan wie de referent van deze *wij*-vorm is, met name het bedrijf of de organisatie waarvoor ze werken. Op deze manier wordt de exacte referent van deze deictische markeerder meteen bepaald en plaatsen ze zichzelf meteen in categorie van het bedrijf dat ze vertegenwoordigen. De onderstaande speechfragmenten zijn voorbeelden van deze verduidelijkingstechnieken. Hier zien we dat de institutionele *wij*-vorm, die duidelijk exclusief is omdat het publiek bestaat uit mensen buiten het bedrijf of de organisatie van de spreker, vlak naast de referent van het pronomen geplaatst wordt. In voorbeeld 203 plaatst de spreker er voor de volledigheid zelfs de locatie van het bedrijf naast.

200. *Wij staan een beetje als stad, als gemeente, onmachtig (...). (11)*

201. *(...) we, dus als bedrijf (...). (27)*

202. *(...) wij als Belgische chemie (...). (5)*

203. *Wij zouden ook willen kijken welke diverse soorten waters wij binnen U, N (plaatsnaam) gebruiken. (36)*

Zelfs na deze initiële bepaling van de exacte referent van de *wij*-vorm, anticipeert de spreker op de ambiguïteit van dit pronomen door de identificatie te herhalen. Een voorbeeld hiervan zien we in 204:

204. *(...) dat er uiteindelijk een contract gesloten is tussen de slibproducent en de verwerker – wij dus – tot en met de recyclage van het hele ding. (12)*

In de meeste speeches van deze subgroep is er een vrij uitgesproken identificatie van de sprekers met hun bedrijven. We zien meestal een eenduidige positionering van de spreker tegenover zijn bedrijf. In speech 11 gaat de spreker echter nog een stap verder: zijn identificatie met de organisatie waarvoor hij werkt (= een stad), is zo sterk dat de spreker de *wij*-vorm bijna anachronistisch gebruikt. In voorbeeld 205 plaatst de spreker zijn verhaal in historisch perspectief. Hij gebruikt consistent de institutionele *wij*-vorm en door de voltooid tegenwoordige tijd te hanteren, ontstaat de suggestie dat het legendarische verleden van de stad, dat hier geschetst wordt, nog volop leeft in de geesten van haar bewoners. Wanneer de spreker echter verder gaat, identificeert hij bijna de hedendaagse, institutionele *wij*-vorm met een historische figuur uit zijn verhaal, met name de sluiswachter (cf. onderstreept gedeelte). Hij corrigeert zichzelf nog net op tijd, maar zoals Schegloff ook al zei: *'the replacement cannot excise all traces of the word that was initially said or starting to be said'* (Schegloff 1979: 263). Door deze herformulering blijft de suggestie van de sterke identificatie nog bestaan, temeer omdat de spreker naar deze historische figuur verwijst met het bezittelijk voornaamwoord 'onze', wat het verband tussen de institutionele *wij*-vorm en dit legendarische personage nog eens extra uit de verf laat komen.

205. *En wij zijn dan ook overspoeld door bezetters, Romeinen, Noormannen, Engelsen, Fransen, Duitsen, alles is bij ons geweest, enkel de Fransen hebben wij een tijdje kunnen, euh, afhouden doordat wij, euh, onze sluiswachter op een nacht bij de belegering van stad X de dijken heeft doorgestoken. (11)*

Spreker 5 ondersteunt zijn identificatie met het bedrijf dan weer door de 'incrowd' af te zetten tegen de buitenwereld. Deze tegenstelling is in zekere zin te vergelijken met het contrast van de categorisering 'us against them', wat terug te vinden is in analyses van racistisch discours (Wodak en Matouschek 1993; Van Dijk 1992, 1996; Miller 2000) en meer algemene polariseringen (Schiffrin 2002; Atkinson 1984a; Leudar, Marsland en Nekvapil 2004). Zoals te zien is in voorbeeld 206 benadrukt de spreker het feit dat de industrietak waarin hij zich bevindt, als minderwaardig wordt beschouwd door de expliciete vergelijking met het lelijke eendje te maken. Voorbeeld 207 is een van de vele momenten waarop de spreker zijn mening geeft en meteen contrasteert met die van anderen. Hierdoor benadrukt hij de sterke identificatie met de 'incrowd', afgezet tegen de rest van de wereld. Deze positionering zien we vooral in het discours doordat de spreker letterlijke aanhalingen gebruikt. Hierdoor verschuift het monologische karakter van de speech naar een meer argumentatief type speech, waarin verschillende meningen geformuleerd worden. De schijnbaar dialogische aard van dit discours wordt versterkt doordat het affirmatieve 'ja' de letterlijke aanhaling opent. Hierdoor lijkt het alsof het om een reactie op een vorige mening gaat, die echter impliciet gebleven is in de speech. Meteen wordt ook de tegenstelling benadrukt door het gebruik van het tegenstellend voegwoord 'maar' en door de sprekers verdere reactie: 'daar zeg ik op', twee uitdrukkingen waarin het contrast van 'us against them' impliciet verwoord wordt.

206. *Dus, zowel binnen de Europese chemie als binnen de Belgische industrie zijn wij als Belgische chemie het lelijke eendje (...). (5)*

207. *(...) dat de milieubeweging vaak zegt: 'Ja, maar, d'er is al genoeg chemie', daar zeg ik op: 'CO2 is een wereldwijd probleem (...)'. (5)*

Al deze verschillende technieken ondersteunen de algemene tendens in dit subcorpus om, vooral via de explicitering van de deictische markeerder *we*, een sterke identificatie met het bedrijf op te bouwen.

Bedrijfsvoorstelling

De meeste sprekers beginnen hun speeches met de voorstelling van het bedrijf waarvoor ze werken. Dit wordt soms op een bijzonder expliciete manier aangekondigd, cf. onderstaand voorbeeld:

208. *Y, het wordt tijd dat ik over Y spreek, ik heb er nog niet veel over gesproken, even het bedrijf toch situeren, euh, waarvoor ik sta. (30)*

Meestal wordt in deze presentaties aandacht besteed aan het bedrijf zelf, het aantal werknemers, de omzet, eventuele verspreiding in de wereld en de geschiedenis van het bedrijf, waaraan volgens Linde (2001) vaak belangrijke waarden worden gekoppeld. Dit zien we bijvoorbeeld in speech 30, waar de spreker ingaat op het moment dat de Belgische firma overgenomen werd door een Frans bedrijf. Dit is een nieuwe situatie en zoals Bolinger (1979b: 259) zegt, moet dit dus een nieuwe plaats krijgen in de hersenen, i.c. van de luisteraars. De manier waarop dit gebeurt, is zeer belangrijk voor het bedrijfsimago en metaforisch taalgebruik is hiervoor een zeer geschikte methode. De spreker introduceert de metafoer van de familie, die ook beschreven wordt in Seidl's bespreking van metaforisch taalgebruik in zelfbeschrijvingen van bedrijven. Hij merkt het volgende op:

Depending on the particular aspect of the organization, a particular aspect of the "other system" becomes relevant (...). In our example, the particular condition of the organization determines what particular aspect of "family" is relevant for describing the organization. (Seidl 2003: 175-176)

Dit is precies wat we ook in deze speech zien gebeuren: de spreker preciseert immers onmiddellijk welk soort relatie uit dit complex van familierelaties geselecteerd moet worden en hierdoor benadrukt hij dat de band tussen de twee bedrijven niet autoritair of dominerend (*niet de moeder of de schoonmoeder*) is, maar wel een ondersteunende functie (*onze grote zus*) heeft, waarbij de spreker het superieure karakter van deze relatie nog nuanceert door een 'hedge' (*hoogstens*). De spreker expliciteert even verder in de speech hoe we deze band concreet moeten invullen. De referent van deze institutionele *wij*-vorm is ook indicatief voor het verband tussen de twee bedrijven: ze verwijst alleen naar de Belgische tak van het bedrijf, zoals te zien is in het onderstreepte deel.

209. *In 2000 is het Belgische X overgenomen door de groep Y, de groep is ontstaan in Frankrijk maar de landen zijn geen dochters, Y Frankrijk is voor ons niet de moeder of de schoonmoeder, hoogstens onze grote zus, de landen zijn autonoom. (...) Er is een euh, beperkte internationale algemene directie die ervoor zorgt dat er een transfer is van knowhow en die dus voor een, euh, een, euh, een goede 'support' zorgt (...). (30)*

Af en toe gaan de sprekers ook expliciet in op de missionstatement van hun bedrijf, waarbij ze hun organisatie aan de ene kant willen profileren als een *survivor*, die aan de andere kant ook sociale normen en waarden respecteert (Knassmüller 2003: 161). Dat ze dan een sloganeske, promotioneel getinte taal niet schuwen, blijkt uit voorbeeld 210, waarin de twee bovengenoemde aspecten beide

vervat zitten in het woord *meerwaarde*, dat in deze context zowel een economische (*productie, logistiek, verkoop*) als een maatschappelijke invulling (*research*) heeft. In voorbeeld 211 en 212 benadrukt de spreker zelf de sloganeske aard van zijn woorden, waardoor hij het algemeen aanvaarde karakter ervan uit de verf laat komen. Voorbeeld 213 vormt het slot van een presentatie, waarin eigenlijk in de hele tekst aandacht besteed wordt aan de voorstelling van het bedrijf. Het einde van de speech vat het geheel samen, waaruit ook de gekleurde toon van de hele presentatie blijkt.

210. *De missie van het bedrijf of van de structuur is het creëren van een meerwaarde op elk niveau, zowel voor de productie als voor de logistiek, verkoop en in de research. (27)*
211. *Ik heb dat erbij in gestoken omdat dat ook nogal vrij ,euh, 'in' is qua qua slogan dan toch om uw afvalwater te hergebruiken. (36)*
212. *Toekomstgericht, euh, misschien een beetje sloganesk, maar het waterverbruik zal moeten verminderen. (36)*
213. *Dit is ons antwoord op de verwachtingen van de consument en een middel voor Y om het verschil te maken. Ik dank u. (30)*

Het komt ook vaak voor dat sprekers in dit vroege stadium van de speech expliciet aandacht besteden aan de naam van het bedrijf, wat Nilsen al in 1979 bestempelde als *'the most succinct and powerful device for selling a product'* (Nilsen 1979: 137). Dit zien we bijvoorbeeld in 214. In voorbeeld 215 gaat de spreker expliciet in op het belang van de bedrijfsnaam voor de consument. Hij spreekt erover alsof dit het publiek niet aanbelangt, alsof dit *'identificeren'* zoals de spreker het noemt, hier niet relevant is. Maar toch vermeldt hij tussen neus en lippen de twee bedrijfsnamen (X en Y) die hij vertegenwoordigt, waardoor ook hier de aandacht op de naam gevestigd wordt.

214. *Wij zijn dus een groep van fruittelers die zich georganiseerd hebben in een telervereniging en de naam draagt 'Mooie Peer'. (27)*
215. *In de eerste plaats willen wij ons identificeren, een distributeur die wil uit de anonimiteit treden, een distributeur die wil, euh, zijn eigen naam – X of Y in ons geval – euh, die wil dat duidelijk maken aan de, aan z'n klanten, aan de consument. (30)*

In 216 benadrukt de spreker de correcte afkorting van de firmanaam, al anticiperend op eventuele misverstanden bij het publiek vanwege een andere situatie in het verleden. Ook hier krijgt de speech schijnbaar een meer dialogisch karakter: de spreker richt zich zeer direct tot zijn publiek. Het lijkt er zelfs op alsof hij reageert op een reactie uit het publiek betreffende de afkorting van de firmanaam. Dit is echter niet het geval, dus het initiatief komt direct van de spreker zelf. Deze directheid is ook te zien in de verdere bespreking van de firmanaam, waarin via het werkwoord *'moeten'* een modaliteit

van verplichting uitgedrukt wordt. Via deze modaliteit wordt een direct beroep gedaan op het publiek ('ge moet ook opletten'). Door dit appèl aan het publiek zo direct te formuleren, schendt de spreker het beleefdheidsprincipe om zich niet op te dringen en iemands persoonlijke vrijheid te respecteren (Brown en Levinson 1987: 62). Daarenboven gebruikt de spreker hier de *ge*-vorm, wat in België de informele variant van de tweede persoon is (Van Sterkenburg 2002). Dit maakt deze uitlating nog minder beleefd, zeker omdat in het grootste deel van de presentatie de beleefde, formele *u*-variant gebruikt wordt. Deze overgang van het formele ('V') naar de informele ('T') variant is een duidelijk teken:

Sometimes the choice of a pronoun clearly violates (...) the customary practice of the speaker. Then the meaning of the act will be sought in some attitude or emotion of the speaker. (Brown en Gilman 1960: 273)

Dus in voorbeeld 216 merken we dat de spreker de regels van een beleefde, formele en niet-directieve manier om een publiek aan te spreken, met voeten treedt, terwijl hij deze regels zelf normaal gezien wel volgt, zoals blijkt uit de rest van zijn speech. Dit toont dat het overbrengen van de firmanaam van primordiaal belang is voor de spreker en zwaarder weegt dan de wens om de beleefde communicatie te respecteren. Ook de herformulering ('de afkorting, de juiste afkorting') benadrukt de waarde van deze zaak. Dit is natuurlijk ook logisch, aangezien het voor een – renderende – institutionele identiteitsconstructie essentieel is dat het publiek in de eerste plaats de firmanaam onthoudt.

216. *Ik zie dat er hier en daar nog mensen zijn die, euh, allusie maken op P of op M, dus alles is vanaf heden XYZ - ge moet ook opletten, de afkorting, de juiste afkorting die is XYZ. (12)*

Ook spreker 36 besteedt zeer expliciet aandacht aan de firmanaam en uit voorbeeld 217 blijkt ook hoe belangrijk de correcte, in dit geval ook nieuwe, naam is voor de constructie van de bedrijfsidentiteit: de spreker zegt dat er zelfs onderzoek gebeurd is naar de naamsbekendheid. Ook de ontstaansgeschiedenis van de naam wordt kort geschetst, met als belangrijk criterium dat het 'sexy' moet zijn (cf. onderstreepte deel), een woord dat meer te maken heeft met imago, maar wel met de inhoud van het bedrijf.

217. *Dus als ik zeg: 'U', en de statistieken van de naamsverandering mag geloven, dan is ongeveer 80 % op de hoogte, dus, voor die 20 % die het nog steeds niet weet, U is het vroegere UM. UM, de naam zegt het zelf, mijnen, euh, de directie vond het toch zinvol om een beetje een meer sexy naam, euh, naar voor te komen en de naam 'mijnen' omdat we daar geen enkele binding niet meer mee hadden, heeft men dan besloten om die naam te veranderen en*

het is uiteindelijk U geworden. (36)

Kwaliteit

Streven naar een excellente institutionele identiteitsconstructie

In de meeste presentaties stellen de sprekers hun bedrijven voor als organisaties die een hoge graad van kwaliteit bereikt hebben. Soms benadrukt de spreker dan ook dat zijn bedrijf streeft naar de perfectie. Dit streven wordt dan soms vrij expliciet verbonden met bepaalde waarden, cf. onderstaande voorbeelden:

218. *In de derde plaats komt in de Y kwaliteitsketen het respect voor milieu en dierenwelzijn aan bod. (30)*

219. *Euh, enfin, het is ook een maatschappelijk gegeven dat je ook voor die dingen (= bommen en munitie die tijdens het baggeren per ongeluk opgehaald worden) iets, iets, euh, iets moet doen. (12)*

Sommige sprekers zijn nog heel wat explicieter in hun standpunt over de perfectie van hun bedrijf. In voorbeeld 220 stelt de spreker nadrukkelijk dat het bedrijf hoge kwaliteit levert en hij onderstreept deze bewering door de vergelijking te maken met de burens. Hij positioneert zichzelf ook duidelijk door zijn trots over dit feit niet onder stoelen of banken te steken ('dat wij daar fier op mogen zijn'). In voorbeeld 221 zien we een gelijksoortige situatie: de spreker maakt nadrukkelijk een positieve balans op van het werk dat zijn bedrijf levert. Hij laat dit extra uit de verf komen door het woord 'degelijk' te herhalen en te specificeren door eraan toe te voegen dat 'iedereen ruim zijn best heeft gedaan', waaruit de emphatische positiviteit blijkt uit het woord 'ruim'. Door deze toevoeging nuanceert hij de betekenis van 'degelijk', zonder echter aan de positieve evaluatie te raken. Deze evaluatie spreekt hij al uit in het prille begin van zijn speech (de derde zin), eigenlijk dus nog voor het publiek zelf kan oordelen.

220. *(...) dat wij daar fier mogen op zijn, ook op de prestaties die we geleverd hebben op het vlak van energie-efficiëntie die minstens even goed zijn als de prestatie van onze burens. (5)*

221. *In ieder geval ik, euh, denk dat ik toch vandaag een verhaaltje kan brengen dat wij de voorbije vier jaar, euh, degelijk hebben gewerkt, degelijk in de zin dat iedereen die hieraan meegewerkt heeft, euh, ruim zijn best heeft gedaan. (9)*

Maar ook implicieter vinden we de waarden van een bedrijf weerspiegeld in de speech: in 222 zien we dat het bedrijf de voorkeur geeft aan kwaliteit boven massaproductie en dus ook boven winstbejag. In dit voorbeeld wordt het feit dat het bedrijf een bewuste keuze maakt voor deze waarden

uitdrukkelijk beklemtoond door de driedubbele herhaling van de woorden 'willen' en 'keuze'. Ook woorden als 'kwaliteit' en 'garanderen' ondersteunen de opbouw van een positieve identiteit, waarin waarden een rol spelen.

222. *Wij willen kwaliteitsketens ontwikkelen voor producten die authentiek zijn, wij willen de rassen kennen waarmee we werken, de variëteiten kennen, wij willen hebben dat de keuze van die rassen en variëteiten een goede keuze is, een keuze die een bepaalde smaakgarantie kan geven en die niet in de eerste plaats aan een massale productie, euh, denkt maar in de eerste plaats aan een goed kwalitatief product. (30)*

De positionering van de spreker tegenover zijn bedrijf valt dus niet altijd heel erg op, maar meestal zit ze dan wel verweven in de speech en is ze merkbaar in een aantal kleine elementen, zoals bijvoorbeeld het gebruik van het evaluatieve woord 'origineel' in verband met een project van de onderneming, cf. 223, of het benadrukken dat het bedrijf zeer vlot aan de kwaliteitsnormen voldoet, cf. 'eerste maal' en 'eerste fase' in 224 en 225. We zien in dit laatste voorbeeld dat tussen neus en lippen vermeld wordt dat het bedrijf enkele minors moest wegwerken, wat zeer neutraal en agensloos geformuleerd wordt. Op de vermelding van het bedrijf in negatieve contexten kom ik later terug.

223. *(...) dit werk hebben we uiteindelijk bekomen door het originele idee van het (slib) terplaatse steekvast te maken. (12)*

224. *(...) (we) hebben dus eigenlijk voor de eerste maal in ons bedrijf tenminste en ook voor de eerste, euh, maal dat we geprobeerd hebben, hebben we onze ISO-9002 behaald. (27)*

225. *(...) ook daar, na het wegwerken van een aantal minors, hebben we onze HACCP-norm in de eerste, euh, fase behaald. (27)*

Om het geheel, ondanks deze evaluatieve zelfoordelen, nog geloofwaardig te houden, verschuift de spreker geregeld zijn 'footing' (Goffman 1979) en wordt er vrij vaak een beroep gedaan op gezagsargumentatie. Door rechtstreeks te citeren of te verwijzen naar andere bronnen, krijgen de ideeën van de spreker immers een bewijskrachtige ondersteuning (cf. Matoesian 1999: 507-508). Vaak worden in de speeches dan ook de woorden van autoriteiten in het veld geciteerd, wiens status benadrukt wordt door de toevoeging van de titel (Potter 1996: 138), zoals in voorbeeld 226. Ook worden voorafgaande sprekers geciteerd (cf. 227 en 228). Af en toe wordt zelfs geanticipeerd op de woorden van andere sprekers die nog moeten komen, zodat daar al een soort van bondgenoten in gevonden wordt (cf. 229).

226. *Een uitspraak die wij zeer, euh, relevant vinden is de uitspraak van professor S van MIT die*

zegt: (...). (5)

227. (...) en dan wachten wij op het gebruikscertificaat van O zoals meneer T gezegd heeft (...). (12)

228. Nu, we hebben daar heel wat wetenschappelijk onderzoek gedaan, wat W heeft toegelicht (...). (9)

229. Besluit: de convenanten blijven het voorkeursinstrument van de industrie, mijn collega's zullen daar straks, denk ik, nog wel dieper op ingaan. (5)

Kwaliteit via metaforisch taalgebruik

Er is een spreker in dit subcorpus die suggereert dat het werk dat zijn bedrijf levert van zeer hoge kwaliteit is door consistent een metafoor te verweven doorheen heel zijn presentatie. Metaforen zijn een sterk persuasief middel vanwege de volgende reden:

What metaphor does is limit what we notice, highlight what we do see, and provide part of the inferential structure that we reason with. (G. Lakoff 1991)

Deze metafoor belicht de manier waarop het bedrijf van de spreker te werk gaat en impliceert, via *entailment relationships* (Lakoff en Johnson 1980: 9), dat het kwalitatief hoogstaand werk levert. Hier gaat het opnieuw om een bedrijf dat watersediment behandelt en de manier van werken wordt vergeleken met de relatie tussen een dokter en zijn patiënt. Zoals te zien is in voorbeeld 230, introduceert de spreker deze metafoor via een expliciete vergelijking, waarbij de spreker naar zijn bedrijf als de dokter en naar het vervuilde slib als de patiënt verwijst. In het vervolg van de speech neemt de spreker deze metafoor verder op en vergelijkt zelfs zwaar vervuild slib met terminale patiënten die palliatieve zorgen krijgen, cf. voorbeeld 231. Via deze metafoor toont de spreker dat zijn bedrijf dit werk zeer ernstig neemt: zelfs als het slib niet meer gezuiverd kan worden, krijgt het nog een zeer hoogstaande behandeling, gesuggereerd door het gebruik van de woorden *palliatieve zorg*.

230. *Het is zoals euh, ik stel mezelf of ons bedrijf een beetje voor als een een dokter waar heel wat patiënten op af komen. Wel, we hebben een hoop technieken in huis om een aantal patiënten te behandelen, ik zou niet zeggen alle patiënten maar toch veel. (12)*

231. *Categorie 4 daarvan zou ik zeggen dat zijn eigenlijk de terminale patiënten, dat zijn degenen die binnenkomen en waar we eigenlijk enkel een palliatieve zorg zullen uitvoeren (...). (12)*

Af en toe merken we zelfs dat de spreker deze antropomorfische metafoor voor slibbehandeling zo ver doortrekt, dat hij bij de bespreking van het technische proces zelf ook in 'menselijke' termen spreekt. Kijken we in het onderstaande voorbeeld maar naar het gebruik van de term 'evacueren', een

werkwoord dat volgens Van Dale (Van Sterkenburg 2002) enkel met betrekking tot personen gebruikt wordt. Het onderwerp is hier een zaak, i.c. *het slib*, en dus is er hier sprake van personificatie:

232. (...) *dat zoveel mogelijk van het oververzadigde water wa d' in het slib aanwezig is, zo snel mogelijk geëvacueerd wordt (...).* (12)

Dit woordgebruik kan natuurlijk berusten op toeval: de spreker kan het woord *evacueren* ook gewoon verkeerd gebruikt hebben. Maar omdat dit specifieke woordgebruik past binnen het plaatje van de gebruikte metafoer en omdat een dergelijke coherentie toch typisch is voor deze stijfijguur (Lakoff en Johnson 1980: 96), is het aannemelijk dat het gebruik van het woord *evacueren* niet volledig toe te schrijven is aan een lapsus van de spreker.

In negatieve contexten

1. Verantwoordelijkheid ontwijken

Een perfect voorstelling van het bedrijf is natuurlijk zeer gevoelig voor negatieve elementen en kritiek. In negatieve contexten wordt daarom het opnemen van enige aansprakelijkheid zo veel mogelijk vermeden. Als het kan, schuift de spreker de schuld zelfs op iemand anders. Een dergelijke situatie die ongunstig is voor het bedrijf kan reeds bestaan in de gedachten van de publieksleden of ze kan ontstaan in de speech zelf.

In speech 12 is er een duidelijk voorbeeld van de eerste mogelijkheid: de spreker gaat ervan uit dat de negatieve informatie algemeen bekend is bij zijn publiek en hij doet dan ook bijzonder veel moeite om dit beeld te corrigeren. We zien hier eigenlijk een intertekstuele reactie op een verhaal dat '*socially circulated*' is (De Fina 2003a: 30). De spreker vertelt in zijn speech over een verkeersongeval dat gebeurde in een tunnel die een belangrijke toegangsweg vormt tot de stad Antwerpen. Een vrachtwagen vol slib verloor er zijn lading, met een immense verkeerschaos als gevolg. De spreker is afkomstig van een slibverwerkingsbedrijf en hij brengt dit voorval zelf ter sprake om eventuele vooroordelen bij het publiek te corrigeren en een onbeschadigd bedrijfsimago te garanderen. Zoals te zien is in het onderstreepte deel in voorbeeld 233 gaat de spreker ervan uit dat het probleem bekend is bij de publieksleden. De herhaling aan het einde van het fragment (*wij kunnen er eigenlijk weinig aan doen; nie in ons beheer valt*) toont dat de spreker zeer bezorgd is over het bedrijfsimago, een zorg die verder blijkt uit de toevoeging van '*eigenlijk*', wat een manier is om voor '*hedging*' (cf. '*actually*' in Lakoffs lijst (1973: 472)) te zorgen, en door zich expliciet te verontschuldigen (*ten zeerste tot onze spijt*). Deze hele uiting is eigenlijk redundant, doordat de spreker al in het begin uitlegt dat zijn bedrijf niet aansprakelijk kan worden gesteld (*ook dit doen we niet zelf*). Door nog een hele reeks

van 'hedges' toe te voegen (*af en toe dan toch wel 'es*) onderstreept de spreker daarenboven de zeldzaamheid van dergelijke ongevallen. Ook deze informatie is totaal overbodig gezien de voorafgaande vermelding dat het bedrijf dit niet zelf doet. Maar toch zien we dat de spreker via deze 'hedges' de ernst van het probleem probeert te verminderen. De toepassing van al deze verschillende strategieën toont duidelijk dat de spreker zeer veel belang hecht aan een goed bedrijfsimago en dat hij meer dan gewone moeite doet om het verband tussen zijn bedrijf en negatieve informatie te minimaliseren.

233. *Euh, ook dit doen we niet zelf, we kunnen enkel en alleen de opdrachtgevers inlichtingen geven en ook met aandrang verzoeken om daar de nodige aandacht aan te besteden, euh, iedereen heeft al wel gehoord dat de Kennedy-tunnel een paar keer dichtgeslibt is omdat er af en toe dan toch wel 'es een ongeluk met dit gebeurt euh, ten zeerste tot onze spijt, wij kunnen er eigenlijk weinig aan doen omdat dat dus ook nie in ons beheer valt. (12)*

In dit fragment zien we dat de spreker vooroordelen bij het publiek weerlegt en anticipeert op mogelijke beschuldigingen van het publiek. Dit is zeer gelijklopend met wat Atkinson en Drew (1979) beschrijven in de context van een kruisverhoor in de rechtzaal: de ondervraagden anticiperen op beschuldigingen ('*pre-notice blame allocations*') door een aantal verdedigingstechnieken ('*defence components*') in te bouwen, waaronder ook het doorschuiven van de schuld:

The turns in which these defence components occur are also designed to avoid self-blame, through the selection of particular formulations of those aspects of the other parties' actions with respect to which failures on the witness's part may be located – where the selected formulations allow for, and are matched to, terms which minimise those aspects. (Atkinson en Drew 1979: 159)

De nadruk die de spreker legt op het minimale aandeel van zijn bedrijf in dit probleem lijkt op de manier waarop verdachten omgaan met eventuele, onuitgesproken beschuldigingen. De spreker uit zich dan ook als iemand die zich moet verdedigen, zelfs zonder de expliciete bedreiging van een ondervrager zoals in de rechtzaal. Het feit dat spreker 12 dit onderwerp zelf ter sprake brengt, toont dat hij zeer veel belang hecht aan een ongeschonden bedrijfsidentiteit.

Een negatieve context kan echter ook op een andere manier in de speech gesitueerd worden. Het is namelijk vaker zo dat een negatieve context in de speech zelf ontstaat door het woordgebruik van de sprekers. Wanneer ze dan een woord met negatieve connotatie gebruiken, wordt het institutionele *wij* vermeden. Zoals Meinhof en Galasinski (2000) opmerken, is een overgang van pronomina indicatief voor de manier waarop de sprekers zich verhouden tegenover het onderwerp:

In our informants' narratives we can see by the context in which they occur that the changes in these grammatical relations are indicative of ideas, feelings, attitudes and experiences which the informants wish to embrace, as against others from which they want to distance themselves. (Meinhof en Galasinski 2000: 339)

Door via pronominale afstand te nemen, wat Brown en Levinson (1987: 2004-206) *point-of view distancing* noemen, voorkomt de spreker dat het publiek het bedrijf associeert met deze negatieve elementen. In de onderstaande voorbeelden komen een aantal woordcombinaties voor die van een bedenkelijk moreel niveau zijn, met name *wegmoffelen*, *in de riool dumpen* en *aansprakelijkheid ontlopen*. Bij de constructie van een institutionele identiteit moet een verband tussen dergelijke negatieve woordconnotaties en het bedrijf voorkomen worden. Daarom gebruiken de sprekers in deze zinnen andere onderwerpen: in voorbeeld 234 is de neutrale vorm *men* onderwerp van de zin, terwijl hiermee verwezen wordt naar de telers, die normaal gezien binnen de referenten van het institutionele *we* van een fruittelersvereniging vallen. Een soortgelijk geval is voorbeeld 235, waar het over waterlozing van het bedrijf in kwestie gaat. De spreker verwijst niet alleen met de '*men*'-vorm naar zijn firma, maar noemt deze ook heel neutraal '*de vervuiler*'. In voorbeeld 236 neemt de spreker afstand van de negatieve situatie door in plaats van de *wij*-vorm, de exacte referenten te gebruiken. Dit is een zeer uitzonderlijke manier om zich uit te drukken, aangezien de spreker zelf een politicus van de stad is. Hij verwijst dus naar zichzelf in de derde persoon. In gelijksoortige gevallen gebruikt de spreker normaal gezien de *wij*-vorm.

234. (...) *men kan geen enkele kwaliteitsklacht meer wegmoffelen, men hoort in dit systeem een respons te geven aan elk kwaliteitsprobleem dat zich stelt.* (27)

235. (...) *ik geloof meer in, euh, de vervuiler om daar, (...), om daar de juiste techniek op toe te passen vooraleer men het eigenlijk in de riolering dumpst (...).* (36)

236. (...) *en die aansprakelijkheid die willen de ambtenaren van stad N, de politici van stad N, willen die ontlopen.* (11)

Een dergelijke zelfverwijzing in de derde persoon komt ook aan bod in Wilson (1990), die het fenomeen beschrijft als een '*ploy to deflect, or delimit, (...)'existential involvement*' (Wilson 1990: 79). Hij gebruikt het voorbeeld van Nixon, die naar zichzelf verwijst via de term '*the President*' en merkt hierover het volgende op:

(...) Nixon's personal existential involvement is only located through his position as President, which delimits any direct claim that it is only Richard Nixon who can make certain decisions. (Wilson 1990: 81)

Mutatis mutandis geldt hetzelfde in mijn corpus: de betrokkenheid van spreker 11 bestaat enkel vanwege zijn functie als politicus van de stad. Wilson beargumenteert verder dat dit vanwege de volgende reden gebeurt:

The argument has been that, in some circumstances, when a speaker uses certain kinds of definite description to self-refer, he/she may be attempting to deter the hearer from attaching beliefs or associations, connected with whoever or whatever is delimited by the definite description, to the speaker him/herself. (Wilson 1990: 102-103)

Zo voorkomt de spreker dus een directe associatie met hemzelf en dus ook met de stad die hij vertegenwoordigt, omdat de beschrijving eerder als generisch in plaats van attributief beschouwd wordt door de luisteraars (Wilson 1990: 103). Op deze manier draagt ook deze zelfverwijzing bij tot het behouden van een ongeschonden bedrijfs- (en in dit geval ook sprekers-) imago.

Het gebruik van het passief is ook een typische manier om de rol van de agens te minimaliseren (Schiffrin 2001b: 522) en daarenboven kan er zelfs volledig neutraal of 'agentless' verwezen worden, zoals ook Lyons (1969: 378) vermeldt. Dit komt omdat 'de lezer in het ongewisse blijft over wie er verantwoordelijk is voor de waarheidswaarde van wat er gezegd wordt' (*the reader is left in the dark as to who is responsible for the truth value of what is being expressed*) (Markkanen en Schröder, 1997: 5). Het passief creëert een duidelijke distantie en het is dus een handige manier om verantwoordelijkheid te vermijden, zoals ook Timor en Landau (1998) laten zien. Dit geldt ook voor de Nederlandse taal (Jaspers 1987b): ook in mijn corpus is er een passieve vorm te vinden in situaties die eventueel negatief geïnterpreteerd kunnen worden, cf. 237, of waar de spreker de verantwoordelijkheid niet op zich neemt, terwijl uit de context blijkt dat de organisatie van de spreker de handeling zal moeten uitvoeren, cf. 238.

237. *Er moet bewezen worden dat het product voor handling voedselveilig is (...). (27)*

238. *Maar de vraag is: "Hoe moet zo'n preventie georganiseerd worden?" (11)*

2. Omgaan met bestaande vooroordelen

In de eerste plaats is het mogelijk dat er bij het publiek vooroordelen bestaan tegenover het bedrijf van de spreker. Hierboven is al zeer kort getoond hoe spreker 30 bij zijn bedrijfsvoorstelling aandacht heeft voor de verdeling van de taken tussen het Franse bedrijf dat de oorspronkelijk Belgische firma opkocht. In voorbeeld 209 wordt het autonome karakter van de Belgische tak al benadrukt, maar de spreker komt hier nog een aantal keren op terug. In voorbeeld 239 zien we hoe de spreker formuleert en herformuleert totdat hij het expliciet herhaald heeft dat elk land zelfstandig het concept mag invullen. Dit wordt even verder nogmaals herhaald in 240. Op deze manier weerlegt de spreker

impliciet het vooroordeel dat de Franse overnemers de touwtjes volledig in handen hebben. De spreker aarzelt hier vaak, en dergelijke aarzelingen zijn paralinguïstische signalen die behoren tot de groep van *contextualization cues*. Deze functioneren als volgt:

They serve to highlight, foreground or make salient certain phonological or lexical strings vis-à-vis other similar units, that is, they function relationally and cannot be assigned context-independent, stable, core lexical meanings. (Gumperz 1992: 232)

De vele aarzelingen in deze passages, die ongewoon zijn in vergelijking met de rest van de speech, tonen hier inderdaad dat er hier iets bijzonders aan de hand is. Of dit nu ligt in het feit dat de spreker zich op glad ijs bevindt, dan wel dat hij veel belang hecht aan dit gedeelte, blijkt niet duidelijk uit de tekst zelf.

239. *Het is een internationaal concept, 't is ontwikkeld en ondersteund door de groep, een, euh, internationaal concept wil dus zeggen dat het, euh, euh, de inhoud ervan is niet bepaald door door de, euh, groepsdirectie, alleen de vorm, de het kader is bepaald door de groepsdirectie en het is aan ieder land, euh, om het concept in te vullen. (30)*

240. *Belangrijk is dat het concept ingevuld wordt door de individuele landen, dus, ieder land op zich vult, euh, ontwikkelt een aantal kwaliteitsketens met producten die geproduceerd worden, euh, in de eigen landen (...). (30)*

Een andere spreker gaat op zeer expliciete manier om met de vooroordelen die hij meent te zien leven bij zijn publiek. In 241 zegt hij uitdrukkelijk dat hij de foto's in kwestie laat zien om hen te overtuigen van zijn gelijk. Hij vult zijn argumentatie aan door in te gaan op de vele inspanningen die zijn bedrijf levert om het storten van afval om te zetten in iets positiefs. Verder besteedt hij ook expliciet aandacht aan het uitzicht van het afvalmateriaal, waar hij door de negatie in het onderstreepte deel het vooroordeel zeer uitdrukkelijk weerlegt. De spreker lijkt zelfs om bevestiging te vragen van zijn publiek door het tussenwerpsel 'hé' toe te voegen en daarenboven voegt hij een empirisch waarneembaar bewijs van zijn stelling toe ('*de vrachtwagens rijden daar dus gewoon over*').

241. *(...) dit materiaal gaat naar onze stortplaats in K en ook daar kwestie, wou ik graag een aantal plaatjes van laten zien omdat de mensen soms het idee hebben van storten, ja, dat is iets ongelooflijk negatief (sic). (12)*

242. *(...) dat ziet er even goed, even schoon uit (...). Dus het is helemaal geen natte blubber die in het stort wordt gestoken, hé, dus de vrachtwagens rijden daar dus gewoon over. (12)*

Er is één spreker die een beroep doet op zijn lidmaatschap³² van de categorie 'Vlamingen' en een bestaand vooroordeel in België, namelijk dat het geld van het Vlaamse gewest naar het Waalse gewest stroomt, naar zijn hand zet om zijn argumentatie te ondersteunen. Hij doet dit door een uitgebreide allegorie op te bouwen aan de hand van stereotypen waarin deze Belgische problematiek als uitgangspunt genomen wordt. Op deze stereotype situatie past hij de redenering, die volgens de spreker voor problemen in zijn industrietak zorgt, toe. Daardoor krijgt hij een onacceptabele, haast absurde uitkomst voor zijn vergelijking, waarbij als conclusie impliciet gesteld wordt dat, mutatis mutandis, ook de gevolgen voor zijn industrietak onaanvaardbaar zijn. Dit stereotype ondersteunt zo dus de argumentatie van de spreker. In 243 zien we dat de spreker begint met de introductie van het principe van de lineariteit, waarvan hij de onrechtvaardigheid zal bewijzen. Aan het einde van het fragment is dit dan ook de conclusie, waarvan nu meteen gezegd wordt dat dit een algemeen geldende redenering is via een *extreme case formulation* over de kracht (*totaal* onzinnig) en de frequentie (*iedereen*) van deze mening die de correctheid ervan rechtvaardigt (Pomerantz 1986: 225) (cf. onderstreepte delen).³³ De spreker simuleert dus een consensus over deze allegorische situatie en zo maakt hij er een feit van (cf. Edwards en Potter 1992). Daarenboven trekt hij het algemeen aanvaarde karakter, typisch voor de inhoud van stereotypen (Quasthoff 1978; 1989), door naar zijn problematiek. In de vergelijking zelf verkrijgt de spreker door zijn overdreven zin voor detail (bijvoorbeeld de namen van de kinderen) een ironisch effect, waardoor de onzin van zijn redenering nog sterker uit de verf komt.

243. *De vraag is moet elke se..elke sector dan niet zijn bijdrage leveren en is er iets mis met die lineariteit, want lineariteit voor iedereen hetzelfde zou op het eerste zicht nogal rechtvaardig klinken, als iedereen hetzelfde moet doen, euh, dat klinkt billijk. Laat ons voor de vergelijking een keer naar 2 gezinnen kijken, 2 gezinnen willekeurig gekozen, we hebben ze hier gevonden op de hoek van de Nationalestraat, de nummers 1 en 2. Aan de noordzijde van die straat woont het gezin De Vlaminck, dat gezin de De Vlaminck had in 1990 nog geen kinderen, 't is een jong gezin, heeft ondertussen 3 kinderen, Jan, Mie en Stef, respectievelijk 6, 5 en 4 jaar oud en aan de overzijde, op de hoek van de Nationalestraat, aan de zuidkant, woont de familie De Waal en die had in 1990 al 3 kinderen, de namen doen niet ter zake maar ik*

³² Niet alleen zijn eigen lidmaatschap, maar ook dat van de meerderheid van het publiek maakt dit verhaal begrijpbaar voor de publieksleden. Op die manier wordt meteen al eensgezindheid over deze zaak gesuggereerd.

³³ Deze zin bevat dus twee Extreme Case Formulations, door Edwards (2000: 349) respectievelijk beschreven als *semantically extreme adjectives* (*totally*, totaal) en *nouns* (*everybody*, iedereen). De zin markeert door zijn plaats aan het einde van het fragment de overgang van de allegorie naar de letterlijke inhoud van de speech, waardoor we hier volgens Norrick (2004: 1737) inderdaad te maken hebben met een Extreme Case Formulation en geen hyperbool, die eerder omringd wordt door een duidelijk niet-letterlijke context.

vermeld ze toch maar, dat waren Jean-François, Marie-Claire en Etienne en die zijn momenteel respectievelijk 19, 18 en 17 jaar oud. Als we nu de redenering van de lineaire toepassing daarop gaan toepassen zal ik maar zeggen, dan zouden die 2 gezinnen, euh, respectievelijk de familie De Vlaminck, die krijgen voor 2 volwassenen rechten en zullen daarmee in 2010 vijf nagenoeg volwassen personen moeten van verwarming en transport voorzien. De familie De Waal daarentegen had in 1990 vijf volwassenen, die grote kinderen zullen tegen dan lang het huis uit zijn, zullen in 2010 dus maar met 2 meer zijn en zouden dus, euh, evenveel rechten krijgen, enfin, zouden 5 keer rechten krijgen terwijl ze maar met 2 zijn. U ziet, zo'n zo'n lineaire verdeling, voor iedereen hetzelfde, die geen rekening houdt met de groei van de gezinnen, dat is totaal onzinnig, dat..daarvan zegt iedereen: 'Dat is totaal onaanvaardbaar'. (5)

Vanuit het standpunt van *Relevance Theory* (Sperber en Wilson 1986) bekeken, toont de uitgebreidheid van deze metafoor meteen ook het belang van dit persuasieve element voor de spreker. Deze theorie is te vergelijken met een 'kosten-baten analyse' (Sperber en Wilson 1986: 123) of zoals Wilson samenvat: 'one should attempt to provide a balance between the information gained and the amount of effort put in.' (Wilson 1990: 113). Vanwege de moeite die het kost om een anekdote met een dergelijke graad van detaillering en uitvoerigheid te produceren, moet het belang groot zijn om de balans in evenwicht te krijgen. Aangezien de speech een sterk persuasief karakter heeft en deze premisse het uitgangspunt vormt, is het logisch dat aan de aanvaardbaarheid ervan bijzonder veel aandacht besteed wordt.

De illusie van de perfectie

Door de technieken die in het bovenstaande deel beschreven worden, te hanteren, wordt een suggestie van morele waarden en perfectie gecreëerd. Dat dit soms slechts een beeld is dat de sprekers proberen te vestigen, maar niet strookt met de realiteit, wordt bewezen in speech 11: de spreker stelt expliciet dat zijn stadsdeel een leidende rol heeft (cf. 244), haar verantwoordelijkheid opneemt (cf. 245) en een stad is waar men erg hard werkt, gesuggereerd door de connotatie van het woord 'zwoegen' in voorbeeld 246. Het beeld dat hier geschetst wordt is positief, maar ook realistisch en eerlijk, want in 245 zien we dat de spreker ook negatieve elementen toevoegt aan zijn beschrijving. Dit past in de rol van getuige die de spreker aanneemt, cf. infra.

244. (...) indien wij die [resultaten: eigen toevoeging] zullen publiceren of dergelijke of kunnen in de databank stoppen, da veel mensen, da veel meer gemeenten hun waat... koudwatervrees zullen, euh, overwinnen om toch ook te gaan meten (...). (11)

245. (...) wij moeten onze verantwoordelijkheid nemen, ten eerste omdat wij het verschuldigd

zijn, twee, omdat wij ook aan de oorzaak liggen van de vervuiling van de van de waterlopen.
(11)

246. *Het is wel jammer dat het zo zwoegen is om aan correcte informatie te geraken, maar dat mag geen alibi zijn (om het niet te doen). (11)*

Maar in de speech zelfs zijn er al bepaalde uitlatingen van de spreker die suggereren dat zijn hoofdbekommernis zich eerder situeert op het financiële, dan op het morele niveau, cf. voorbeelden 247 en 248. Toch sluit het ene het andere niet uit: de bezorgdheid van de spreker over de kosten van het project is niet noodzakelijk contradictorisch met de morele waarden die hij nastreeft. Na de speech zelf echter, wanneer de spreker vragen beantwoordt en zijn reacties dus onvoorbereid zijn, laat hij duidelijk zien dat zijn zorg over de slibbehandeling niet zo idealistisch is als hij wel laat uitschijnen in de speech. Zijn reactie op een vraag is te zien in 249, waar de spreker beargumenteert dat het beter zou zijn voor hem en zijn stad als de overheid (in dit geval: O) niet zo grondig controleerde wat er gebeurde. Zo insinueert hij dat het beter zou zijn voor de stad als ze het slib op een goedkopere, maar ook vervuilendere, manier zou kunnen verwijderen.

247. *Goed, wat is ons grote probleem? Dat is de kostprijs van het slib. (11)*

248. *De vraag die ik mij stel is altijd: "Wat kost dat ook allemaal, wat kost dat ook allemaal?"*
(11)

249. *Maar O, allee, daar zijn voldoende wettelijke instanties die dat wel met kritische, met argusogen, euh, zullen volgen, denk ik. Als dat niet zo is, des te beter voor ons. (11)*

Dit voorbeeld toont dat de constructie van een perfecte institutionele identiteit waarbij het streven naar moreel hoogstaande waarden zeer goed voorbereid is en kunstig in de speech verweven kan zijn, ook even gemakkelijk weer beschadigd wordt op een onbewaakt moment. Spreker 36 laat zelfs in zijn speech zelf al merken dat de werkelijkheid niet even mooi is als zijn verhaal, doordat hij zelf af en toe relativerende tussenzinnetjes invoegt die tonen dat de realiteit anders is, cf. voorbeeld 250 en 251.

250. *(...) dat gebeurt nogal eens dat daar een onbepaalde onzuiverheid in terecht komen, dus, dat we eigenlijk verplicht zijn om die om te zetten naar het riool, dus, eigenlijk is dat vrij weinig, het zou beter kunnen op dat vlak. (36)*

251. *(...) verder wordt het dan proper water, zullen we maar zeggen (...). (36)*

16.4.2 Een dubbele institutionele identiteit in speech 35

Dat het gebruik van de hierboven beschreven technieken echter niet altijd zo evident is, bewijst speech 35. Wat identificatie betreft zien we in deze speech in concreto dat de bepaling van de referent van deze 'wij'-vorm niet makkelijk is. In deze presentatie zien we een dubbele identificatie van de spreker: aan de ene kant identificeert hij zich met het bedrijf waarvoor hij werkt (bedrijf A), aan de andere kant merken we ook dat hij zeer dicht staat bij het bedrijf dat een klant van zijn bedrijf is (bedrijf B). Deze situatie komt wel vaker voor in de speeches van sprekers uit dienstverlenende bedrijven, cf. de bespreking van speech 13, en de verwarring is dan ook logisch: de spreker werkt in de praktijk op de site van bedrijf B, in dit geval om de waterzuivering te verzorgen, terwijl hij betaald wordt door bedrijf A, dat bestaat uit een groep specialisten in de waterbehandeling. We zien dus dat de identificatie van de spreker dubbel is: in voorbeeld 252 spreekt hij uit naam van bedrijf B en praat hij dus ook over de productie van latexmatrassen alsof het om zijn eigen zaak gaat. In voorbeeld 253 daarentegen, construeert de spreker de identiteit van een groep van experts in de waterbehandelingsindustrie, die al heel wat ervaring hebben met vervelend afvalwater. De spreker positioneert zich in dit voorbeeld duidelijk weer als een vertegenwoordiger van bedrijf A.

252. (...) het productieproces (...) maakt voornamelijk gebruik van stoom, we moeten die latex vulcaniseren (...). (35)

253. (...) en ik kan u vertellen dat het ongeveer het moeilijkste afvalwater is die we ooit gehad hebben. (35)

Deze dubbele identiteit is uitdrukkelijk aanwezig in het begin van de presentatie. De spreker besteedt zelfs expliciet aandacht aan bedrijf B via de bedrijfsvoorstelling, terwijl zijn eigen bedrijf niet voorgesteld wordt. In het begin van de presentatie gaat het dus vooral over bedrijf B, maar dit verandert zodra het onderwerp verschuift naar het technische aspect van de waterzuivering. In het vervolg van de speech legt de spreker meer de nadruk op zijn eigen bedrijf (bedrijf A) door via agentieve zelfverwijzingen de gebruikte technieken te verklaren, cf. voorbeeld 254 en 255. Hier zien we ook dat de spreker via het gebruik van jargon (*mechanische damprecompressie, gedwongen omloopverdampers, viscositeit*) zijn bedrijf positioneert als een onderneming met veel expertise.

254. Nu, de techniek die die wij hier gebruiken is eigenlijk een een andere techniek, een techniek van mechanische damprecompressie. Wat gaan we doen? Wel, die damp die we hier gevormd hebben (...). (35)

255. Euh, gedwongen omloopverdampers gaan we inzetten als de viscositeit hoog wordt of als we nog verder willen indampen (...). (35)

Daarenboven komen hier eerder typische institutionele technieken voor, zoals het gebruik van zelf-

evaluaties: *interessant* in 256 en *mooi en netjes* in 257.

256. (...) *terwijl dat we met een mechanische dampcompressie ongeveer naar 1,5 à 1,7 euro per kubieke meter, euh, kunnen gaan werken om in te dampen, dus, dat is duidelijk al een interessant, euh, punt.* (35)

257. *Wat krijgen we hier in het condensaat? Wel, ge ziet, mooi, al het zout gaat eruit, wat te verwachten is natuurlijk; COD gaat netjes ook allemaal eruit (...).* (35)

Opmerkelijk is dat in het verdere verloop het institutionele perspectief van bedrijf A gehanteerd wordt. Ook hier zien we gelijksoortige inspanningen van de spreker om zijn bedrijf (A) niet in een negatieve context te plaatsen. In voorbeeld 258 is het onderwerp van de bijzin '*het bedrijf*'. Deze verwijzing slaat op bedrijf B, de klant van het bedrijf van de spreker. In de gegeven situatie is hier geen enkele twijfel over: het gaat immers over de prijs die betaald moet worden voor de behandeling van het afvalwater van de matrassenproductie, wat duidelijk de problematiek van bedrijf B is. Omdat het in deze zin echter gaat om het zuiveren van water en het verwijderen van slib, wat specifiek de zaken van bedrijf A zijn, is het niet 100% duidelijk op welk bedrijf gedoeld wordt. In ieder geval gebruikt de spreker voor beide bedrijven de institutionele *wij*-vorm, maar deze wordt hier vermeden vanwege de negatieve connotatie van een woordcombinatie als '*er vanaf willen*'. Zo wordt de positieve positionering van geen van beide bedrijven geschaad.

258. (...) *de kostprijzen (...) die swingen eigenlijk de pan uit, dus, het is duidelijk dat het bedrijf daar (= slib) vanaf wou.* (35)

Ook in voorbeeld 259 merken we een vergelijkbare techniek: de spreker is de mogelijke waterzuiveringstechnieken aan het bespreken en hij doet dit consistent in de *wij*-vorm. Plots schakelt hij over naar het neutrale '*men*' in een context waarin de kostprijs, en niet de milieulast, primeert. In een dergelijke situatie legt de spreker dus geen direct verband met het institutionele *we*, maar geeft hij de voorkeur aan een neutrale agens. Daarenboven verbindt hij er ook het argument aan dat *niemand het doet*, wat ook bijzonder *vanzelfsprekend* is.

259. *Dus, wat doen we op dat moment? Wel, eigenlijk alle energie omzetten in de damp, euh, we hebben natuurlijk wel gecondenseerd, euh, we hebben het opgelost maar we hebben eigenlijk de energie overgebracht naar een damp die we allemaal kwijt zijn.* (35)

260. *Het spreekt vanzelf dat er niemand dat gaat doen, hé, want dat is eigenlijk verschrikkelijk duur, dus, vandaar dat men overstapt naar 2-traps indamping (...).* (35)

Kortom, in deze speech zien we een spreker die in het begin een verwarrende *wij*-vorm hanteert en

aanvankelijk ook geneigd lijkt de identiteit van bedrijf B op te bouwen. Naarmate de speech vordert, wordt het roer echter omgegooid en krijgen we een overzicht van de prestaties van bedrijf A. Door agentieve zelfverwijzingen en zelfevaluaties op te nemen in deze bespreking, volgt toch een institutionele identiteitsconstructie van bedrijf A. Er kan echter verwacht worden dat deze opbouw van identiteit door de enigszins verwarrende opening minder sterk overgekomen is bij het publiek, aangezien een grondige tekstuele analyse nodig was om de exacte referenten van deze *wij*-vormen te analyseren.

16.4.3 De wisselwerking tussen institutionele en sprekersidentiteit

Een beperkte opbouw van de sprekersidentiteit in speech 27

In deze presentatie besteedt de spreker slechts in zeer beperkte mate aandacht aan zijn eigen identiteitsconstructie. Hij begint wel met zichzelf even voor te stellen, waarbij hij inspeelt op de introductie van de dagvoorzitter. Deze voorstelling is zeer impliciet, maar ze is toch gemarkeerd omdat de informatie die hier gegeven wordt redundant is vanwege de voorafgaande introductie.

261. (...) *ik ga inderdaad niet als boomteler praten maar wel als fruitproducent.* (27)

In het vervolg van de speech zien we de spreker vooral voor het voetlicht treden als er eerder subjectieve informatie gegeven wordt, in plaats van de zeer feitelijke gegevens die hij normaal gezien beschrijft. Deze subjectieve informatie wordt een beetje vager voorgesteld en we zien dan ook heel wat *'hedges'*. George Lakoff, die dit begrip introduceerde (cf. Clemen 1997: 235 en Schröder en Zimmer 1997: 251), noemde *'hedges'* immers *'words whose job it is to make things fuzzier'* (G. Lakoff 1973: 471). Via hun *'hedges'* maken de sprekers vaak duidelijk dat de waarheidswaarde van hun stellingen eerder beperkt is, wat hen meteen ook beschermt tegen mogelijke kritiek van het publiek, cf:

But because statements of belief are speech acts that rely only partially on truth (and partially on assumptions of speaker sincerity), an argument whose position is a belief provides a built-in 'hedge' such that the speaker is partially immune from criticism and challenge. (Schiffrin 1985: 40)

Quality 'hedging' may suggest that the speaker is not taking full responsibility for the truth of his utterance. (Brown en Levinson 1987: 164)

Deze vorm van *'hedging'*, die gaat over de relatie tussen de inhoud van de zin en de positie van de

spreker hiertegenover, noemt men 'shields'. Specifieker nog: het type 'shield' dat hier gebruikt wordt, is het 'plausibility shield':

Plausibility Shields (...) implicate various levels of lack of certainty. That is, in each case, the speaker is indicating that s/he is less than fully committed to the truth of the proposition conveyed. (...) assertions marked by Plausibility Shields implicate that the speaker is asserting a belief acquired via 'plausible' reasoning. (Prince, Frader en Bosk 1982: 90)

Een voorbeeld hiervan zien we in 262, waar het onderstreepte gedeelte ('in mijn ogen') een duidelijke beperking wat betreft de waarheidswaarde van deze zin inhoudt. Zonder deze toevoeging zou de informatie immers puur feitelijk zijn. Ook in voorbeeld 263 zien we een gelijksoortig geval, waarin de spreker zijn oordeel verbindt aan een persoonlijke visie ('zie ik'), waardoor uit de formulering ook duidelijk het karakter van deze zin als 'mening' blijkt.

262. *De basis voor de duurzame gewasbescherming is in mijn ogen wat betreft de fruitteelt (...).*
(27)

263. *(...) dan is er een enorm nadeel aan kwaliteitssystemen, dan is het niet alleen duur, zelfs onbetaalbaar en zie ik er dus geen enkele meerwaarde aan. (27)*

Verder zien we in deze speech de identiteit van de spreker vooral terugkomen in zinnen die beginnen met 'ik denk', wat behoort tot de groep van de pragmatische partikels (Holmes 1990: 185). Sinds Lakoffs analyse van vrouwentaal, waarin onzekerheid uitgedrukt wordt met onder andere 'I think' (Robin Lakoff 1975), is dit pragmatisch partikel geregeld onderwerp geweest van analyse. Op de modaliteitshierarchie van Latour en Woolgar (1986; geciteerd in Edwards en Potter 1992: 106) die veranderingen in het factuele karakter van taal onderzoeken (cf. Woolgar 1988: 69-72), vinden we 'I think' ook duidelijk bij de meest onzekere, voorzichtige modaliteiten. Volgens Holmes (1984b: 48-49) heeft 'I think' echter eerder een affectieve, in plaats van een modale betekenis en het behoort dan ook tot de groep van 'hedges', met dus vooral een verzachtende betekenis. Dit fenomeen wordt bestudeerd in heel wat genderanalyses (Bonanno 1982, Van Antwerp en Maxwell 1982), variationistische studies (vb. Holmes 1990, Huspek 1989) en conversatie-analytische studies (vb. Benwell en Stokoe 2002: 442). Dit is dan ook een betekenis die volgens Holmes, Stubbe en Vine bestaat, maar volgens hen is het niet de enige (cf. onderstreepte deel):

Verbal strategies which express avoidance-based negative politeness often attenuate the force of a proposition. They include devices such as lexical 'hedges' (e.g. perhaps, probably), epistemic modal verbs (e.g. might, may) and pragmatic particles such as 'I think' and 'sort of', which include the expression of tentativeness among their possible meanings (...). (eigen nadruk) (Holmes, Stubbe en

Vine 1999: 354)

Holmes onderscheidt namelijk twee mogelijke functies van *'I think'* , met name *'tentative'* en *'deliberative'*. Deze twee termen worden als volgt gedefinieerd:

Deliberative: expressing confidence and adding weight to the proposition

Tentative: expressing uncertainty or softening the force of the proposition (Holmes 1986: 3)

Aan deze twee functies worden zeer specifieke intonatie- en grammaticale eigenschappen verbonden die het onderscheid duidelijk maken. De integratie van contextuele informatie (Holmes 1984a: 363) en van de functie van het taalgebruik en de relatie tussen de participanten (Holmes 1984b: 50) is van cruciaal belang bij de bepaling van de juiste functie van *I think*. De vraag hier is natuurlijk of mutatis mutandis hetzelfde geldt voor *'ik denk'* in het Nederlands én in een monologische situatie.

Het is onmiddellijk duidelijk dat de tentatieve variant zeker aanwezig is. Kijken we maar naar de onderstaande voorbeelden: in voorbeeld 264 zorgt *'ik denk'* ervoor dat de zin veel onzekerder wordt, dat het bewijs veel minder onomstotelijk is. Deze eerste *'hedge'* wordt ondersteund door een tweede *'hedge'*, namelijk *'eigenlijk'*, een woord dat door zijn vreemde plaats in de zin opvalt en dat de zin nogmaals verzacht. In voorbeeld 265 zien we dat *'ik denk'* als *'hedge'* geplaatst wordt bij een modaal werkwoord dat een verplichting uitdrukt (*moeten*). Hier spelen er duidelijk *face*-overwegingen: de spreker wil zich niet opdringen aan zijn publiek, wil zichzelf niet te prescriptief opstellen en bijgevolg verzacht hij deze propositie door *'ik denk'* ervoor te plaatsen. *'Ik denk'* is hier dus een *'hedge'*, die vaak de functie hebben van *'face-saving strategy'* (Clemen 1997: 239).

264. *Ik denk dat we dus kunnen bewijzen vandaag dat eigenlijk het een middel is geweest tot klantenwerving. (27)*

265. *(...) dus, ik denk dat de markt consequent moet gaan optreden (...). (27)*

Bij andere voorbeelden is het echter niet zo duidelijk wat de exacte functie van *'ik denk'* is. In de voorbeelden 266 en 267 zien we een gelijksoortige structuur: een evaluatieve uitspraak (*zeer belangrijk, cruciaal*) die gecombineerd wordt met *'ik denk'*. De combinatie met de *'hedge'* *'eigenlijk'* in voorbeeld 267 suggereert dat het hier opnieuw om een verzachtende functie gaat, maar in principe kan het ook zijn dat de spreker zijn evaluatie ondersteunt door zijn eigen gewicht mee in de schaal te werpen. Zeker in voorbeeld 268 is dat ook een mogelijkheid.

266. *En ik denk dat dat een zeer belangrijk element is in de kwaliteitspolitiek (...). (27)*

267. *En ik denk dat dat eigenlijk cruciale element is in de relatie tussen een duurzame gewasbescherming en een kwaliteitsgarantie. (27)*

268. *Ik denk dat we in de eerste instantie gekeken hebben naar de interne voordelen. (27)*

De exacte betekenis van de functie van 'ik denk' in deze speech is dus niet altijd even duidelijk. Maar zowel voor de deliberatieve als voor de tentatieve functie geldt dat 'ik denk' een pragmatisch partikel is dat duidelijk georiënteerd is op de spreker (Stubbe en Holmes 1995: 70-71) en dat op expliciete manier de nadruk legt op zijn mening (Chilton 2004: 97). Het behoort in ieder geval ook tot de groep van de epistemische zelfverwijzingen (cf. Dyer en Keller-Cohen 2000), die typisch de spreker als weloverwogen expert naar voren schuiven.

Deze speech bevat dus een beperkt aantal impliciete manieren om de identiteit van de spreker te vestigen. Er is ook geen specifieke rol die de spreker zichzelf toekent, zoals bijvoorbeeld die van expert in het veld. Het is duidelijk dat veruit de meeste aandacht besteed wordt aan de institutionele identiteitsconstructie, die wel prominent aanwezig is.

De opbouw van een expertidentiteit in speech 9

Dat spreker 9 een expert is over het onderwerp, blijkt meteen al uit de vertrouwdheid die hij toont met het onderwerp en het milieu van vakmensen. In de eerste plaats komt dit naar voren uit de manier waarop hij de vaktaal hanteert, wat sterk bijdraagt tot de identiteit van een expert of autoriteit:

An authoritative identity may also be constructed through the strategic use of linguistic markers of expertise, such as formal language and specialized jargon. (Bucholtz en Hall 2004: 386)

Spreker 9 is iemand die heel vlot spreekt, zelden aarzelt en heel precies het onderwerp beheerst. Dat blijkt uit voorbeeld 269, waarin hij vaktaal hanteert en dan nog exact kan zeggen over welk deel van het plan hij het heeft:

269. *Daar is ook het Mina-plan, hé, het Mina-plan dat we eigenlijk volgende maand afsluiten, meer bepaald actie 36 had tot taak om eigenlijk voorbereidingen te treffen voor waterbodemsaneringen. (9)*

De terminologie die de spreker hanteert behoort tot de vaktaal van het milieubeleid, met daarbij heel wat ondoorzichtige afkortingen (GRUP, VVC, AWZ, FITO, SUP, BAPS, IOEC,...). De meeste van die afkortingen worden niet uitgelegd, dus de spreker gaat er ook vanuit dat zijn publiek op de hoogte is

en goed thuis is in het onderwerp.

Verder blijkt ook dat de spreker erg goed bekend is in de wereld van het slibbeleid uit het feit dat hij veel deelnemers en andere sprekers persoonlijk kent. Hij verwijst dan ook soms naar de andere sprekers met hun voornaam, zoals in de voorbeelden 270-272. In voorbeeld 271 anticipeert de spreker op wat zijn collega zal zeggen, waaruit ook blijkt dat hij zeer goed thuis is in de thematiek en dus de inhoud van een volgende speech kan inschatten.

270. *Nu, we hebben daar heel wat wetenschappelijk onderzoek gedaan, wat Wouter heeft toegelicht (...). (9)*

271. *(...) ik ga daar niet verder op in want Bert gaat dan daar verder op ingaan, (...). (9)*

272. *Dus, zoals Kurt ook heeft vermeld (...). (9)*

De spreker is ook goed op de hoogte van de kennis van zijn publiek en hij wijst dan ook dikwijls op gemeenschappelijke kennis. Hierdoor poneert hij de informatie die hij geeft als feitelijk, omdat hij geen twijfel laat over het algemene karakter van zijn stellingen. Hij is wel wat voorzichtiger in zijn formulering, zoals te zien is in de 'hedge' 'eigenlijk' in 273 of in de presentatie van het onderwerp als een soort geheugensteuntje ('herinner u'), cf 274.

273. *Het is eigenlijk voor de meeste onder jullie hier, niet nieuw, er is te veel slib en er is te vuil slib. (9)*

274. *(...) herinner u de of nog altijd de zijnde de aan de gang zijnde discussies over bijkomende bergingslocatie (...). (9)*

De spreker vestigt dus zijn identiteit als expert. In het begin van zijn speech blijkt evenwel dat hij slechts via een collega de vraag gekregen had om te komen spreken. Opmerkelijk in dit voorbeeld is dat de spreker van deze mededeling rechtstreeks overgaat naar het thema van de speech. Hij vermeldt het feit dat hij de vervanger is slechts tussen neus en lippen, wat blijkt uit het gebrek aan cohesie en logische overgang tussen het eerste en het tweede deel van deze zin, cf. onderstreepte deel. Hierdoor is het duidelijk dat hij op dit feit geen nadruk op wil leggen, wat logisch is aangezien dit strijdig is met de opbouw van zijn expertidentiteit.

275. *Nu, goed, vooraleer ik, euh, van start ga, wil ik eigenlijk, euh, de adviseur van minister X, Paul Y, die op het kabinet verantwoordelijk is voor deze problematiek, verontschuldigen, heeft mij dan ook de opdracht gegeven om vandaag de presentatie te verzorgen en het is nu eenmaal eigen aan milieuproblematiek en zeker de slibproblematiek, dat oplossingen zelfs als ze vandaag starten, dat wij daar echt de effecten pas zien binnen x jaar, dan heb ik over*

Tijdens de speech besteedt de spreker heel wat aandacht aan de opbouw van een positieve positonering van zijn organisatie. Frappant is echter dat als het onderwerp verschuift naar de manier waarop het werk gebeurt in zijn organisatie, hij zijn eigen stem laat horen. Dus als de spreker in naam van zijn bedrijf spreekt, dan is dat eerder neutraal en feitelijk: hij somt eigenlijk op wat ze gedaan hebben en nog zullen doen. De spreker voegt aan deze feitelijke informatie evaluaties toe in eigen naam. Hij is erg nauwkeurig in deze verdeling van objectieve en subjectieve informatie en er zijn dan ook heel wat voorbeelden van toevoegingen die aangeven dat het waardeoordeel afkomstig is van de spreker zelf. In 276 ziet dit subjectieve oordeel vervat in *'constructief'*, in 277 in *'serieus'*, waarna de spreker meteen verschuift naar een zeer persoonlijke *'footing'*.

276. *'t Is eigenlijk begonnen, constructief als ik het zo mag zeggen of zeer gestructureerd (...).*
(9)

277. *Wij hebben daar, euh, serieus aan gewerkt, denk ik, (...)* (9)

De *'ik denk'* in dit corpus heeft meestal ook een zeer duidelijke tentatieve functie. In de onderstaande voorbeelden zien we dat dit pragmatisch partikel toegevoegd wordt om de kracht en *'face'*-bedreiging van de modale werkwoorden *'moeten'* in 278 en *'niet mogen'* in 279 te verzachten. In 280 zien we dat de spreker zichzelf corrigeert en hierdoor ook meteen de onzekerheidshiërarchie van zijn uitlating bevestigt: hij herformuleert *'ik denk'* naar *'ik meen dat'* om zijn woorden sterker en zelfverzekerder te doen overkomen. Deze toenemende zekerheid door de herformulering naar *'ik meen'* wordt ook bevestigd in de modaliteitshiërarchie van Latour en Woolgar (1986, geciteerd in Edwards en Potter, 1992: 106) Hierdoor toont hij dat hij zelf achter zijn mening staat, maar meteen behoudt hij ook de immuniteit voor kritiek die deze *'hedge'* hem biedt.

278. (...) *ik denk dat wij moeten overgaan tot een keuze (...).* (9)

279. (...) *ik denk dat ook Vlaanderen die boot niet mag missen (...).* (9)

280. (...) *dus, ik denk, en ik meen dat, dat wij echt met de overheid en met de privé-partners de volgende jaren aan tafel zullen moeten zitten (...).* (9)

Aan de ene kant zorgt deze inbedding van de informatie in een persoonlijke mening inderdaad voor een bescherming, maar zoals Schiffin opmerkt, is er ook een nadeel aan deze *'hedge'* verbonden:

Note, however, a paradox: because beliefs are the speaker's informational property, the speaker's right to maintain them cannot be denied, but because they are unavailable for proof, neither can others' right to doubt their validity be denied. (Schiffin 1985: 40)

Dit verklaart waarom de spreker soms het persoonlijke karakter van zijn mening nuanceert: in 281 zien we in het onderstreepte gedeelte dat de spreker eerst het oordeel als zijn persoonlijke mening kadert (*'denk ik dat het nuttig is'*), waarna hij zijn standpunt verschuift naar een gezamenlijke mening van zijn organisatie (*'en mijn collega's met mij'*). Op deze manier probeert hij de beperktheid van deze uitlating, die geconstrueerd wordt door de toevoeging van *'ik denk'*, weer uit te breiden naar een algemenere mening. Zo wordt de factuele status van deze zin discursief genuanceerd en onderhandeld.

281. (...) om gans dat onderzoek te sturen en te verbeteren, denk ik, dat het nuttig is en collega's met mij, dat we ook een keer, in plaats van altijd zo bescheiden te doen, ook eens een A oprichten in Vlaanderen (...). (9)

Een verdere nuancering zien we in het vervolg: de spreker verbindt het kenmerk bescheidenheid aan deze groep mensen (*'in plaats van altijd zo bescheiden te doen'*), waardoor hij een mogelijke kritiek meteen ondervangt. Hier zien we dus een verdere *mitigation* van zijn positieve zelfevaluatie.

Dergelijke epistemische zelfverwijzingen komen geregeld voor in deze speech. Doordat de spreker zijn eigen mening zo vaak geeft, werkt hij dus effectief aan een eigen professionele identiteitsconstructie die niet alleen zijn rol als expert demonstreert, maar ook zijn kritische blik uit de verf laat komen. De opbouw van deze identiteit wordt bevestigd en verder uitgebreid doordat de spreker aan het einde van de speech volledig verschuift naar een totaal andere *'footing'*, waarin hij zichzelf centraal positioneert en het informatieve aspect een secundaire rol krijgt. Deze *'shift in footing'* is zeer expliciet en behoort dan ook in het continuüm dat Goffman schetst, tot de *'gross changes in stance'* (Goffman 1979: 4-5). In voorbeeld 282 zien we dat de spreker wel heel duidelijk een lijn trekt tussen de informatieve speech en het laatste deel, waarbij hij eigenlijk overschakelt naar een soort van gelegenheidstoespraak. We kunnen dus zelfs spreken van een overgang van een *'institutional framing'* naar een *'personal framing'*, gelijksoortig met wat beschreven wordt door Telles Ribeiro (1996) in de context van het psychiatrische ontslaginterview of Kong (2002) in een network marketing bedrijf. De spreker markeert deze overgang in *'framing'* door de aanspreking *'dames en heren'* te herhalen en zichzelf impliciet opnieuw voor te stellen. Deze voorstelling is typisch voor het begin van een presentatie en dus wordt de overgang naar een volledig andere *'footing'* hierdoor ook bevestigd. Ook de aanleiding voor deze overgang wordt door de spreker uitgebreid toegelicht: zowel impliciet (*'dit was mijn laatste toespraak als projectleider'*) als expliciet (*'zoals vermeld, heb ik gekozen voor een job ...'*) vertelt hij de reden van deze ommekeer.

282. Goed, dan een slotwoordje, dames en heren. Dus, waarschijnlijk was dit mijn laatste

toespraak, euh, als projectleider van het strategisch project rond, euh, dit thema. Dus, zoals Kurt ook heeft vermeld, euh, heb ik eigenlijk gekozen voor een job in de toekomst in de praktijk (...). (9)

Vervolgens doorloopt hij zijn carrière, te beginnen 5 jaar geleden (cf. 283). Dit tijdsverloop is typisch voor een 'narrative' (Labov en Waletzky 1966: 28), die de spreker hier aangrijpt om aandacht te besteden aan zichzelf en zijn persoonlijke ervaringen. Hij gaat ook uitgebreid in op wat hij en zijn collega's gerealiseerd hebben, cf. 284 en creëert hierbij een metafoor door het reële construct ('de romp') te associëren met een boot in de figuurlijke betekenis, cf. 285.

283. Vijf jaar geleden toen ik aankwam op de afdeling water (...). (9)

284. Wouter en ik hebben dan voornamelijk gans Vlaanderen afgecrost (...). (9)

285. Er werd nog gesloopt en gebouwd en na 5 jaar is het naar mijn mening een boot geworden. Dus, ik hoop dat we die romp hebben kunnen opbouwen tot een soort boot. (9)

Hij gaat verder met deze metafoor en maakt van de gelegenheid gebruik om zijn collega's te prijzen en te bedanken, cf. 286 en anderen te bekritisieren, cf. 287. Telkens komt de metafoor van de boot terug, die het hele verhaal begint te sturen (cf. Antaki 1994: 101). Dit zien we duidelijk in 288, waar de karakteristieken van het werk dat ze geleverd hebben, vergeleken worden met de types boot (*speedboot, vrachtboot*).

286. (...) ik denk dat Wouter en ook Evert D. zeker en vast mensen zijn die serieus hebben meegesleurd aan die boot. (9)

287. Nu, misschien zijn er ook wel een aantal mensen die die boot hebben willen doen wankelen, die die boot hebben wat averij willen bezorgen maar goed, (...). (9)

288. Sommigen zagen ook liever een speedboot, daar ben 'k het mee eens, misschien ikzelf ook, maar dat is het zeker niet geworden en ik denk dat het een vrachtboot is geworden. (9)

De spreker besluit de hele speech door de hoop uit te spreken dat het werk dat hij geleverd heeft een goede toekomst tegemoet gaat. Ook hier wordt de metafoor consistent verder gehanteerd, wat resulteert in een haast lyrische toon voor deze slotformulering:

289. (...) ik hoop dat die boot kan blijven varen, dat hij voldoende bemanning krijgt en dat hij vooral kan varen, ja, dat dat de voornaamste boodschap is. (9)

De toon van dit laatste onderdeel van de speech is ook helemaal anders dan de rest van de presentatie: de mening van de spreker, het subjectieve neemt hier een belangrijke plaats in, terwijl

die in het eerste deel heel nadrukkelijk gescheiden wordt van de feitelijke informatie.

Doordat de spreker in de hele speech zijn mening laat horen en de feiten evalueert, wordt zijn identiteit als expert met een kritische visie vrij sterk opgebouwd. Door aan het einde dan ook expliciet naar een persoonlijke *'footing'* te verschuiven en uitgebreid aandacht te besteden aan zijn eigen carrière, realisaties en toekomstplannen, wordt deze identiteit van de spreker als expert explicieter geponeerd.

De vestiging van een complexe sprekersidentiteit in speech 11³⁴

In deze speech zijn er heel wat markeerders van identiteit die op een complexe manier interageren en bijdragen tot een gezamenlijke opbouw van een genuanceerde identiteit. De spreker vestigt in het begin van zijn speech even heel sterk de aandacht op zichzelf, waarin hij beweert de identiteit van een outsider te hebben. Dat dit effectief zo is, blijkt ook uit de speech zelf. Dit geeft hem het imago van een underdog. Deze positionering zal de spreker dan in de loop van zijn speech gradueel opwaarderen, onder andere met behulp van een aantal epistemische zelfverwijzingen waarin hij de identiteit van een expert demonstreert. Tot slot dragen ook dialogische elementen bij tot deze identiteitsconstructie, doordat zij de spreker meer in de schijnwerpers plaatsen.

Buitenbeentje

Een eerste belangrijke observatie is dat de spreker zich vanaf het begin van de speech positioneert als een buitenbeentje vanwege zijn achtergrond. Hij benadrukt dat meteen in zijn zelf-identificatie, waarin hij zijn eigen positie sterk contrasteert met die van zijn publiek en van de andere sprekers. Hij is daar vrij expliciet over, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden. Het feit dat de spreker op zich al aandacht besteedt aan de voorstelling van zichzelf, terwijl dat toch reeds door de dagvoorzitter gebeurde, is vrij opmerkelijk. Door deze contrastieve bespreking (cf. voorbeeld 290), waarin hij de aandacht vestigt op wat hij precies niet is, gaat hij nadien in op hoe zijn andere achtergrond waardevol is voor de studiedag. Deze expliciete zelf-identificatie is een typische vorm van *'discursive grounding'* (Thornborrow 2001: 477): de spreker plaatst zichzelf in een groep (*'self-categorizing'*), waarvan de relevantie voor het centrale thema duidelijk is of gemaakt wordt. Dergelijke categorisering zijn cruciaal voor de opbouw van identiteiten (De Fina 2003a: 141), maar komen in dit corpus eigenlijk relatief weinig op expliciete manier voor, althans wat de constructie van de sprekersidentiteit betreft³⁵. Dit is wat Potter *'category entitlement'* noemt:

³⁴ Een deel van deze gevalstudie is gepubliceerd in Van De Mierop 2003.

³⁵ Dit heeft wellicht te maken met de specifieke context van de speeches, waarin niet alleen de professionele setting, maar ook de inleiding van de sprekers door de dagvoorzitter het behoren tot dergelijke categorieën al erg duidelijk poneert.

In practice, category entitlement obviates the need to ask how the person knows; instead, simply being a member of some category – doctor, hockey player, hospital worker – is treated as sufficient to account for, and warrant, their knowledge of a specific domain. (Potter 1996: 133)

Op deze manier vestigt de spreker zijn identiteit als buitenbeentje, maar wel met een duidelijke indicatie van zijn waarde. Naast de *disclaimer* (cf. supra), die zijn gebrek aan kennis over typisch technische zaken opvangt, plaatst hij een zelf-categorisering ('*ik ben advocaat*'), waaraan de spreker meteen een gevolgaanduidende zin ('*dus...*') koppelt waarin zijn kennis wordt geponeerd. Zo introduceert hij zichzelf in functie van de activiteit en expliciteert hij de relevantie van zijn aanwezigheid.

290. *Ikzelf, ik ben geen ingenieur, ik ben advocaat, dus ik ken iets van regelgeving of van theorie (...). (11)*

In voorbeeld 291 zien we dat de spreker nog een stap verder gaat dan gewoon het verschil aan te duiden tussen hem en de rest van het publiek, hij voegt er zelfs aan toe dat de meeste mensen met enige afschuw naar zijn beroep kijken. Dit past in een interactionele strategie van zelfspot, waar ik later op terugkom. Dit voorbeeld is natuurlijk ook retorisch van aard: de spreker probeert de aandacht en de welwillendheid van zijn publiek te verkrijgen. Hierdoor past het in de klassieke *captatio benevolentiae* die samen met andere elementen geconstrueerd wordt. Zo stelt de spreker het publiek ook gerust over de duur van zijn betoog in voorbeeld 292, waar hij opnieuw humoristisch uit de hoek komt:

291. *Op dit ogenblik word ik gescreend door u en u zegt een advocaat en een politiker, euh, voor de meeste mensen is die combinatie een reden om te huiveren. (11)*

292. *(...) laat mij u geruststellen, ik zal de toegemeten tijd niet overschrijden, dit uit respect voor de organisatie, voor u en het feit dat ik ongeveer scheur van de honger. (11)*

Deze *captatio benevolentiae* past ook in de interactionele strategie van de spreker om een band te leggen met zijn publiek, wat ik verder uitgebreider bespreek. Immers, zoals Johnstone (1996: 90) beargumenteert, geven de retorische keuzes in speeches een goede indicatie van de persoonlijke keuzes die sprekers maken om zich zo goed mogelijk aan te passen aan de gegeven context. Op deze manier draagt het aanwenden van retorische elementen ook bij tot de identiteitsconstructie van de spreker.

Dat het referentiekader van de spreker inderdaad anders is, blijkt niet alleen uit de expliciete

verwijzing naar de verschillende achtergrond, maar ook in de tekst zelf vinden we heel wat duidelijke indicaties dat hij minder goed op de hoogte is van de hele slibproblematiek. In de registerkeuze vinden we daar al de eerste aanwijzingen voor. Deze spreker is misschien wel redelijk goed op de hoogte van de terminologie over de slibproblematiek, maar in vergelijking met de andere sprekers gebruikt hij toch veel meer gewone spreektaal. Hij beweert het op een bepaald moment ook zelf, cf. voorbeeld 293, en demonstreert later in zijn speech dat het ook zo is (cf. bespreking voorbeelden 294-296).

293. *Ik vat het zeer kort samen in lekentaal (...). (11)*

Ook aarzelingen en herformuleringen, die interessante indicatoren kunnen zijn in de opbouw van een identiteit, zoals aangetoond wordt in studies van bijvoorbeeld Montgomery (1999) en Rymes (1995), wijzen hier in dezelfde richting. In deze presentatie valt op dat als de spreker moeilijke termen gebruikt, dat dit dan gepaard gaat met heel wat aarzelingen en vaak ook met het zoeken naar de juiste term of omslachtig taalgebruik. Hier zijn heel wat voorbeelden van te vinden in deze speech:

294. *(...) gaan wij een dijk bouwen om, euh, euh, en een grote sluis, een stuw eigenlijk om, euh, om te voorkomen dat steden gaan overstromen (...). (11)*

295. *Wij zijn massaal aan het bemonsteren, de resultaten zijn positief, euh, ik denk dat wij met het gemiddelde, we hadden angst, euh, grote angst dat er, euh, een negatief dat het overal negatief zou zijn, dat wij te veel zouden moeten, euh, verbranden, thermisch laten drogen of dergelijke meer, moeten laten verwerken (...). (11)*

296. *(...) meer minimum inspanningen moeten leveren vooraleer u een frank subsidie krijgt, euh, om het aan het, euh, duo..duurzaam lokaal waterzuiveringsbeleid, euh, te kunnen werken. (11)*

In voorbeeld 294 zien we de spreker op zoek gaan naar de juiste term, in dit geval stuw, een woord waar hij pas kan opkomen na eerst twee andere termen (dijk, grote sluis) geprobeerd te hebben. In voorbeeld 295 komt de spreker in het algemeen niet goed uit zijn woorden en krijgen we dus een vrij onbegrijpelijke zin. Ook in voorbeeld 296 is dit het geval. Opmerkelijk hier zijn ook de aarzelingen, die veel frequenter zijn dan in de rest van de speech. Deze spreker is namelijk een vlot redenaar, die vrij zelden vastloopt. Het gemiddeld aantal aarzelingen bedraagt slechts 1 op 33 woorden. In tabel 24 zien we het aantal aarzelingen in de drie bovengenoemde voorbeelden. Het gemiddelde ligt hier opmerkelijk hoger dan in de volledige tekst.

Voorbeeld	Aantal aarzelingen per hoeveelheid woorden	Gemiddeld aantal aarzelingen
Voorbeeld 5	3 op 24	1 op 8
Voorbeeld 6	6 op 68	1 op 8.5
Voorbeeld 7	3 op 25	1 op 8.3

Tabel 24: aarzelingen in drie voorbeelden

Naast het zoeken naar de juiste term en een toenemend aantal aarzelingen in passages waarin de spreker jargon hanteert, komt het ook voor dat hij zich verspreekt.

297. Euh, wij hebben geleerd dat dat slib eigenlijk materiaal is dat uit de waterkolom is en beladen is, euh, is met, euh, poluente contaminaten (...). (11)

In dit voorbeeld hanteert de spreker een term die zeer typisch is voor het jargon van de slibproblematiek, namelijk poluente contaminanten. Dit is een term die goed bekend lijkt te zijn bij de andere sprekers van de studiedag aangezien deze term ook voorkomt in andere speeches, maar dan zonder de aarzelingen die we hier zien. Bij deze spreker zien we evenwel een aarzeling vooraleer de term te gebruiken en daarenboven spreekt hij deze ook nog eens fout uit, wat aantoont dat hij niet vertrouwd is met het jargon. Hierdoor demonstreert de spreker dat hij niet behoort tot de echte experts in het veld en bevestigt hij dus zijn identiteit van buitenbeentje.

Opwaarderen van de underdogpositie

De spreker plaatst zichzelf op deze manier in een underdogpositie van waaruit hij vertrekt om zijn speech te beginnen. Maar in de loop van de presentatie verstevigt de spreker zijn positie stap voor stap: hij begint met zijn beperkte technische kennis te counteren met een ander soort deskundigheid, namelijk die van advocaat en schepen, zoals hij expliciet laat merken in het volgende voorbeeld.

298. Ikzelf, ik ben geen ingenieur, ik ben advocaat, dus ik ken iets van regelgeving of van theorie, ik sta van den andere kant ook in de praktijk als schepen van de stad X. (11)

Het feit dat hij twee functies heeft, is op zich al een gezagsargument. Daarenboven draagt de complementariteit van de inhoud van de functies, namelijk theorie en praktijk, bij tot de opbouw van een grote deskundigheid in de ogen van het publiek.

Om deze stelling te bewijzen, verwijst de spreker in een aantal passages naar zichzelf. Hiervoor is een

analyse van de agentieve en epistemische zelfverwijzingen zeer geschikt, zoals ook Dyer en Keller-Cohen (2000)³⁶ beargumenteren:

The agentive self is associated with action and the temporal progression of narrative, and the epistemic self with thoughts, feelings and beliefs. Such a template seems well suited to the construction of professional expertise, since the narrator is able to depict himself as the main protagonist in the narrative, controlling the action, and also explaining and justifying his actions through his epistemic self. (Dyer en Keller-Cohen 2000: 294)

In deze speech vinden we een aantal agentieve, maar vooral epistemische zelfverwijzingen. Deze laatste illustreren vaak hetzelfde punt, namelijk dat de spreker zeer goed geïnformeerd en voorzichtig is.

Een eerste opvallende passage vinden we wanneer de spreker zich aangevallen voelt door de reactie van het publiek en zich verdedigt door te zeggen dat hij het zelf gecontroleerd heeft.

299. Nu op dit moment is dat veranderd, is dat totaal gewijzigd en - (reactie in het publiek, mensen schudden het hoofd) ik zie d'er al, euh, nee knikken - maar ik heb het nagekeken bij onze diensten die mij het volgende zeggen: (...). (11)

Deze agentieve verwijzing bewijst dat hij de moeite heeft gedaan om het na te kijken en dat de informatie die hij geeft, niet enkel gebaseerd is op zijn expertise. Dat is een heel nuttige stap, aangezien zijn deskundigheid zich situeert op een ander vlak en hij dus niet kan verwachten dat een beroep op zijn eigen kennis alleen, voldoende is als gezagsargument. Daarenboven schuift hij op deze manier de technische verantwoordelijkheid voor zijn woorden ('*accountability*', cf. Edwards en Potter 1992) af op anderen die hier meer in thuis zijn.

Een tweede passage vinden we wanneer de spreker vertelt over een moment waarop hij en een ingenieur uitgenodigd werden op een vergadering over het Potpolderproject. De spreker beschrijft eerst levendig de context ('*vivid description*'), een beschrijving die volgens Edwards en Potter het factuele karakter van de tekst ondersteunt en die bijdraagt tot de ontkenning van het eigenbelang ('*stake*') van de spreker (1992: 161). Na deze situatieschets zegt hij het volgende:

300. Ik vertaal dat dan naar de slibproblematiek. Wat betekent dat? Dat als water gaat overstromen van hoog naar laag, hetzij van de Schelde naar, euh, onze Polders, hetzij nadien

³⁶ Dyer en Keller-Cohen (2000) baseren zich op hiervoor op Bruners psychologisch georiënteerde analyse van narrativa (1990).

als het moet teruggepompt worden naar de Schelde, dan gaat daar volgens mij een probleem komen van slib want wie garandeert mij dat er geen slib van de Schelde zal overkomen op onze Potpolders, wie garandeert mij dat het slib dat gestort is op de oevers niet mee zal stijgen? (11)

Hier plaatst de spreker zichzelf meer in het licht door de nadruk te leggen op zijn kritische visie. Zo kan hij laten zien dat hij zeer sterk betrokken is bij de problematiek, dat hij zelf bepaalde besluiten getrokken heeft, dat hij naar de toekomst kijkt en vooral dat hij voorzichtig wil zijn. Hier hebben we dus te maken met een epistemische verwijzing waarin de spreker illustreert dat hij bepaalde bedenkingen heeft gemaakt bij het project van de Potpolders. De spreker kwalificeert dit probleem duidelijk als zijn mening door de toevoeging 'volgens mij', wat Keller een *semantic framing gambit* (1979: 223) zou noemen, omdat ze een feit semantisch kadert, in dit geval als opinie. Door deze mening te kaderen binnen het verhaal van de uitnodiging met de ingenieur, benadrukt de spreker dat hij zeer goed geïnformeerd is, inzicht heeft in de situatie en voorzichtig wil handelen, kortom, hij toont hier dat hij ook een expert is. De herhaling van de retorische vraag aan het einde van het fragment benadrukt deze kritische visie.

De derde en de vierde passage zijn twee voorbeelden van minder opvallende epistemische verwijzingen, waarin de spreker als het ware tussen neus en lippen opnieuw aangeeft dat hij kritisch nadenkt en voorzichtig wenst te handelen.

301. Sinds de decreetwijziging van 18 mei 1999 is er een groot probleem gerezen, denk ik, in deze sector. (11)

302. Euh, wanneer ik het uitvoeringsplan, het uitvoeringsdecreet slib zie, dan krijg ik daar schrik van omdat men daar twee dingen in zegt. (11)

Met behulp van deze agentieve en epistemische zelfverwijzingen creëert de spreker een positief imago van zichzelf. In de loop van de tekst profileert hij zich als iemand die toch wel goed op de hoogte is van de slibproblematiek. Misschien niet op het louter technische vlak, maar toch als iemand die er heel wat vanaf weet. Op die manier dekt hij zichzelf eigenlijk in tegen mogelijke kritiek: in de eerste plaats geeft hij duidelijk aan dat hij er niet zo veel vanaf weet, alleszins toch niet van de technische kant van de zaak. Zo kunnen de andere sprekers en het publiek hem geen technische fouten aanwrijven. Aan de andere kant countert hij dit gebrek aan kennis door duidelijk te maken dat hij wel kritisch nadenkt en onvoorzichtige en ondoordachte beslissingen tot elke prijs wil vermijden. Zo construeert hij toch de identiteit van expert, met een voorbehoud ten aanzien van het technische aspect van de slibproblematiek.

Dialogische elementen

In de meeste speeches in mijn corpus blijft het dialogische aspect beperkt tot oogcontact, dat een significante invloed kan hebben op het discours van de spreker (Goodwin 1981: 93; 1984: 230) en andere non-verbale *backchannels* (Yngve 1970). Het publiek hield zich namelijk zeer goed aan de 'regels', aangezien er zelden of nooit interventies waren van publieksleden tijdens de speech en zelfs minimale reacties, zoals *mmm*, dat ook in deze context als '*continuer*' zou kunnen gebruikt worden (Gardner 2001: 57), waren niet aanwezig, of althans nauwelijks merkbaar. Na de presentaties was er tijd voor vragen en echte verbale interactie bleef beperkt tot deze momenten.

Deze spreker onderscheidt zich ook op dit vlak duidelijk van de anderen. Door een aantal elementen op te nemen die de speech een meer dialogisch karakter geven, komt hij als spreker meer op de voorgrond en legt hij een band met zijn publiek. Ook dit draagt bij tot de opbouw van zijn identiteit, omdat het publiek hem dan eerder als individu zal beschouwen in plaats van alleen als een vertegenwoordiger van zijn organisatie. De spreker gebruikt hiervoor een aantal verschillende technieken.

In de eerste plaats schuift de spreker zichzelf naar voor door in rechtstreekse interactie te treden met het publiek. Hij houdt zijn publiek goed in het oog en laat dat ook in zijn speech merken. In voorbeeld 303 reageert hij op een paar publieksleden die effectief nee schudden tijdens zijn speech. Nochtans storen ze zijn speech niet uitdrukkelijk, zoals dat bijvoorbeeld zou kunnen zijn via een mondelinge interventie. Toch gaat de spreker op deze non-verbale reactie in door een argument te geven dat zijn woorden geloofwaardiger moet maken.

303. (...) (reactie in het publiek, mensen schudden het hoofd) ik zie d'er al, euh, nee knikken - maar ik het het nagekeken bij onze diensten (...). (eigen toevoeging) (11)

De spreker geeft aan het einde ook commentaar op het doel van zijn speech. Hij wil duidelijk maken waarom hij is komen spreken en om zeker te zijn dat de boodschap goed overgekomen is, geeft hij een *metaboodschap* (Tannen 1986) over zijn speech aan zijn publiek. Hier spelen overwegingen die Edwards en Potter (1992) het '*dilemma of stake*' noemen: alles wat iemand zegt, kan geïnterpreteerd worden als een gevolg van het nastreven van eigenbelang. De spreker kaart dit dilemma in voorbeeld 304 expliciet aan in een metapragmatische verwijzing: hij zegt immers dat het niet zijn bedoeling is om het publiek te overtuigen van iets, wat dan in zijn eigenbelang zou kunnen zijn, maar wel dat hij de onschuldige rol van getuige heeft. Op deze manier probeert hij te voorkomen dat zijn woorden in het perspectief van eigenbelang geëvalueerd worden door het publiek.

304. Euh, ik heb u niet willen overtuigen van iets, ik heb willen getuigen van de problemen waar

gemeenten en steden op dit ogenblik mee zitten en kampen. (11)

Deze spreker slaagt erin om ook af en toe een grapje op te nemen in zijn speech. Bij humor is er werkelijk sprake van interactie, omdat de spreker dan een echte respons krijgt van zijn publiek, in de vorm van gelach, wat effectief de status heeft van een '*official conversational activity*' (Jefferson, Sacks en Schegloff 1987: 156). Deze respons geeft hem een indicatie van het succes van zijn grapjes en de appreciatie voor zijn speech, het is dan ook een '*display of affiliation*' (Atkinson 1984b: 371). Deze vorm van interactie draagt er ook toe bij dat de spreker meer als persoon naar voren treedt en dat de speech een meer ontspannen toon krijgt. In voorbeeld 305 zien we echt de overgang naar een '*time off and time out from the more real, literal, serious, and informational uses of language*' (Sherzer 1985: 219). Daarenboven betreft hij vrij expliciet zowel zichzelf als het publiek in zijn grapjes, zoals blijkt uit deze voorbeelden. Hierdoor creëert hij een open, ontspannen sfeer, die minder confrontationeel wordt (Morreall 1991: 372).

305. *We geven per jaar op dit moment in ons gebrekkig systeem zes miljoen en half Belgische frang uit per jaar., euh, iemand van de collega's uit een andere gemeente zei: 'Voor dieje prijs eette kik et op'. Er zal binnenkort dan ook een vacature komen van milieuambtenaar in de gemeente (luid gelach in het publiek). (11)*

306. *(...) en ook de legendarische ruzie met de Aalstenaars - waarvan ik hoop dat er van dat inferieure volk niemand onder u, euh, staat (luid gelach in het publiek) - heeft te maken met water. (11)*

307. *Die dijkgraven die zijn nogal gekenmerkt - mensen die daarmee te maken hebben kunnen dat beamen - door hun standvastigheid en hun ervaring; met andere woorden, het zijn oude koppige duvels met aaibaarheidsfactor 0 (gelach in het publiek). (11)*

Naast een aantal neutrale grapjes, zoals de bovengenoemde, gebruikt de spreker ook een andere, specifieke vorm van humor, namelijk zelfspot. Dat deze ironische verwijzingen naar zichzelf een duidelijke functie hebben, blijkt onder andere ook uit Van Dijk (1987) en Dyer en Keller-Cohen (2000). In deze laatste studie wordt aangetoond dat zelfspot één van de manieren om het discours van een expert op te bouwen, zonder daarbij arrogant over te komen. Hiermee brengt de spreker zichzelf ook in de schijnwerpers en benadrukt de solidariteit tussen hem en zijn publiek (cf. Holmes en Stubbe 2003), doordat hij zichzelf op een zeer onschuldige manier belachelijk maakt.

308. *Euh, dat ontlokte aan de Franse veldheer de Talleyron de uitdrukking: 'X, ville maudite, il faut une armée de canards pour te prendre', 'vervloekte stad er is een leger van eenden nodig om u in te nemen'; één van die eenden staat voor u (gelach in het publiek). (11)*

309. *Euh, excuseer mij, u denkt nu, ge moogt zo'n mannen gene micro geven, zo kort voor de*

middag (gelach in het publiek); wel, ik, laat mij u geruststellen, ik zal de toegemeten tijd niet overschrijden. (11)

De spreker geeft soms ook aan het publiek een vrij expliciete rol in zijn speech. Meestal gebeurt dit in de vorm van zinnen waarbij de spreker de publieksleden bepaalde woorden of gedachten in de mond legt, zoals ook in voorbeeld 291. Op die manier creëert hij een vorm van schijninteractie waarbij hij mogelijke kritische gedachten van het publiek formuleert en ze dan soms ook meteen weerlegt, zoals in voorbeeld 310.

310. (...) nu kunt u zeggen: "U meet maar dat wil toch niet zeggen dat je moet gaan saneren", maar uw meting wordt gepubliceerd (...). (11)

De voorbeelden van schijninteractie zijn het meest frequent in het begin en aan het einde van de speech. De spreker legt in het begin meteen contact met zijn publiek en herneemt dat aan het einde van zijn speech. Opnieuw ondersteunen deze verwijzingen de constructie van een identiteit als expert, doordat de spreker demonstreert dat hij zo goed op de hoogte is dat hij de kritiek al kan voorspellen en weerleggen. Deze expliciete formulering van kritiek is opnieuw zeer gelijksoortig met de 'defence components' die getuigen in de rechtzaal inbouwen:

(...) witnesses produce answers not really to prior questions, but to anticipated questions in projected blame sequences (...). (Atkinson en Drew 1979: 148)

Door de emphatische wijze waarop de spreker deze vragen of kritieken expliciteert, laat hij geen twijfel over het doel van zijn speech: zichzelf verdedigen tegen mogelijke kritiek en zijn eigen identiteit en die van zijn stad zo positief mogelijk construeren.

Er komt dus in een monologische situatie een duidelijke vorm van interactie tot stand, doordat de spreker aan de ene kant de aandacht vestigt op zijn persoon, maar die aan de andere kant meteen ook nuanceert. De reacties van het publiek (vb. gelach) tonen aan dat de luisteraars mee instappen. Verder krijgt het publiek ook een rol in de speech, doordat de spreker hen woorden in de mond legt. Door deze technieken werkt de spreker aan de opbouw van zijn eigen identiteit en ondersteunt hij het alternatieve expertkarakter ervan. Want zoals Dyer en Keller-Cohen (2000) ook tonen, is de opbouw van een expertidentiteit een moeilijke balans tussen het benadrukken van het inzicht van de spreker, dat we hier zien in zijn epistemische zelfverwijzingen, maar aan de andere kant het opnieuw in vraag stellen van zichzelf, zoals bij zelfspot.

Wisselwerking tussen de institutionele en persoonlijke identiteitsconstructie in cluster 3 B³⁷

De speeches van cluster 3 B worden gekenmerkt door een behoorlijk aantal institutionele identiteitselementen, die hierboven beschreven worden. Ook hebben ze alledrie een aantal markeerders die de identiteit van de spreker opbouwen. De kracht van deze persoonlijke identiteitsconstructie varieert echter wel in de drie speeches: in 27 is deze slechts beperkt aanwezig, in 9 in redelijke mate en in 11 in hoge mate. De manier waarop deze twee identiteitsconstructies naast elkaar bestaan in de speeches, is nog niet aangekaart.

Uit de kwalitatieve analyses van deze drie presentaties blijkt echter al snel dat de spreker, ongeacht zijn kennis van het thema of de vertrouwdheid met het milieu, zichzelf meestal als een kritisch persoon voorstelt, die zijn eigen mening formuleert bij de informatie die hij geeft. De constructie van de bedrijfsidentiteit is vooral gericht op feitelijke informatie over de realisaties van het bedrijf. Dit wordt vaak aangevuld met een beschrijving van de handelingen van de organisatie in kwestie, die zichzelf op deze manier als een proactieve vereniging situeert.

Deze tweedeling tussen mening en reflectie van de spreker en de handelingen van het bedrijf wordt goed gereflecteerd in het onderscheid tussen epistemische en agentieve zelfverwijzingen (cf. supra); 311 geeft een typisch voorbeeld van een epistemische zelfverwijzing naar de spreker en 312 van een agentieve verwijzing naar het bedrijf.

311. *Ik ben ervan overtuigd dat Vlaanderen daar verder moet blijven in investeren (...). (9)*

312. *We gaan ook eindelijk werk maken van een erkenningsstelsel voor labo's (...). (9)*

De kwalitatieve analyses geven de indruk dat er een duidelijk verband is tussen identiteit en zelfverwijzing: de sprekeridentiteit is verbonden met epistemische zelfverwijzingen, terwijl de institutionele identiteit geconstrueerd wordt via agentieve zelfverwijzingen. Om te verifiëren of deze indruk op basis van de kwalitatieve analyse ook werkelijk een feit is in deze drie speeches, is een kwantitatieve deelanalyse van dit onderscheid nodig. Uit de groep van de institutionele 'wij'-vormen en de identiteitsconstruerende ik-vormen worden bijgevolg alle agentieve en epistemische verwijzingen geselecteerd. Tabel 25 geeft de resultaten voor de institutionele 'wij'-vormen, terwijl tabel 26 deze voor de zelfverwijzingen naar de spreker weergeeft.

³⁷ Een deel van deze analyses is gepubliceerd in Van De Mierop 2004c.

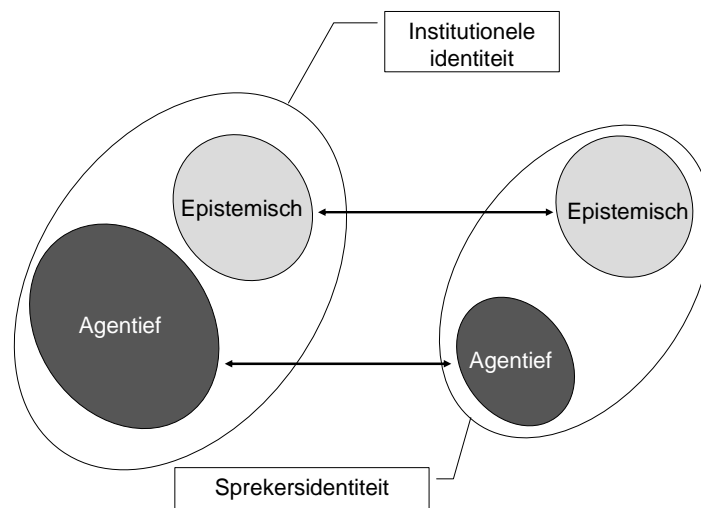
Institutioneel	Agentief	Epistemisch	Totaal
27	51	3	71
9	123	13	190
11	75	10	173

Tabel 25: agentieve en epistemische verwijzingen in de institutionele verwijzingen in drie speeches van cluster 3B

Spreker	Agentief	Epistemisch	Totaal
27	0	7	10
9	6	44	58
11	7	16	43

Tabel 26: agentieve en epistemische verwijzingen in de verwijzingen naar de spreker in drie speeches van cluster 3B

Deze absolute waarden tonen in de eerste plaats dat de institutionele identiteit sterker vertegenwoordigd is, een conclusie die reeds gemaakt werd op basis van de kwantitatieve analyses. Maar als we kijken naar het relatieve aandeel dat deze twee subcategorieën uitmaken, dan blijkt dat er wel degelijk een verschil is. Als we een statistische toets doen op twee proporties, die het verschil in groeps-grootte incalculeert in de berekening, dan blijken de verschillen binnen de speeches statistisch significant te zijn. Hiervoor wordt dus het relatieve aandeel dat bijvoorbeeld de agentieve groep uitmaakt binnen de groep van institutionele en sprekersidentiteit, in rekening gebracht. Een grafische voorstelling van deze berekening is te zien in figuur 23, waar de pijltjes aangeven welk verschil precies getoetst wordt naar statistische significantie. De resultaten van deze testen staan in tabel 27.

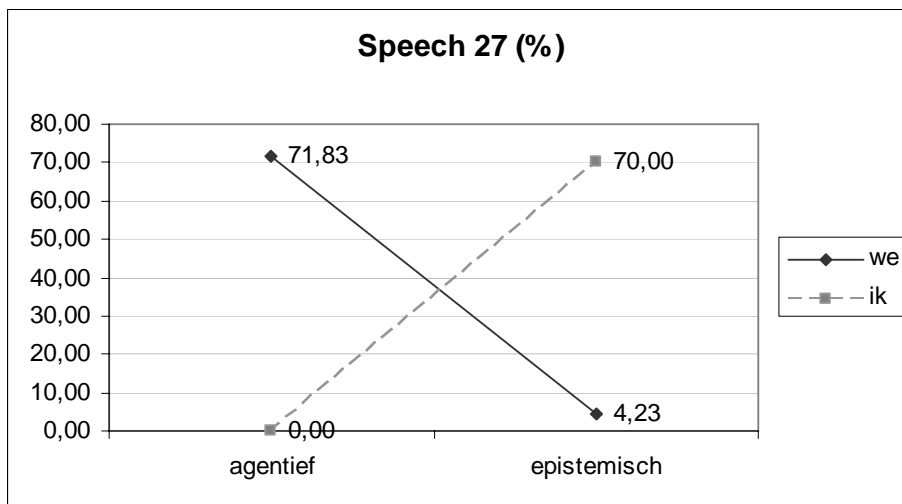
Figuur 23: grafische voorstelling van het relatieve aandeel van de subcategorisering van een deelidentiteit

binnen één speech

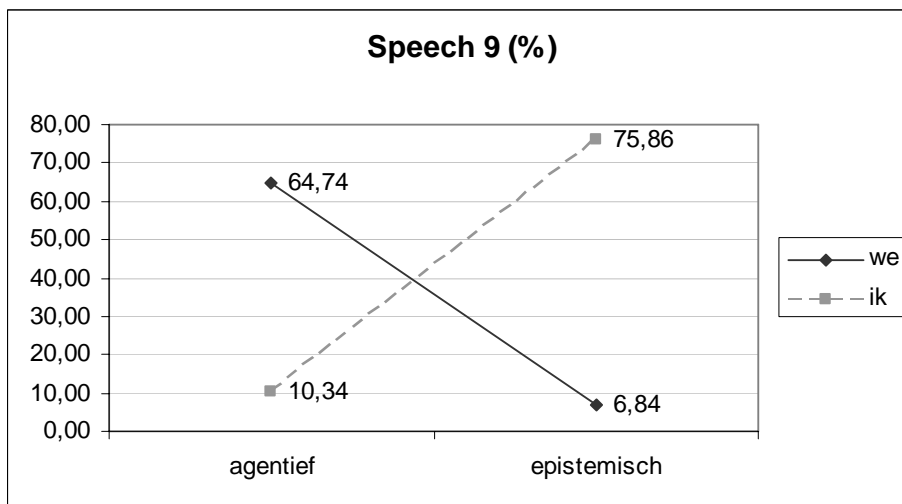
Speeches	Vershil binnen de epistemische groep (p-waarde)	Vershil binnen de agentieve groep (p-waarde)
Speech 9	0,000000**	0,000000**
Speech 11	0,000000**	0,000265**
Speech 27	0,000000**	0,000002**

Tabel 27: Statistisch significante verschillen binnen de drie speeches van cluster 3B

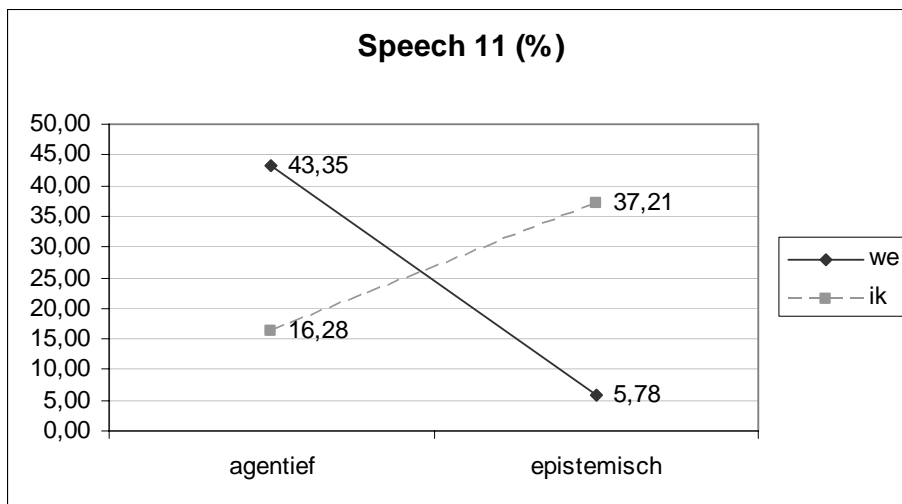
Deze resultaten tonen dat het verschil binnen de speeches zeer significant is: alle p-waarden zijn bijzonder laag, ze halen gemakkelijk de 99%-grens (score $<0,01^{**}$). Als we deze proporties grafisch weergeven, dan blijkt er inderdaad een tegengestelde aanwezigheid van deze deelgroepen te zijn. Dit zien we in de figuren 24, 25 en 26.

Figuur 24: agentieve en epistemische zelfverwijzingen voor de twee identiteitsgroepen in speech 27

Figuur 25: agentieve en epistemische zelfverwijzingen voor de twee identiteitsgroepen in speech 9

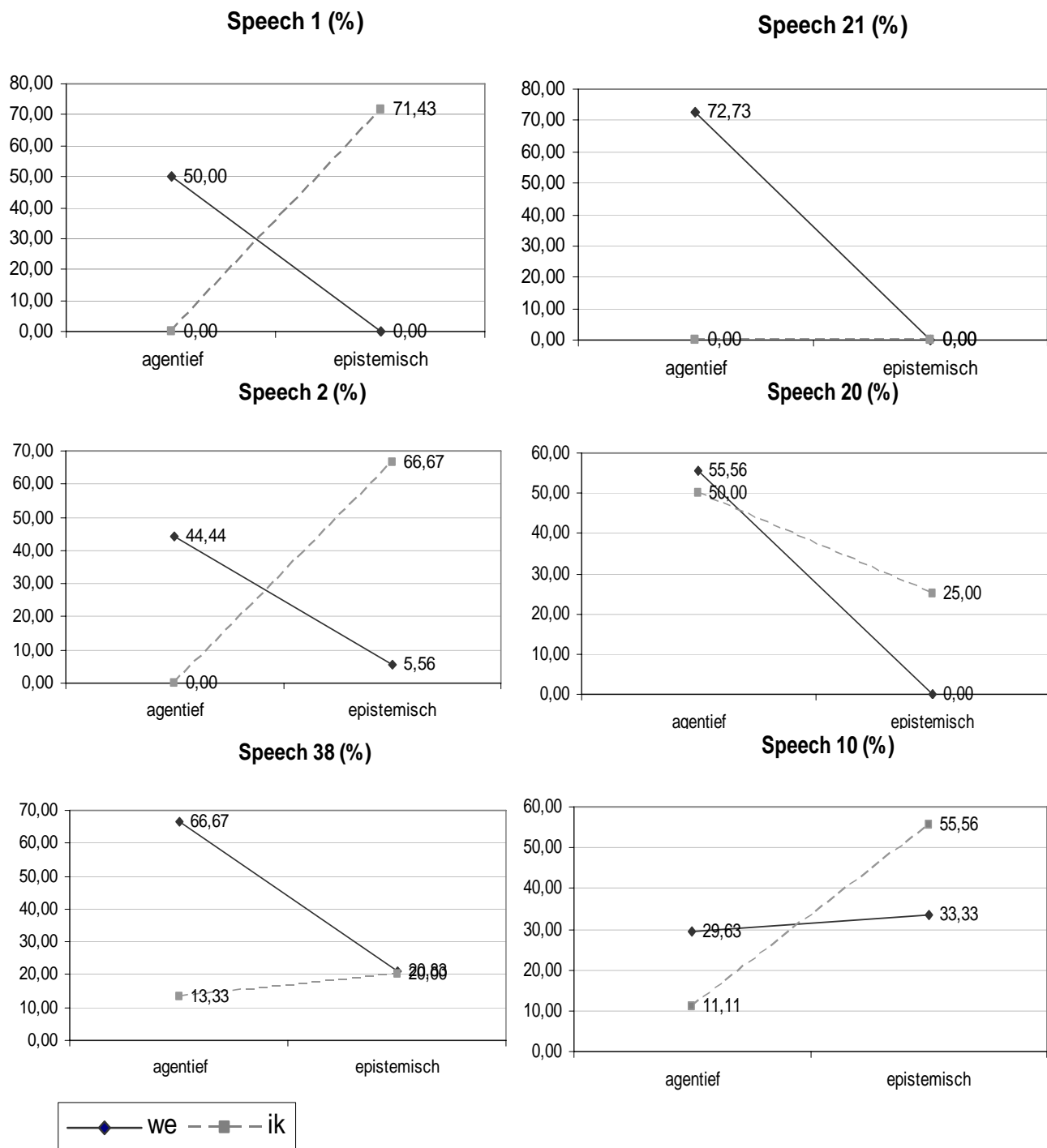

Figuur 26: agentieve en epistemische zelfverwijzingen voor de twee identiteitsgroepen in speech 11

Uit deze resultaten blijkt dat deze sprekers de informatie over handelingen en acties resoluut bij het bedrijf plaatsen, terwijl ze hun gedachten en meningen aan zichzelf toeschrijven. Door dit helder onderscheid is er slechts een beperkte interferentie tussen deze twee vormen van identiteitsconstructie, die zo naast elkaar kunnen bestaan in een speech.

Op dit moment rijst de vraag echter of deze verdeling specifiek is voor dit subcluster en de verspreiding over de identiteitsconstructies, dan dat ze typisch is voor het soort tekst. Het lijkt namelijk wel vrij logisch dat als een spreker over meningen praat, dat hij eerder deze aan zichzelf zal toeschrijven in plaats van aan een organisatie. Deze onderverdeling zou dus best wel eens een natuurlijke tendens kunnen zijn. Om deze vraag te beantwoorden, heb ik dezelfde analyse toegepast op een controlegroep van zes speeches, willekeurig gekozen uit de subcluster 1 A. Deze speeches zijn namelijk neutraal wat hun identiteitsconstructie betreft, zoals gebleken is uit de kwantitatieve en de kwalitatieve analyses (cf. supra). Als er daar een gelijksoortige verdeling is tussen agentieve en epistemische zelfverwijzingen, dan is dit eerder te wijten aan het natuurlijke karakter van deze verdeling, dan aan de opdeling van de identiteitsconstructiepatronen.

De speeches 1, 2, 10, 20, 21 en 38 worden willekeurig uit subcluster 1A, groep 1 gekozen en hebben de volgende verdelingen tussen agentieve en epistemische zelfverwijzingen.

Figuur 27: verdelingen tussen agentieve en epistemische zelfverwijzingen in een controlegroep van zes speeches uit subcluster 1A, groep 1

De grafieken tonen een vrij gediversifieerd beeld: sommige speeches, zoals 1 en 2 volgen de hierboven geschetste tendens, speech 10 en speech 38 hebben gedeeltelijk een gelijksoortige verdeling en speech 20 en 21 tonen een heel ander beeld. Door een statistische toets op twee

proporties toe te passen, krijgen we ook een beeld van de statistische significantie van deze verschillen. De resultaten van deze toetsen zijn te zien in onderstaande tabel.

Speeches	Vershil binnen de epistemische groep (p-waarde)	Vershil binnen de agentieve groep (p-waarde)
Speech 1	0,018549*	0,011805*
Speech 2	0,001276**	0,035553*
Speech 10	0,059072	0,066630
Speech 20	0,029616*	0,213219
Speech 21	Geen data (resultaat = 0)	0,000381**
Speech 38	0,237501	0,000288**

Tabel 28: de statistische significantie van het verschil in epistemische en agentieve zelfverwijzingen

Deze resultaten tonen in de eerste plaats dat de speeches onregelmatig scoren. De statistische significantie varieert heel sterk: van niet significant ($>0,05$), tot significant ($<0,05^*$) en zeer significant ($<0,01^{**}$). Speeches 1 en 2 volgen volledig de verdeling van cluster 3B, zij het dan niet zo uitgesproken want de significantie is niet zo groot als in deze drie speeches, cf. tabel 27. Speech 10 volgt de tendens, maar het verschil is niet significant. Speech 38, 20 en 21 zijn allemaal voor de helft significant verschillend.

Een caveat is hier echter op zijn plaats: de absolute waarden van deze resultaten zijn vaak zeer laag. De *we-* en *ik-*vormen die voor deze analyses in aanmerking komen, zijn al niet erg frequent, ze komen dan ook uit subcluster 1A, een groep die gekenmerkt wordt door zeer weinig identiteitsconstruerende pronomina. Daarbij komt nog dat vaak heel wat *we-* en *ik-*vormen behoren tot het neutrale, beschrijvende type. Dit is ook te verwachten, aangezien deze speeches een zeer feitelijke inhoud hebben (cf. supra). Bij speech 21 bijvoorbeeld, zijn de resultaten voor de epistemische waarden allebei 0, wat geen resultaten oplevert. Daarom kunnen conclusies op basis van deze verschillen enkel tentatief zijn.

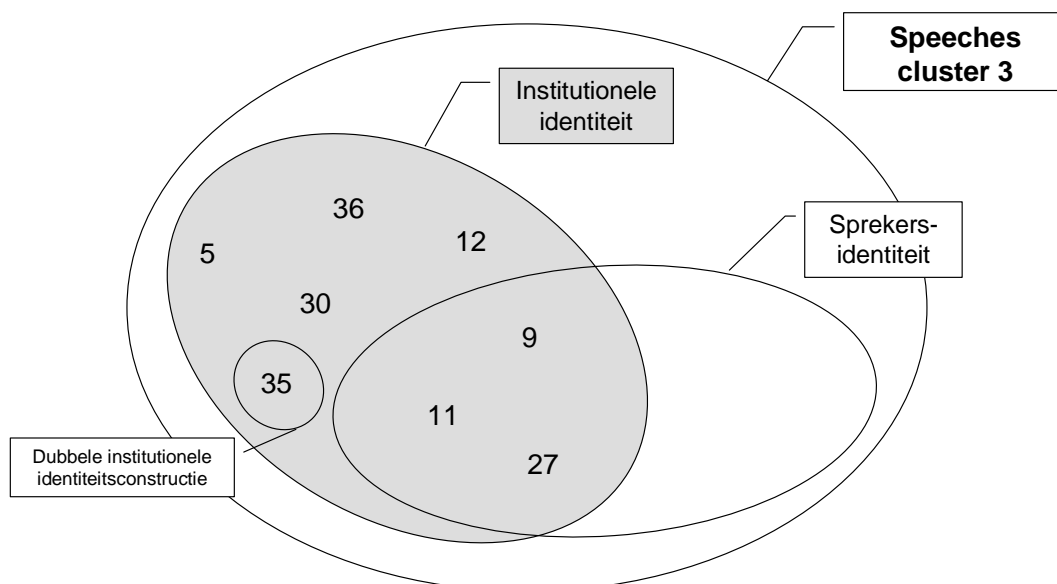
Toch kunnen we besluiten dat er een zekere tendens is waarin de epistemische verwijzingen aan de spreker en de agentieve verwijzingen aan het bedrijf toegekend zijn. Het resultaat in de controlegroep blijkt in beperkte mate deze tendens te volgen, maar het is veel minder eenduidig dan de verschillen binnen de speeches van cluster 3B. De resultaten van deze drie speeches zijn immers zeer uitgesproken en dus duidelijk onderscheiden van de controlegroep. Naast een natuurlijke tendens, zal dus toch de sterke constructie van de twee identiteiten bepalend geweest zijn voor deze verdeling tussen agentieve en epistemische verwijzingen.

16.4.4 Besluit bij cluster 3

De acht speeches in dit cluster vertonen interessante en complexe patronen van identiteitsconstructie, waarbij sommige presentaties zelfs een uitgebreide, discursieve constructie van identiteit bevatten. Alle acht speeches blijken gemarkeerd te zijn voor identiteit en er blijken ook heel wat overeenkomsten te zijn tussen de manieren waarop institutionele identiteit geconstrueerd wordt. Daarom besliste ik om deze speeches als één groep te analyseren en hieruit blijkt dat de sprekers institutionele identiteit met behulp van drie technieken construeren: duidelijke identificatie met het bedrijf, bedrijfsvoorstelling met aandacht voor de naam van de organisatie en het breed uitmeten van de kwaliteit van de onderneming. Deze suggestie van perfectie wordt beschermd door het vermijden van identificatie in negatieve contexten.

Niet elke speech past perfect in dit plaatje: speech 35 bevat namelijk een dubbele institutionele identiteitsconstructie, waarin verwezen wordt naar zowel het bedrijf van de spreker als de klant van dit bedrijf, en daarom wordt deze speech apart behandeld. Ook de drie speeches van subcluster 3B krijgen een aparte analyse. Deze speeches blijken zich te onderscheiden wat identiteitsopbouw van de spreker betreft. Er zijn wel vrij grote gradatieverschillen in identiteitsmarkeerders. Eén element blijken ze echter wel gemeen te hebben, wat hen ook onderscheidt van de rest van het corpus, met name de nette verdeling van de identiteitsconstructie over de zelfverwijzingen: de institutionele identiteit wordt voornamelijk gereflecteerd in de agentieve zelfverwijzingen, terwijl de sprekersidentiteit zich vooral uit in de epistemische zelfverwijzingen.

In onderstaande figuur wordt de manier waarop de speeches zich ten opzichte van elkaar verhouden, schematisch weergegeven.

Figuur 28: overzicht van de verhoudingen tussen de identiteitsaanwezigheid in de speeches van cluster 3

17 Besluit

In dit kwalitatieve deel heb ik de analyses beschreven die in hoge mate bijdragen tot het beantwoorden van de basisonderzoeksvraag van deze studie, met name hoe worden identiteiten in dit corpus geconstrueerd. Ik formuleer hier echter nog geen definitief antwoord op deze vraag, maar wacht hiermee tot na de triangulatie, zodat ook deze data eerst kunnen onderworpen worden aan een kritische toetsing met de andere methodes die gebruikt worden in dit onderzoek.

Ik ben begonnen met een schets van het enigszins diffuse theoretische kader waarbinnen ik werk. Aan de hand van een trechterbeschrijving heb ik eerst discoursanalyse in al zijn facetten beschreven, zodat het interdisciplinaire karakter van dit veld goed tot zijn recht komt. Hierna heb ik me meer specifiek gericht op de invalshoeken binnen dit zeer brede kader die relevant zijn voor mijn onderzoek. Vervolgens heb ik de inductieve methode die ik hanteer voor mijn analyses, besproken.

Bij het bepalen van de leidraad van mijn analyses heb ik me gericht op de resultaten van het kwantitatieve deel. De verdeling in clusters maakt het corpus handelbaar en dus toegankelijk voor kwalitatieve analyse. De subcategorisering blijkt dus een efficiënt middel te zijn dat de discoursanalytische studie van dit aanzienlijke corpus mogelijk maakt.

Bij de analyse van cluster 1 blijken de meeste speeches gekenmerkt te worden door *'fact construction'*: de formuleringen komen zeer neutraal over door hun agensloze karakter, dat gecreëerd wordt onder andere door het gebruik van *men*-vormen, passiva en nominalisering. *'Disclaimers'* voorkomen verder dat bepaalde eigenschappen aan de sprekers of hun bedrijven toegekend worden en dit resulteert in speeches die een sterke afstand suggereren tussen de spreker en het thema, waardoor de spreker boven elke verdenking van *'stake'*-overwegingen verheven zijn.

Verder blijken er in dit cluster drie speeches te zijn die al dan niet naast de institutionele identiteit, een alternatieve identiteit creëren, die verwijst naar een groep van wetenschappers waartoe de spreker, in de ruime zin van het woord, behoort. Er zijn wel verschillen wat betreft de invulling van deze twee identiteiten: één spreker vat de bespreking eerder contrastief op, een tweede laat de twee identiteiten naast elkaar bestaan, terwijl de derde spreker niet refereert aan de institutionele identiteit en zich beperkt tot de constructie van deze identiteit van wetenschappers.

Ook de sprekersidentiteit is vertegenwoordigd in dit cluster. In twee speeches positioneert de spreker zichzelf op indirecte manier als expert. Spreker acht doet dit vooral in zijn advies om de titel van de studiedag te corrigeren. Het feit dat hij zichzelf positioneert als iemand die in staat is om adviezen te geven, bevestigt zijn status van expert. Aan de andere kant kwalificeert hij deze expertidentiteit

verder als voorzichtig, doordat hij zijn advies zodanig nuanceert, *'hedget'* en *'mitigeert'* conform met de beleefdheidsregels voor *'negative face'*. Deze spreker springt dus op een zeer omzichtige manier om met zijn advies en zo verzacht hij deze *'face threatening act'*. Dit is echter niet het geval voor de spreker 31, die haar expertidentiteit op een explicietere manier vestigt, relatief aan de identiteit van het publiek. Spreker 7 ten slotte, positioneert zichzelf ook zeer nadrukkelijk ten opzichte van zijn publiek en dan meer bepaald tegenover een aantal vorige sprekers. Door zijn haast sarcastische toon toont hij zichzelf voornamelijk als iemand die erg assertief is en die sterk persoonlijk betrokken is bij het thema van de studiedag.

Tot slot bevat cluster 1 nog een aantal speeches die markeerders van institutionele identiteit bevatten. De invulling van deze institutionele identiteit is echter voor de meeste speeches van deze groep anders dan de *'typische'* institutionele identiteit: de speeches 3 en 29 bevatten contradictorische referenten die een eenduidige identiteitsconstructie verhinderen, de speeches 6 en 15 kwalificeren deze identiteit dan weer elk op een eigen manier.

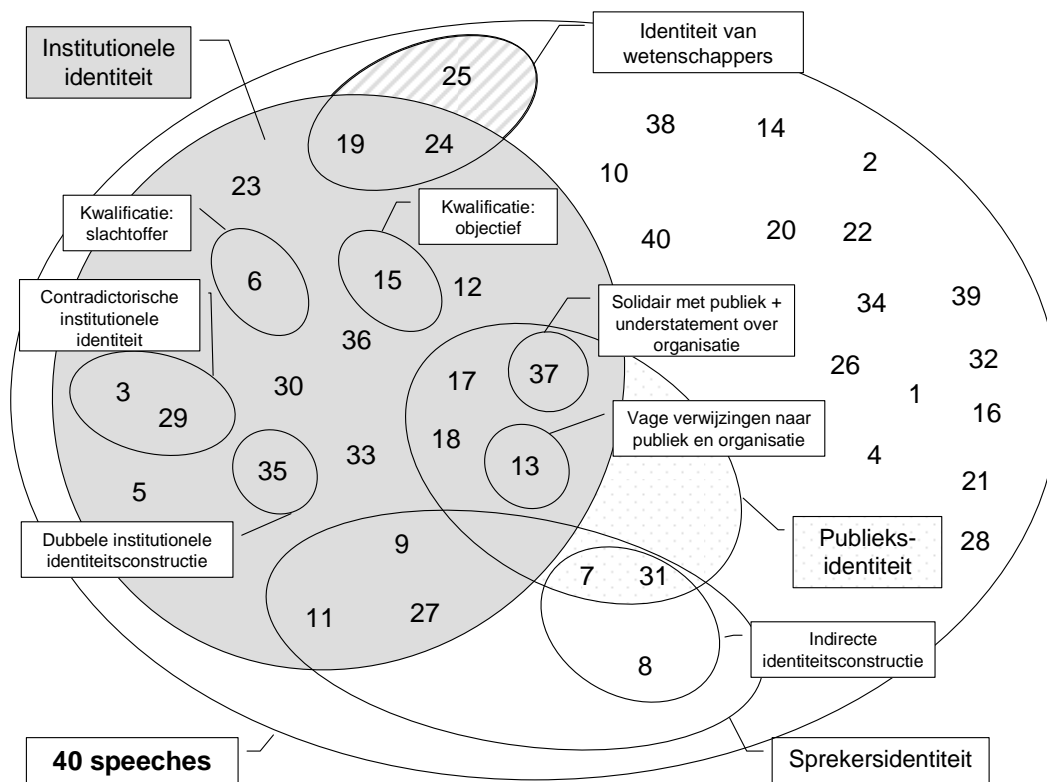
De analyse van de vier speeches van cluster twee wijst uit dat de speeches 17 en 18 op een zeer gelijklopende manier een verstrengeling van institutionele en publieksidentiteit blijken te bevatten. Deze twee identiteiten worden zeer gradueel met elkaar verbonden doordat de discursieve constructie van de identiteit van het publiek als potentiële klant verweven wordt doorheen de opbouw van de identiteit van het bedrijf. Door te vertrekken vanuit een algemene these en deze geleidelijk aan te vernauwen naar het bedrijf en het publiek, komen deze identiteiten steeds dicht bij elkaar. Ook de twee andere speeches van dit cluster, 13 en 37, construeren de identiteit van het eigen bedrijf en van het publiek, maar zij doen dit op een heel andere manier. Speech 13 wordt vooral gekenmerkt door zijn vaagheid, terwijl spreker 37 zich heel solidair ten opzichte van het publiek opstelt, en gradueel een positieve institutionele identiteit vestigt.

De speeches van cluster 3 zijn allemaal gemarkeerd voor institutionele identiteitsconstructie. Op speech 35 na, waarin de identiteitsconstructie afwijkend is van de overige speeches in dit cluster, blijken deze speeches hiervoor ook gelijksoortige strategieën te bevatten. In de eerste plaats is er een duidelijke referentbepaling van de institutionele *wij*-vorm, waardoor een sterke identificatie met het bedrijf tot stand komt. De sprekers stellen hun bedrijf ook expliciet voor, waarbij naast aan elementen zoals de historiek van het bedrijf, het aantal werknemers en de omzet, ook aan de firmanaam veel aandacht besteed wordt. Tot slot schetsen de sprekers ook de hoge kwaliteit van hun bedrijf, onder andere door het gebruik van metaforen, en beschermen ze het bedrijf tegen ongunstige associaties door de verantwoordelijkheid af te schuiven in negatieve contexten.

De speeches van cluster 3B, met name 27, 9 en 11, combineren deze institutionele

identiteitsconstructie met een opbouw van sprekersidentiteit. Aan deze identiteit wordt door de drie sprekers in verschillende mate aandacht besteed. Ze hebben echter wel met elkaar gemeen dat de verdeling van de informatie over agentieve en epistemische zelfverwijzingen, zeer strikt gebeurt: de epistemische zelfverwijzingen zijn gereserveerd voor verwijzingen naar de spreker, de agentieve voor het bedrijf. In vergelijking met de verdeling van informatie in de speeches van een controlegroep uit cluster 1A, blijkt het aan de ene kant wel een algemenere tendens te zijn om de informatie op deze manier te verdelen, maar blijkt aan de andere kant ook dat deze tendens toch sterker is in cluster 3B dan in de controlegroep.

Vanwege de structuur van dit hoofdstuk, waarbij de analyses binnen de clusters uitgevoerd worden, is er tot dusver nog geen vergelijking tussen de speeches over de clustergrenzen heen uitgevoerd. Daartoe breng ik al de speeches van mijn corpus samen in één grafische voorstelling, die er als volgt uitziet:

Figuur 29: overzicht van de verhoudingen tussen de identiteitsaanwezigheid in de 40 speeches van mijn corpus

Uit dit overzicht blijkt dat de meeste speeches in mijn corpus een zekere vorm van institutionele identiteitsconstructie bevatten. Twintig speeches vallen binnen deze groep, maar de meerderheid combineert deze identiteit met een andere vorm van identiteitsconstructie (negen speeches) of heeft een speciale kwalificatie gekoppeld aan de institutionele identiteit (vijf speeches). Slechts zes

speeches kunnen als uitsluitend gemarkeerd voor institutionele identiteit beschouwd worden.

De tweede grootste groep is de neutrale groep: 16 speeches hebben geen noemenswaardige tekenen van een consistente identiteitsopbouw. Er zijn zes speeches die markeerders van de sprekersidentiteit bevatten: ofwel combineren ze deze identiteit met de constructie publieks- of institutionele identiteit, ofwel wordt de identiteit op indirecte manier opgebouwd, of zelfs een combinatie van de twee! Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor de speeches waarin de publieksidentiteit gecreëerd wordt, waarbij ook alle speeches ofwel een speciale kwalificatie krijgen, ofwel deze identiteit combineren met de sprekers- of institutionele identiteit. Tot slot zijn er nog drie speeches gemarkeerd voor de identiteit van de groep van wetenschappers, waarvan twee speeches deze identiteit ook combineren met de constructie van een institutionele identiteit.

Uit dit overzichtsschema blijkt dus dat de institutionele identiteit sterk vertegenwoordigd is in dit corpus. Ook is er een grote groep speeches die eerder ongemarkeerd zijn voor identiteitsconstructie. Tot slot blijken er ook heel wat speeches te zijn waarin verschillende identiteiten geconstrueerd worden en waarin speciale kwalificaties toegekend worden die de inhoud van de drie hoofdidentiteiten nuanceren.

DEEL III

PERCEPTIE-ONDERZOEK³⁸

³⁸ Onder de term perceptie-onderzoek versta ik zowel de zelfperceptie van de sprekers van hun eigen speech als de perceptie die het publiek heeft van de speech.

18 Inleiding

In de voorafgaande delen heb ik de teksten van de speeches in detail bekeken, zowel voor de kwantitatieve als de kwalitatieve analyses. Dit vereiste als basisvoorwaarde niet alleen een uitgeschreven tekst van de speeches, wat resulteerde in een tijdsintensieve transcriptie, maar het vergde ook een aantal jaren van onderzoeken en analyseren om tot de conclusies in de vorige delen te komen. In dit deel is het uitgangspunt en de werkwijze echter helemaal anders en zo zorgt het voor een totaal ander perspectief op de identiteitsconstructie in dit corpus.

Zoals Brown en Yule ook opmerken, is er haast vanzelfsprekend een grote discrepantie tussen de conclusies van een discoursanalist en de interpretatie van de deelnemers aan een interactie:

It seems fair to suggest that discourse analysis of spoken language is particularly prone to over-analysis. A text frequently has a much wider variety of interpretations imposed upon it by analysts studying it at their leisure, than would ever have been possible for the participants in the communicative interaction which gives rise to the 'text'. Once the analyst has 'created' a written transcription from a recorded spoken version, the written text is available to him in just the way a literary text is available to the literary critic. It is important to remember, when we discuss spoken 'texts', the transitoriness of the original. (Brown en Yule 1983: 12) (eigen nadruk)

In dit opzicht wordt het onderzoek in dit deel dan ook over een heel andere boeg gegooid. Hier ga ik terug naar de dataverzameling zelf, waarvan ook een perceptie-onderzoek bij het publiek en enquêtes bij de sprekers deel uitmaakten. Opmerkelijk hier is het verschil met de werkwijze in de vorige delen, want voor dit onderdeel speelden tijdsgebrek van de respondenten en invulsnelheid een cruciale rol bij de dataverzameling. Dit had uiteraard ook gevolgen voor de data zelf en de mogelijkheden die dit onderzoek met zich meebracht.

Via deze vragenlijsten peil ik naar de indrukken van sprekers en publiek over de studiedagen en de speeches in het algemeen. Verder focus ik op de identiteitsconstructie in de speeches, waardoor ik op zoek ga naar een antwoord op de onderzoeksvraag die gericht is op deze indruk van het publiek en de sprekers van de identiteitsconstructie in de 40 speeches. Ik breng hier dus het transitorische karakter dat Brown en Yule schetsen, in rekening. Hierdoor krijgen we een beeld van de perceptie van identiteitsconstructies in deze speeches, met als belangrijk voordeel het realistische karakter van deze inzichten. Er worden immers authentieke publieksleden en sprekers bevraagd in de authentieke setting en context. De doelstelling van dit deel is echter tweeledig: naast het inventariseren van deze percepties, zal dit onderzoek ook een zeer belangrijke rol spelen in het volgende deel waarin de resultaten van de kwantitatieve en kwalitatieve analyses getrianguleerd worden met dit volledig

andere uitgangspunt. Niet alleen zal dit dus een triangulatie van perspectief vormen, maar ook wordt een onderzoek dat gebaseerd is op het authentieke, transitorische karakter van de speech gekoppeld en vergeleken met de analyses van een discoursanalist, die de tekst bekijkt zoals een *'literary critic'* (cf. supra). Deze vergelijking draagt dus bij tot het verhogen van de realiteitswaarde van het volledige onderzoek.

In het eerste onderdeel behandel ik gelijksoortig onderzoek waarin met enquêtes wordt gewerkt. Vervolgens bespreek ik de omstandigheden waarin de data verzameld werden en de beperkingen die deze situatie met zich meebracht. Ook ga ik hier heel specifiek in op de vragenlijsten zelf en de respons. Na een korte theoretisch-statistische excursus, worden de resultaten van de publieks- en sprekerenquêtes gegeven. Hier worden telkens de verwachtingen en de evaluaties besproken, die dan in het geval van de sprekers ook met elkaar vergeleken worden. In het laatste analysedeel relateer ik uiteindelijk ook de meest relevante vragen van de publieksenquête aan die van de sprekersvragenlijst, waarna ik tot een besluit kom.

19 Gerelateerd onderzoek

Onderzoek dat focust op speeches waarin de constructie van de identiteit van de spreker, het bedrijf en het publiek getopicaliseerd wordt en waarin enquêtes gebruikt worden als data, is bij mijn weten onbestaande. Ik zou daarom in dit onderdeel kort willen ingaan op een onderzoeksdomein dat in zijn methodologie aan de vragenlijst vaak een centrale plaats toekent en waarbij daarenboven ook een verband is met een deelaspect van deze studie.

Binnen de uitgebreide Nederlandse onderzoekstraditie in het veld van de taalbeheersing speelt het gebruik van vragenlijsten namelijk vaak een prominente rol. Of het onderzoeksopzet zich nu richt op persuasieve communicatie (Hoeken 1996, Van Mulken e.a. 2003, Pander Maat 2004, ...) en de interculturele verschillen daarin (Hoeken en Hustinx 2003, ...), op afwijzingsbrieven (Janssen en Jansen 2003, 2004, ...), of op voorlichtingsteksten (Lentz en De Jong 2000, ...) ³⁹, heel vaak wordt in een experimentele setting aan proefpersonen gevraagd om een vragenlijst in te vullen, waarbij vooral gefocust wordt op de verschillen in het effect van de gemanipuleerde versies. Hierop baseren de onderzoekers zich vervolgens om concrete adviezen te formuleren betreffende de onderzochte tekstsoort.

Het proefschrift van Bas Andeweg en Jaap de Jong (2004) is gesitueerd in dit onderzoeksveld en hun methodologie komt dan ook in grote lijnen overeen met de hierboven beschreven werkwijze. Dit onderzoek is bijzonder relevant voor mij, net omdat het zich ook richt op speeches: de twee onderzoekers bestuderen namelijk de inleidingen van toespraken, waarbij ze zich baseren op een zeer uitgebreide literatuurstudie van dergelijke adviezen, beginnend in de klassieke retorica en doorlopend tot hedendaagse visies hierover. In een relatief kleine corpusstudie, waarin zij 27 uitgeschreven toespraken ⁴⁰ van speechschrijvers onderzoeken aan de hand van het exordiummodel dat ze voorstellen voor de inleiding van speeches, brengen zij de mogelijkheden in kaart om attentum, benevolum en docilem op te nemen in presentaties (de Jong en Andeweg 2000, 2001, 2003b, Wurth e.a. 2003).

Verder wordt in dit onderzoeksproject vooral gewerkt met enquêtes. In de eerste plaats hebben de vragenlijsten een functie die je zou kunnen omschrijven als inventariserend. In Andeweg, de Jong e.a. (2000) wordt een survey-onderzoek beschreven met ingenieurs als doelgroep. Via een uitgebreide vragenlijst peilen de auteurs vooral naar de visie van deze professionals op de inleiding van

³⁹ Dit overzicht beoogt niet representatief te zijn voor alle deelvelden in het onderzoeksgebied van de taalbeheersing.

⁴⁰ Voor dit onderzoek werden de voorbereidende teksten van ghostwriters gebruikt. De teksten zijn dus niet uitgeschreven op basis van de manier waarop ze letterlijk gebracht werden.

presentaties. Dit onderzoek wordt daarna gespiegeld in Andeweg en De Jong (2003a) met een gelijksoortige vragenlijst die voorgelegd werd aan 29 professionele sprekers, i.c. departementale speechschrijvers. Uit deze twee studies blijkt dat voor speechschrijvers de primordiale functie van een inleiding aandacht trekken is, dit in tegenstelling tot de ingenieurs die vooral de inhoud meteen begrijpelijk willen maken door aan te geven wat de doelstelling en structuur van het betoog zal zijn.

Maar ook in een experimentele setting hebben deze twee onderzoekers heel wat onderzoek op basis van vragenlijsten op poten gezet. Zo werden verschillende deelaspecten van de inleidingen van toespraken getest, zoals de luisterbereidheid van de studenten afhankelijk van de gebruikte openingstechniek (De Jong en Andeweg 1997), de variatie in de herinnering van de inleiding gerelateerd aan de openingstechniek (Andeweg, De Jong en Hoeken 1998) en het effect van opscheppen op hoe de studenten de geloofwaardigheid van de spreker percipiëren (Decorte e.a. 2003).

Tot slot werden in de zijlijn van dit onderzoek ook een aantal andere aspecten van speeches onderzocht, waarbij het onderzoeksobject niet beperkt is tot de inleiding maar ook andere facetten behelst, zoals afwijkingen van de voorbereiding (Veltman e.a. 2003) en het gebruik van tekstidia's bij presentaties (Blokzijl en Andeweg 2003). Ook kende Andeweg en de Jongs onderzoek naar de appreciaties van openingen van presentaties navolging vanuit een interculturele invalshoek (Wannet en Gerritsen 2001).

Het promotieproject van Andeweg en de Jong heeft eigenlijk in hoge mate de studie van speeches op de kaart gezet van het taalbeheersingsonderzoek. Vanwege de sterke link met de adviesliteratuur, die resulteert in onderzoek dat een directe relevantie heeft voor de formulering van aan- en afraders, verschilt deze onderzoeksstroom toch nog sterk van mijn studie. De belangrijkste gelijkenis situeert zich namelijk in het onderzoeksobject, i.c. speeches en niet in de manier waarop vragenlijsten gebruikt worden. Deze fungeren bij Andeweg en de Jong namelijk aan de ene kant als algemeen-inventariserend en aan de andere kant worden ze gehanteerd in een experimentele setting om hypothesen te testen. In dit onderdeel van deze studie zal ik ook een inventariserende doelstelling nastreven, zij het dan niet om conclusies te trekken over speeches in het algemeen. Mijn onderzoeksvraag voor dit onderdeel is namelijk vrij eenvoudig, met name hoe percipiëren sprekers en publiek de identiteitsconstructies in mijn corpus van 40 speeches. Deze resultaten krijgen voornamelijk een grote relevantie in het licht van de triangulatie in het volgende deel, waarin deze resultaten gespiegeld worden met de conclusies van de voorafgaande delen waardoor ze ook zullen bijdragen tot een verdere invulling van het beantwoorden van de basisonderzoeksvraag: "Hoe worden identiteiten in dit corpus gecreëerd?" Het onderzoek van Andeweg en de Jong vormt dan ook een goede inspiratiebron voor de analyses in dit deel, maar voornamelijk voor de praktische

werkwijze en niet onmiddellijk op het inhoudelijke vlak, omdat in mijn studie de focus natuurlijk zeer sterk gericht blijft op identiteitsconstructie.

In de eerste plaats is er een fundamenteel verschil in dataverzameling, i.c. tussen vragenlijsten in een experimentele setting en in een authentieke setting, die hieronder uitgebreid en gedetailleerd besproken wordt. Ondanks de vele beperkingen op praktisch en motivationeel niveau (cf. infra), die de keuze voor dataverzameling in de echte setting met zich meebracht, heeft ze namelijk als voordeel dat ze een venster opent op de meningen van de échte luisteraars en de échte sprekers, en niet die van een groep proefpersonen voor wie de speeches eigenlijk niet rechtstreeks bedoeld waren, zoals dat vaak het geval is in een experimentele setting. Dit leidt ons naar een verschil in functie, want de data verzamelen in de echte context, precies op het moment zelf dat de speech gegeven werd, creëert niet alleen de mogelijkheid om een beeld te krijgen op de context en setting, maar laat in een later stadium (cf. triangulatie) ook toe om mijn analyses van het corpus, die zowel als de visie van een taalkundige professional als van een inhoudelijk leek kunnen omschreven worden, te spiegelen met die van sprekers en publiek, die rollen vervullen die complementair zijn aan de mijne. Zo krijgen we inzicht in de data vanuit een totaal ander perspectief, wat een aanzienlijke verrijking vormt en de hieronder genoemde beperkingen voldoende compenseert.

20 Dataverzameling

20.1 *Situatieschets*

Na het vooronderzoek voor deze studie, waarin ik bij elke vereniging een studiedag bijwoonde, besepte ik dat de indrukken en inzichten die ik door deze *participant observation* kreeg niet alleen bijzonder vluchtig, maar ook best wel subjectief waren. Aan de ene kant gaat het immers slechts om één visie op de speeches, en, wat belangrijker is, aan de andere kant is het niet de visie van een doorsnee publiekslid. Mijn rol in deze studiedagen leek wel sterk op die van de 'andere' publieksleden, waarvan de meesten ook in stilte de speeches bijwoonden, af en toe iets noteerden en slechts sommigen een vraag stelden na afloop. Maar net onder het niveau van deze oppervlakkige gelijkheid, waren er uiteraard fundamentele verschillen, zowel in invalshoek als doelstelling.

Om het efemere karakter van deze indrukken enigszins op te heffen en om ervoor te zorgen dat deze perceptie van de speeches niet alleen *typischer* werd voor het publiek van de studiedagen, maar ook objectiever van aard, werd besloten om vragenlijsten over de speeches voor te leggen aan de deelnemers van deze studiedagen. Zo zou ik de mening van meerdere publieksleden krijgen, waaruit ik dan een doorsneeperceptie van de speech en zijn identiteitsconstructies kon destilleren.

In de praktijk rezen er echter heel wat problemen die de verzameling van deze data bemoeilijkten. In de eerste plaats stond één van de twee verenigingen niet erg welwillend tegenover dit idee. De verantwoordelijke had hoofdzakelijk praktische bezwaren tegen enquêtes die te veel tijd van de publieksleden vergden en dus te belastend zouden zijn voor de studiedagen. Daarenboven merkte hij op dat de enquêtes waarschijnlijk niet echt zouden renderen, omdat deze vereniging namelijk zelf – bijzonder korte – vragenlijsten voorlegde aan het publiek, waarvoor de respons telkens bedroevend laag was. Uiteindelijk werd overeengekomen dat een beknopte vragenlijst voorgelegd kon worden en dat ik aan het begin van de studiedagen telkens even de tijd kreeg om een korte speech te houden waarin ik mezelf en het onderzoek – uiteraard in eerder vage bewoordingen – kon voorstellen en waardoor ik tegelijk de mogelijkheid had om de publieksleden te motiveren om de enquêtes in te vullen (cf. eigen inleidende speech in appendix 2).

Aan de ene kant leek het ons van cruciaal belang om zeker voldoende informatie te verzamelen over het publiek zelf en over de perceptie van elke speech. De vragenlijst moest echter opgesteld worden tijdens de embryonale fase van het onderzoek, waardoor het best wel moeilijk was om te weten welke vragen essentieel zouden zijn voor deze studie. Daarom besloten we om zeker voldoende vragen op te nemen in de lijst. Aan de andere kant was het echter ook een basisvereiste om de vragenlijst kort te houden, wat aanvankelijk op basis van de afspraak met de eerste vereniging beslist

werd, maar later ook toegepast werd bij de tweede vereniging. Zo probeerden we te voorkomen dat er een motivationeel probleem zou rijzen, namelijk dat er te veel vermoeidheid bij het publiek zou optreden. Dit zou dan kunnen resulteren in een beperkt aantal enquêtes voor de laatste sprekers van de studiedag bijvoorbeeld. Op basis van deze twee overwegingen kozen we ervoor om niet de lengte van de vragenlijst op zich te verminderen, maar wel om twee versies per studiedag op te stellen, waarin telkens de helft van de sprekers aan bod kwamen. Op deze manier werd de lengte van de enquête bijna gehalveerd, zonder minder vragen te stellen over elke speech. Uiteraard hadden we door deze keuze een lager aantal enquêteformulieren, dat afhankelijk van de publieksopkomst en de bijhorende respons problematisch zou kunnen zijn. Zo waren er bijvoorbeeld tijdens één studiedag slechts 50 publieksleden. Als minder dan de helft van het publiek de enquêtes zou invullen, zou er slechts een respons van 20 zijn. Omdat de enquête zelf dan ook nog in twee gesplitst is, zou dit kunnen resulteren in slechts een tiental enquêtes per spreker. Gelukkig bleek dit in de praktijk wel mee te vallen (cf. infra).

Een voorbeeld van een dergelijke vragenlijst voor het publiek is te zien in appendix 4. Het leek ons ook interessant om naar de mening van de sprekers te peilen over hun eigen presentaties. Deze sprekerenquête is te zien in appendix 5.

20.2 Procedure

20.2.1 Algemene informatie⁴¹

De bedoeling van deze enquêtes was eigenlijk tweeledig: in de eerste plaats probeerde ik via deze vragenlijst een beeld te krijgen van demografische gegevens over sprekers en publiek. Zo kon ik een deel van de setting in kaart brengen. Deze data heb ik reeds besproken in de inleiding, waar deze gegevens bij de beschrijving van de context verwerkt werden. Dit onderdeel van de enquêtes blijft hier dus verder buiten beschouwing.

De tweede doelstelling van de enquêtes vormt de focus van dit perceptie-onderzoek. In de rest van de vragenlijst beoogde ik namelijk een aantal inhoudelijke vragen te beantwoorden over de speeches. Aangezien het onderzoeksobject van deze studie gericht is op de identiteitsconstructie in de speeches, zal ik me in de analyse beperken tot de vragen die hier zeer specifiek op gericht waren. Zoals reeds hierboven vermeld, zijn er heel wat vragen opgenomen in de enquêtes waarvan nu blijkt dat ze niet erg relevant zijn voor het bereik van dit onderzoek, maar waarvan het nut niet volledig

⁴¹ Voor de vormelijke en technische kant van het opstellen van de vragenlijsten inspireerde ik me vooral op Brinkman (1994).

ingeschat kon worden in het vroege stadium waarin ze ontwikkeld werden. Deze vragen zullen hier verder buiten beschouwing gelaten worden.

Het inhoudelijke deel van de enquête bestaat uit vragen en stellingen. Voor de antwoorden wordt gebruik gemaakt van twee schaalsystemen: een nominale schaal en een zevenpuntsschaal. Alle antwoorden zijn geprecodeerd, wat de verwerking aanzienlijk vereenvoudigt. Open vragen zijn immers bijzonder moeilijk te verwerken, maar hebben wel het voordeel dat zaken die de onderzoeker over het hoofd heeft gezien, toch nog vermeld kunnen worden. Dit probleem heb ik proberen op te lossen door aan de ene kant mijn enquête te pretesten bij een vijftal collega's, en aan de andere kant bij de publieksenquête de mogelijkheid open te laten om bij vraag 12 zelf iets in te vullen. Daarenboven is in beide enquêtes de laatste vraag een gedeeltelijk open vraag, omdat hier naast de gegeven mogelijkheden ruimte gelaten wordt voor een eigen invulling. Op die manier kon het publiek toch nog bepaalde op- of aanmerkingen kwijt over de speech, mocht het daar de behoefte toe voelen.

Voor de antwoordcategorieën is dus een zevenpuntsschaal toegepast, want *'die is groot genoeg om voldoende spreiding te houden als respondenten de extreme waarden willen mijden, en is klein genoeg om ieder punt nog van een inhoudelijke omschrijving te kunnen voorzien'* (Van Wijk 2000: 220). De inhoudelijke invulling van de extremen in de antwoordcategorieën werd altijd aangegeven boven de cijfers zelf (*onwaar – waar, negatief – positief, niet mee eens – mee eens*; cf. appendices 3 en 4), zodat er geen onduidelijkheid mogelijk was.

20.2.2 De publieksenquête

De respondenten van deze enquête waren uiteraard de leden van het publiek tijdens de studiedagen. Na het algemene gedeelte, werd in de eerste plaats gepeild naar de eventuele vooroordelen die de publieksleden zouden kunnen hebben over de spreker en zijn bedrijf. Aan de hand van vier vragen, die ingevuld werden voordat de speeches gegeven werden, kreeg ik een beeld van de relatie tussen de respondent en de spreker en zijn bedrijf. Een sterke band met de spreker zou immers de beoordeling van de speech kunnen beïnvloeden.

De eerste drie vragen naar voorinformatie hadden nominale schalen en informeerden of de respondent de spreker al ontmoet had, hem kende van naam en of de respondent zichzelf jonger schatte dan de spreker. In de laatste vraag naar voorinformatie werd wel met een schaalverdeling gewerkt, zodat de respondent gradueel zijn mening kon uiten over het bedrijf van de spreker.

Het belangrijkste deel van de enquête vulden de respondenten na de speech in en bestond uit

stellingen van het type: 'Dit of dat *is* zus of zo'. De stellingen zijn meestal positief geformuleerd, maar af en toe werden deze formuleringen afgewisseld met negatief gestelde zinnen, zodat vermeden werd dat de respondenten automatisch zouden beginnen te scoren. Deze antwoordcategorieën hadden een zevenpuntsschaal en de respondenten duiden aan in welke mate ze het eens waren met de stellingen. De laatste vraag was nominaal van aard en zoals hierboven reeds vermeld, waren de laatste en op een na laatste vraag gedeeltelijk open.

In de analyses ligt de focus voornamelijk op de vragen 1 en 4. Deze vragen peilen respectievelijk naar de identiteitsconstructie van de spreker en de institutionele identiteit van het bedrijf. De identiteitsconstructie van de spreker werd ingevuld als een positionering als expert, omdat dit ook geanticipeerd was op basis van de institutionele context van dit corpus. Vraag 10 brengt de inhoudelijke aanwezigheid van het publiek in de speech ter sprake, maar deze vraag is niet rechtstreeks gericht op de identiteitsconstructie van het publiek zelf. Deze vraag moet dan ook met enige voorzichtigheid behandeld worden. De overige vragen zullen in mindere mate in deze studie besproken worden, maar de relatie met de drie bovengenoemde kernvragen is uiteraard wel een belangrijke invalshoek die dus ook opgenomen zal worden in de bespreking.

20.2.3 De sprekerenquête

Ook de sprekers werd naar hun mening gevraagd: ze kregen een individuele vragenlijst waarin gepeild werd naar hun ideeën over hun eigen presentatie. Deze vragenlijst bestond uit twee delen: het eerste deel werd aan de sprekers voorgelegd voordat ze hun speech gaven. Hierin werden, naast een aantal algemene gegevens, vooral de verwachtingen over hun eigen speech in kaart gebracht. Deze verwachtingen werden gradueel op een zevenpuntsschaal gepeild. Na hun presentatie vulden de sprekers het tweede deel van de vragenlijst in, waarin ze hun speech evalueerden op een aantal punten, opnieuw op de zevenpuntsschaal. Tot slot werd aan de hand van een gedeeltelijk open vraag met nominale schaal gepeild naar de indrukken van de spreker over zichzelf.

De meest relevante vragen voor dit onderzoek waren de vragen 8 en 9 in de enquête na de speech, want hierin wordt specifiek gevraagd naar de mening van de spreker over de identiteitsconstructie, respectievelijk van het bedrijf en van zichzelf als expert. Naar de identiteitsconstructie van het publiek werd niet rechtstreeks gepeild, wat duidelijk een beperking is die voortvloeit uit de ontwikkeling van een vragenlijst in een vroeg stadium van het onderzoek. De vragen in deze sprekerenquête spiegelen elkaar (voor en na) en ze zijn ook gereflecteerd in de vragen van de publieksenquête, zodat deze aan elkaar gekoppeld kunnen worden in de analyse.

20.3 Respons

Vanwege de waarschuwingen die ik van een van de organiserende verenigingen had gekregen over de beperkte respons op de vragenlijsten, was mijn verwachting niet erg hoog. Tijdens de studiedagen zelf merkte ik echter wel dat er in het algemeen een positieve houding heerste, zowel bij sprekers als bij publiek, tegenover mijn onderzoeksinspanningen. De respons op de enquêtes bleek dan ook meer dan behoorlijk te zijn.

20.3.1 De publieksenquête

Voor de publieksenquête werd een gemiddelde respons van 60,97% gehaald, wat onverwacht hoog was. In de onderstaande tabel wordt per studiedag het aantal publieksleden en het aantal ingevulde enquêtes weergegeven, waarna de procentuele responsratio vermeld wordt.

Studiedag	Aantal publieksleden	Aantal enquêtes	Respons (in %)
Kyoto	70	35	50,00
Slib	95	56	58,95
Energie	85	50	58,82
Pathogene organismen	65	39	60,00
Kwaliteitslabels	100	61	61,00
Proceswater	50	34	68,00
Bodemsanering	80	56	70,00

Tabel 29: het aantal publieksleden, enquêtes en de procentuele responsratio per studiedag

Procentueel scoorde de respons tijdens de Kyoto-studiedag het laagst, terwijl in absolute getallen zowel de Proceswater-studiedag als de Kyoto-studiedag relatief weinig vragenlijsten binnenhaalden. Aangezien de vragenlijst in twee gesplitst is, werd per spreker telkens ongeveer de helft van het totale aantal enquêtes per studiedag verzameld. Dit zorgt dus voor een vrij lage score per speech. Tijdens de Proceswater-studiedag was dit aantal nog netjes verdeeld (gemiddeld 16 en 18 enquêtes per spreker), maar tijdens de Kyoto-studiedag was deze verdeling daarenboven niet evenredig (gemiddeld 25 en 10 enquêtes per spreker), wat resulteert in een zeer laag aantal vragenlijsten voor de sprekers 2 en 5. Daarenboven zijn er geen resultaten voor spreker 3, dit vanwege een misverstand in de voorbereidende communicatie met de organiserende vereniging.

De praktische beperkingen situeren zich dus op twee niveaus: aan de ene kant zorgen de wisselende enquête-aantallen voor een aantal speeches met een zeer beperkte groep vragenlijsten en aan de andere kant was er een beperking op het aantal vragen dat gesteld kon worden, waardoor de

verschillende aspecten telkens door slechts één of een beperkt aantal vragen behandeld konden worden.

20.3.2 De sprekerenquête

Voor de verzameling van de zelfevaluaties van de sprekers, vroeg ik aan alle sprekers individueel of ze mee wilden werken aan het onderzoek. De meesten waren reeds op de hoogte van mijn studie door de informatieve brief die ze via de organiserende vereniging ontvangen hadden (cf. appendix 1). Geen enkele spreker weigerde zijn medewerking en velen toonden hun interesse voor de invalshoek en doelstellingen van het onderzoek.

Van de veertig sprekers in mijn corpus waren er drie (met name de sprekers 14, 27 en 32) die ik niet kon bereiken om de vragenlijsten in te vullen. Zij konden namelijk alleen op de studiedag aanwezig zijn om hun presentatie te geven en vertrokken daarna onmiddellijk weer. Verder slaagde ik er niet in om 11 andere sprekers te bereiken voordat ze hun presentatie gegeven hadden. Hierdoor vielen de specifieke vragen waarin gepeild werd naar de verwachtingen van de sprekers over hun eigen speeches voor deze 11 sprekers uiteraard weg.

21 Analyses

21.1 *Parametrische of niet-parametrische toetsen*⁴²

Voor de analyse van deze enquêtes deed ik een beroep op het data-analyseprogramma SPSS, waarin alle gegevens rechtstreeks ingebracht werden en alle nominale variabelen eerst numeriek werden gecodeerd en vervolgens werden ingevoerd in het programma.

Voor aan de statistische verwerking van de data te beginnen, moet beslist worden of de zevenpuntsschaal, die gebruikt werd door de respondenten om de antwoorden op aan te duiden, beschouwd wordt als een intervalschaal of een ordinale schaal. Hierover is namelijk geen consensus in de verschillende onderzoeksstromen waarin statistiek gehanteerd wordt, maar de keuze is wel van cruciaal belang omdat er implicaties aan vasthangen betreffende het soort van statistische toetsen dat uitgevoerd mag worden op de data.

Aan de ene kant wordt de zevenpuntsschaal in de literatuur, onder andere in taalgeoriënteerde studies, gehanteerd als een intervalschaal en worden er dus parametrische toetsen op uitgevoerd:

In de regel neem je aan dat met de discrete schaalwaarden een onderliggend concept gemeten wordt dat continu is. Wie bijvoorbeeld de 5 aankruist, heeft 'in het echt' een score tussen 4,5 en 5,5. De stap is dan snel gemaakt om de meting zelf ook als intervalniveau te behandelen. En dit is wat in de regel dan ook gebeurt. In de praktijk zal zo'n opwaardering van meetniveau amper effect hebben op de resultaten. Maar voorzichtigheid blijft geboden; het is verstandig om dit soort metingen op meerdere manieren te analyseren en te controleren of dat steeds tot dezelfde conclusie leidt. (Van Wijk 2000: 53)

Aan de andere kant behandelen statistici deze schaal als ordinaal, met als belangrijkste argument dat het verschil tussen de waarden niet altijd als gelijk beschouwd kan worden. De afstand tussen de verschillende antwoordcategorieën is namelijk niet gelijk voor alle items en alle antwoordcategorieën. Zo hebben heel wat mensen bijvoorbeeld de natuurlijke reflex om de extreme waarden van een schaal altijd te vermijden (cf. supra, citaat Van Wijk 1994: 220), en is dus het verschil tussen de waarden 1 en 2 bijvoorbeeld niet even groot als dat tussen 2 en 3 in een zevenpuntsschaal. Daarenboven gaat een dergelijke schaal vaak van een negatief extreem over een neutrale waarde naar een positief extreem (of alternatieve invullingen), wat ervoor zorgt dat het verschil tussen 3 en 4 inhoudelijk een vrij hoge waarde heeft op de zevenpuntsschaal, precies omdat dit de overgang van

⁴² De bespreking in dit onderdeel is gebaseerd op Kinnear en Gray (2001), Slotboom (2001), Van Wijk (2000) en Wijnen, Janssens, De Pelsmacker en Van Kenhove (2002).

negatief naar neutraal is. Deze overgang kan dan op de respondenten overkomen als groter dan de overgang van bijvoorbeeld 2 naar 3. Tot slot is het ook zo dat we niet kunnen stellen dat een score 4 dubbel zo hoog is als een score 2 (cf. Huizingh 1999: 21). Op basis van deze argumenten worden zevenpuntsschalen als ordinale meetschalen beschouwd en worden er dus niet-parametrische toetsen uitgevoerd op de data.

Ik volg deze laatste redenering en ik kies er dus voor om de zevenpuntsschaal als een ordinale schaal te beschouwen. Dit heeft een aantal gevolgen: zo kan ik bijvoorbeeld geen gemiddelden en standaarddeviaties rapporteren van de resultaten, maar wel de medianen en interkwartielafstanden. Daarenboven zal ik dus niet-parametrische toetsen uitvoeren, die als nadeel hebben dat ze met rangnummers werken, waardoor er wel wat informatie over de eigenlijke score verloren gaat over de data. Dit resulteert in een lager onderscheidingsvermogen, wat dan weer zorgt voor minder significante resultaten. Deze toetsen hebben aan de andere kant wel als voordeel dat het verdelingsvrije methodes zijn, die dus niet uitgaan van bepaalde vooronderstellingen zoals dat bij parametrische toetsen het geval is. Dit is dan ook een bijkomende reden om te opteren voor de niet-parametrische toetsen, aangezien de voorwaarden waaraan strikt genomen⁴³ voldaan moet zijn om parametrische toetsen uit te voeren, zoals bijvoorbeeld de normaalverdeling van de resultaten en de homogeniteit van de variantie voordat sommige t-toetsen uitgevoerd mogen worden, voor bepaalde datasets in deze studie ongetwijfeld niet vervuld zouden zijn. Dit is opnieuw in hoge mate te wijten aan de beperkte aantallen enquêtes voor bepaalde speeches in dit corpus. Aangezien dus voor bepaalde speeches wel en voor andere speeches niet aan deze basisvoorwaarden voldaan is, zou je voor één groep parametrische en voor de andere groep niet-parametrische toetsen moeten uitvoeren, wat een onderlinge vergelijking onmogelijk maakt. Ook daarom koos ik er dus voor om altijd niet-parametrische toetsen uit te voeren.

21.2 Publieksenquêtes

21.2.1 Algemene verwachtingen van het publiek⁴⁴

Voor we de perceptie van de speeches zelf gaan bekijken, is het interessant om het algemene verwachtingspatroon van het publiek in kaart te brengen. Dit zou immers gevolgen kunnen hebben

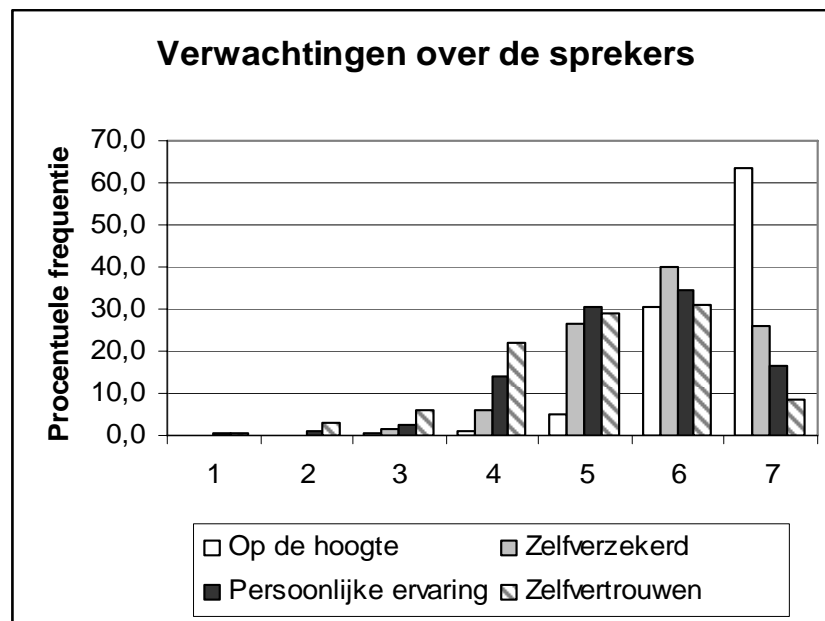
⁴³ Ik vermeld hier nadrukkelijk dat dit strikt genomen het geval is, aangezien in heel wat onderzoek niet voldaan is aan deze basisvoorwaarden, maar dit weerhoudt de onderzoekers er toch niet van om parametrische toetsen uit te voeren. Men geef hiervoor als reden dat deze toetsen vrij robuust zouden zijn, wat wil zeggen *'ongevoelig voor afwijkingen van de aannames die aan de betreffende toets ten grondslag liggen'* (Slotboom 2001: 311), waardoor deze voorwaarden niet zo'n immense invloed zouden hebben op de resultaten.

⁴⁴ De details van de statistische verwerking van deze gegevens zijn te vinden in appendix 6.

voor de perceptie van de speeches nadien, wat zal blijken uit de vergelijking van de resultaten (cf. infra). Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat het publiek het niet aanvaardbaar vindt dat de sprekers aandacht besteden aan de constructie van een positieve bedrijfsidentiteit, waardoor sprekers die dit wel doen, een negatieve totaalbeoordeling zouden kunnen krijgen. De verwachtingen beïnvloeden op dat moment heel sterk de evaluatie en daarom is het nuttig hieraan aandacht te besteden zodat de resultaten vervolgens in een correct perspectief geplaatst kunnen worden.

Over de sprekers

De respondenten hebben bijzonder hoge verwachtingen betreffende de sprekers: niet alleen vinden ze het essentieel dat de sprekers heel goed op de hoogte zijn van het onderwerp (N=327; mediaan = 7), maar ook vinden ze het belangrijk dat de sprekers zich zelfverzekerd (N= 327; mediaan = 6) en vol zelfvertrouwen (N=325; mediaan = 5) tonen en dat ze vertellen vanuit hun persoonlijke ervaringen (N=327; mediaan = 6).

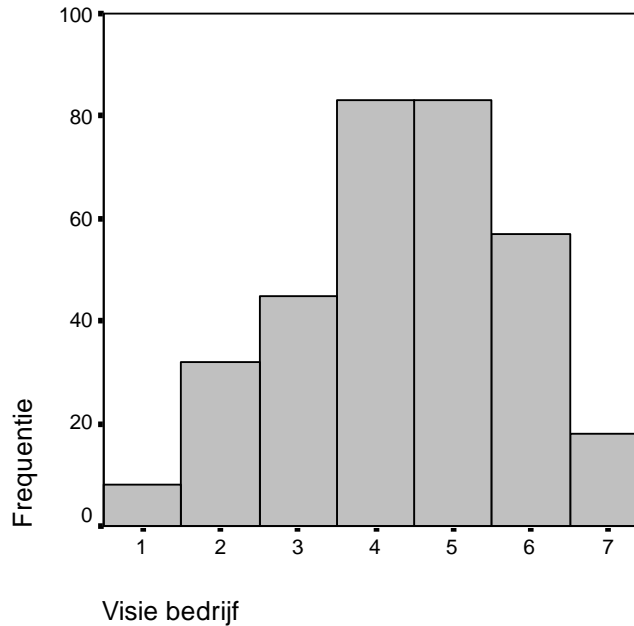

Figuur 30: procentuele frequentiescores van vier variabelen betreffende de verwachtingen over de sprekers.

Er zijn geen significante verschillen in deze scores tussen de studiedagen onderling, behalve voor de score op het vlak van zelfverzekerdheid ($\chi^2(6) = 14,129$; $p < 0,05$). Dit ligt vooral aan de eerste studiedag, die met een mediaan van 5 onder de mediaan van 6 dook, die in alle andere studiedagen gehaald wordt.

Over het bedrijf

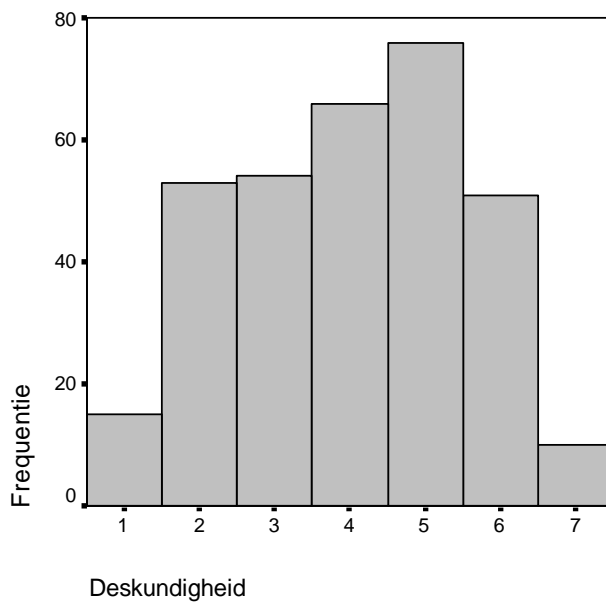
Het publiek heeft een neutrale verwachting over de mate waarin de sprekers de visie van hun bedrijf komen vertegenwoordigen (N= 326; mediaan = 4). Deze mening wordt in alle studiedagen gedeeld ($\chi^2(6) = 8,506$; $p > 0,05$).

Figuur 31: frequenties van de scores van het publiek op de vraag: "De sprekers zullen in de eerste plaats de visie van hun bedrijf komen vertegenwoordigen."

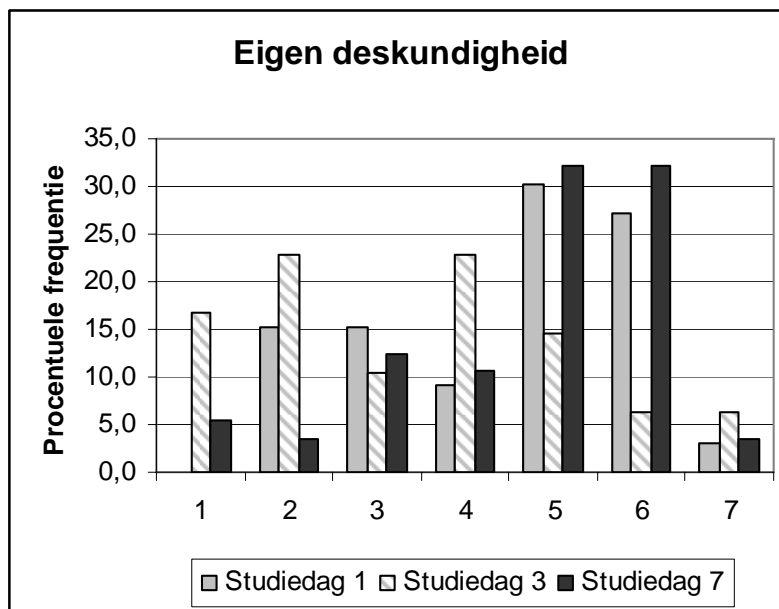
Over zichzelf

Het publiek van deze studiedagen beschouwt zichzelf als matig deskundig wat het onderwerp van de studiedag betreft: de publieksleden geven zichzelf dan ook een neutrale mediaan van 4. In de onderstaande figuur wordt deze score grafisch weergegeven (N=325):

Figuur 32: frequenties van de scores van het publiek op de vraag: "Ik beschouw mezelf als een deskundige over het onderwerp van deze studiedag."

Deze evaluatie van de eigen kennis verschilt echter significant tussen de zeven studiedagen ($\chi^2(6) = 31,555$; $p < 0,01$): de mediaan van studiedag 3 ligt lager en die van studiedagen 1 en 7 liggen hoger dan de algemene mediaan. Als we de grafische weergave van deze gegevens vergelijken, dan valt meteen op dat er inderdaad een groot verschil is. In de onderstaande figuur worden de procentuele frequentiescores van de drie studiedagen met de meest uiteenlopende resultaten naast elkaar geplaatst.

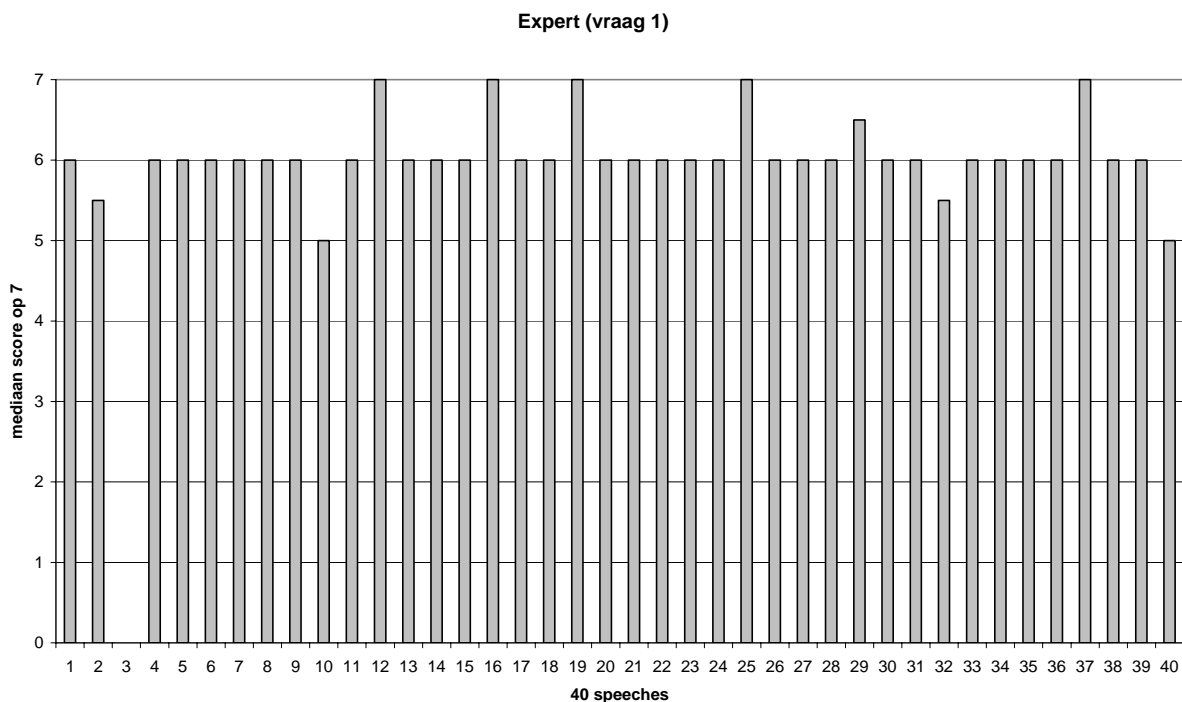
Figuur 33: procentuele frequentiescores van deskundigheid van het publiek in de studiedagen 1, 3 en 7.

21.2.2 De evaluatie van de speeches⁴⁵

In dit onderdeel bespreek ik eerst de scores op de drie vragen die peilden naar de perceptie van drie belangrijke vormen van identiteitsconstructie in dit corpus, met name de institutionele identiteit, de spreker die zichzelf positioneert als expert en de identiteitsopbouw van het publiek. Andere, hieraan gerelateerde vragen worden ook betrokken bij de bespreking. Ik besluit dit onderdeel met een test van de mogelijke invloed van bepaalde factoren, zoals persoonlijk contact met de spreker, leeftijd of visie op de organisatie van de spreker, op deze scores.

De spreker als expert

In deze enquêtes zijn er een aantal vragen die peilen naar de visie van de respondenten op het expertgehalte van de sprekers. De eerste vraag (*'De spreker wist heel erg goed waarover hij of zij praatte'*) is hier zeer uitdrukkelijk op gericht. De onderstaande figuur toont hoe de publieksleden de expertise van de 39 sprekers evalueerden.

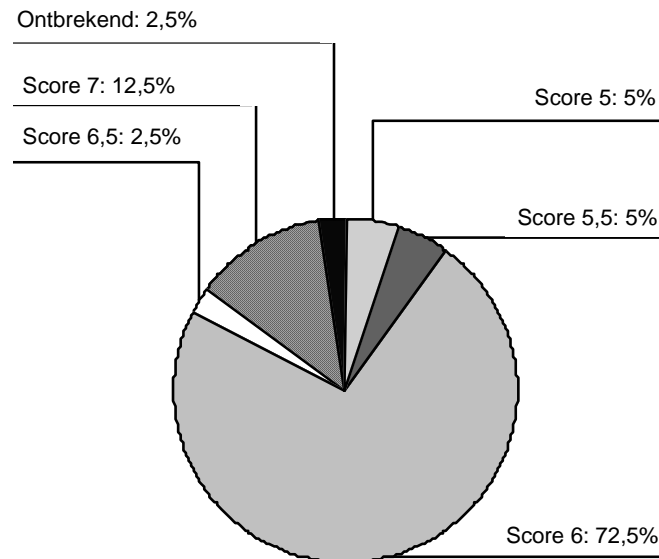

Figuur 34: mediaanscores van 39 speeches op vraag 1: *'De spreker wist heel erg goed waarover hij of zij praatte'*.⁴⁶

⁴⁵ In dit onderdeel behandel ik de data die ik verzameld heb over 39 speeches uit het corpus; in de bespreking gaat het dus over alle speeches met uitzondering van speech 3, waarover vanwege een fout in de communicatie geen enquêtes beschikbaar zijn.

⁴⁶ Aangezien het dataverwerkingsprogramma SPSS alle data, ook de ontbrekende waarden incalculeert, beslaat deze taartdiagram de scores voor alle speeches, inclusief de ontbrekende waarde van speech 3.

Opmerkelijk is de gelijkheid van mediaanscores die de sprekers halen op deze vraag: visueel zien we al dat er bijna geen spreiding is en de interkwartielafstand⁴⁷ is dan ook 0. Daarenboven behalen de sprekers allemaal een zeer hoog resultaat: slechts vier speeches hebben een mediaan die lager scoort dan 6 op 7, en zelfs deze halen minimaal een mediaan van 5 op 7. Zoals blijkt uit de onderstaande figuur, hebben veruit de meeste speeches (72,5%) een mediaan van 6 op 7.

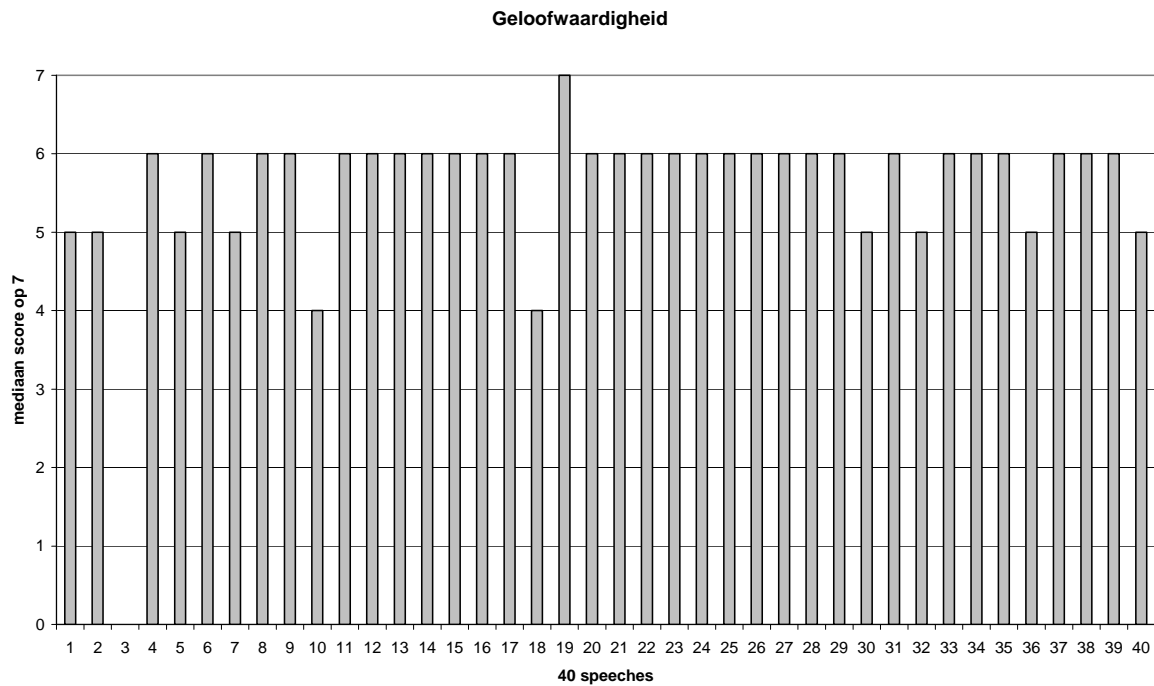

Figuur 35: taartdiagram van de frequenties van de mediaanscores van de 40 speeches op vraag 1

Aangezien de vraag naar de expertise van de spreker inhoudelijk gerelateerd is aan andere vragen, die andere aspecten van deskundigheid beslaan, worden ook deze vragen hier behandeld en worden eventuele correlaties van de antwoorden op vraag 1 met andere vragen berekend. Er blijken voor heel wat speeches significante correlaties⁴⁸ te bestaan met vraag 1, zoals te zien is in appendix 7. Voor 82 % van de speeches is er een significante correlatie met vraag negen (*‘De inhoud van de presentatie kwam heel geloofwaardig over’*). De medianen van deze speeches lijken dan ook sterk op elkaar:

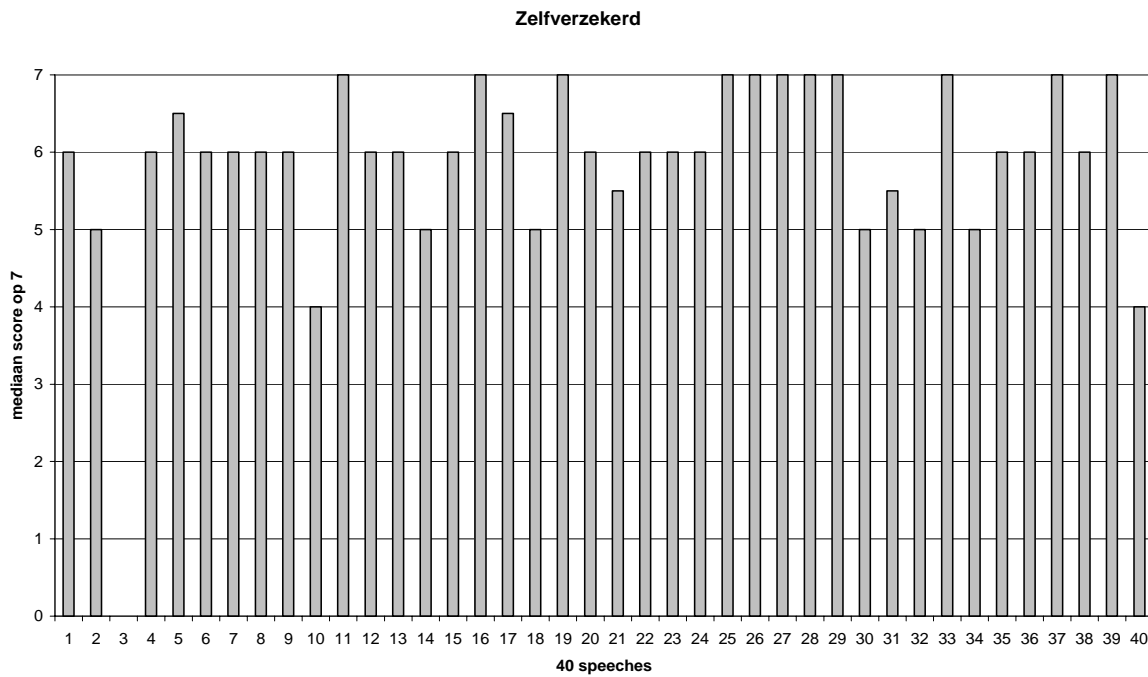
⁴⁷ De interkwartielafstand is een gebruikelijk kengetal voor spreiding en geeft het verschil tussen het derde en het eerste kwartiel weer (Slotboom 2001).

⁴⁸ Alle correlaties waarover gesproken wordt in dit deel worden tweezijdig getoetst tenzij dit expliciet anders wordt vermeld. De reden hiervoor is dat er niet altijd een eenduidige verwachting bestaat wat betreft de richting van de correlatie.

Figuur 36: mediaanscores van 39 speeches op vraag 9: *'De inhoud van de presentatie kwam heel geloofwaardig over'*.

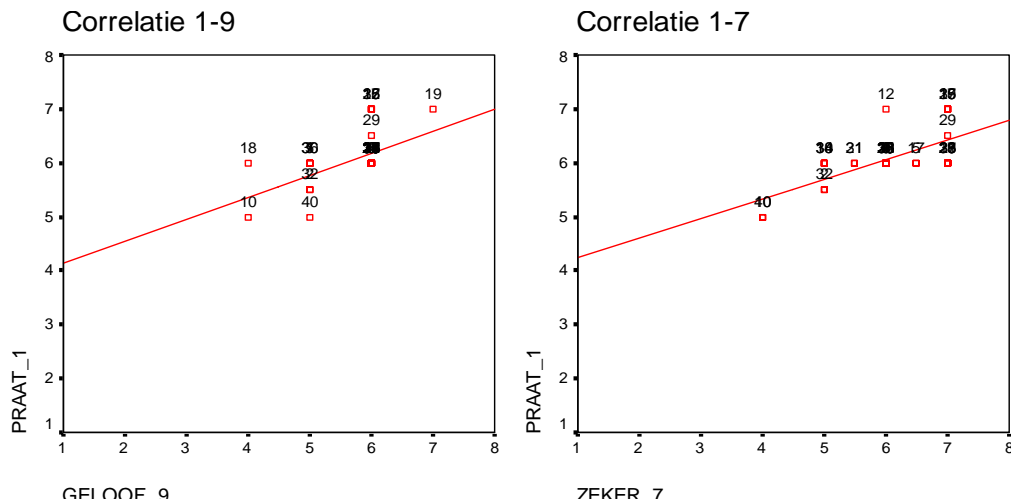
Voor 56% van de speeches is de correlatie met vraag 7 (*'De spreker was heel erg onzeker'*) ook significant. De resultaten op deze vraag werden eerst omgepold, zodat een hoge score op dezelfde manier gelezen kan worden als een hoge score op de vorige vragen, wat een correcte interpretatie van de data aanzienlijk vergemakkelijkt. De vraag kan dus geherformuleerd worden als: *'De spreker was heel erg zelfverzekerd'*.

Figuur 37: omgepoolde mediaanscores van 39 speeches op vraag 7: 'De spreker was heel erg onzeker'.

Zowel voor de vragen 7 en 9 zien we zeer hoge mediaanscores voor de speeches, met een relatief beperkt verschil tussen de speeches onderling.

De correlaties tussen de mediaanscores van de speeches op vraag 1 en vraag 7 en 9 zijn zelfs significant op het 1%-niveau (respectievelijk: $r_s = 0,636$; $n = 39$; $p < 0,01$; $r_s = 0,546$; $n = 39$, $p < 0,01$; cf. appendix 8). De onderstaande figuren geven deze correlaties tussen de medianen grafisch weer: uit de figuren blijkt zeer duidelijk dat er een positief lineair verband is tussen de variabelen.

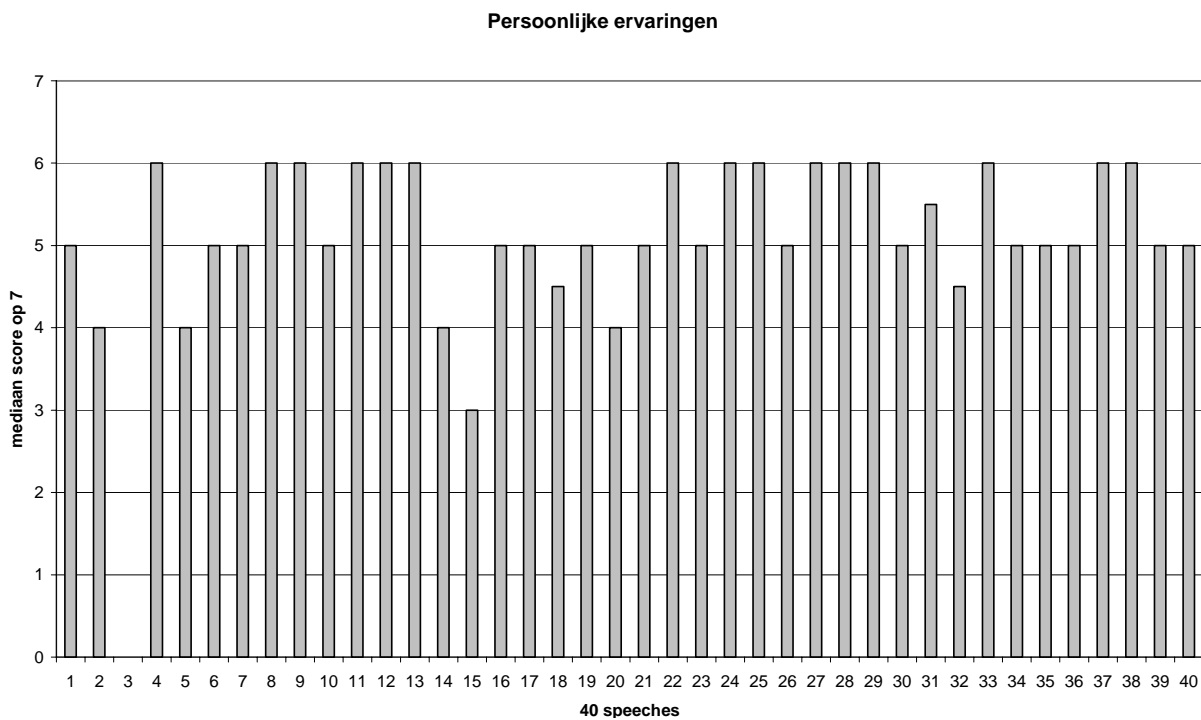

Figuur 38: correlaties tussen de mediaanscores van vraag 1 op vraag 9 en vraag 1 op vraag 7.⁴⁹

⁴⁹ Omdat heel wat speeches dezelfde scores hebben, lijkt het op deze grafieken alsof er slechts een gedeelte van mijn corpus weergegeven is. Nochtans zijn de data van de 39 speeches geïncorporeerd in deze grafieken.²⁵³

Deze figuren illustreren niet alleen het positieve verband tussen de scores onderling, maar ook het feit dat er consistent hoge scores gehaald werden. Bijna alle 39 sprekers in dit corpus worden door het publiek dus als experts geëvalueerd, die zelfverzekerd en geloofwaardig overkomen.

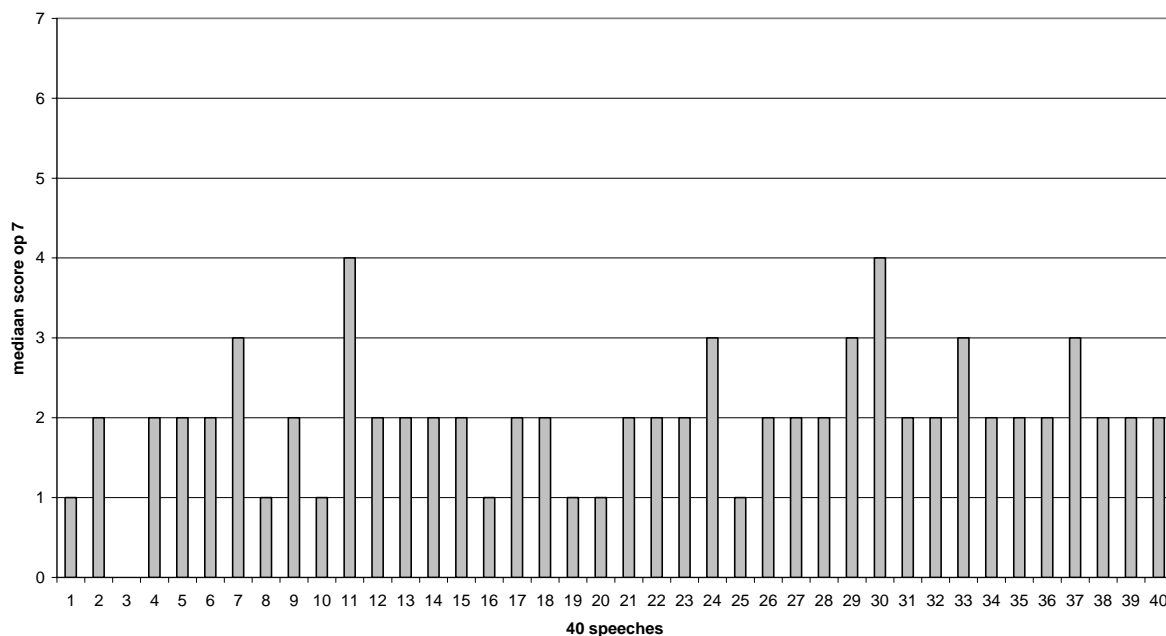
Tot slot zijn er nog twee vragen die peilen naar algemenere aspecten van de manier waarop de spreker zichzelf voorstelt in zijn speech. In de eerste plaats wordt gevraagd of het publiek denkt dat de spreker vertelt vanuit zijn persoonlijke ervaringen (vraag 8: *De spreker praatte vanuit zijn of haar persoonlijke ervaringen*). De scores op deze vraag liggen ook meestal aan de hoge kant (mediaan = 5), maar geen enkele speech haalt hier de maximum- of de minimumscore, zoals te zien is in de onderstaande grafiek:

Figuur 39: mediaanscores van 39 speeches op vraag 8: *‘De spreker praatte vanuit zijn of haar persoonlijke ervaringen.’*

Vraag 6 ten slotte geeft een beeld van de mate waarin het publiek oordeelt dat de spreker te veel aandacht aan zichzelf besteedt. Uit de mediaan met score 2 blijkt dat de meeste sprekers volgens het publiek niet te veel over zichzelf praten en zelfs geen enkele spreker krijgt een score die boven de neutrale score van 4 uitstijgt, zoals te zien is in de onderstaande grafiek. De sprekers worden in het algemeen dus als bescheiden beoordeeld:

Over zichzelf praten

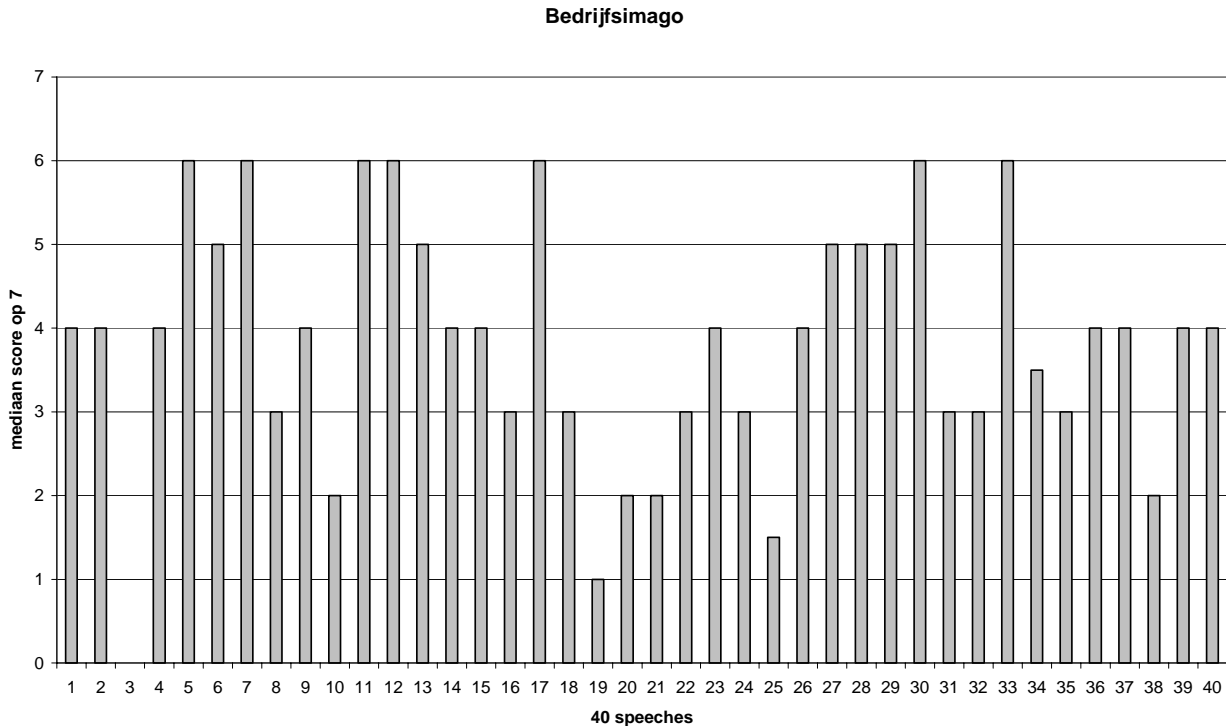
Figuur 40: mediaanscores van 39 speeches op vraag 6: 'De spreker praatte graag over zichzelf.'

Voor geen van deze twee vragen zijn er frequente significante correlaties met de andere vragen die in dit onderdeel aan bod komen. Dit is ook te verwachten, aangezien deze vragen (en vooral vraag 6) peilen naar een aspect van de identiteitsconstructie van de spreker dat aan de ene kant verbonden kan zijn met zijn opbouw van deskundigheid, maar aan de andere kant er ook duidelijk van te onderscheiden is. Zo werd in het onderzoek van Decorte e.a. (2003) aangetoond dat proefpersonen sprekers die opscheppen in de inleiding van hun speech, als geloofwaardiger beoordeelden dan sprekers die dit niet doen. Hier werd een dergelijk verband dus niet vastgesteld, want de scores op 'graag over zichzelf praten' en 'over persoonlijke ervaringen vertellen' waren dus niet significant gecorreleerd met geloofwaardigheids- of deskundigheidsscores. De redenen voor dit verschillend resultaat kunnen velerlei zijn: niet alleen de setting (experimenteel versus authentiek), de cultuur (Nederland versus België) en de scope (de inleiding van een speech versus de hele speech) verschilden, maar ook de achtergrond en de mogelijke vooroordelen van de respondenten in mijn onderzoek varieerden, om nog maar te zwijgen van het verschil in specifieke vraagstelling. Er kunnen hier dus geen definitieve besluiten getrokken worden over de oorzaak van dit verschil.

Aangezien de besproken vragen verschillende aspecten van de positionering van de spreker in kaart brengen, worden ook in de verdere analyses al deze vragen verder in rekening gebracht.

Het bedrijfsimago

Als we kijken naar de medianen die de speeches halen in het antwoord op vraag 4, waarin onderzocht wordt in welke mate de sprekers hun bedrijf op een positieve manier naar voren schuiven, dan blijkt meteen dat de scores heel wat gediversifieerder zijn dan in het vorige onderdeel. Met een interkwartielafstand van 2 is dit de vraag waarin de speeches de meest verschillende resultaten behalen van de enquête.

Figuur 41: mediaanscores van 39 speeches op vraag 4: *'De spreker wilde vooral een positief imago schetsen van zijn of haar bedrijf'*.

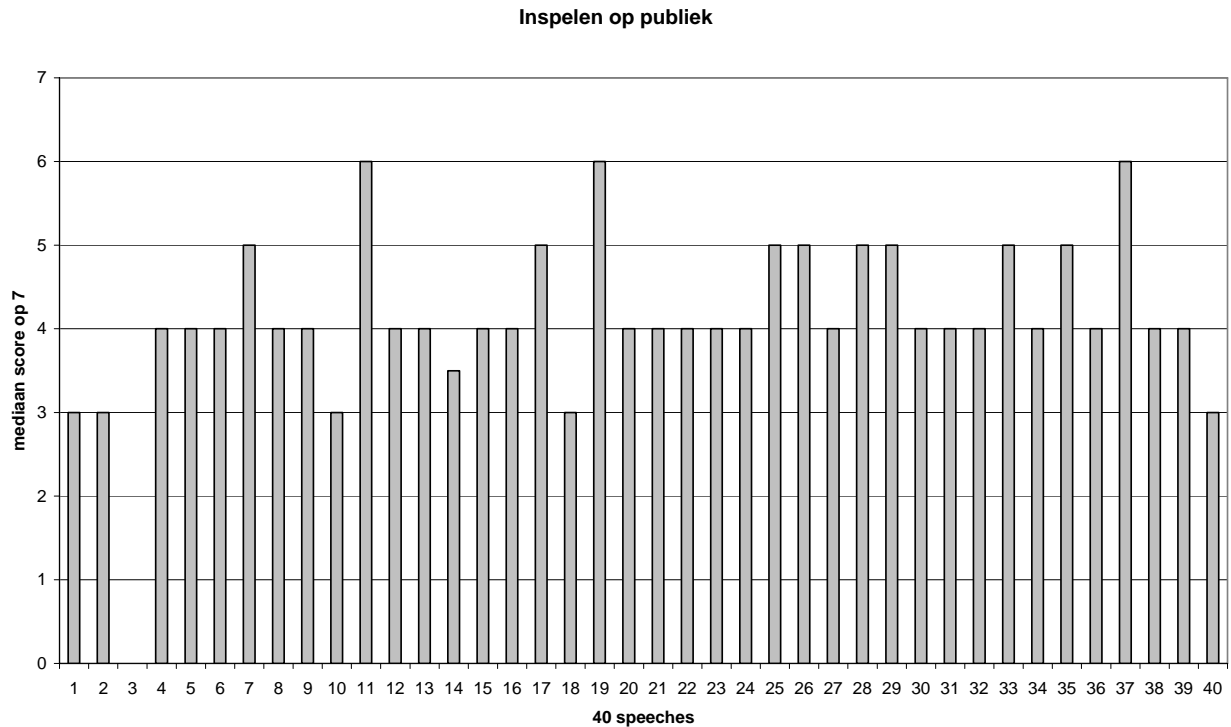
We zien dat de medianen van de 39 speeches sterk gespreid zijn: aan de ene kant behaalt speech 19 de minimummediaan van 1 op 7, net gevolgd door speech 25 met 1,5 op 7, terwijl aan de andere kant zeven speeches een *'bijna maximum'*-mediaan van 6 op 7 scores. De algemene tendens toont dat de meeste speeches een laag⁵⁰ resultaat hebben (i.c. 27 van de 39 speeches), wat aangeeft dat de respondenten de meeste speeches als niet uitgesproken bedrijfsgericht evalueerden.

Het publiek

Zoals hierboven reeds vermeld, is er geen vraag die rechtstreeks peilt naar de manier waarop het publiek vertegenwoordigd is in de speech en waarop de spreker dit publiek positioneert. Vraag 10 peilt hier zeer impliciet naar, maar de vraag is vrij vaag gesteld: *'De spreker speelde erg goed in op zijn of*

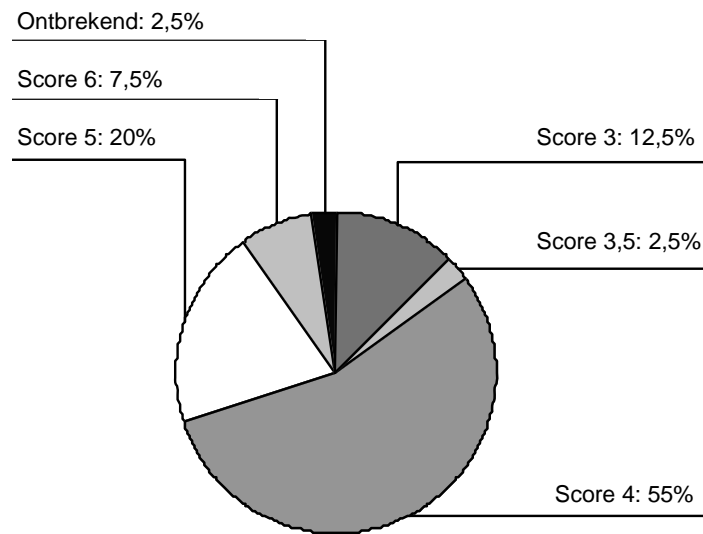
⁵⁰ Met een 'laag' resultaat bedoel ik een resultaat gelijk aan of kleiner dan 4 op 7.

haar publiek'. Hierdoor laat deze vraag ruimte voor heel wat mogelijke interpretaties, want hieronder kan bijvoorbeeld verstaan worden dat de spreker zijn speech inhoudelijk had aangepast aan de noden van het publiek en de focus van zijn bespreking een beetje veranderd had, of dat hij oogcontact maakte met het publiek en eventuele reacties in het publiek opmerkte of erop anticeerde. Deze resultaten moeten we dus wel met enige voorzichtigheid bekijken:

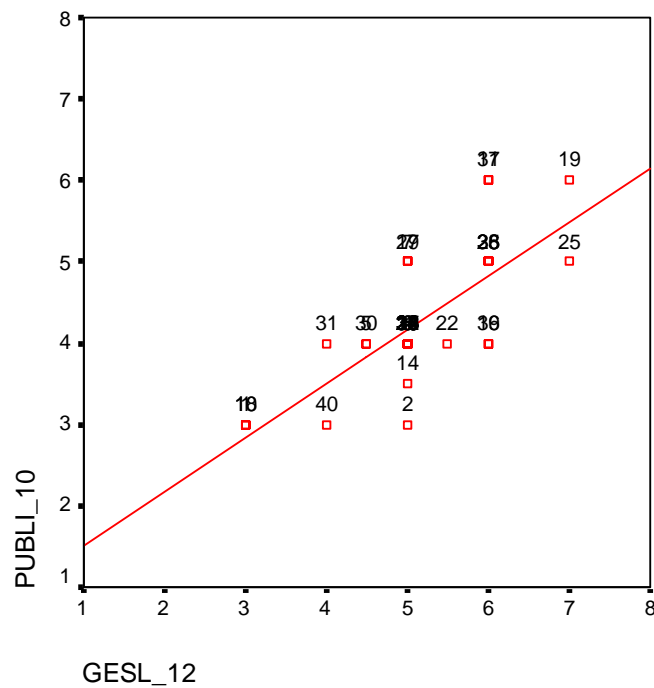
Figuur 42: mediaanscores van 39 speeches op vraag 10: 'De spreker speelde erg goed in op zijn of haar publiek'.

Uit deze scores blijkt dat de meeste speeches een neutrale mediaan van 4 op 7 hebben. Zoals blijkt uit de onderstaande figuur die de frequenties van de medianen weergeeft, heeft maar liefst 55% van het corpus deze neutrale score. Van de overige speeches scoort 15 % in de negatieve richting en 27,5 % in de positieve richting:

Figuur 43: taartdiagram van de frequenties van de mediaanscores van de 40 speeches op vraag 10

Als we de verbanden van deze vraag met de overige vragen uit de enquêtes bekijken, dan blijkt er voor 61,5% van de speeches (N=24) een tweezijdig significant verband te zijn tussen deze vraag en de algemene evaluatie van de speeches (vraag 12: *'Ik vond deze presentatie heel erg geslaagd'*), cf appendix 7. De correlatie tussen de medianen op deze vragen is dan ook significant ($r_s = 0,736$; $n = 39$; $p < 0,01$), zoals te zien is in appendix 9. Deze positieve correlatie wordt grafisch weergegeven in de onderstaande figuur:

Figuur 44: correlatie tussen de mediaanscores van vraag 10 op vraag 12.

Het feit dat de respondenten een gelijksoortige score geven aan een vraag die peilt naar het inspelen op het publiek aan de ene kant en naar een algemene evaluatie van de speeches aan de andere kant, zou erop kunnen wijzen dat de invulling van deze relatief vage vraag 10 een meer algemene interpretatie gekregen heeft, die sterk gerelateerd is aan de totaalevaluatie van de speech. In dit opzicht is deze vraag dus minder bruikbaar als indicator van de publieksidentiteit.

Invloed van de voorvragen

Aangezien het mogelijk is dat vooroordelen van de respondenten de evaluaties van het publiek beïnvloeden, heb ik in de enquêtes op voorhand gepeild naar bepaalde aspecten en opinies die gevolgen zouden kunnen hebben op het oordeel van het publiek over de positieve voorstelling van de deskundigheid van de sprekers en van het bedrijf dat ze vertegenwoordigen. In dit onderdeel bespreek ik concreet de vraag of deze meningen een invloed hebben op de resultaten, respectievelijk op de vragen 1 en 4, aangezien deze rechtstreeks de identiteitsconstructie van de spreker als expert en van het bedrijf onderzoeken.

Invloed op vraag 1: *De spreker wist heel erg goed waarover hij of zij praatte*

In de eerste plaats werd gevraagd of de respondenten de spreker kenden van naam: deze vraag had geen invloed op de resultaten van vraag 1, behalve voor spreker 24 ($u = 2,213$; $p < 0,05$). Als we de scores voor deze speech in detail bekijken, blijkt het om het verschil tussen score 6 en 7 op vraag 1 te gaan: de mensen die de spreker kenden van naam ($N=3$) gaven hem een 7 op vraag 1, terwijl van de mensen die de spreker niet kenden van naam ($N=14$) er 10 hem de score 6 gaven en 4 de score 7 op vraag 1 (cf. berekeningen in appendix 10). In dit geval gaat het dus niet om een erg groot verschil in beoordelingen.

Vervolgens werd gevraagd of de respondenten de sprekers al eerder ontmoet hadden, of hen al ergens anders hadden horen spreken. Ook deze vooraf gestelde vraag bleek geen grote invloed te hebben op de scores van vraag 1: opnieuw haalde één speech een significant verschillend resultaat, met name speech 14 ($u = 2,095$; $p < 0,05$). Een detailanalyse van de speech toont dat slechts 2 respondenten deze spreker al ontmoet hadden en zij gaven hem allebei 7 op vraag 1. De overige 25 respondenten hadden de spreker nog niet ontmoet en zij beoordeelden het expertgehalte van deze spreker een beetje minder hoog, maar zo goed als allemaal ($N=24$) gaven ze hem een hoge score op vraag 1, cf. details in appendix 11.

Tot slot werd ook onderzocht of de leeftijd een mogelijke invloed had op het oordeel over de expertise van de spreker. Het is immers mogelijk dat jongere respondenten een oudere spreker sneller als expert beschouwen en vice versa. Daarom werd op voorhand gevraagd of de

respondenten de spreker ouder schatten dan zichzelf: het is immers de perceptie van de publieksleden die hier bepalend is en niet zozeer de werkelijke leeftijd. Voor de meeste speeches had deze vraag geen invloed op de beoordelingen van de spreker als expert, behalve voor de speeches 21 ($u = 2,000$; $p < 0,05$), 26 ($u = 1,994$; $p < 0,05$) en 27 ($u = 2,184$; $p < 0,05$). De detailanalyse toont dat de scores op vraag 1 voor al deze speeches echter toch nog redelijk gelijklopend zijn, cf. appendix 12.

Invloed op vraag 4: De spreker wilde vooral een positief imago schetsen van zijn of haar bedrijf

Ook als de respondenten beoordelen of de spreker een positief imago wilde schetsen in zijn speech (vraag 4), zouden ze wel eens beïnvloed kunnen worden door vooraf bepaalde opinies over het bedrijf van de spreker. Daarom werd in de laatste voorafgaande vraag gepeild naar deze mening (*Hoe staat u tegenover het bedrijf van de spreker?*), waarbij de respondenten hun antwoorden gradueel konden weergeven op de zevenpuntsschaal.

De invloed van deze vraag heb ik op twee manieren getoetst, zoals te zien is in appendix 13. In de eerste plaats heb ik de respondenten voor elke speech opgedeeld in zeven categorieën afhankelijk van hun score op deze voorvraag. Vervolgens bleek via de Kruskal-Wallis toets dat er van de 39 speeches slechts voor twee speeches een significante invloed was van deze voorvraag, met name bij de speeches 30 ($\chi^2(5) = 11,364$; $p < 0,05$) en 34 ($\chi^2(3) = 10,185$; $p < 0,05$).

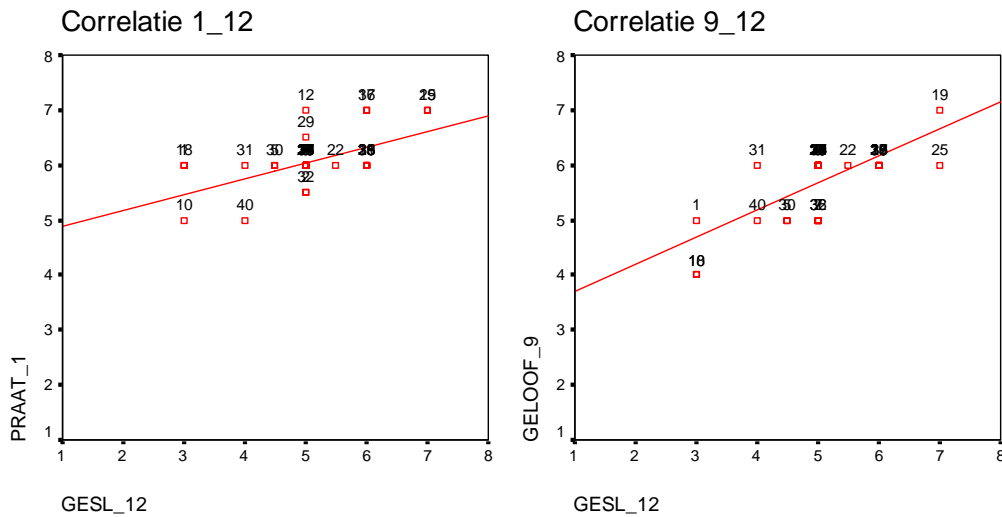
In de tweede plaats werd dezelfde toets uitgevoerd, maar ditmaal werden de categorieën niet zo fijnmazig ingedeeld. De scores op de voorvraag werden geherinterpreteerd als negatief, neutraal of positief en vervolgens werden de rangnummers in deze drie groepen onderzocht. Ook hier bleek er echter geen significante invloed te zijn van deze voorvraag op vraag 4, behalve voor de speeches 14 ($\chi^2(2) = 6,994$; $p < 0,05$) en 30 ($\chi^2(2) = 8,859$; $p < 0,05$).

21.2.3 Het verband tussen de verwachtingen en de evaluatie

Als we terugdenken aan de verwachtingen van het publiek en het grote belang dat gehecht werd aan de deskundigheid van de spreker (met een mediaan van 7 op vraag 2: *'Het is essentieel dat de sprekers heel goed op de hoogte zijn van het onderwerp.'*), dan is het logisch dat de evaluatie van de expertise van de spreker sterk gelinkt is aan het algemene oordeel over de presentatie. Zoals te zien is in appendix 7, zijn er dan ook voor heel wat speeches correlaties tussen vraag 1 en vraag 12, die respectievelijk het expertgehalte en de algemene evaluatie van de speech onderzoeken: voor 25 speeches of 64,1% van het corpus was deze correlatie significant. Daarenboven bleek er voor 29 speeches of 74,4% van het corpus ook een significante correlatie te bestaan tussen vraag 9, die peilt naar de geloofwaardigheid van de presentatie, en vraag 12, die een algemene beoordeling bevroeg.

Zoals hierboven reeds vermeld was, zijn vraag 1 en vraag 9 ook significant met elkaar gecorreleerd en dus is het ook wel logisch dat ze beide significante correlaties hebben met vraag 12.

Als we de correlatie tussen de mediaanscores van deze vragen berekenen, dan blijken ze allebei significant op het 0,01-niveau, cf. details in appendix 14. De onderstaande figuur geeft dit positieve verband grafisch weer.

Figuur 45: correlaties tussen de mediaanscores van vraag 1 op vraag 12 en vraag 9 op vraag 12.

Hieruit blijkt dus dat er niet alleen een sterk verband bestaat tussen het oordeel van de respondenten over de expertise van de spreker en de geloofwaardigheid van de presentatie, maar dat dit ook gevolgen heeft voor de algemene evaluatie van de speech. Aangezien uit de verwachtingen al bleek hoeveel belang gehecht wordt aan de expertise van de spreker, is het logisch dat er een significante correlatie tussen deze twee factoren is.

21.2.4 Besluit

In de inleiding van dit deel werd de onderzoeksvraag, die hier beantwoord moet worden, herhaald, met name hoe wordt de identiteitsconstructie van de spreker als expert, van het bedrijf en van het publiek gepercipieerd door de publieksleden. Op het eerste gezicht lijkt dit een eenvoudige vraag, die via een simpele enquête een antwoord vindt. Gedeeltelijk klopt deze indruk ook, want via een beknopt aantal vragen krijgen we snel een beeld van deze publieksperceptie. Echter alleen deze vragen in beschouwing nemen, zou een verschaald beeld van de resultaten kunnen opleveren, aangezien er heel wat bijkomende factoren een invloed kunnen uitoefenen op dit oordeel. Daarom hebben we in dit onderdeel verschillende aspecten in rekening gebracht, zoals de algemene

verwachtingen en de specifieke vooroordelen van het publiek en het verband met de andere vragen.

Een antwoord op de onderzoeksvraag is thematisch gezien drieledig: in de eerste plaats kunnen we stellen dat de respondenten een zeer uitgesproken mening hebben over de sprekers als experts: alle sprekers scoren namelijk zeer hoog op de vragen die peilen naar hun expertise. Opmerkelijk is ook de homogeniteit van deze resultaten: vraag 1 heeft bijvoorbeeld een interkwartielafstand van nul, wat erop wijst dat weinig speeches afwijken van de mediaan, die op zich ook hoog is. Meer algemene aspecten van de positionering van de spreker, zoals het praten over persoonlijke ervaringen, leveren iets minder hoge scores op.

Vervolgens blijkt de score voor het bedrijfsimago een heel wat gediversifieerder beeld op te leveren, waarbij de speeches heel verschillende resultaten behalen. Tot slot toont de bespreking van de vraag die peilt naar de rol van het publiek dat de meeste speeches hierop een mediaan van vier behalen, wat inhoudelijk een neutrale score is. De vraag is echter nogal vaag gesteld en de significante correlatie met de algemene evaluatie zou erop kunnen wijzen dat de respondenten deze vraag eerder als algemeen evaluatief interpreteerden. Bij de verdere verwerking van de resultaten moeten we deze data dus met enige voorzichtigheid behandelen.

Deze deelantwoorden op de onderzoeksvraag kunnen we verder nuanceren door het verband met de twee reeksen voorvragen te onderzoeken. In de eerste plaats bleek uit de algemene verwachtingen voornamelijk het zeer grote belang dat het publiek hecht aan de deskundigheid van de sprekers. De uitzonderlijke mediaanscore van 7 op 7 op deze vraag toont dit aan. Dit resultaat werd geëxtrapoleerd naar de evaluatie-enquêtes, waarin ik de correlatie tussen de deskundigheidsvragen en de algemene evaluatievraag onderzocht omdat het gezien de verwachtingen logisch is dat er hiertussen een verband zou zijn. Deze correlatie bleek inderdaad ook positief én significant te zijn. Dit resultaat bewijst nogmaals het belang van expertise. De minimale variatie in de deskundigheidsvraag in de publiekevaluatie wijst er daarenboven op dat de meeste publieksleden zich sterk lieten leiden door hun verwachtingspatroon en waarschijnlijk ook door de professionele setting waarbinnen deze speeches plaatshadden, waarin de sprekers ook telkens door de dagvoorzitters ingeleid werden, waardoor de expertise haast a priori als zeer hoog ingeschat werd. Met andere woorden: het publiek verwachtte experts en hierdoor percipieerden ze de sprekers ook allemaal zo. Deze stelling zou wel eens gevolgen kunnen hebben voor de identiteitsconstructie in de speeches, waar ik in het deel van de triangulatie en vooral in de conclusies van deze studie verder op inga.

De tweede reeks voorvragen, die peilden naar het effect van bepaalde vooroordelen van het publiek over de sprekers en over hun bedrijf, op de evaluaties die de respondenten later in de vragen 1 en 4

in de enquête na de speech maakten, blijken voor slechts een zeer gering aantal speeches een significante invloed te hebben. Dit aantal en de eigenlijke verschillen in de resultaten zijn zo klein, dat het effect van deze reeks vragen op de resultaten verder verwaarloosbaar is.

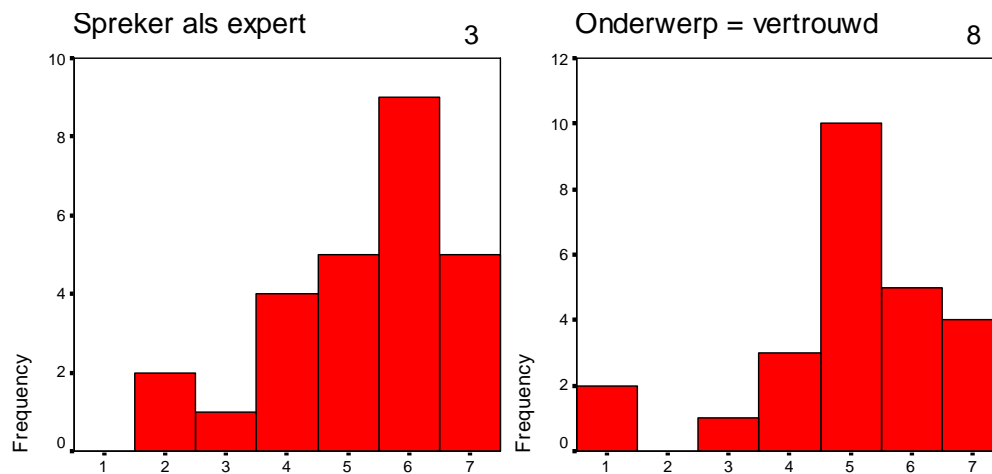
21.3 Sprekerenquêtes⁵¹

21.3.1 De verwachtingen van de sprekers

Zoals hierboven reeds vermeld, werd dit onderdeel van de enquête niet door alle sprekers ingevuld, omdat het niet altijd mogelijk was om hen vragen te laten invullen voordat ze hun speech hielden. Hierdoor zijn er slechts gegevens van 26 sprekers uit mijn corpus beschikbaar. De negen vragen die peilen naar de verwachtingen van de spreker kunnen worden opgedeeld in drie thematische groepen, met name hun visie op zichzelf als expert, de aanwezigheid van het eigen bedrijf in de speech en hun ideeën over het publiek.

De spreker als expert

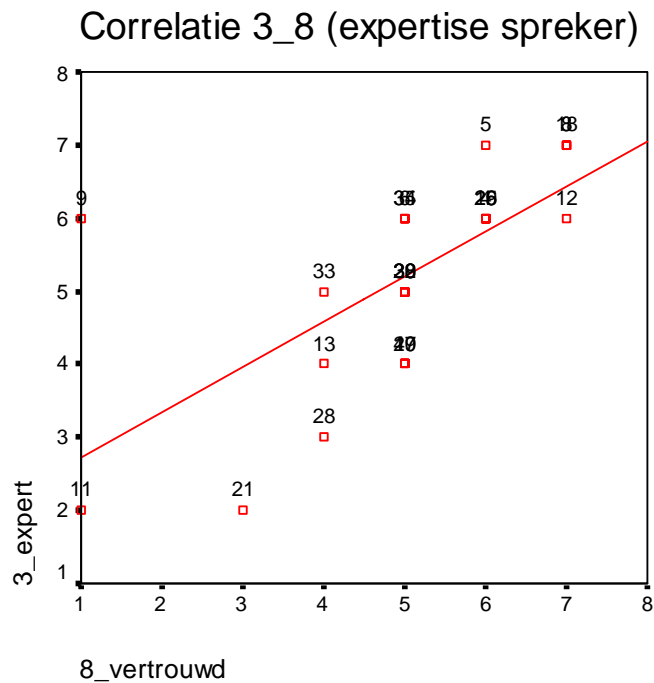
In de eerste plaats werd gepeild naar de mening en verwachting van de spreker over zichzelf. De sprekers beschouwden zichzelf overwegend als experts (mediaan = 6 op vraag 3: *'Ik beschouw mezelf als een expert over dit onderwerp.'*), maar er was wel wat variatie in de antwoorden (interkwartielafstand = 2), die grafisch weergegeven wordt in de linkergrafiek in de onderstaande figuur.

Figuur 46: frequenties van de scores van de sprekers op de vragen 3 en 8

⁵¹ In dit onderdeel beschik ik over de oordelen van 37 sprekers (de sprekers 14, 27 en 32 vulden geen enquêtes in).

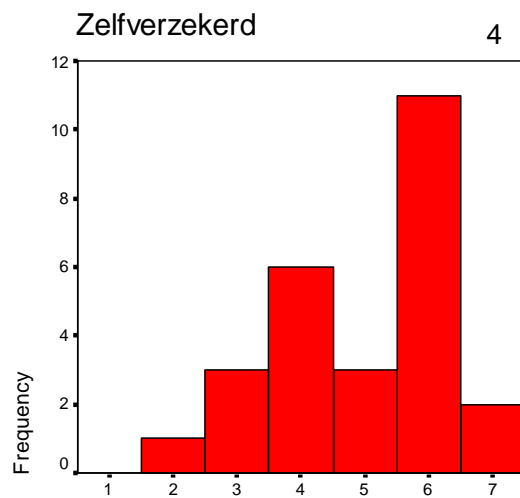
Op de rechtergrafiek worden de scores op vraag 8 weergegeven ('Het onderwerp van de presentatie is iets waar ik me dagelijks mee bezighoud en dat zeer vertrouwd is voor mij.'). De scores op deze vraag hebben een mediaan van 5, die dus net iets lager ligt dan de scores op vraag 3. Er is een significante positieve correlatie tussen de scores van vraag 3 en vraag 8 ($r_s = 0,769$; $n = 25$; $p < 0,01$), zoals te zien is in appendix 15 en op de onderstaande grafiek:

Figuur 47: grafische weergave van de correlatie tussen de scores op vragen 3 en 8

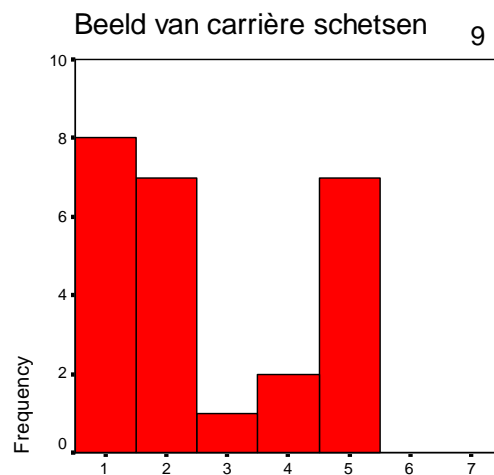
Uit dit verband kunnen we besluiten dat de sprekers zichzelf als experts beschouwen als ze zich dagelijks bezighouden met het onderwerp van de presentatie, zodat het erg vertrouwd is voor hen. Er blijkt echter geen correlatie te zijn tussen deze vragen en de mate waarin de sprekers hun eigen zelfverzekerdheid tijdens de speech inschatten. Dit is ook wel logisch, aangezien zelfverzekerd zijn tijdens een presentatie ook sterk te maken heeft met spreekvaardigheid en ervaring met het houden van speeches, en uiteraard niet alleen met feitenkennis en pure expertise. Toch scoort ook deze vraag, met een mediaan van 5,5⁵², redelijk hoog.

⁵² De negatief gestelde vraag 4 ('Ik denk dat ik me heel onzeker zal voelen tijdens deze presentatie.') werd eerst omgepoold voordat er verdere berekeningen op werden uitgevoerd.

Figuur 48: frequenties van de scores van de sprekers op vraag 4

Een heel ander resultaat werd behaald op vraag 9 (*'Via deze presentatie wil ik ook bereiken dat het publiek een beeld heeft van mijn carrière'*), waarin heel specifiek onderzocht wordt of de sprekers zeer actief de identiteit van zichzelf als professional zouden construeren. De meeste sprekers waren het hiermee oneens, of gematigd eens (maximumscore = 5) en de mediaan van 2 toont dat de meerderheid het duidelijk niet eens is met deze stelling.

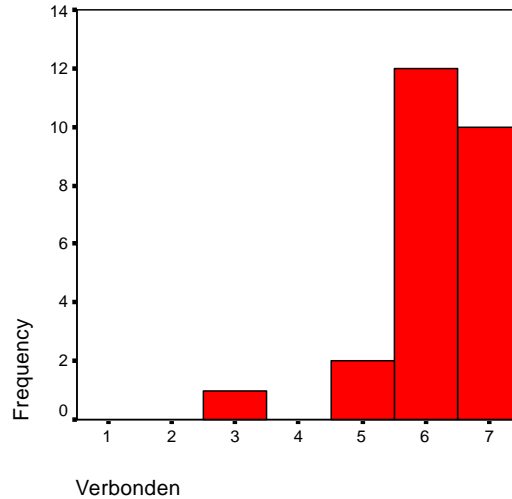

Figuur 49: frequenties van de scores van de sprekers op vraag 9

Ook wat deze vraag betreft is er geen significante correlatie met de voorafgaande vragen, waaruit blijkt dat een hoge graad van expertise niet noodzakelijk resulteert in een spreker die hier ook mee wil uitpakken. De discrepantie tussen de scores op vraag 3 en deze vraag tonen dit duidelijk aan.

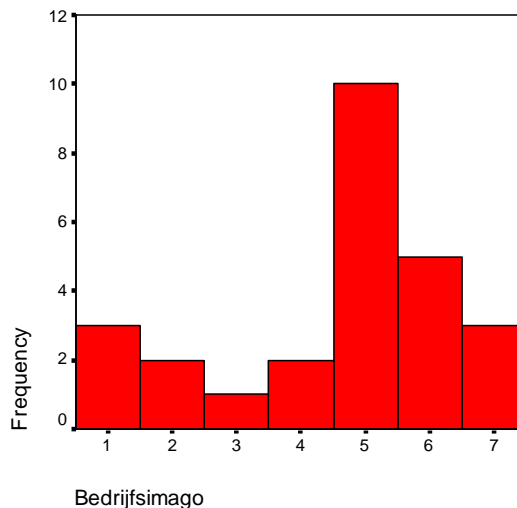
Het bedrijfsimago

Op één spreker na voelen alle sprekers in dit corpus zich sterk verbonden met hun bedrijf: de scores op vraag 6 ('Ik voel me sterk verbonden met het bedrijf waarvoor ik werk.') halen dan ook een mediaan van 6 en de beperkte spreiding (interkwartielafstand = 1) toont aan dat er weinig antwoorden sterk afwijken van deze mediaan. De onderstaande figuur geeft de frequentie van de scores grafisch weer:

Figuur 50: frequenties van de scores van de sprekers op vraag 6

Over de mate waarin de sprekers het bedrijf promoten in hun speech, verschillen de meningen nogal sterk. De scores op vraag 1 ('Ik vind dat ik hier vooral een positief imago kom schetsen van mijn bedrijf.') liggen vrij ver uit elkaar, wat ook blijkt uit de interkwartielafstand van 2,25. De meerderheid van de sprekers (69%) oordeelt toch dat het schetsen van een positief imago tot hun taak behoort. De mediaan van de resultaten ligt op 5, een score die deze verdeeldheid in meningen, die toch doorweegt naar de positieve kant, goed reflecteert.

Figuur 51: frequenties van de scores van de sprekers op vraag 1

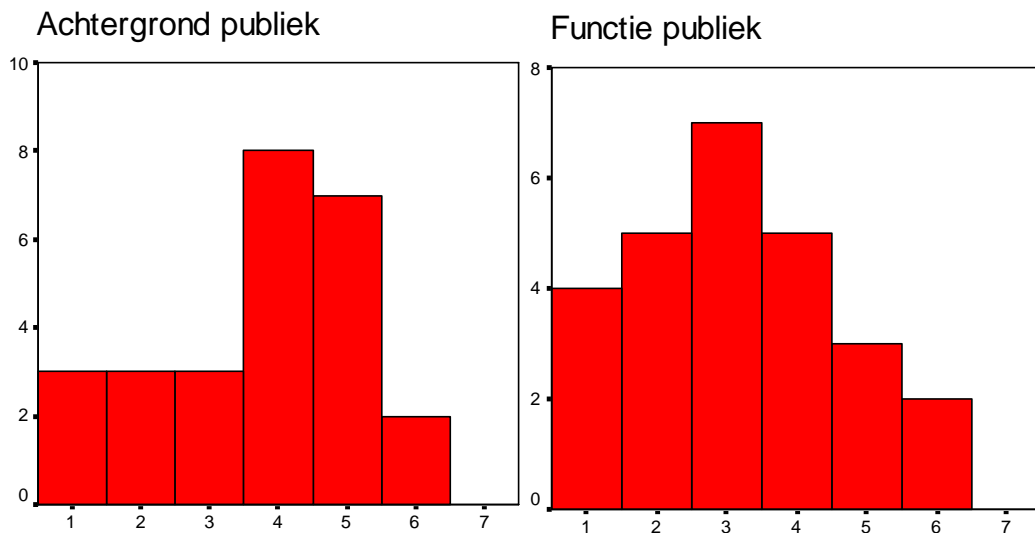
Er bestaat ook geen correlatie tussen deze twee vragen: de sprekers zijn dus duidelijk niet van oordeel dat naarmate ze zich meer verbonden voelen met hun bedrijf, ze ook sterker het imago van hun bedrijf moeten verdedigen in hun speech. Waarschijnlijk hangt de score op vraag 1 ook nauw samen met de manier waarop men in het bedrijf van de spreker aankijkt tegen dit soort van presentaties en speelt hierin dus de bedrijfscultuur een grote rol. Op basis van een aantal informele gesprekken die ik met de sprekers had, bleek dit vermoeden enigszins bevestigd te worden⁵³: zo vroeg één spreker me zelfs om een kopie van de opname van zijn speech zodat men in zijn organisatie kon zien dat hij effectief een positieve identiteit had gecreëerd van zijn onderneming. Dit was des te meer opmerkelijk omdat de spreker afkomstig was van een overheidsinstelling, waarvan men een dergelijke visie op imagovorming niet onmiddellijk zou verwachten. Zoals Blommaert (1997b) al beschreef, moeten we inderdaad voorzichtig zijn met dergelijke verwachtingspatronen. Uit deze resultaten blijkt eens te meer dat zulke verwachtingen op basis van de veronderstelde organisatiecultuur, die dan voor dit corpus bijvoorbeeld ruwweg ingedeeld zouden kunnen worden in overheidsinstelling, non-profit-vereniging, bedrijf en consultancybedrijf, grove veralgemeningen zijn. Om effectief een beeld te krijgen van de mate waarin de organisatie invloed zou kunnen hebben op de manier waarop een spreker de institutionele identiteit opbouwt in zijn speech, kun je het dus duidelijk niet stellen met een algemeen maatschappelijk vooroordeel zoals: "Overheidsinstellingen zijn minder bekommerd om hun imago dan bedrijven", en moet etnografisch onderzoek naar de bedrijfscultuur verricht worden. In de conclusies van deze studie, waarin ik ook een aantal aandachtspunten voor verder onderzoek bespreek, kom ik terug op deze vaststelling.

Het publiek

De meningen van de sprekers zijn verdeeld over de vraag of ze verwachten dat het publiek een gelijksoortige achtergrond heeft als zijzelf (vraag 2: *'Ik denk dat de meeste luisteraars dezelfde professionele achtergrond hebben als ik.'*). 30,8% oordeelt hierover neutraal met een score van 4, wat ook de mediaanscore is. Exact even veel sprekers (telkens 34,6%) denken dat de achtergrond eerder verschillend of gelijksoortig is, uiteraard elk nog wel met gradatieverschillen.

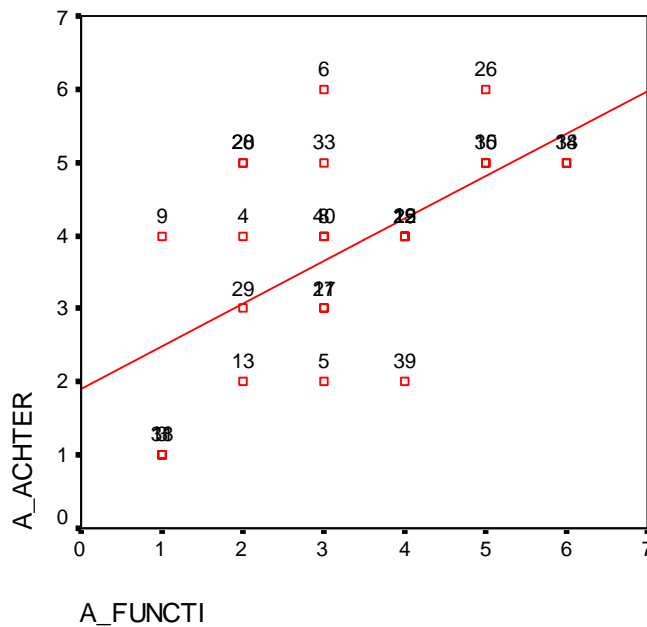
In vergelijking met vraag 2, liggen de scores van vraag 5 (*'Ik denk dat de meeste luisteraars een functie hebben die te vergelijken is met de mijne.'*) net iets lager: met een mediaan van 3 en 61,5% van de respondenten die deze vraag aan de 'negatieve kant' beoordelen (score 1, 2 of 3), oordelen de meeste sprekers dus dat hun functie niet te vergelijken is met die van de meeste publieksleden. In de onderstaande figuur zijn de scores op beide vragen grafisch weergegeven.

⁵³ Om hierover echter definitieve conclusies te trekken is diepgaand etnografisch onderzoek nodig, dat echter niet binnen het bereik van dit doctoraat valt.

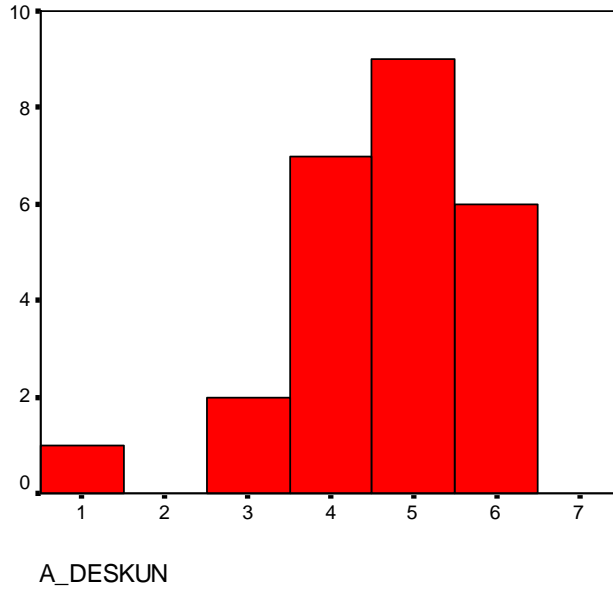
Figuur 52: frequenties van de scores van de sprekers op de vragen 2 en 5

Er blijkt ook een significante correlatie te bestaan tussen deze twee vragen ($r_s = 0,546$; $n = 26$; $p < 0,01$), cf. appendix 16.

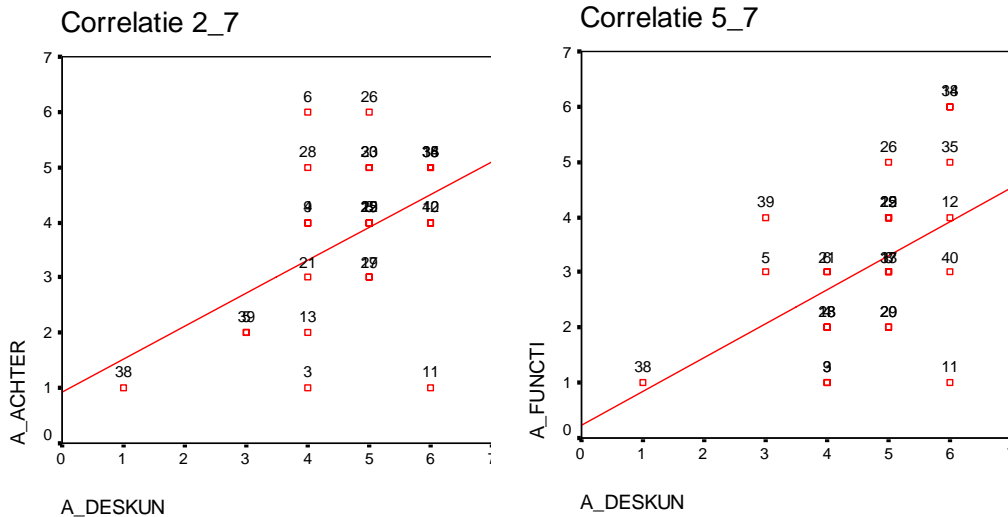
Figuur 53: grafische weergave van de correlatie tussen de scores op vragen 2 en 5

Tot slot peilt vraag 7 ('Ik denk dat de meeste luisteraars zeer deskundig zijn wat het onderwerp van mijn presentatie betreft.') naar de mate waarin de sprekers hun publieksleden als experts beschouwen. Met een mediaan van 5 en 60% van de scores die gesitueerd zijn op score 5 of 6, neigen deze resultaten duidelijk meer naar de hoge kant, zoals ook te zien is in de onderstaande grafiek:

Figuur 54: frequenties van de scores van de sprekers op vraag 7

Ook deze vraag is gecorreleerd met de vorige vragen: de correlatie met vraag 5 is tweezijdig significant ($r_s = 0,487$; $n = 25$; $p < 0,05$), maar de correlatie met vraag 2 is slechts eenzijdig significant ($r_s = 0,395$; $n = 25$; $p < 0,05$), zoals ook te zien is in appendix 16. Dit verschil in significantiegraad is ook merkbaar in de onderstaande figuur, waar in de rechtergrafiek er meer punten gesitueerd zijn op of rond de regressielijn dan in de linkergrafiek.

Figuur 55: grafische weergave van de correlaties tussen de scores op vragen 2 en 7 en vragen 5 en 7

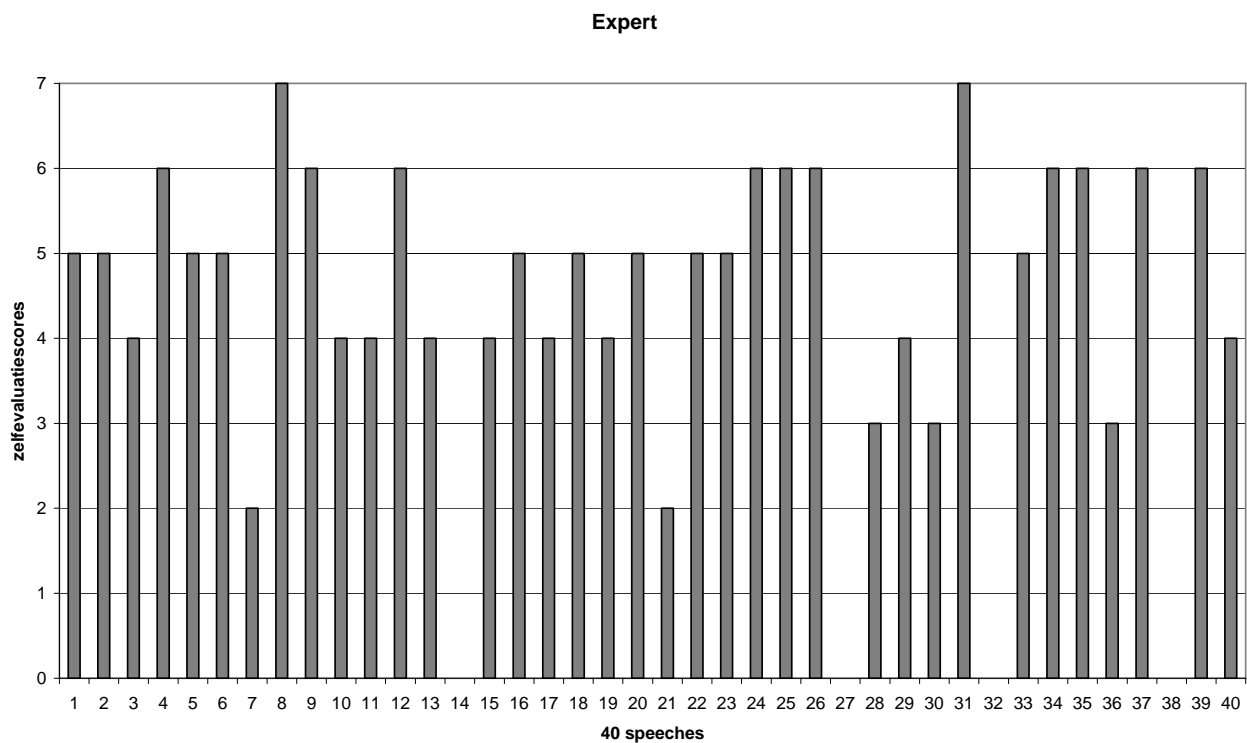
Dit verband tussen de resultaten geeft ons de mogelijkheid om de mening van de sprekers over het publiek verder in te kleuren: ze verwachten namelijk een publiek van deskundigen en experts met

een achtergrond en functie die lichtjes afwijkt van hun eigen professionele bezigheden.

21.3.2 De zelfevaluatie van de sprekers

De spreker als expert

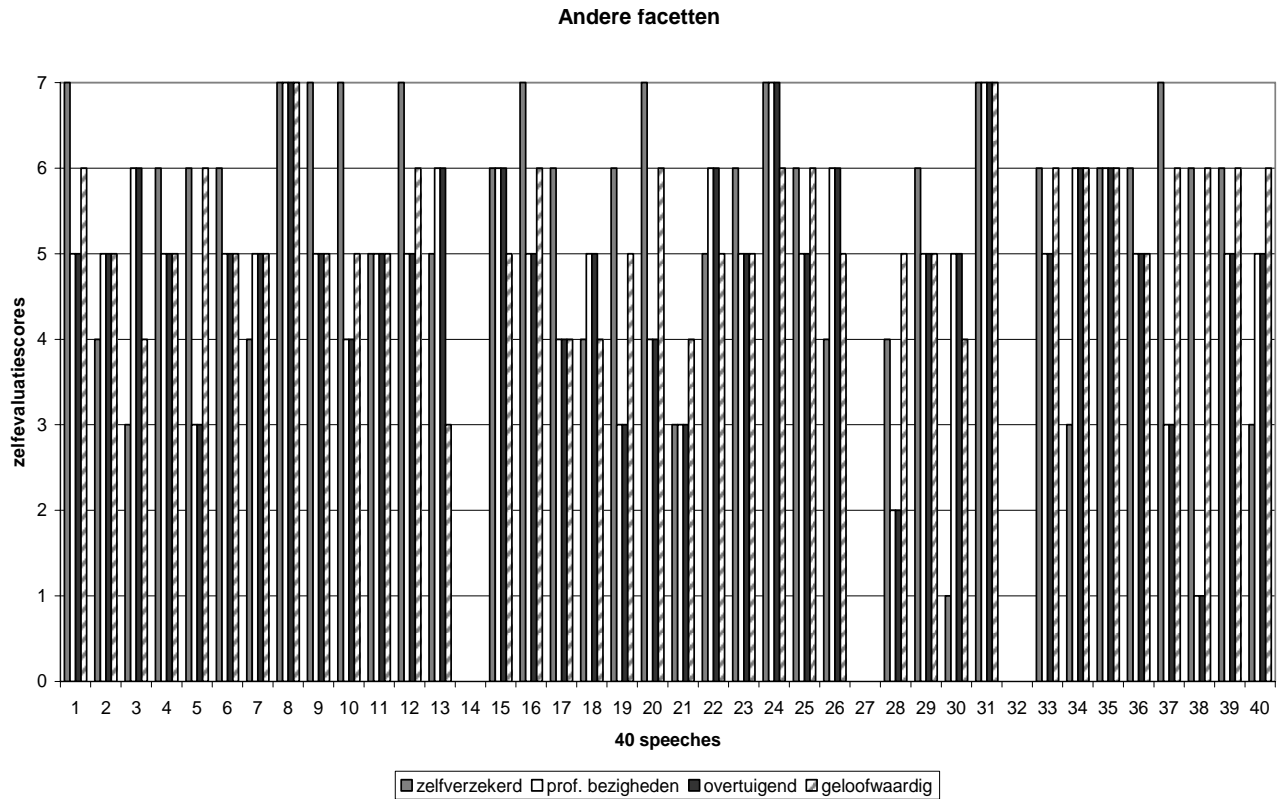
Hoe de sprekers zichzelf beoordelen, is een vraag die vele facetten kent. De vraag die echter centraal staat in deze studie, is vraag 9 ('Ik denk dat ik via deze presentatie het publiek ervan overtuigd heb dat ik een expert ben over dit onderwerp.'). Met een mediaan van 5 en 61,2% van de sprekers die zichzelf score 5, 6 of 7 geven, blijken de meeste sprekers het met deze stelling eens te zijn. Dit is ook wel logisch voor deze context waarin sprekers een informatieve speech geven: ze verwachten een publiek met een gelijksoortige deskundigheid, waarbij de sprekers hun eigen expertise net iets hoger inschatten, wat hun positie als spreker eigenlijk valideert. Aan de andere kant is er ook wel wat variatie in de scores (interkwartielafstand = 2), die zich situeren tussen minimum 2 en maximum 7, cf. onderstaande figuur:

Figuur 56: zelfevaluatiescores van 37 sprekers op vraag 9

Naast deze centrale vraag, peilen er nog een aantal andere vragen naar bijkomende aspecten van de zelfevaluatie van de spreker, met name vragen 2, 3, 4 en 12. Deze haalden medianen van respectievelijk 6, 5, 5 en 5. De onderstaande grafiek geeft de zelfevaluatiescores voor deze vier vragen

weer per speech. Hieruit blijkt nogmaals dat de sprekers zichzelf in het algemeen een vrij hoge score geven.

Figuur 57: zelfevaluatiescores van 37 sprekers op de vragen 2 (zelfverzekerd), 3 (prof. bezigheden), 4 (overtuigend) en 12 (geloofwaardig)

Tussen de centrale vraag 9 en deze vier bijkomende vragen blijken er significante correlaties te bestaan. Ook met de algemene evaluatievraag 13 (mediaan = 5) is er een significante correlatie. De onderstaande tabel geeft de vragen en de details van deze correlaties weer.⁵⁴

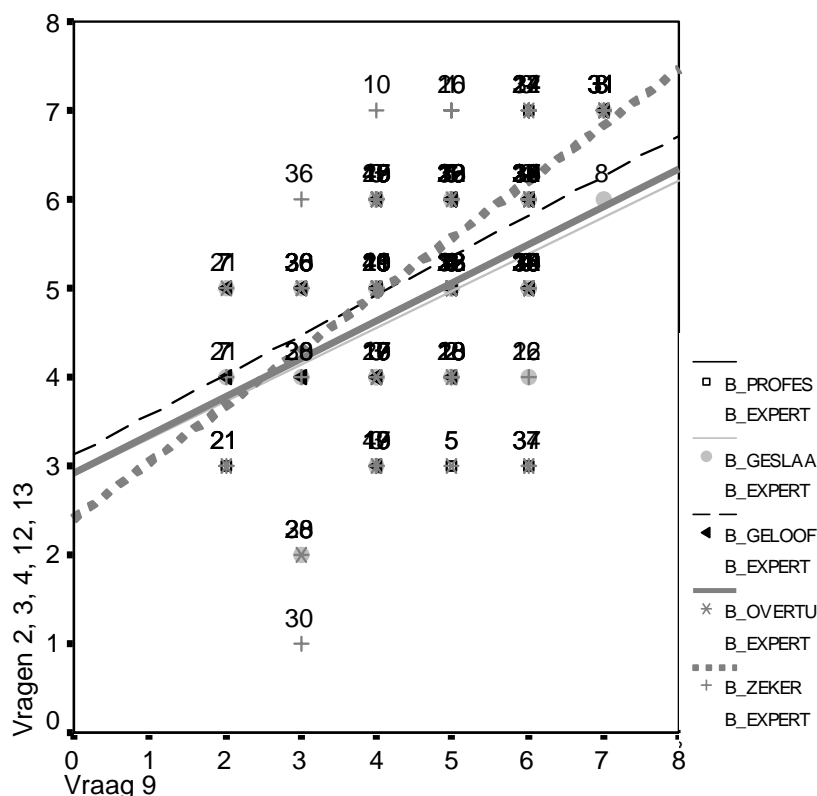
⁵⁴ Tussen de vragen onderling zijn er af en toe ook significante correlaties, zoals te zien is in appendix 17.

N°	Vraag	Correlatie
2	<i>Ik voelde me erg zelfverzekerd tijdens de presentatie.⁵⁵</i>	rs = 0,507; n = 36; p<0,01
3	<i>Ik denk dat door mijn presentatie het publiek een beter beeld heeft gekregen van mijn professionele bezigheden.</i>	rs = 0,425; n = 36; p<0,01
4	<i>Ik denk dat ik erin geslaagd ben mijn verhaal overtuigend en met zelfvertrouwen over te brengen.</i>	rs = 0,425; n = 36; p<0,01
12	<i>Ik denk dat mijn presentatie heel geloofwaardig was.</i>	rs = 0,664; n = 36; p<0,01
13	<i>Ik denk dat het publiek mijn presentatie heel geslaagd vond.</i>	rs = 0,532; n = 36; p<0,01

Tabel 30: vragen en correlaties die significant verbonden zijn met vraag 9

Zoals de lineaire regressielijnen op de onderstaande figuur weergeven, zijn al deze correlaties positief. Dit wil zeggen dat sprekers die zichzelf in hoge mate als een expert beschouwen, meestal ook vinden dat ze een goed beeld geven van hun professionele bezigheden in de speech en dat ze zelfverzekerd, geloofwaardig, overtuigend en met zelfvertrouwen overkomen en dat hun presentatie in het algemeen erg geslaagd is.

⁵⁵ De originele vraag luidde: 'Ik voelde me erg onzeker tijdens de presentatie', maar deze werd omgepoold voordat de analyses werden uitgevoerd. Dit maakt de interpretatie namelijk heel wat toegankelijker.

Figuur 58: grafiek die de correlaties tussen vraag 9 en vraag 2 (zelfverzekerd), 3 (prof. bezigheden), 4 (overtuigend), 12 (gelooftwaardig) en 13 (geslaagd) weergeeft.⁵⁶

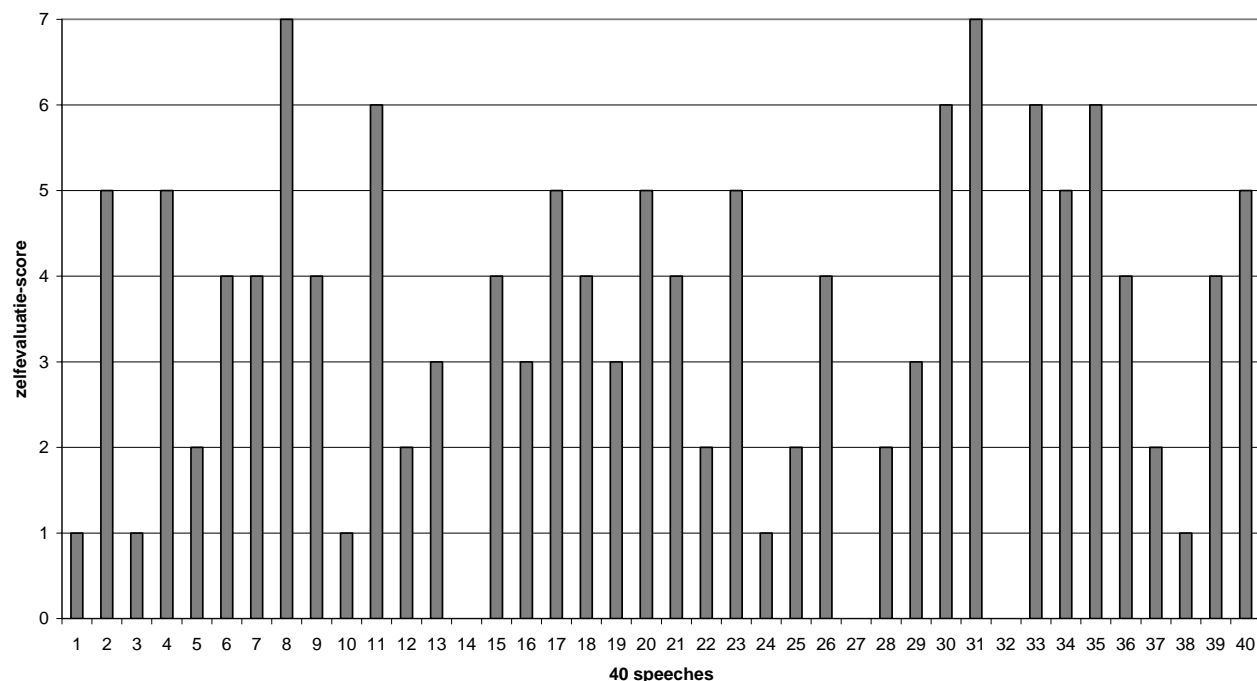
Het feit dat de correlatie tussen de expertise van de spreker (vraag 9) en de algemene evaluatie van de speech (vraag 13) significant is, wijst erop dat de sprekers en het publiek een soortgelijke visie hebben op wat van een speech in een dergelijke setting een succes maakt. Beiden scoren deze twee factoren namelijk op een gelijksoortige manier en voor beide respondentengroepen is er dus een positieve correlatie tussen deze twee evaluatie-aspecten.

Het bedrijfsimago

Via vraag 8 (*'Ik wilde door deze presentatie vooral het imago van mijn bedrijf verstevigen.'*) wordt gepeild naar de mate waarin de sprekers aandacht besteden aan de opbouw van een positieve positionering van hun bedrijf in hun speech. De mediaan ligt op de neutrale score 4, een score die door 24,3% van de respondenten gegeven werd. De resultaten zijn verdeeld over de zeven mogelijkheden en deze variatie in antwoorden wordt gereflecteerd in de interkwartielafstand van 3, wat een van de grootste spreidingen is in deze zelfevaluatievragen. De scores voor de 37 speeches zijn te zien in de onderstaande figuur.

⁵⁶ De vijf aparte grafieken van deze vijf correlaties zijn te zien in appendix 17.

Bedrijfsimago

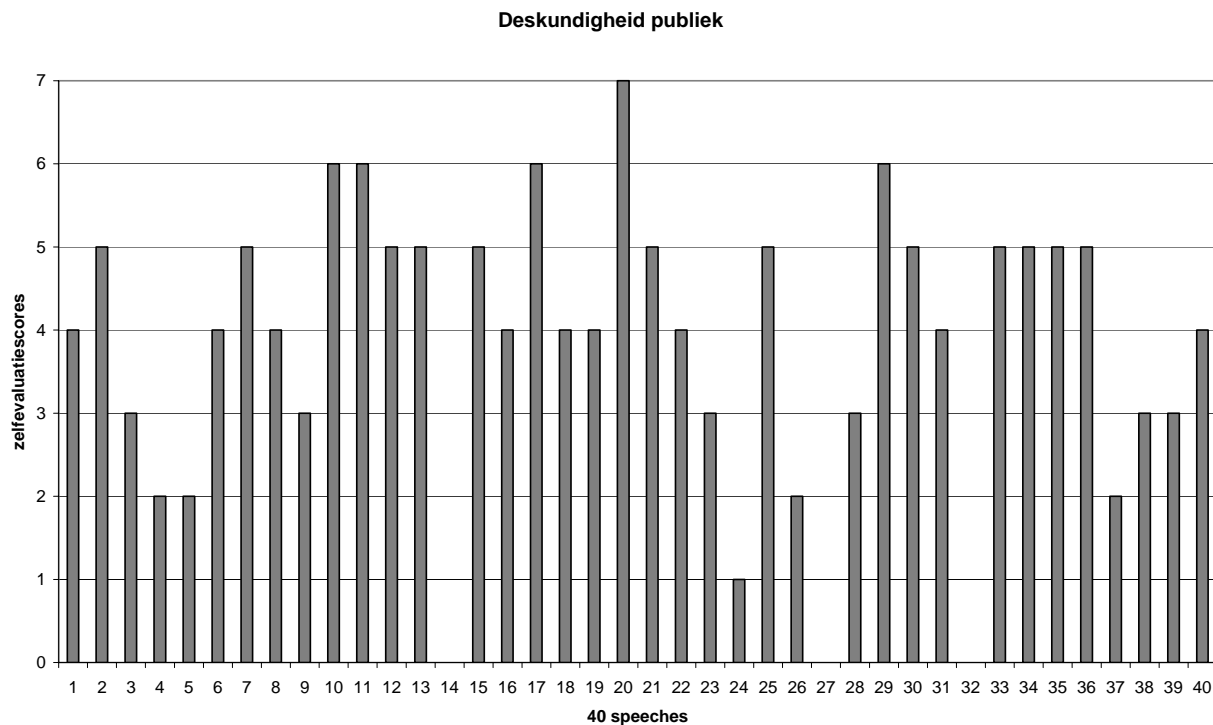

Figuur 59: zelfevaluatiescores van 37 sprekers op vraag 8

Opmerkelijk in deze resultaten is dat de twee enige sprekers die hun speech een maximumscore gaven voor het bedrijfsimago, met name 8 en 31, zichzelf ook als enige twee zeer uitgesproken als experts beoordeelden en daarenboven sprekers zijn van dezelfde organisatie. Op zich is dit misschien niet zo verbazend, maar als men weet dat deze organisatie een overheidsinstelling is, is dit toch enigszins opmerkelijk omdat dit tegen algemene vooroordelen betreffende overheidsinstellingen en de aandacht die ze besteden aan hun imago, indruist. Spreker 8 vertelde me overigens tijdens de studiedag dat men in zijn organisatie recent erg veel belang is beginnen te hechten aan een positief imago en hij was ook de spreker die een kopie van de video-opname van zijn speech vroeg, omdat men in zijn organisatie interesse had om zijn presentatie te bekijken. Het wordt interessant om deze resultaten te vergelijken met de perceptie van het publiek en de resultaten van de tekstanalyses, waaruit het duidelijker zal worden of deze zelfevaluaties voornamelijk gebaseerd zijn op hun eigenlijke identiteitsconstructie in de speech, of op de – voor de organisatie ‘nieuwe’ – sociale wenselijkheid van de antwoorden, dan wel op het verwachtingspatroon dat de sprekers zelf opgebouwd hebben (dat dan misschien zelf weer gegroeid is uit de verwachtingen die de organisatie hen voorspiegelt). De bespreking van deze casus komt verder aan bod in het onderdeel waarin de data getrianguleerd worden.

Het publiek

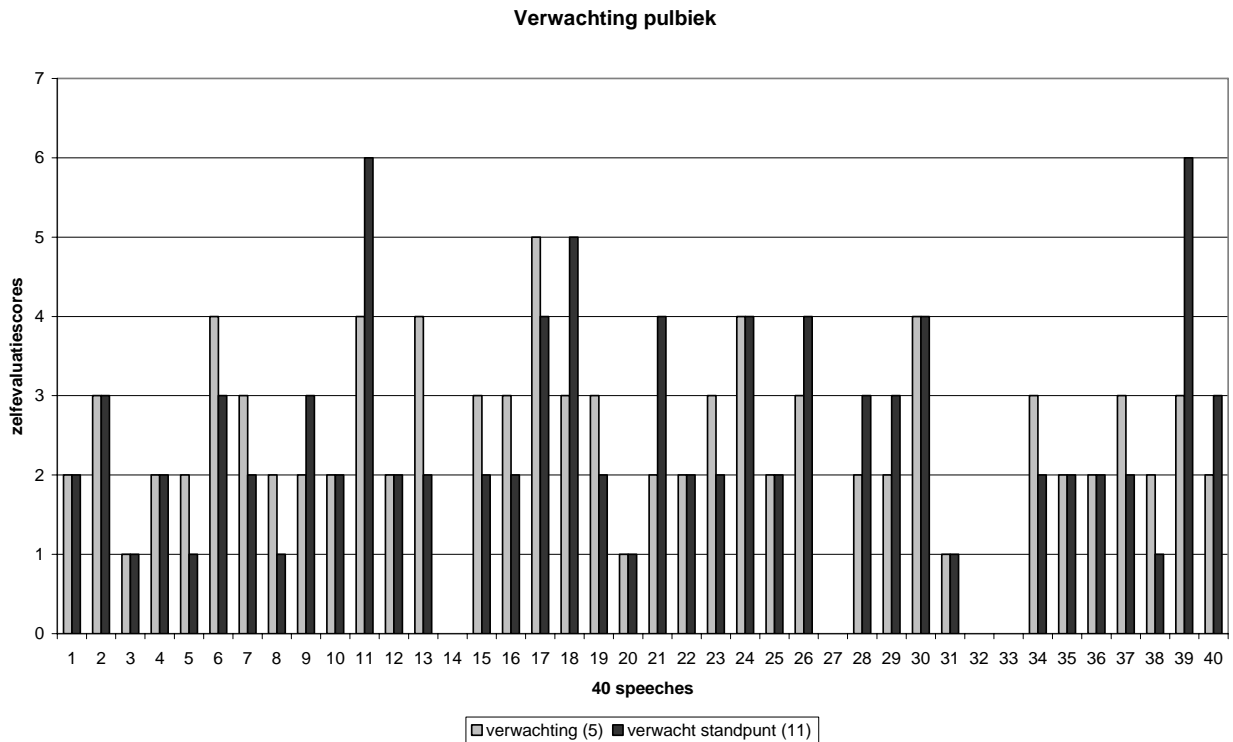
In de eerste plaats wordt via de eerste vraag (*'Ik denk dat de toehoorders al zeer goed op de hoogte waren van het onderwerp voordat ik mijn presentatie hield.'*) gepeild naar de kennis van het publiek over het thema van de speech. De meeste sprekers schatten deze specifieke deskundigheid van het publiek neutraal (24,3% met score 4) of eerder positief (45,9% met score 5, 6 of 7) in, wat gereflecteerd wordt in een neutrale mediaan van 4. Uit de vrij grote variatie in de scores (interkwartielafstand = 2), ook binnen de studiedagen zelf, blijkt hoe eigen deze inschatting is van spreker tot spreker. Als we de onderstaande grafiek bekijken, dan valt ook meteen op dat de scores in het algemeen vrij wisselend zijn tijdens deze zeven studiedagen. Aan het ene uiterste zijn er de scores tijdens de vierde studiedag (speeches 19-25), die zich situeren over heel de breedte tussen de minimum- en de maximumscore, en aan de andere kant zien we dat tijdens de zesde studiedag (speeches 31-36) vier van de vijf sprekers⁵⁷ aan het publiek dezelfde score toekent. Dit is toch wel opmerkelijk, aangezien het telkens om dezelfde groep mensen gaat die door de verschillende sprekers beoordeeld wordt op het vlak van deskundigheid. Hieruit blijkt reeds het zeer relatieve karakter van de perceptie van een kenmerk als expertise, wat later in dit deel uitgebreider besproken zal worden.

Figuur 60: zelfevaluatiescores van 37 sprekers op vraag 1

⁵⁷ Over de zesde spreker (N° 32) is geen data aanwezig.

Vervolgens wordt via de vragen 5 ('Ik denk dat het publiek dit had verwacht van mijn presentatie.') en 11 ('Ik denk dat het publiek van mij dit standpunt over dit onderwerp verwacht had.')⁵⁸, onderzocht of de sprekers de verwachtingen van hun publiek juist ingeschat hadden. Dit blijkt in het algemeen inderdaad zo te zijn (allebei mediaan 6) en de resultaten van deze vragen zijn ook aan elkaar gecorreleerd ($r_s = 0,585$; $n = 36$; $p < 0,01$; cf. appendix 18). In de onderstaande grafiek worden beide resultaten weergegeven.

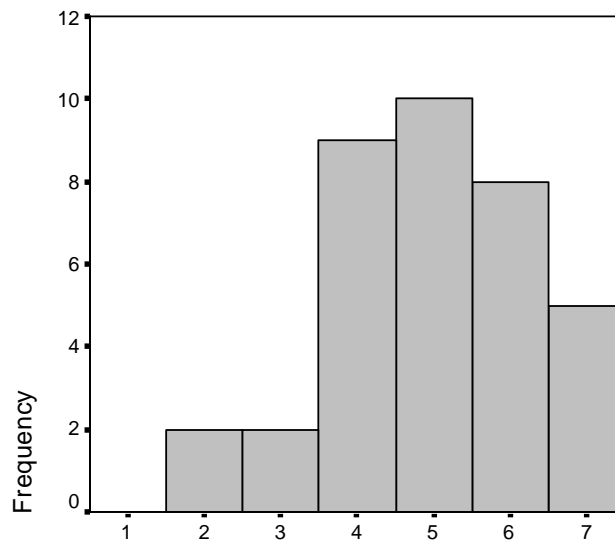

Figuur 61: zelfevaluatiescores van 37 sprekers op vragen 5 en 11

Tot slot wordt ook de gelijksoortigheid van de achtergrond van de publieksleden en die van de spreker in kaart gebracht. Uit vraag 10 ('Uit de reacties van het publiek heb ik kunnen opmaken dat de meeste luisteraars dezelfde professionele achtergrond hebben als ik verwacht had.')⁵⁹ blijkt dat de meeste sprekers deze achtergrond erg vergelijkbaar vinden want 63,9% scoort deze vraag met 5, 6 of 7. De mediaan ligt dan ook op 6.

⁵⁸ Beide vragen waren negatief gesteld (respectievelijk: 'Ik denk dat het publiek iets anders had verwacht van mijn presentatie' en 'Ik denk dat het publiek van mij een ander standpunt over dit onderwerp verwacht had') en werden omgepoold.

⁵⁹ Ook deze vraag werd omgepoold en luidde oorspronkelijk: 'Uit de reacties van het publiek heb ik kunnen opmaken dat de meeste luisteraars een andere professionele achtergrond hebben dan ik verwacht had.'

Figuur 62: frequenties van de scores van de sprekers op vraag 10

21.3.3 Het verband tussen de verwachtingen en de zelfevaluatie⁶⁰

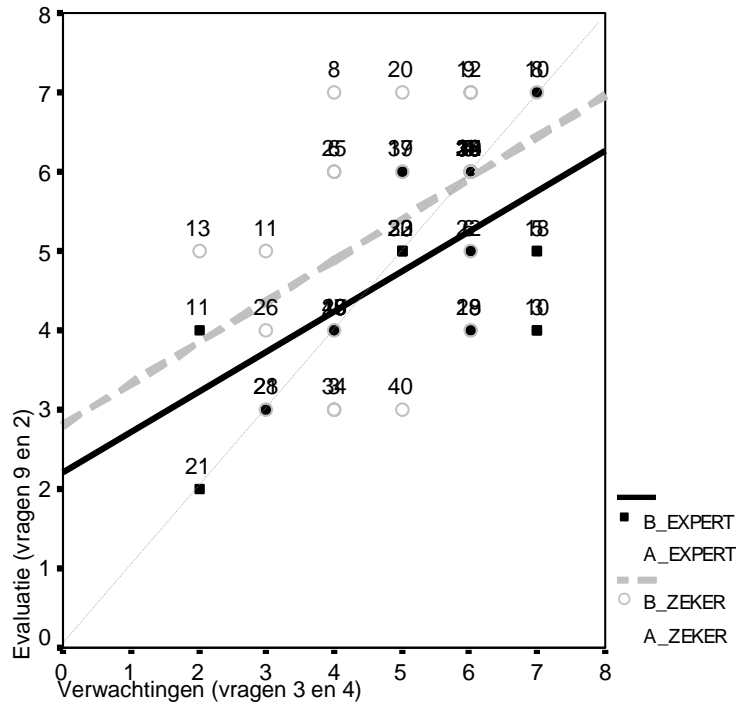
In dit onderdeel onderzoek ik de mate waarin de verwachtingen van de sprekers over hun speech afwijken van de evaluatie achteraf. Voor bepaalde onderdelen, zoals zelfverzekerdheid, is het logisch dat sprekers zich daarin op voorhand eerder onderschatten en dus consistent lagere scores aan zichzelf geven in vergelijking met achteraf, maar van andere elementen, die een iets statischer karakter hebben, zoals bijvoorbeeld de professionele achtergrond van het publiek, wordt toch een gelijksoortige score verwacht. Opnieuw is het nuttig om de verwachtingen met de zelfevaluaties te vergelijken, omdat dit ons in staat zou kunnen stellen om bepaalde evaluaties in vraag te stellen, kritisch te bekijken of te nuanceren op basis van een sterk verwachtingspatroon, zoals dat bijvoorbeeld in de publieksevaluaties van deskundigheid het geval was.

De spreker

In de voorafgaande vragen werd gepeild naar twee aspecten van de spreker: aan de ene kant de expertise (vraag 3) en aan de andere kant de zelfverzekerdheid (vraag 4, omgepooled). Deze vragen worden gespiegeld in de zelfevaluatie-enquête achteraf, respectievelijk in de vragen 9 en 2 (opnieuw omgepooled). Het verband tussen deze vragen is in beide gevallen positief en significant (respectievelijk: $r_s = 0,518$; $n = 25$; $p < 0,01$ en $r_s = 0,511$; $n = 26$; $p < 0,01$), en zoals we zien in de onderstaande figuur waarin beide correlaties weergegeven zijn, ziet de lineaire regressie er vrij soortgelijk uit voor de twee combinaties van vragen. Zoals verwacht, beoordelen de sprekers hun eigen zelfverzekerdheid consistent hoger nadat ze de presentatie gegeven hebben, een effect dat

⁶⁰ De details van deze analyses zijn te vinden in appendix 19.

echter afneemt naarmate de beginscore hoger is. Wat betreft expertise zien we hetzelfde plaatje, maar alleen is het verschil in scores hier minder groot en neemt het effect al heel wat vroeger af, waarna de zelfevaluatiescores zelfs lager liggen dan de verwachtingen. De meeste sprekers vinden hun optreden na hun presentatie dus zelfverzekerder, maar ze beoordelen hun graad van expertise meer ambigu: de helft van de sprekers beoordeelt zichzelf nadien beter en de andere helft slechter dan verwacht.

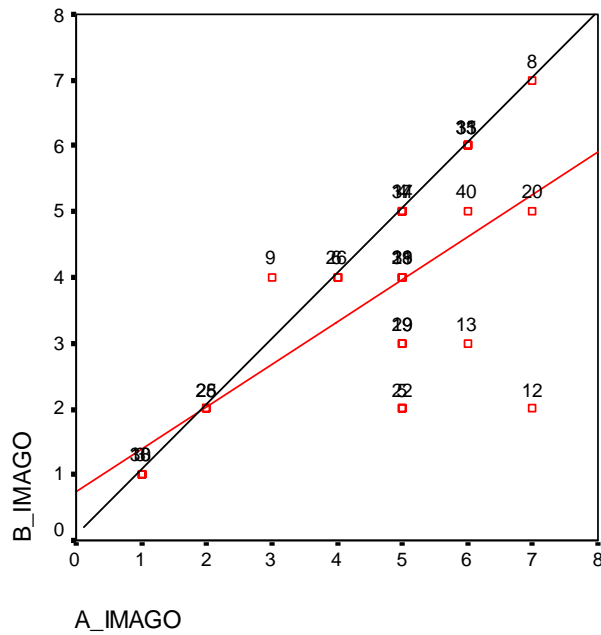

Figuur 63: correlaties tussen de vragen voor en na wat betreft expertise en zelfverzekertheid van de spreker⁶¹.

Het bedrijfsimago

Ook tussen de vragen die de verwachting en de zelfevaluatie van de spreker meten over de mate waarin de sprekers hun bedrijf positief voorstellen in hun speeches (vragen 1 en 8), is er een significant verband ($r_s = 0,649$; $n = 26$; $p < 0,01$). Hier zien we een regressielijn met soortgelijke kenmerken als deze in figuur 63: in het begin liggen de scores na de presentatie een beetje hoger dan deze van de verwachtingen, maar al vroeg (op punt (2,2)) kantelt de grafiek en liggen de zelfevaluatiescores lager dan de verwachtingen.

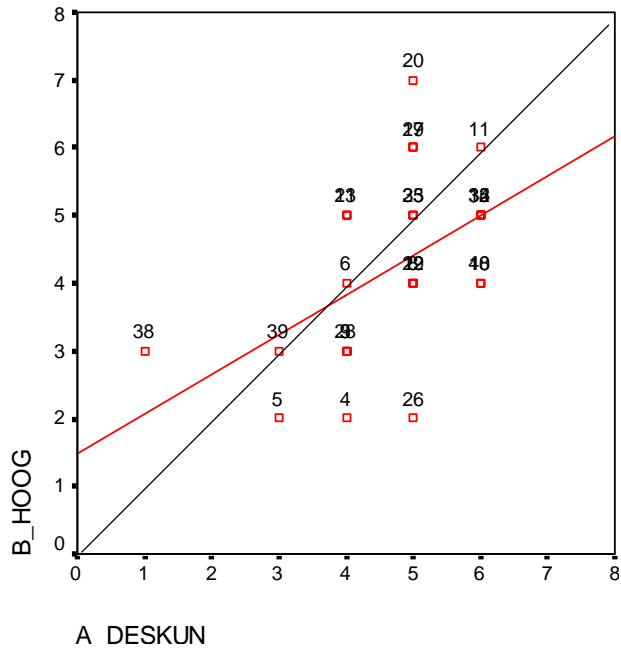
⁶¹ De fijne grijze lijn is de eerste bissectrice, die een één op één verband weergeeft.

Figuur 64: correlatie tussen de vraag voor en na wat betreft de constructie van het bedrijfsimago in de speech

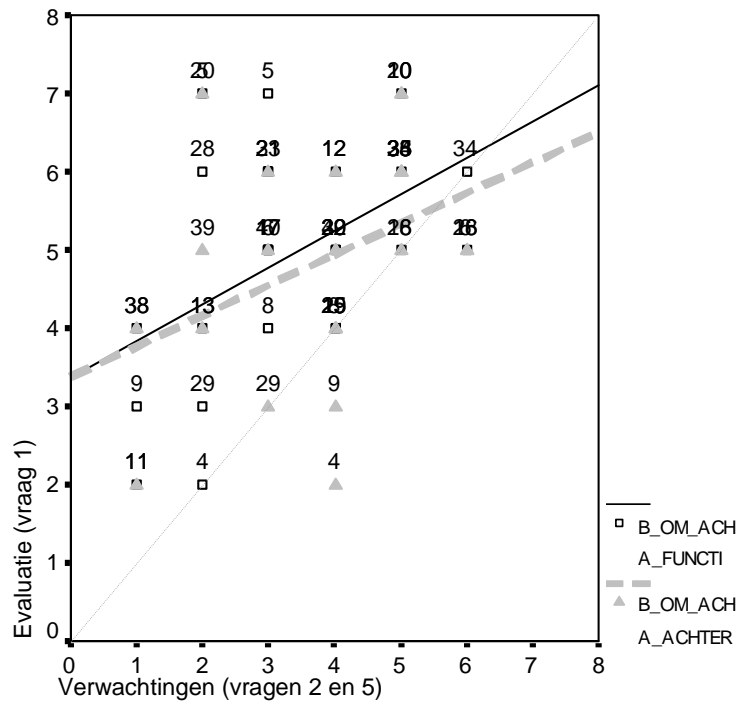
De visie op het publiek

In de eerste plaats werd onderzocht hoe de sprekers de deskundigheid van hun publiek inschatten. De sprekers verwachtten een redelijk deskundig publiek (vraag 7: mediaan = 5), terwijl ze het publiek nadien als iets minder goed op de hoogte beoordeelden (vraag 1: mediaan = 4). Deze twee vragen waren ook aan elkaar gecorreleerd ($r_s = 0,555$; $n = 25$; $p < 0,01$), en zoals blijkt uit de grafiek, is deze lagere mediaan in de evaluatievragen te wijten aan het feit dat meer sprekers hogere scores gaven bij de verwachtingen, die nadien dan iets lagere resultaten behaalden.

Figuur 65: correlatie tussen de vraag voor en na wat betreft de deskundigheid van het publiek

Tot slot werd ook onderzocht of de sprekers dachten dat het publiek min of meer dezelfde achtergrond had als zichzelf. In de verwachtingen werd hiernaar gepeild via twee vragen (2 en 5), terwijl in de evaluatie dit aspect in vraag 10 (omgepoold) aan bod kwam. Er waren significante correlaties tussen de vragen 2 en 10 ($r_s = 0,427$; $n = 25$; $p < 0,05$) en 5 en 10 ($r_s = 0,442$; $n = 25$; $p < 0,05$).

Figuur 66: correlaties tussen de vragen voor en na wat betreft achtergrond en functie van de spreker

Zoals te zien is op bovenstaande grafiek, zijn de resultaten op de twee verwachtingsvragen aan de ene kant te vergelijken en aan de andere kant scoren ze eigenlijk zo goed als altijd hoger na de speech dan vooraf, met uitzondering van enkele meningen van sprekers. Na hun presentaties kregen de sprekers dus vaak de indruk dat de professionele achtergrond van het publiek toch meer te vergelijken is met hun eigen achtergrond dan ze voordien gedacht hadden.

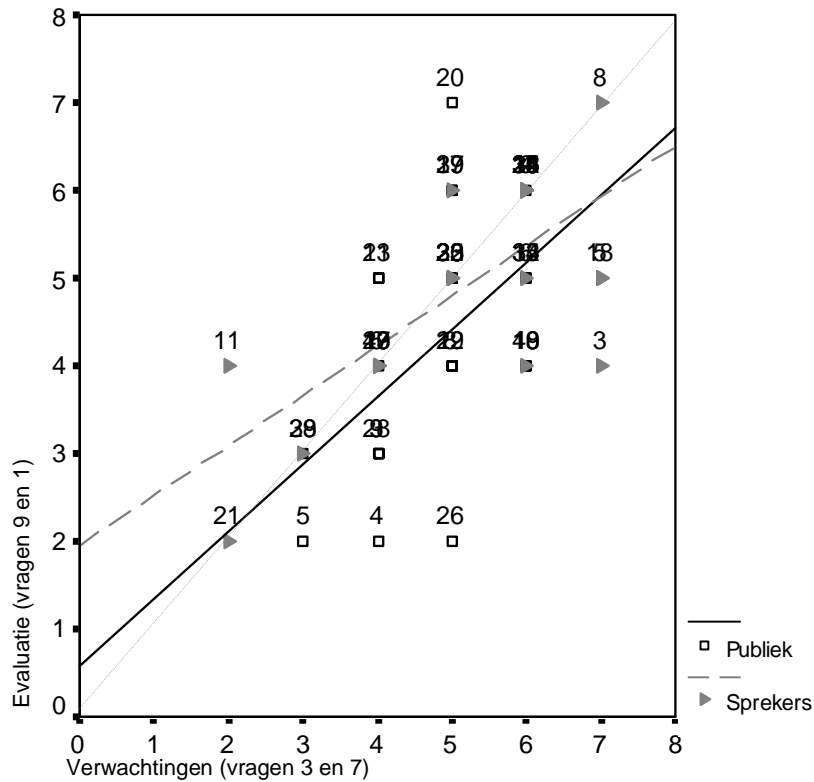
21.3.4 Besluit

In dit onderdeel werd nóg een ander perspectief op de identiteitsconstructie in dit corpus van 40 speeches in kaart gebracht, met name de visie van de sprekers zelf, die voor en na hun presentaties vragenlijsten invulden. Op deze manier voegen we een derde invalshoek toe aan de analyse van identiteitsconstructie, wat onderwerp vormt van de triangulatie in het volgende deel. In dit onderdeel werd echter een andere onderzoeksvraag beantwoord, namelijk hoe beoordelen de sprekers hun eigen speeches, met nadruk op de percepties die gerelateerd zijn aan de opbouw van de eigen identiteit als expert en de identiteiten van het bedrijf en het publiek.

Na hun speeches beoordeelden de meeste sprekers zichzelf als experts, met een mediaan van 5. Er was echter wel wat variatie in de antwoorden. Wat het positieve bedrijfsimago betreft, waren de meningen erg verdeeld, met een neutrale mediaan van 4. Tot slot werd ook de deskundigheid van het publiek heel verschillend ingeschat, met opnieuw een neutrale mediaan van 4.

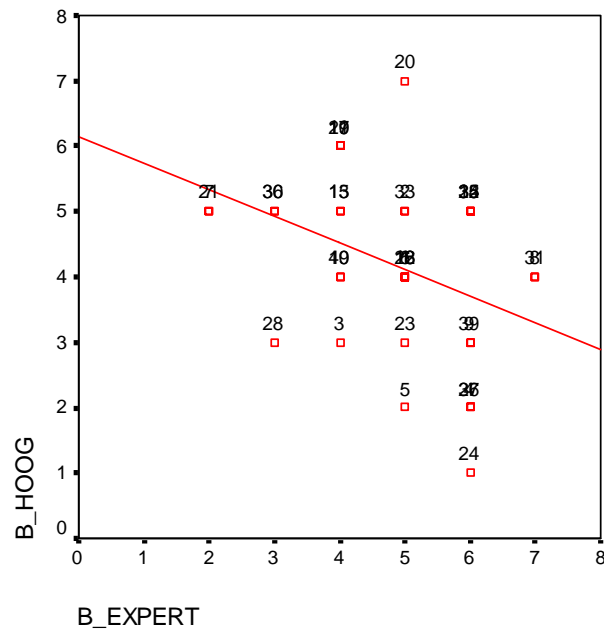
Uit de analyse van de verbanden tussen de verwachtingsvragen en de evaluatievragen komt naar voren dat er tussen alle vragen die elkaar rechtstreeks spiegelen een significante positieve correlatie bestaat. In het algemeen blijkt ook dat de meeste sprekers die in het begin een vrij lage score gaven, nadien een iets hogere score aanduiden en vice versa: de sprekers die in het begin vrij hoog scoorden, gingen nadien wat lager scoren. In het algemeen bleek uit deze positieve correlaties dat de sprekers niet zo radicaal van gedachte veranderden na hun speech, maar dat de meningen alleen lichtjes fluctueerden.

Deze correlaties doen een interessante vraag rijzen in verband met de inschatting van de eigen deskundigheid: als de sprekers zichzelf aanvankelijk niet erg hoog inschatten als expert, dan scoren ze zichzelf later vaak een klein beetje hoger en vice versa. Wat de deskundigheid van het publiek betreft, zien we dat er een gelijksoortige positieve correlatie tussen de vragen voor en na bestaat, maar dat de scores na meestal een beetje lager liggen dan de scores voor. Als we de helling van beide grafieken vergelijken met die van de eerste bissectrice (de fijne grijze lijn op de figuur), dan zien we deze vaststelling duidelijk weergegeven:

Figuur 67: correlaties tussen de vragen voor en na wat betreft de expertise van sprekers en publiek

De vraag is nu natuurlijk of deze positieve tendensen met elkaar interageren, of dat ze gewoon typerend zijn voor de sprekers. Met andere woorden: beoordeelt een spreker zijn eigen expertise en die van het publiek altijd wat hoger of lager afhankelijk van de beginscore, of is het net zo dat er een tegengesteld effect optreedt: als sprekers zichzelf in het begin niet erg goed op de hoogte vinden, dan geven ze het publiek sowieso een hogere score. Als ze dan na afloop van de presentatie zichzelf toch wel meer als een expert beoordelen dan ze zelf verwacht hadden, dan vinden ze de deskundigheid van het publiek enigszins tegenvallen en bijgevolg geven ze hen een lagere score. Dezelfde redenering geldt uiteraard in de omgekeerde richting. Om dit te testen, berekenen we de correlatie tussen de twee evaluatievragen en deze blijkt significant te zijn ($r_s = -0,413$; $n = 36$; $p < 0,05$), cf. appendix 20. Deze correlatie is inderdaad negatief, zoals ook de onderstaande figuur illustreert:

Figuur 68: correlatie tussen de evaluatie van de sprekers betreffende hun eigen deskundigheid en die van het publiek

Dit betekent dat de perceptie van de deskundigheid van de sprekers en het publiek dus inderdaad met elkaar interageert: als de sprekers zichzelf een hoge score geven, dan krijgt het publiek een lagere score en vice versa.⁶² Hieruit blijkt dat expertise geïnterpreteerd wordt als een zeer relatief begrip en dat het dus altijd in een perspectief met anderen geplaatst wordt, een beetje volgens het principe van de communicerende vaten. De sprekers beoordelen dus hun eigen expertise niet alleen op basis van hun eigen speech, maar ze relateren die meteen aan hun perceptie van de deskundigheid van het publiek. In het licht van deze constatactie, moeten we de onderzoeksvraag als volgt beantwoorden: in het algemeen beoordeelt de meerderheid van de sprekers de eigen expertise als vrij hoog. Deze expertise wordt echter niet gepercipieerd als een stabiel gegeven, aangezien ze lichtjes fluctueert voor en na de speech. Deze fluctuatie ligt voornamelijk aan de sprekers' perceptie van de deskundigheid van het publiek, die omgekeerd evenredig is met de zelfinschatting van de sprekerexpertise.

De relativiteit van deze inschatting van eigen en publieksexpertise is te vergelijken met een vaststelling die ook al gemaakt was bij de kwalitatieve analyse van de identiteitsconstructie van de spreker als expert in een aantal speeches. Ik kom terug op deze twee vaststellingen in de triangulatie.

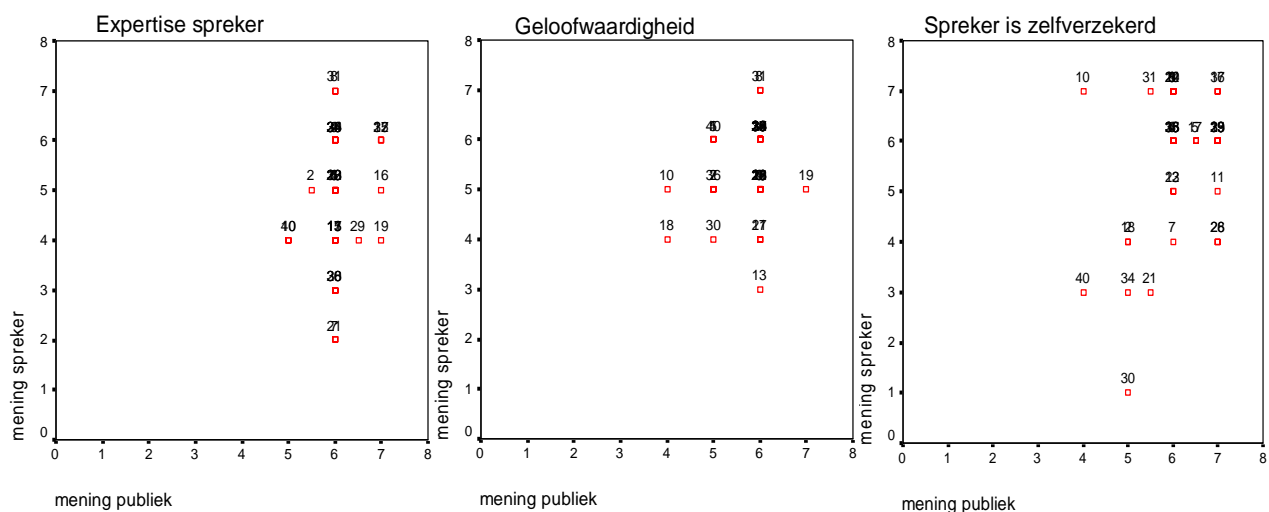
⁶² Bij de verwachtingsvragen kon een dergelijke verband niet vastgesteld worden: er was geen significante correlatie tussen de vragen 3 en 7.

21.4 Publieks- versus sprekerenquêtes

In dit onderdeel vergelijk ik de doorsneemeningen van het publiek over de positioneringen in elke speech met de perceptie van de spreker, die zijn eigen speech evalueert. Het is te verwachten dat er heel wat uiteenlopende resultaten zullen zijn, want het is logisch dat bepaalde sprekers hun eigen speech heel anders percipiëren dan het publiek dit doet. Voor deze analyses baseer ik me op de medianen van de resultaten van het publiek en de scores die de sprekers zichzelf gaven nadat ze hun speech gegeven hadden.

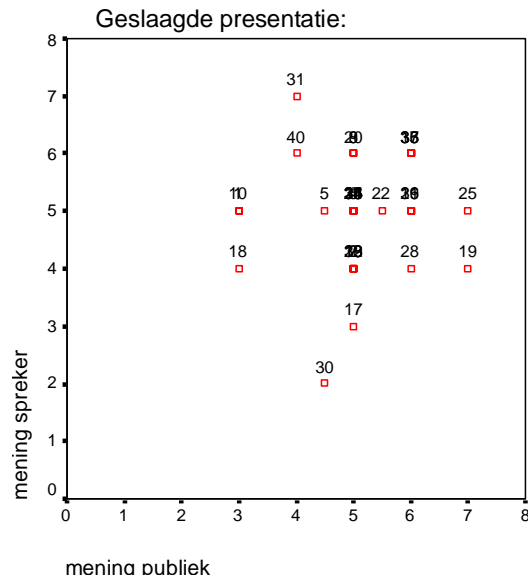
De berekening van de correlaties toont een bijzonder opmerkelijk resultaat: er is geen enkele significante correlatie tussen de medianen van de vragen uit de publieksenquêtes en hun tegenhangers in de sprekerenquête. Er is dus geen enkel verband tussen de scores van het publiek en die van de sprekers: de meningen kunnen dus zowel tegengesteld, identiek als lichtjes anders zijn, met als enige constante dat er geen lijn in te trekken valt.

In de onderstaande figuren geef ik de resultaten op de centrale vragen grafisch weer. Figuur 69 geeft de resultaten op de vragen die peilen naar de verschillende facetten van de perceptie van de sprekers, met name hun expertise (publiek: vraag 1; spreker: vraag 9), geloofwaardigheid (publiek: vraag 9; spreker: vraag 12), en zelfzekerheid (publiek: vraag 7; spreker: vraag 2; beiden omgepoold). De situering van de meerderheid van de resultaten in de rechterbovenhoek van alledrie de figuren toont dat de meeste resultaten zowel voor de sprekers als voor het publiek vrij hoog liggen en dat de meeste sprekers dus zowel door zichzelf als door het publiek als experts beschouwd worden.

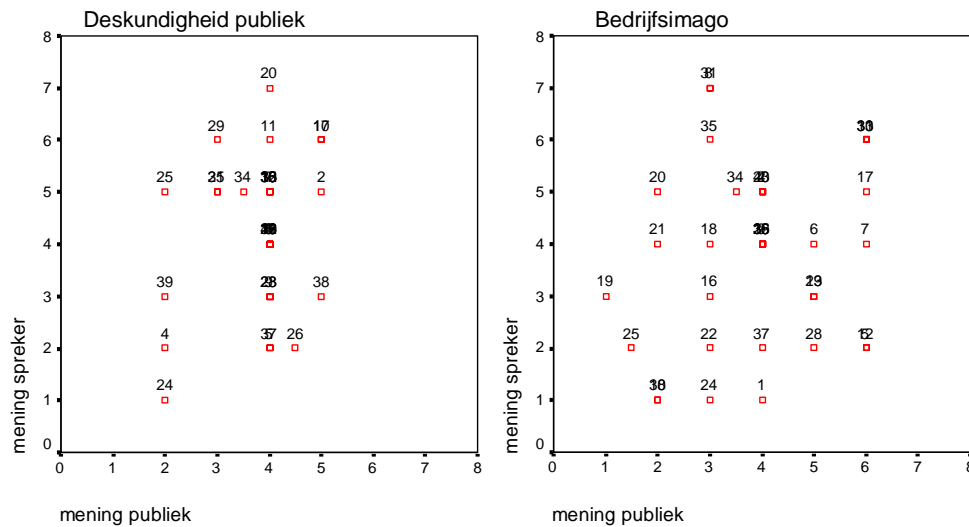
Figuur 69: de scores van publiek en sprekers op de gespiegelde vragen die peilen naar expertise, geloofwaardigheid en zelfverzekertheid van de spreker.

Als we de locatie van deze data vergelijken met deze in de onderstaande figuur, die de meningen van publiek en sprekers over de algemene geslaagdheid van de presentatie weergeeft, dan zien we dat de resultaten zich op een soortgelijke plaats in de grafiek bevinden. Dit is ook logisch, aangezien er in de enquêtes van publiek en sprekers apart wel correlaties te vinden waren tussen de expertise van de spreker en de algemene evaluatie van de presentatie. De deskundigheid van de sprekers werd immers door allebei de respondentengroepen als zeer belangrijk ervaren en er was dan ook telkens een positief verband tussen deze inschatting en het totaaloordeel.

Figuur 70: de scores van publiek en sprekers op de gespiegelde vraag die peilt naar de algemene evaluatie van de presentatie.

We zien een heel ander plaatje als we de data van de vragen die peilen naar de deskundigheid van het publiek en het bedrijfsimago in kaart brengen. In de onderstaande figuur 71 zien we dat de deskundigheid van het publiek door de publieksleden zelf vrij laag beoordeeld wordt, cf. situering in de linkerhelft van de grafiek, maar dat de sprekers een hogere dunk van de publieksleden hebben, cf. situering over de hele hoogte van de grafiek. Wat het bedrijfsimago betreft, zien we dat de resultaten alle kanten uitgaan en dus verspreid zijn over de hele grafiek. Hier is dus duidelijk de grootste discrepantie tussen de zelfevaluatie van de sprekers en de visie van het publiek.

Figuur 71: de scores van publiek en sprekers op de gespiegelde vragen die peilen naar de deskundigheid van het publiek en de constructie van het bedrijfsimago in de speech.

Het ontbreken van correlaties tussen de resultaten van deze gespiegelde vragen is toch wel opmerkelijk in het licht van de bevindingen in de twee voorafgaande delen, waaruit blijkt dat er binnen de enquêtegroepen heel wat verbanden zijn tussen de vragen onderling en de evaluaties voor en na de speeches. De reden voor het ontbreken van correlaties kunnen we gaan zoeken in het feit dat we twee heel andere perspectieven op de speeches krijgen. Het gaat hier dus duidelijk om niet-gepaarde metingen, die uiteraard verschillen in perceptie van sprekers en publiek reflecteren. Blijkbaar reageerden deze respondentengroepen telkens heel verschillend op de speeches in kwestie. Natuurlijk spelen hier heel wat elementen een rol, die soms wel en soms niet een invloed kunnen hebben. Het feit dat ook hier geen constante in te vinden is, verklaart het feit dat de resultaten zo sterk verschillen.

Als we naar de invalshoek van de sprekers kijken, dan is het te verwachten dat de resultaten uiteenlopend zijn, puur op basis van de verschillen in menselijk karakter: sommige mensen hebben nu eenmaal de neiging om bepaalde aspecten van zichzelf te onderschatten, te overschatten of juist in te schatten, terwijl ze andere facetten van hun eigen persoonlijkheid weer op een geheel andere manier zouden evalueren. Verder speelt ook het verschil in ervaring en vertrouwdheid een rol, zowel wat betreft het geven van speeches, het milieu, als het onderwerp van de studiedag. Ook dat kan leiden tot een vertekening van de zelfevaluatie. Verder is het natuurlijk nog maar de vraag of de sprekers hun werkelijke visie op hun speech überhaupt op papier wilden zetten. Denken we maar aan de institutionele achtergrond van de sprekers, die een bepaalde bedrijfscultuur met zich meedragen die hen eventueel kan beïnvloeden bij het maken van keuzes voor hun presentatie en bij het invullen

van de enquêtes. Zo is het mogelijk dat sprekers de institutionele identiteit wel actief construeerden, maar dat misschien in de vragenlijst niet zo graag toegaven. Of vice versa, wat bijvoorbeeld bleek uit het gesprek dat ik had met spreker 8, die expliciet zei dat zijn organisatie verwachtte dat hij een positieve institutionele identiteit construeerde (cf. supra). Dit kan leiden tot bewuste (of onbewuste) over- of onderschatting van een beoordeling in de enquête.

Ook vanuit het standpunt van het publiek zijn er factoren die voor vertekeningen en onverwachte scores kunnen zorgen. Denken we maar aan mogelijke vooroordelen van het publiek, dat in een dergelijke studiedag alleen expert-sprekers verwacht en hen dus ook automatisch zo evalueert, zoals toch wel blijkt uit de bovengenoemde resultaten. Of misschien evalueren ze de constructie van het bedrijfsidentiteit op basis van hun verwachtingspatroon, dat gekleurd zou kunnen zijn door de achtergrond van de sprekers, met name dat sprekers uit bedrijven het corporate image actief promoten, terwijl mensen uit overheidsinstellingen dat niet zouden doen.

Heel wat uiteenlopende tendensen dus, in heel wat verschillende richtingen, die ongetwijfeld af en toe een belangrijke rol spelen en af en toe verwaarloosbaar zijn. Voor sommige vragen ligt de waarheid waarschijnlijk in het midden tussen de twee meningen, voor andere vragen misschien net aan één kant van het continuüm. Deze resultaten doen dus heel wat vragen rijzen, die gedeeltelijk besproken zullen worden in het onderdeel van de triangulatie, wanneer er antwoorden gezocht kunnen worden in de vergelijking met de kwantitatieve en de kwalitatieve analyses van de speeches. Hieruit zal ongetwijfeld voor sommige enquêteresultaten blijken dat er een grote overeenkomst is tussen de voorafgaande tekstuele analyses, waaruit we dan conclusies kunnen trekken over de validiteit van deze resultaten. Op deze manier draagt deze perspectieftriangulatie bij tot het verder nuanceren van de oorzaken van deze grote discrepanties tussen de mening van het publiek en die van de sprekers zelf, waarover we in dit onderdeel alleen maar kunnen speculeren.

22 Besluit

In dit onderdeel heb ik me gericht op een heel andere onderzoeksvraag en een heel ander soort van data dan in de overige twee delen van dit onderzoek. Niet alleen zijn de data niet tekstueel van aard, maar daarenboven brengen ze ook een ander aspect van het corpus onder het voetlicht. In plaats van te graven in de linguïstische details en fijne wendingen van de teksten van de speeches, zoals bij de kwantitatieve en vooral de kwalitatieve analyses het geval was, laat ik hier net de sprekers en het publiek van de presentaties aan het woord. Hoe de sprekers de identiteitsconstructies in hun eigen speech ervaren hebben en hoe deze gepercipieerd werden door het publiek, vormt hier de focus. Deze indruk is echter slechts gebaseerd op een eenmalige luistersessie van de speech, die door allerlei vormen van ruis gestoord zou kunnen zijn en die vastgelegd werd in een enquête waarvan de lengte vanwege praktische overwegingen beperkt was. Dit perceptie-onderzoek vormt uiteraard een heel ander uitgangspunt om de identiteitsconstructies in deze 40 speeches te benaderen.

De doelstelling van de enquêtes is driedelig: in de eerste plaats wilde ik een aantal elementen van de context op papier vastleggen en heeft de vragenlijst dus een voornamelijk demografisch-inventariserende functie. De resultaten van dit onderdeel van de vragenlijsten werden geïncorporeerd in de inleidende beschrijving van de context en werden hier dus buiten beschouwing gelaten.

De tweede doelstelling is hier echter wel van belang: namelijk een inventaris maken van de visies van spreker en publiek op een aantal verwachte identiteitsconstructies in de speeches, met aandacht voor de mogelijke aspecten die het oordeel van de respondenten zouden beïnvloeden, zoals het verwachtingspatroon en vooroordelen. Door deze facetten in rekening te brengen en relevante vragen aan elkaar te verbinden, krijgen we een genuanceerd beeld van de manier waarop deze identiteitsconstructies precies ervaren werden door de (zowel actieve als passieve) deelnemers aan de studiedagen.

Een laatste doelstelling, die voornamelijk in het volgende deel aan bod komt, is deze resultaten in de triangulatie plaatsen naast de conclusies van de twee andere onderdelen. Op die manier creëert de vragenlijst een bijkomend – en ook heel ander – venster op een aantal vormen van identiteitsconstructie in dit corpus, waarvan vooral de nauwe band met de authentieke setting en de realiteitswaarde van de percepties een meerwaarde vormt.

Binnen de beperkingen opgelegd door de specifieke setting waarbinnen de data verzameld werden, was het mogelijk om een relatief kort enquêtepakketje voor te leggen aan het publiek en de sprekers, waarin zowel gepeild kon worden naar de verwachtingen over en de evaluaties van de speeches

betreffende de identiteitsconstructie van het bedrijf en de spreker als expert in relatie met de perceptie van de deskundigheid van het publiek.

De kernantwoorden op de drie onderzoeksvragen, die gericht waren op de publieks- en de sprekerspercepties van de positieve positionering van het bedrijf in de speeches en de deskundigheid van de spreker en het publiek; en de interactie tussen de twee visies, worden hier nogmaals kort geschetst.

Uit de publieksenquêtes blijkt dat de respondenten in het algemeen zichzelf als *neutraal* deskundig beschouwen, terwijl ze het heel belangrijk vinden dat de sprekers zeer goed op de hoogte zijn van het onderwerp van de studiedag. Wat het bedrijfsimago betreft, zijn de meningen verdeeld, wat resulteert in een neutrale mediaanscore. Bij de evaluatie van de speeches schemeren deze verwachtingen door: nog steeds beschouwen de publieksleden de sprekers als experts bij uitstek (met een mediaanscore van 6 op 7) en heerst er een verdeelde mening over het bedrijfsimago. De scores op de algemene evaluatievraag van de speeches zijn daarenboven significant positief gecorreleerd met de expertisescores van de sprekers, wat doet vermoeden dat de respondenten een causaal verband leggen tussen deze twee. Met andere woorden: het zou wel eens kunnen zijn dat volgens het publiek een speech geslaagd is als de spreker zijn deskundigheid over het onderwerp van de presentatie aantoont.

De sprekers verwachten in grote lijnen hetzelfde als het publiek: ze beschouwen zichzelf als experts, het publiek als iets minder deskundig (maar deze scores zijn hoger dan de zelfinschatting van de publieksleden) en over het positief voorstellen van het bedrijf zijn de meningen eveneens verdeeld, hoewel de resultaten lichtjes overhellen naar de positieve kant. Na hun presentaties blijven de meeste sprekers in grote lijnen bij deze meningen. Tussen de gespiegelde vragen voor en na de presentaties zijn er ook allemaal significante positieve correlaties, met als interessante observatie dat er een negatieve correlatie bestaat tussen de evaluatie van de eigen expertise als spreker en de deskundigheid van het publiek: des te deskundiger de sprekers het publiek inschatten, des te minder beschouwen ze zichzelf als expert en vice versa. De perceptie van zichzelf als expert wordt dus ingekleurd als een relatief gegeven, waarbij de inschatting van de deskundigheid van het publiek een grote rol speelt.

In het laatste onderdeel van dit hoofdstuk worden de resultaten van de publieksenquêtes (mediaanscores) vergeleken met die van de zelfevaluatie van de sprekers. Tussen deze scores blijken echter helemaal geen significante correlaties te bestaan, wat bijzonder opmerkelijk is gezien de gelijklopende tendensen in beide enquêtes. Hypothetische verklaringen voor dit fenomeen worden geformuleerd, waarvan sommige misschien een bevestiging vinden in de triangulatie van deze

resultaten met de conclusies uit de andere delen.

DEEL IV

TRIANGULATIE

23 Inleiding

Nu de basisanalyses afgewerkt zijn en we bij de triangulatie aankomen, blijven er nog enkele onderzoeksvragen over. Voor we deze echter kunnen beantwoorden, moet eerst een praktisch georiënteerde vraag aangepakt worden, met name hoe kunnen de verschillende invalshoeken op de identiteitsconstructie in mijn corpus van veertig speeches geïntegreerd worden? In dit onderzoek werden namelijk niet alleen verschillende methodes gebruikt, maar ook werden verschillende perspectieven geïncorporeerd. De manier waarop een triangulatie uitgevoerd kan worden, is echter niet vastgelegd en daarom is deze vraag hier zeer relevant. Het is dan ook altijd zo voor triangulaties dat data en conclusies van verschillende aard de basis vormen en dat een vergelijking hiervan bijgevolg niet vanzelfsprekend is.

In deze studie is de triangulatie gericht op de inzichten en resultaten uit de drie voorafgaande delen en poogt ze deze samen te brengen tot één geheel. De conclusies van deze drie delen worden met elkaar vergeleken en gecontrasteerd, zodat blijkt welke resultaten elkaar bevestigen of tegenspreken. Op deze manier kan een basis gelegd worden om een genuanceerd antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen. In de eerste plaats blijft namelijk de vraag hoe de verschillende identiteiten in dit corpus geconstrueerd worden. Het antwoord hierop vormt de focus van het volgende en laatste onderdeel, de conclusies. In deze conclusies zullen ook twee hieraan gerelateerde vragen beantwoord worden, die peilen naar de meerwaarde van deze triangulatie en de mate waarin de pronomina-analyses als methode om identiteit te inventariseren, werkbaar zijn.

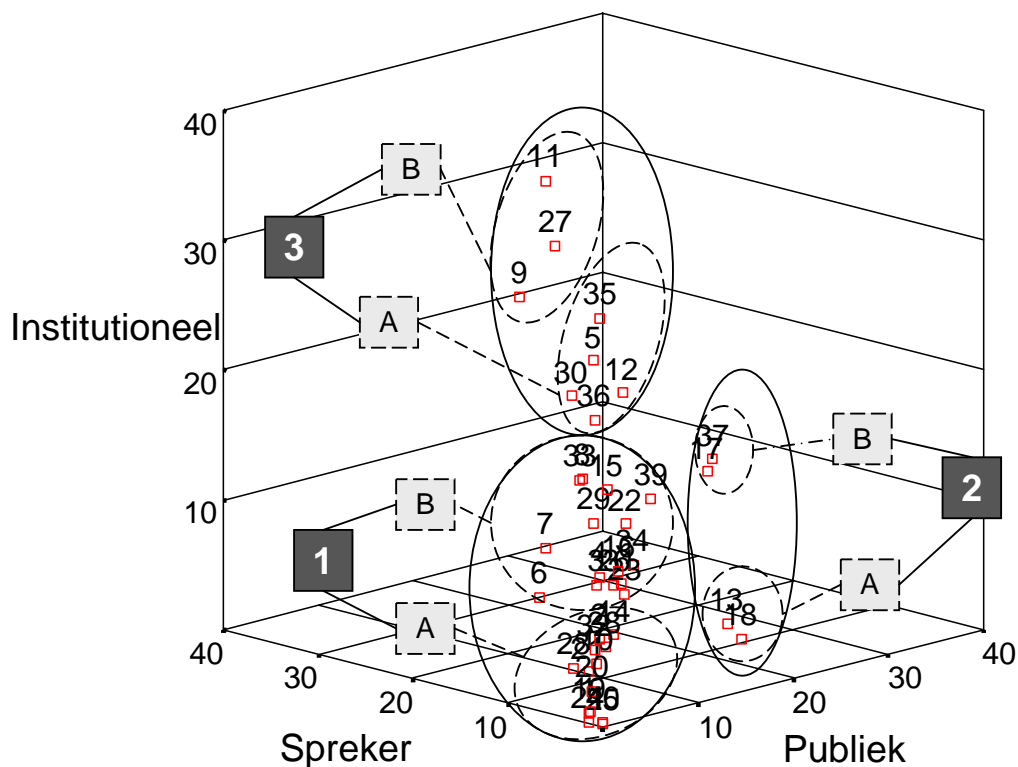
Maar voor we zover zijn, wordt in dit onderdeel eerst de triangulatie uitgewerkt: ik begin met te focussen op de triangulatie van de tekst-gerelateerde methodes, waarin een vergelijking van de kwantitatieve met de kwalitatieve analyses gemaakt wordt. Vervolgens volgt de triangulatie van perspectief⁶³ én methode, waarin ik focus op de vergelijking van zowel de kwantitatieve analyses als de kwalitatieve resultaten met beide perceptieonderzoeken. Deze triangulaties vormen respectievelijk de tweede en de derde delen van dit hoofdstuk.

⁶³ Een triangulatie van perspectief werd reeds besproken in het onderdeel van de enquêtes, waar de resultaten van de sprekerenquêtes vergeleken werden met de scores op de corresponderende vragen in de publieksenquêtes. Deze twee perspectieven geven namelijk allebei een perceptie weer en daarom is het logisch dat de vergelijking ervan reeds gebeurde in het vorige deel, dat volledig gericht was op de percepties.

24 Vergelijking kwantitatieve analyses – kwalitatieve analyses

24.1 Inleiding

Via de kwantitatieve clusteranalyse werden de veertig speeches verdeeld in drie hoofdclusters. Elk hoofdcluster bleek nog twee grote groepen te bevatten, op basis waarvan ik besliste in elk hoofdcluster twee subclusters aan te duiden. De ligging van deze clusters ten opzichte van de drie identiteitsdimensies, was bepalend voor de hypothetische besluiten van deel I, zoals ook te zien is op de onderstaande scatterplot⁶⁴.

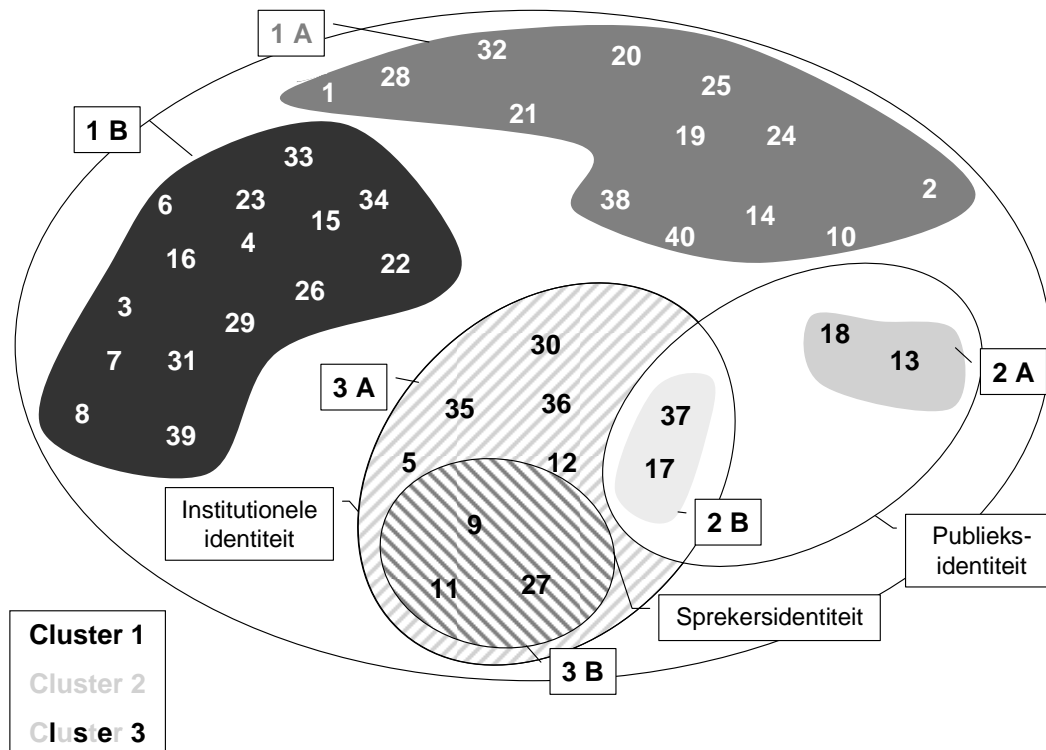

Herhaling van figuur 19: grafische voorstelling van de clusters op een scatterplot

Cluster 1 was veruit het grootst en situeerde zich het dichtst bij het nulpunt, waardoor dit cluster als neutraal beschouwd werd. Cluster 2 had een gemarkeerde aanwezigheid van pronomina die bijdragen tot de constructie van de publieksidentiteit en bij cluster 3 was dit het geval voor de institutionele identiteit. Subcluster 2B kenmerkte zich verder door een relatief hoge score op de institutionele identiteitsdimensie, terwijl subcluster 3B hoog scoorde op de sprekersdimensie, waardoor deze subclusters hypothetisch gekarakteriseerd werden door een dubbele identiteit, met

⁶⁴ Deze scatterplot is een herhaling van figuur 19 en werd hier toegevoegd om een goed begrip te verzekeren van de samenvatting van de bevindingen uit deel I.

name respectievelijk door een publieks- en een institutionele identiteit én door een institutionele en een sprekersidentiteit. De onderstaande figuur geeft deze conclusies schematisch weer:

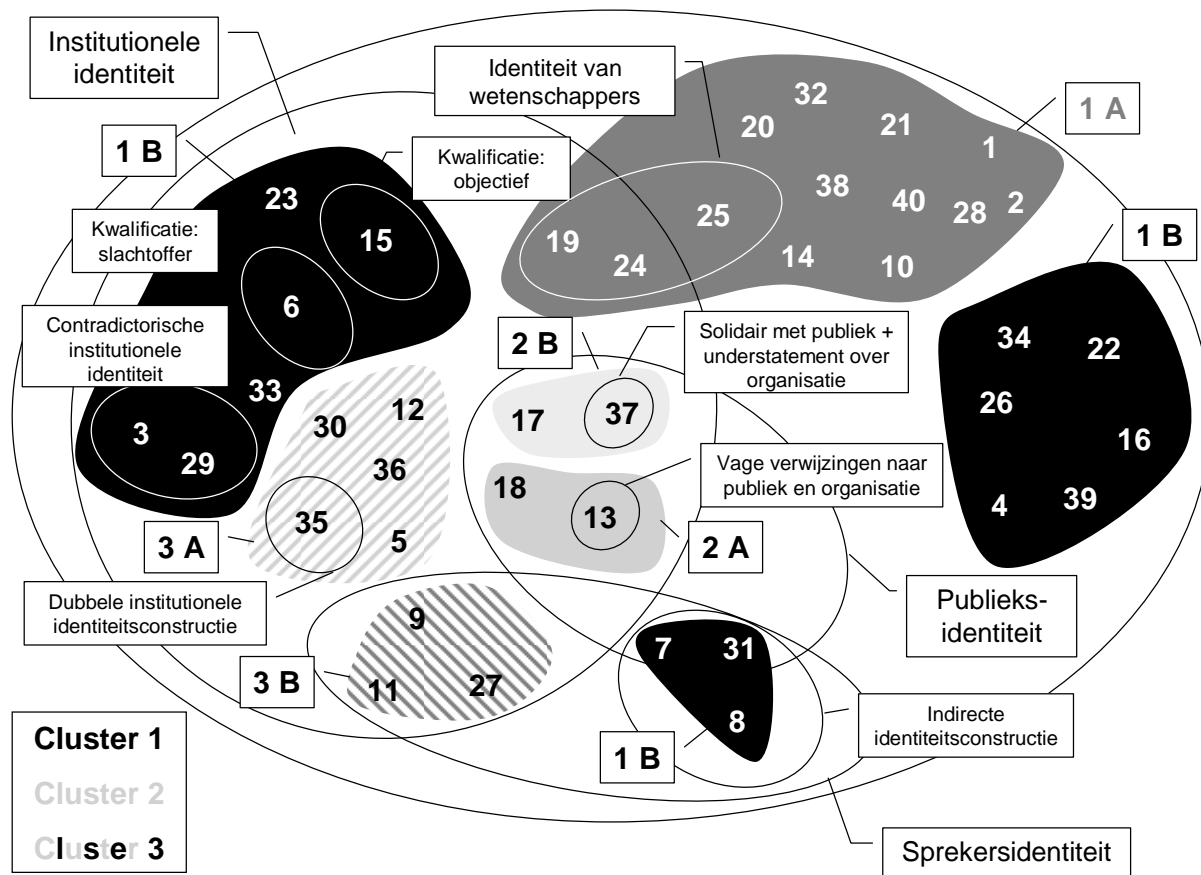

Figuur 72: schematische voorstelling van de besluiten van de kwantitatieve analyses

De hypothetische conclusies van de kwalitatieve analyses onderscheiden zich meteen van deze kwantitatieve besluiten door een veel hogere graad van diversiteit en complexiteit. Figuur 29 in deel II toont immers een veel heterogener en gedetailleerder beeld van de identiteitsconstructies in de veertig speeches dan de scatterplots van deel I. Aan de ene kant moet vermeld worden dat de clusteranalyse niet alle bevindingen van deel I geïncorporeerd had. Zo werd tijdens de pronomina-analyse al duidelijk dat een paar speeches zich onderscheiden door een enigszins afwijkende identiteitsconstructie, met name die van de groepsidentiteit van wetenschappers, het fictieve *ik* en het institutionele *ge*. Deze resultaten werden niet opgenomen in de clusteranalyse, maar ze behoren wel tot de bevindingen van het kwantitatieve hoofdstuk en ze worden ook gereflecteerd in de kwalitatieve analyses. Bij de vergelijking van de twee conclusies moeten zij dus ook ingecalculereerd worden.

Om een beeld te krijgen van de manier waarop de resultaten van de twee methodologieën zich ten opzichte van elkaar verhouden, heb ik ze geïncorporeerd in een figuur. De onderstaande figuur is gebaseerd op figuur 29 en geeft dus schematisch de kwalitatieve bevindingen weer. De locatie van

de clusters is visueel gemarkeerd, waarbij de kleurschakering opnieuw de onderverdeling in de subclusters reflecteert.

Figuur 73: overzicht van de kwantitatieve en kwalitatieve bevindingen voor de veertig speeches

Als we de ligging van de clusters bekijken, dan blijkt dat de meeste subclusters zich dicht bij elkaar bevinden. Cluster 1 vormt de uitzondering op deze regel: de speeches van cluster 1A liggen gegroepeerd, maar cluster 1B vinden we op drie zeer verschillende plaatsen in dit 'identiteitslandschap' terug, met name in de 'neutrale' zone, bij de institutionele identiteit en bij de sprekersidentiteit, die los staat van de institutionele identiteit. Dit is een eerste belangrijk verschil met figuur 72. De speeches van cluster 2 bevinden zich daarenboven niet alleen bij de publieksidentiteit, maar wel op het raakvlak tussen institutionele en publieksidentiteit. Tot slot valt ook op dat heel wat speeches specifieke kwalificaties gekregen hebben, die de desbetreffende identiteitsconstructie nuanceren. Dit was ook verwacht: de kwantitatieve analyses calculeerden voor elke identiteit één markerder in, terwijl dit er voor de kwalitatieve analyses zo veel mogelijk zijn. Het lag dan ook in de lijn van de verwachting dat de kwalitatieve studie een verdere en meer gedetailleerde invulling van

de technieken om identiteit te construeren, zou bevatten.

In het onderstaande bespreek ik de resultaten voor de clusters en hun subgroepen meer in detail.

24.2 Cluster 1

Bij de kwalitatieve analyses van cluster 1 werd gewerkt met de verdeling in subcluster 1A en 1B. Dit onderscheid zorgde aan de ene kant voor een zeer werkbare analyse, waarbij vergelijking binnen het subcluster nog goed mogelijk was, maar aan de andere kant veroorzaakte het ook een schijntegenstelling die na de kwalitatieve analyses slechts gedeeltelijk effectief bleek te bestaan. De resultaten van de analyses van de speeches 22, 34, 26, 16, 4 en 39 sluiten namelijk zeer nauw aan bij de conclusies bij cluster 1A. In dit opzicht wordt het onderscheid tussen de twee subclusters door de kwalitatieve analyses niet ondersteund.

Naast een betere hanteerbaarheid van de analyses, heeft de verdeling in subclusters echter nog een ander, belangrijker voordeel. De kwalitatieve analyse van cluster 1A bevestigde volledig de kwantitatieve hypothese: op de speeches 24, 25 en 19 na, bevatten deze speeches geen noemenswaardige markeerders van identiteitsconstructie. Ook de speeches 19, 24 en 25 pasten binnen het verwachte plaatje: alledrie construeerden ze, in wisselende mate, de identiteit van de wetenschappersgroep, die voor twee speeches in beperkte mate gecontrasteerd werd met een zwakke constructie van de institutionele identiteit. De analyse van cluster 1B gaf echter een veel gedifferentieerder beeld: zes speeches waren neutraal, drie bevatten een indirecte opbouw van de sprekersidentiteit en de overige zes bevatten een, vaak speciaal gekwalificeerde, institutionele identiteitsconstructie. Deze resultaten voor cluster 1B waren eigenlijk ook te verwachten, als we de ligging van dit subcluster incalculeren in de hypothesen. Subcluster 1B situeerde zich namelijk tussen subcluster 1A en cluster 3 en de halfslachtige resultaten zijn dan ook emblematisch voor de locatie halverwege tussen deze twee andere groepen. Om dit duidelijk te maken, bleek een indeling in subclusters dus wel zeer nuttig.

De opsplitsing in clusters maskeert dus eigenlijk het graduele karakter van de kwantitatieve resultaten. Als we even terugkijken naar de scatterplots van deel I, die de resultaten van de drie relevantie pronomina groepen weergeven, dan is het overduidelijk dat deze data op een continuüm liggen. We kunnen dan ook verwachten dat de identiteiten in het algemeen trapsgewijs meer aandacht krijgen in de speeches, gesteld uiteraard dat de pronomina goede identiteitsmarkeerders zijn. Door op dergelijke resultaten clusteranalyse toe te passen, worden de speeches schijnbaar uit elkaar getrokken. Maar op basis van dit graduele karakter van de data, was het eigenlijk al van in het begin duidelijk dat de analyses van de 'tussengroep', i.c. subcluster 1B, geen eenduidig beeld konden

opleveren. De kwalitatieve analyses zorgen dus niet alleen voor een nuancering en invulling van de identiteitsconstructie, maar ze leggen ook het 'gezichtsbedrog' van de indeling in clusters bloot.

24.3 Cluster 2

Tijdens de kwalitatieve analyses van de vier speeches van cluster 2 blijkt onmiddellijk dat de verdeling in subclusters hier niet erg bruikbaar was: de speeches 17 en 18 behoren niet tot hetzelfde subcluster, maar ze vertonen zo veel gelijkenissen, dat het logisch is om ze samen te bespreken. De overige twee speeches, 13 en 37, zijn uniek in hun technieken om identiteit te construeren. Een catalogering van deze twee speeches blijkt dan ook vrij zinloos te zijn.

De indeling in subclusters blijkt dan wel niet bruikbaar te zijn voor de analyses, dat maakt haar niet minder zinvol voor het onderscheid tussen de speeches 17 en 18. Deze twee speeches zijn namelijk zeer gelijksoortig, en het verschil tussen de twee beperkt zich tot een gradueel onderscheid. Dit wordt goed gereflecteerd in de kwantitatieve analyses, waarbij speech 17 duidelijk hoger scoort op de institutionele dimensie, wat hem dan ook in subcluster 2B plaatst. Speech 18, die kwalitatief ook minder uitgesproken identiteitsconstruerend beoordeeld wordt, valt in dit opzicht met reden in subcluster 2A, die minder gemarkeerd is dan 2B.

Wat niet rechtstreeks geanticipeerd werd op basis van de kwantitatieve analyses, is dat alle speeches binnen dit cluster hun identiteitsconstructie van het publiek relateren aan de institutionele identiteitsconstructie. In het geval van de speeches 17 en 18 was dit verband overduidelijk: het publiek werd beschouwd als potentiële klant van het bedrijf van de spreker en op basis van een logisch geconstrueerde link werden de twee ook effectief, en in het geval van speech 17 zelfs expliciet, aan elkaar gekoppeld. Voor speech 17 werd de aanwezigheid van institutionele identiteitsconstructie wel voorzien, maar dit was niet het geval voor speech 18. Het impliciete karakter van de verwijzingen in speech 18 zijn hiervoor ongetwijfeld verantwoordelijk

Ook de twee buitenbeentjes, speeches 13 en 37, construeren institutionele identiteit, maar, zoals hierboven vermeld, elk op hun eigen, unieke manier. Voor speech 37 was dit ook enigszins verwacht, gezien de vrij hoge score op de institutionele dimensie. Maar voor speech 13, net zoals voor speech 18 overigens, was dit resultaat op basis van de kwantitatieve analyses niet voorspeld. De vage verwijzingen van speech 13 vormen hiervoor een verklaring, want de referentbepaling van de *wij*-vorm tijdens de kwantitatieve analyses van speech 13 verliep dan ook eerder moeizaam.

24.4 Cluster 3

Op speech 35 na, lost dit cluster de verwachtingen op basis van de kwantitatieve analyses kwalitatief volledig in. De speeches bevatten aan de ene kant een aantal gelijksoortige technieken om institutionele identiteit te construeren, terwijl ze aan de andere kant ook een breed spectrum aan speecheigen strategieën laten zien. Zo worden niet alleen de kwantitatieve hypotheses bevestigd, maar krijgen ze ook een gedetailleerde invulling.

Ook de verhouding tussen de subclusters A en B is zoals voorspeld: de drie speeches van subcluster 3B onderscheiden zich van de andere speeches van het cluster door de aanwezigheid van markeerders van sprekersidentiteit. Binnen dit cluster zijn er duidelijke gradatieverschillen, maar zelfs deze worden perfect gereflecteerd in de kwantitatieve data.

Speech 35 vormt de uitzondering op dit eenduidige plaatje: de institutionele identiteitsconstructie in deze tekst is aanvankelijk vrij ambigu. De dubbelzinnigheid van de referent verandert geleidelijk aan in de speech, waarin ook meer typische technieken om institutionele identiteit te creëren aan bod komen.

24.5 Besluit

De triangulatie van de kwantitatieve en de kwalitatieve analyses is gebaseerd op een verschil in methodes, terwijl het perspectief identiek blijft voor de twee technieken. Aan de ene kant is het dan ook verwacht dat deze methodes gelijksoortige resultaten opleveren en dat een vergelijking van de conclusies in hoge mate bevestigend zou moeten zijn. Aan de andere kant zijn de kwantitatieve analyses gebaseerd op één markeerder van identiteit, namelijk pronomina en wordt de vraag dan ook heel duidelijk gesteld of die in de eerste plaats een goede markeerder van identiteit vormen en in de tweede plaats een voldoende markeerder zijn om een beeld te geven van de specifieke constructie van de verschillende identiteiten in elke speech, een onderwerp dat typisch via een heel aantal elementen bestudeerd wordt.

De vergelijking van de resultaten toont eigenlijk voornamelijk het complementaire karakter van beide methodes. Uit de voorafgaande analyses blijkt aan de ene kant dat de kwalitatieve analyses de kwantitatieve bevindingen in hoge mate bevestigen, maar aan de andere kant hier ook een belangrijke uitdieping aan toevoegen. Deze uitdieping is cruciaal voor deze studie, zeker in het licht van de basisonderzoeksvraag die gericht is op de manier waarop identiteiten geconstrueerd worden in dit corpus en waarop in de conclusies een uitgebreid antwoord geformuleerd wordt.

Op basis hiervan zouden we kunnen besluiten dat de kwalitatieve analyses waardevoller zijn dan de kwantitatieve pronomina-analyses. Dit besluit houdt echter geen rekening met twee zaken: in de eerst plaats is het uitgangspunt natuurlijk fundamenteel anders, want een kwalitatieve studie kijkt naar de manier waarop identiteit geconstrueerd wordt, terwijl de kwantitatieve studie de aanwezigheid en de mate waarin deze identiteiten opgebouwd worden, in kaart brengt. De ene vraag is even waardevol als de andere, aangezien het zowel intrigerend is te analyseren hoe een ongrijpbaar construct als identiteit in taal verwezenlijkt wordt, als deze aanwezigheid te kunnen meten, waarbij tegelijkertijd het graduele karakter ingecalculeerd wordt. In de tweede plaats heeft de clusteranalyse een fundamentele rol gespeeld voor de kwalitatieve analyses zelf: zij vormde namelijk het uitgangspunt voor deze analyses en maakte de een kwalitatieve studie en vergelijking van de speeches onderling überhaupt mogelijk. Als we deze factoren incorporeren in de bespreking, dan moeten we concluderen dat beide methodes elkaar zeer goed aanvullen in de studie van identiteitsconstructie in een relatief groot corpus.

25 Vergelijking kwantitatieve analyses – perceptie-onderzoek

25.1 Inleiding

In dit onderdeel staat de vergelijking van de resultaten van de kwantitatieve analyses met de scores op het perceptie-onderzoek centraal. Hier hebben we dus een triangulatie waarbij we niet alleen van methode, maar ook van perspectief wisselen; we vergelijken namelijk resultaten gebaseerd op een focus op de tekst met de perceptie van de speeches door sprekers en publiek in hun authentieke context.

Dit onderdeel is wellicht het meest voor de hand liggend wat de manier van werken betreft. Aangezien beide hoofdstukken namelijk numerieke resultaten hebben, kunnen we deze getallen als uitgangspunt voor de analyses nemen. Via correlaties kunnen we eventuele verbanden tussen deze getallen berekenen en de richting van deze verbanden bepalen.

Een belangrijke opmerking is echter wel dat de getallen die hier met elkaar vergeleken worden, van heel verschillende aard zijn. Als we even terugdenken aan het deel van het perceptie-onderzoek, waarin correlaties tussen de sprekers- en de publieksenquetes berekend werden, dan moesten we daar vaststellen dat er geen significante correlaties waren vanwege het feit dat de metingen niet gepaard waren. Zo veel verschillende invloeden op de respondenten speelden een rol bij hun evaluaties, dat het eigenlijk ook wel logisch was dat de twee respondentengroepen op een andere manier scoorden.

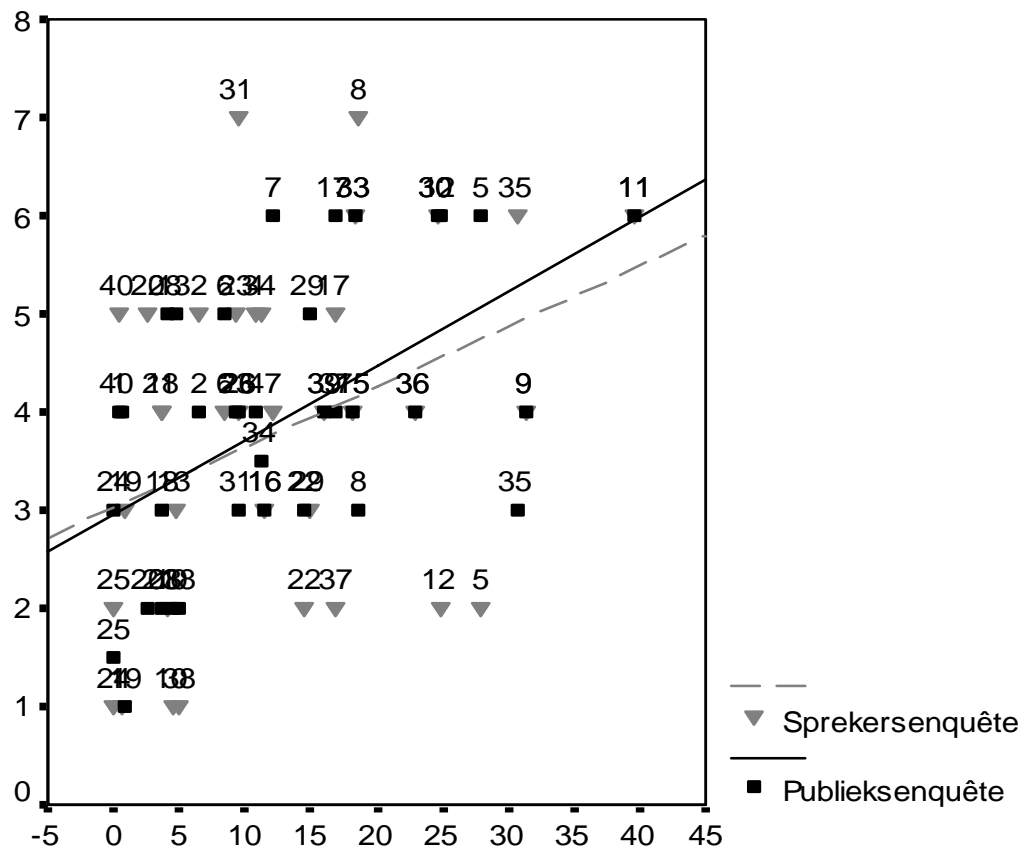
De correlatieberekeningen die hier aan bod komen zijn uiteraard ook onderhevig aan dergelijke *invloeden*. Nog steeds spelen immers dezelfde factoren die mogelijk het perceptie-onderzoek vertekenden, zoals vooroordelen en verwachtingspatronen aan de publiekscant en ervaringsverschillen en sociaal wenselijk gedrag aan de sprekerscant. Maar ook gaan we hier een vergelijking maken tussen de publieks- en sprekersperceptie en de conclusies op basis van pronomina-analyses van de transcripties. We vergelijken dus een perceptie met een tekstanalyse, wat een zeer verschillend uitgangspunt is.

In de onderstaande drie delen zoek ik achtereenvolgens het verband tussen de resultaten van de pronomina-analyse van *we*, *ik* en *je* en de relevante vragen in de publieks- en sprekerenquêtes. Vervolgens behandel ik de vraag of de clusterverdeling gereflecteerd wordt in het perceptie-onderzoek, waarna ik tot een besluit van dit onderdeel kom.

25.2 De identiteitsconstructie van het bedrijf

In dit onderdeel bereken ik of er een correlatie bestaat tussen de pronominatellingen van het institutionele *we* met de vragen uit de enquêtes die peilen naar de mate waarin de identiteit van het bedrijf geconstrueerd wordt in de speeches. In de enquêtes was er telkens één vraag die hiernaar peilde: het publiek oordeelde of *de spreker vooral een positief imago wilde schetsen van zijn of haar bedrijf*, terwijl de spreker antwoord gaf op de vraag of *hij door deze presentatie vooral het imago van zijn bedrijf wilde verstevigen*. Uit het perceptieonderzoek bleek dat de scores op beide vragen erg gediversifieerd waren en er bleek dan ook geen significante correlatie te bestaan tussen de mediaanscore van het publiek en de evaluatie van de spreker, zoals hierboven beschreven werd.

Deze scores op de enquêtes worden nu vergeleken met de metingen van het institutionele *we*. In appendix 21 zien we de details van de berekening van mogelijke correlaties tussen de pronomina en deze twee vragen. Beide correlaties bleken significant te zijn en zoals goed weergegeven wordt in onderstaande figuur, is dit verband ook positief: speeches die laag scoren op de enquêtes, hebben ook weinig institutionele *we*-vormen en vice versa.

Figuur 74: correlaties tussen de resultaten van de pronomina-analyse van het institutionele *we*, weergegeven op de X-as, en de vragen die peilen naar de institutionele identiteit via de sprekers- en publieksenquêtes (respectievelijk vragen 8 en 4), beide weergegeven op de Y-as⁶⁵

De correlatie tussen het pronomina en de publieksenquête is significant op het 1%-niveau ($r_s = 0,550$; $n = 39$; $p < 0,01$) en de correlatie tussen het pronomina en de sprekerenquête op het 5% niveau ($r_s = 0,346$; $n = 37$; $p < 0,05$). We zien ook op de bovenstaande figuur dat de scores op de sprekerenquête vaker verder verwijderd zijn van de lineaire regressielijn.

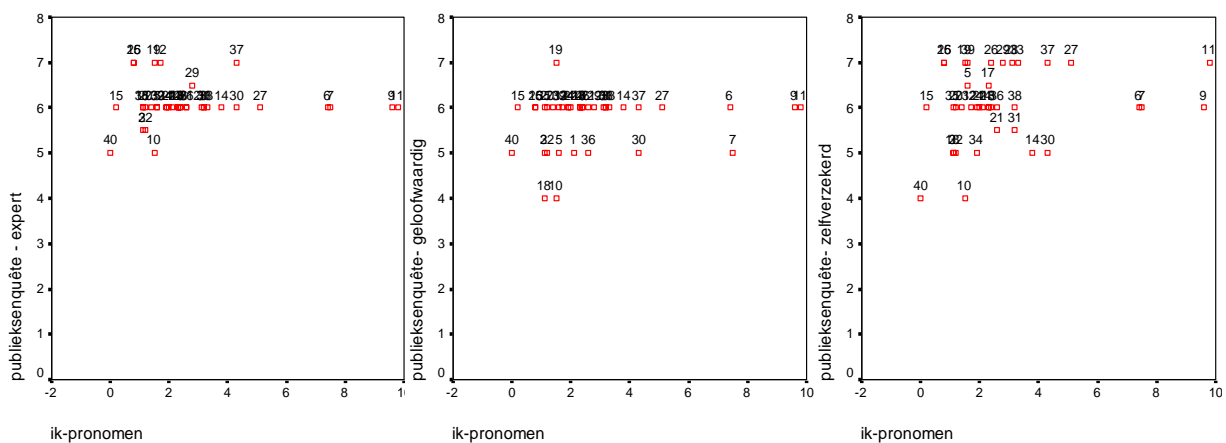
25.3 De identiteitsconstructie van het publiek

Zoals reeds in het voorafgaande deel vermeld, is er in de enquêtes geen vraag die rechtstreeks peilt naar de identiteitsconstructie van het publiek. Alleen in de publieksenquête werd gevraagd of *de spreker goed inspeelde op zijn of haar publiek*. Zoals al werd opgemerkt, is deze vraag echter vrij algemeen gesteld en de significante correlatie met de algemene evaluatievraag doet vermoeden dat deze vraag waarschijnlijk ook als vrij algemeen evaluatief geïnterpreteerd werd.

⁶⁵ De schaal op de X-as van deze grafiek gaat van -5 tot 45 omdat de getallen in de figuur anders onleesbaar werden.
302

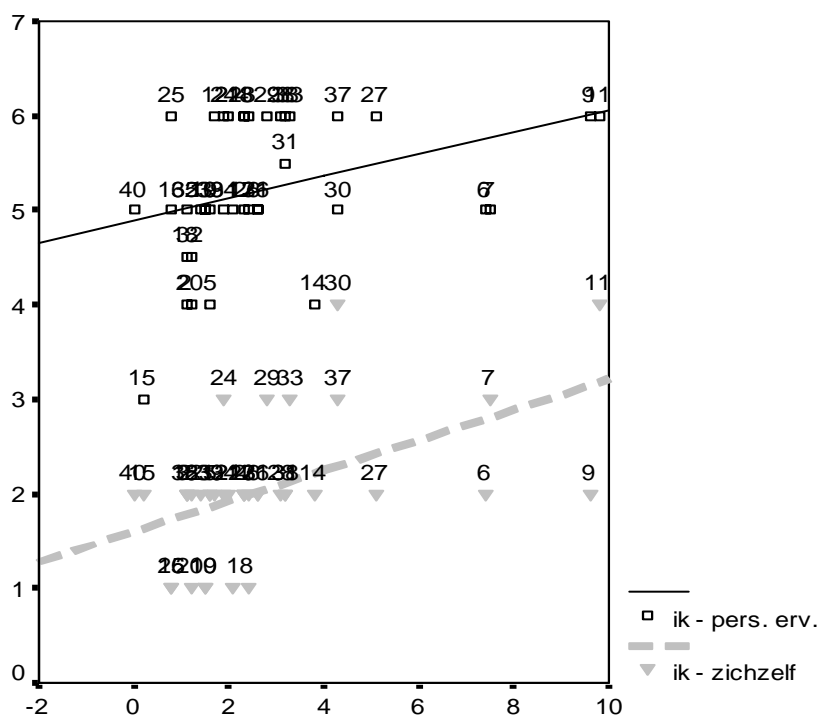
Ook wat betreft geloofwaardigheid en zelfverzekerdheid scoren de speeches over de hele lijn hoog. Beide vragen waren significant gecorreleerd aan de expertise-vraag binnen de publieksenquête.

Als uitgangspunt voor dit onderdeel vertrekken we van de mediaanscores op deze drie vragen (expertise, geloofwaardigheid en zelfverzekerdheid van de spreker), zodat telkens de mening van een doorsnee publiekslid over een deelaspect van de identiteitsconstructie van de spreker genomen wordt. Vervolgens worden er eventuele correlaties berekend tussen de mediaanscores op deze vragen en het *ik*-pronomen. Geen van deze correlaties is significant en, zoals op de onderstaande grafieken te zien is, situeert de meerderheid van de punten zich op de lijn van score 6 op de Y-as, en niet in een sigaarvormige puntenwolk zoals die er idealiter bij een correlatie uitziet.

Figuur 76: het *ik*-pronomen op de X-as en de scores op de publieksenquêtes op de Y-as, van links naar rechts op expertise, geloofwaardigheid en zelfverzekerdheid

Er bleken echter wel significante correlaties te zijn tussen het *ik*-pronomen en de twee overige vragen, met name of de spreker *vertelde vanuit zijn persoonlijke ervaringen* ($r_s = 0,460$; $n = 39$; $p < 0,01$) en *graag over zichzelf praatte* ($r_s = 0,527$; $n = 39$; $p < 0,01$). De onderstaande figuur geeft deze positieve correlaties, telkens met de lineaire regressielijnen, grafisch weer.

Figuur 77: de correlatie tussen het *ik*-pronomen op de X-as en de scores op de publieksenquêtes op de Y-as (vraag 8: zwart; vraag 6: grijs)

De lineaire regressielijnen lopen haast parallel op deze figuur, met als verschil dat de sprekers veel hoger scores op de vraag of ze over hun persoonlijke ervaringen vertelden dan op de vraag of ze over zichzelf praatten. Deze laatste vraag peilt naar een negatieve eigenschap en de lage (= onder de neutrale score 4), score geeft weer dat de sprekers hier eigenlijk positief, met name bescheiden, beoordeeld werden.

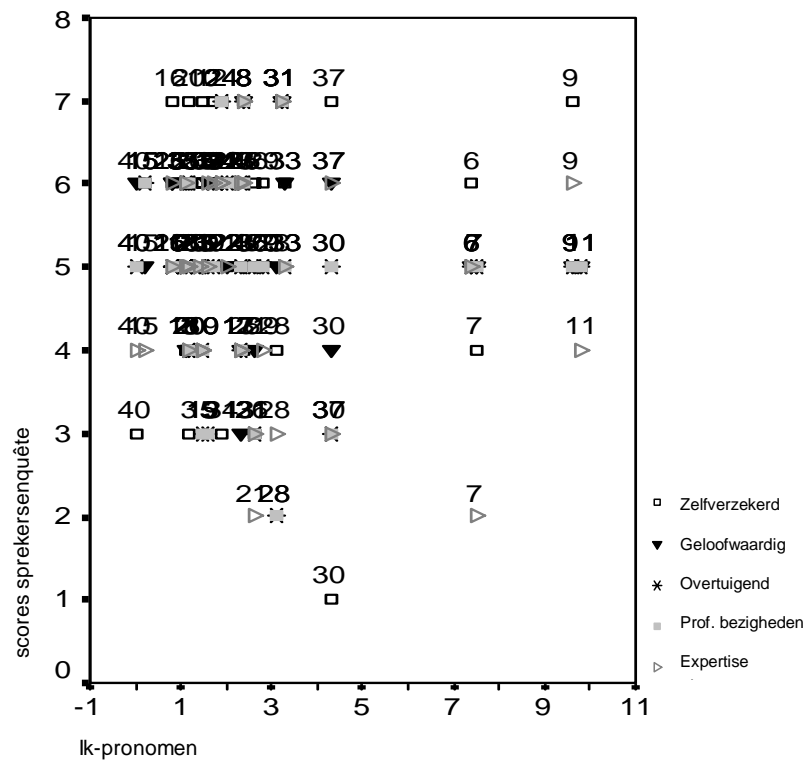
Het feit dat er tussen het *ik*-pronomen en deze vragen wel een significante correlatie was en tussen het *ik*-pronomen en de eerste drie vragen niet, vormt een bijkomende ondersteuning voor de hypothese dat de scores op de eerste drie vragen bepaald werden door het verwachtingspatroon en de institutionele context. Het feit dat de sprekers tijdens een dergelijke studiedag een speech geven, is op zich dus waarschijnlijk al een voldoende voorwaarde om de sprekers als zelfverzekerde experts te beschouwen en de inhoud als geloofwaardig te percipiëren. Ook de specifieke eigenschappen van de setting waarin de speeches gehouden werden, spelen hierin ongetwijfeld een rol. Bijvoorbeeld het feit dat elke speech ingeleid werd door een voorstelling van de spreker, draagt ook bij tot de identiteitsconstructie van de spreker als expert. Tot slot is het ook belangrijk op te merken dat de constructie van een expert-identiteit op heel wat facetten gebaseerd is, zoals het gebruik van jargon en modaliteit. Dergelijk elementen worden natuurlijk niet gereflecteerd in de pronomina-analyse.

Uit de significante correlaties tussen het *ik*-pronomen en de twee overige vragen blijkt dat het publiek zich bij deze vragen waarschijnlijk wel specifiek door de speech zelf liet leiden in het oordeel over de sprekers. Deze twee vragen peilen dan ook naar twee aspecten van de spreker die los staan van de context en het verwachtingspatroon van de speech. Het is immers niet zo dat de respondenten specifieke ideeën hadden over de mate waarin de sprekers zelf hadden meegemaakt wat ze vertelden en of ze graag de aandacht op zichzelf vestigden. Het is dan ook logisch dat de scores op dergelijke vragen meer gebaseerd zijn op de speech zelf. Daarenboven is het zo dat deze twee vragen ruimer georiënteerd zijn dan de eerste drie vragen. De identiteitsconstructie die via het *ik*-pronomen gemeten werd, is ook niet alleen gericht op een positionering als expert, want zoals uit de speeches bleek, werden er immers verschillende invullingen gegeven aan de identiteitsopbouw van de spreker. Ook daarom is het logisch dat de antwoorden op deze vragen beter overeenstemmen met de resultaten van de *ik*-pronomenmeting.

25.4.2 De sprekerenquête en het *ik*-pronomen

In de vragenlijsten werd de visie van de sprekers op hun eigen identiteitsconstructie bevraagd, maar werd ook voornamelijk gefocust op de positionering als expert. Dit werd gemeten via één kernvraag en vier bijkomende vragen. De individuele scores op deze bijkomende vragen waren allemaal significant gecorreleerd aan de resultaten op deze kernvraag (cf. supra).

Vervolgens werden eventuele correlaties tussen deze vijf vragen en het *ik*-pronomen berekend, maar er bleek geen enkel significant verband te zijn. Als we de onderstaande figuur bekijken, dan zien we heel duidelijk dat de puntenwolk van deze resultaten haast rechthoekig is en zich situeert in de linkerbovenhoek van de grafiek. Hieruit blijkt meteen dat er geen verband is tussen de scores op de X-as en de resultaten op de Y-as.

Figuur 78: de resultaten van de pronomina-analyse van de ik-vorm, weergegeven op de X-as, en van de vragen die peilen naar de identiteitsconstructie van de spreker in de sprekersenquêtes, weergegeven op de Y-as

Dit gebrek aan significante correlaties is wellicht aan de ene kant te wijten aan het feit dat een aantal vragen sterk gericht zijn op expertise, wat niet perfect overeenkomt met de focus van de pronomina-metingen, maar aan de andere kant kunnen we vermoeden dat de sprekers zich sterk lieten leiden door de sociale wenselijkheid van hun antwoorden.

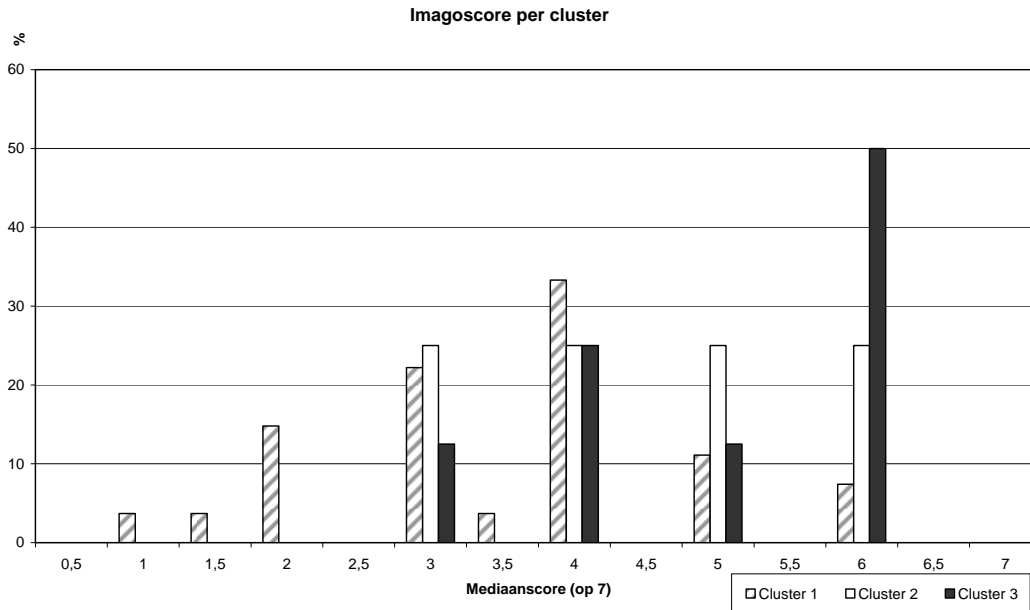
25.5 Wordt de indeling in clusters gereflecteerd in het perceptie-onderzoek?

Om vast te stellen of er een significant verschil is tussen de scores die gehaald werden op de vragen per cluster en per subcluster, werden zowel voor de sprekers- als voor de publieksenquêtes non-parametrische Kruskal-Wallis toetsen uitgevoerd. Hiervoor werden de zelfevaluatiescores van de sprekers en de mediaanscores van het publiek ingedeeld in groepen, overeenkomstig met de indeling in clusters. Zoals te zien is in appendix 24, zijn de scores die de sprekers zichzelf gaven niet significant verschillend per cluster. Ook in de publieksenquête (appendix 23) is dit het geval op één vraag na, namelijk de vraag die peilt het imago van het bedrijf.

Dus als de speeches gegroepeerd worden in de drie clusters, dan blijken de scores op de 'imagovraag' in de publieksenquêtes significant te verschillen ($\chi^2(2) = 7,430$; $p < 0,05$). Zelfs als we de speeches

indelen volgens hun subclusters, blijkt dit verschil significant te zijn ($\chi^2(5) = 12,460$; $p < 0,05$), cf. appendix 23.

In de onderstaande figuur wordt het procentuele aandeel van de scores op de publieksenquête per cluster weergegeven, waaruit duidelijk blijkt dat de scores van cluster 1 zich voornamelijk aan de lage linkerkant situeren, die van cluster drie te vinden zijn aan de hoge rechterkant, terwijl de scores van cluster 2 er tussenin zitten.

Figuur 79: Procentuele aandeel van de mediaanscores per cluster op de imagovraag (vraag 4) in de publieksenquête

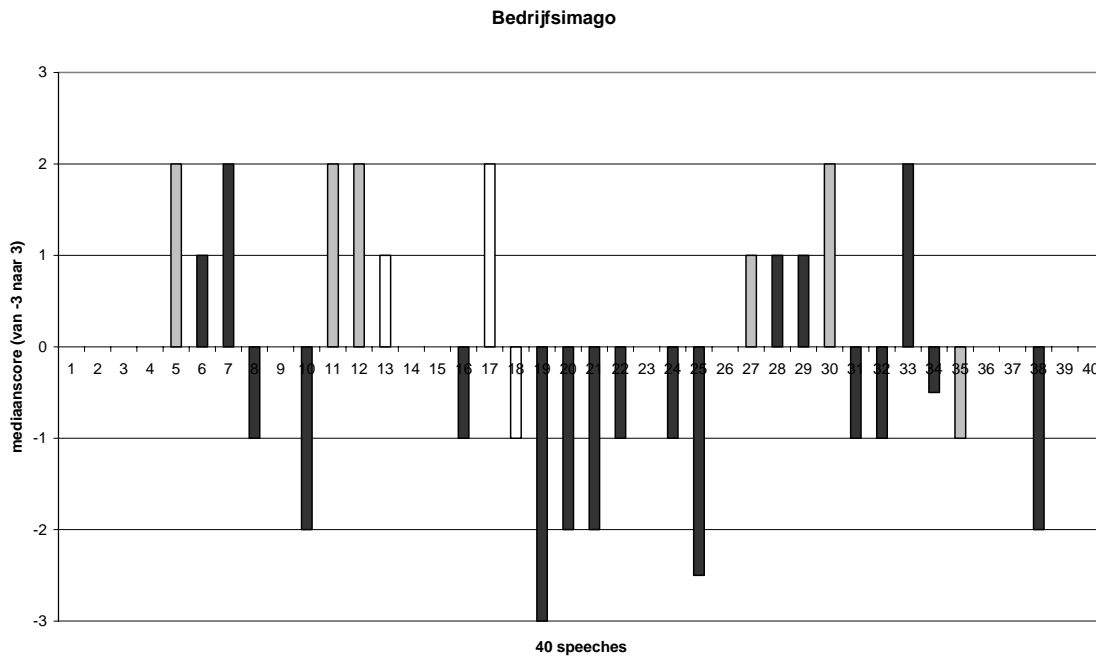
Ook de mediaanscores van de resultaten van deze clusters weerspiegelen deze oplopende volgorde goed, zoals te zien is in de onderstaande tabel.

Cluster	Mediaanscore op vraag 4 (maximum = 7)
Cluster 1	4.0
Cluster 2	4.5
Cluster 3	5.5

Tabel 31: de medianen van de scores per cluster op vraag 4 in de publieksenquête

Als we de speeches apart bekijken, dan merken we ook dat de er een duidelijke tendens zichtbaar is die de indeling in clusters ondersteunt. In de onderstaande figuur staan de mediaanscores van elke speech apart weergegeven en werden de resultaten herschaald naar positieve (1, 2 of 3), neutrale (0) of negatieve (-1, -2 of -3) scores. De zwarte speeches behoren tot cluster 1, de witte tot cluster 2 en

de grijze tot cluster 3. Zoals verwacht, zien we dat de zwarte speeches voornamelijk gesitueerd zijn in de negatieve zone en de grijze speeches in de positieve zone. Dit bevestigt dat er een verband is tussen de indeling in clusters en de mediaanscores op de publieksenquêtes.

Figuur 80: herschaalde mediaanscores van de 40 speeches op vraag 4 (bedrijfsimago) in de publieksenquête.

Het is logisch dat de scores op uitgerekend deze vraag de indeling in clusters goed weergeeft, aangezien de markeerder van institutionele identiteit ook veruit het sterkst vertegenwoordigd was in vergelijking met de andere identiteitsconstruerende pronomina. Hierdoor heeft de institutionele we-vorm namelijk een grote rol gespeeld bij de indeling in clusters. Het is dan ook te verwachten dat de clusterclassificatie significante verschillen aangeeft voor de scores op deze vraag die peilt naar de publieksperceptie van de institutionele identiteitsconstructie.

25.6 *Besluit*

Om vast te stellen of er een verband is tussen de kwantitatieve pronomina-analyses van de transcripties van de speeches en de perceptie van de sprekers en het publiek van deze presentaties, werden correlaties berekend tussen de frequentie van de drie pronomina waarop de clusteranalyse gebaseerd is, en de relevante vragen in de enquêtes.

In de eerste plaats werd onderzocht of er een verband was tussen de frequentie van de institutionele we-vorm en de vragen die peilden naar de constructie van een positieve bedrijfsidentiteit. Er bleken

inderdaad significante positieve correlaties te zijn tussen beide vragen en dit pronomen. Deze significantie van de correlatie is het grootst bij de publieksenquête, wat suggereert dat het verband tussen deze enquête en het institutionele *we*-pronomen het sterkst is.

Wat betreft de identiteitsconstructie van het publiek was er slechts één vraag in de publieksenquête die peilde naar dit element. Er was geen correlatie met het *je*-pronomen, wat waarschijnlijk in hoge mate te wijten is aan de vage formulering van deze vraag.

Vervolgens werd onderzocht of er een verband was tussen de frequentie van de identiteitsconstruerende *ik*-vorm en vragen die peilden naar de positionering van de spreker. In de publieksenquête werden geen significante correlaties gevonden met de mediaanscores op de vragen die peilden naar expertise, geloofwaardigheid en zelfverzekerdheid van de spreker. Dit resultaat versterkt het vermoeden dat de evaluatie van deze vragen gestuurd werd door de institutionele context en in hoge mate gebaseerd was op het verwachtingspatroon van de respondenten. Wel bleken er significante correlaties te zijn met twee andere vragen, met name of de spreker zijn persoonlijke ervaringen vertelde in de speech en of hij graag over zichzelf praatte. De focus van deze vragen was duidelijk breder, waardoor het ook logisch is dat deze antwoorden de resultaten van de pronominatelling beter reflecteren, aangezien deze kwantitatieve analyse ook niet alleen gericht was op een positionering van de spreker als expert. Tussen de resultaten van de sprekerenquêtes en de *ik*-vorm bleken er geen significante correlaties te zijn.

Tot slot analyseerde ik of de perceptie van de speeches significant verschillende scores haalden als ze ingedeeld waren in clusters. Voor de sprekers- en publieksenquêtes bleken er geen significante verschillen te zijn, behalve voor de vraag in de publieksenquête die peilde naar het bedrijfsimago. Dit lag in de lijn der verwachting, gezien het dominante karakter van de institutionele identiteitsmarkeerder in de kwantitatieve analyses.

Uit deze resultaten kunnen we besluiten dat er een sterker verband is tussen de pronomina-analyses en de resultaten van de publieksenquêtes dan tussen de pronomina-analyses en de scores op de sprekerenquêtes. Er is enkel een significante correlatie tussen deze laatste voor de institutionele identiteitsconstructie, maar ook dan is de correlatie sterker met de resultaten van de publieksenquêtes. Dit was natuurlijk ook te voorspellen vanwege het feit dat er heel wat redenen zijn om te verwachten dat de resultaten van de sprekerenquêtes vertekend zouden zijn (cf. supra) en daarenboven is de score op de publieksenquête een mediaanscore, die de mening van heel wat respondenten incorporeert en dus als objectiever beschouwd kan worden. Dankzij de triangulatie van deze verschillende perspectieven werd de hypothese dat de scores op de publieksenquêtes minder vertekend zouden zijn dan die op de sprekerenquêtes, verder ondersteund.

26 Vergelijking kwalitatieve analyses – perceptie-onderzoek

26.1 Inleiding

In deze laatste stap in de triangulatie breng ik de inzichten van de twee eerste stappen samen: in de eerste plaats baseer ik me op figuur 73, die een overzicht geeft van de identiteitsconstructie in de veertig speeches op basis van de inzichten van zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve analyses. De clusters vormen dus nog steeds het uitgangspunt van de analyses, maar de verdere invulling die de kwalitatieve analyses toevoegden zoals ze geïntegreerd zijn in figuur 73, worden meegenomen in dit onderdeel.

In de tweede plaats vormde het voorafgaande deel een verdere ondersteuning van de hypothese dat de mediaanscores op de publieksenquêtes een objectievere graadmeter zijn van identiteitsconstructie dan de resultaten van de sprekerenquêtes. Bijgevolg zal ik me in dit onderdeel voornamelijk richten op de mediaanscores die gehaald werden op de publieksenquêtes. Met deze vergelijking als uitgangspunt, worden vervolgens de resultaten op de sprekerenquêtes gecontrasteerd.

Tot slot bleek de vraag die peilt naar de identiteitsconstructie van het publiek aan de ene kant sterk gelinkt te zijn aan het algemene oordeel over de speeches en aan de andere kant was er ook geen significante correlatie met de relevante pronomina. Dit komt waarschijnlijk door de te vage vraagstelling in de enquêtes die daarenboven niet specifiek gericht was op identiteitsconstructie. Dit is een rechtstreeks gevolg van het vroege stadium waarin de data verzameld werden, waarin niet geanticipeerd werd op deze vorm van identiteitsconstructie. Deze vraag laten we dus hier verder buiten beschouwing.

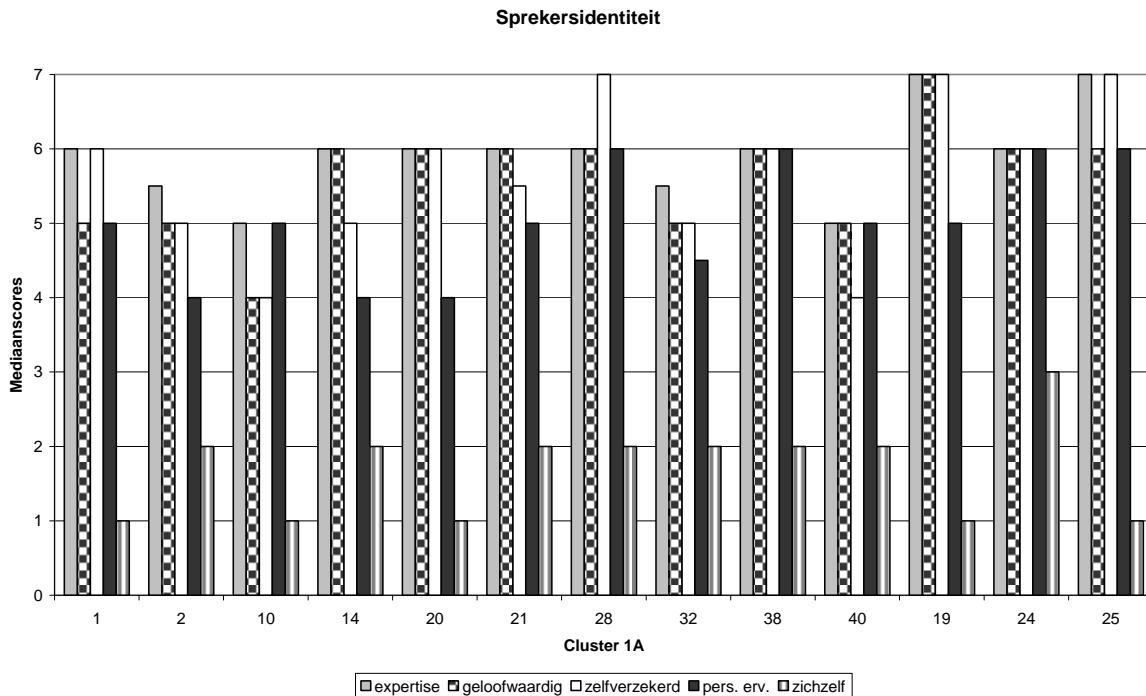
26.2 Publieksenquêtes

26.2.1 Cluster 1

Subcluster 1A

Zoals te zien is in figuur 73, zijn de speeches van dit subcluster vrij gelijksoortig wat identiteitsconstructie betreft. Op drie speeches na, vinden we in deze groep allemaal speeches waarin er een minimale tot geen identiteitsconstructie van de spreker, het publiek of het bedrijf aan bod komt. In de overige drie speeches komt een alternatieve identiteitsconstructie voor, namelijk die van de wetenschappers, die in speeches 19 en 24 gecombineerd wordt met een – overigens subtiele – identiteitsconstructie van het bedrijf van de spreker.

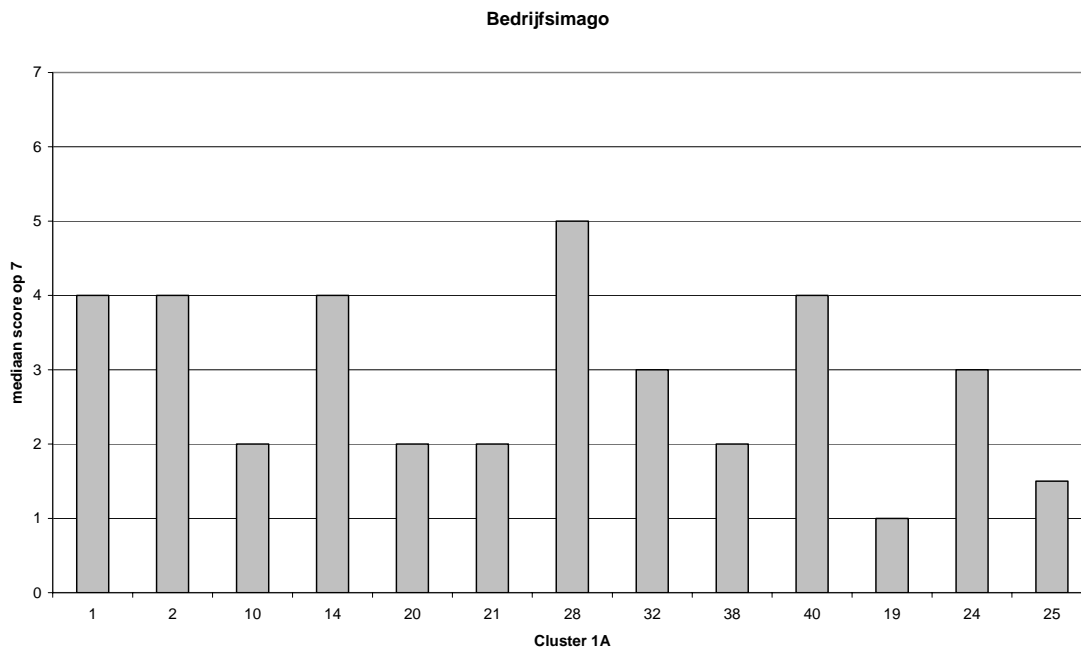
In de onderstaande figuur worden de scores weergegeven op de vijf vragen die peilden naar de verschillende aspecten van de sprekersidentiteit, met name expertise, geloofwaardigheid, zelfverzekerdheid, de mate waarin de spreker vanuit zijn persoonlijke ervaringen vertelde en graag over zichzelf praatte.

Figuur 81: mediaanscores op de publieksenquêtes van de speeches van cluster 1A op vragen gerelateerd aan de sprekersidentiteit.

De meeste speeches hebben gelijksoortige scores op deze vragen: de eerste vier vragen behalen een hoge score, terwijl de publieksleden op de vraag of de sprekers graag over zichzelf praatten, oordelen dat dit niet het geval is. We zien daarenboven ook dat de drie meest rechtse speeches op de grafiek (19, 24 en 25), waarin de sprekers zichzelf als wetenschappers profileerden, een zeer hoge mediaanscore behalen op de eerste vier vragen. Spreker 25 behaalt twee keer en spreker 19 zelfs drie keer de maximumscore van zeven op zeven. Dit is overeenkomstig de verwachtingen, aangezien de identiteitsconstructie van deze sprekers als wetenschappers een hoge graad van expertise impliceert.

Wat betreft de constructie van de institutionele identiteit en de hieraan gerelateerde vraag over de vestiging van een positief bedrijfsimago, scoren de speeches van cluster 1A in het algemeen laag of gemiddeld. Het publiek oordeelt dus dat deze sprekers niet vooral het imago van hun bedrijf naar voren wilden schuiven in hun speech. Alleen speech 28 heeft een mediaanscore die hoger ligt dan de neutrale score 4.

Figuur 82: mediaanscores op de vraag die peilt naar het bedrijfsimago in de publieksenquêtes van de speeches van cluster 1A.

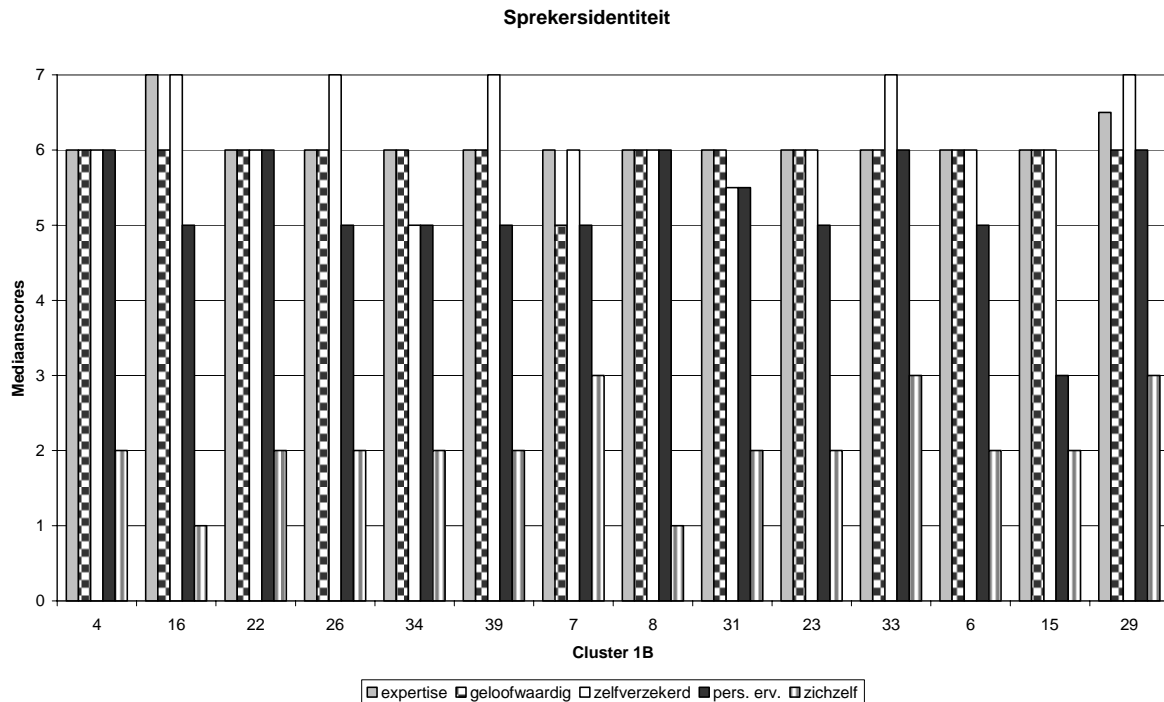
Zoals ik ook besprak in de kwalitatieve analyses, is spreker 28 dan ook de enige in dit subcluster die zo expliciet aandacht besteedt aan zijn bedrijf door bijvoorbeeld de bedrijfsnaam te verklaren en informatie te geven over de geschiedenis en de locaties van zijn organisatie. Hier is het dus wel logisch dat het publiek vindt dat er in deze speech toch sprake is van de constructie van een positieve bedrijfsidentiteit, temeer omdat deze spreker zulke duidelijke technieken hanteert.

Subcluster 1B

De kwalitatieve analyses deelden dit subcluster verder in in drie groepen: een neutrale groep (speeches 4, 16, 22, 26, 34 en 39), een groep met een constructie van indirecte sprekersidentiteit (speeches 7, 8 en 31), waarvan twee speeches deze identiteit vestigden in relatie met de constructie van een publieksidentiteit (7 en 31), en tot slot een groep met institutionele identiteitsconstructie (speeches 23, 33, 6, 15, 3 en 29), waarvan twee speeches deze identiteit op een bijzondere wijze kwalificeerden (6 en 15) en twee andere speeches op een contradictorische manier deze identiteit construeerden (3 en 29).⁶⁶

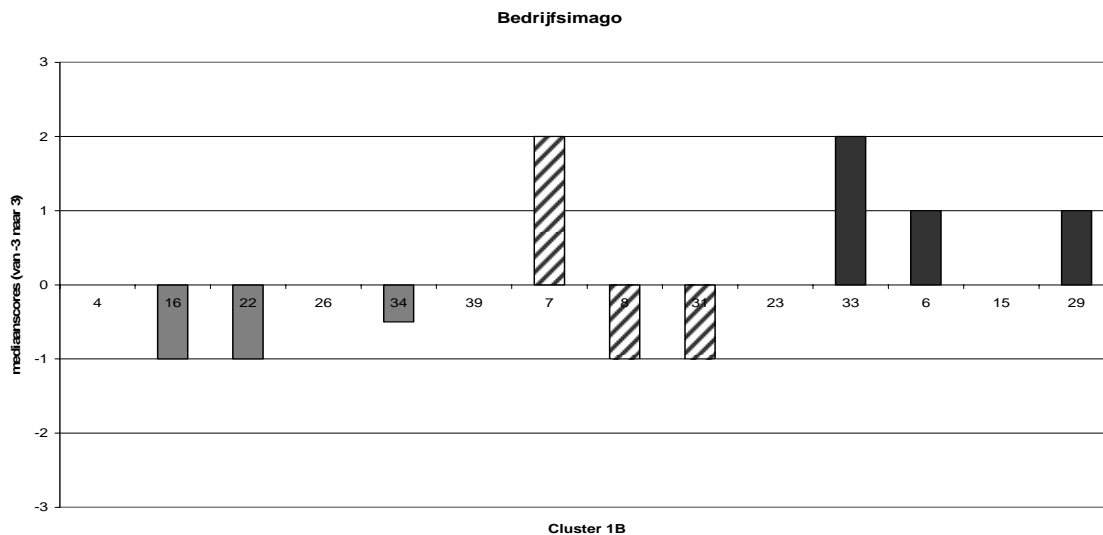
⁶⁶ Aangezien er van speech 3 geen gegevens zijn in de publieksenquête, wordt deze speech verder buiten beschouwing gelaten in deze bespreking.

In de onderstaande figuur zien we dat in de enquêtes het scorepatroon van de deskundigheid van de spreker te vergelijken is met dat van subcluster 1A: ook hier zijn de scores zeer hoog op de eerste vier vragen en laag op de vijfde vraag. De drie speeches met een indirecte identiteitsconstructie van de spreker scoren niet hoger dan de andere speeches.

Figuur 83: mediaanscores op de publieksenquêtes van de speeches van cluster 1B op vragen gerelateerd aan de sprekersidentiteit

De verdere indeling die via de kwalitatieve analyses in dit cluster gemaakt werd, wordt echter wel vrij goed gereflecteerd in de vraag die peilt naar het bedrijfsimago. Om het verschil goed uit de verf te laten komen, werden de gehaalde scores (van 1 tot en met 7) omgezet in positieve en negatieve scores (van -3 over 0 naar +3). Zo blijkt goed uit de onderstaande figuur dat in de neutrale groep lage of neutrale scores gehaald worden, de groep met indirecte sprekersidentiteit gemengde scores heeft en de institutionele groep hoge resultaten scoort. Hieruit blijkt ook dat vanuit de meeste scores zich rond het neutrale nulpunt bevinden: deze speeches scoren niet extreem hoog of laag.

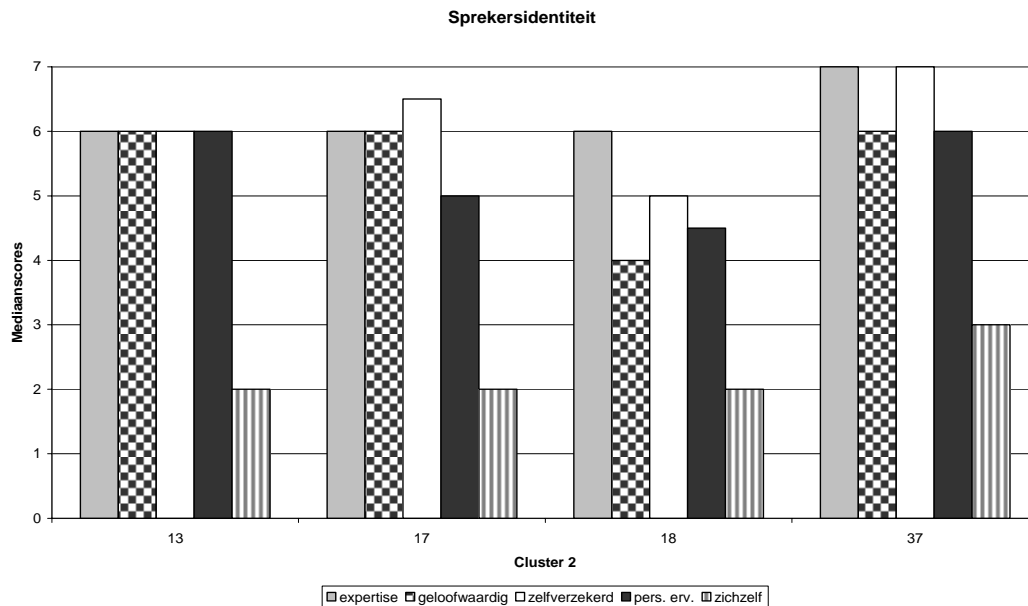
Figuur 84: mediaanscores op de vraag die peilt naar het bedrijfsimago in de publieksenquêtes van de speeches van cluster 1B (neutrale groep: grijs; indirecte sprekersidentiteit-groep: gestreept; institutionele groep: zwart).

26.2.2 Cluster 2

De opdeling in subclusters bleek niet werkbaar in de kwalitatieve analyses (cf. supra) en daarom bekijk ik ook hier dit cluster in zijn geheel. Het bevat dan ook slechts vier speeches, wat de vergelijking tussen de speeches onderling aanzienlijk vergemakkelijkt.

Uit de kwalitatieve analyses bleek in de speeches 17 en 18 vooral de publieksidentiteit gecreëerd te worden en vervolgens verbonden met de institutionele identiteit. Spreker 13 was erg vaag in zijn verwijzingen naar het publiek en zijn bedrijf en speech 37 kenmerkte zich vooral door de ironische toon, waarmee ook vaak verwezen werd naar de organisatie van de spreker.

In het algemeen percipieert het publiek de sprekers van dit cluster als experts. Alleen spreker 18 heeft een iets lagere score, die weliswaar nog steeds positief of neutraal is. Ook hier krijgen de sprekers allemaal een lage mediaanscore op de vijfde vraag (*De spreker praatte graag over zichzelf*), waaruit blijkt dat de publieksleden het niet eens zijn met deze stelling.

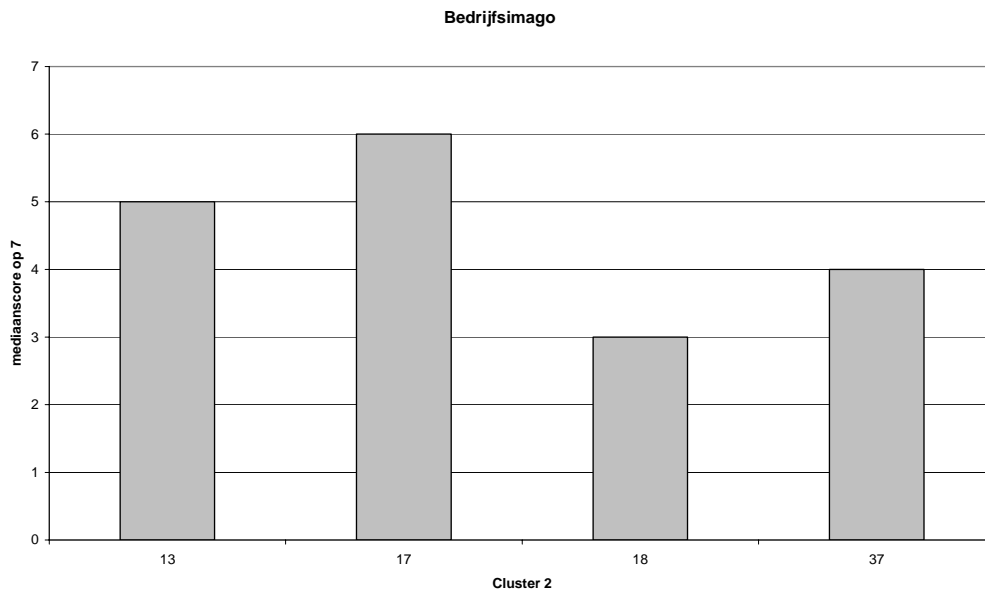
Figuur 85: mediaanscores op de publieksenquêtes van de speeches van cluster 2 op vragen gerelateerd aan de sprekersidentiteit

Wat betreft de constructie van de institutionele identiteit wijkt de mening van het publiek toch enigszins af van de conclusies van de kwalitatieve analyses. Zo scoort speech 13 toch hoog op deze vraag, ondanks zijn vage institutionele verwijzingen. Het publiek interpreteerde deze verwijzingen dus duidelijk als minder vaag en oordeelde dus toch dat de spreker aandacht besteedde aan de constructie van de bedrijfsidentiteit. Dit oordeel is vermoedelijk in hoge mate gebaseerd op de bedrijfsvoorstelling die de spreker opneemt in het begin van zijn speech, waarin hij een beroep doet op het bekende imago van het moederbedrijf van de onderneming. Deze expliciete manier waarop de aandacht op het bedrijf gevestigd wordt, is de publieksleden wellicht niet ontgaan.

In de kwalitatieve analyses werd vastgesteld dat zowel in de speeches 17 als 18 de institutionele identiteit geconstrueerd werd. Er was echter wel een duidelijk gradatieverschil: in speech 17 zijn veel meer institutionele identiteitsmarkeerders te vinden dan in speech 18. Deze vaststelling wordt bevestigd voor speech 17, die inderdaad vrij hoog scoorde op deze vraag. Het publiek gaf speech 18 ook een lagere score, wat overeenkomstig was met deze verwachting. Maar deze score was dan weer onverwacht laag, met name mediaanscore 3, waardoor het publiek aangaf het oneens te zijn met de stelling dat deze spreker zijn bedrijfsimago wilde vestigen. Dit resultaat was dan weer niet in overeenstemming met de kwalitatieve bevindingen.

Speech 37 haalt een neutrale mediaanscore van 4, wat wel in de lijn der verwachtingen lag gezien de

aanvankelijk negatieve benadering van deze institutionele identiteit, die dan geleidelijk aan subtiel opgewaardeerd wordt in de speech. De vele humoristische opmerkingen en het impliciete karakter van deze opwaarderingen zorgen voor een – op het eerste gezicht – dubbelzinnige identiteitsconstructie. Dit amgibuë karakter van de identiteitsconstructie wordt dus eigenlijk goed gereflecteerd in de resultaten van de publieksenquêtes. De resultaten van deze scores op de publieksenquête zijn te zien in de onderstaande figuur.

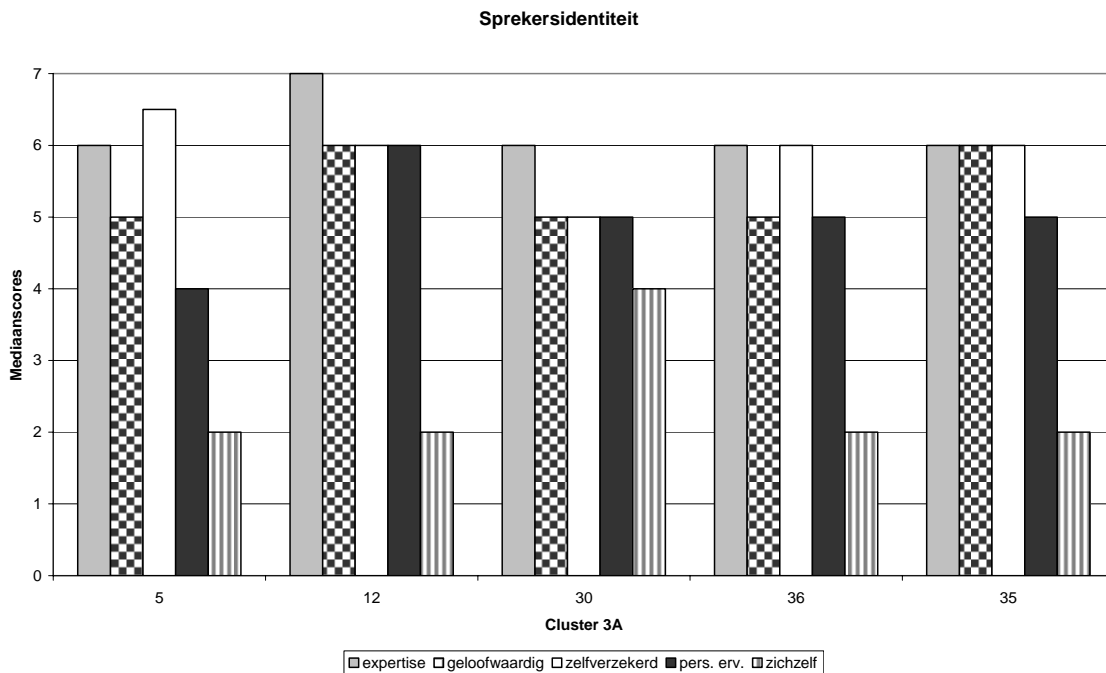
Figuur 86: mediaanscores op de vraag die peilt naar het bedrijfsimago in de publieksenquêtes van de speeches van cluster 2.

26.2.3 Cluster 3

Subcluster 3A

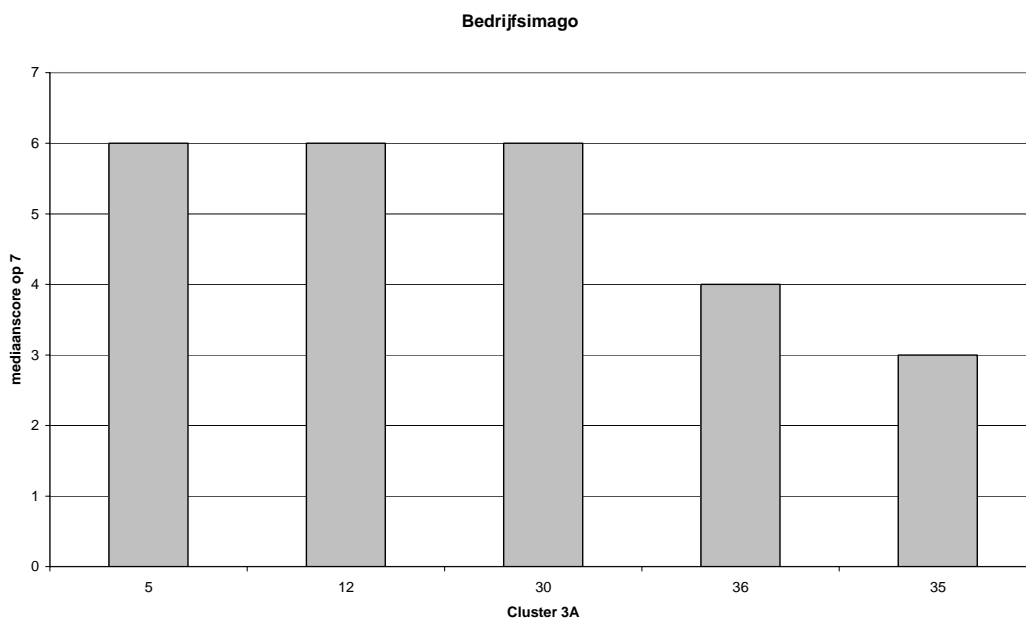
De speeches in subcluster 3A kenmerken zich door een sterke institutionele identiteitsconstructie, die overigens ook exclusief is: in deze speeches komt eigenlijk geen andere identiteitsconstructie aan bod. Voor vier van de vijf speeches wordt deze institutionele identiteit ook vrij expliciet en op een eenduidige manier geconstrueerd. Bij speech 35 is dit echter anders, want de spreker construeert de identiteit van twee bedrijven tegelijk, waardoor een minder helder beeld geschetst wordt.

Het publiek beoordeelde de identiteitsconstructie van de spreker op een gelijksoortige manier als in de andere speeches: de scores op de eerste vier vragen zijn hoog (met een mediaan van 5 of 6 voor dit subcluster) en op de vijfde vraag laag (mediaan = 2), zoals te zien is in de onderstaande figuur.

Figuur 87: mediaanscores op de publieksenquêtes van de speeches van cluster 3A op vragen gerelateerd aan de sprekersidentiteit

Wat de constructie van institutionele identiteit betreft, oordeelt het publiek dat sprekers 5, 12 en 30 op een uitgesproken manier het imago van hun bedrijf positief willen presenteren (mediaan = 6). Speech 36 haalt een neutrale score (mediaan = 4) en speech 35 scoort zelfs onder deze neutrale score (mediaan = 3), cf. onderstaande figuur:

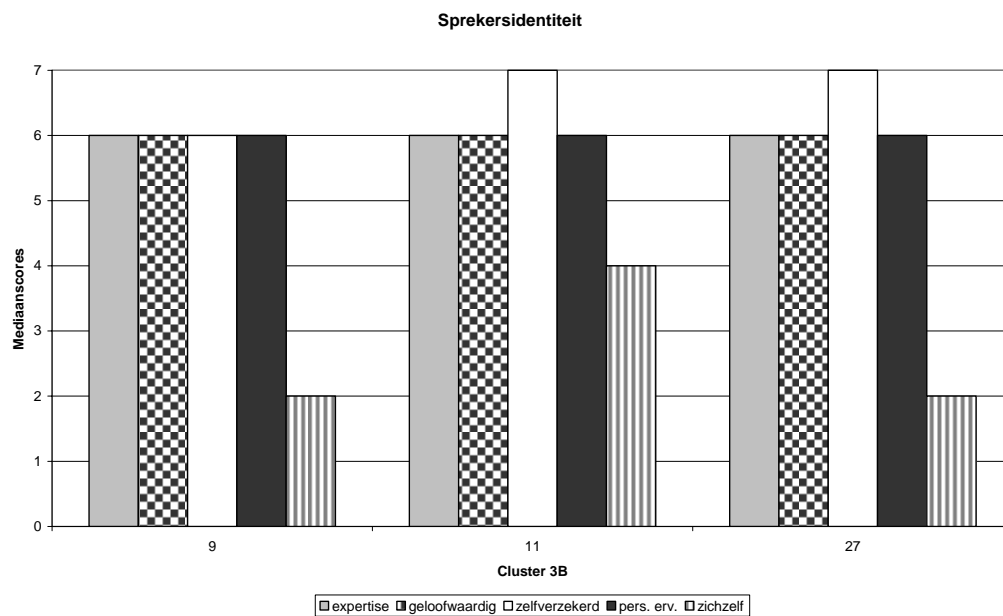
Figuur 88: mediaanscores op de vraag die peilt naar het bedrijfsimago in de publieksenquêtes van de speeches van cluster 3A.

Deze lage score van speech 35 was te verwachten, gezien de tweeledigheid van deze identiteitsconstructie, die zeker na één keer beluisteren verwarrend was. Dit wordt ook duidelijk gereflecteerd in deze resultaten. De neutrale score van speech 36 is echter onverwacht, aangezien deze speech toch ook de typische kenmerken bezit van de constructie van institutionele identiteit zoals die vastgesteld werden bij de overige speeches in dit subcluster.

Subcluster 3B

De sprekers in dit subcluster onderscheiden zich van subcluster 3A doordat ze naast de constructie van institutionele identiteit, ook aandacht besteden aan de opbouw van hun eigen identiteit als spreker. Dit doen de drie sprekers allemaal op een heel eigen, verschillende manier.

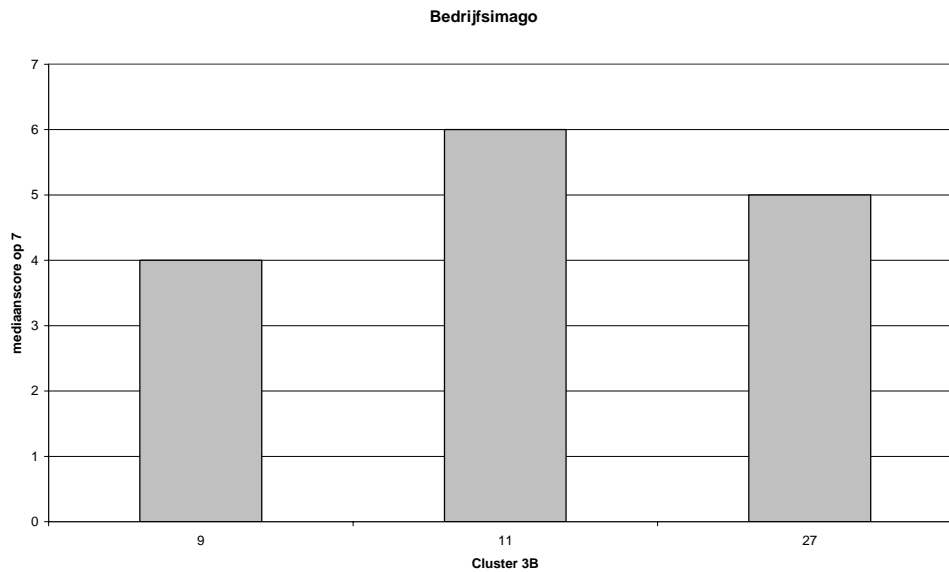
Op de vragen die gerelateerd zijn aan de constructie van de sprekersidentiteit, behaalden deze speeches dan ook consistent hoge scores wat betreft hun expertise, geloofwaardigheid, zelfverzekerdheid en de mate waarin ze over hun persoonlijk ervaringen vertelden. De sprekers 9 en 27 halen een lage score op de vraag of ze graag over zichzelf praten (mediaanscore = 2), terwijl speech 11 hier neutraal op scoort (mediaanscore = 4, tevens ook een van de hoogste scores op deze vraag). De identiteitsconstructie van de spreker was dan ook het meest uitgesproken in speech 11, zoals bleek uit de kwalitatieve analyses.

Figuur 89: mediaanscores op de publieksenquêtes van de speeches van cluster 3B op vragen gerelateerd aan de sprekersidentiteit

Als we kijken naar de scores die deze speeches behalen op de constructie van het bedrijfsimago, dan behalen de speeches 11 en 27 resultaten overeenkomstig de verwachtingen. Speech 9 heeft

echter een neutrale mediaanscore, wat waarschijnlijk komt doordat deze spreker minder gebruik maakte van expliciete identiteitsmarkeerders, zoals de voorstelling van het bedrijf aan het begin van de speech, maar vooral op impliciete wijze zijn organisatie positief voorstelde, zoals via zijn epistemische zelfverwijzingen.

Figuur 90: mediaanscores op de vraag die peilt naar het bedrijfsimago in de publieksenquêtes van de speeches van cluster 3B.

26.3 Sprekerenquêtes

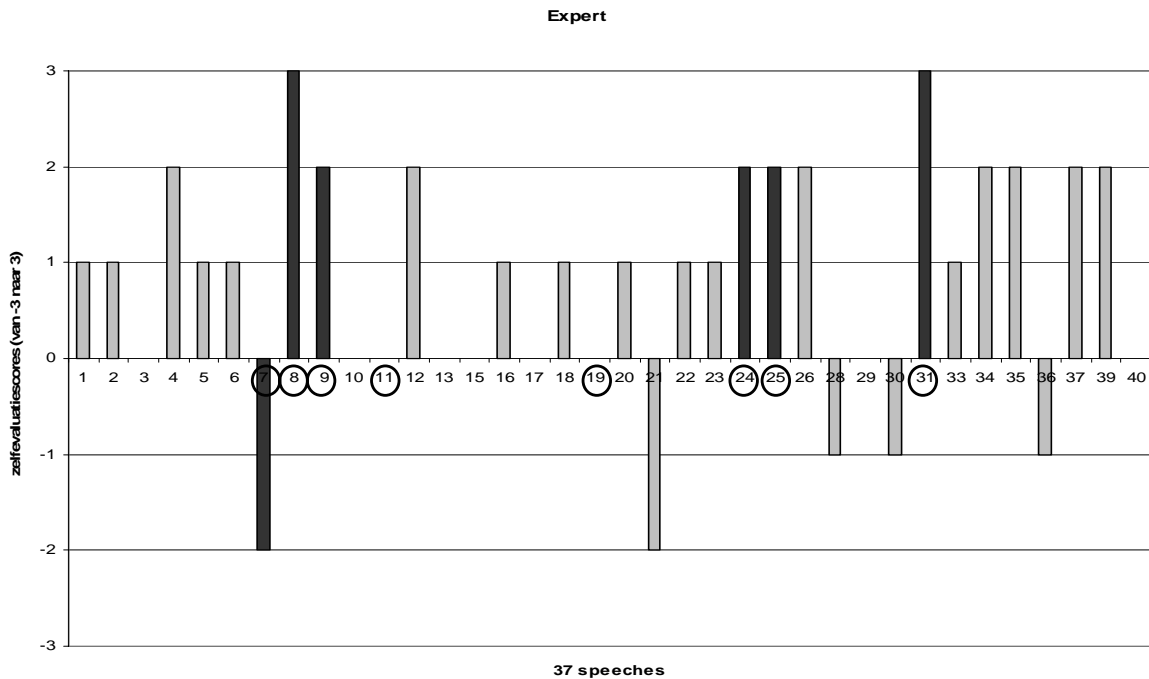
Zoals in het onderdeel van de enquêtes zelf al besproken werd en ook bevestigd werd in het vorige deel waarin de kwantitatieve pronomina-analyses vergeleken werden met de resultaten van de sprekerenquêtes, zijn de resultaten op de sprekerenquêtes waarschijnlijk meer vertekend door uiteenlopende en soms zelfs tegengestelde invloeden op de respondenten dan dit het geval was in de publieksenquêtes. Een systematische detailuitwerking per (sub)cluster is dan ook minder zinvol, maar een algemene bespreking kan wel een aantal inzichten bieden.

26.3.1 Identiteitsconstructie van de spreker

Wat de identiteitsconstructie van de spreker betreft, zijn er volgens de kwalitatieve analyses slechts een beperkt aantal speeches die hiertoe een actieve bijdrage leveren: in de eerste plaats uiteraard de drie speeches van subcluster 3B (9, 11 en 27), vervolgens ook de drie speeches van subcluster 1B die op een indirecte manier hun identiteit vestigen (7, 8 en 31) en tot slot zijn er ook drie speeches in subcluster 1A waarin de spreker zichzelf profileert als behorende tot een groep van wetenschappers

(19, 24 en 25). Van deze negen speeches profileren een aantal sprekers zich heel duidelijk als expert, met name 8, 9, 19, 24, 25 en 31. De analyses van de overige speeches (7, 11⁶⁷ en 27) tonen ook een identiteitsconstructie van de spreker, maar niet specifiek als expert. Deze negen speeches zijn dus bijzonder interessant om te vergelijken met de andere speeches in het corpus.

In de onderstaande figuur zijn deze acht⁶⁸ scores in het zwart gemarkeerd en omcirkeld⁶⁹.

Figuur 91: zelfevaluatiescores van de sprekers op de vraag die peilt naar de identiteitsconstructie van de spreker als expert

Van de zes speeches waarin de sprekers hun identiteit als experts vestigen, geven vijf sprekers zichzelf een hoge score. De speeches 8 en 31 hebben zelfs de twee enige maximumscores. Zeker voor speech 31 was dit resultaat te verwachten, aangezien deze spreker zich in haar speech op een vrij arrogante manier profileert als een expert (wat een verklaring zou kunnen zijn voor de vrij lage algemene evaluatiescore van het publiek (mediaan = 4) op speech 31). Alleen spreker 19 geeft zichzelf een neutrale score, wat in vergelijking met de kwalitatieve analyses en ook met de mediaanscore die hij

⁶⁷ Spreker 11 bouwt wel geleidelijk zijn eigen identiteit op als expert, maar deze krijgt een alternatieve invulling. Hij positioneert zich namelijk niet als 'typische' expert over het onderwerp van de studiedag, maar wel als iemand met expertise op andere vlakken.

⁶⁸ Spreker 27 vulde geen enquête in en dus wordt deze speech uiteraard niet verder in beschouwing genomen.

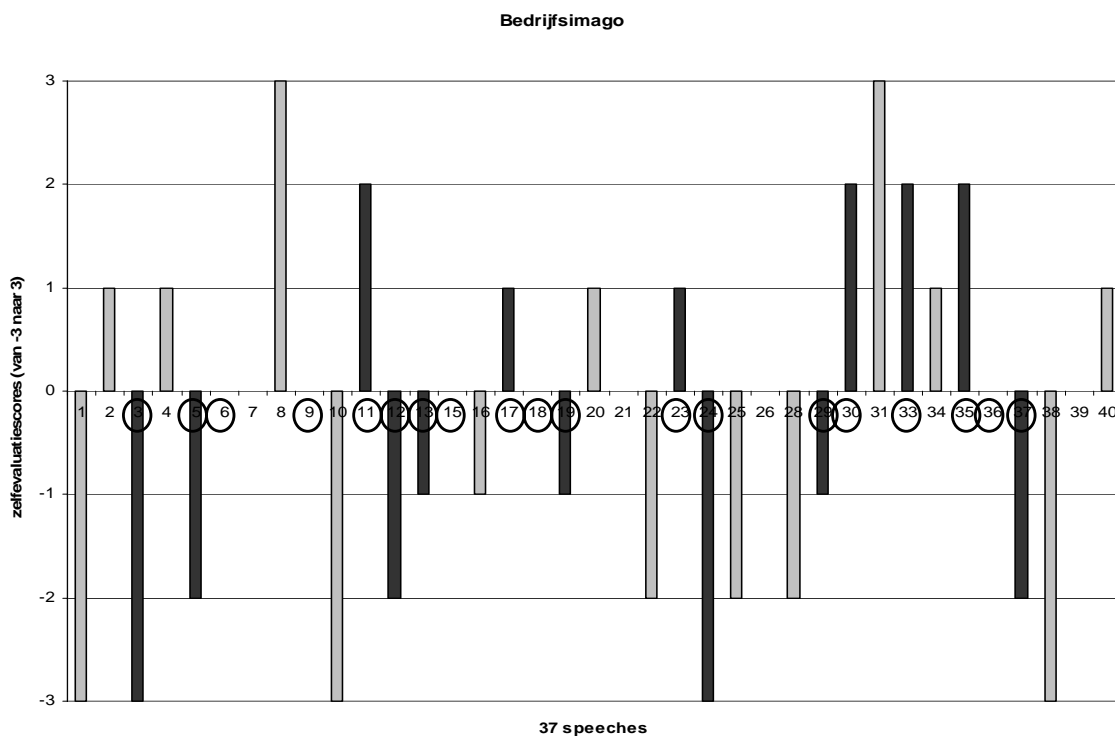
⁶⁹ De nummers zijn omcirkeld zodat ook duidelijk zou zijn welke speeches een 0-score behaalden.

haalde op expertise in de publieksenquête (mediaan = 7), bijzonder opmerkelijk is. Deze spreker is wellicht een erg bescheiden man.

Van de overige speeches geeft spreker 7 zichzelf een lage score en spreker 11 beoordeelt zijn eigen expertise als neutraal. De kwalitatieve analyses toonden voor beide sprekers dat hun identiteitsconstructie niet uitgesproken of ondubbelzinnig als expert werd geconstrueerd, wat dus correspondeert met deze zelfevaluatiescores.

26.3.2 Institutionele identiteit

De indeling in clusters vormt een goed uitgangspunt voor de analyse van de institutionele identiteit. De kwalitatieve analyses bevestigden immers dat in cluster 3 de institutionele identiteitsopbouw het sterkst vertegenwoordigd was, wat overigens ook goed gereflecteerd werd in de publieksenquêtes. Deze indeling in clusters wordt nu gecorrigeerd op basis van de integratie van de kwalitatieve analyses, zoals te zien is in figuur 73. De institutionele identiteitsconstruerende speeches zijn in de onderstaande figuur zwart gemarkeerd en omcirkeld.

Figuur 92: zelfevaluatiescores van de sprekers op de vraag die peilt naar de institutionele identiteitsconstructie van de spreker

Uit deze figuur blijkt duidelijk dat de scores van de sprekerenquêtes de profilering op basis van een integratie van de kwalitatieve en kwantitatieve analyses niet erg goed reflecteren. Zoals reeds

322

besproken was bij de behandeling van de enquêtes zelf, zijn er heel wat redenen mogelijk waarom deze resultaten afwijkend zijn, waarvan de meest voor de hand liggende oorzaak is dat de sprekers het antwoord op deze vraag zo *politiek correct* mogelijk invullen, met name in overeenstemming met de eigen bedrijfscultuur en het verwachtingspatroon dat ze denken te moeten invullen van de organiserende vereniging. Zo kan het zijn dat sprekers liever niet expliciet op papier zetten dat ze een positief imago van hun bedrijf komen schetsen, terwijl het voor anderen (waaronder spreker 8, zoals hierboven reeds besproken) net wel gunstig is om te stellen dat ze een goed beeld van hun organisatie wilden ophangen. Dergelijke invloeden werken dus in allerlei richtingen, wat een mogelijke verklaring is van het diffuse beeld in figuur 92.

26.4 Besluit

In dit onderdeel werden de kwalitatieve bevindingen vergeleken met de resultaten van de enquêtes die zowel door de sprekers als door het publiek ingevuld werden. Dit onderdeel focuste zich alleen op de identiteitsconstructie van de spreker en van het bedrijf, aangezien er over de identiteitsopbouw van het publiek uit de enquêtes geen betrouwbare gegevens te halen zijn.

De expertise van de sprekers werd door het publiek altijd zeer hoog ingeschat en er kon nauwelijks variatie in de resultaten vastgesteld worden. Zoals al eerder opgemerkt werd, zijn deze consistent hoge scores waarschijnlijk voornamelijk toe te schrijven aan het verwachtingspatroon van het publiek, dat zijn oordeel vermoedelijk meer hierop baseerde dan wel op een reële perceptie van de identiteitsconstructie van de spreker. Daarenboven mogen we niet vergeten dat de kwalitatieve analyse van de identiteitsconstructie van de spreker vooral toonde dat er veel diverse – en vaak impliciete (denken we maar aan speech 11!) – manieren zijn om de eigen identiteit actief te vestigen, zonder dat daarom noodzakelijk de nadruk gelegd wordt op de expertise. Dit bemoeilijkt uiteraard het oordeel van het publiek, dat dan ook nog eens over slechts één luistersessie beschikte. Hierdoor had het publiek misschien geen uitgesproken mening over deze vraag, waardoor ze zich wellicht nog meer lieten leiden door hun verwachtingspatroon, aangezien argumenten om anders te oordelen in dat geval zouden ontbreken. Wel waren er significante correlaties met twee meer algemene vragen die bedoeld waren om andere aspecten van de identiteitsconstructie van de spreker in kaart te brengen.

De enquêtes die de sprekers over hun eigen speeches invulden, leveren resultaten op die wel min of meer in dezelfde richting gaan als de kwalitatieve conclusies: van de zes speeches waarin de sprekers zichzelf als experts profileerden volgens de kwalitatieve analyses, gaven vijf sprekers zichzelf ook een hoge score in de enquêtes. Maar aangezien de meeste scores op deze vraag aan de hoge kant zijn, is de overeenkomst tussen de resultaten ook hier niet echt overtuigend.

Tussen de kwalitatieve analyses van de constructie van institutionele identiteit en de publieksenquêtes blijken er wel veel overeenkomsten te zijn. Uit de vergelijking komt wel naar voren dat het vooral de bedrijfsvoorstelling aan het begin van de speech is die vaak de doorslag geeft voor een hoge score in de enquêtes. Dubbelzinnigheden in deze identiteitsconstructie, zoals bij speech 35, drukken de score dan weer. Het feit dat deze scores elkaar zo goed bevestigen, was ook wel te verwachten, aangezien de kwalitatieve analyses lieten zien dat er slechts een beperkt aantal vrij duidelijke technieken zijn die deze institutionele identiteit opbouwen.

De institutionele identiteitsconstructie wordt dan weer niet sterk gereflecteerd in de sprekerenquêtes. Ook dit resultaat was niet onverwacht, aangezien de sprekers vanuit verschillende richtingen beïnvloed worden bij het invullen van een enquête over hun eigen speech. Deze vraag over de constructie van de bedrijfsidentiteit lag waarschijnlijk gevoelig, wat de uiteenlopende resultaten enigszins verklaart.

27 Besluit

In dit onderdeel hebben we de conclusies van de voorafgaande hoofdstukken met elkaar vergeleken en gecontrasteerd. De insteek was dubbel: aan de ene kant zorgde de vergelijking van de kwantitatieve met de kwalitatieve analyses voor een methodetriangulatie, aan de andere kant voegden de publieks- en de sprekerenquêtes twee nieuwe invalshoeken toe en was er dus sprake van een methode-perspectieftriangulatie. Deze dubbele triangulatie leverde verschillende soorten resultaten op.

Aangezien de methodetriangulatie op dezelfde data uitgevoerd werd, is het ook logisch dat de resultaten van de kwalitatieve en de kwantitatieve analyses het meest gelijklopend waren. Beide methodes waren namelijk heel erg specifiek gericht op de manier waarop identiteit in taal geconstrueerd wordt en beide methodes integreerden daarenboven allebei kwalitatieve en kwantitatieve technieken: voor de kwantitatieve pronomina-categorisering werd immers gebruik gemaakt van kwalitatieve contextanalyses bij de bepaling van de klassen en voor de kwalitatieve analyses vormde niet alleen de clusteranalyse de basis, maar ook kwamen daar kwantitatieve metingen aan bod, zoals bijvoorbeeld de indeling in epistemische en agentieve zelfverwijzingen in de speeches van cluster 3B. Ondanks deze gelijkenis is de insteek natuurlijk fundamenteel verschillend: in de kwantitatieve analyses werd onderzocht of en in welke mate een beperkt aantal vooraf bepaalde identiteitsconstructies aanwezig was, terwijl in de kwalitatieve analyses bestudeerd werd hoe deze én andere identiteiten gradueel gecreëerd werden en hoe ze interageerden met elkaar. Uit deze triangulatie blijkt dat de graduele aanwezigheid die gemeten werd in de kwantitatieve analyses in hoge mate overeenstemde met de resultaten van de kwalitatieve analyses, die dan weer veel meer informatie boden over de manier waarop identiteit gerealiseerd wordt.

Uit de voorgaande bespreking blijkt ook het fundamentele verschil tussen deze methodetriangulatie en de methode-perspectieftriangulatie. Verschillende perspectieven contrasteren met elkaar geeft meer variatie in de resultaten, wat natuurlijk bijzonder logisch is. Je stapt over naar een heel andere kijk op de zaak, je gaat dus – om het in statistische termen te zeggen – over van een gepaarde naar een niet-gepaarde meting wat meestal minder bevestigend, maar wel meer caleidoscopisch is. In dit deel werden de kwantitatieve en de kwalitatieve metingen gecontrasteerd met de beide perceptie-onderzoeken, maar deze twee enquêtes vormen op zich al een perspectieftriangulatie. Deze werd echter niet in dit onderdeel, maar wel in het onderdeel van de enquêtes zelf besproken. Daarin werden namelijk de resultaten van de publieks- met de sprekerenquêtes gecontrasteerd waaruit een opmerkelijk verschil tussen deze data bleek te zijn. Dit is ook wel logisch, want een zelfevaluatie en een perceptie van het werk van iemand anders zijn fundamenteel verschillend, wat zeker een belangrijke factor was in het ‘afwijkende’ karakter van beide enquêtes. Daarenboven was het invullen

van deze vragenlijsten vooral voor de sprekers ongetwijfeld een moeilijke taak, omdat ze een persoonlijke perceptie van hun eigen werk op papier moesten zetten. Elke spreker plaatst zijn ervaring in een heel eigen referentiekader, zoals bijvoorbeeld van vorige positieve of negatieve ervaringen met het geven van speeches, en ook spelen karakteriële en omgevingsaspecten een belangrijke rol bij de zelfevaluatie. Tot slot mogen we niet vergeten dat de sprekers, in tegenstelling tot het publiek, individuele vragenlijsten invulden, waardoor ze zich wellicht meer gecontroleerd voelden en dus ook meer rekening hielden met de "politieke correctheid" van hun antwoorden. Al deze factoren zorgen voor beïnvloedingen in verschillende richtingen. Het is dan ook niet meer dan normaal dat er heel wat verschillen zijn tussen deze enquêtes onderling.

De vergelijking van het perceptie-onderzoek met de kwantitatieve en de kwalitatieve analyses toonden, naast een aantal verschillen, ook heel wat gelijkenissen. Er bleken in de eerste plaats significante correlaties te zijn tussen de pronomina-metingen van de *we* en *ik*-vorm en de enquêtes, in het bijzonder dan met de publieksenquête. Hieruit blijkt dat deze pronomina⁷⁰ effectief een goede markerder zijn van identiteitsconstructie, aangezien ze de mening van het publiek reflecteren. Zelfs de indeling in clusters gaf significant verschillende resultaten op de bedrijfsimago-vraag in de publieksenquêtes. De institutionele identiteitsconstructie weerspiegelde inhoudelijk ook het best deze clusterindeling, aangezien het *we*-pronomen een dominante rol speelde in deze analyse. Wat betreft de vergelijking met de kwalitatieve analyses waren er vooral overeenkomsten met het oordeel van het publiek over de institutionele identiteitsconstructie.

De verschillen situeerden zich voornamelijk in de vergelijking met de sprekerenquêtes, waarvan ik hierboven al aangaf waarom deze enquêtes dergelijke uiteenlopende resultaten opleverden. Toch was het ook interessant om dit perspectief in de bespreking te betrekken, aangezien het aan de ene kant een verklarende waarde had voor een beperkt aantal speeches en het aan de andere kant voor een bijkomend facet in de caleidoscoop op deze speeches zorgde. In de publieksenquêtes bleken de vragen die peilden naar de identiteitsconstructie van de spreker als expert erg uniform beantwoord te worden, wat resulteerde in consistent hoge scores met minimale variatie. Wellicht beïnvloedde de professionele context waarbinnen de speeches gehouden werden, het oordeel van het publiek op deze vragen. Deze scores waren dus ook minder bruikbaar, zoals bleek uit de triangulatie.

Door deze triangulatie kregen we een veelzijdig en genuanceerd inzicht in de identiteitsconstructies in speeches. Ook op methodologisch vlak stelde ze ons in staat om hypothesen te bevestigen of te weerleggen. In het volgende en laatste deel van deze studie formuleer ik definitieve antwoorden op de onderzoeksvragen die dus gebaseerd zijn op deze contrastieve bespreking van de resultaten.

⁷⁰ Over de effectiviteit van het *je*-pronomen voor de constructie van de publieksidentiteit kan ik me hier niet uitspreken, aangezien de enquêtes geen goede vragen hierover bevatten, cf. bespreking supra.

ALGEMENE CONCLUSIES

28 Een antwoord op de onderzoeksvragen

28.1 *Identiteitsconstructies in veertig speeches?*

Zoals ik in de inleiding besproken heb, is deze studie geworteld in mijn interesse voor identiteit als sociaal construct, waarbij ik koos om dit onderwerp te bestuderen in een institutionele context. Aangezien het ook mijn bedoeling was om het bereik van een gevalstudie te overstijgen en een vergelijking te maken tussen de verschillende aspecten van de identiteitsconstructies, verzamelde ik een aanzienlijk corpus van veertig speeches. Speeches in bedrijfsexterne, maar tegelijkertijd ook professionele, contexten vormden hiervoor een uitgelezen onderzoeksobject vanwege het noodzakelijk expliciete karakter van de identiteitsconstructie. In andere (bijvoorbeeld bedrijfsinterne) contexten zou er immers zodanig veel voorkennis vereist zijn om een correcte analyse van identiteitsopbouw te maken, dat het bijzonder moeilijk zou zijn om een groot corpus te bestuderen. De basisonderzoeksvraag van deze studie peilt dus naar de manier waarop identiteiten geconstrueerd worden in dit corpus van veertig speeches.

Deze vraag valt uiteen in verschillende deelaspecten, die ik hier achtereenvolgens zal behandelen. In de eerste plaats blijken er inderdaad verschillende identiteiten opgebouwd te worden in dit corpus. Om te bepalen welke identiteiten aanwezig zijn in dit corpus en een analyse te maken van de manier waarop ze gerealiseerd worden, bestudeerde ik de transcripties door middel van een inductieve, kwalitatieve analyse. Deze vergelijkende analyse bouwde verder op een indeling van het corpus in subgroepen die werd mogelijk gemaakt door de kwantitatieve pronomina-analyse, waarover ik meer uitweid bij de hierop gerichte onderzoeksvraag.

Uit de kwalitatieve analyses blijkt dat de meest voorkomende identiteitsconstructie de institutionele is, waarin de spreker zijn bedrijf positief positioneert. Vervolgens komt het eveneens voor dat de spreker zichzelf profileert, eventueel als expert, en ook het publiek wordt soms gepositioneerd in de rol van potentiële klant. Deze drie identiteiten worden het vaakst gecreëerd in de speeches. Omdat in elke speech deze identiteitsconstructies een uniek karakter hebben, tonen de kwalitatieve analyses dat er nog bijzonder veel variatie is in de specifieke invulling van deze identiteiten. Vervolgens zijn er ook minder vaak voorkomende identiteiten die geconstrueerd worden: in de eerste plaats zijn er drie sprekers die zichzelf identificeren als lid van een groep van wetenschappers, een identiteit die in één speech heel duidelijk gecontrasteerd wordt met de institutionele identiteit. Ook wordt (een deel van) het publiek door een paar sprekers gepositioneerd in unieke rollen: zo verwijst één spreker heel specifiek naar vorige sprekers die op dat moment in het publiek aanwezig zijn en plaatst hen lijnrecht tegenover zichzelf en zo positioneert één spreekster al haar publieksleden als leken in relatie tot haar eigen identiteit van expert die ze in haar speech opbouwt.

De soms unieke manier waarop deze identiteiten in de speeches ontstonden, wordt uitgebreid behandeld in de casestudies in het onderdeel van de kwalitatieve analyses. Hieruit bleek dat er bijzonder veel aspecten waren die bijdroegen tot identiteitsconstructie. Vanwege het heel specifieke karakter dat deze aspecten kregen in de speeches, wat ervoor zorgde dat ze op hun heel eigen manier mee identiteit construeerden, lijkt het me hier niet opportuun om een samenvatting te geven van deze elementen. Dit zou immers een grove veralgemening zijn, aangezien het contextgebonden karakter van deze aspecten logischerwijze hier niet gereproduceerd kan worden. Daarom verkies ik om hier te focussen op een ander punt dat wel past in een algemene conclusie, namelijk de rol van categorieën voor de constructie van identiteit. Zoals in de inleiding vermeld werd, hebben mensen bepaalde *affiliaties* met categorieën, die latent altijd aanwezig zijn en relevant gemaakt kunnen worden in het discours. In dit corpus hebben we inderdaad ook gezien dat het lidmaatschap van dergelijke categorieën geponeerd kan worden en dit werd voornamelijk vastgesteld voor de identificatie met de organisatie die de sprekers vertegenwoordigen. Af en toe zagen we ook dat sprekers verwezen naar een meer specifiek persoonsgebonden lidmaatschap (i.c. wat betreft beroep (vb. advocaat) en nationaliteit (vb. Vlaming)), maar dit was eerder zeldzaam in dit corpus. Bepaalde categorieën brengen heel wat implicaties mee, die de sprekers soms expliciteren (vb. spreker 11: *'ik ben advocaat, dus ik ken iets van regelgeving'*) of soms impliciet laten (vb. spreker 21); terwijl andere categorieën, bijvoorbeeld het behoren tot een relatief onbekend bedrijf, misschien niet altijd erg veelzeggend waren. Als sprekers zichzelf bij een bepaalde categorie plaatsten, dan maakte dit in de meeste gevallen deel uit van een specifieke identiteitsconstructie en, zoals De Fina (2003a: 141, cf. supra) ook stelde, vormde dit inderdaad een sterke manier om identiteit te construeren. De verdere invulling die soms expliciet aan deze categorieën gegeven werd en de verschillende implicaties die ze met zich meebrachten, toont verder ook aan dat ze effectief geen vastliggende inhouden genereren, cf. Schiffrin (1996: 199; cf. supra). We kunnen het beroep doen op dergelijke achterliggende categorieën dus inderdaad beschouwen als één mogelijk aspect van identiteitsconstructie, dat, zelfs al gaat het om dezelfde categorie (vb. bedrijf waartoe de spreker behoort), heel verschillend kan bijdragen tot de opbouw van een specifieke identiteit.

Verder is het feit dat bepaalde identiteitsconstructies weinig of soms zelfs maar eenmalig voorkomen in dit corpus hier vooral relevant omdat het aantoont dat we inderdaad niet kunnen spreken over dé identiteitsconstructie in hét genre van speeches: in de eerste plaats omdat er geen sprake is van één genre van speeches, aangezien bijvoorbeeld de drastische *'shift in footing'* van speech 9 de geïmpliceerde uniformiteit van de term 'genre' weerlegt, in de tweede plaats omdat elke nieuwe speech mogelijkerwijze een nieuwe identiteitsconstructie herbergt, zoals door deze 'zeldzame' identiteitsconstructies bewezen wordt. Elke nieuwe speech is dus een mogelijke 500ste casus, om het in Schegloff's termen te zeggen (1987: 102), die een nieuw inzicht kan bieden in de mogelijke

identiteitsconstructies in informatieve speeches.

Naast het telkens veranderende karakter van de identiteitsconstructies, blijkt dat er ook wel wat typische kenmerken van identiteitsopbouw uit de analyses naar voren komen. Dankzij het feit dat hier een groot corpus geanalyseerd wordt, kunnen de drie hoofdidentiteiten (i.c. van het bedrijf en in mindere mate van de spreker en het publiek) veelal geanalyseerd worden in verschillende speeches. Dit geeft een beeld van de typische manier waarop deze identiteiten geconstrueerd worden en de variatie die daarbinnen mogelijk is. Voor de institutionele identiteit wordt hierdoor vastgesteld dat er in het algemeen drie vaak voorkomende elementen van deze identiteitsconstructie zijn, met name: duidelijke identificatie met het bedrijf, bedrijfsvoorstelling met aandacht voor de naam van de organisatie en het breed uitmeten van de kwaliteit van de onderneming. Dat laatste gebeurt via allerlei talige middelen zoals bijvoorbeeld modaliteit, metafoorgebruik en een verandering van *'footing'* naar een gezagsargument. Deze suggestie van perfectie van het bedrijf wordt in deze speeches verder beschermd door het vermijden van identificatie in negatieve contexten, waarin sprekers veelal overschakelen naar neutrale of passieve constructies om *out-there-ness* (Edward en Potter 1992: 105) of een zekere afstand tussen de beschrijving en het bedrijf te suggereren. Dat deze institutionele identiteitsconstructie in de speeches vrij expliciet is, blijkt ook uit de resultaten van de publieksenquêtes, die vergelijkbaar zijn met de kwalitatieve conclusies. De mening van het publiek blijkt wel voornamelijk gebaseerd te zijn op één aspect, met name de bedrijfsvoorstelling. Speeches waarin het bedrijf voorgesteld wordt en waarin verder geen of weinig elementen van institutionele identiteitsconstructie te vinden zijn, worden door het publiek meestal ook hoog gescoord op de vraag die peilt naar de constructie van een positief beeld van het bedrijf. De bedrijfsvoorstelling is dan ook een erg duidelijk middel om deze identiteit op te bouwen.

De institutionele identiteit wordt vaak verbonden met andere identiteiten en ook dit gebeurt vaak op een zorgelijke manier. Zo zijn er drie speeches waarin de identiteit van de spreker ondubbelzinnig en in verschillende gradatie opgebouwd wordt. Voor deze identiteitsconstructie van de spreker zelf is het heel wat moeilijker om algemene tendenzen te vinden, want elke speech heeft een ietwat andere invulling van de positionering van de spreker en daarenboven bevat elke presentatie elementen die op een unieke manier tot de identiteitsconstructie bijdragen, zoals *'hedges'*, evaluativa en veranderingen in *'footing'*. Er blijkt echter één algemene tendens te zijn en deze is gerelateerd aan de constructie van de institutionele identiteit. In deze speeches is er namelijk een nette verdeling tussen agentieve en epistemische zelfverwijzingen (cf. Dyer en Keller-Cohen 2000), waarbij de eerste gelinkt worden aan de institutionele identiteit, terwijl de tweede gereserveerd zijn voor de identiteitsconstructie van de spreker die op die manier vaak zijn kritische mening uit en zich zo als expert profileert. Erg expliciet is deze expertidentiteitsconstructie in het algemeen niet en ze komt daarenboven in weinig speeches voor. Het is dan wel opmerkelijk dat uit de publieksenquête blijkt

dat alle sprekers zeer hoog scoren op het vlak van expertise en dat er haast geen variatie zit in de resultaten. De mening van het publiek over de deskundigheid van de sprekers strookt hier dus niet met de conclusies van de kwalitatieve analyses. Hier zijn verschillende mogelijke verklaringen voor: in de eerste plaats mogen we niet vergeten dat een factor als *body language*, die niet in rekening gebracht wordt in deze analyses, een rol kan spelen in de perceptie van de deskundigheid van de spreker. Als de houding van de spreker bijvoorbeeld erg verkrampd is, dan kan dit gevolgen hebben voor de evaluatie van zijn zelfverzekerdheid en vice versa. *Body language* is dus wellicht een aspect dat op de perceptie van de identiteitsconstructie van de spreker een invloed kan hebben, omdat de spreker zijn eigen retorische stijl heeft, waarmee niet enkel gerefereerd wordt aan zijn taalgebruik, maar wel aan zijn '*total bodily performance*', zoals Fairclough (2000b: 95-97) het stelt. Hij voegt er echter meteen aan toe dat deze factor haast ongrijpbaar en moeilijk te beschrijven is. Zoals ook in de inleiding beschreven werd, is de studie van *body language* dus een onderzoeksobject op zich dat buiten het bereik van deze studie viel. Daarenboven is het zo dat *body language* in veel lagere mate een invloed zal hebben op de andere identiteiten die in deze speeches gecreëerd kunnen worden, waarbij er immers geen sprake is van een lijfelijke vertegenwoordiging.

Een tweede mogelijke verklaring is de rol van de institutionele context: door de strikte gelijksoortigheid van de scores kunnen we ervan uitgaan dat de publieksleden zich bij hun oordeel meer lieten leiden door de professionele setting dan door de speech zelf. Dit besef kan echter ook in de andere richting gewerkt hebben en tot de sprekers doorgedrongen zijn, wat een verklaring kan zijn voor de beperkte mate waarin sprekers de aandacht op zichzelf als expert vestigen, aangezien zij zich er misschien van bewust zijn dat de publiekevaluatie van hun expertise a priori vastligt en dat ze deze dus niet meer hoeven te construeren. Aangezien niet gepeild werd naar de mate waarin de sprekers zich van deze publieksmening bewust zijn, kunnen we hier geen definitieve besluiten trekken. De eigen verwachtingen van de sprekers wijzen echter wel in een bevestigende richting, aangezien ze een soortgelijk beeld tonen als de verwachtingen van het publiek. De sprekers schatten hun eigen expertise namelijk op voorhand al hoog in, waardoor ze het wellicht minder noodzakelijk vinden om hun deskundigheid expliciet te bevestigen in de speeches.

Ook de constructie van de publieksidentiteit kent verschillende invullingen, maar typisch blijkt wel te zijn dat deze identiteit verbonden is met de constructie van een andere identiteit: in sommige speeches werd het publiek discursief gelinkt aan het bedrijf, in een andere speech werd het publiek contrastief met de identiteit van de spreker gepositioneerd. Door de opbouw van deze verbanden, wordt een complementaire of contrastieve invulling van de publieksidentiteit gerealiseerd. Dit relatieve karakter van deze publieksidentiteit werd verder bevestigd in de sprekerenquêtes, waaruit bleek dat er een omgekeerd verband was tussen de expertidentiteit van de spreker en de deskundigheid van het publiek. Het gaat hier echter slechts om een deelaspect van de

identiteitsconstructie van het publiek en de spreker, dus definitieve conclusies over alle verschillende relatieve positioneringen van publiek en sprekers zijn hier niet op zijn plaats.

Uit deze conclusies blijkt dat de institutionele identiteit een centrale rol inneemt in de constructie van identiteit in dit corpus. Deze identiteit was niet alleen het meest frequent aanwezig, maar de identiteitsconstructie werd in sommige speeches ook uitgebreid, en soms zelfs bijzonder expliciet, opgebouwd. Via de publieksenquêtes krijgen we ook een mogelijke verklaring voor dit feit: het publiek had immers in het algemeen een neutrale verwachting over de constructie van deze institutionele identiteit. De redenering is hier in omgekeerde zin te vergelijken met de logica van de beperkte constructie van de expertidentiteit van de spreker, namelijk dat indien de sprekers zich bewust zijn van deze neutrale verwachting en indien ze de keuze maken om hun bedrijf positief voor te stellen, ze ook weten dat ze deze identiteit nadrukkelijk moeten construeren aangezien het publiek zich in zijn evaluatie niet kan laten leiden door een positief verwachtingspatroon zoals dat het geval is voor de identiteitsconstructie van de spreker als expert. Deze redenering is echter opnieuw hypothetisch, aangezien in de sprekerenquêtes niet getest werd of de sprekers zich bewust zijn van deze meningen van het publiek.

28.2 *Bruikbaarheid van de kwantitatieve pronomina-analyse?*

Om deze basisonderzoeksvraag te beantwoorden, werd echter eerst een methode ontworpen die de speeches groepeerde op basis van de drie belangrijkste identiteitsconstructies, met name de identiteit van het bedrijf, de spreker en het publiek. Op basis van theoretische en haalbaarheidsoverwegingen, werd ervoor gekozen om deze identiteiten te analyseren aan de hand van één marker, met name pronomina. Hiervoor werd eerst een contextuele pronominaselectie uitgevoerd, die enkel de voornaamwoorden relevant voor deze drie identiteiten behield. Deze gegevens werden kwantitatief verwerkt en statistisch geanalyseerd via een clusteranalyse. Deze deelde het corpus van veertig speeches in in drie clusters, die elk twee deelclusters bevatten. De onderzoeksvraag die verbonden is met deze methode peilt naar de bruikbaarheid van deze identiteitsanalyses die slechts gebaseerd zijn op één marker.

Het antwoord op deze vraag bleek gaandeweg al uit de kwalitatieve analyses en werd vervolledigd in de triangulatie. Deze vergelijkende studie van de verschillende invalshoeken toont aan dat de kwantitatieve pronomina-analyse een zeer bruikbare methode vormt om de graduele aanwezigheid van identiteit in een groot corpus te inventariseren. De resultaten van de clusteranalyse werden immers in hoge mate bevestigd in de kwalitatieve analyses en ook met het publieksonderzoek waren er heel wat overeenkomsten. Uit de kwantitatieve resultaten bleek ook al meteen dat de institutionele identiteitsconstruerende *we*-vormen veruit het sterkst vertegenwoordigd waren: in absolute getallen

waren er meer dan dubbel zo veel relevante *we*-vormen dan relevante *ik* en *je*-vormen samen. Dat de institutionele identiteitsconstructie, die hier gereflecteerd wordt in de relevante *we*-vormen, het sterkst vertegenwoordigd was, werd later ook bevestigd in de kwalitatieve analyses.

Deze *we*-pronomina speelden dan ook een bepalende rol in de indeling in clusters, wat onder andere bleek uit de grafische voorstelling op de scatterplot die de institutionele identiteit op de Y-as weergaf (figuur 19). Deze figuur toonde duidelijk de inhoudelijke karakterisering van de clusters (cluster 1A en B: neutraal; cluster 2A: publieksidentiteit; cluster 2B: publieksidentiteit en institutionele identiteit; cluster 3A: institutionele identiteit; cluster 3B: institutionele identiteit en sprekersidentiteit). Het feit dat net deze figuur (in tegenstelling tot figuren 16 en 17) de indeling in clusters grafisch het beste weergeeft, reflecteert het belang van de institutionele identiteitsconstructie voor de clusteranalyse. Hier is de institutionele identiteit namelijk weergegeven op de verticale dimensie (de Y-as) en we zien dat 90% van de speeches zich net op deze as onderscheidt: 36 van de 40 speeches bevinden zich in de clusters 1 en 3, die als het ware op elkaar gestapeld zijn.

Ook in de triangulatie werd deze rol van de institutionele identiteit als dominante factor in de clusteranalyse verder bevestigd: als we de speeches indelen in de clusters en we vergelijken dan de medianen van de scores die de publieksleden aan elke speech toekende per cluster, dan bleken deze scores nooit significant verschillend te zijn behalve voor de vraag die peilt naar de constructie van de bedrijfsidentiteit. Deze vraag gaf significante verschillen aan voor de indeling in clusters en zelfs in subclusters. Het feit dat precies deze vraag als enige een significant verschil toont voor de clusterverdeling, geeft aan dat deze bedrijfsimago-vraag het best de clusteranalyse reflecteert, die dus sterk gebaseerd is op de scores op de institutionele identiteitsconstructie. Zoals hierboven vermeld, werd het belang van deze identiteitsconstructie in mijn corpus bevestigd door de kwalitatieve analyse.

Pronomina blijken dus een sterke marker te zijn van identiteitsconstructie. Door de triangulatie werd de bruikbaarheid van deze keuze voor voornaamwoorden bevestigd, waardoor ik de vele onderzoekers die het belang van pronomina in de studie van identiteit benadrukken (De Fina 2003a; Fairclough 1995; Ochs 1993: 302-303; Schiffrin 2002; cf. bespreking supra), kan bijtreden. Verder bleek ook dat pronomina op een zinvolle manier kwantitatief bestudeerd kunnen worden, weliswaar dankzij de voorselectie op basis van contextanalyses. Deze voorselecties zijn wel essentieel, vooral vanuit contrastief standpunt, want de referenten van pronomina kunnen sterk variëren (cf. De Fina 1995: 400). Uit deze vooranalyses bleek daarenboven ook dat drie speeches een afwijkende invulling hadden voor de *we*-vorm die refereerde aan een groep van wetenschappers waartoe de sprekers behoorden. Deze 'nieuwe' identiteitsconstructie werd nadien in de kwalitatieve analyses bevestigd.

Ook de uitvoering van de statistische methode van clusteranalyse bleek een nuttige invulling te kunnen geven aan de identiteitsconstructie in dit corpus: niet alleen groepeerde ze de gelijksoortige speeches en geeft ze een beeld van de mate waarin identiteit in de speeches geconstrueerd wordt, maar ook inventariseert ze de combinaties van de identiteitsconstructies in deze veertig speeches. Zo bleek al uit de clusteranalyse dat de sprekersidentiteit gerelateerd was aan de institutionele identiteit en ook de publieksidentiteit in één subcluster verbonden was met de institutionele identiteitsconstructie. Dit is zeker ook een belangrijk voordeel van deze clusteranalyse: dat ze de identiteitsconstructies niet als geïsoleerde casussen bestudeert, maar wel in relatie met de andere onderzochte identiteiten. Zo komt deze kwantitatieve methode dus ook tegemoet aan de eis van Androutsopoulos en Georgakopoulou (2003: 1), die benadrukken dat de analyse van *co-constructions* en *co-articulations* van positioneringen in het discours een meerwaarde biedt voor identiteitsanalyse (cf. bespreking supra). Aangezien deze kwantitatieve pronomina-analyse consistent en op relatief grote schaal op zoek gaat naar identiteitscombinaties, draagt ze dus bij tot het in kaart brengen van dergelijke identiteitsco-constructies.

Aan de andere kant zijn aan de kwantitatieve pronomina-analyse ook beperkingen verbonden: in de eerste plaats was de overeenkomst tussen de kwantitatieve bevindingen en de kwalitatieve discoursanalyse niet 100% perfect: de clusteranalyse werkte in zekere zin misleidend, aangezien de indeling in clusters suggereerde dat deze groepen duidelijk onderscheiden waren, wat voor sommige identiteiten wel een feit was, zoals bijvoorbeeld voor de constructie van sprekers- en publieksidentiteit, maar dan voor de institutionele identiteitsconstructie weer niet het geval was. De indeling in clusters maskeerde in dit geval het graduele karakter van de kwantitatieve resultaten. Door de triangulatie met de kwalitatieve analyses en het perceptie-onderzoek, werd dit graduele karakter opnieuw belicht, waardoor cluster 1B een correctere invulling van "overgangcluster" kreeg. Binnen dit cluster bleken er nog een aantal subgroepen te zijn met eigen, soms erg specifieke, identiteitsconstructies. Verder bleek de indeling van cluster 2 in subclusters niet erg zinvol te zijn: de vier speeches bleken erg uniek te zijn, waarbij er eerder gelijkenissen te vinden waren over de subclusters heen. Vooral de categorisering van speech 13 bleek problematisch vanwege de erg vage verwijzingen naar het publiek en de organisatie. Een analyse van de identiteitsconstructie(s) op basis van pronomina alleen, werd hierdoor voor deze speech haast onmogelijk. Uit de studie van deze speech bleek heel duidelijk dat identiteitsconstructie uit meer elementen dan alleen pronomina bestaat, waardoor ik duidelijk botste op de grenzen van deze methode.

Een tweede belangrijk nadeel is dat de aard van de resultaten slechts inventariserend, en niet verklarend is. De mate waarin identiteiten aanwezig zijn, wordt wel geschetst, maar de manier waarop deze ingevuld worden en hoe twee identiteiten zich bijvoorbeeld tegenover elkaar verhouden, kon niet in deze kwantitatieve analyse vervat worden. De detailanalyse van de

verschillende aspecten die bijdragen tot de constructie van identiteit blijft voorbehouden aan kwalitatief georiënteerd onderzoek. Daaruit bleek dan ook dat aan heel wat identiteitsconstructies in speeches specifieke kwalificaties toegekend werden, wat ook te verwachten was aangezien deze analyses gebaseerd waren op een inductieve aanpak die allerlei aspecten van identiteitsconstructie incorporeerde.

Uit deze bespreking van de voor- en nadelen van de kwantitatieve analyses, blijkt vooral dat de sterkte van dit onderzoek ligt in het complementaire karakter van de verschillende methodes, i.c. de kwantitatieve en de kwalitatieve analyses. Door deze twee methodes te combineren, krijgen we een inzicht in de identiteitsconstructies in dit corpus dat tegelijkertijd breed, want gericht op een groot corpus, en diepgaand, want kwalitatief geanalyseerd, is. Dit is vrij uitzonderlijk en hier ligt dan toch ook een belangrijke verdienste van de kwantitatieve analyses: door de groepering van de speeches via de clusteranalyse, werd de kwalitatieve analyse een stuk toegankelijker. Eventuele gelijkenissen tussen speeches waren immers gemakkelijker te onderscheiden, want door de kwantitatieve analyses was er reeds een hypothetisch verband gelegd. De kwantitatieve pronomina-analyses hebben in dit onderzoek dus ook een belangrijke faciliterende rol gehad, waardoor de studie van een dergelijk groot corpus mogelijk gemaakt werd.

28.3 De bijdrage van het perceptie-onderzoek?

Een volgende onderzoeksvraag is gericht op wat het perceptie-onderzoek bijdroeg als derde invalshoek in dit proefschrift. Inhoudelijk werd deze vraag al geïncorporeerd in het beantwoorden van de basisonderzoeksvraag (cf. supra). Dankzij het grote verschil in methode en standpunt van dit onderdeel, kregen we hier een totaal ander perspectief op de identiteitsconstructies in dit corpus. Dit perceptie-onderzoek focust immers niet op de manier waarop identiteiten opgebouwd worden, maar wel op de mate waarin deze identiteitsconstructies gepercipieerd werden door het publiek en de sprekers zelf. Deze nieuwe invalshoek maakte het mogelijk om de methodetriangulatie, die gebaseerd was op de kwantitatieve pronomina-studie en de kwalitatieve discoursanalyse, uit te breiden met een perspectieftriangulatie (cf. supra).

Door dit perceptie-onderzoek te trianguleren, verkreeg ik heel wat aanvullende informatie die soms een verklarende rol speelde voor de mate waarin en de manier waarop de verschillende identiteiten gecreëerd werden in dit corpus. Meestal hadden deze verklaringen wel een hypothetisch karakter, zoals ik hierboven bij het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag duidelijk aangaf. Dit komt voornamelijk doordat de focus van dit onderzoek gericht was op de analyse van de transcripties van al de speeches in dit corpus. Door deze focus en door de grootte van het corpus, was het niet mogelijk om een grondigere uitdieping te maken van de motieven van de sprekers, eventueel

geworteld in de bedrijfscultuur die ze al dan niet geïncorporeerd hebben, en van de gedetailleerde redenen die het publiek drijft om een specifiek oordeel te vellen.

Wel werden een aantal andere vaststellingen gedaan: aan de ene kant bleken zowel de sprekers als het publiek hoge verwachtingen te hebben wat betreft de expertise van de spreker en die verwachtingen zagen zij, haast zonder uitzondering, ingelost. Dit doet vermoeden dat de (zelf)evaluatie van de expertise van de spreker eerder geïnspireerd was door het professionele karakter van de setting dan door de woorden van de spreker zelf. De resultaten bleken totaal anders te zijn voor de institutionele identiteitsconstructie: er heersten geen specifieke verwachtingen over de mate waarin de sprekers aandacht zouden besteden aan de positieve positionering van het bedrijf in hun speech en de evaluaties waren dan ook uiteenlopend. Opmerkelijk was dat ondanks deze gelijklopende tendensen voor sprekers en publiek, er geen significante verbanden waren tussen de resultaten. Op basis van de specifieke context van de dataverzameling, leek het logisch dat voornamelijk de zelfevaluatie van de spreker beïnvloed zou zijn door een poging om sociaal wenselijke antwoorden te geven. Door de triangulatie werd deze hypothese ook bevestigd, aangezien de meeste overeenkomsten zich situeerden tussen de kwantitatieve en de kwalitatieve analyses enerzijds, en de publieksenquêtes anderzijds.

28.4 De meerwaarde van de triangulatie?

De laatste onderzoeksvraag, waarvan het antwoord impliciet eigenlijk al verweven is in de tekst van deze conclusies, is de vraag naar de meerwaarde van de triangulatie die hier uitgevoerd werd, waarin niet alleen verschillende methodes, maar ook verschillende perspectieven op de data met elkaar vergeleken en gecontrasteerd werden. Hierboven besprak ik al het complementaire karakter van de methodetriangulatie die een kwantitatieve pronomina-analyse combineerde met kwalitatieve discoursanalyse. Maar ook de perspectieftriangulatie bleek zinvol te zijn: aan de ene kant zorgde de vergelijking van de verschillende perspectieven voor een verdere bevestiging van bepaalde hypothesen, zoals de bruikbaarheid van de pronomina als markers voor identiteitsopbouw, de relativiteit van spreker- en publieksidentiteitsconstructie als experts, de dominantie van de institutionele *we*-vormen in de clusteranalyse en de sociale wenselijkheid van de antwoorden van de sprekers in de enquêtes. Aan de andere kant kregen we door de andere perspectieven van het perceptie-onderzoek een helderder inzicht in de context en een heel ander beeld op de identiteitsconstructie in dit corpus, waardoor enkele hypothetische verklaringen voor de aan- en afwezigheid van identiteiten in de speeches geformuleerd konden worden. Daarenboven trekt deze perspectieftriangulatie de discussie van identiteitsconstructie open naar een breder kader, waarin ook het reële effect van deze speeches een plaats krijgt. Zo krijgen we toch enig inzicht in de perceptie van de participanten, dat, door het monologische karakter van deze speeches, anders

volledig in het duister zou blijven.

28.5 Algemene krachtlijnen

Ondanks de beperkingen van dit onderzoeksproject en het hypothetische karakter van bepaalde aspecten van de antwoorden op de onderzoeksvragen, bieden deze resultaten toch empirisch gebaseerde inzichten waaruit we enkele algemene, theoretisch georiënteerde krachtlijnen kunnen destilleren. De eerste drie bemerkingen zijn gericht op de transcriptiegeoriënteerde analyses, terwijl de twee laatste opmerkingen respectievelijk het belang van het perceptie-onderzoek en de triangulatie aankaarten.

- Uit de analyses is gebleken dat identiteitsconstructie het best inductief bestudeerd wordt, omdat deze methode het meest de mogelijkheden openlaat voor *nieuwe* of *onverwachte* identiteitsconstructies of aspecten van identiteitsconstructie. Deze keuze voor een bottom-up aanpak sluit het gebruik van kwantitatieve pronomina-analyse geenszins uit, aangezien voor deze methode ook vertrokken kan worden van pronomina-analyses zonder dat vooraf bepaald wordt welke referenten de basis zullen vormen voor verdere studie. Aangezien in deze studie aangetoond werd dat pronomina een zeer belangrijke rol spelen in de constructie van identiteit, vormt deze analyse ook een goede methodiek om onverwachte elementen te ontdekken, zoals in deze studie gebleken is (cf. bespreking supra).
- Voor beide gehanteerde methodologieën van tekstanalyse (pronomina-analyse en discoursanalyse) bleek, ondanks de verschillende insteek, dat de onderzoeksingesteldheid in essentie kwalitatief moet blijven. Hiermee bedoel ik dat unieke, individuele (aspecten van) identiteitsopbouw even belangrijke bevindingen vormen als vaak voorkomende (aspecten van) identiteitsconstructie. Zowel resultaten die algemene tendensen blootleggen als analyses van unieke gevallen zijn van belang, omdat ze beide inzicht bieden in de uiteenlopende manieren waarop identiteit in taal geconstrueerd kan worden.
- In de loop van deze studie ben ik ook meer en meer gaan beseffen dat identiteiten niet alleen telkens opnieuw en anders geconstrueerd worden, maar dat ze ook sterk verbonden zijn met elkaar. Één type van identiteitsopbouw in isolement bestuderen, lijkt me daarom niet opportuun. Het is immers soms net door een verband dat gelegd wordt met een andere identiteitsconstructie, dat identiteiten een impliciete invulling krijgen. Door al deze verbanden te integreren in de analyse, krijgen we een realistisch inzicht in identiteitsopbouw.
- Het perceptie-onderzoek opent vensters op een breder perspectief op identiteitsopbouw, en

bleek voor dit onderzoek ook effectief een toegevoegde waarde te hebben. Deze was niet alleen hypothese-bevestigend van aard, maar ook hypothese-vormend: zo vormde ze de basis om mogelijke verklaringen te formuleren over de – misschien onbewuste – redenen van de sprekers om aandacht besteden aan één identiteitsconstructie in contrast met een andere. Daarenboven ent een dergelijk onderzoek de linguïstische studie terug op de bestudeerde realiteit en kan ze ook in dit opzicht een meerwaarde bieden.

- Het gebruik van meerdere methodes en invalshoeken die het onderwerp vormden van de triangulatie, dragen sterk bij tot de volledigheid en veelzijdigheid van de antwoorden op de onderzoeksvragen en daarenboven zetten ze aan tot kritische reflectie over de eigen onderzoeksbevindingen. Hypothesen kunnen effectief getest worden en eventuele contradicties tussen resultaten kunnen inzicht brengen of net opnieuw een aanleiding vormen om de resultaten weer in vraag te stellen. Triangulatie draagt dus volgens mij niet alleen bij tot de geloofwaardigheid van de bevindingen, maar ook tot veelzijdigheid van de conclusies, die daarenboven kritisch getest zijn.

29 Verdere onderzoeksmogelijkheden

Deze studie opent heel wat perspectieven op verdere onderzoeksmogelijkheden. Er zijn immers nog heel wat nieuwe identiteiten die kunnen 'ontdekt' worden in bijkomende speeches, waaraan dan ook weer heel wat nieuwe aspecten van identiteitsconstructie verbonden kunnen worden. Andere contexten waarin het institutionele karakter impliciet of net expliciet aanwezig is, zouden wel eens kunnen aanzetten tot heel andere invullingen van identiteitsconstructies. Zo werd in deze studie immers de hypothese gevormd dat publieksleden zich wellicht lieten leiden door de institutionele context om de deskundigheid van de spreker te beoordelen, wat dan weer een invloed zou kunnen hebben op de mate waarin de spreker zichzelf actief als expert positioneert in zijn speech. Een andere invulling van de context zou dus een invloed kunnen hebben op de identiteitsconstructies.

Een verder gebruik van de kwantitatieve pronomina-analyses met opnieuw een kritische testing van de resultaten zou ook zeker zijn nut hebben, waardoor de methode eventueel bijgesteld en verfijnd zou kunnen worden. Ook wat het perceptie-onderzoek betreft zijn er heel wat punten die gebaat zouden zijn met verder onderzoek. Zo werd de constructie van de publieksidentiteit bijvoorbeeld niet bevraagd in de huidige enquête. Ook zouden de resultaten van het perceptie-onderzoek verder uitgediept kunnen worden in een experimentele setting, waarin bijvoorbeeld gepeild zou kunnen worden naar de specifieke redenen waarom het publiek een bepaalde beoordeling geeft aan identiteitsconstructie in de speech. Zo zou bijvoorbeeld getest kunnen worden of de bedrijfsvoorstelling effectief een doorslaggevende invloed heeft op de publieksperceptie van de positionering van het bedrijf in de speech door de andere elementen van institutionele identiteitsconstructie te variëren.

Daarenboven zou het bijzonder interessant zijn om van de vragenlijstvorm af te stappen en een uitgebreid etnografisch onderzoek te koppelen aan de tekstanalyses van identiteit. Hierin zouden de verklaringen die momenteel nog in hypothetische vorm bestaan, verder getest kunnen worden. Het is een voor de hand liggende eerste onderzoeksvraag om te kijken naar de mate waarin de sprekers zich bewust zijn van verwachtingspatronen bij het publiek van een dergelijke studiedag en vice versa. Ook zou een etnografische studie zich verder kunnen verdiepen in de invloed van de setting op de identiteitsconstructies in de speeches. Hypothetisch werd hier immers gesteld dat de setting een specifiek verwachtingspatroon over sprekerexpertise opbouwde, waardoor sprekers zich misschien wel lieten beïnvloeden voor de identiteitsconstructie in de speech zelf. Dit verwachtingspatroon bestond niet voor de institutionele identiteitsconstructie. De vraag waarop deze verwachtingspatronen gebaseerd waren, werd hier ook niet behandeld, maar ze vormt zeker een boeiend verder onderzoeksonderwerp.

Een andere kwestie die hierop voortbouwt en die ook via etnografisch onderzoek behandeld zou kunnen worden, is de vraag hoe persoonsgebonden of situatiegebonden identiteitsconstructies zijn. In welke mate speelt daarenboven een ander aspect zoals de bedrijfscultuur van de spreker een rol in de specifieke invulling van identiteiten in de speech? Zoals ook in deel III kort aangeraakt werd, is het zeker interessant om te bekijken in welke mate de bedrijfscultuur en de interesse voor imago-opbouw in (consultancy)bedrijven, overheden en non-profitorganisaties gelijklopend is. In welke mate laten sprekers zich beïnvloeden door deze bedrijfscultuur als ze speeches geven? Als we de visie van Linde hier bij betrekken, die stelt dat: *'occupation is central to people's self-definition. A change of employer, of occupation, or of occupational status (...) all can involve a significant change in identity (...)*' (Linde 2000: 609), dan kunnen we verwachten dat bedrijfscultuur niet alleen van invloed is op de institutionele identiteitsconstructie, maar ook op de identiteitsconstructie van de spreker zelf. Hiertoe zou een onderzoek dat inzoomt op de identiteitsconstructies van één spreker in verschillende situaties en settings, verder inzicht kunnen bieden.

De sterke link met de context en de unieke manieren waarop identiteiten ingevuld kunnen worden, maakt van identiteitsconstructie een onderwerp dat nooit volledig in kaart gebracht kan worden. Want telkens veranderen contexten en telkens worden andere talige invullingen gevonden waarmee een specifieke positionering bepaald of genuanceerd wordt. Hierdoor blijft identiteitsconstructie een bijzonder intrigerend onderzoeksonderwerp dat nog heel wat verdere analyses vereist.

Referenties

- Agar, M. (1985) 'Institutional discourse', *Text* 5 (3): 147-168.
- Alber, J., O'Connell, D. en Kowal, S. (2002) 'Personal perspective in TV news interviews', *Pragmatics* 12 (3): 257-271.
- Aldenderfer, M.S. en Blashfield, R.K. (1984) 'Cluster Analysis'. Newbury Park: Sage Publications.
- Andeweg, B.A. en de Jong, J.C. (2003a) 'Inleidingstechnieken van ministeriële speechschrijvers, een onderzoek naar werkopvattingen', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing, Volume 1*. Assen: Koninklijke Van Gorcum, pp. 7-19.
- Andeweg, B.A. en de Jong, J.C. (2003b) 'Hoe begint de minister? Een retorisch exordiummodel toegepast op departementale toespraakinleidingen', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 25 (1): 34-56.
- Andeweg, B.A. en de Jong, J.C. (2004) 'De eerste minuten, *Attentum, benevolum en docilem parare* in de inleiding van toespraken'. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Andeweg, B.A., de Jong, J.C. en Hoeken, H. (1998) "'May I Have Your Attention?": Exordial Techniques in Informative Oral Presentations', *Technical Communication Quarterly* 7(3): 271-284.
- Andeweg, B.A., de Jong, J.C., Van Oyen, K. en Wehrmann, C. (2000) 'Survey: mondelinge presentaties van Nederlandse ingenieurs', in Neutelings, R., Ummelen, N. en Maes, A. (eds.) *Over de grenzen van de taalbeheersing: taal, tekst en communicatie*. Den Haag: Sdu Uitgevers, pp. 81-93.
- Androutsopoulos, J. en Georgakopoulou, A. (2003) 'Discourse constructions of youth identities: Introduction', in Androutsopoulos, J.K. en Georgakopoulou, A. (eds.) *Discourse constructions of youth identities*. Amsterdam: John Benjamins B.V., pp. 1-25.
- Antaki, C. (1994) 'Explaining and Arguing, The Social Organization of Accounts'. London: Sage.
- Antaki, C., Condor, S. en Levine, M. (1996) 'Social identities in talk: Speakers' own orientations', *British Journal of Social Psychology* 35: 473-492.
- Arminen, I. (2000) 'On the context sensitivity of institutional interaction', *Discourse & Society* 11 (4): 435-458.
- Atkinson, M. (1984a) 'Our masters' voices, the language and body language of politics'. London / New York: Methuen.
- Atkinson, J.M. (1984b) 'Public speaking and audience responses: some techniques for inviting applause', in Atkinson, J.M. en Heritage, J. *Structures of Social Action; Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 370-409.
- Atkinson, J.M. (1985) 'Refusing Invited Applause: Preliminary Observations From a Case Study of Charismatic Oratory', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 161-181.
- Atkinson, J.M. en Drew, P. (1979) 'Order in Court, The Organisation of Verbal Interaction in Judicial Settings'. London: The Macmillan Press Ltd.
- Atkinson, P. (1999) 'Medical discourse, evidentiality and the construction of professional responsibility', in Sarangi, S. en Roberts, C. *Talk, Work and Institutional order*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, pp. 75-108.
- Austin, J. (1962) 'How to do things with words'. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Baker, C.D. (1997) 'Ticketing Rules: Categorization and Moral Ordering in a School Staff Meeting', in Hester, S. en Eglin, P. (eds.) *Culture in Action, Studies in Membership Categorization Analysis*. Washington D.C.: University Press of America, pp. 77-98.
- Baker, W. (2001) 'Gender and bilingual's creativity', *World Englishes* 20 (3): 321-339.
- Bargiela-Chiappini, F. en Harris, S.J. (1997) 'Managing Language, The discourse of corporate meetings'. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Basham, C. (1999) 'Marking one's place: expressions of identity in Athabaskan student writing', *Language Sciences* 21: 355-369.
- Bateson, G. (1978) 'Steps to an Ecology of Mind, Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution and Epistemology'. London: Paladin Granada Publishing.
- Bauman, R. (2000) 'Language, identity, performance', *Pragmatics* 10 (1): 1-5.
- Benwell, B. en Stokoe, E.H. (2002) 'Constructing discussion tasks in university tutorials: shifting dynamics and identities', *Discourse Studies* 4 (4): 429-453.
- Bergmann, J.R. (1990) 'On the local sensitivity of conversation', in Marková, I. en Foppa, K. *The Dynamics of Dialogue*. New York: Harvester Wheatsheaf, pp. 201-226.
- Biber, D. (1985) 'Investigating macroscopic textual variation through multifeature/multidimensional analyses', *Linguistics* 23 (2): 337-360.
- Biber, D. (1986) 'Spoken and written textual dimensions', *Language* 62 (2): 384-414.
- Biber, D. (1987) 'A Textual Comparison of British and American Writing', *American Speech, A Quarterly of Linguistic Usage* 62 (2): 99-119.
- Biber, D. (1988) 'Variation across speech and writing'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, D. (1994) 'An analytical framework for register studies', in Biber, D. en Finegan, E. *Sociolinguistic perspectives on register*. New York / Oxford: Oxford University Press, pp. 31-56.
- Biber, D. en Conrad, S. (2001) 'Register Variation: a Corpus Approach', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 175-196.
- Biber, D., Conrad, S. en Reppen, R. (1998) 'Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, D. en Finegan, E. (1989) 'Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect', *Text* 9 (1): 93-124.
- Biber, D. en Hared, M. (1994) 'Linguistic Correlates of the Transition to Literacy in Somali: Language Adaptation in Six Press Registers', in Biber, D. en Finegan, E. *Sociolinguistic perspectives on register*. New York / Oxford: Oxford University Press, pp. 182-216.
- Birkigt, K. en Stadler, M.M. (1986) 'Corporate Identity, Grundlagen, Funktionen, Fallspielen'. Landsberg am Lech: Verlag Moderne Industrie.
- Blokzijl, W. en Andeweg, B.A. (2003) 'De effectiviteit van tekstidia's bij presentaties', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing, Volume 1*. Assen: Koninklijke Van Gorcum, pp. 58-70.
- Blommaert, J. (1997a) 'Whose Background? Comments on a discourse-analytic reconstruction of the Warsaw uprising', *Pragmatics* 7 (1): 69-81.
- Blommaert, J. (1997b) 'Workshopping, Notes on professional vision in discourse analysis (Antwerp papers in Linguistics 91)'. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

- Boden, D. (1994) 'The Business of Talk; Organizations in Action'. Cambridge: Polity Press.
- Bolinger, D. (1979a) 'Pronouns in Discourse', in Givón, T. *Syntax and Semantics, Volume 12: Discourse and Syntax*. New York: Academic Press, pp. 289-309.
- Bolinger, D. (1979b) 'Metaphorical aggression: bluenoses and coffin nails', in Alatis, J.E. en Tucker, G.R. *Language in Public Life (GURT)*. Washington DC: Georgetown University Press, pp. 258-271.
- Bonanno, M. (1982) 'Women's Language in the Medical Interview', in Di Pietro, R.J. (ed.) *Linguistics and the Professions*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, pp. 27-38.
- Braet, A. (1985) 'Tussen distantie en annexatie', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 7: 44-55.
- Brannen, J. (1992) 'Combining qualitative and quantitative approaches: an overview', in Brannen, J. *Mixing Methods: qualitative and quantitative research*. Aldershot: Avebury, pp. 3-37.
- Brinkman, J. (1994) 'De vragenlijst'. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Brown, P. en Levinson, S.C. (1978) 'Universals in language usage: Politeness phenomena', in Goody, E. (ed.) *Questions and politeness, strategies in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 56-289.
- Brown, P. en Levinson, S.C. (1987) 'Politeness, some universals in language usage'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, R. en Gilman, A. (1960) 'The Pronouns of Power and Solidarity', in Sebeok, T.A. *Style in Language*. Massachusetts: The M.I.T. Press, pp. 253-276.
- Brown, G. en Yule, G. (1983) 'Discourse analysis'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bruner, J.S. (1990) 'Acts of Meaning'. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bucholtz, M. (1999) "'Why be normal?": Language and identity practices in a community of nerd girls', *Language in Society* 28: 203-223.
- Bucholtz, M. en Hall, K. (2004) 'Language and identity', in Duranti, A. (ed.) *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden: Blackwell Publishing, pp. 369-394.
- Burr, V. (1995) 'An Introduction to Social Constructionism'. London: Routledge.
- Calsamiglia, H., Cots, J.M., Lorda, C. et al (1995) 'Communicative strategies and socio-cultural identities in talk shows', *Pragmatics* 5 (3): 325-339.
- Campbell, D.T. en Fiske, D.W. (1959) 'Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix', *Psychological Bulletin* 56 (2): 81-105.
- Campbell, R.S. en Pennebaker, J.W. (2003) 'The secret life of pronouns: flexibility in writing style and physical health', *Psychological Science* 14 (1): 60-65.
- Cap, P. (2002) 'Explorations in Political Discourse'. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Cap, P. (in print) 'Deductive and Inductive Determinism of Discourse Analysis: A Pragmatic-Cognitive Approach'.
- Cappella, J. N. (1990) 'The method of proof by example in interaction analysis', *Communication Monographs* 57: 236-242.
- Chafe, W. L. (1974) 'Language and Consciousness', *Language* 50 (1): 111-133.
- Chafe, W.L. (1979) 'The flow of thought and the flow of language', in Givón, T. *Syntax and Semantics, Volume 12: Discourse and Syntax*. New York: Academic Press, pp. 159-181.
- Chafe, W. L. (1980) 'The deployment of Consciousness in the Production of Narrative', in Chafe, W.L. *The Pear Stories, Cognitive, Cultural, and Linguistic Aspects of Narrative Production*. Norwood: Ablex, pp. 9-50.

- Chafe, W. (1982) 'Integration and Involvement In Speaking, Writing and Oral Literature', in Tannen, D. *Spoken and written language: exploring orality and literacy*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, pp. 35-53.
- Chafe, W. (1985) 'Linguistic differences produced by differences between speaking and writing', in Olson, D.R., Torrance, N. en Hildyard, A. *Literacy, Language and Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 105-123.
- Chafe, W. (1986) 'Evidentiality in English Conversation and Academic Writing', in Chafe, W. en Nichols, J. *Evidentiality: the Linguistic Coding of Epistemology*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, pp. 261-272.
- Charles, M. (1995) 'Organisational power in business negotiations', in Ehlich, K. en Wagner, J. *The Discourses of Business Negotiation*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, pp. 151-174.
- Cheng, W. en Warren, M. (2003) 'Indirectness, inexplicitness and vagueness made clearer', *Pragmatics* 13 (3): 381-400.
- Chilton, P. (2004) 'Analysing Political Discourse, Theory and Practice'. London: Routledge.
- Chilton, P. en C. Schäffner (1997) 'Discourse and Politics', in Van Dijk, T. (Ed.) *Discourse as social interaction*. London: SAGE, pp. 206-230.
- Cicourel, A.V. (1985) 'Doctor-Patient Discourse', in Van Dijk, T. A. *Handbook of discourse analysis: Volume 4: Discourse Analysis in Society*. London: Academic Press, pp. 193-202.
- Cicourel, A.V. (1992) 'The interpenetration of communicative contexts: examples from medical encounters', in Duranti, A. en Goodwin, C. (eds.) *Rethinking context, Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 293-310.
- Clayman, S.E. (1992) 'Footing in the achievement of neutrality: the case of news-interview discourse', in Drew, P. en Heritage, J. (eds.) *Talk at work - Interaction in institutional settings (Studies in Interactional Sociolinguistics 8)*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 163-198.
- Clemen, G. (1997) 'The Concept of Hedging: Origins, Approaches and Definitions', in Markkanen, R. en Schröder, H. (eds.) *Hedging and Discourse, Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, pp. 235-248.
- Cody, M.J. en McLaughlin, M.L. (1988) 'Accounts on trial: oral arguments in traffic court', in Antaki, C. (ed.) *Analysing Everyday Explanation, A Casebook of Methods*. London: Sage, pp. 113-126.
- Cohen, A.P. (1994) 'Self Consciousness: an Alternative Anthropology of Identity'. London & New York: Routledge.
- Collins, R. (1988) 'Theoretical continuities in Goffman's work', in Drew, P. en Wootton, A. *Erving Goffman; Exploring the Interaction Order*. Cambridge: Polity Press, pp. 41-63.
- Condor, S. (2000) 'Pride and Prejudice: identity management in English people's talk about 'this country'', *Discourse & society* 11 (2): 175-205.
- Connor-Linton, J. (1988) 'Author's style and world-view in nuclear discourse: a quantitative analysis', *Multilingua* 7 (1/2): 95-132.
- Connor-Linton, J. (1999) 'Competing communicative styles and crosstalk: a multi-feature analysis', *Language in Society* 28: 25-56.
- Cook, G. (1990) 'Transcribing infinity: Problems of Context Presentation', *Journal of Pragmatics* 14: 1-24.
- Cook-Gumperz, J. en Kyratzis, A. (2001) 'Child Discourse', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 590-611.

- Cuvelier, P. (2000) 'De interactive constructie van macht in televisie-interviews met Mobutu, Kabila en Habibie', in Neutelings, R., Ummelen, N. en Maes, A. (eds.) *Over de grenzen van de taalbeheersing: taal, tekst en communicatie*. Den Haag: Sdu Uitgevers, pp. 119-128.
- Danet, B. (1985) 'Legal Discourse', in Van Dijk, T.A. *Handbook of Discourse Analysis: Volume 1, Disciplines of Discourse*. London: Academic Press, pp. 273-291.
- Davies, B. en Harré, R. (1990) 'Positioning: The Discursive Production of Selves', *Journal of the Theory of Social Behaviour* 20: 43-65.
- de Beaugrande, R. (1997) 'New Foundations for a science of text and discourse: cognition, communication, and the freedom of access to knowledge and society'. Ablex Publishing Corporation: Norwood.
- De Fina, A. (1995) 'Pronominal choice, identity, and solidarity in political discourse', *Text* 15 (3): 379-410.
- De Fina, A. (2000) 'Orientation in immigrant narratives: the role of ethnicity in the identification of characters', *Discourse Studies* 2 (2): 131-157.
- De Fina, A. (2003a) 'Identity in Narrative, A study of Immigrant Discourse'. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- De Fina, A. (2003b) 'Crossing borders: time, space, and disorientation in narrative', *Narrative Inquiry* 13 (2): 367-391.
- De Jong, J.C. en Andeweg, B.A. (1997) 'De effectiviteit van openingstechnieken in informatieve mondelinge presentaties', in van den Bergh, H., Janssen, D., Bertens, N. en Damen, M. (red.) *Taalgebruik ontrafeld*. Dordrecht: Foris Publications, pp. 165-177.
- De Jong, J.C. en Andeweg, B.A. (2000) 'Attentum, benevolum en docilem in toespraakinleidingen van professionele sprekers', in Neutelings, R., Ummelen, N. en Maes, A. (eds.) *Over de grenzen van de taalbeheersing: taal, tekst en communicatie*. Den Haag: Sdu Uitgevers, pp. 251-262.
- De Jong, J.C. en Andeweg, B.A. (2001) 'Attentum, benevolum en docilem; de kunst om een presentatie effectief te openen', *Ad Rem* 15 (1): 1-6.
- Decorte, S., de Jong, J.C. en Andeweg, B.A. (2003) 'Eigen roem stinkt - of niet? Een onderzoek naar het benadrukken van de eigen deskundigheid in de opening van speeches', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing, Volume 1*. Assen: Koninklijke Van Gorcum, pp. 106-117.
- Denzin, N.K. (1970) 'The Research Act, A Theoretical Introduction to Sociological Methods'. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Dore, J. (1985) 'Children's Conversations', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 47-65.
- Drew, P. (1985) 'Analyzing the Use of Language in Courtroom Interaction', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 133-147.
- Drew, P. en Heritage, J. (1992) 'Analyzing talk at work: an introduction', in Drew, P. en Heritage, J. (eds.) *Talk at work - Interaction in institutional settings (Studies in Interactional Sociolinguistics 8)*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3-65.
- Drew, P. en Sorjonen, M.L. (1997) 'Institutional Dialogue', in Van Dijk, T. (Ed.) *Discourse as social interaction*. London: Sage, pp. 92-118.
- Drew, P. en Wootton, A. (1988) 'Introduction', in Drew, P. en Wootton, A. *Erving Goffman; Exploring the Interaction Order*. Cambridge: Polity Press, pp. 1-13.

- Drummond, K. en Hopper, R. (1993a) 'Back Channels Revisited: Acknowledgment Tokens and Speakership Incipency', *Research on Language and Social Interaction* 26 (2): 157-177.
- Drummond, K. en Hopper, R. (1993b) 'Some uses of 'yeah'', *Research on Language and Social Interaction* 26 (2): 203-212.
- du Gay, P., Evans, J. en Redman, P. (2000) 'General introduction', in du Gay, P., Evans, J. en Redman, P. (eds.) *Identity: a reader*. London: Sage, pp. 1-5.
- Dubois, S. en Horvath, B. (1992) 'Interviewer's linguistic production and its effect on speaker's descriptive style', *Language Variation and Change* 4: 125-135.
- Dubois, S. en Sankoff, D. (2001) 'The Variationist Approach toward Discourse Structural Effects and Socio-interactive Dynamics', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden: Blackwell, pp. 282-303.
- Dyer, J. en Keller-Cohen, D. (2000) 'The discursive construction of professional self through narratives of personal experience' London Sage, *Discourse Studies* 2 (3): 283-304.
- Edwards, D. (2000) 'Extreme Case Formulations: Softeners, Investment, and Doing Nonliteral', *Research on Language and Social Interaction* 33 (4): 347-373.
- Edwards, D. en Potter, J. (1992) 'Discursive Psychology'. London: Sage.
- Edwards, J.A. (2001) 'The Transcription of Discourse', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 321-348.
- Ensink, T., van Essen, A. en van der Geest, T. (eds.) (1986) 'Discourse Analysis and Public Life'. Dordrecht: Foris Publications.
- Erickson, F. (1999) 'Appropriation of voice and presentation of self as a fellow physician: Aspects of discourse of apprenticeship in medicine', in Sarangi, S. en Roberts, C. *Talk, work and institutional order, Discourse in Medical, Mediation and Management Settings*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, pp. 109-143.
- Ervin-Tripp, S. en Strage, A. (1985) 'Parent-Child Discourse', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 67-77.
- Everit, B. (1974) 'Cluster Analysis'. London: Heinemann Educational Books.
- Fairclough, N. (1992a) 'Introduction', in Fairclough, N. *Critical Language Awareness*. London: Longman, pp. 1-29.
- Fairclough, N. (1992b) 'Discourse and Social Change'. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995) 'Media Discourse'. London: Edward Arnold.
- Fairclough, N. (2000a) 'Discourse, social theory, and social research: The discourse of welfare reform', *Journal of Sociolinguistics* 4 (2): 163-195.
- Fairclough, N. (2000b) 'New Labour, New Language'. London: Routledge.
- Fairclough, N. en Wodak, R. (1997) 'Critical Discourse Analysis', in Van Dijk, T. (Ed.) *Discourse as social interaction*. London: SAGE, pp. 258-284.
- Farrell, L. (2000) 'Ways of Doing, Ways of Being: Language, Education and 'Working' Identities', *Language and Education* 14 (1): 18-36.
- Fasulo, A. en Zucchermaglio, C. (2002) 'My selves and I: identity markers in work meeting talk', *Journal of Pragmatics* 34: 1119-1144.
- Fauconnier, G. (1994) 'Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Festinger, L. (1954) 'A theory of social comparison processes', *Human Relations* 7: 117-140.

- Flick, U. (1992) 'Triangulation Revisited: Strategy of Validation or Alternative?', *Journal for the Theory of Social Behaviour* 22 (2): 175-197.
- Fombrun, C.J. en Riel, C.B.M. (2004) 'Reputatiemanagement, Hoe succesvolle ondernemingen bouwen aan sterke reputaties'. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Fowler, R. (1985) 'Power', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 4: Discourse Analysis in Society*. London: Academic Press, pp. 61-82.
- Fowler, R. en Kress, G. (1979) 'Critical linguistics', in Fowler, R., Hodge, B., Kress, G. en Trew, T. *Language and control*. London: Routledge en Kegan Paul, pp. 185-213.
- Fraser, B. (1990) 'An approach to discourse markers', *Journal of Pragmatics* 14: 383-395.
- Galasinski, D. (1997) 'Background and discourse analysis: a response to Jan Blommaert', *Pragmatics* 7 (1): 83-97.
- Gardner, R. (2001) 'When listeners Talk, Response tokens and listener stance'. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Garfinkel, H. (1967) 'Studies in Ethnomethodology'. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Georgakopoulou, A. (2002) 'Narrative and Identity Management: Discourse and Social Identities in a Tale of Tomorrow', *Research on Language and Social Interaction* 35 (4): 427-451.
- Georgakopoulou, A. en Goutsos, D. (1997) 'Discourse Analysis, An Introduction'. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Goffman, E. (1959) 'The presentation of self in everyday life'. London: Allen Lane The Penguin Press.
- Goffman, E. (1964) 'The Neglected Situation', *American Anthropologist* 66 (6): 133-136.
- Goffman, E. (1967) 'Interaction Ritual, Essays on Face-to-Face Behavior'. Garden City, New York: Anchor Books.
- Goffman, E. (1974) 'Frame analysis, an essay on the organization of experience'. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1979) 'Footing', *Semiotica* 25 (1/2): 1-29.
- Goffman, E. (1981) 'Forms of Talk'. Oxford: Basil Blackwell.
- Goodwin, C. (1981) 'Conversational organization, Interaction between speakers and hearers'. New York: Academic Press.
- Goodwin, C. (1984) 'Notes on story structure and organization of participation', in Atkinson, J.M. en Heritage, J. *Structures of Social Action; Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 225-246.
- Graesser, A.C., Gernsbacher, M.A. en Goldman, S.R. (2003) 'Introduction to the Handbook of Discourse Processes', in Graesser, A.C., Gernsbacher, M.A. en Goldman, S.R. *Handbook of Discourse Processes*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, pp. 1-23.
- Greatbatch, D. en Dingwall, R. (1999) 'Professional neutralism in family mediation', in Sarangi, S. en Roberts, C. *Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 271-292.
- Grice, H.P. (1975) 'Logic and conversation', in Cole, P. en Morgan, J. *Speech Acts (Syntax and Semantics, Volume 3)*. New York: Academic Press, pp. 41-58.
- Grimshaw, A. (2001) 'Discourse and Sociology: Sociology and Discourse', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 750-771.
- Gülich, E. en Quasthoff, U.M. (1985) 'Narrative Analysis', in Van Dijk, T.A. *Handbook of Discourse Analysis: Volume 2: Dimensions of Discourse*. London: Academic Press, pp. 169-197.

- Gumperz, J.J. (1982a) 'Fact and inference in courtroom testimony', in Gumperz, J.J. *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 163-195.
- Gumperz, J.J. (1982b) 'Discourse strategies'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J.J. (1992) 'Contextualization and understanding', in Duranti, A. en Goodwin, C. (eds.) *Rethinking context, Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 230-252.
- Gumperz, J.J. en Cook-Gumperz, J. (1982) 'Introduction: language and the communication of social identity', in Gumperz, J.J. *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-21.
- Haakana, M. (2002) 'Laughter in medical interaction: From quantification to analysis and back', *Journal of Sociolinguistics* 6 (2): 207-235.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J. en van den Toorn, M.C. (1997) 'Algemene Nederlandse Spraakkunst'. Groningen: Martinus Nijhoff Uitgevers.
- Hak, T. (1999) "'Text" and "con-text"', in Sarangi, S. en Roberts, C. *Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 427-451.
- Hall, C., Sarangi, S. en Slembrouck, S. (1999) 'The legitimations of the client and the profession', in Sarangi, S. en Roberts, C. *Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 293-322.
- Hall, S. (2000) 'Who needs 'identity'?', in du Gay, P., Evans, J. en Redman, P. (eds.) *Identity: a reader*. London: Sage, pp. 15-30.
- Hamilton, H. (1998) 'Reported speech and survivor identity in on-line bone marrow transplantation narratives', *Journal of Sociolinguistics* 2 (1): 53-67.
- Harré, R. (1988) 'Accountability within a social order: the role of pronouns', in Antaki, C. (ed.) *Analysing Everyday Explanation, A Casebook of Methods*. London: Sage, pp. 156-167.
- Harré, R. (2001) 'The Discursive Turn in Social Psychology', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 688-706.
- Heritage, J. (1999) 'Conversation Analysis at Century's End: Practices of Talk-in-Interaction, Their Distributions and Their Outcomes', *Research on Language and Social Interaction* 32 (1en2): 69-76.
- Heritage, J. en Sefi, S. (1992) 'Dilemmas of advice: aspects of the delivery and reception of advice in interactions between health visitors and first-time mothers', in Drew, P. en Heritage, J. (eds.) *Talk at work, Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 359-417.
- Hester, S. en Eglin, P. (1997) 'Membership Categorization Analysis: An introduction', in Hester, S. en Eglin, P. (eds.) *Culture in Action, Studies in Membership Categorization Analysis*. Washington D.C.: University Press of America, Inc., pp. 1-23.
- Hewitt, J.P. en Stokes, R. (1975) 'Disclaimers', *American Sociological Review* 40 (1): 1-11.
- Hobbs, P. (2003) "'Is that what we're here about?': a lawyer's use of impression management in a closing argument at trial" SAGE Publications, *Discourse & Society* 14 (3): 273-290.
- Hodge, B., Kress, G. en Jones, G. (1979) 'The ideology of middle management', in Fowler, R., Hodge, B., Kress, G. en Trew, T. *Language and control*. London: Routledge en Kegan Paul, pp. 81-93.
- Hoeken, H. (1996) 'Het effect van de probleemoplossingsstructuur op de aandacht voor en de overtuigingskracht van persuasieve teksten', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 18: 29-47.
- Hoeken, H. en Hustinx, L. (2003) 'De invloed van de voorbeeldgeschiedenis in een fondswervingsbrief op de

- toepassing van de eigen-schuldvuistregel in Nederland en Vlaanderen', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing*, Volume 1. Assen: Koninklijke Van Gorcum, pp. 194-205.
- Holmes, J. (1984a) 'Modifying Illocutionary Force', *Journal of Pragmatics* 8: 345-365.
- Holmes, J. (1984b) 'Hedging your bets and sitting on the fence: some evidence for 'hedges' as support structures', *Te Reo* 27: 47-62.
- Holmes, J. (1986) 'Functions of 'you know' in women's and men's speech', *Language in Society* 15: 1-21.
- Holmes, J. (1988) "'Sort of' in New Zealand women's and men's speech', *Studia Linguistica* 42 (2): 85-121.
- Holmes, J. (1990) 'Hedges and boosters in women's and men's speech', *Language and Communication* 10 (3): 185-205.
- Holmes, J. (1997) 'Women, language and identity', *Journal of Sociolinguistics* 2 (1): 195-223.
- Holmes, J. en M. Stubbe (2003) 'Power and Politeness in the workplace'. London: Longman.
- Holmes, J., Stubbe, M. en Vine, B. (1999) 'Construction professional identity: "Doing power" in policy units', in Sarangi, S. en Roberts, C. *Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 351-385.
- Huizingh, E. (1999) 'Inleiding SPSS 9.0 voor Windows en Data Entry'. Schoonhoven: Academic Service.
- Huspek, M. (1989) 'Linguistic Variability and Power: An Analysis of 'you know'/'I think' Variation in Working Class Speech', *Journal of Pragmatics* 13: 661-683.
- Hymes, D. (ed.) (1964) 'Language in Culture and Society'. New York: Harper en Row.
- Hymes, D. (1972) 'Models of Interaction of Language and Social Life', in Gumperz, J.J. en Hymes, D. *Directions in Sociolinguistics, The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., pp. 35-71.
- Hymes, D. (1974) 'Foundations in Sociolinguistics: an Ethnographic Approach'. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jacobs, S. (1990) 'On the especially nice fit between qualitative analysis and the known properties of conversation', *Communication Monographs* 57: 243-249.
- Janesick, V. J. (1998) 'Stretching Exercises for Qualitative Researchers'. Thousand Oaks: SAGE.
- Jansen, F. (1989) 'Perspectiefkeuze in functionele teksten: de stille kracht van het zakelijk alternatief', *Communicatief* 2: 111-118.
- Jansen, F. en Baeyens, M. (1981) 'Spreken wij u aan of niet?', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 3 (4): 299-311.
- Janssen, D. en Jansen, F. (2003) 'De waardering van positieve politeness-strategieën in Nederlandse afwijzingsbrieven', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing*, Volume 1, pp. 227-237.
- Janssen, D. en Jansen, F. (2004) "'Geef redenen' in afwijzingsbrieven', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 26 (3): 182-192.
- Jaspers, J. (1987a) 'Het perspectief van de lezer; problemen met de u-vorm', *Communicatief* 1: 44-50.
- Jaspers, J. (1987b) 'Perspectiefkeuze in voorlichtingsteksten', *Toegepaste taalwetenschap in artikelen* 28 (2): 81-93.
- Jaworski, A. en Coupland, N. (1999) 'Introduction', in Jaworski, A. en Coupland, N. *The Discourse Reader*. London: Routledge, pp. 1-44.

- Jefferson, G. (1984) 'On the organization of laughter in talk about troubles', in Atkinson, J.M. en Heritage, J. *Structures of social action, studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 191-369.
- Jefferson, G. (1985) 'An exercise in the transcription and analysis of laughter', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 25-34.
- Jefferson, G., Sacks, H. en Schegloff, E. (1987) 'Notes on laughter in the pursuit of intimacy', in Button, G. en Lee, J.R.E. *Talk and Social Organisation*. Clevedon - Philadelphia: Multilingual Matters Ltd, pp. 152-205.
- Johnson, D. (1994) 'Who is we?: constructing communities in US-Mexico border discourse', *Discourse & Society* 5(2): 207-231.
- Johnstone, B. (1996) 'The linguistic individual'. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Johnstone, B. (2001) 'Discourse analysis and Narrative', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 635-649.
- Johnstone, B. (2002) 'Discourse Analysis'. Malden, MA: Blackwell.
- Jorgensen, M. en Philips, L. (2002) 'Discourse Analysis as Theory and Method'. London: Sage.
- Jupp, T.C., Roberts, C. en Cook-Gumperz, J. (1982) 'Language and disadvantage: the hidden process', in Gumperz, J.J. *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 232-256.
- Keller, E. (1979) 'Gambits: Conversational Strategy Signals', *Journal of Pragmatics* 3: 219-238.
- Kendall, S. en Tannen, D. (2001) 'Discourse and Gender', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 548-567.
- Kim, Y.-J. en Biber, D. (1994) 'A Corpus-Based Analysis of Register Variation in Korean', in Biber, D. en Finegan, E. *Sociolinguistic perspectives on register*. New York / Oxford: Oxford University Press, pp. 157-181.
- Kinney, P.R. en Gray, C.D. (2001) 'SPSS for Windows Made Simple (Release 10)'. Hove: Psychology Press Ltd, Publishers.
- Knassmüller, M. (2003) 'Mission Statements - Identifying Underlying Concepts. An Empirical Study of Austrian Corporate Mission Statements', in Müller, A.P. en Kieser, A. (eds.) *Communication in Organizations, Structures and Practices*. Frankfurt am Main: Peter Lang, pp. 149-164.
- Kong, K.C.C. (2002) 'Managing the ambiguous and conflicting identities of 'upline' and 'downline' in a network marketing firm', *Discourse Studies* 4 (1): 49-74.
- Kroskrity, P.V. (2000) 'Identity', *Journal of Linguistic Anthropology* 9 (1-2): 111-114.
- Labov, W. (1972a) 'Sociolinguistic Patterns'. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W. (1972b) 'Language in the inner city'. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W. (1972c) 'Some principles of linguistic methodology', *Language in Society* 1: 97-120.
- Labov, W. (1982) 'Speech Actions and Reactions in Personal Narrative.', in D. Tannen (Ed.) *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Washington DC: Georgetown University Press, pp. 219-247.
- Labov, W. en Waletzky, J. (1966) 'Narrative Analysis: oral versions of personal experience', in Helm, J. *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: University of Washington Press, pp. 12-44.
- Lakoff, G. (1973) 'Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts', *Journal of Philosophical Logic* 2: 458-508.
- Lakoff, G. (1991) 'Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf'. internet: .
- Lakoff, G. en Johnson, M. (1980) 'Metaphors we live by'. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, R.T. (1973) 'Language and Woman's place', *Language in Society* 2 (1): 45-79.

- Lakoff, R.T. (1975) 'Language and Woman's Place'. New York: Harper en Row.
- Lakoff, R.T. (2001) 'Nine ways of looking at apologies: the necessity for interdisciplinary theory and method in discourse analysis', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. The handbook of discourse analysis. Malden: Blackwell, pp. 199-214.
- Lamb, S. (1991) 'Acts without Agents: An Analysis of Linguistic Avoidance in Journal Articles on Men Who Batter Women', *American Journal of Orthopsychiatry* 61 (2): 250-257.
- Lammers, H. (2000) 'Het gebruik van we/wij in media-interviews', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 22 (3): 200-219.
- Lammers, H. (2001) 'Het gebruik van we/wij in medewerker-cliëntgesprekken bij de sociale dienst', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 23 (3): 218-235.
- Latour, B. en Woolgar, S. (1979) 'Laboratory Life, The Social Construction of Scientific Facts'. Beverly Hills: Sage.
- Latour, B. en Woolgar, S. (1986) 'Laboratory Life, The Social Construction of Scientific Facts; 2nd edition'. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Lazaraton, A. (2002) 'Quantitative and qualitative approaches to discourse analysis', *Annual Review of Applied Linguistics* 22: 32-51.
- Lentz, L. en De Jong, M. (2000) 'Hoger en lager opgeleide proefpersonen en hun feedback op een voorlichtingstekst', in Neutelings, R., Ummelen, N. en Maes, A. Over de grenzen van de taalbeheersing. Den Haag: Sdu Uitgevers, pp. 317-325.
- Leudar, I., Marsland, V. en Nekvapil, J. (2004) 'On membership categorization: 'us', 'them' and 'doing violence' in political discourse', *Discourse & Society* 15 (2-3): 243-266.
- Levinson, S.C. (1983) 'Pragmatics'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinson, S.C. (1988) 'Putting linguistics on a proper footing', in Drew, P. en Wootton, A. Erving Goffman; Exploring the Interaction Order. Cambridge: Polity Press, pp. 161-227.
- Levinson, S.C. (1992) 'Activity types and language', in Drew, P. en Heritage, J. (eds.) Talk at work - Interaction in institutional settings (Studies in Interactional Sociolinguistics 8). Cambridge: Cambridge University Press, pp. 66-100.
- Linde, C. (2000) 'The Acquisition of a Speaker by a Story: How History Becomes Memory and Identity', *Ethos* 28 (4): 608-632.
- Linde, C. (2001) 'Narrative in Institutions', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. The handbook of discourse analysis. Malden: Blackwell, pp. 518-535.
- Locher, M.A. (2004) 'Power and Politeness in Action, Disagreements in Oralk Communication'. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Luukka, M.R. en Markkanen, R. (1997) 'Impersonalization as a Form of Hedging', in Markkanen, R. en Schröder, H. (eds.) Hedging and Discourse, Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts. Berlin / New York: Walter de Gruyter, pp. 168-187.
- Lyons, J. (1969) 'Introduction to theoretical linguistics'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maalouf, A. (1998) 'Les identités meurtrières'. Paris: Bernard Grasset.
- Mangueneau, D. (1999) 'Analysing self-constituting discourses', *Discourse Studies* 1 (2): 175-199.
- Maitland, K. en Wilson, J. (1987) 'Pronominal selection and ideological conflict', *Journal of Pragmatics* 11: 495-512.
- Malone, M.J. (1995) 'How to Do Things With Friends: Altercasting and Recipient Design', *Research on Language and Social Interaction* 28 (2): 147-170.

- Markkanen, R. en Schröder, H. (1997) 'Hedging: A Challenge for Pragmatics and Discourse Analysis', in Markkanen, R. en Schröder, H. (eds.) *Hedging and Discourse, Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, pp. 3-18.
- Matoesian, G.M. (1999) 'The grammaticalization of participant roles in the constitution of expert identity', *Language in Society* 28: 491-521.
- Matoesian, G.M. (2001) 'Law and the language of identity. Discourse in the William Kennedy Smith Rape Trial'. New York: Oxford University Press.
- Mead, G.H. (1934) 'Mind, self and Society, From the Standpoint of a Social Behaviorist'. Chicago: Chicago University Press.
- Mehan, H. (1985) 'The structure of Classroom Discourse', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 119-131.
- Meinhof, U.H. en Galasinski, D. (2000) 'Photography, memory, and the construction of identities on the former East-West German border', *Discourse Studies* 2 (3): 323-353.
- Mey, J.L. (2001) 'Literary Pragmatics', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 787-797.
- Miller, J.M. (2000) 'Language Use, Identity, and Social Interaction: Migrant Students in Australia', *Research on Language and Social Interaction* 33 (1): 69-100.
- Moissinac, L. en Bamberg, M. (2004) 'It's weird, I was so mad: Burgeoning discursive defenses of situated identities by adolescent boys (Paper presented at the at the Fourteenth Annual Meeting of the Society for Text and Discourse, Chicago, United States)'.
- Montgomery, M. (1999) 'Speaking Sincerely: public reactions to the death of Diana' London SAGE, *Language and Literature* 8 (1): 5-33.
- Morales-Lopez, E., Prego-Vazquez, G. en Dominguez-Seco, L. (2005) 'Interviews between employees and customers during a company restructuring process', *Discourse & Society* 16 (2): .
- Morreall, J. (1991) 'Humor and work', *Humor* 4 (3/4): 359-373.
- Mühlhäusler, P. en Harré, R. (1990) 'Pronouns and People; The linguistic construction of social and personal identity'. Oxford: Basil Blackwell.
- Nilsen, D.L.F. (1979) 'Language play in advertising: linguistic invention in product naming', in Alatis, J.E. en Tucker, G.R. *Language in Public Life (GURT)*. Washington DC: Georgetown University Press, pp. 137-143.
- Norrick, N.R. (2001) 'Discourse and Semantics', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 76-99.
- Norrick, N.R. (2004) 'Hyperbole, extreme case formulation', *Journal of Pragmatics* 36: 1727-1739.
- O'Barr, W. (1983) 'The study of language in institutional contexts', *Journal of Language and Social Psychology* 2 (2, 3 en 4): 241-251.
- Ochs, E. (1979) 'Transcription as theory', in Ochs, E. en Schieffelin, B.B. *Developmental pragmatics*. New York: Academic Press, pp. 43-72.
- Ochs, E. (1992) 'Indexing gender', in Duranti, A. en Goodwin, C. (eds.) *Rethinking context, Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 335-358.
- Ochs, E. (1993) 'Constructing Social Identity: A Language Socialization Perspective', *Research on Language and Social Interaction* 26 (3): 287-306.
- Ochs, E. en Capps, L. (1996) 'Narrating the self', *Annual Review of Anthropology* 25: 19-43.

- O'Connell, D.C., Kowal, S. en Dill, E.J. (2004) 'Dialogicality in TV news interviews', *Journal of Pragmatics* 36: 185-205.
- Ostermann, A.C. (2003) 'Localizing power and solidarity: Pronoun alternation at an all-female police station and a feminist crisis intervention center in Brazil', *Language in Society* 32: 351-381.
- Östman, J.-O. en Virtanen, T. (1995) 'Discourse Analysis', in Verschueren, J., Östman, J.-O, en Blommaert, J. (eds.) *Handbook of pragmatics, Manual*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 239-253.
- Pander Maat, H. (2004) 'Aanspreken in ledenwervingsbrieven', *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 26 (1): 55-69.
- Pennebaker, J.W., Mehl, M.R. en Niederhoffer, K.G. (2003) 'Psychological Aspects of Natural Language Use: Our Words, Our Selves', *Annual Review of Psychology* 54: 547-577.
- Pittam, J. (1999) 'The historical and emergent enactment of identity in language', *Research on language and social interaction* 32 (1en2): 111-117.
- Polanyi, L. (1985) 'Conversational Storytelling', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 183-201.
- Pomerantz, A. (1986) 'Extreme Case formulations: A way of legitimizing claims', *Human Studies* 9: 219-229.
- Pomerantz, A. (1990) 'Conversation analytic claims', *Communication Monographs* 57: 231-235.
- Poncini, G. (2004) 'Discursive Strategies in Multicultural Business Meetings (Linguistic Insights, Volume 13)'. Bern: Peter Lang.
- Potter, J. (1996) 'Representing Reality; discourse, rhetoric and social construction'. London: Sage.
- Potter, J. (1999) 'Beyond Cognitivism', *Research on Language and Social Interaction* 32 (1en2): 119-127.
- Potter, J. en Wetherell, M. (1987) 'Discourse and Social Psychology, Beyond Attitudes and Behaviour'. London: Sage.
- Potter, J., Wetherell, M. en Chitty, A. (1991) 'Quantification rhetoric - cancer on television', *Discourse & Society* 2 (3): 333-365.
- Prince, E.F., Frader, J. en Bosk, C. (1982) 'On hedging in physician-physician discourse', in Di Pietro, R.J. (ed.) *Linguistics and the Professions*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, pp. 83-97.
- Quasthoff, U.M. (1978) 'The uses of stereotype in everyday argument', *Journal of Pragmatics* 2: 1-48.
- Quasthoff, U.M. (1989) 'Social Prejudice as a Resource of Power: towards the functional ambivalence of stereotypes', in Wodak, R. (ed.) *Language, Power and Ideology; Studies in Political Discourse*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 181-196.
- Reaser, J. (2003) 'A quantitative approach to (sub)registers: the case of 'Sports Announcer Talk'', *Discourse Studies* 5 (3): 303-321.
- Renkema, J. (1993) 'Discourse Studies: An Introductory Textbook'. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Renkema, J. (2004) 'Introduction to Discourse Studies'. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Roth, W.D. en Mehta, J.D. (2002) 'The Rashomon Effect, combining positivist and interpretivist approaches in the analysis of contested events', *Sociological methods and research* 31 (2): 131-173.
- Rymes, B. (1995) 'The construction of moral agency in the narratives of high-school drop-outs', *Discourse & Society* 6 (4): 495-516.
- Sacks, H. (1984) 'Notes on methodology', in Atkinson, J.M. en Heritage, J. *Structurs of social action, studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 21-27.

- Sacks, H. (1992) 'Lectures on Conversation, Volume 1'. Oxford UK en Cambridge USA: Blackwell.
- Sarangi, S. en Roberts, C. (1999a) 'Introduction', in Sarangi, S. en Roberts, C. Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 61-74.
- Sarangi, S. en Roberts, C. (1999b) 'The dynamics of interactional and institutional orders in work-related settings', in Sarangi, S. en Roberts, C. Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 1-57.
- Satoh, A. (2001) 'Constructing imperial identity: how to quote the imperial Family and those who address them in the Japanese press', *Discourse & Society* 12 (2): 169-194.
- Schegloff, E.A. (1979) 'The relevance of repair to syntax-for-conversation', in Givón, T. Syntax and Semantics, Volume 12: Discourse and Syntax. New York: Academic Press, pp. 261-286.
- Schegloff, E.A. (1984) 'On some gestures' relation to talk', in Atkinson, J.M. en Heritage, J. Structures of Social Action; Studies in Conversation Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 266-296.
- Schegloff, E.A. (1987) 'Analyzing Single Episodes of Interaction: An Exercise in Conversation Analysis', *Social Psychology Quarterly* 50 (2): 101-114.
- Schegloff, E.A. (1992a) 'In another context', in Duranti, A. en Goodwin, C. (eds.) Rethinking context, Language as an interactive phenomenon. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 193-227.
- Schegloff, E.A. (1992b) 'On talk and its institutional occasions', in Drew, P. en Heritage, J. (eds.) Talk at work - Interaction in institutional settings (Studies in Interactional Sociolinguistics 8). Cambridge: Cambridge University Press, pp. 101-134.
- Schegloff, E.A. (1993) 'Reflections on Quantification in the Study of Conversation', *Research on Language and Social Interaction* 26 (1): 99-128.
- Schegloff, E.A. (1997) 'Practices and Actions: Boundary Cases of Other-Initiated Repair', *Discourse Processes* 23: 499-545.
- Scherer, K.R. en Wallbott, H.G. (1985) 'Analysis of Nonverbal Behavior', in Van Dijk, T.A. Handbook of Discourse Analysis: Volume 2: Dimensions of Discourse. London: Academic Press, pp. 199-230.
- Schiffrin, D. (1985) 'Everyday Argument: the Organization of Diversity in Talk', in Van Dijk, T. Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue. London: Academic Press, pp. 35-46.
- Schiffrin, D. (1987) 'Discourse Markers'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffrin, D. (1994) 'Approaches to Discourse'. Cambridge (MA): Blackwell.
- Schiffrin, D. (1996) 'Narrative as self-portrait: sociolinguistic constructions of identity', *Language in Society* 25: 167-203.
- Schiffrin, D. (1997) 'Theory and method in discourse analysis: what context for what unit?', *Language en Communication* 17 (2): 75-92.
- Schiffrin, D. (2000) 'Mother/daughter discourse in a holocaust oral history: "Because then you admit that you're guilty"', *Narrative Inquiry* 10 (1): 1-44.
- Schiffrin, D. (2001a) 'Discourse Markers', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. The handbook of discourse analysis. Malden: Blackwell, pp. 54-75.
- Schiffrin, D. (2001b) 'Language and public memorial: 'America's concentration camps'', *Discourse & Society* 12 (4): 505-534.
- Schiffrin, D. (2002) 'Mother and friends in a Holocaust life story', *Language and Society* 31: 309-353.

- Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. (2001) 'Introduction', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. The handbook of discourse analysis. Malden: Blackwell, pp. 1-10.
- Schröder, H. en Zimmer, D. (1997) 'Hedging Research in Pragmatics: A Bibliographical Research Guide to Hedging', in Markkanen, R. en Schröder, H. (eds.) Hedging and Discourse, Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts. Berlin / New York: Walter de Gruyter, pp. 249-271.
- Scollon, R. en Scollon, S. Wong (2001) 'Discourse and Intercultural Communication', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. The handbook of discourse analysis. Malden: Blackwell, pp. 538-547.
- Searle, J. (1969) 'Speech Acts'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seidl, D. (2003) 'Metaphorical Self-Descriptions of Organizations', in Müller, A.P. en Kieser, A. (eds.) Communication in Organizations, Structures and Practices. Frankfurt am Main: Peter Lang, pp. 165-182.
- Sherzer, J. (1985) 'Puns and Jokes', in Van Dijk, T. Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue. London: Academic Press, pp. 213-221.
- Shuy, R.W. (2001) 'Discourse Analysis in the Legal Context', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. The handbook of discourse analysis. Malden: Blackwell, pp. 437-452.
- Silverman, D. (1993) 'Interpreting Qualitative Data, Methods for Analysing Talk, Text and Interaction'. London: Sage.
- Silverman, D. (1999) 'Warriors or collaborators', in Sarangi, S. en Roberts, C. Talk, work and institutional order; discourse in medical, mediation and management settings. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, pp. 401-425.
- Sinclair, J. McH. (1988) 'Mirror for a text', *Journal of English and Foreign Languages* 1: 15-44.
- Slembrouck, S. (2004) 'What is meant by discourse analysis?', <http://bank.rug.ac.be/da/da.htm#list>.
- Slotboom, A. (2001) 'Statistiek in woorden; de meest voorkomende termen en technieken'. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Smith, D. (1978) "'K is mentally ill', The anatomy of a factual account', *Sociology* 12 (1): 23-53.
- Sokal, R. en Michener, C.D. (1958) 'A statistical method for evaluating systematic relationships', *University of Kansas Scientific Bulletin* 38: 1409-1438.
- Sperber, D. en Wilson, D. (1986) 'Relevance, Communication and Cognition'. Oxford: Basil Blackwell.
- Spiegelberg, H. (1973) 'On the right to say "we": a linguistic and phenomenological analysis', in Psathas, G. Phenomenological Sociology, Issues and Applications. New York: John Wiley en Sons, pp. 129-156.
- Stubbe, M. en Holmes, J. (1995) 'You know, eh and other "exasperating expressions": an analysis of social and stylistic variation in the use of pragmatic devices in a sample of New Zealand English', *Language and Communication* 15 (1): 63-88.
- Stubbs, M. (1983) 'Discourse Analysis, the Sociolinguistic Analysis of Natural Language'. Oxford: Basil Blackwell.
- Suleiman, C. en O'Connell, D.C. (2003) 'Perspective in the discourse of war: The case of Colin Powell', *Pragmatics* 13 (3): 401-422.
- Suleiman, C., O'Connell, D. en Kowal, S. (2002) "'If you and I, if we, in this later day, lose that sacred fire. . .': Perspectives in Political Interviews', *Journal of Psycholinguistic Research* 31 (3): 269-288.
- Sykes, M. (1985) 'Discrimination in Discourse', in Van Dijk, T.A. Handbook of discourse analysis: Volume 4: Discourse Analysis in Society. London: Academic Press, pp. 83-101.
- Tajfel, H. (1981) 'Human groups and social categories'. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tannen, D. (1982) 'Ethnic style in male-female conversation', in Gumperz, J.J. *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 217-231.
- Tannen, D. (1985) 'Cross-Cultural Communication', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 4: Discourse Analysis in Society*. London: Academic Press, pp. 203-215.
- Tannen, D. (1986) 'That's not what I meant! How conversational style makes or breaks relationships'. New York: Ballantine Books.
- Tannen, D. (1989) 'Talking Voices, Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse'. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tannen, D. (1990) 'You just don't understand: women and men in conversation'. New York: Ballantine Books.
- Telles Ribeiro, B. (1996) 'Conflict talk in a psychiatric discharge interview, Struggling between personal and official footings', in Caldas-Coulthard, C.R. en Coulthard, M. (eds.) *Texts and Practices, Readings in Critical Discourse Analysis*. London and New York: Routledge, pp. 179-193.
- Temple Adger, C. (2001) 'Discourse in Educational Settings', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 503-517.
- Ten Have, P. (1990) 'Methodological issues in conversation analysis', *Bulletin de methodologie sociologique* 27: 23-51.
- Ten Have, P. (1997) 'Conversation-analysis as 'empirical philosophy'' pp. 1-13.
- Thornborrow, J. (2001) 'Authenticating talk: building public identities in audience participation broadcasting', *Discourse Studies* 3 (4): 459-479.
- Timor, U. en Landau, R. (1998) 'Discourse characteristics in the sociolect of repentant criminals', *Discourse & Society* 9 (3): 363-386.
- Tracy, K. (1993) 'It's an Interesting Article', *Research on Language and Social Interaction* 26 (2): 195-201.
- Turner, J.C. (1975) 'Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behaviour', *European Journal of Social Psychology* 5 (1): 5-34.
- Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D. en Wetherell, M.S. (1987) 'Rediscovering the Social Group, A Self-Categorization Theory'. Oxford: Basil Blackwell.
- Urban, G. (1988) 'The pronominal pragmatics of nuclear war discourse', *Multilingua* 7 (1/2): 67-93.
- Van Antwerp, C. en Maxwell, M. (1982) 'Speaker Sex, Regional Dialect and Employability: A study in Language Attitudes', in Di Pietro, R.J. (ed.) *Linguistics and the Professions*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, pp. 227-242.
- Van De Mieroop, D. (2002a) 'Ik weet niet of ik niet te veel tijd gesnoept heb': een analyse van corporate image-markeerders', in R. Haest, L. Van Waes, D. Caluwé (eds.) *Communicatief bekeken: liber amicorum Stijn Verrept*. Mechelen: Kluwer, pp. 181-187.
- Van De Mieroop, D. (2002b) 'Building a corporate image: an analysis of identity markers in business speeches (Research paper / Faculty of Applied Economics UFSIA-RUCA; 2002: 16)'. Antwerpen: Ufsia.
- Van De Mieroop, D. (2003) 'De wisselwerking tussen eigen en institutionele identiteit', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing, Volume 1*. Assen: Van Gorcum, pp. 330-342.
- Van De Mieroop, D. (2004a) 'Finding a way to handle a large corpus for discourse analysis', in Lewandowska-Tomaszczyk, B. (ed.) *Practical Applications in Language and Computers (PALC 2003)*, *Lodz Studies in Language* 9. Frankfurt am Main: Peter Lang, pp. 81-92.

- Van De Mieroop, D. (2004b) 'Hoe creëren sprekers een positieve bedrijfsidentiteit?', *Tijdschrift voor Taalbeheersing (Themanummer: Taalbeheersing en externe communicatie)* 26 (3): 193-208.
- Van De Mieroop, D. (2004c) 'Quantitative and Qualitative analysis of institutional and professional identity (Research Paper 2004 - 017)'. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Van De Mieroop, D. (2005) 'An integrated approach of quantitative and qualitative analysis in the study of identity in speeches', *Discourse & Society* 16 (1): 107-130.
- Van den Brink, K. (2003) 'Communicatiemanagement'. Schoonhoven: Academic Service.
- Van der Grinten, J. (2004) 'Mind the Gap, Stappenplan identiteit en imago'. Amsterdam: Boom.
- Van der Jagt, R. (2004) 'Corporate reputatiemanagement, Bouwen aan vertrouwen in het transparantietijdperk'. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Van Dijk, T.A. (1985d) 'Introduction: Dialogue as Discourse and Interaction', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 3: Discourse and Dialogue*. London: Academic Press, pp. 1-11.
- Van Dijk, T.A. (1985a) 'Preface', in Van Dijk, T.A. *Handbook of Discourse Analysis: Volume 1, Disciplines of Discourse*. London: Academic Press, pp. xi-xii.
- Van Dijk, T.A. (1985b) 'Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline', in Van Dijk, T.A. *Handbook of Discourse Analysis: Volume 1, Disciplines of Discourse*. London: Academic Press, pp. 1-10.
- Van Dijk, T.A. (1985c) 'Introduction: Levels and Dimensions of Discourse Analysis', in Van Dijk, T.A. *Handbook of Discourse Analysis: Volume 2: Dimensions of Discourse*. London: Academic Press, pp. 1-11.
- Van Dijk, T.A. (1985d) 'Introduction: The Role of Discourse Analysis in Society', in Van Dijk, T.A. *Handbook of discourse analysis: Volume 4: Discourse Analysis in Society*. London: Academic Press, pp. 1-8.
- Van Dijk, T.A. (1987) 'Communicating Racism; Ethnic prejudice in thought and talk'. Newbury Park: Sage.
- Van Dijk, T.A. (1992) 'Discourse and the denial of racism', *Discourse & Society* 3 (1): 87-118.
- Van Dijk, T.A. (1993a) 'Editor's foreword to Critical Discourse Analysis', *Discourse & Society* 4 (2): 131-132.
- Van Dijk, T.A. (1993b) 'Principles of critical discourse analysis', *Discourse & Society* 4 (2): 249-283.
- Van Dijk, T.A. (1996) 'Discourse, power and access', in Caldas-Coulthard, C.R. en Coulthard, M. (eds.) *Texts and Practices, Readings in Critical Discourse Analysis*. London and New York: Routledge, pp. 84-104.
- Van Dijk, T.A. (2001) 'Critical Discourse Analysis', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 352-371.
- Van Leeuwen, T. (1996) 'The representation of social actors', in Caldas-Coulthard, C.R. en Coulthard, M. (eds.) *Texts and Practices, Readings in Critical Discourse Analysis*. London and New York: Routledge, pp. 32-70.
- Van Leeuwen, T. en Wodak, R. (1999) 'Legitimizing immigration contral: a discourse-historical analysis', *Discourse Studies* 1 (1): 83-118.
- Van Mulken, M., Van Enschot-Van Dijk, R. en Hoeken, H. (2003) 'Woordspeling en waardering, de waardering voor verschillende typen woordspeling in advertentieslogans', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing, Volume 1*. Assen: Koninklijke Van Gorcum, pp. 343-354.
- Van Riel, C.B.M. (2003) 'Identiteit en imago, Recente inzichten in corporate communication - theorie en praktijk, 3e geheel herziene druk'. Schoonhoven: Academic Service.
- Van Sterkenburg, P. (red.) (2002) 'Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands'. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Van Wijk, C. (2000) 'Toetsende Statistiek: basistechnieken. Een praktijkgerichte inleiding voor onderzoekers van taal, gedrag en communicatie'. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

- Veltman, W., Andeweg, B. en de Jong, J. (2003) 'Alleen het gesproken woord telt, In hoeverre en waarom sprekers afwijken van speechteksten geschreven door professionele speechschrijvers', in L. Van Waes, P. Cuvelier, G. Jacobs en I. De Ridder (eds.) *Studies in Taalbeheersing*, Volume 1. Assen: Koninklijke Van Gorcum, pp. 463-475.
- Verschuieren, J. (1995) 'Interactional Sociolinguistics', in Verschuieren, J., Östman, J.-O. en Blommaert, J. (eds.) *Handbook of pragmatics, Manual*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 336-337.
- Verschuieren, J. (1999) 'Understanding Pragmatics'. London: Arnold.
- Vine, B. (2004) 'Getting things done at work, The discourse of power in workplace interaction (Pragmatics en Beyond New Series, Vol 124)'. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Waardenburg, M. (2003) 'Zicht op communicatie'. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Wannet, E. en Gerritsen, M. (2001) 'Cultuurverschillen in de waardering van openingen van presentaties', *Gramma ttt* 8 (3): 225-247.
- Watson, D.R. (1987) 'Interdisciplinary considerations in the analysis of pro-terms', in Button, G. en Lee, J.R.E. *Talk and Social Organisation*. Clevedon - Philadelphia: Multilingual Matters Ltd, pp. 261-289.
- Watson, G. (1999) 'Evidentiality and affect: a quantitative approach', *Language and Literature* 8 (3): 217-240.
- Weiner, E. J. en Labov, W. (1983) 'Constraints on the agentless passive', *Journal of Linguistics* 19: 29-58.
- Weinstein, E.A. (1969) 'The Development Of Interpersonal Competence', in Goslin, D.A. (ed.) *Handbook of Socialization Theory and Research*. Chicago: Rand Mc Nally and Company, pp. 753-775.
- Weinstein, E.A. en Deutschberger, P. (1963) 'Some Dimensions of Altercasting', *Sociometry: journal of interpersonal relations* 26: 454-466.
- West, C. en Zimmerman, D.H. (1985) 'Gender, Language, and Discourse', in Van Dijk, T. A. *Handbook of discourse analysis: Volume 4: Discourse Analysis in Society*. London: Academic Press, pp. 103-124.
- Wetherell, M. (2001) 'Themese in Discourse Research: The case of Diana', in Wetherell, M., Taylor, S. en Yates, S.J. *Discourse Theory and Practice, A Reader*. London: Sage, pp. 14-28.
- Wetherell, M. en Maybin, J. (1996) 'The distributed self: a social constructionist perspective', in Stevens, R. (ed.) *Understanding the self*. London: Sage, pp. 219-279.
- Wetherell, M. en Potter, J. (1988) 'Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires', in Antaki, C. (ed.) *Analysing Everyday Explanation, A Casebook of Methods*. London: Sage, pp. 168-183.
- Wetherell, M. en Potter, J. (1992) 'Mapping the language of racism, Discourse and the legitimation of exploitation'. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Wieder, L. (1993) 'On the Compound Questions Raised by Attempts to Quantify Conversation Analysis' Phenomena, Part 1: Introduction', *Research on Language and Social Interaction* 26 (2): 151-155.
- Wijnen, K., Janssens, W., De Pelsmacker, P. en Van Kenhove, P. (2002) 'Marktonderzoek met SPSS: Statistische verwerking en interpretatie'. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Wilson, J. (1990) 'Politically Speaking; The Pragmatic Analysis of Political Language'. Oxford: Basil Blackwell.
- Wilson, J. (2001) 'Political Discourse', in Schiffrin, D., Tannen, D. en Hamilton, H. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell, pp. 398-415.
- Wilss, W. (1997) 'Hedges in Expert-Language Reviews', in Markkanen, R. en Schröder, H. (eds.) *Hedging and Discourse, Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, pp. 134-147.

- Wodak, R. en Matouschek, B. (1993) 'We are dealing with people whose origins one can clearly tell just by looking': critical discourse analysis and the study of neo-racism in contemporary Austria', *Discourse & Society* 4 (2): 225-248.
- Woolgar, S. (1988) 'Science: The Very Idea'. Chichester: Ellis Horwood Limited.
- Wurth, A., De Jong, J. en Andeweg, B. (2003) 'Ik vlei veilig of ik vlei niet, captatio benevolentiae in adviezen en speechpraktijk', *Tekstblad* 9(2): 19-26.
- Yngve, V. (1970) 'On getting a word in edgewise', in Campbell, M.A. (ed.) Papers from the sixth regional meeting, Chicago Linguistics Society. Chicago: Chicago University Press, pp. 567-578.
- Young, K. (1989) 'Narrative emobdiments: enclaves of the self in the realm of medicine', in Schotter, J. en Gergen, K.J. (eds.) *Texts of Identity*. London: Sage, pp. 152-165.
- Zimmerman, D.H. (1988) 'On Conversation: The Conversation Analytic Perspective' *Communication Yearbook* 11: published annually for the International Communication Association. Newbury Park: Sage 406-432.
- Zimmerman, D.H. (1992a) 'Achieving Context, Openings in Emergency Calls', in Watson, G. en Sieler, R.M. (eds.) *Text in Context, Contributions to Ethnomethodology*. Newbury Park: Sage, pp. 35-51.
- Zimmerman, D.H. (1992b) 'The interactional organization of calls for emergency assistance', in Drew, P. en Heritage, J. (eds.) *Talk at work, Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 418-469.
- Zimmerman, D. H. (1998) 'Identity, Context and Interaction', in Antaki, C. en Widdicombe, S. (Eds.) *Identities in Talk*. London: SAGE, pp. 87-106.
- Zupnik, Y.J. (1994) 'A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse', *Journal of Pragmatics* 21: 339-383.
- Zupnik, Y.J. (1999) 'The use of 'sociopolitical identity-displays' in Israeli-Palestinian 'dialogue' events', *Journal of Pragmatics* 31: 479-508.
- Zupnik, Y.J. (2000) 'Conversational interruptions in Israeli-Palestinian 'dialogue' events', *Discourse Studies* 2 (1): 85-110.